

॥ श्रीविभुवदनातन्त्राचार्यचरण विजयन्तान्तमाम् ॥

વિદ્યાના તારણદાર શ્રીમદ્દા પ્રભુજીના વિશ્વોદારક શિશુતોનો
પ્રચાર કરતું અગ્નિ માસિક.

શુદ્ધાદૈત અને ભક્તિમાર્તડ.

વર્ષ ૯]

ચૈત્ર, સંવત ૧૯૮૦.

[અંક ૧.

શ્રીપુરુષોત્તમાંક.

આવતો અંક અધિક માસ દેવાથી શ્રીપુરુષોત્તમાંક
તરીકે પ્રકટ થશે. શરણાગતિને લગતા લેખોનો તેમાં સમાવેશ
થશે, માટે તે વિષયોને અનુસરતા લેખો લખવા વિનંતિ છે.

એક રૂપીઆમાં શુદ્ધાદૈત.

ગયા વર્ષની પેઠે આ વર્ષમાં પણ એક મદાનુભાવની
હદારતાથી ૧૦૦ પ્રતો એક રૂપીઆમાં એક વર્ષ માટે
માટે આપીયું, પૂરતકાગ્રયો, બહેનો, વિદ્યાર્થીગણ, વિરક્ત
વગેરેને આ લાભ મળશે. તંત્રી.

નં. ૧૦૨૮, રાજમહેતાની પેળ, }
અમદાવાદ.

તંત્રી અને પ્રકાશક.
વસંતરામ હસ્તિજી શાસ્ત્રી,

વાર્ષિક લવાજમ બે રૂપિયા. [૨૫.૫ પર્ચ હઈ.]

લેખાનુક્રમ.

વેત્ર, સં. ૧૬૬૦.

વિષયો.	પૃષ્ઠ.	વિષયો.	પૃષ્ઠ.
૧ ગુણગાન	૩	૧૦ વૈષ્ણવ	૧
૨ પાગલ ખાતી	૪	૧૧ વધ્યુવ બંધુઓને	૧
૩ સંદેશ	૫	૧૨ અગિયાર	૧
૪ ભાગ કે અભાગ ?	૬	૧૩ ઈનામી દરોહાલ	૧
૫ મન રીત કઠી ?	૮	૧૪ જાગો	૧
૬ પંચરાત્રિ મહોત્સવ	૯	૧૫ સ્વર્ગપત્રો	૧
૭ વિરમિ	૧૦	૧૬ દોસોત્સવ નિર્ણય	૧૧
૮ વર્ષગાંઠ	૧૧	૧૭ અનુવાદ	૨
૯ વાસવડી	૧૧	૧૮ સામદાયિક પ્રવૃત્તિ	૨

આ ઉપરાંત શ્રીતિલકાચિત્ર મહારાજશ્રીના રમ.ગ્રંથમા પ્રકટ થયેલા લેખ સંપ્રદ ૨૪ પૃષ્ઠો આ અંકમા સામીલ છે. તેને માટે જાણીતા સંગ્રહરથ ગેડ નરોત્તમદાસ યુનીવાર્સ મહેતા તથા શ્રીપુષ્ટિમાર્ગીય વૈષ્ણવ મહામહાનો આભાર માનીએ છીએ તન્ની.

છપાઈ બહાર પડી ગયો.

અપૂર્વ મહાન્ ઇતિહાસ.

પુષ્ટિમાર્ગનો ઇતિહાસ.

પહેલી આવૃત્તિ કરતાં બીજી તદ્દન નવીજ આવૃત્તિ. કેવલ ઇતિહાસનો જ પ્રકાશ. વિરોધીઓને સચોટ જવાબો. જગદ્ગુરુ શ્રીવલ્લભાધીશ્વર અને આપશ્રીના વંશજોને બાદશાહી સન્માન. ભોગલ બાદશાહોનાં દરબાનો અસલ ચિત્રો સાથે.

ભારતેન્દ્ર બાબુ હરિશ્ચંદ્ર, ન્યાયમૂર્તિ દિ. બા. શ્રીચુત દૃષ્ટાન્ત્રાલ ઝવેરી, સદ્ગત તેલીવાળા, પ્રો. જોડાલાલભાઈ એમ. એ., પ્રો. માંકળાચંદભાઈ એમ. એ., પ્રો. ગોવિંદલાલ હદ્દ એમ. એ., ઇતિહાસવેત્તા શાહર રા. રા. રામલાલ યુનીલાલ ગોદી, 'ગુજરાતી'ના તન્નીશ્ચ રા. રા. નટવરલાલ દેવાઈના લેખોનો મહાન્ સંગ્રહ.

શ્રીમહાચાર્યચરણ તથા આપશ્રીના વંશજોનો શુદ્ધ ઇતિહાસ, કનકાગિરેકના સંગીત પુરાવાઓ, શ્રીમહાચાર્યચિત્રનો ઇતિહાસ, સદ્ગત તેલીવાળાએ લખેલું શ્રીનિરૂલેશ્વર પ્રભુનું ચરિત્ર, ભોગલ બાદશાહોના દરબાનો, તિલકચાલા માટે જહાગીર સાથે થયેલા મહાન્ સત્યાચલ વગેરે સપ્રદાય ગૌરવપૂર્ણ ઇતિહાસ વાંચો. નાસ્તિક પક્ષ આસ્તિક બની જશે. આ માગિકલું કદ. પૃષ્ઠ ૧૩૦ અને અનેક ચિત્રો.

શુદ્ધ માન આઠે આના.

પસંતરામ હરિકૃષ્ણ શાસ્ત્રી,

૧૦૨૮, રાજમહેતાની પોળ, અમદાવાદ.

લવાજમ કયાં ભરશે ?

નીચે જણાવેલા ભગવદીયો લવાજમ ઉધરાતીને આગ્રને પહોંચાડવાની સેવા વર્ષોથી બગાડી રહ્યા છે, અને જેમના શ્રમથી આ માસિક નવમા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે:-

મુંબાઇ—રોડ લક્ષ્મીદાસ ભીમજી મટાણી, (નાદામ ઠે. જાંદુ રાધુનો માળો ૪ થે દાદરે, કોટમા હોળી ચકલા નાકા પર. રા. ગિરિધરલાલ જ. શાહ, ગોટા મંદિર ભુલેશ્વર. અમદાવાદ—લક્ષ્મીભાઈ જગનલાલ દેસાઈ ૧૧૦. રીચારા. ભરૂચ—રા. રા. રતિલાલ નળભૂપણદાસ, કર્કમ ઓરીસર, ભરૂચ તથા હજીર સમજી વીરજી એન્ડ સન્સ, દુરગમપર ભરૂચ. નડીઆદ—શ્રીપુષ્ટિમાર્ગીય પુસ્તકાલય. કપડવંજ—પુરાણુરત્ન શાસ્ત્રી નવોત્તમ ગોતીરામ. શ્રીગોકુળનાથજીનું મંદિર તથા ધીરજલાલ ઓચ્છવલાલ શાહ, કુંડવાવ બજાર. ધંધુકા—રા. તુળસીભાઈ લક્ષ્મીભાઈ શાહ, (મંત્રી—પુષ્ટિમાર્ગીય પુસ્તકાલય). જોડાસા—દોશી પૂતનમયં સાકળચંદ, હાઇસ્કુલ. ગાંધી—રા. જગનલાલ રામચંદ વેદ. સંજેઠા બહાદુરપુર જેતપુર અને તેજગઢ—રા. પુરુષોત્તમદાસ જગનલાલ દેસાઈ. પાદરા—રા. રા. અચરતલાલ ભાઈચંદ શાહ, હોલોઈ—રોડ કેશવલાલ પીતાંબરદાસ ભગતવાળા. મહુડી ભાગેળ. માંધી ખાપુલાલ પીતાંબરદાસ, ઝોરણાવાળા. દેવગઢખારીઆ—બહી મગનલાલ હરિલાલ. જોધરા—રોડ રમણલાલ ગોકુલદાસ. હાલોલ—પટેલ જીવજીલાલ મોહનલાલ. પેટલાદ—શાસ્ત્રીજી જ્યેષ્ઠરામ હરિજીવન (પાઠશાળા). રાજકોટ—મીસ્ત્રો વેલજીભાઈ નથુભાઈ, સીચીવ રજેન વકશીય. વેરાવળ—અધિકારીજી દેવરામભાઈ ગ્રીણભાઈ. બીલખા—રા. નારણદાસ 'જી' હજીભાઈ; બજારમાં. દોડીનાર—રા. ધરમરીભાઈ વનમાળીદાસ. ઘોરડી—(સુરત) જેઠીશનદાસ ચિત્તદાસ. વાઘોડીઆ—પરી. ઓચ્છવલાલ અમૃતલાલ. દરાચી—રોડ રવજીભાઈ ભાણજીભાઈ, જેડીઆ બજાર. લાવનગર—રોડ જ્યંતીલાલની કું. ઝંકુ કામંસી, આખા ચોક. વડોદરા—શા. માધવદાસ છોટાલાલ, શ્રીકલ્યાણરાયજીનું મંદિર. ધોરાજી—મીસ્ત્રી પ્રાણજીભાઈ નાનજીભાઈ, ભગાણી ફળી. ઉમરેઠ—શાસ્ત્રી રમણલાલ જ્યેષ્ઠરામ મોટા મંદિરવાળી પોળ. બીકાનેર—પં. મદનલાલ ગોસ્વામી, ઠે. લક્ષ્મીબેગમ. અમરેલી—શાસ્ત્રી મૂળશંકર કચરાભાઈ તથા ભગવદીય નારાયણદાસ કૃષ્ણજી આરરકર. ખંભાત—શાસ્ત્રી ભદ્રશંકર જયશંકર મણીયારવાળા. કડી—રોડ મૂળચંદ જગનલાલ પરીખ, બજાર. ખેડા—પંડિત વજ્રવલ્લભ શર્મા, વડવાળા શેરી. ચીખલી—ધંધીરદાસ વજ્રભૂપણદાસ શાહ, વાણીયાવાડ. દાહોદ—રોડ રમણલાલ મગનલાલ, ઠે. શ્રીગોકુળનાથજીના મંદિર પાસે ભગરકંઠા—શ્રીસુત સુંદરદાસ વીરભાનુ, મજેવડી—સોની મૂળજીભાઈ સામજીભાઈ. બીરપુર—ગણાલાલ હીંગલાલ શાહ.

સાંપ્રદાયિક ગ્રંથો કયાંથી મેળવશે ?

શ્રીમદ્ભુલાલ્ય રરિમ અને શ્રી સુજોધિની (સંપૂર્ણ) મળશે.

મુદ્રિત યથલા તથા નહિ મળતાં સંસ્કૃત, વ્રજ, હિન્દી, ગુજરાતી અને અંગ્રેજી ભાષાનાં સાંપ્રદાયિક સર્વ ગ્રંથો નીચેને સ્થળે મળશે. યોગ્ય કેમીશન પણ આપવામાં આવશે. બહારગામની માગણી પર પૂરતું ધ્યાન આપવામાં આવશે.

ભારત માર્તંડ પંડિત શ્રીમદ્ભુલાલની સંસ્થા,

નં. ૫૧/૫૩ કેબેટલ સ્ટ્રીટ, ભુલેશ્વર, મુંબાઇ નં. ૨.

धोपाकीगपादा विज्ञप्तान्वमान् ॥

५५६

५५६

श्री ६६६

५५६

श्री ६६६

५५६

५५६

श्रीगुरुभार्याशरणगत.

चरन कंज रस घटित रूप दरसन जगपावन, सत्यसमाहित सरल वच रासरामित संविद सरस,
नमित ग्रीव उपशमित मन वनित विषय भृत अमित रस ॥७॥

पागलवानो.

वदे श्रीवल्लभाधीशं वागधीश परात्परम् ॥ श्रीविठ्ठल गिरिधरं गुरुं सर्ववृद्धायकम् ॥१॥

अम्बडभूमंडलाचार्य श्रीमद् १०८ श्रीवल्लभाचार्यजी अपरावतार श्रीमद् १०८ श्रीदेवकीनंदना-
चार्यजीको कृपाकाशी वल्लभदास प्रेमी पागल श्रीचंद्रसरोवर निवासीको विरचित चैत्र सुद ३
जन्मोत्सवकी वधाई ॥

प्रेम राग भाव ताल ॥ भावो भावनया सिद्ध साधन नान्यदिप्यते ॥

श्रीवल्लभ अपने रसमें भीने ॥ अपने उरसों प्रगट कीने जुगल स्वरूप प्रीने ॥१॥

तिनसों फेल करत निसवासर निजजजको मुरा दीने ॥ वल्लभदास वृषा दृग अजन जब दीने तब
में चीने ॥२॥ प्रेम राग । भाव ताल ॥ जोही श्रीवल्लभाचार्यजी हे सो ही श्रीदेवकीनंदना-
चार्यजी हे ॥ बेही वियोगामरु फेरल रसस्वरूप हे ॥ बेही मेरे प्राणप्यारे हे ॥ यह स्वरूप
दमलाके भावसोंही हे, उनही भावसों ओतप्रोत रसरूप होय हे ॥ ३ ॥ जोही वल्लभदास
भक्त्यमें हे ॥ इनहीरु रसरूप करिवेकु द्विजतनु धारे हे ॥

प्रेम राग ॥ भाव ताल ॥ पद ॥ श्रीवल्लभ जिनके उर भाये ॥ तिनही मार्गको फल
पाये जे श्रीवल्लभके गुन गाये ॥१॥ उनको सग होय कय मोको जे श्रीवल्लभको उर लाये ॥
वल्लभदास ये धन्य धन्य जे याही तन वल्लभको पाये ॥ २ ॥ पद ॥ श्रीवल्लभ मोहे ओट नहीं
भावे ॥ सो मिटत नहि कृपा पिन तुमरी कोटि जन्म लख पाये ॥ १ ॥ थों मन समज समज
अति व्याकुल अब मोहे कौन मिलाये ॥ वल्लभदास मिटे या फलमें, नेक राज मन आवे ॥

वदौ रसरूप वल्लभ नखचंद ॥ जातें प्रतिक्षण प्रकटित अगणित युगल रूप मुखचंद ॥१॥
ओत प्रीत विलसत मुख माधुरी बहु विष नवरस फंद ॥ वल्लभदासके उर राजत रसरूप
वल्लभ नखचंद ॥२॥ पद ॥ वल्लभ जानो वल्लभ मानो ॥ वल्लभ नेम, प्रेम वल्लभसो वल्लभही मेरे
मन मानो ॥१॥ वल्लभ धरम वल्लभ करम सब वल्लभ वल्लभ आस सदा उर लानो ॥ वल्लभदास
वल्लभके बल वल्लभहीके हाथ बीरानो ॥२॥ पद ॥ श्रीवल्लभको धर ध्यान, ज्ञान याही हे नीको ॥
कर मनसो बैराग्य, जगत सब लगे फीको ॥१॥ अथरापृत कर पान, स्वास्थ होय या जीको ॥
वल्लभदास कर भक्ति, निरख मुख नित पियको ॥२॥

श्रीवल्लभसम सुंदर, या जगमें है और कौन, कोटि कोटि कामदेव, वार फेर डारिये ॥
श्रीवल्लभ सम तेज, और देख्यो न सुन्यो कान, कोटि सूरज एकरोम पर बारिये ॥१॥ श्री-
वल्लभ सम नाम, नहीं महा अधनाशनको, जे ते प्रभु नाम या नाम पर विसारिये ॥ श्रीवल्लभसम
रासिक कौन, लोकलोकातरमें, वल्लभदास वल्लभ मुख निरखन, कोट कोट सुंदरी लभाइये ॥२॥

ली० विद्योपाधीको विद्योपा वल्लभदास प्रेमीपागल, चंद्रसरोवर-

સંદેશો.

- આધવ અલખેલાને કહેને જે અમે કહાવિએરે લોલ, ૧
હવે તો હદ થે છે મહારાજ કે શ્રીગોકુલ આવિયેરે લોલ.
કાટિ કલ્પસમી પલ એક બાય કે દિન કેવડો કહુરે લોલ, ૨
માસ વરસ એમ વીતે વાલમ હુખ કેટલું સહુરે લોલ.
હવે તો નથી સહેવાતું નાય કે કહું છું કર નેહીનેરે લોલ,
પાય લાશું છું પ્રાણજીવન કે પાલવ પાધરીરે લોલ. ૩
તાલાવેલી લાગી તન કે મન તમમાં બમેરે લોલ,
બાલ્યું વેણુ તે પીબા કેનું કે અમને નવ ગમેરે લોલ. ૪
નથી મુને ખાનપાનનું લાન કે નિશદિન વિચારમાંરે લોલ,
આડે પોર વિચારમાં બાય કે કારજહું બમેરે લોલ. ૫
બ્યાકુળ થે છું પ્રીતમ પાંખે કે, કળા, ન પડે કાણુરે લોલ,
એ હુખ કોઇને નવ કહેવાય કે અકલાયે મન ધણુરે લોલ. ૬
પીડા પ્રીત તણી બ્યાપી કે ઠહાપણુ નવ રહુરે લોલ,
કાનુડે કારજહું માંડે કોયું કે કાંઈ મુને નહિરે લોલ. ૭
પ્રેમ કટારીનો ધાય કે પાક ચડયો રૂએ નહિરે લોલ,
સણું સણુ વિરહબાણે છુંદાય કે રુઝ કહો કેમ વળેરે લોલ. ૮
મલમ મલે ને મોહન મેલાપ કે તો હુખ રૂનેરે લોલ,
અબલા અંતરની અભિલાષ કે નાયે કહેણુમાંરે લોલ. ૯
પ્રભુજી પૂરણ કરતાં તે શું વણું વેણુમાંરે લોલ,
આધવજી નિકુંજનાં મુખ સવળાં કે શું કહિયે કથીરે લોલ. ૧૦
પલપલ લીલા પ્રગટ કરી તે કહેવાતી નથીરે લોલ,
આધવ સ્નેહતણું હુખ કે યગપણથી અદકું ધણુરે લોલ. ૧૧
અનુભવિયોનું અંતર બણે કે મુખડે શું લણુરે લોલ,
અણુમણુતા સું અંગીરથ કે ભેખમ જીવનુરે લોલ. ૧૨
કોને કહેવું હમારે કે કર્તવ્ય દેવનુરે લોલ,
આધવ આ હુખથી લણું આંદે કે મરણુ આવે નહિરે લોલ. ૧૩
જીવતો જાત તરત પણ કે અટકયો આશ્ર આબ્યા તણીરે લોલ.
આગલથી અમે એમ ન બાણું કે પીડા પ્રીતતણીરે લોલ. ૧૪
આ તો મુખ સાટે હુખ કે લેવું છે રીતી રીતમાંરે લોલ,
નથી એ કદનલો ઉપાય કે વડાલાજી વિનારે લોલ. ૧૫
માટે કહેને જે જેમ તેમ કે આવે હરિ ભુલી મુનારે લોલ,
અંબલાજન અમો અવશુભાણુ કે શું વને નથી જાણુતારે લોલ. ૧૬

પ્રમુખશ્રીએ સમગ્ર વિશ્વ ઉપર અને વિરોધ કરીને ભારતવર્ષ ઉપર શ્રીમદ્વાચાર્યચરણોના વિવિધ દૃષ્ટિએ અસંખ્ય ઉપકારોની મોઢી લઈ પુષ્ટિમાર્ગે જત પાત્રસો વર્ષ સુધી ગાઢ અસાતાધકારો ભેદોને પાડેલા દિવ્ય પ્રકાશની અદ્વિતીયતા પ્રસ્તર કરી હતી. બ્રહ્મ, જગત, જીવના સ્વરૂપ તથા ગતિસાદિ અપ્રાકૃત લીલાનુ ગૂઢત્વ સૂક્ષ્મ રીતે સમજાવી શ્રોતૃ હૃદયોમા ભાવસુધા સિંચત કર્યું હતું. તદુપરાંત વિવેકપૂર્વક સેવા અને કથાપરામણ્ય એવા વૈષ્ણવોને ઉદ્દેશોધન કર્યું હતું. તથા ગુદાદેવ કોવેલ, કોટાની પાઠશાલા ભિન્ન ભિન્ન જ્ઞાતિગોત્ર સંસ્થાઓએ તથા માસિકોએ કરેલા મંજીન કાર્ય બદલ આનંદ પ્રદર્શિત કર્યો હતો.

ગીત્તે દિવસે નિમંત્રે વાચવામા આવ્યા હતા જે પૈકી 'શ્રીગોપીજન' 'શ્રીમદ્વાચાર્ય' સ્વરૂપ 'સેવાપ્રકાર' 'પુષ્ટિમાર્ગીય મુદ્દસ્તાજ્ઞમ', 'શરણાગતિ' 'સ્વમાર્ગીય મર્ષાદ' 'શ્રવણ કીર્તન સ્મરણ' 'સમદાયના રત્નો' 'સામદાયિક સાહિત્ય' આદિ વિષયોના શ્રવણથી શ્રોતાઓના ચિત્ત ઉદ્ધસિત અને ભગવત્પરામણ્ય થયા હતા.

રાત્રે શ્રીવલ્લભદિગ્વિજયનુ નાટકે અ. ભા. પુ. સુવક મહાજ તરફથી અનિમુદ્દરનાથી ભજવવામા આવ્યું હતું.

પ્રદર્શનમા સર્વ પ્રકાશિત સ્વીય ગ્રંથોનો, શ્રીદેવિની અનંત રસિક બીનાઓના વિવિધ ચિત્રોનો તથા સર્વ મહાતુલાવોના હસ્તાક્ષરોનો સંગ્રહ ૫૨મ દર્શનીય હતો.

ગીત્તે દિવસે અખિલ ભારતવર્ષીય પુષ્ટિમાર્ગીય મહાસભાની અનેક શાખાઓના રીપોર્ટર તથા તથા દરારો થયા જેમા ભક્ત કવિશ્રી દયાગમભાઈ, પશ્ચિમ ભારતમાર્ગ શ્રીમદુલાલજી પ્રો. શ્રીયુત મગનરાય શાસ્ત્રી, મુળચન્દ તેવીવાયા, પ્રો. શાહ કોરે શુશિલિત વિદ્વદ્ગે સંગ્રહાયતી આદિત્યોપાસના કરી બખવેલી ચિરંજીવ સેવાઓનું નિરૂપણ થયું હતું તથા મોહનદાસ ગાંધીની આયોજિત સંસ્કૃતિનાશક ચળવળનો રોમાચજનક ઉત્તિહાસ દર્શાવાયો હતો. હાઈદની તેમજ વિદેશીય મહાવિદ્યાલયોમા શ્રીમદ્વાચાર્યશ્રીન ગ્રંથો પાઠ્ય પુસ્તક તરીકે, શાખવ ક્યોંથી, વિશ્વ-વિદ્યાલયોનો તદ્દય ઉપકાર નાનવામા આવ્યો હતો.

બાદ કાશી નગરે સર્વે પધારેલા વૈષ્ણવોના દર્શનથી પોતાને કૃતકૃત્ય માની પરમાનંદાનુભવ દર્શાવ્યો હતો. પુણ્ય વર્ગને પુષ્પહાર થયા બાદ 'દેહ મન ચગનન કરો' એ પદ મધુર સંગીતમા ગવાયા બાદ 'શ્રીઆચાર્યજી મહાપ્રભુજીની જય' 'શ્રીગુરુદેવજી પરમ દયાળુજી જય'ના ગમન-ભેદી અવાજો કરી સર્વ શ્રોતાઓ વિદાળ થયા હતા.

ચતુર્ભુજદાસ.

વિજ્ઞાપ્તિ.

[વ્રજભાષા અનુવાદ.]

ચરણાવિદાન કે વાન મેં સાધન જીવ પે જો વ્રજનાથ અપેલો ।

દુઃખ હોય મહા કિતનો યદ જીવ કહા ચાકે ઉત્તમ કામ કો લેલો ॥

તુમ યાસોં અનુપ મહાતમ જાણુનો આપ તો નાથ વિચારિં કે દેલો ।

ઇસ શ્રીમુક્તવત્ત સોં મેરી દોઝ અલિયાન કો દેલો જૂં મેટિ પેલો ॥

ગનદયામદાસ જીદની.

વૈષ્ણવ.

(લેખક:—શા. રણછોડલાલ દલસુખલાખ, કાપડવાળા. મુ. કદી.)

રાગ, કાઠીઆવાદી દહા.

વિશ્વના તારણહાર, આ દુનીઆના દેવતા; આચાર્યજી શ્રીમહાપ્રભુ વંદન કરીએ સ્નેહથી,
પાપ કલેશ નીવારના, ત્યાગ અનેરો શીખતા; પવિત્ર પ્રુષ્ઠિ પંથમાં અર્પણ કરતા સ્નેહથી.
મારૂં તારૂં ત્યાગતા, સસ વદતા જે સદા; અન્નપ્રાશ કરતા નહી, ધર્મ પાળે સ્નેહથી.
દયા કરતા દીનપર, પડતોને એ પાળતા; આતિથ્ય સતકારે સદા, આતુર રહેતા સ્નેહથી.
કામ, ક્રોધને લોભ સૌ, અંતરથી અગમ્ય કરી; પ્રભુ ભક્તિએ સાચતા મનવશ કરતા સ્નેહથી.
વિદાસને વળી વિવશમાં, ચિત્ત કદી ના રોકતા, વૈરાગ્યને દીલમા સદા, સાચવતા જે સ્નેહથી.
પરદાશમાં પ્રીતહી, જે જરીએ નવ રાખતા; અંતરના હિદાર વૈષ્ણવ ઠહીએ સ્નેહથી.
ભુખ્યાને ભોજન દર્ધ, દીનતા ધરતા હૃદયમાં, શ્રીવશ્નકુળમાં પ્રીત, રાખે જે બહુ સ્નેહથી.
પ્રભુ ચરણમાં ચિત્ત, પરાપકારે પ્રાણ દધ; કરતા જીવન ધન્ય, સેવા કરતા સ્નેહથી.
પરધનમા ના ખાર, સુખ દુઃખ સરખાં જે ગણે; તન ધન ને વળી પ્રાણ, પ્રભુ ચરણે દે સ્નેહથી.
પ્રભુને રાખી હૃદયમાં, કરે લૌકિક કામ; સાચા વૈષ્ણવ એ, વંદન કરીએ સ્નેહથી.

વૈષ્ણવ બંધુઓને.

(ગઝલ.)

વિવેકી વૈષ્ણવ બંધુઓ, ધરી કર પત્ર આ પ્રીતે;
નિહાળી સ્નેહ દર્શિથી, પરમ આનંદ હિર ભરજો. ૧
સમાધું શ્રેય નિબધર્મે, સ્વીકારો ધર્મધ્વજ સાવર;
પ્રતિ દિન સ્મરો સ્નેહે, ખિરાદર આ “શુદ્ધાદેવ”ને. ૨
વિચારો એક બીજના, જણાવો હોંસથી વીરો;
સુકી આચારમાં દરદમ, દીપાવો આ “શુદ્ધાદેવ”ને. ૩
મહત્ આ કાર્ય લખ હરતે સુધાર્યુ આ “શુદ્ધાદેવ”ને
અપાર્ણ આત્મ, સંપ્રદાયનું, વિચારી સ્વાર્થ મુસુકુએ. ૪
ત્ય સમ્પ્રદાયના હૃદય અર્થે પ્રકટતી જ્ઞાન જ્યોતિને;
વધાવો વીર હોસેથી, સ્વીકારી આ “શુદ્ધાદેવ”ને. ૫
વિશુ હે વિદ્યન હતી ! આ, અરજ અમ હિરમાં ધરજો;
“શ્રીકૃષ્ણચરણ”ને આ શ્રમ, સદા શ્રીકૃષ્ણ ચિર કરજો. ૬

ટાહરો.

હિ “શુદ્ધાદેવ” ઉતાવળે, જઈ મુજ બાંધવ પાસ;
આહક, બનાવી આવજો, એજ અંગારી આશ.

ધરમસી કેશવજી મરચંદ.

અભિપ્રાય.

મંત્રી, પુ. મા. વૈષ્ણવ યુવક સંઘ, મુંબાઈ.

વિ. વિ. કે આપથી "શ્રીપરમ" એમણે કૃપા કરીને "જન્માદ્યગીનું ધાર્મિક દષ્ટિએ મહત્વ" તુરંત લખી આપ્યું અને તેમણે છપાવ્યું તે તૃતીય પુસ્તક પહેલ્યું. તે પુસ્તક માથે ચઢાવ્યું છે. એક નકલ આપે લખેલા નામ મુજબ શાસ્ત્રીશ્રી મુજબ કરને પહેલાંથી દીધી છે તેના મળકુર સંબંધે નીચે પ્રમાણે વિચારો આપતાં લખી લખ્યાં છું.

૧. રાષ્ટ્રીય વૈજ્ઞાનિકોની દ્રષ્ટિ કેવળ આધિભૌતિક સુખ, સાધન, સગવડ અને મોજમજ તરફ જ છે. એટલે કમિયુગમાદાત્મ્ય અનુસાર ભૌતિક ઉન્નતિ રૂપી વ્યાપારિકા માયા તેઓને બહિર્મુખ વધારે અને વધારે- બનાવતી જાય છે એ સ્વાભાવિક છે. એટલું જ નહીં પણ એ મોહમાં પડેલી મનોશક્તિ ઉત્તરી લગવડપરાયણ અને અંતર્મુખ વૃત્તિવાળા મનુષ્યોને દોષ દે, દબાવે, તેમના નિશ્ચિંતમય વિચારોનો વિરોધ કરે એ પણ સ્વાભાવિક છે માટે યશોદાસજી લાલિત પરમતત્ત્વ શ્રીકૃષ્ણમાં સર્વોત્તમાવે" મન લગાડવામાં પરમશ્રેષ્ઠ છે એ ઉપદેશ આ પત્રિકામાં આપ્યો છે. તે સતત મન આગળ આદર્શ તરીકે ધરી રાખવાથી જ મગજ ટેકાણે રહેશે.

૨. બીજો સાર એ છે કે હાલ ગમે તેવો સમય પિકટ માહુમ પડે તો પણ કાળ પોતે શું છે ? "યોડ્ધા કાલઃ (તસ્ય) તેડ્ધવક્તવ્યઘોષેઽગ્રામ્યં ચેત્તે યેન વિશ્વં" શ્રીકૃષ્ણની ચેષ્ટા માત્ર છે એટલે તેઓ કહ્યું છે અને ચત્રાવે છે તેમ કાળ આવે છે એટલે ધારે ત્યારે કાલઃ વરચશોમનઃ પણ ખતી જાય અને અન્યથા ધારે ત્યારે પિકટપણે પણ વર્તે. જેવી શ્રીકૃષ્ણની ચેષ્ટા એ ધ્યાનમાં રાખવાથી વૈષ્ણવોને ખેદ નહીં થાય. જેમ જેમ સમય પિકટ લાગતો જાય તેમ તેમ આશ્રમમાં અને નિરાધમાં એટલે કે ભગવદ્ભક્તિમાં વધારે દૃઢ થવાની જરૂર છે તો પ્રજુ ઇન્દ્રો ત્યારે તેઓ બીજા માટે પિકટ હશે તો પણ વ્યક્તિપરતે શોભન કાળ બનાવી શકશે. જેમ ખંડ વૃષ્ટિ યજ્ઞને કોઇ રચનાના મોહ જીવતા રહી શકે છે અથવા અતિવૃષ્ટિ યજ્ઞને કોઇ રચનાના મોહમાત્ર નાશ પામે છે તે દૃષ્ટાન્ત ધ્યાનમાં રાખ્યું.

ત્રીજો સાર "વિષય વિનિ વર્તન કરવાનો છે તેને જલ્દે જુગાર રમવામાં આવે છે એ કેવળ માહાત્મ્યજ્ઞાનની ખામી અને વિષયો જેમાં જુગારનો પણ સમાવેશ થાય છે તેમ તેડેવારની રમમાં ક્રિકેટ મેચ મોડવવાનો પણ સમાવેશ થાય છે વિગેરે પહેલાં સારમાં કહ્યા તેવાં આધિ ભૌતિક મનરંજનના બહિર્દૃષ્ટિથી મોજેલા સર્વ ઉપાયો સમજવા તેમાં પરમ શ્રેષ્ઠ સાધવાના દિવસો ગાળવા એ પણ "ધર્મ નહીં સમજવાની નિશાની છે અને "ધ્યેય" નો અભાવ સૂચવે છે. માટે બહિર્મુખ પ્રવૃત્તિ તો જન્મ્યા ત્યારથી મરતાં સુધી ચાલવાની છેજ. (જનામ્યધર્મ ન ચ મે નિશ્ચિત) પણ પ્રભુમય જીવન જેટલું ગાળ્યું તેટલું જીવાનું સાર્થક થયું એ ધ્યેય ચિત્તમાં લાવવાની ખાસ જરૂર છે. તેથી દરરોજના ઉવમમાં પણ કંઈ વખત "ખંડ જીવતા" માટે અવસ્ય રાખવાથી શાંતિ મળશે. નહીંતર તો રમણમાં અને જુગારમાં પણ મગજમારી અને (excitement) અશાન્તિજ રહેશે.

૪. એટલે હવેનો ચોથો સાર સરજ છે કે પ્રજુની લીલાઓનું ચિન્તન કરવું શાંતિથી દર્શન કરવાં. કલ્યાણ, તે પૈકી લીલાથી એટલે તે તો અવસ્ય કરવું અને દર્શનની પગપગી જો કે આતુરતા સૂચવે છે અને કોઈ વળગી રહેવું એ પણ પ્રેમ સૂચવે છે. પરંતુ તે સાથે બીજાને

લાગણી પૂર્વક અને સરવતાથી આપણુ જેવો લાલ પેવા દેવો જેમએ એવા ભાવની ખામી પણ ખતાવે છે મારે આ છેલ્લો (ખન્ધુલાવ અમરા) “અત્યંત પ્રતિકૂલાનિ પેરવા ન સમાચરેત્” એવો ભાવ ખીનવવાની ખાસ વિનંતી છે

વિનોદગય મનસુખરામ મજમુદાર. B. A LL B

ધનામી હરીકાષ.

વિનંતિ જે ધનામી હરીકાષ આપના પોસ મામના અંકમા પ્રકટ થઈ ગતી. તેના જવાબ કાલીલાલ મગનવાન ગાધી તરફથી મળ્યો હતો. એમની જેથી વધુ જૂનો, હોવાને લીધે એમને ધનામ મળી શકે નહિ ખરો જવામ નીચે મુજબ છે.

૧ અ	૨ પ	૩ રા	૪ અ	૫ ખ	૬ રી	૭ ૧	૮ ૨	૯ ત્ય
	૧૦ જ	૧૧ મ	૧૨ ત		૧૩ જ	૧૪ ૨		
૧૫ ભ	૧૬ વ		૧૭ ધા			૧૮ પ	૧૯ ૨	૨૦ તે
૨૧ વા	૨૨ ગો		૨૩ ન	૨૪ ત	૨૫ ન	૨૬ દ	૨૭ મ	
૨૮ ની	૨૯ રા	૩૦ ળા	૩૧ કા		૩૨ મા		૩૩ લ	૩૪ ય
	૩૫ સો		૩૬ અ	૩૭ ણ	૩૮ ધ	૩૯ સ		૪૦ મ
૪૧ હો	૪૨ મ		૪૩ ના	૪૪ ના	૪૫ વિ	૪૬ ધ		૪૭ દ
૪૮ ત	૪૯ લા		૫૦ થ		૫૧ ર	૫૨ થ		૫૩ ત

ગાહ સુમંતલાલ ત્રિભુવનદાસ.

જગો.

૩૬૦ વાગ્યો વહની બધું જગન્ને, વહની જગન્ને રે આસુર ભાગન્ને રે—૩૬૦
રાત્રિ વીતીને વેણુવા વાયા, આજસ નિંદાને હવે ત્યાગન્ને રે—૩૬૦
માયારે ખુજી બહુ ન ખજવારશો, અતે અંગીરી કળ ચાખશો રે—૩૬૦
વિમુખનો મગ વિપસમ બહો, સસગ એહે સંભાળન્ને રે—૩૬૦
આરે માયા છે કાળી નાગણ, આત્મકલ્યાથી વેના વળન્ને રે—૩૬૦
કાળ પ્રનાહતો ભક્ષણ કરશે, જો ગોખીજનવલખને ભુવશે રે—૩૬૦
સત્યયુગ વીતીને કળીયુગ આવ્યો, નેત્રે સમવને નિહાળન્ને રે—૩૬૦
ગિરિધરણુ શ્રીવલ્લભ વિદ્ય, પ્રમાદસને પંથ ખતાવન્ને રે—૩૬૦
હી દા. દા. સીસી પ્રાગણ નાનજના શ્રીરમરણ.

વ્યવસ્થાપક—ભગવત મંડળી, ધોનાથ—(કાઠીયાવાડ)

ચર્ચાપત્રો.

(૧) વડવાણ મંદિર વિષે ચર્ચા.

વડવાણના સેવાભાવી વેંછુવાની રિયલિટી ઇન્નમિન થઈ રહી છે, તેમ મંદિરમાં પણ વ્યક્તિય યત્ન સેવામાં આવે છે. જેથી અત્રેની હવેલીના સ્થાપક શ્રી શ્રી અને શ્રીમદ્વાચાઈ મહારાજશ્રીને જાનનાર અત્રેના વેંછુવાએ સેવાકર્તાઓના આવા વર્તન વિષે કેટલીક ફરીયાદો પત્રથી તથા વેંછુવાને મોકલી આપીને જણાવી વેંછુવાની આવી ફરીયાદોને ખ્યાનમાં લઈ શ્રીમાન મહારાજશ્રીએ અત્રેના મંદિરમાં તપાસ કરી વેંછુવાને ન્યાય આપવા માટે ભદ્ર ગોવિંદજીને અને મોકલ્યા, પણ ચાલાક સેવાકર્તાઓએ શ્રીમાન મહારાજશ્રીની પાસે ઉપરાઉપરી આંદા ફેરા આઈ અને આપશ્રીને અરદ્રમપરદ્રમ સમજાવી સેવાભાવી વેંછુવાને જ ગુનેગાર કરાવી દીધા, એટલું જ નહિ પણ અત્રે તપાસ કરવા આવેલ ભદ્ર ગોવિંદજીએ વેંછુવાની કાંઈ પણ ફરીયાદી તરફ લક્ષ નહિ આપતાં હવેલું પડયા ઉપર પાડું મુક્યામાં જરા પણ બાકી રાખેલ નથી. તેમ અત્રેની શ્રીહવેલીના સેવાકર્તાઓ વિષે કઈ પણ તકરાર છે જ નહિ.

હું તો વેંછુવાને ઘસ યુવક છું, માફ તો શ્રી પ્રજા નભાવરી પણ અત્યારે થોમેર નારિતકવાદની પવન ફોકોડ રહ્યો છે, તેમાં મંદિરના આવા સેવાકર્તાઓના આવા વર્તનથી અત્યારના સુરેલ જમાનાના વેંછુવ યુવકો ક્યાં સુધી સહન કરી શકશે ?

વળી ભોળા વેંછુવાની જલમનસાધનો લાલ લઈ અને શ્રીહવેલીમાં શ્રીના હિંડોલા, પથના, બંચા, રથ, પથરાવનાં તોસાખાનું હવે તેને સેવાકર્તાઓએ ફરાખાનું બનાવી અંદર ધમ્મસંદારકને ફેટા મૂક્યા અને કંડાસ પાસે મંદી જગ્યામાં તોસાખાનું કંઈ. હવે આ ફરાખાનામાં જોયેલા નીચ (બંડે જલ વગેરે) કોમો છુટથી ફરા લઈ રહે છે. ત્યારે મંદિરની રાજઆવધીન મજવાસીઓને ઉતારે મંદિરમાં જ મળતા તેને ઠાકરે મારી કફોડ રિયલિટી કરી મુખી છે. તેથી મજવાસીઓને અન્ય દેવરથાનોમાં યા ધર્મશાળાઓના આશ્રય લેવો પડે છે. વળી વેંછુવ મંડીમાં સમાજ કીર્તનમાં આવવામાં નાંધે અત્યારે સંપ્રદાયનું હકદારનું ખંડન કરનારને ત્યાં સત્ત્વ નાશયજ્ઞની કથા, દોરા ધામા, જન મંત્ર વગેરે છુટથી કરી રહે છે. વળી હમણાં તલન ગુપ ગુપ રીતે ખાનખોથી ઉપરથી શ્રીહવેલીનું દિત બતાવી એક ૧) અરજી લખી છે કે અત્રેના શ્રીહવેલીમાં સેવાકર્તાઓ અને વેંછુવો વચ્ચે યથેલ તકરારનું સંમોહન થઈ છે વગેરે મતલબનું લખી તેમાં કેટલાક અંધશ્રદ્ધાળુ પાસે સહીઓ લીધી છે. સમજવા પ્રમાણે આ અરજી ના. હજુર કોર્ટમાં આપવાનું કહેવાય છે. આવી અરજીની, વેંછુવાને જાણ થતાં મોટા અજગજોટ થઈ રહ્યો છે. અત્યારે સેવાકર્તાઓની “દા” માં “દા” મીલાવી કરનાર વેંછુવાની ઉપર સેવાકર્તાઓના ચારે હાથ છે, ત્યારે સત્ત્વ વાત કહેનાર વેંછુવો ઉપર સીધી રીતે નહિ તો આડકતરી રીતે ત્રાસ વર્તે છે. લખવાનું હવે ધણું છે. સેવાકર્તાઓના આવા વર્તનથી કેટલાક વેંછુવાએ “ન્યાં સુધી” મંદિરમાં તમા સેવાકર્તાઓના વર્તનમાં કોય સુધારો ન થાય ત્યાં સુધી અને વેંછુવાને ન્યાય ન મળે ત્યાં સુધી સેવકોના” હાથનું અસ્થાનુત લેવું બંધ કહેલ છે.” તો કોઈએ કીર્તન કરવા બંધ કહેલ છે, અને કોઈએ મંદિરના લાગુ ટકા મંદિરમાં ન આપતાં પોતાની પેઢીમાં શ્રીમંદિર ખાતે જમા રાખી પોતાનો પોઠાર જહેર કરે છે. સેવાકર્તાઓને હજી પણ જમારી નહિ વિનતિ છે જે આપને ધર્મ સમજ થાશે તો અમારે વધારે ચર્ચામાં ઉતરવાનો વખત ન આવે.

આ ચર્ચાપત્ર કઈ અગત સ્વાર્થ અગર કોઈ બ્યક્તિ ઉપર દ્રેષ ભાવથી જરા પણ લખાણ નથી. ફક્ત સંપ્રદાયનું દિત સમજીને લખેલ છે. છતાં પણ કોઈ વેંછુવ મહારથોને તેમ જાણ્યો તો કૃપા કરી જહેર રીતે શુદ્ધાદૈવદ્વારા જણાવશે તો તેઓને હું આભાર અનિશ અને શુદ્ધાદૈવદ્વારાજ તેને યોગ્ય જવાબ આપીશ. ઘા. ઘા. ગોપાલદાસ નારણદાસના શ્રીસ્મરણ.

(૨) પુસ્તકો કેમ ખપાવશે.

સંપ્રદાયના પુસ્તકોના પ્રકાશકો જામ પાડે છે કે, પુસ્તકો ખપતાં નથી. તો તેને ચારે એક (Up to Date) અખતરો પાલનપુર, મોડલ અને મોરશીના માછ દિવાનસાહેબ શ્રીયુત પટ્ટારીજીએ અજમાવ્યા છે તે બધાએ અજમાવા લેવો છે.

સ્વશરિપક્ષે વિધેના પોતાના તમામ હેતુઓ સંબંધ રા પટવારીજીએ હમણાં છપાવ્યા છે. આ એક નાનું પુસ્તક બન્યું છે અને તેની બે હપ્તે નક્કો અડીસો રૂપીઆમાં તૈયાર થઈ છે આ અડીસો રૂપીઆ એટલે રા પટવારીજીની વૈજ્ઞાનિક બે દિવસની ફી છે આ પુસ્તકો તેમણે ટેટલાક મહિને પર (૫૦ કે તેથી વધુ નક્કો) પાસંદ મારફત મોકલી છે અને પુસ્તક દીઠ ત્રણ આના પોતાના પર મોકલી આપવા મંદિરના અધિકારીજીઓને ફરમાવ્યું છે. એ પુસ્તક બે આને ઘરમાં પડ્યું છે. અધિકારીજી તે પુસ્તક વેચીને નક્ક દીઠ ત્રણ આના મોકલે અથવા મંદિર ખાતે ખર્ચ ખાતે લેવારીને મોકલે. પણ મોકલવા નેહએ

મારા અધિકાર નીચેના મંદિરમાં ૫૦ નક્કો મળી છે, અને રૂ. ૬-૬-૦૦ મોકલી આપવા રા પટવારીજીએ લખ્યું છે પાસંદ ખર્ચ તો અમે જાહેર કરી દીધું છે હવે રૂપીઆની વાર્ષિક આવકવાળા રા. પટવારીજી આવા પુસ્તકોનો મફત પ્રચાર કરે તો શી ખોટ આવે? આવા સમયમાં તેમની પાસેથી આટલી આશા સનાતનીઓ ન સખે ? એક અધિકારી.

(૩) ભયંકર આક્ષેપ.

પુષ્ટિમાર્ગમાં પોતાને 'આસેતુદિમાયલ પંડિત' તરીકે ઓળખાવનાર 'કોઈ રાજી' સામે એક ભયંકર આક્ષેપ "સાજ વત્તમાન" એવા ભહેર છાપાના તા ૧૬-૨-૩૪ ના જંકમાં કરવામાં આવ્યો છે હું ધાર છું કે, પુષ્ટિમાર્ગમાં પોતાને 'આસેતુદિમાયલ પંડિત' તરીકે શ્રીમદ્દામ્રજીની લખેને કોઈ પણ શ્રીવલ્લભચંદ્ર ન કે કોઈ વેળુવ પંડિતે ઓળખાવેલ નથી, આવા મહાન (1) પંડિત સામે નીતિશ્રદ્ધાનો ગતીય આક્ષેપ ફાળવ્યા સાથે થયો છે છતાં એ આસેતુદિમાયલ પંડિત કેમ ચૂપ બેઠો છે? આ માટે ફોનદારી કોર્ટમાં જઈને બદલવા કેસ મોકલો નથી? હું ધાર છું કે, વિરોધીઓ તરફના હુમલાના સમયમાં આપણા પક્ષને મોખરે હમા રહેનાર પંડિત સામે આવેલા ખરાબમાં ખરાબ આક્ષેપ ભહેર છાપાઓમાં પહેલવહેલો જ થાય છે સંપ્રદાયિક ગણતા પંડિત સામે આવેલા આક્ષેપ સંપ્રદાયિક વિદ્વંસને પણ લગભર પડે છે, અને તેવા પંડિતના પંડિતમૂર્ખ પાપંદને તો ફળી મરવા સમાન છે તેમાં વળી એ પંડિતનું મોન કાંઈક નહીં જ વરતુના અનુમાન હોય છે, હાલ તો એટલું જ બધું છે. એક વાચક.

નોંધ—આસેતુદિમાયલ પંડિત ઉપર જંહીર નીતિશ્રદ્ધાના આક્ષેપ કરનારા ત્રણ ચાર પત્રો મારાપર આવ્યા છે આવા ગતીય પત્રો છાપી રાખાય નહિ, પણ એટલું તો ખરું કે, પ્રભુ જ નિર્દોષ છે, જીવ તો સદોષ જ છે, એટલે આસેતુદિમાયલ પંડિત કે કોઈપણ જીવ (માણસ સુધી) કોઈ ને કોઈ દોષથી સુજા હોજ જ, પણ ન્યાયે શ્રીકૃષ્ણદાસલ સામે કલમના બાણ ફેંકનાર અને અસહ્યારી પર હુમલો કરનાર આસેતુદિમાયલ પંડિત પોતાના પરના આવા ભયંકર આક્ષેપ સામે શુભચુપ થઈ બેઠો છે ત્યારે તે કોઈ સમજ પડતી નથી આથી તો સંપ્રદાયના વિદ્વંસની અને અમણી યનારાઓની કફોડી હાલત થાય છે. ને આવા નીતિશ્રદ્ધાના ભહેર આરોપણુ છીડશે કે પહીડશે, એડીટરો કે પબ્લીશરો હોય તો સંપ્રદાયને, સંપ્રદાયિક વિદ્વંસને થોડું શરમાવા જેવું નથી ને કે શ્રીચરણો કે અનન્ય ચાણોએ આવા માણસોનો બહિષ્કાર કર્યો છે જ, ઘણી બાબત અને અધ્યાત્મ મહેનત છતાં મો. શ્રીગોકુલનાથજી મહારાજને મોટા મંદિરમાં તેમને કાયમનું સ્થાન ન આપતાં સુપ્રસિદ્ધ સાચીજી હરિદ્વંસુ વીરજીભાઈને જ ચોગ્ય સ્થાન આપ્યું છે, એટલે કોઈ વાંધા જેવું નથી.

તાંત્રી.

उत्तरफल्गुन्यामभिप्रेतोऽन्यथो न स्यात् । “अत एव नक्षत्रप्राधान्यस्य विजयदशम्यां प्रदर्शितत्वा”
 दिव्युकं प्रतानकृता । यदि नक्षत्ररहिताया अपि तिथानुसबः शास्त्रानुमोदितः स्यात् तदा “नक्षत्र-
 प्राधान्यस्य विजयदशम्यां प्रदर्शितत्वात्” इत्युक्तेः न च तिथावाग्रहः कर्तव्य इत्युक्तेः प्रतानायाया
 असम्मतत्वापत्तिर्वापितुमशक्यं स्यात् । अत एव होलिकादौलोसवयोर्मध्ये कादाचिकः एकोधिकः
 शृङ्गारो गोस्वामिकुलतिलक-सकलवादिचेतःगण्डमहलखण्डनकण्ठीरवकल्पः श्रीविठ्ठलनाथदीक्षित-
 चरणानां समयतः प्रचलितः सेवपुस्तकलिखितोऽवकाशमासादयति, अन्यथावकाशमनासादयतिर्वि-
 पयवमेवेत्यात् । न चापि शास्त्रमवश्यैव शृङ्गारः प्रचलितः इत्यपि वक्तुं शक्यते । सकलशास्त्रपारङ्गमा-
 नां शास्त्रविहितकर्मनुशास्त्राणां वर्जितानिपिद्रकर्मणां-धर्माचार्याणां शास्त्रविरोधे कथमाभावान् सकलशास्त्र-
 पारङ्गमस्य सर्वज्ञकल्पस्य उक्तगोस्वामिकुलतिलकस्य शास्त्रानभिज्ञतायाः कल्पनस्य मनसाऽन्यचित्तनीयत्वात्

श्रीनाथदासोपनिषत्प्रवर-अथेतिःशारदिसारदश्रीपुत्रश्रीहृदयलज्जापड्यामशोदय-पूज्य-वविराज-
 मान-गोस्वामिकुलतिलकश्रीविठ्ठलनाथदीक्षितकरकमललिखितपत्रे “दोलोसवः उत्तरा (फल्गुनी)
 नक्षत्रेऽरुणोदयसमये कार्य” इति सामान्यत एवोक्तेः, अन्यनक्षत्रे कर्तव्यत्वस्य तदसम्मतत्वमिति
 स्पष्टं प्रतीतेः । ननु भवत्येतावता चैत्रकृष्णप्रतिपदुत्तरफल्गुनामन्युसबः शास्त्रानुमोदितः, चैत्रकृष्ण-
 द्वितीयोत्तरफल्गुन्यां तु राकासामीयभावात्कथं तत्रोसवः शास्त्रानुमोदित इति चेत् न, सामीन्यस्य
 व्यवहितान्यवहितसाधारण-पूर्वत्वापरवान्यतररूपतया तस्य निर्माशेत् (फल्गुनामपि निर्वापत् ।
 समीपान्तरपदयोः पर्यायताया अन्वयाभावात्, अत एव काशीसमीपे प्रयागाः, नाथदाससमीपे
 कांकोरौदनगरं, मोहमयीसमीपे पुण्यपत्तनम्, इत्यादयः प्रेक्षाव प्रयुक्ताः प्रयोगा अन्युपपन्ते ।

अन्यथा कार्याप्यवहितत्वस्य प्रयागादावभावात् उक्तप्रयोगानामुच्छेद एव स्यात् ।
 समीपान्तरपदयोः पर्यायत्वे तु “अन्तेः समीपेऽनन्तरे वा” इति शब्दापरकस्य सर्वज्ञमहर्षिपत्त-
 न्नादिप्रणीतभाष्यग्रन्थस्याऽसङ्गत्वापत्तेः । समीपान्तरपदयोः पर्यायवत्त्वमिव भवन्मतेऽङ्गीकरणतया
 “अनन्तरे समीपे” इतिपदद्वयोच्चारणस्य वैयर्थ्यात् ।

ननु तत्परपदोत्तरसम्प्रत्ययार्थिकरणत्वस्य राकायामन्वये व्यवहितान्यवहितसाधारणसामीन्यस्य
 ग्रहणे च फल्गुनरूपणतृतीयायामपि उत्तरफल्गुनामदमावे तत्राऽन्युसबः शास्त्रानुमोदितः स्यादिति
 चेन्न, तथा सति फल्गुनशुभचतुर्दस्यां पूर्णिमायां वा उत्तरफल्गुन्याः सदर्भावान् चतुर्दशुत्तरफल्गुन्यपे-
 क्षया फल्गुनरूपणतृतीयोत्तरफल्गुन्यां राकानिरूपितदूरवर्षेव सत्वात् अव्यवहितान्पद्विदिनव्यवहिताऽ
 न्यतरोत्तरफल्गुन्यपेक्षया विरातिपत्रविंशदिनव्यवहितोत्तरफल्गुन्या विन्धोपापितिकायाःग्रहणेकीजाभावात् ।

ननु चैत्रकृष्णप्रतिपदद्वितीययोरन्युसबस्याङ्गीकारे दोलोसवस्य फल्गुनीसवव्यवहारे मध्येनेति
 चेन्न, फल्गुनीनक्षत्रपुङ्गवार्णिमायुक्तमासस्यैव फल्गुनपदशब्दतया फल्गुनीनक्षत्रायुक्तार्णिमावत्यपि-
 मासे फल्गुनीसामीन्यमादाय फल्गुनमासव्यवहारस्यैव चैत्रकृष्णप्रतिपदद्वितीययोरपि फल्गुनार्णिमा
 सामीन्यमादाय फल्गुनीसववत्प्रवहारे वाप्यभावात् ।

હોતે ચૈત્રકૃષ્ણપ્રતિપદાદિત્રીયયોરુત્તરફલગુનીસદ્ભાવે દોલોત્સવઃ પરમ્પરાપ્રચલિતઃ સકલપુષ્ટિ-
માર્ગાંયપ્રેક્ષાવદનુમોદિતઃ । इत्यत्र न किञ्चिद् बाधकमिति सुधियो विदाङ्कुर्वन्तुतराम् ।

માત્સર્યસુત્રસાર્ય વિદ્વાંસો યદિ વ્યવસ્થામિમાં સ્વણદેયુઃ, ન તદા તત્સ્વણડનં મમ તાપાય
સ્થાપ્ત્યુત હર્ષાયૈવ સ્યાદિતિ વ્યવસ્થાપયતિ તાર્તાથિકપીઠમહાકુર્વણાનાં વિદ્યાવિલાસિ ગો. ૧૦૮
શ્રીવ્રજમૂષળલાઘ્મહોદયાનામાશ્રિતઃ શ્રીદ્વારકાધીરામપુપદકમલપ્રભાવવિઙ્મિતમુરનગર-કાંકરોલીપુર-
કૃતંતિવસતિઃ સૌરાષ્ટ્રદેરાવર્તિધ્રાપાપ્રામાભિજનઃ મહર્ષિવસિષ્ઠ્યંશાવતંસ-મહર્ષિતામ્પરસ્તનુજ શાસ્ત્રિ
કાનગીભટ્ટાત્મજઃ-શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યદેશિકેન્દ્રપદરજોભિજપી મહાજટાશઢ્કરણાગ્રી ।

પ્રાર્થના શ્લોકાઃ

પુરો વિપેક્ષિનાં સમ્યગવિવેકદશામપિ । પ્રાર્થના કિયતે નત્રા જટાશઢ્કરણાભિગ્ના । ?

સુયુક્તિયુક્તા મહતી વ્યવસ્થા દોલોત્સવીયા રચિતા મયૈવા ।

તાં સ્વણદેયિષ્યન્તિ વિવુદ્ધિસુજ્ઞાસ્તત્સ્વણડનં નો દુનુયાન્મદન્તઃ । ૨

સમ્પૂર્ણતાપર્વવિવેકશૂન્યા વિવેકવન્તોઽવ્યતિમત્સરા ચા ।

દૃઢૈવ રાઘુક્લિવચોવિહીને કુસ્વણડનેઽસ્મા ન ભવન્તુ સિદ્ધિઃ ॥ ૩

અત્ર વિદુષાં સમ્મતયઃ-સમ્મતિરપ્ત યો. કણ્ઠમાળિશાભિગ્નઃ ।

(દોલોત્સવની વ્યવસ્થાનો અનુવાદ.)

પૂર્વ નિવેદન.

(પુષ્ટિમાર્ગમાં શાસ્ત્રીય વ્યવસ્થા અને પ્રાચીન પ્રણાલીથી દોલોત્સવ ઉત્તરાશ્વિનુનીયુક્ત
દિવસમાં ચાલે છે. તેમજ શુદ્ધાદ્વૈત પેશ્વનાટીય સભામાં પણ સાંપ્રદાયિક સર્વ આચાર્યશ્રીઓએ
ઉ. ફા. નક્ષત્રને પ્રાધાન્ય આપી નિર્ણય આપેલ છે. તથાપિ આ વર્ષે નાયકદારના વિદ્યાવિભાગરથ
પં. દેવર્ષિ રમનાથજી શાસ્ત્રીજીએ તથા પં. ગિરિધારીરાય શાસ્ત્રીજીએ ગુજરાતી પત્રમાં દોલોત્સવની
અર્ચના ૩૫માં કંઈ પ્રકટ કરેલ છે. તેનો મિમાંસાસાહ્યાનુસાર વિચાર કરતાં ઉક્ત બન્ને
શાસ્ત્રીઓના દોલોત્સવવ્યવસ્થાવાળા લેખો શાસ્ત્રવિરુદ્ધ તથા સંપ્રદાયની પ્રાચીન પ્રણાલીથી વિરુદ્ધ
જણાય છે. શાસ્ત્રીજી રમનાથજીએ પોતાના આગ્રહવશ યજ્ઞને આ વર્ષે શ્રીનાથજીના પ્રધાનસ્થાનમાં
દોલોત્સવ. ફા. પૂર્ણિમાએ સાંભળના પ્રમાણે જન્મરસ્તીથી કરાવેલ છે. જેથી વૈષ્ણવોમાં તેમજ
વિદ્વાનોમાં પણ ધણીજ ખરાબ લાગણી ફેલાય છે તે સંબંધમાં સાત્ત અને શાસ્ત્રીય નિર્ણય
બહાર પાડવા માટે અત્રે અમારી પાસે અનેક વૈષ્ણવોના પત્રો પણ આવ્યા છે. તે કારણથી
શાસ્ત્રોના સમન્વયપૂર્વક તેમજ પ્રાચીનપ્રણાલી અનુસાર દોલોત્સવવ્યવસ્થા લખી મોકલના મારી
અનિર્વારિત આવી પડેલી ધાર્મિક દુરજ બળતું ધું. સાંપ્રદાયિક આચાર્યો તથા વિદ્વાર્ગ મારી
લખેલી વ્યવસ્થાતું નિરીક્ષણ કરી પોતાની સમતિ પ્રકટ કરવા કૃપા કરશેજ.)

“દાસ્યુન” મારતી પૂર્ણિમાના દિવસે જ્યારે ઉત્તરાશ્વિનુનીનક્ષત્ર આવે ત્યારે ધીપુરપોત્તમ
ભાગવાનનો દોલોત્સવ કરવો.” આવી રીતે રકેદપુરાજીના વચનમાં રાક્ષાસ એ પદમાં આધકરણ

સમમી નથી. પરંતુ સામીપ્યસમમીજ છે. નહોતર ઉ. કા. નહતર નિયમકર ન આવવાથી ત્યારે પૂર્ણિમાને દિવસે ઉ. કા. ન આવે ત્યારે દોહોતસર ન ચક્ર રહે. રાકાપદમાં સમમી છે. તેમાં સમીપાર્થનો સ્વીકાર કરવાથી પૂર્ણિમાના દિવસે ઉ. કા. ન હોય તો પણ પૂર્ણિમાની સમીપ ઉ. કા. આવી જતાં તે દિવસે ઉત્સવ થઈ શકે છે. આવી રીતે શીપુરગોતમજી મદારાને ધણા પવરતારથી સમન્વયું છે.

દ્વે આદિ સંકા યાપ છે કે કા. શુ. ચતુર્દશીમાંજ ઉ. કા. હોય ત્યારે ઉત્સવ કરવો અથવા કા. શુક્ર ચતુર્દશી કે પૂર્ણિમાના દિવસે ઉ. કા. ન હોવાથી ઉ. કા. ના યોગવાળા ચૈત્ર કૃષ્ણ પ્રતિપત્ત અગર દ્વિતીયાને દિવસેજ ઉત્સવ કરવો ?

આ સ્થળે દેવશાક વિદ્વાને આવી રીતે વ્યવસ્થા આપે છે જે “એટલા સારૂ તારણે. એ સ્તોત્રમાં તપસ્ય વિગેરે પદમાં જે સમમી છે, તેમાં સમીપાર્થ નથી.” આવી રીતે પ્રતાનકાર શીપુરગોતમજીએ બતાવેલી દિશા મુજબ તપસ્ય પદમાં અધિકરણાર્થક સમમીના અંગીકારથી ચૈત્ર કૃષ્ણ પ્રતિપત્તના દિવસે ઉ. કા. માં પૂર્ણિમાનું સામીપ્ય હોવા છતાં પણ કાશ્યુન માસનું અધિકરણ ન હોવાથી તેમજ ચૈત્રકૃષ્ણ દ્વિતીયાને દિવસે ઉ. કા. માં તે કાશ્યુન માસના અધિકરણવાળા પૂર્ણિમાનું અન્યવધાન નથા રાકાસામીપ્યનો પણ અભાવ હોવાથી ચૈત્રકૃષ્ણ પ્રતિપત્ત અથવા દ્વિતીયાને દિવસે દોહોતસર થઈ શકે નહીં. પરંતુ પૂર્ણિમામાં ઉત્સવ કરવો એવાં શાસ્ત્રીય વચ્ચોથી જાણવામાં આવેલો ઉત્સવ કાશ્યુન પૂર્ણિમાને દિવસેજ કરવો. કાશ્યુન શુક્ર ચતુર્દશી-માંજ ઉ. કા. આવે તો તે દિવસેજ ઉત્સવ કરવો તથા કાશ્યુન શુક્ર ચતુર્દશી અને પૂર્ણિમાના બન્ને દિવસે ઉ. કા. આવે અથવા કેવળ કાશ્યુન પૂર્ણિમાનેજ દિવસે ઉ. કાશ્યુની આવે ત્યારે પૂર્ણિમાને દિવસે જ ઉત્સવ કરવો.

પરંતુ તેની વ્યવસ્થા શીપુરગોતમજીના પ્રતાનમંથના તત્ત્વપરંતુ અગાનજ સૂચે છે. જે કે તપસ્યપદમાં અધિકરણાર્થક સમમી હોવા છતાં પણ તે અધિકારનો અન્યથા તે રાકાપદમાંજ થવાથી કાશ્યુનાધિકરણક રાકાસામીપ્ય-કાશ્યુન શુક્ર ચતુર્દશીની ઉત્તરાકાશ્યુની માફક ચૈત્રકૃષ્ણ પ્રતિપત્તની ઉત્તરા કાશ્યુનીમાં પણ પ્રાપ્ત થાય છે. તેનું વારણ સાક્ષાત્ ગૃહરપતિ દેવગુરુ પણ કરી શકે તેમ નથી. તેમ જ્યોત્ કૃષ્ણ પ્રતિપત્ત ઉત્તરા કાશ્યુનીમાં ઉત્સવ કરવો તે તો સામ્યવ્યવસ્થાની અનોખાવત્ત પણ થઈ શકતું નથી !

તપસ્યપદમાં અધિકરણાર્થક સમમીનો અન્યથા ઉત્તરાકાશ્યુનીમાં હોવાથી ચૈત્રકૃષ્ણ પ્રતિપત્તની ઉ. કા. નીમાં કાશ્યુન માસના આધિકરણનો આપ આવવાથી ત્યાં ઉત્સવ કરવો તે વિશે કાંઈ વચન પ્રાપ્ત થતું નથી એમ ન માનવું. કારણ કે ઉ. કા. નહતરો યોગ્ય નિયમ ન હોવાથી ત્યારે પૂર્ણિમામાં તે ન આવે ત્યારે રાકાપદની સમીપાર્થક સમમીના અંગીકારથી બીજી બતાવેલી ઉત્સવની અકર્તવ્યપત્તિ વ્યર્થ થઈ જાય છે !

તપસ્યપદમાં અધિકરણાર્થક સમમીનું પ્રાવાન્ય હોવાથી તેનો અન્યથા ઉ. કા. માં કરતાં કા. શુક્ર ચતુર્દશી અને પૂર્ણિમા બન્નેમાં પણ ઉ. કા. નહતર ન આવે અને ચૈત્રકૃષ્ણ પ્રતિપત્તના દિવસેજ ઉ. કા. હોય ત્યારે સમીપાર્થક સમમીનો અંગીકાર કરવા છતાં પણ નમોને ઉત્સવ ન કરવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થશે (અર્થાત્ ઉત્સવ થઈ શકશે નહીં) જેનું વારણ થઈ શકતું નથી !

તપસ્યપદમાં અધિકરણાર્થક સમમીનો અન્યથા રાકાપદમાં કરીને તો ચૈત્રકૃષ્ણ પ્રતિપત્તની ઉ. કા. માં તપસ્યાધિકરણક રાકાનું સામીપ્ય આવી જતાં તેજ દિવસે ત્યાં ઉત્સવ કરવા વિશે વચનથી પ્રતીતિ થઈ જવાથી ઉત્સવનું અકર્તવ્યત્વ (ઉત્સવ ન કરવો ને) રહેતું નથી અને સમીપાર્થક સમમી માંગેલી છે ને ગરિતાર્ય જરૂર થઈ જાય છે.

તપસ્યપદમાં આધિકરણાર્થક સપ્તમીનો અન્વય ઉ. ફા. માં કરતાં ફા. શુ. ચતુર્દશી અને પૂર્ણિમાના દિવસે ઉ. ફા. ન આવે તો પણ ફાલ્ગુન પૂર્ણિમાના દિવસેજ પૂર્ણિમા-કર્તવ્યત્વ બોધક વચનથી પ્રાપ્ત થતા ઉત્સવનો સંભવ હોવાથી અકર્તવ્ય (ઉત્સવ ન કરવો) નો પ્રસંગ નહીં આવે એમ નહિ કહેવું.

એમ માનવાથી પૂર્ણિમામાં ઉ. ફા. ન હોય ત્યારે ખીજાં શાસ્ત્રવચનોથી ઉત્સવ થઇ શકતો હોવાથી ઉત્સવની અકર્તવ્યતાપત્તિ પ્રયુક્ત જે રાકાપદની સમીપાર્થક સપ્તમીનો સ્વીકાર કરેલો છે, તે નિરર્થક થઈ જવાની આપત્તિ પૂર્વકની માફકજ રહેશે! ચૈત્રકૃષ્ણ પ્રતિપતાન્ગ ઉ. ફા. હોય તો પણ ઉ. ફા. રહિત ફાલ્ગુન પૂર્ણિમાના દિવસે ઉપરના વચનથી (તપસ્યે) પ્રાપ્ત ન થતો પણ ઉત્સવ અન્ય વચનથી પ્રાપ્ત થઈ જાય છે તેનો પરિહાર કાણુ કરી શકે? એમ ન માનવું કારણ કે ફાલ્ગુન શુક્લ ચતુર્દશીના દિવસેજ ઉ. ફા. આવે ત્યારે “ફા. પૂર્ણિમામાંજ ઉત્સવ કરવો” વિગેરે જણાવનારાં વચનોથી બોધિત ઉત્સવનો પૂર્ણિમામાં પરિહાર કરવાથી અમાફ અને તમાફ સમાધાન સમાનજ થઈ જાય છે (અર્થાત્ ફા. ચતુર્દશીયે ઉ. ફા. આવતાં તમે જે સમાધાન કરો છો તેજ સમાધાન ચૈત્રકૃષ્ણ પ્રતિપતાના દિવસે તે આવતાં અમાફ છે)!

પૂર્વના ઋષિઓ સ્વતંત્ર હતા અને તેથી જ પૂર્ણિમામાં ઉત્સવ કરવા વિષે મળતાં વચનોથી નિશ્ચિત થયેલો ઉત્સવ ઉ. ફા. રહિત પૂર્ણિમાના દિવસે કરવામાં કંઈ પણ અડચણ આવતી નથી એમ માનવું. જો એમ માનશે તો અવ્યવસ્થાનો દોષ આવી જશે કારણ કે ચતુર્દશી અને પૂર્ણિમા એમ બન્નેમાં ઉત્સવ કરવાનાં બોધક વચનો પ્રાપ્ત થાય છે. તે બન્ને વચનોમાંથી કયું માની ઉત્સવ રિચર કરવો? એમ નિશ્ચય થતો ન હોવાથી એકજ વર્ષમાં ફા. શુ. ચતુર્દશી અને પૂર્ણિમા બન્ને દિવસોમાં ઉત્સવ પ્રાપ્ત થઈ જાય છે તેનું નિવારણ થઈ શકે તેમ નથી. જે તિથિમાંથી એક તિથિને ઉત્સવ માટે મંજુર કરશે કોઈ નિયામકજ રહેશે નહીં. સાધારણ રીતે ચતુર્દશી અને પૂર્ણિમાના દિવસે હિન્ન વચનોથી ઉત્સવનો બોધ થાય છે. તથાપિ ‘તપસ્યે માસિ રાકાવાં’ ઇત્યાદિ શ્રાવણ અને રક્ત સુરાણના વચનને ન સાક્ષાત્ વ્યવસ્થાપક તરીકે માની લેવું ઘટે છે “ત્યારે ઉત્તરાશ્વિનની આવે ત્યારેજ ઉત્સવ કરવો” આવો અર્થ તપસ્યે એ વચનના તાત્પર્ય રૂપે મળ્યા આવવાથી ઉ. ફા. અન્ય ચતુર્દશી કે પૂર્ણિમાના દિવસે અન્ય વચનથી પ્રાપ્ત થતા ઉત્સવનું પણ નિયમન થઈ શકે છે.

અત્રે કોઈ યંત્ર કરે કે ફાલ્ગુન પૂર્ણિમાના દિવસે ઉ. ફા. આવે ત્યારે ઉત્સવ વચનપ્રાપ્ત શી રીતે થાય? કારણ કે પૂર્ણિમાના દિવસે ઉ. ફા. આવવાથી પૂર્ણિમાનું સામીપ્ય તો રહેવું નથી. પણ તેમ નથી. રાકાપદમાં આવૃત્તિ (એકજ શબ્દનો જૂદા જૂદા રીતે અર્થ કરવો) કરવાથી એક વખત તો રાકા શબ્દમાં આધિકરણાર્થક સપ્તમીનો સ્વીકાર કરવાથી બાહ્યતાકાયમઃ એવી રીતે ઘટિત વચન વડે ફાલ્ગુનના આધિકરણાગ્રાણી જે રાકા, તેના આધિકરણાગ્રાણી જે ઉ. ફાલ્ગુની, તેમાં ઉત્સવ કરવો એમ બોધ થઈ શકે છે. તેમ માનવાથી ઉ. ફા. યુક્ત પૂર્ણિમા અને ઉ. ફા. યુક્ત ચતુર્દશીમાં તેમજ ઉ. ફા. યુક્ત ચૈત્ર કૃષ્ણ પ્રતિપત્ત અને ચૈત્ર કૃષ્ણ દ્વિતીયાના દિવસે પણ હોશોત્સવ શાસ્ત્ર પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. આવી રીતે મીમાંસા કરવાથી સિદ્ધાન્ત નિકળે છે.

તેથીજ શ્રીપુરુષોત્તમજી મહારાજે ઉત્સવપ્રવાનમાં ઉપક્રમ કરતાંજ “પૂર્ણિમાના દિવસે અથવા તેની સમીપે ઉ. ફા. નક્ષત્રમાં ઉત્સવો કરવો” એમ પ્રતિવાચાગ્રાણી યોજના કરી છે. અને પ્રતિવા રૂપે નક્ષી કરેલા પૂર્ણિમા પદમાં આધિકરણાર્થક સપ્તમીનો અન્વય ઉ. ફા. માંજ કરવાથી “પૂર્ણિમાના આધિકરણાગ્રાણી ઉ. ફા. નીમાં, અથવા પૂર્ણિમાની સમીપવર્તી ઉ. ફા. માં ઉત્સવ કરવો” આવી રીતે પ્રતિવાચાગ્રાણી અર્થની પ્રતીતિ થાય છે.

ચતુર્થી અને પૂર્ણિમા એમ બે દિવસમાંજ ઉત્સવ કરવો એવો અભિપ્રાય એ પ્રતાપનાર શ્રીપુરોષોત્તમજીનો હતો તો “પૂર્ણિમાથી તત્સર્વવચ્ચુર્ધ્વદુષ્કાલકલ્પાન્મો લા સ્વચ્ચ:” “પૂર્ણિમાના દિવસે અથવા તેની સમીપ ચતુર્થીના દિવસે ઉ. શ. નક્ષત્રમાં ઉત્સવ કરવો” એમ રચ્ય હોય. પરંતુ તેમ ન હોવાથી પૂર્ણિમાના દિવસે પણ ઉત્તરફાલ્ગુનીમાંજ ઉત્સવ શાસ્ત્રપ્રાપ્ત છે. એવા અભિપ્રાયથીજ તત્સમીપે ચતુર્થ અને ઉત્તરફાલ્ગુનીમાં એ ચતુર્થનો સમાવેશ કર્યો નથી તેમ થવાથી પૂર્ણિમાપદનો ઉ. શ. ના અભિપ્રાયવાલો અન્યથ ન થઈ શકે. “એટલા સાર નક્ષત્રનું પ્રાધાન્ય વિજયાદશમીના નિર્ણયમાં જતાવેલું છે.” આથી રીતે પ્રતાપનારે કહ્યું છે. એ નક્ષત્ર રહિત તિથિમાં ઉત્સવ કરવા માટે શાસ્ત્રોનું અનુગોદન હોય તો નક્ષત્રપ્રધાન્ય અને ન ચ તિથિ-વામદ્વ: કર્મદ્વ: એ પ્રતાપનારની ઉક્તિમાં અસંમતિ હોય આવે. જેનું વારણ નજ થઈ શકે, અને તેજ ફાલ્ગુસર હોશી અને દોહોત્સવના મધ્યમાં ત્યારે એક દિવસ ખાલી આવે ત્યારે શ્રી...નો આધિક શુભાર પરાવવાનો નિર્દેશ ગોત્રગણિકુચતિચક્ર, પરગોદારચંદ્રિત, વિરહસદ્ગી શ્રીવિદ્યનાથજી (શ્રીગુરુસાંઈજી) ના સમયથી પ્રચલિત, એવા શુભારની પ્રજ્ઞાદીના પ્રાચીન પુસ્તકોમાં રચ્ય હોય છે. એ કેવળ પૂર્ણિમાનોજ આશ્રય ગ્રામી ઉત્સવ કરવાનો પૂર્વાચાર્યોનો આશ્રય હોય તો, દોશી અને દોહોત્સવના મધ્ય દિવસને ધ્યાનનજ ન મળવાથી શ્રીવાપ્રજ્ઞાશ્રીમાં જ્ઞાતિવેલું વાક્ય વિવિધ વચ્ચું નિર્ધારક થઈ જાય છે.

શાસ્ત્રને છોટી દહને અધિક શુભાર કરવાનો પ્રચાર થયો દશે એમ તો કોઇ પણ રીતે ન કરી શકાય. શાપ્રમ શાસ્ત્રોના પારંગત, શાસ્ત્રોક્ત કર્મોનું અનુજન કરનારા ધર્માંચાર્યો. શાસ્ત્રની પદવા કયો સિવાય કંઈ આરંભ કરે તેમાં તેઓને કોઈ પણ વ્યતનું કળ નજ હોઈ શકે.

સર્વતંત્રવર્તન વિરહસદ્ગી શ્રીગુરુસાંઈજી, શ્રીપુરોષોત્તમજી પ્રભૂતિ અનેક ધર્માંચાર્યો શાસ્ત્રાનુભિન હતા આથી આજનાયુગ કલ્પના નો મનથી પણ થઈ શકે નહીં.

તેમજ શ્રીનાથસારંગી પંડ્યાજી નસિદલાલજી જ્યોતિશાશ્રવિચારદને ત્યાં શ્રીગુરુસાંઈજી, શ્રીવિદ્યનાથજીના ખાસ શીદક્ષત્રી નખેલા એક પદ તેમની મેવામાં વિરાજે છે. તે પદ શ્રીગુરુસાંઈજીએ પોતાના પુત્રો અને પોતે પ્રણે સંવત ૧૬૪૦ ની સાતમાં પ્રણેયો છે. ઉક્ત પદમાં શ્રી.....ની સેવાના સંબંધમાં અત્યંત આવસ્થકીય યચના કરી છે. એ નજદીકના દોહોત્સવ વિશે જણાવ્યું છે કે—

“દોહોત્સવ: સત્તરકલ્પુનીનક્ષત્રેડરજોદ્વનમજે કાર્ય:” “દોહોત્સવ ઉત્તરફાલ્ગુની નક્ષત્ર આવે ત્યારે પ્રાતઃકાલે કરવો” વિશે રચ્ય જ્ઞાન્યાથી શ્રીગુરુસાંઈજીને પણ અન્ય નક્ષત્રમાં દોહોત્સવ કરવો અભિમત ન દેતો. તે રચ્ય સમજી શકાય છે.

(શંકા)—અત્રે કોઇ શંકા કે એ આ ઉપરથી એવ કૃત્ય પ્રતિપત્તના રોગ ઉ. શ. નક્ષત્રમાં પણ ઉત્સવશાસ્ત્ર સંમત છે, તો એવ કૃત્ય રીતીથાને દિવસે ઉ. શ. આવે ત્યારે તો પૂર્ણિમાનું સામીપ્ય ન આવવડથી તે દિવસે ઉત્સવ શાસ્ત્રસંમત રી રીતે માની શકાય.

(સાધાન)—પરંતુ તેમ નથી. સાતમાં તો વ્યવહિત (એકાદ બે દિવસના વ્યવધાનવાચું) અવ્યવહિત (વ્યવધાન વચ્ચું) અને સાધાનજી આપેલું પ્રકારનું સામીપ્ય માનેલું છે. તે પ્રમાણે પૂર્ણિમાનું વ્યવહિત સામીપ્ય માનવાથી રીતીથાને દિવસે પણ વાધ આવતો નથી. તેમજ સમીપ્ય અને અનંતરપદ વચ્ચવાથી તો નથીજ. એટલા અ. રૂ. કમળીની સમીપે પ્રયોગ નાલકારની સમીપે કાંકરોલી, સુંગડની સમીપે પૂત, દુષ્કાલિ વિષ્ટ પુરોષે ચોગેજ પ્રયોગો ચોગવ મળ્યા છે. નહીંજ કમળી અને પ્રયોગતા મધ્યમાં અનેક પ્રાપ્તો આવી જતાં અવ્યવહિત સામીપ્ય

ન હોવાથી ઉપર જણાવેલા પ્રયોગોનો ઉચ્છેદન થઈ જાય. સમીપ અને અનંતર પદને પદોચ્ચ તરીકે માનીએ તો અસ્તે સમીપેડનન્તરેવા : એવી વાતપ્રકાર મહર્ષિ પતંગલિની ઉક્તિની સંગતિ થઇ શકતી નથી. તમારા મતમાં (વાદીના) સમીપ અને અનંતરપદને પદોચ્ચ તરીકે માનવાથી અનન્તરે સમીપે એમ જણાં જે પદનું ઉચ્ચારણ વ્યર્થ થઈ જાય છે. (અગ્રે વાદી ખીછ એક કથના રણુ કરે છે)

જે તપસ્ય પદમાં અધિકરણુધર્મક સપ્તમીનો સહાપદમાં અન્યથા કરતાં તેમજ વ્યવહિત અને સાધારણ એમ ત્રણ પ્રકારના સામીપ્યનું પ્રદણ કરીએ તો કા. કૃષ્ણ દિતીયા તૃતીયામાં પણ ઉ. કા. હોય ત્યારે પણ દોસોત્સવ શાસ્ત્રાનુમોદિત થઇ શકે.

(સમાધાન)—પણ તેમ નથી. ત્યારે કા. કૃષ્ણ દિતીયામાં ઉ. કા. હોય ત્યારે કાશ્યુન શુક્રમ ચતુર્દશી કે પુર્ણિમાના દિવસે પણ ઉ. કા. આવી જવાથી કાશ્યુન શુક્રમ ચતુર્દશીની ઉ. કા. ની અપેક્ષાએ કા. કૃષ્ણ દિતીયા તૃતીયાની ઉ. કાશ્યુની તો. કા. શુ. પુર્ણિમાથી અત્યંત રદ થઇ જાય છે તેથી વ્યવધાન વખતની ઉ. કાશ્યુની અને જે ત્રણ દિવસના આપ વ્યવધાન સુક્ત ઉ. કા. એ જેમાંથી કોઇ એક ઉ. કા. ની અપેક્ષાથી વીસ પચીસ દિવસના વ્યવધાનવાળી ઉ. કા. (કાશ્યુન કૃષ્ણ પક્ષની) નું પ્રદણ કરવામાં કોઇ પણ કારણ નથી. જેથી કા. કૃષ્ણપક્ષની ઉ. કા. માં પણ ઉત્સવ નજ થઇ શકે. (વાદીની ચંકા)

એમ કૃષ્ણ પ્રતિપત્ત અને દિતીયાના દિવસે ઉ. કા. પ્રાપ્ત થતાં ઉત્સવ થતાં ઉત્સવના રતીકા-રથમાં દોસોત્સવ ને જે કાશ્યુન માસના ઉત્સવ તરીકે માનવાનો વ્યવહાર છે તે નષ્ટ થઇ જાય છે.

(સમાધાન)—પણ તેમ નથી. કાશ્યુની નક્ષત્રસુક્ત પુર્ણિમાને કાશ્યુની કહેવાય છે અને તે કાશ્યુનીસુક્ત માસને કાશ્યુન પદનો વ્યવહાર થઈ શકે છે. તે રથજે કાશ્યુની નક્ષત્ર રહિત પુર્ણિમાવાળા માસમાં કાશ્યુનીનું સામીપ્ય માનીને જેવી રીતે કાશ્યુન માસનો વ્યવહાર થાય છે તેવી રીતે એમ કૃષ્ણ પ્રતિપત્ત અને દિતીયામાં પણ કાશ્યુન પુર્ણિમાનું સામીપ્ય લઇને તેને કાશ્યુનના ઉત્સવ તરીકે વ્યવહાર કરવામાં કોઇ પણ ખાધક નથી.

આ ઉપરથી મત કૃષ્ણ પ્રતિપત્ત અગર દિતીયાના દિવસે ઉ. કા. નક્ષત્ર આવતાં દોસોત્સવ શાસ્ત્રીય પ્રાચીન પરંપરાથી પ્રચલિત છે તેમજ સમગ્ર પુર્ણિમાર્ગીય આચાર્યો તેમજ વિદ્વાનોથી અનુ-મોદિત છે. એ વિષયમાં કોઇ પણ ખાધક નથી એમ સુધી વર્ગ સમજો.

કોઇપણ વિદ્વાન અદેખાઇતો રૂલાગ કરીને જો આ વ્યવધાનું ખંડન કરશે તો તે ખંડન અને તાપકારક નથી જલ્દી થીમને હર્ષજ થશે.

પ્રાર્થના શ્લોકો.

પુત્રે—વિવેચી સત્ત્વનો તેમજ અવિવેચ દાષ્ટવાળા પુરુષોની સમક્ષ પણ જટારાંકર શાસ્ત્રી પ્રાપ્ત કરે છે.

સંયુક્તિ—મેં શાસ્ત્રીય પ્રમાણ અને સંયુક્તિપુરસ્કર આ દોસોત્સવ વિસ્તૃત વ્યવસ્થા લખી તેનું ખંડન કુદિમાન મુર પુરુષ કરશે તો તે ખંડનથી મારા અંતઃકરણને સેષ માત્ર પણ દુઃખ થશે નહીં.

મનુજ્ઞે—મારી આપેક્ષી આ અવસ્થાના સંપૂર્ણ તાત્પર્યને ન સમજનારા પુરુષો અથવા મથાર્થ સમજીને પણ અત્યંત હાથે રાખનારા પુરુષો સંયુક્તિ અને શાસ્ત્રીય વચનથી રહિત એવા કુસ્ત્ર ખંડન કરવામાં નિર્દયક થમ ઉદારી ખિન્ન ન થાય.

શીવજીઆચાર્યવરુદ્ધનો અભિલાષી વિદ્વાનોનો અનુચર,

લલુ જટારાંકર શાસ્ત્રી.

તેની જાન નોંધ આપ સર્વે વેળુવ સમક્ષ જાણી સંભળવવા રમ હતું. આ સંરંધાના આ પાર્શ્વે મહોત્સવને આશીર્વાદ આપનારા પત્રો ગો. શ્રી. અનિરુદ્ધાચાર્યજી મહારાજ તથા ગો. શ્રી. મનનાથલાલજી મહારાજશ્રીના મર્યાદા છે. અમદાવાદથી શાસ્ત્રીજી વસંતરામભાઈ, પ. ભગવતીજી લક્ષ્મીભાઈ ઇયનલાલ દેસાઈ, તથા શ્રીપુષ્પિભાઈ વેળુવ મદાસભા, તથા દરજીનવાસ દૂર દૂર, તથા અમૃતકાલ દરજીનવાસ, તથા જ્વેરી મોઢનલાલ મનલાલ, તથા નાંદાજી પ. બ. જીવજીભાઈ, તથા પ. બ. વિશ્વવંદનાથ પીતાંબરજી, તથા રાજકોટથી પ. બ. વેલજીભાઈ નયુભાઈ, તથા ભુવનગરથી જોડાભાઈ, તથા જામનગરથી મોઢનલાલ મદમીજી, તથા મુંબઈથી શ્રી પુષ્પિભાઈજી “યુવક” પરિપદ તરફથી, તથા સ. સુનીલાલ, પરીખ, તથા વડોદરા શહેરથી પ. બ. અમરશી નારણજી, તથા વાલજી મોડી, તથા મૂળજી નેડા, તથા નારણજી જવાભાઈ, તથા પ. બ. જેષ્ઠ ઇયન આ ઉપરાંત વડોદરા શહેરના વેળુજી, તથા વરસાદી યુવકો તરફથી આ સંરંધાને ફરીથી ઉપરાંત સારી રકમ મળી છે જેનો ટોટલ રૂ. ૮૦ જેટલો થાય છે. તે માટે અને તેઓનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનીએ છીએ. કલિકાલ મહાન કાણ છે. જ્ઞાનમહાઓની સુલ્કિઓ ભૂમિત પદ ગળ છે. આવા સમયમાં પણ આપણા વેળુવ યુવાનો પોતાના સ્વધર્મમાં નેટથી બદ્ધ રાખે છે તે પ્રશ્નજાન છે. ત્યાર બાદ સ. દરજીનવાસે જીવજી દર્દ કે, આને આપણા મામમાં મદાસભાની સ્થાપના થઈ હતી. જેને કાલે એક વર્ષ પૂર્ણ થયું છે. તેથી હું પરમહંસજી પરમાત્મા પાસે યાત્રા છું કે આ સંરંધા આવા ધાર્મિક, અનેક કાર્યો કરીને અનેક વર્ષો જરૂરી કરે. શુદ્ધાદેવ-મંત્રિ-માતૃકાનાં તંત્રી શાસ્ત્રીજી વસંતરામભાઈએ આ સંરંધા સ્થાપનાને ને નિર્ણય તથા ધારાધારણ કરી આપ્યાં તેને માટે આ સંરંધા તેઓનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માને છે. આ સંરંધાને અગાર નગર પત્રિકાઓદાર મેવન સહિત આપનારા શ્રી પુષ્પિભાઈજી યુવક પરિપદનાં મુંબઈ કાર્યકર્તાઓનો આભાર આ સંરંધા માને છે. તથા આ સંરંધાનાં મંત્રી તરીકે ભાઈશ્રી ગોપાલકાસે તા, મન, ધારી ને આ સંરંધાની સેવા જાળવી છે, તેને માટે તેઓનો આ સંરંધા આભાર માને છે; તથા આ સંરંધાનાં પ્રવેશકાલપનું કામ ભાઈ ચતુરદાસ કરે છે તેનો પણ આ સંરંધા આભાર માને છે. ત્યાર બાદ સમા નિર્ણયનાથના જાનલાઈ સાથે જરૂરિયાત થઈ હતી.

શ્રી ગોપાલકૃષ્ણ સવાલન જ્ઞાનચર્યાક્રમ સિદ્ધપુર—(ઉત્તર ગુજરાત) માં વેદ-રા-સંભવનાં મે. સર સુભા સાહેબ મહિલાલભાઈ તથા મહેસાણા પ્રતિના મે. નયન સુભા તથા મે. સિદ્ધપુર વલીવદાર સાહેબ અને મહેસાણા પ્રતિના પાટણ વિમાનના વિદ્યોધિભારી સાહેબ શ્રી. મતિલાલભાઈ વિગેરે સમારી અમલદારોએ આદિ પધારી આદિની વ્યવસ્થા જેઈ હાર્દિક સંતોષ જ્ઞાને કર્યા છે, અને પંડિત શ્રી લડીલાલજીએ “જમદગ્ન શ્રીમદ્વેદભાષ્યના રચકા” શ્રીમુખેશિની “શ્રીમદ્ભાષ્યત્રીમાધ્ય વિગેરે ગ્રંથો ઉપર સુંદર પ્રવચન કર્યું હતું. અને આ વર્ષે આદિથી શ્રી કાશીની વ્યાસજી ગણભાની દ્વિતીય ખંડની પરીક્ષામાં બે વિદ્યાર્થીઓ, સાધારણ પ્રથમાર્માં પરીક્ષામાં એક વિદ્યાર્થી અને સાહિત્ય મધ્યમાના દ્વિતીય ખંડની પરીક્ષામાં એક વિદ્યાર્થી એમ મળી કુલ ૪ વિદ્યાર્થીઓ બેઠા હતા, અને ૭૭૭૭૭૭ની સાહિત્ય ત્રીજીની પરીક્ષામાં એક વિદ્યાર્થી, સાહિત્ય મધ્યમાર્માં એક વિદ્યાર્થી, સાહિત્ય પ્રથમાર્માં બે વિદ્યાર્થી, પુરાણ પ્રથમાર્માં એક વિદ્યાર્થી, પુરાણ મધ્યમાર્માં એક વિદ્યાર્થી તથા વ્યાસજી પ્રથમાર્માં ૯ વિદ્યાર્થીઓ બેઠા હતા, તેમનું પરિણામ જાહેર પડ્યું નથી, હવે ને વિદ્યાર્થીઓ કાશી અને કલકત્તાની પરીક્ષામાં બેઠાં નથી તેમની સંખ્યા ૧૯૯૦ ના શંકજી વડે ૧૩ અને ૧૪ ના દિને વાર્ષિક પરીક્ષા લેવાઈ છે. તેમાં સંસ્કૃત વિભાગમાં કુલ ૧૭ વિદ્યાર્થીઓ બેઠા હતા અને ૧૫ વિદ્યાર્થીઓ પાસ થયા છે. વેદ વિભાગમાં કુલ ૧૯ વિદ્યાર્થીઓ બેઠા હતા અને તે સર્વે પાસ થયા છે, વેદ વિભાગનાં પરીક્ષક તરીકે વેદ સાહ્ય સંપન્ન શ્રી. જયકાશ મહાપતરાય વેદપાઠી નિમણા હતા, અને સંસ્કૃત વિભાગના પરીક્ષક તરીકે સિદ્ધપુર હાર્દિકવના હેડ માસતર શ્રી મહુકમાર શિવરામ દેસાઈ “એમ. એ” નીમાયા હતા આ આશ્રમમાં જ્ઞાનજ્ઞાની ભાલકાને મોઢ ભવની શ્રી લીધા વગર જોળન, રહેવાનું સ્થાન વિગેરે આપવા સાથે વિદ્યા જ્ઞાન અપાય છે, દમણ આદિ પર વિદ્યાર્થીઓ વિદ્યાર્થસ કરે છે, આ ગ્રંથચર્યાક્રમનાં નિમાવ માટે શ્રી ભવનું સ્થાપી રૂંદ નેથી, રૂંદ સડ મદરેશીની ઉદાર મદદથી જ આનો નિમાવ થાય છે, માટે જાનવીર મદરેશી આ ગ્રંથચર્યાક્રમને પોતાના ઉદાર હાથથી જાન આપી પોષે અને આદિ પધારી દાવથી જાન આપી પોષે અને આદિની વ્યવસ્થા જેઈ, ખર્ચદ મેજને એવી અમારી પ્રાર્થના છે.

સૂચના—નવીન વિદ્યાર્થીઓને કાળજ ચલા માટે જેવ મુદ્દ ૧ થી બીજા પેશાજ વદ ૦)) સુધીનો સમય રાખેલો છે, તેા ને વિદ્યાર્થીઓને આ જમ્પચર્ચામાં કાળજ વદ :વિદ્યાભ્યાસ કરવાની ઉચ્ચા ડોલ તેમજા વાલીઓએ ત્યાં સુધીમાં અરજ કરવી અને સંરચાનો છપાવેલો રીપોર્ટ તથા નિવેશવદી મંજાવી વિશેષ દર્શાવથી માલિતમાર મળે.

ઉમાશંકર શર્મા.

શ્રીવેંજીવધર્મ વર્ધિની સસા અને શ્રીવેંજીવધર્મ વાચનાસય.

વેંજીવ વધુઓ !

ગોરાગામ આ કુલાળા છઠ્ઠાના ગાંનગામ તાલુકામાં આવેલું વેંજીવોની વસતીવાળું એક મામ છે. અને વપરની બન્ને સંરચાઓ આને તેર વર્ષથી સમ્પ્રદાયની સેવા યથાસઘ્ય કરી રહેલ છે. લાવમાં દેશભાળની પરિરિવિતિ એટલી બધી વિષટ વપરિવિત વધ છે કે સનાતન ધર્મ વપર ચોતરફથી આક્રમણો વધ રહ્યા છે. તેમાં એ પુષ્ટિમાર્ગ-વેંજીવ ધર્મને વધારે સદન કરવું પડે છે. આવા સમયે ધર્મરક્ષણ માટે દરેક ધર્માભિમાની મનુષ્યોએ સંગઠિત થઈ ધર્મ રક્ષણ માટે કટિબજ થવાની જરૂર છે. તે માટે વપરુક્ત બન્ને સંરચાઓ બનતું કાર્ય કરે છે. સંરચાઓનું ક્ષેપ વેંજીવોને પ્રારંભમાં સ્વકર્તવ્યથી જાન્યીતા કરી ' ધર્મો રણતિ રણતિઃ ' એ ચ્ચાનુસાર ધર્મરક્ષણના સિદ્ધાન્તો અચારનવાર ઉત્સવ મહોત્સવે અને પ્રાસંગિક) સસાઓ બરી વ્યાખ્યાનાદિ દ્વારા સમજવવામાં આવે છે.

સંરચાઓનો મુખ્ય ઉદ્દેશ.

જનદુષ્ટ શીમદર્શનાચાર્યજીના મદાન સિદ્ધાન્તોનો વેંજીવ સમાજમાં પ્રવાર કરવો અને તે માટે સામ્પ્રદાયિક સાદિલજ્ઞાસુઓને વચિયા માટે મિલની આપી તે દ્વારા સામ્પ્રદાયિક સિદ્ધાન્તાનુશાસી બનાવી વેંજીવી જનતાને ભયલ કરવી અને દેશભાવાનુસાર સમ્પ્રદાયિક સિદ્ધાન્તપ્રચારાયે કચિત્ત વપાચોનો નિરૂપણે અગત કરવો.

બન્ને સંરચાઓનો માત્ર આ મુખ્યજ ઉદ્દેશ છે. કુલાળા છઠ્ઠામાં વેંજીવોની માત્ર આ જાજ સંરચા છે. માટે ધર્માનુશાસી વેંજીવ સદુચરણેએ સંરચાને તન, મન, ખનથી યથા ઘઘ મદદ કરી પોતાની ફરજ બલવથા ચુકવું નાઉ. સંરચાઓ સ્વકર્તવ્યમાં દિન પ્રતિદિન પોતાની પ્રગતિ કરી રહી છે. તે વેંજીવી જનતાના સદમાર અને આર્થિક મદદને આશારી છે.

સંરચા તરફથી એક નવી યોજના.

ને વેંજીવો સંરચાને વાર્ષિક આઠ આનાથી ચિરેષ ન્યોજાવર આપથી તેઓના નામથી બચતું મંડલીમાં ' જયશ્રીજીવ ' એક વર્ષ ચુલિ જોવારો આ રીતે મદદ કરવાના વેંજીવોના નામોનું લીરક સ્વતંત્ર રાખેલ છે. આ યોજનાથી સંરચાને મદદ થશે અને બચતુંમંડલીમાં વાદજીરી રહેશે.

શ્રીકૃષ્ણવદ્વતા લાગીલા વેંજીવો ! આ પરિમાનાથી, વિચારી વેંજીવો આ પ્રમેજિનિના કાર્વમાં યથાસઘ્ય અનરથ મદદ કરી આભારી કરોલો.

શુ ગોરાગામ બન્નેર

લરલા કુલાળા

લાલમ માજીગામ

નિવેદન,
માનદ મન્નીઓ,
શ્રી વેંજીવ ધર્મવર્ધિની સસા
અને
શ્રી વેંજીવ ધર્મ વાચનાસય.

વેંજીવોએ નિવેદન.

સવં વેંજીવોએ નિવેદન લે િઃ—

જાતીપુરામે એ પુરવઠાવય જોશી મદદે લસકા મુખ્ય ઉદ્દેશ સમ્પ્રદાયી જનતાને ઉચ્ચા કરી સવં વેંજીવોનો પકનેક કિયે પ્રમરો રહે રદના—જીર અન્વ પતોપકારી કાર્ય કરનેક કિયે યથાસઘ્ય પુરવઠાવયથી વરફેસે મદદ કરના—નેસે જલ ચીજસી મોસજી વન યાત્રામે એકરેશ પુરવઠાવયમ રદના કચિત્ત જીર આચરવથીય લે । જીર લા ઉસી વરદકે અનેકાનેક કાર્વ દેને વેંજીવોઃલિલાઈ લેલ કિયે વેંજીવોના ઇસ નવીન પુરવઠાવયમો વનનિસઃકી બનાવે કે કિયે લર પ્રમારશે મદદ કરની વયેલ લે.

ઈનામોંકી લાગમાર,

(૧) ૧) એક રૂપયા સાલાના લેનકર દરએક વૈધ્યવા પ્રથમ ધર્મ દે કિ ઇસ પુરતકાલયાકા મેચ્છે
જને—જન મેચ્છેકે હિયે ૧૨ લાગોકી વાર્તાકી પુરતકા ને અલા નહ છપી દે! ઇસમે' અપને
શીઆચાર્યમદાપ્રભુલકી લી વાર્તા દે મુક્ત લેછ નયગી.

(૨) ૨) એક પંચાગિ ગુલરાની યા હિન્દી કિસી ભાષાકા મંચાવે મુક્ત દેગે.

(૩) ૩) અર્ધા તોલા સુરમા ને બદ્દત અચ્છ ઓર ગુણકારી દે મુક્ત મિલેગા.

(૪) ૪) દિવાલો પર એક દેલેન્ડર લેલ નયગ.

એકે અપ ક અવસાર,

અધિક માસ ને વૈધ્યવ જનમે' આવે' યા જનકે સગે સંબંધી આવે તો જનકે સાથ વધારાકિ
પુરતક લેજનેકી કૃપા કરે'.

શીલતા કરનેકી વળદસે લેખમે' બદ્દત કમી રહી દે તથા અદાર લી અચ્છ નહોં લિખ સકે' દે
આગેકે સમયમે' જન સખ વાર્તાકા પધારાકિ સુધાર હો નયગ.

આપકા હિતેચ્છુ સુખિયા કૃષ્ણકાસચ,

વિનંતિ.

(લેખાવલીયા ભર સાથે નહી જોડા. માણારાજ—એ રાગ.)

શીવપલ વિદેશને હું નમું મહારાજ, ધીગુરદેવને લાગું પાય રે.

અમને દારથુમાં રાખજે ધીગુસાધજ મહારાજ.

દહ આશરો એક આપનો મહારાજ, નવ છઠ્ઠીએ અન્ય સહાયરે—અમને.

પડતો બચાવોત્રે આ લવમાથી, બાંછ મહાની લાજ રે—અમને.

હતીત પતિત આપે ઉધાધી મહારાજ, એથી અધિક બધિક પદાણુ રે—અમને.

એથી અધિક મમ દોષરે મહારાજ, પણ આપ કૃપાએ કંગળ રે—અમને.

શીવલક્ષના લાહીલા મહારાજ, બીરાજે પ્રયાગને શીર રે—અમને.

શિક્ષા.

(રઘુપતિરાય હૃદેમાં રેજેરે—એ રાગ.)

સુણો પ્યારા આસમે શીખ સારી રે, ચાહો પ્રચન કરવા ગિરધારી—સુણો.

જૂતળ પ્રગટયા શ્રીવિહવાનાય રે, સદુને કીધા છે વાલે સનાય

બીરદ પાણું છે દીનાનાય—સુણો.

વાલે પુષ્ટિમાર્ગ પ્રવ્રત કીધો રે, માયાવાદીને પડકાર કીયો રે

નિઃસાધનને આશ્રય દીયો—સુણો.

નિજ દૈવી સંપત્તિને સંભાળો રે, કુષ્ટ રંગનુ ડાસું આજો રે

ત્રેમ નપને પ્રભુજી નોહાળો—સુણો.

હેતે પ્રીતે હરિના ગુણ ગાધએ રે, કપટ દંભથી દૂર યાધએ રે

શ્રીના ષગજમકમા રહીએ—સુણો.

એકનાં દર્શને દુઃખ નયે રે, એકનાં સ્મરણથી તુષ્ણ પાય રે

પ્રાગદામ બનિહારી જાપ રે—સુણો.

સીઓના દરેક રોગોમાં અકસીર અને શક્તિવધક સ્વદેશી ઔષધી

સ્ત્રીશક્તિ (૨૪૨૨૬)

ટીકડીઓ.

સીઓને જલ્દી સફેદ, પીળી, કે લાલ, પાણી જેવી, ચીકણી મળગુમળા માત્ર (પ્રદર) અટકાવે છે; હાથપગની કળતર મટાડે છે; વાંસા અને માથામાં થતો કુખાવો તેમજ કમર અને પેડુમાં નીકળતી કાદ બંધ કરે છે; બ્લેડા મોડા કે ઓછાવત્તા અટકાવને નિયમિત અને પ્રમાણસર કરે છે; ગર્ભાશય આધુપાધુ કે ઉચ્ચીચું ખસી ગયું હોય તે કેકાણે લાવે છે, તે પર સોમ્ને આવેલો હોય તો તે દૂર કરે છે; લોહીવા તેમજ કાઠાના રત્તવાને મટાડે છે; ઉપરાત આવી ફરીયાદોના પરિણામે નિષ્ફળતા હાટી તાવ, ખાંસી, અમિતું મંદ પડી જવું, ખોરાક ન પચવો, કમજોર રહેવી, લોહીનું ઓછું થવું, શરીરનું શીકું પડી જવું, કમનસકિત ઓછી થતી જતી વગેરે તમામ રોગો મટાડી સીઓને સસકત કરે છે અને તેમના વાત્રીયાપણાના સંચળા દોષો દૂર કરી ગર્ભધારણ કરવા યોગ્ય બનાવે છે.

ગર્ભવતી સીઓને સેવન કરાવવાથી કમુવાવડ થતી કે અધુરે માંસ, પ્રસવ થતો અટકે છે અને ગર્ભનું યોગ્ય વૃદ્ધિ થતા પૂરે દંડાડે વંકુરસત બાળક જન્મે છે. સુવારોમાં પણ આ દવા સંપૂર્ણ લાજ આવે છે.

છોકરીઓને મેવન કરાવવાથી તેમનાં શરીર રજપુદ બને છે.

સુવાસ પછી સેવન કરાવવાથી સુવાસમાં ફીણ થયેલી શક્તિ જલ્દીથી પાછી આવે છે.

ટીકડીઓ હોવાથી પ્રવાહીની માફક અગડવાની ધારતી નથી.

બદા અને ધીરજથી આ દવાનું મેવન કરનાર કઠી નિરાશ થયાજ નથી અને થશે નહિ, આ આ દવાની માત્ર એક સીધી વાપરતોજ, દર્દના પ્રમાણમાં, તેના ગુણકારી પણાની ઓછીવત્તી આવી થઈ રહેશે. (જાણીતા ડૉક્ટરેક, પૈયો અને નર્સોના ઘોડાએક અભિપ્રાયો માટે નીચેને સરનામે લખો.)

કિંમત ૧૦૦ ટીકડીની બા. ૧ ના રૂ. ૩) ત્રણ.

૪૦ " " ૧૧) દોઢ.

પરદેશ માટે મોટી બાટલી સિ. ૮) આઠ દીર્ઘીય.

અજમાયશ માટે ૭ આનાની ટપાલનો ટીકડો મોકલી દેજ મોજાઓ મંગાવી આવી કરો.

તમામ દવાના વેપારીને પૂછો ન હોય તો લખો:—

ડાકેર રસીક એન્ડ કું.

રાયગરવાડ-અમદાવાદ.

आवश्यक-प्राथम्य

आप लोगों से यह बात अविदित नहीं है कि हिन्दू जाति का धार्मिक व नैतिक पतन प्रतिदिन होता देखने में आ रहा है। धर्म का मूल आधार संस्कृत विद्या है। इस विद्या के प्रचार बिना हिन्दू धर्म की रक्षा होना कठिन समझ कर, कोटास्थ प्रथमपीठाधिष्ठित श्रीमद्विद्यभाचार्यवंशभूषण गो० १०८ रणछोड़ जी महाराज ने, श्री विठ्ठलनाथ पाठशाला नाम से प्रसिद्ध, एक संस्कृत विद्यालय स्थापित किया है। जिसके द्वारा काशी, कलकत्ता आदि संस्कृत युनिवर्सिटीयों की प्रथमा से लेकर उच्च दर्जे की शास्त्रों, तीर्थपरीक्षा तक छात्रवर्ग परीक्षाएँ देकर अच्छे विद्वान् बनकर योग्य स्थानों पर नियुक्त भी हो चुके हैं, जिस का संक्षेपन: विवरण सन् ३१ की वार्षिक रिपोर्ट में स्पष्ट है। एवं भगवत्प्राप्ति साधन, भक्ति, व वेदान्त जैसे उत्तम शास्त्रों की उत्तमा तक बनारस में परीक्षाएँ देकर कई वेदान्त शास्त्री भी होगये हैं। इस पाठशाला का सालाना खर्च लगभग पाँच हजार का है। वह अब तक विदेशी धार्मिक धनिक लोगों की तथा मान्यवर परम धार्मिक श्री कोटा नरस की २००) मासिक सहायता से चल रहा है। किन्तु वर्तमान में देश का व्यवसाय विगड़ जाने से, तथा इस के मूल धन से जो गीलों के दोअर्से खरीद थे उनके भाव गिर जाने के कारण २) रु० गैकड़ा की जगह ॥) व ॥०) टिचीडन्ट मिलने से विदेश की सहायता व मुनाफे में कमी होजाने से आमद म अन्दाज़न ९००) सालाना की कमी हो गई है—और कार्य बढ़ता जा रहा है। लोकोपकारार्थ—वैयक—ज्योतिष—कर्मकाण्ड आदि ग्रन्थों की पढ़ाई शुरू कर देने पर भी आमद कम होने से इन ग्रन्थों के अध्यापक भ्रष्ट नियत नहीं किये हैं। इस लिये धार्मिक हिन्दू जनता से सानुरोध निवेदन है कि प्राचीन भारतीय मान मर्यादा व धर्म की रक्षा करने वाला संस्कृत विद्या की रक्षा के लिये सालाना एकमुत्त यथाशक्ति अवश्य सहायता प्रदान करें, तो इस पाठशाला का मूल् दृढ़ होकर यह पाठशाला थोड़े ही समय में संस्कृत कॉलेज के रूप को धारण कर लेगा। अन्य सहायता देने वालों को भी यह अधिकार होगा कि इस के द्रव्य का अमत्कार्य में व्यय होता देखें तो वे व्यवस्थापक-मण्डल को शीघ्र सूचित करें।

निवेदक—मंत्री

वि० पाठशाला कोटा.

ज्योतिषने अद्भुत यमत्कार.

ज्योतिष विद्या आधुनिकमानवी अनेक अद्भुत विद्या प्रसार कर चुकी है. परन्तु नेत्रा व्यापार तथा विलासिता इत्यादि इच्छित जैसा यदि हम जहाँ सेट नहीं देखी आशाओंको विद्यास परतो व्यय है.

आपको यदि मन्त्रात आकाशी नीचस्थी ज्योतिषीने आप वय के लेनी आठरी ने अमरी भाषेना प्रसंगीन पाप लग है. जन्मोत्ती, प्रसंगी, उत्तम इच्छित, परीक्षा, मासिक, जन्माक्षर जैसे विद्यास इत्यादि की आपका भाषे है. विद्यासुद्धि अथ आनानी प्रीति प्रीति, दसरेआ पाप निवारण है.

पठ्या अद्भुतज्ञान नीचस्थी, २, श्रीधर अक्षि, राई (अजीवायत)

(છપાય છે) એક અમૂલ્ય સંગીત ગ્રંથ (જલ્દી આહક બનો)

સંગીત કીર્તન પદ્ધતિ

(નોટશનની સરળમાં સરળ પદ્ધતિ સાથે)

સંગીત એકદમ આગળ વધે છે. ઘણા ગ્રંથો છપાઈને જાદાર પડી ગયા હશે, પણ આ ગ્રંથ એક અનોખી ભાત પાડશે. ગ્રંથમાં શું છે ? (૧) સંગીત એટલે શું ? (૨) કીર્તન સંગીત એટલે શું ? (૩) સંગીત વિદ્યા અને કળા (૪) રાગ કોને કહે છે (૫) રાગ સંખ્યા તથા રાગોપત્તિ (૬) રાગકુટુંબ (રાગવી, રાગપુત્ર, રાગ સુવર્ણ) (૭) યાત્રી સમજણ (૮) તાલ અને શ્રુતિ (૯) સ્વર અને તેના પ્રકાર (૧૦) આરોહ અવરોહ (૧૧) સ્વ-સંતક (૧૨) વાદી, સંવાદી, વિવાદી અને અનુવાદી રસોનું બંધારણ (૧૩) અંગ, શ્વ, ન્યાસ તથા ભત્તિ (૧૪) કીર્તનોમાં વપરાયેલા સંગીત રાગોના અર્થ (૧૫) રયાપ, અંતરા, સંચારી અને આગ્રાજ વિગે (૧૬) કાંજ અને તાલ વિગે (૧૭) તાલની માત્રા, અંગ પ્રત્યંગ તથા ભત્તિ વિગે (૧૮) કીર્તન સંગીતોપયોગી તાલો (માત્રા સાથે) (૧૯) વાદના પખાવજ તથા તખતાના ભાલ (૨૦) દ્રુપદ અને ધમાર (૨૧) કીર્તન સંગીતોપયોગી વાદો વિગે માહિતિ (૨૨) કીર્તન સંગીત આવક વિગે (૨૩) કીર્તન સંગીત વિદ્યાર્થી પ્રત્યે (૨૪) લેખન-પદ્ધતિ અને ચિન્હો. મુખ્ય આ ચોવીસ વિષયો ઉપરાંત ખીજ ઘણા બારીક સમજણ આપી છે. સંગીત કીર્તનો વિગે આટલી સમજ ને કાંઈ પણ સંગીતજ્ઞોની ધરાવે તે પછી સંગીતની કાંઈ જાણ નહોત તો તે આવે.

માલંગ, ભેરવ, બિલાવજ, અલેયા, નટ બિલાવજ, આરાપરી, જાતપુરી, સારંગ બિલાવની સારંગ, પૂર્તો, ખમાજ, ઠારી, હમીર, હમન, બિલાવ, વિગેરે રાગોનું સ્વરૂપ અને માહિતિ તથા ખાસ સુરંગા ભાવવાલી કીર્તનોનું લુહા લુહા તાલોમાં સરળમાં સરળ નોટશનો સાથે પ્રગટ થશે. આ સિવાય કેટલાંક વદન અપ્રસિદ્ધ કીર્તનો અને કીર્તન સ્ત્રી (પ્રણાલી) રાગનામાં આવેલ છે.

ગ્રામીન શુદ્ધ સંગીત અદ્વિતીય બાદિ મહાનુભાવિ કીર્તનકારોએ જાળવી રાખ્યું છે. આ માટે એક કરોડ વેશ્યવેા ખચિતજ મમરી લાઈ રહે છે. તેનું ખર્ચે સ્વરૂપ જાણના માટે આ ગ્રંથ દરેક વેશ્યવ કુટુંબમાં હોવાનું લેખ્યું. આજકાલના નાટકી તથા ગઝલ કલાકારોમાં આકીર્ત થતા વર્ગે શુદ્ધ સંગીતનો દિવ્ય સ્વાદ લેતાં માટે તૈયાર થવું લેખ્યું.

અમાઉથી આદક ચતારને રૂ. ૧-૧૦-૦ અને પાછળથી બે રૂપિયા.

(નામો જલ્દી નોંધાવો)

(૧) અપેક્ષાલ જમીનદાર કીર્તનકારજ,

(નવજીવન કામરેસી, ગાંધીસાહ પાઠાપેજ સાથે) અમદાવાદ.

(૨) મુખ્યાલ શાલાલ, શ્રીગોકુલનાથજીનું મંદિર, દે. ધનાનુતારની પેળમાં પટી પેળ, કાણુર-અમદાવાદ.

(૩) કીર્તનોપાલ જમીનદાર ચોરાજ,

શ્રીકારકનાથજીનું મંદિર-પાટણ.

(૪) શુદ્ધાદિત કામરેસી, રાગમહેતાની પેળમાં ભોલભાઈની પેળ, અમદાવાદ.

નોંધ:-અમાઉથી આદક ચતારના નામ પુસ્તકમાં પ્રગટ કરવામાં આવશે.

शुद्धादत्त

नित्यवीक्षणस्य,
श्रीनाथदादाधीश्वर श्रीगोस्वामितिलकायित विश्वधर्माचार्य
गोस्वामी श्री १०८ श्रीगोत्रधर्मलालल मंडारान.

प्रा. १८१८
आवृत्ति १.

नित्यवीक्षणस्य, स. १८८८
आविर्भाव २.

॥ श्रीमद्ब्रह्माधीश्वर विजन्तान्तमाम् ॥

श्रीमद्બ'ંડભ'ંડલાચાર્યચક્રચડામણિ-ભગવદ્દનવૈશ્વાનર
આચાર્યસંપ્રદ-જગદ્ગુરુ-શ્રીમહાપ્રભુ-શ્રીમદ્બ્રહ્માચાર્ય-

ચરણસ્થાપિતમુખ્યપીઠાધીશ્વર-શ્રીનાથદ્વારાધી-

શ્વર શ્રીગોસ્વામિકૃતલિલકાવિત આચાર્યવર્ચ

ગોસ્વામી શ્રી ૧૦૮

શ્રીગોવર્ધનલાલજી મહારાજનું

દિવ્ય ચરિત્ર.

શ્રીગુરુદેવને ચરણે.

અબ'ંડભ'ંડલાચાર્ય જગદ્ગુરુ શ્રીનાથદ્વારાધીશ્વર શ્રીલિલકાવિત ગોસ્વામી શ્રી ૧૦૮
શ્રીગોવર્ધનલાલજી મહારાજ મારા પ્રાતઃસ્મરણીય શ્રીગુરુદેવ થાય. જ્યેષ્ઠાશ્રીનું સ્મરણ
કરીને પવિત્ર થવા માટે આ નાની પત્રિકા પ્રકટ કરવા પ્રેરાયો છું.

સંવત ૧૯૬૨ ની સાત્રમાં મારા ગુરુદેવ અહીં (અમદાવાદમાં) પધાર્યા હતા તે
વખતે અત્રેના ગોઠા મંદિરના અધીશ્વર ગોસ્વામી શ્રી ૬ શ્રી રણછોડલાલજી મહારાજ
શ્રીનો યતોપીત પ્રસ્તાવ ધણી જ ધામધૂમથી થયો હતો. તે ચિરસ્મરણીય મંગલમય
દિવસોમાં શ્રીગુરુદેવની ધણી જ ધામધૂમથી પધરામણી થઈ અને મહાગુજરાતના એક લાખ
વેંચુલોએ આપશ્રીને સર્વોધિક સન્માન્યા. આપશ્રીનો મુદામ અત્રે અમારયામાં શ્રી આચાર્ય
ચંજીની બેઠકમાં એક લઘ્ય તંબુમાં હતો. તે વખતે આપશ્રી અત્રે ધણી દિવસ બિરાળ્યા
હતા અને અનેક બડલાગી છોવાને આપશ્રીએ શ્રીગોવર્ધનનાથજી સાથે બ્રહ્મસંબંધ કરા-
વ્યો હતો. આ પામર જીવને પણ તેજ સમયે શ્રીગુરુદેવે પ્રભુમક્ષ નિવેદન ગદ્ય મંત્રનું
ધાન કર્યું હતું. તે સમયે શ્રીગુરુદેવે જે કૃપા કરી, તે દિનપ્રતિદિન વધતી જ ગઈ. તે
પછી તો શ્રીગુરુદેવે કેટલીએ વાર કૃપા કરીને જ્યેષ્ઠા અને પ્રભુશ્રીનાથજીનાં દર્શન કરાવ્યાં,
ગુરુદેવની દયાળુતા અને નિર્ભયતાનિનાની તો વાન જ ન થાય. પિતા કરતાંએ વધારે
વાતસલ્યથી આપશ્રી સંભાળ લેતા અને તે વખતે ગરીબ તર્વગરનો બેદ પ્રકટ કરેના ન હતા.

શ્રીનાથજીની સેવા જ શ્રીવશુલકુલનું સર્વસ્વ હોય; પણ તેનાં પ્રત્યક્ષ દર્શન આપશ્રી
સુંદર રીતે કરાવતા હતા. અચક્રટ, જન્માણ્મી, દોષોત્સવ જેવા મહાન ઉત્સવો ઉપર
રાત્રિદિવસ આપશ્રી અબ'ંડ સેવામાં તત્પર રહેતા અને અગાધ શ્રમ, હુલા, રૂપા, નિદ્રા
વગેરેને ગણકારતા નહિ. આપશ્રીની સેવાનિષ્ઠાનો સાક્ષાત્કાર મને ધણી વાર થયો છે.

શ્રીનાથદ્વારા ગામ તો આપશ્રીએ જ એક અદ્ભુત બનાવી દીધું. સારા મેવાડમાં એ આકર્ષક નગર લેખાઈ ગયું. શ્રીનાથદ્વારામાં બધાયલી અનેક લવ્ય ધર્મશાળાઓમાં 'કેશવભુવન' તથા 'હાલાભાઈ ભુવન' એ બે ધર્મશાળાઓ ન્યારે બધાઈ ત્યારે તેની દેખ-રેખની સેવા આ સેવકને સોંપાઈ હતી. એ બે ધર્મશાળા ઉપરાંત બીજી ઘણી ધર્મશા-ળાઓ, લોકોપયોગી શાળાઓ, હોસ્પિટલો, પૂજો, વગેરે આપશ્રીના અમલમાં જ થયા છે.

આપશ્રીએ ભારતવર્ષની પરિક્ષા કરી છે અને શ્રી બ્રહ્મનારાયણની વિકટ યાત્રા પણ કરી છે. તેમાંએ ચોરાશોકોશની મજપરિક્ષા વખતે શ્રીગુરુદેવે જે આનંદનું દાન કર્યું છે તે કદી વિસરાય તેમ નથી. તે સમયે હજારો વૈષ્ણવો સાથે હતા. સૂર્યમહાલ્ય વખતે આપશ્રી કુરુક્ષેત્ર પણ પધાર્યા હતા. આવા અનેક દેશાટનો કરીને લાખો જીવોને પ્રભુને શરણે લીધા હતા.

એક સમયે શ્રીગુરુદેવ જગન્નાથપુરી પધાર્યા. ત્યાં મહાપ્રસાદ અને જગદીશધામનું માહાત્મ્ય આપશ્રીએ અદ્ભુત રીતે પ્રકટ કર્યું હતું. બ્રહ્મસંબધ દીક્ષાવાળા બંધાં. વૈષ્ણ-વોએ જાતિભેદ રાખ્યા વિના આપશ્રીને શ્રીજગન્નાથજીનો સખડી મહાપ્રસાદ પીરસ્યો હતો, તે આપ શ્રી આરોગ્યા હતા. આ સમયે કોંઈ અદ્ભુત ઝાંખી થઇ હતી. ત્યાં શ્રીમહાપ્રભુજીની બેઠકે ગ્રામ યઈ ગઈ હતી તે આપશ્રીએ પ્રકટ કરીને સેવાનો પ્રબધ કર્યો હતો. હિંદના બધા ભાગોમાં પધારીને આપશ્રીએ વૈષ્ણવ સૃષ્ટિને સનાય કરી છે.

વળી શ્રીનાથદ્વારામાં દર વર્ષે ચૈત્ર સુદ ૩ ના રોજ ધનગોસ્ત્રી સ્વામી તથા દશહ-રાત્રી સવારી એવા કાંઈયી નીકળતી હતી કે દૂર દૂરથી જોવા માટે પ્રેક્ષક પ્રજાજનો નાથ-દ્વારામાં આવતા હતા. શ્રીગુરુદેવ સવારીમાં અથ ઉપર કે હાથી ઉપર બિરાજમાન થતા, તે સમયનાં દર્શન હવે સ્વપ્નાં જેવાં થઇ ગયાં છે. આ બધું રમરથ કરતાં હૃદય ભરાઈ આવે છે. જન્મદિવસ ઉપરના લવ્ય દરબારનાં દર્શન પણ અલૌકિક થતાં હતાં. હેલા બનાવથી શ્રીગુરુદેવની વૃદ્ધ અવસ્થામાં હૃદયમાં આંધાત થયેલો, પણ શ્રીનાથજી શો ખેલ રચી રહ્યા છે તે જાણવાની શક્તિ ધરાવનાર આપશ્રીને એ લીલાવૈચિત્ર્ય આશ્ચર્યજનક ભાગ્યે જ લાગતું હશે.

શ્રી ગુરુદેવનાં નિત્યલીલાસ્ય દિવ્ય આનંદમય સ્વરૂપને કોટાનકોટિ દંડવત પ્રણામ કરતો હું છું આપશ્રીનો જન્મોજન્મ ઋણી સેવક—

નરેશતમહાસ ચુનીલાલ મહેતા.

કારમા યુગના મળકારા.

વધોથી સંભળાય છે! શ્રીવલ્લભકુલ, વિદ્વાનો, મહાન ભગવદીયોના મુખથી સેંકડો વાર સાંભળ્યું છે. કોઈ એ વાતનો ઇન્કાર કર્યું નથી. અલખત, એને દંતકથા ગણીને કોઈ કોઈને હસતા પણ અનુભવ્યા છે! પણ તે મારા જેવા જ કોઈકે જ! એ પ્રસિદ્ધ દંતકથા તે સાડા ચારસો વર્ષ પછીના ભયાનક યુગના ભણકારાની છે. કેટલાકોને તેના આધારમાં પ્રાચીન હસ્તલિખિત ગ્રંથોના પુરાવા માગતા સાંભળ્યા છે. પણ મેં તે એ દુઃખજનક લવિષ્ય આજથી ૭ વર્ષ ઉપર એક પ્રાચીન ગ્રંથમાં વાંચ્યું છે. એ પુસ્તક ૭ કલાક

સુધી વાંચ્યું. એટલા સમય સુધી તો ભવિષ્યની પરિસ્થિતિએ એટલું બધું મનને ઘેરી લીધું હતું કે, વર્તમાનદશાનો અંશ પણ તેમાં પ્રકાશ ફેંકવા અસમર્થ બન્યો હતો ! એ પુસ્તક સંપૂર્ણ વાંચ્યા પછી સંસ્કૃતીકારમાંથી (શ્રીકામવનમાંના) બહાર આવતાં એ મળબાવાનો અન્ય અતિથયોક્તિ ભરેલો લાગ્યો અને આટલી ઝડપથી એ કારમા યુગના કાળાં વાદળોથી સંપ્રદાય ધેરાઈ જશે એ તદ્દન અસંભવિત જોઈ લાગ્યું, ઉલટું એમ ભાસ્યું કે સંપ્રદાય તો મહાપ્રગતિ કરી રહ્યો છે અને એક વેળાએ પહેલાંની જહોજ-લાલીની ટોચ પર તે પહોંચશે ! પણ એક પામર માનવીના મનોરથોના પરપોટા વધારે વાર ટકી રહેલા કેનાથી નિહાળી ચકાયા છે ? “જુહાતા દીપક” તુરતજ સંપ્રદાય તથા સંપ્રદાયની બહાર અચાનક એકવાર અદ્ભુત રીશની ફેંકી, એક વખતે પ્રાચીન પ્રતિષ્ઠા-યુગની અનેરી ઝાંખી કરાવી. લાખો વૈષ્ણવ હૃદયોમાં આનંદનું અમીવર્ષણ થયું. પણ તુરતજ સં. ૧૯૮૮ ના કાળમુખા ઓલમકાળે લાખો વૈષ્ણવ હૃદયોમાં દાતાનગની જ્વાળાએ પ્રકટાવી દીધી અને ૭ વર્ષ પહેલાંનાં ૭ કલાક અનુભવેલા ભવિષ્યના ભણકારના ફુડુંભિનાદ થયા લાગ્યા. ત્યાર પછી તો દિન પ્રતિદિન સંપ્રદાય એ સ્થામ વાદ-જોથી ધેરાતો જ ચાલ્યો છે. તેમાં શ્રીતિલકાચિતનાં આસુરબ્યામોદે જે મહાન ઉલ્કા-પાત કર્યો-તેથી તો લાખો હૃદયો બેબાકાનાં બન્યાં છે અને ભવિષ્યના ભયાનક નાદો હવે તદ્દન નજીક સંભળાતાં હૃદય ચચરી ઉઠે છે. આ સમયે પણ હૃદયની સ્થિરતા માટે એ મહાન જગદ્ગુરુ શ્રીવલ્લભાધીશ્વરના આદર્શો તથા એ આદર્શોને અમલમાં મૂકનાર હૃદયો છેક દોહાલાં યઈ ગયાં નથી. એનું અવજન કરીને નિલક્રીડારથ શ્રીતિલકાચિતના ચરણારવિન્દમાં જીવશ્ચ દંડવત્ પ્રણામ નિવેદન કરવાનું સાહસ કઈ હું.

પ્રથમદર્શન—એ રામપ્રધાન સુમધુર રવિપનાં પ્રથમ દર્શન થયે એક પચ્ચીસી ઉપરનો સમય વીતી ગયો. એ પણ એક ચિરસ્મરણીય યુગ હતો. માનવસમૂહમાંથી રનેહ તદ્દન ઓસરી ગયો ન હતો. નેત્રોમાં અમી હતી. હૃદયોમાંનો દોમલતાનો પાસ પણ છેક જ સૂકાયો ન હતો. અલૌકિક આનંદની પીછાન હતી. આનંદોત્સવોમાં જનતાનાં મનો તરબોળ થયા તલપાપક બનતાં હતાં. સંપ્રદાયમાં પણ એ પ્રસંગ સુવર્ણીકરે કોતરાઈ ગયો છે. એ મહામંડળ અવસર તેરાજનગરમાં (અમદાવાદમાં) ચિરસ્મરણીય બનેલો યોગ્યવિત પ્રસ્તાવ છે. એ પ્રસ્તાવ જે જડભાગ્યે દષ્ટિગોચર કર્યો છે, તેની નેત્રવૃથા ખીખ તેરા અનેક પ્રસ્તાવોથી કદી નૃપ યઈ નથી; યશે કે કેમ તે તો પ્રશ્ન જાણે ! તિલકાચિતશ્રી પ્રસ્તાવનિમિત્તે તો ૭૧ વર્ષની વયમાં માત્ર રાજનગર, સુરત અને કામ-વનમાં જ પધાર્યાનું રમરણુમાં છે. અન્ય પ્રસ્તાવોમાં તેઓશ્રીએ લાગ લીધો છે, પણ અન્ય અસાધારણ નિમિત્તે તે તે સ્થળે પધાર્યા હોઈને તે તે પ્રસ્તાવોમાં પધાર્યા છે. અમદાવાદમાં આપશ્રી જ્યારે પધાર્યા, તે વખતનું સન્માનદસ્ય આલેખવા માટે તો મોટામોટા કવિવરોની વાણી-પણ યાકી જાય. સ્ટેશન પરના ચણુગારેલા ભવ્ય સામ્યાનામાં તેઓશ્રી સ્પેશ્યલ ટ્રેનમાંથી પધાર્યા અને પુરસ્કી ઉપર બિરાજ્યા તે મંગલ સમયે, મંગલ પ્રભાતે, રતવનના સ્લોકો ગાવાનું સૌભાગ્ય મને મળ્યું હતું. આ પ્રથમ દર્શન જાણે - હમણું જ થયું હોય તેવું યાદ છે. એક પચ્ચીસી ઉપરનો યુગ વીત્યો છતાં એ અંતર એ ઐતિહાસિક દસ્યને ‘જુલાવી ચકયું’ નથી. સમગ્ર રહેરનો ચણુગાર અનુપમ હતો. રીચીરિક

અને બગરના જે દાંડમાં અને અલંકારો જોવા છે તેવા કદી દેખાયા નથી. ત્યારબાદ શેઠ શ્રીગોવિન્દભાઈ (શેઠ હરિવલ્લભ મૂળચંદ્રવાળા) ના બંગલામાં થયેલાં વ્યાખ્યાનોની સભામાં અને બાલવયના શ્રીકાલ્યાણના. છટાદાર વ્યાખ્યાનો પણ સ્મૃતિપથમાં છે.

ત્યાર પછી મુંબાઈમાં સં. ૧૯૧૯ માં આપશ્રીનો દશન થયાં. ઘણે વર્ષે આપશ્રી મુંબાઈ પધારતા હોવાથી જે અસાધારણ સન્માન મુંબાઈની સમસ્ત હિન્દુ પ્રજાએ કર્યું, તે પણ ચિરસ્મરણીય બન્યું છે. સર નાઇટ વગેરે પદવીધારીઓ, ધનાઢ્યો, સરકારી અમલદારો અને જનસમૂહ જે આનંદોદાય ઉલટાવેલો તે કદી જુલાય તેમ નથી. આજ પ્રમાણે ભારતવર્ષના જે જે સ્થલે આપશ્રી પધાર્યા છે ત્યાં ચિરસ્મરણીય સન્માનો થયાં છે. આપશ્રીના સ્વરૂપની આકર્ષકતાનો આ બાલ પ્રત્યક્ષ પુરાવો છે. લાખો માનવબાલોના ભાગ્યવિધાતા સમા મહાન્ રાગઓએ પોતાના મુકુટમાંના રત્નદીપોથી આપશ્રીના ચરણ-રવિદોનાં નીરાજન કર્યા હતાં.

પણ આપશ્રીના નિકટમાં તો, હું ભગવદીય શેઠ રણુછોડદાસ પેટલાદીની કૃપાથી આવ્યો. પ્રસંગે પ્રસંગે આપશ્રી જે વચનામૃત કરે, અનુભવોથી પૂર્ણ જે સલાહ આપે, સમયાનુસાર કર્તવ્યની જે રૂપરેખા બતાવે વગેરેથી, ભલભલા આપશ્રીમાં મુગ્ધ બની જતા. ભારતવર્ષના ધર્મપ્રકરણમાં શ્રીનાયકારાનું અપૂર્વ સર્વોચ્ચ ગૌરવ સાચવવાની તીવ્ર લાગણી આપશ્રીનાં પ્રકટ દર્શનની પળેપળમાં પ્રત્યક્ષ થતી હતી. મહાનમાં મહાન છતાં આપશ્રી એક સાધારણમાં સાધારણ વૈષ્ણવ કે એક નાના બાલક સાથેના વાર્તાલાપ વખતે સ્વગૌરવનો અંશ પણ દાખવતા નહિ. સાદાઈ તો આપશ્રીમાં નિત્યીભ હતી. ગંભીરતા અને મિતભાવિતા પર તો આપશ્રીનાં પ્રકટ દર્શન બંધ થતાંની સાથે પ્રહોજ પંડી ગયો. રાજનીતિજ્ઞતા, રાજકાર્યકૌશલતા પણ આપશ્રીમાં અસાધારણ અનુભવી છે. જેના ઉદાહરણોમાં ઉત્તરવાનું આ સ્થલ નથી. વ્યવહારદક્ષતાના તો પુરાવાઓ તો હજારો છે અને તે જ્વલંત પ્રત્યક્ષ રત્નલ તરીકે કાયમના બની ગયા છે. શ્રીનાયકારામાંનાં ભવ્ય આલીશાન મકાનો, ધર્મશાળાઓ, નદીપરનો મહાન્ પૂલ, મહાન્ ઉદ્યાનો, વિશાલ રાજમાર્ગો, તે ઉપરાંત સંસ્કૃત મહાવિદ્યાલય, અંગ્રેજશાળા, ઔષધાલય આદિ અનેક લોકોપકારક સંસ્થાઓ વગેરે સર્વ આપશ્રીના સુમધુર સ્મરણ કરાવે છે અને કરાવશે. શ્રીકૃષ્ણ ભંડારની પ્રાચીન અને નવી શૈલીથી ભિન્નિત બનેલી વ્યવસ્થા, શ્રીની સેવાની વ્યવસ્થા, મહસુલ અને ન્યાયખાતાંઓની સુવ્યવસ્થા ખચિત જ આપશ્રીના અગાધ પ્રુદ્ધબલનાં ઉદાહરણો છે.

લલિતકલાના મહાન્ રક્ષક—ચિત્રકલાના રક્ષક તરીકે આપશ્રીની કીર્તિ અજોડ છે. શ્રીમદ્ભાગવતમાંની ભગવદ્લીલાના સુદેર અનેક અત્યોત્કર્ષક ચિત્રોના મહાન્ સંગ્રહની પાછળ સમય અને ધન સામું આપશ્રીએ કદી જોયું નથી. એવો ચિત્રસંગ્રહ ભારતવર્ષમાં કોઈ સ્થલે નથી. અષ્ટસખ્યાનાં કીર્તનોના ભાવો આપશ્રીએ ઉત્તમોત્તમ ચિત્રકારોદ્ધાર આલેખાવીને ચિત્રો તથા પીછવાઈઓ સિદ્ધ કરાવી છે. “આધિ, ગુપ્ત નીલાંબરસોં ઢાંખે” વગેરે કીર્તનોના ભાવની પીછવાઈઓ અને “ભોજત આથે ગેહ” વગેરે કીર્તનોના ભાવનાં ચિત્રો લાવણ્યમાં તથા મોહકતામાં અદિતીય છે. આ ઉપરાંત આપશ્રીના જ આશ્રયથી સંગૃહ ધાસીરામજી જેવા અને અલ્પાર પંચ નામના મેળવી રહેલા શ્રીયુત પુખ્તીરામજી જેવા અનેક ચિત્રકારો ભારતપ્રસિદ્ધ થયા છે. સંગીતના તો આપશ્રી સમુદ્ર ગણાય. અનેક

રાગોની સૂક્ષ્મ પરીક્ષા આપથીને હતી અને પોતે અતિચ્છેદરૂપે કીર્તનો ગાતા. કીર્તનોના ભાવો ત્યારે આપથી કોઇવાર કહે ત્યારે શ્રોતાઓને તો “ રંક મહાનાથ પાછ ” નેવો આનંદ થતો હતો. આ ઉપરાંત અનેક લલિત કલાઓનું પોષણ કરીને તે સર્વને વિનિયોગ પ્રયુક્તવાનાં આપથી કરતા. સંબોધનો અચ્છો જાણકાર, પછી તે ગમે તે જાતનો હોય, પણ તેની લાયકાત મુજબ કંદર આપથી કરતા હતાં. આપથીની સેવાનિશા વિષે કાંઇપણ આસેખરા લેખિની અસંભવ છે. “ આપ સેવા કરી શીખવે શ્રીહરિ ” નો સાક્ષાત્કાર થતો હતો એટલું જ ખસ છે.

સાહિત્યોદ્ધાર—સુદૃઢ તેહીવાલા તથા તેમના વિદ્યાન મિત્રો સંપ્રદાયનું જે મહા સાહિત્ય પ્રકટ કરી ચક્રમાં તે આપથીની જ કૃપાથી; એમ કહેવામાં લેશ પણ અતિચ્છેદિત નથી. ઉપરાંત શ્રીનાથદારાના વિદ્યાવિભાગ પાસેથી પણ આપથીએ સાહિત્યપ્રસિદ્ધિનું કાર્ય કરાવ્યું હતું. તેમજ બીજા પણ એ કાર્યમાં આગળ વધતાઓને યોગ્ય ઉત્તેજન આપથી તરફથી મળતું હતું. સાંપ્રદાયિક તથા હિંતર વિદ્વાનોની કંદર પણ આપથી ઉદારતાથી કરતા એ વાત તો બારતપ્રસિદ્ધ છે. કાલમાં શ્રીભાગવતના જે તરજુમાના મોટાં પુસ્તકો દેખાયાં છે તે બધા માયાવાદનાં વિષયી મિશ્ર બનેલાં છે, તે વાત આપથીને ખટકતી હતી અને તેથી તેનો સાંપ્રદાયિક અનુવાદ આપથીએ કરાવ્યો અને થોડા જ સમયમાં તે પ્રકટ થયો. યાદી કરનારોનું આજ્ઞાન પ્રકટ કરીને આપથીએ સાંપ્રદાયિક હિંતરસાધારીઓને મહાન ઉપદ્રવ ખાતાયા છે.

હાસ્યરસિકતા—આપથી પ્રસન્ન મુખારવિન્દ તેમજ મન્દ હાસ્યથી વૈખુવોને શુભ બનાવતા. કોઈ કોઈવાર તો એવો હાસ્યારસ દેલાવે કે, તે આખાદ વાદ્યાર બની જાય. આપથી ત્યારે સં. ૧૯૮૦ માં મુંબાઈ પધાર્યો ત્યારે રોચન પરથી બારોબાર વૈખુવોને ચરણરૂપથી આપવા માટે શેઠ કરસનદાસના (શેઠ મુળજી નેહાવાળાના) મળામાં વિદુલવાડીમાં પધાર્યો. તે વખતે મને પોતાના ચરણારવિન્દ પાસે બેસવાની આગ્રા થતાં ત્યાં બેઠો, પણ વૈખુવોના સમૂદમાં વર્ષોન્નુના શ્રીયમુનાજીને પ્રવાહ ઉમડયો હતો અને તેના તરંગો (મોજાઓ) કીનારાની કેવી દયા કરે તે તો બધાય જાણે છે ! બે કલાક સુધી મારા પર એ દુર્લભ ભીડ એક સરખી ધસી પડતી, પણ આપથીના કૃપાબળથી હું તે સ્થાનમાંથી એક તરુ પણ ખસ્યો ન હતો. તેમાંમાં એક રક્ષક ડોસી માં (લગભગ ૭૦ વર્ષથી વધુ વયનાં) આવી પહોંચ્યાં ! તે પણ ભીડમાં ! મેં મારી ચક્તિ અનુસાર ભીડમાંથી તેમને આગળ લઇ લીધાં ! ડોસીમાંએ ચરણરૂપથી કર્યા. પછી તેમણે આપણે કરીના બે ફળ હાથમાં લઇને ભેટ ધરવા માંડ્યા, મેં તે ફળ તેમના હાથ પકડીને ચરણારવિન્દમાં ધરવાની મહેનત કરી પણ ડોસીમા તો ઇચ્છી ઉઠ્યાં ! તેમણે તો આપથીની ગાદમાં એ બન્ને ફળ પધારવી દીધાં ! આ સમયે આપથીને ખૂબ આનંદ આવ્યો અને મને આગ્રા કરી કે—“ ડોસી એમ સમજતી હતી કે મહારાજ જૂખ્યા જૂખ્યા આવ્યા છે તે આ ફળ અહીં જ બેઠા બેઠા ખાઇ લેતો દીક ! એમ ધારીને તેણે અમારા હાથમાં આપવા ચલ્ય કર્યો ! ” આ વાક્યમાં રમુજ છે, ભાવ છે, વાતસ્ય છે, વૈખુવ પ્રેમ છે.

દિનચર્યા—આપથી નિયમચર જાગ્રમુહૂર્તમાં તો જાગૃત થઈ જ જતા. દેહકૃત્ય કરીને વૈખુવોને ચરણરૂપથી આપતા હતા. આ વખતનું દસ્ય અનેક જ થતું ! અનેક

ભાવપૂર્ણ ભગવદીયોનાં યથો તે વખતે સુંદર પદો ગાતાં પ્રધારે. આ દશ્ય માદ કરીને અત્યારે હૃદય ફાટી નીચ છે. દાવાનળની 'જ્વાલાએ સુકાવીને પત્થર જેવું' કરી મુકેલું જીવર એકાદ અશ્રુબિંદુ પણ સારી શકતું નથી. "રોઈ મેં કયા કિ અરક ભી આતિશે ગમસે જલ ગયે." એમ એક ઉર્દૂ કવિ લખે છે. (હું, શું રહું ? દુઃખ. દાવાનળથી (વિરહ-આગથી) આંસુમાં પણ બળી ગયાં છે !) આ ચરણરસર્ષ સમયે સમગ્ર સન્મુખ થયલા દરેક વૈષ્ણવને આપશ્રી અનેક રીતે પોષતા, ત્યારપછી આપશ્રી રનાન કરીને સેવામાં પધારતા. સેવાના અનવસરમાં વૈદિક કાર્ય પણ આટોપી લેતા. ત્યારપછી નિયમિત રીતે ભોજન કરીને, આરામ લઈને રાજકાજ જોતા. ત્યારપછી સાંજે પણ આરતી આદિ માટે સેવામાં પધારતા. રાત્રે શ્રીસુબોધિનીજી શ્રવણ કરતા. તે વખતે આપશ્રી શ્રીવાકપતિવાક સુધારસથી સજલ નેત્ર યતા. કેટલીક વખત તો મંદગદ યઇ જતા. તે પછી વૈષ્ણવસમૂહ વિખરાતાં કથાનાં રહસ્યો વિચારતા. પરમ ભગવદીય જહુનાયંદાસજી તથા અન્ય વૈષ્ણવો રાત્રે હાજર થતા. તે વખતે આપશ્રી ભગવદ્વાર્તાની ચર્ચા કરતા. આ પ્રસંગ "તિહિ ઔસર જે હુતે તે મહાભાગ્યવાન." જેવા અતિદુર્લભ હતો. આવ્યા ગયા મહાન વિરક્ત ભગવદીયો સાથે એકંતમાં અઘૌકિક ભગવદ્વાર્તાકથન આપશ્રી ધણું જ રસથી કરતા.

વૈષ્ણુવાના સૌભાગ્યસુખનો એ શીતળ 'સુધાકર દર્શન' દેતો ખંધ યતાં એ સુખ સ્મરણે! પણ કોઇ કોઇવાર અંગારાની ગરજ સારે છે. પ્રાચીન પુસ્તકમાં ઉલ્લેખ છે કે, શ્રીનાથજી મળ્યાં પધારશે. અત્યાર સુધીનું ભવિષ્ય અક્ષરે અક્ષર ખરૂં પડ્યું છે. શું શ્રીનાથજી આ પ્રકટ દેખાતાં સ્વરૂપે પધારશે ? કે પોતાના નિગૂઢ ભાવાત્મક રસાત્મક આધિદૈવિક સ્વરૂપે પધારશે ? શું સમગ્રય ? જીવબુદ્ધિ એ ભેદો કેમ ઉઠેલી શકે ? પણ આવા ખાલ અને આંતર કલેશ દાવાનળમાં એ નિકુંજનાયક શું બિરાજી શકે ? હૃદય તથા સંપ્રદાયિક પ્રજ્વાલિકા, ભાવના અને ભાનુક અંતઃકરણ શ્રીનાથજી જન્મમાં પધારી રહ્યા છે કે, પધાર્યા છે એ માત્ર માનવા તરફ ખૂંદે છે. હવે કલમ આગળ ચાલતી નથી. લખવા માટે, શબ્દો મળતા નથી. હાથ ચાલે, પણ હૃદયધનની આવી જ ન્યાં યુગ યધ, ત્યાં શું થાય ?

માર્તઢ અદશ્ય થયો.

એક કરોડ વૈષ્ણવ સંપ્રદાયા હૃદયસંપ્રદાઈ, પુષ્ટિમાર્ગજન્મમાર્તઢ, ભક્તિમાર્ગના કસરી, શ્રીનાથદારાધીશ્વર શ્રીગોવર્ધનલાલજીપ્રભુચરણ ૭૨ વર્ષની વયોવૃદ્ધ ઉંમરે સીમલાના શીતળ ગિરિશૃંગેમાં નિત્યલીલાસથ થયા. એક કરોડ વૈષ્ણવહૃદયો કલ્પાંત કરી આંસુ સારી રહ્યાં છે ! સં. ૧૯૮૯ ની આશ્વિન શુકલ દ્વિતીયા એટલે વૈષ્ણુવાનાં સૌભાગ્ય પર કારી ધા કરનાર કારમો દિવસ ! શું લખું ? લખતાં કલમ પણ સૌભાગ્યહીન દશામાં ચાલી શકતી નથી; રથૂળ શરીર કંપી ઉઠે છે ! પ્રિય વાચક ! આવા કરોડ કાલમાં સમર્થ આચાર્ય નિત્યલીલાસથ થતાં તને પણ કલ્પાંત થતું જ હશે ! જીવનસંસ્મરણોના અદ્ભુત પ્રસંગો દષ્ટિપથ થતાં એ વિયોગાત્મક સ્વપ્નનું અભેદુજ્જ્વળ ભાન થતું હશે ! આપશ્રીનો વિયોગ અસહ્ય છે. શ્રીગોવર્ધનનાથજીની પાસે સદનચકિતની પ્રાર્થના કરીને શાંત ચિત્તથી જૂતળ ઉપર " સન્મનુષ્યાકૃતિ " સ્વરૂપથી જે અદ્ભુત લીલાઓ આપશ્રીએ કરી, તેનું આલેખન કરી, તેનું મનન કરી, આપશ્રીનાં સુંદર ગીરસ્વરૂપનું ધ્યાન કરી, નીચેનું ચરિત્ર આલેખીશ.

શ્રીમદ્વૃન્દાવનેન્દુમકટિતરસિકાનન્દસન્દોહરૂપ—

સ્ફુર્જદ્રાસાદિલીલામૃતજલધિમરાકાન્તસર્વોપિ શશ્વત્ ॥

તસ્યેવાત્માનુભાવમકટનહૃદયસ્પર્શમ્યા પ્રાદુરસીદ્ ॥

મૂર્મો યઃ સન્મનુષ્યાકૃતિરતિકરુણસ્તં પ્રપદ્યે હૃતાશમ્ ॥

પ્રાદુર્ભાવ—આપશ્રીના પ્રાદુર્ભાવ સં. ૧૯૧૭ ના શ્રાવણ વદી ૧ ને દિવસે નિત્યલીલાના જીવેને અમંદ આનંદનું સુખ આપણા “સન્મનુષ્યાકૃતિ” સ્વરૂપે ભૂતજ ઉપર પ્રાકટ્ય થયું, આપશ્રીના પિતૃચરણ ગોસ્વામી શ્રીગિરિધારીજી મહારાજશ્રીની રાત્ર્ય કારકીર્દિમાં અનેક જીવેની પરીક્ષાર્થ કસોટી થતી અને તે મહાન કસોટીમાંથી પસાર થઈ વૈષ્ણવ હૃદયો સંતમ્ભનતાં, પણ શ્રીગોવર્ધનધરણ્ય શ્રીનાથજીના દર્શનામૃતનું પાન કરી અમંદ આનંદનું સુખ પ્રાપ્ત કરતાં હતાં, પણ શ્રીગોવર્ધનધરણ્યની એવીજ ઇચ્છા થઈ કે આ કલિયુગના જીવે ઉપયુક્ત કસોટી સહન કરે શકે નહિ, તે જાણી પિતૃચરણ શ્રીગિરિધારીજી મહારાજને મળવાસ કરાવ્યો; અને આપશ્રીને માત્ર ૧૩ વર્ષની નાની ઉંમરમાં રાત્ર્યયાસન કાર્યભારની તેમજ દેવકાર્યભારની લગભગ હાથમાં આવી, શ્રીમાન નાની ઉંમરના હોવાથી એકમીનીશ્રેયન નીમી તેની વ્યવસ્થા નીચે કાર્યભાર આવડતો.

વિદ્યાભ્યાસ અને વિદ્યાવિભાગસ્થાપના—શ્રીમાન આચાર્યશ્રી ૧૩ વર્ષની ઉંમરે સંસ્કૃતનું અધ્યયન કરતા હતા. એમના બાળવયમાં વિદ્યાના મધુર રસો સંપાદન કરી, જ્ઞાનવૃદ્ધિ માટે મુંબઈના પ્રખ્યાત સીધ્ધકવિ, ભારતમાર્તંડ પંડિત ગદુલાલાજી પાસેથી શાસ્ત્રી શ્યામજીભાઈ અને શાસ્ત્રી રવજીભાઈને બોલાવી તેમની પાસે સારો શાસ્ત્રાભ્યાસ આપશ્રીએ કર્યો હતો. શ્રીનાથદ્વારામાં પણ પોતે વિદ્યાવિભાગમાં એક સંસ્કૃત પાઠશાળા અને એક હિન્દી પાઠશાળા સ્થાપી, અને ખાસ વિદ્યાવિભાગ બોલી દીધી. તેમાં અભ્યાસ કરવાની સુવ્યવસ્થા કરવાનું પ્રથમ માન આપશ્રીને જ છે. તે પછી કાંકરેલી વગેરે સ્થળોએ પણ વિદ્યાવિભાગો ખુલ્લા થયા છે. આ સંસ્થાની દેખરેખ માટે એક સમિતિ પણ સ્થપાઈ છે. તેમાં નિયમિત રીતે વાર્ષિક પરીક્ષા લેવાય છે; ને તેના પરિણામમાં ઉત્તીર્ણ થનારને પારિતોષિક તેમજ માનચિહ્નથી નવાજવામાં આવે છે. ઉપરાંત છાત્રવૃત્તિ પણ અપાય છે. નિજ (જેમાં શુદ્ધાદૃત સંપ્રદાયના પુરતકોનો લગાર છે તે) પુસ્તકાલય અને સાર્વજનિક પુસ્તકાલયમાં પણ વયોચિત મહાન ગ્રંથસંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે.

કલારસિકતા—આપશ્રી કલાના રસિક એટલા બધા હતા કે મોતી મહેલમાં ભંતિા ઉપર, કમરાના યાંબલા ઉપર શ્રીકૃષ્ણની અનેક ગૂઢ રહસ્ય ભરી લીલાનાં ચિત્રો ખાસ ચિત્રારણમાં છે. જેમાંના કેટલાકે તો કળાની દૃષ્ટિએ પ્રજ્ઞાંજ ઉત્તમ પ્રકારનાં છે. આ કાર્યમાં એટલા પ્રવીણ હતા કે જાતી દેખરેખ નીચે કળાકૃતિઓ આલેખાતી. આ સંપ્રદાયમાં કળાકૃતિને મહત્ત્વનું સ્થાન છે. તેથી આપશ્રીએ ભારતની લલિત કળાઓનું સંરક્ષણ કરી કળાઓને જાળવી, “કવિતા,” સંગીત, ચિત્ર, વસ્ત્રાભૂષણો, સુંગારવિધિ દુષ્યમંડળી ભોગ સામગ્રી ધૂપ, અત્તર, કુંકુમ કર્પૂરી; સંસારસોહવતી અનેકધા સોહાગ-વસ્ત્રીઓનાં રસપુષ્પોને ભારતના આ મધ્યયુગમાં સંપ્રદાયે સંજીવનના જલ ન છાંટ્યાં હોત તો આપીવર્ત આવજો આટલો સૌન્દર્ય સોહામણો હોત ખરો કે ?

“આરાવણીની પવંતમાળાની શુદ્ધઓમાં મહારાણા પ્રતાપે આર્યકુલ રુધિરની પવિત્રતા જાળવી; એજ આરાવણીની પવંતમાળાની ળાયામાં મહારાણાજીના સદ્ગુણોએ આર્યવર્ણના લક્ષ હૃદયમાંની લક્ષિતાવનાને અને સૌન્દર્યલાવનાને રસલાવનાનાં પ્રત્યક્ષ દશન કરાવતી લક્ષિત કલાઓને સજીવન રાખી. વલ્લભકુલની ને વલ્લભસે પ્રદાયની ધૃતિહાસ.સેવાઓ; એમના જહોજલાલીના જમાનામાં તો, જગતના કોઈ સંપ્રદાયથી ઓછી કે ઉતરતી નથી. ને મધ્યાન્હ પછી તો સૂર્યદેવનુંય તેજ એટલું ક્યાં તપે છે ?”

સાહિત્યના પ્રદેશમાં આપશ્રીએ સારો પ્રકાશ પાડ્યો છે. શ્રીમદ્ભાગવતના તેમજ શ્રીકાકરજીના વિવિધ લીલાઓના ચિત્રો કલાત્મક હોય ને મનમોહક આદર્શચિત્રોનો ભાવનાત્મક દષ્ટિએ પ્રત્યેક શ્લોકોનુસાર નેમજ કીર્તીનાનુસાર મોટો સંગ્રહ લાખો રૂપીયાના ભોગે તૈયાર કરાવી આપતી કળારસમુદાનો આભેદનું પરિચય આપ્યો છે.

રાજ્યનિયુક્તતા—શ્રીનાથદ્વારા રાજ્યવહિવટ યોગ્ય વય થતાં હાથમાં લઈ, પ્રજાને પૂર્ણ સંતોષ યાય તેવા પ્રકારની યોજના પૂર્વક રાજ્યકાર્યભાર ચલાવી એક ધર્મન્યાયના ધર્મરાજનીનું દષ્ટાંત પુરું પાડ્યું હતું. લોકોના સુખાર્થે અનેક કાર્યો કર્યા છે. “કૃષ્ણભંડાર” એટલે રાજ્યદરબાર અને તેના અધિકારી તે મુખ્ય કારભારી-દીવાન જેવા છે. આપશ્રીના હસ્તક રાજ્યવ્યવસ્થા આવવાથી અધિકારી પટે અનુભવી, કુશળ અને ચતુર ચૂકરચની નીમણૂક કરી હતી, અને આપશ્રી તથા વૈષ્ણવોનાં સર્વ કાર્ય અધિકારીજ સંપૂર્ણ રીતે કરતા હતા. તેમના કારભાર દરમ્યાન શ્રીનાથજીમાં સુવર્ણના હોડિલા અને સુવર્ણનાં પારણાં થયાં હતાં.

પહેલાં ન્હારે માવડીથી શ્રીનાથદ્વારા જવું પડતું, ત્યારે ગાડામાં બેસીને જવાતું હતું. આ રસ્તો આશરે ૧૮ માઈલ લાંબો હતો; અને તે વખતે આ રસ્તો બહુજ ખરાબ હતો નીચો ટીંગા, ટેકરાળ, ખાંડ ખાળોગીયાથી ભરપૂર હતો. ગાડામાં પ્રવાસ કરનારાઓનું શરીર બહુ કુટાઈ જતું. વયમાં ઢોળાવ આવે તો ઉતરી પડે ચાલી જવું પડતું અને છેક સવારના બેઠેલા સાંજે કે રાત્રે શ્રીનાથદ્વારામાં યાત્ર્યા પાક્યા વૈષ્ણવો દાખલ થતા. તે પછી આપશ્રીએ અને અધિકારીજ પરમ ભગવદીય ચરણદાસજીએ અચાગ પરિશ્રમ લઈ બહારગામના સુપ્રસિદ્ધ વૈષ્ણવો દ્વારા (શેઠ ચતુર્ભુજ શિવજીની આગેવાનીથી) એક મોટું સાઈ ફૅડ એકઠું કરેલું, અને તેમાંથી હાલમાં સારી પાકી સડક બનાવવામાં આવી છે. માવડીના રોડને ઘેડાના ટાંગા અને મોટરકાર મળી શકે એવી વ્યવસ્થા આપશ્રીની રાજ્ય અમલની કારકીર્દિમાં ચર્ચાશ્રીનાથજીના તાજામાં ૧૫૧ ગામ છે. જેમાંના બત્રીસ ગામ ઉદેપુરના મહારાણાજીએ આપેલા છે. અને બાકીનાં બીજાં ગામો સિંધ, ઉત્તર હિંદુસ્તાન, ગુજરાત, મારવાડ, મધ્ય દેસ અને કાઠીમાવાડના રાજા રાણાઓએ શ્રીનાથજીની સેવામાં ભેટ ધર્યા છે. આ ગામો છપરાંત વાડીઓ છે, ને શ્રીનાથજીની સેવા માટે અસંખ્ય લાગાઓ દેશ દેશાંતરોમાંના વૈષ્ણવો આપે છે. આ રાજ્યને દિવાની ફોજદારી કામકાજ કરવાની સત્તા આપવામાં આવેલી છે. અને તેની અપીલનું કામ ઉદેપુર સાંભળવામાં આવે છે. આ ગામમાં આપશ્રીની આરાધા એક નાની મુનિસિપાલિટી રચાઈ છે, જે આ ગામમાં ગંદકી ન થવા દેતાં ગલી કુંચીઓને સાફ કરાવે છે. એક-

દે પ્રજાને અનેક પ્રકારનું સૂખ પેતાના રાજ્ય અમલમાં આપ્યું હતું. તે ઉપરાંત દાસ શ્રીનાથદાસની સમજીવના, અલ્પ ખર્ચેથી, વિશાળનમ ધર્મશાળાઓ, સરોવરો, આશ્રમો વગીશાળો, મનોદર પૂજા, નદેશ આદિ કાંઈ કાંઈ આપશીલું કાચમ સમરણ કરાવી રહ્યાં છે.

મેવારસિકતા—શ્રીમે.વર્દનભાઈપ્રમુદસરજીનું સમ્પૂર્ણ આયુષ્ય-મેવાશાઈ, અને સંપ્રદાયની ઉત્તમ યોજનામાં હતું, આપશ્રી મેવાસિક એટલા બધા દના કે ૭૨ વર્ષની જીવનમાં, અને વૈદિક ઉપાધિ આવી પડ્યાં છતાં પણ શ્રીનાથજીની મેવા નથી ચૂક્યા! મેજ આપશ્રીની મેવાસિકતા છે. આપશ્રી ક્યાના મેવા દના તેથી આપ મૂકાર કરતા ત્યારે શ્રીનાથજી કોઈ અદ્ભુત સ્વરૂપે દર્શન દેતા અને દીસ બેઝી દેતા દના. આપશ્રી જદ અવસ્થા દેતા છતાં “બાલક” શબ્દનું સાર્થક્ય કરતા, શિષ્યાગાની ગમન દંડીમાં પણ રામિના બે, ત્રણ વાગે છી કહકહની દંડીમાં રનાન કરીને મેવાકાર્થ કરતા. એજ “બાલક” શબ્દની બાબ્યા, આજનો મુત્તન કહકહની દંડીમાં પધારી નથી છોડી શકેતા, પરંતુ એ જીવનના છતાં કહેવાતા ‘બાલક’ રાવના એક બે વાગે જાગે એમું મુત્તનને ચરમાવે તેવું નથી કે અનિરુદ્ધ અવસ્થામાં પણ દાસ દુષ્ટનાં છતાં વધારાશ્રીની મેવા તેા આપશ્રી ક્યાં વિના રેતા જ નહિ.

લખનવર નદેરાનો બનિભાવ—સૌરાષ્ટ્રમાં પ્રજા અને રાજ્ય વચેના પુત્રવાસાવના પ્રકટ દર્શનરૂપ શ્રીજીવનના મદારાજા પુષ્ટિમાર્ગના એક જનાદિર દના. એક મજૂર-પિત્તાકૃતિ ભાવનામય જનિન મૂંઠર કોમની મુકટ શ્રીનાથજી માટે મદારાજાજીએ મિદ કરાવેા દનો અને શ્રીનાથજીમાં તે દજુ પણ પ્રમુધ છે. ઉત્તર અવસ્થામાં મદારાજાજી શ્રીકૃષ્ણધિદજી શ્રીનાથદાસ તથા, છરી અગ્રજા તેમ અસ્તરૂપ હતું. જનાંએ મેકપણુ દર્શન મૂકે શાના ! બળે અનુચેની મદારાજાજીને પણ દર્શન નજ મૂકે, અને ચાળ-રૂપથી પણ જાને સ્વપ્નોનાં ન છેડે. એક વખતે મદારાજાજીના પરિશ્રમનો વિચાર કરીને શ્રીનિરકાશિન મદારાજા શ્રીશ્રી ઉતરી નીચે પડ્યાં એટલે તેા મદારાજાજીની આંખોમાંથી કબજા આંસુ પડ્યા. મોંઝા મદમદ-કે વિનનિ કરી કે, “ફાનાથ દાસપર આ જોતે નાખવેા યોગ્ય નથી. મારે મારે આપશ્રી આટલો પરિશ્રમ શા માટે રો ? ” શ્રીનિરકાશિનમદ.ગજ આ રોડની પરાકાશનો સાક્ષાત્કાર કરીને ઉતરઆપેા કે; આમાં અમને કાંઈ અમ નથી તમારા જેવા જાનુક મહીપતિઓ દાસ ક્યાં છે ? છેરે વિરામશ્રીની દેના શ્રીનિરકાશિન મદારાજાજીને એટલી જ વિનનિ કરી કે “દાસ પ્રજો છે, તે ઠાંડો નહિજ, બાંધા મધ્યાની લાજ ધરતે ” આવી રીતે આપશ્રી ઉપર લખનવર નરેજ મદારાજાજી કૃષ્ણધિદજીએ અપૂર્વ ભાવ દેતા અને જ્યાંની મદોપકારક વ્યવસ્થા નિદાજીને શીમાન મદારાજા શ્રીકૃષ્ણધિદજી મુ” કહે છે ?

“જ્યાં જોવામાંના જન્મશ્રીના મનોમત નિમિત્ત આમાં શ્રીનાથદાસ જવાનું મયું હતું. તેમજ પ્રમોજાત અગાઉ પણ સર્વે તીર્થમાં જતો. અમારે પ્રમોજ આવેતા છે. તે સ્વસ્થમાં અમરાજા વમરાટ દરમ્યાન અમારા જોવામાં આવ્યું છે કે, શ્રીનાથદાસના શીમાયન મદારાજા શ્રી ૧૦૮ શ્રી જાવર્દનલાલજી ધર્મના મિદાન્તોનું ઉત્તમ જ્ઞાન ધરાવે છે, ધર્મની સ્થિતિનો અને પ્રગતિ મુજબ આપાર આશ્ચર્યશ્રીઓનાં શાકર્તન ઉપર રહે છે. શ્રીમદાસજીની આજ્ઞાનુસાર મદારાજાજી મેવામાં નિરંતર

પ્રવૃત્ત રહે છે, અને તેમની રહેણી કરણી અનુકરણીય છે. અધિકારી ચરણદાસજી શ્રીકાકા-
રજની નેક સામગ્રીનો વહીવટ આત્મતં પ્રશસનીય રીતે ચલાવે છે. સ્વચ્છતાના તમામ
ખાતાની વ્યવસ્થા ઉત્તમ છે, અને દિસાખ પંદરતિસાર છે. શ્રીનાથદાસા શહેરના રસ્તા;
મ્યુનીસિપલ બંદાબસ્ત, લેકોનું આરોગ્ય, વગેરે ઉત્તમ વ્યવસ્થા જોવામાં આવી.

વૈષ્ણવો પાસેથી સમાધાનનો સ્વીકાર કરવા સંબંધિ પ્રચલિત રીવાજમાં સુધારો
થઈ સમાધાનીજી હરિવલ્લભદાસ તરફથી વૈષ્ણવોની ઇચ્છા મુજબ સમાધાન સ્વીકારવાનું
ધોરણ દાખલ થયું છે. એકંદરે આચાર્યશ્રીના સહવાસથી વૈષ્ણવોની ધર્મ ભક્તિ
સુદૃઢ થાય છે. આ જાનામાં ધર્મની સંસ્થાઓ અને ધર્મચાર્યોપર વિરહ આસેપ
કરવાનો પ્રચાર વધી પડ્યો છે, જેથી આવી સુવ્યવસ્થાવાળા સંસ્થાઓ અને વિદ્વાન
સહવર્તનશાળી ધર્મચાર્યો સંબંધી લક્ષીકત પ્રસિદ્ધ મતી રહે તે ઇષ્ટ છે.

લખતર } કરણસિંહજી (મહારાણા સ્વ. લખતર,)
૫-૫-૧૯૧૯ } (કાઠિયાવાડ)

ઉપરના પ્રસિદ્ધ થયેલા અભિપ્રાય મુજબ આપશ્રીએ રાજ્યવ્યવસ્થાને સુવ્યવસ્થિત
ચલાવી એક રાજનીતિનિપુણ કાર્ય કરી પ્રજામાં સુંદર છાપ પાડી હતી. આપ જાતે જ
કાર્યભાર ચલાવી યોગ્ય ન્યાય આપતા, આવા કાર્યદક્ષ, વયોવૃદ્ધ પ્રજાપાલક નરેશ પ્રજાને
રડતો કંકળતો મુકી નિત્યલોકાર્થજે પધાર્યા. પ્રિય વાંચક ! પ્રગટ દર્શન નહિ થવા બદલ
હૃદય શીરાઈ જાય છે. પણ વ્યર્થ ખેદ કરવો નહિ !, કારણ કે આપશ્રી રચૂળ હૃદયે
અદૃશ્ય થયા છે. પરંતુ આપ અસૌકીક દિવ્ય સ્વરૂપે સદા સર્વદા બિરાજમાન છે.

ઉદારતા—આપશ્રીની ઉદારતા અદ્ભુત હતી. તેના એક જ્વલંત દર્શાવને આસેખવા
પ્રયત્ન કર્યું હતું. આપ ઉદારતાના મહાસાગર હતા “ અતિમંજીર ઉદાર ઉદયિ પ્રજા, ”
એ સુરદાસજીના ભાવનાત્મક કીર્તનના અદ્ભુત ભાવનું જ્વલંત સ્વરૂપ તોએ લખ્યું હતું.
એક વખતે રાધનપુરે રેટના દિવાન સુધિની પદવીએ પહોંચેલા, સુપ્રસિદ્ધ “ આનંદ ”
માસિકના લેખક, એક બાહોશ આખ્યાનકાર, પર્વત મહેતાના વંશજ પરમ ભગવદ્ભક્ત
શ્રીવૈષ્ણવ અનંતપ્રસાદભાઈ વૃંદાવન જતાં એકવાર શ્રીનાથજી ગયા. ત્યાં ભગવાનની
સંબંધમાં પોતાનાં રમેશાં કીર્તનો ગાવાની રચિ યજ્ઞ. પરંતુ ગાયનકારો (કીર્તનકારો)
એ તે બાબતનો અટકાવ કર્યો, કારણ કે ત્યાં અષ્ટમખાતા ખેડો સિવાય બીજાની કૃતિનાં
ખેડો કદી ગાઈ શકાતાં નથી. થોડીવારે પ્રભુપ્રેરણાથી જ ત્યાંના તિલકચિત શ્રીગુરુમંદિર
મદારાજ (શ્રીગોવર્ધનલાલજી) એ પોતાના ગવેયાઓને (કીર્તનીયાઓને) આજ્ઞા કરી
કે તમે તે ભક્તરાજને ઇચ્છા મુજબ ભગવાન પાસે ગાન કરવા દો, અને તમે સૌ તેની
સાથે અનુકૂળ રીતે સુવાદ બજાવો. આ આજ્ઞા થવાથી પોતે પણ જ હર્ષપૂર્વક
શ્રીનાથજી સમીપ ગાન કર્યું, ને શ્રીગુરુમંદિર મદારાજની ઇચ્છાનુસાર ત્યાં ઘણા દિવસ
મુકામ કર્યો. આપની અસંખ્ય રાખાવતોમાં મુખ્ય ભારતધર્મમદામંડળને પચીસહજાર
રૂપીઆ, સાંપ્રદાયિક ગ્રંથ મુદ્રણ માટે પચીસ હજાર તથા સ્વચ્છાતિ માટે અઢી લાખ
રૂપીઆ ફંડમાં આપ્યા હતા.

લોર્ડ વીલ્સનગઠને આશીર્વાદ—ત્યારે લોર્ડ વિલ્સનગઠન સુબંધના ગવર્નર હતા
ત્યારે તેમના જન્મદિવસે મદાજલેશ્વર (પૂના)માં આપશ્રીને તેમની મુસાફાત થઈ હતી.

(શ્રીગોવર્ધનજાલાશ) . પોતાના શાસ્ત્રીઓ સૂક્ષ્મતે સ્વામીશ્રીનાર્થ તથા સ્વદેશાર્થ અને મોટા રસાલા સાથે મહારાજશ્રી ઉત્તર હિંદુસ્તાનની યાત્રા કરવા માટે પધાર્યા હતા. તે સમયે મહારાજશ્રીએ કાશીમાં વિદ્વાનોની સભા બોલાવી હતી; તેમાં પંડિતશ્રી શ્રીગુલાલદાસ કાશીના પ્રસિદ્ધ પંડિતોનો મહારાજશ્રીએ સારો સત્કાર કીધો હતો. સાહિત્યમાં કહ્યું છે કે 'વિદ્યાવદ્વાતિ વિનયમ્' વિદ્યા વિનય આપે છે આનું દર્શન આપશ્રીમાં પ્રત્યક્ષ જોવામાં આવતું. મહારાજશ્રીને વિદ્યામાં અભિરચિ કરાવનારા તથા સમયે સમયે વિદ્યાવૃદ્ધિના કામમાં આગળ પડનારા પંડિત ભટ્ટશ્રી ગુરુલાલાશ હતા. .

આપશ્રી સંવત્ ૧૯૫૫ માં મુંબઈમાં પધાર્યા હતા અને મુંબઈના વૈષ્ણવોની પ્રાર્થનાથી મહારાજશ્રીએ વૈષ્ણવોની સભા ભરી હતી; તેમાં વૈષ્ણવોને સારી રીતે ઉપદેશ કીધો હતો. પાછળથી તે ઉપદેશનાં અનેક પેશ્વેરો મક્ત વહેંચવામાં આવ્યાં હતાં. મુંબઈમાં આવીજ એક પધરામણી ઈ. સ. ૧૯૧૩ માં થઈ હતી. તે વખતે થયેલો સત્કાર એક સત્રાટ્ટના આદરને ઝાંખો પાડતો હતો. તે વખતે સાંપ્રદાયિક ગ્રંથો છપાવવા માટે રૂ. ૨૫૦૦૦ ની મદદ આપી હતી. સં. ૧૯૨૧ માં મુંબઈમાં ૭ મી વૈષ્ણવ પરિષદના પ્રમુખસ્થાને આપશ્રી હતા. તેજ પ્રમાણે ઈ. સ. ૧૯૨૫ માં મુંબઈમાં મોટા મંદિરવાળા ગૌરવામી કુલકૌસ્તુભ શ્રીગોકુળનાથજી મહારાજશ્રીએ શ્રીગોપીનાથજીના યજ્ઞોપવીત પ્રસંગે, હરપનભોગનો ઉત્સવ કર્યો હતો ત્યારે શ્રીવલ્લભકુળના ઘણા બાળકો પધાર્યા હતા. તે વખતે આપશ્રી પણ પધાર્યા હતા. અને આપશ્રીના પ્રમુખપણા નીચે વૈષ્ણવપરિષદ ભરવામાં આવી હતી. તે વખતે પ્રમુખસ્થાને આપશ્રીનું અદ્ભુત છટા દર્શાવતું, સાંપ્રદાયિક વિકટ પ્રશ્નોની શુભ ઉકેલતું, સિદ્ધાન્તોથી ભરપૂર, પ્રમાણ્યૂત, સુંદર ભાષા શૈલીયુક્ત, વ્યાખ્યાન શ્રોતાજનોને મનરંજન કરતું હતું.

આપશ્રી અમદાવાદમાં શ્રીમાન્ બાવાસાહેબના યજ્ઞોપવીતપ્રસંગે પધાર્યા હતા ત્યારે અમદાવાદની વૈષ્ણવ પ્રજાએ કોઈ પણ આચાર્યશ્રીને સન્માન નહિ આપ્યું હોય તેવું અદ્ભુત અસાધારણ સન્માન આપી આપને શહેરમાં પધરાવ્યા હતા, આ સન્માન અમદાવાદમાં પહેલુંજ હતું. માત્ર કહેવાનું કારણ એ કે આપશ્રી અદ્ભુત પ્રભાવશાળી હતા. આપશ્રીના પ્રભાવમાત્રથી ભલભલાર્થ મહાત યતા હતા.

સાહિત્યપ્રિયતા:—આપશ્રીની સાહિત્યપ્રિયતા એટલી બધી હતી કે વિદ્યાવિભાગ દ્વારા આરા સારાં ઉત્તમોત્તમ પુસ્તકો બહાર પાડ્યાં. તેમજ શ્રીસુબોધિનીજી જેવા સંપ્રદાયના અપૂર્વ ગ્રંથોનું સદગત શ્રીતેજીવાળા દ્વારા હમરો રૂપીઆનો ભોગ આપી એક ઐતિહાસિક પ્રકાશન કરીને સંપ્રદાય ઉપર મહાન્ ઉપકાર કર્યો. શ્રીસુબોધિનીજી જેવા પવિત્ર ગ્રંથના દર્શન કરવા પણ દુર્મલ હતાં, તે આપશ્રીએ ભગીરથ પ્રપત્ને સુબોધિનીજીના દર્શનામૃતનો અદ્ભુત પ્લોવો આપી દૈવી જીવોની જ્ઞાનપિપાસા મટાડવા પ્રયત્ન કર્યો. જે કામ સાડા ચારસો વર્ષમાં નથી કર્યું તેવું ઐતિહાસિક કામ સાહિત્યમાર્તંડસ્વરૂપે આપેજ કર્યું. દિલ્હીશ્વર ભોમલ સત્રાટ્ટોએ જે ઐતિહાસિક ફરમાનો આપેલા તેવું ભાષાંતર ન્યાયમૂર્તિ દી. બા. કૃષ્ણાજાન મોહનજાન ઝવેરી (હાઈકોર્ટ જડજ) પાસે કરાવી સંપ્રદાયના ઇતિહાસમાં અદ્ભુત રચાન પ્રાપ્ત કરતું સુંદર આજ્ઞમ પ્રકટ કરાવી જગતના ઇતિહાસમાં પુષ્ટિમાર્ગનું રચાન કેવા પ્રકારનું છે તે આપશ્રીએ આજ્ઞમદ્વારા પ્રકાશિત કરાવ્યું. આપશ્રીને વિદ્યાની

એટલી બધી ધન્ય કે ચિ. લાલજીના શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા આરામદેખને માટે શિવજી આપી, કેળવણી આપી, સુગોષિનીછના પારખન બનાવ્યા, અને સાહિત્યપ્રિય બનાવ્યા એ આપશ્રીની સાહિત્ય ઉપરની પ્રિયતા દેખાડી આપે છે ? દમજી દમજી પણ સંપ્રદાયના સુપ્રસિદ્ધ વિદ્વાદેશના શાસ્ત્રીજી હસ્યાજીભાઈ માર્તે શ્રીમદ્ભગવતનો સુંદર અનુવાદ શ્રીસુગોષિનીછના આપારે કરાવી આપશ્રીએ આરો પ્રજાએ કરી આપેલો, પણ ખેતની વાન છે કે હજી નિર્જનસાગર પ્રેક્ષમાં ઉપાધને બદલ પાડનાં આપશ્રી નિવૃત્તીસારવાન પ્રત્યે પધાર્થો. આપારે મળતાં ભાગવતે શ્રીધરીની દીકાનુસાર દેવાથી સંપ્રદાયના સિદ્ધાંતો બરાબર સમજી ન શકાય, તે માટે સંપ્રદાયના સિદ્ધાંતો સમજવા માટે સુંદર અનુવાદગુણ તથા શ્રી. શ્રીધરીજીલાલભાઈ સાકળીયા કે જેઓ સંપ્રદાયના એક મર્મજ અને સુપ્રસિદ્ધ વિદ્વાદેશીવાળાની મિત્ર મંડળીમાં દોષને તેમની હસ્યાજી હસ્યાજી સંપ્રદાયના સિદ્ધાંતોથી બરાબર અભિપ્રાયસિક પ્રસ્તાવના સાથે દ્વંદ્વ યોગ વખતમાજ નિર્જનસાગર પ્રેક્ષાતરથી બદલ પડશે તે આપશ્રીની ઉદારતાપૂર્ણ અદ્ભુત પ્રેરણાક્રિયા છે, અમદાવાદની પ્રસિદ્ધ, પુસ્તક હથેલીમાં પેખજીવતનો સંચાર કરનાર, જુદામાર્ગે વેખજી મદામજીને દ્રવ્યથી આપશ્રીએ પેલાજી હુકું છે. તેમજ સંપ્રદાયિક પાદચારી, પુસ્તક પ્રકાશન ખાતામાં વગેરેમાં આપશ્રીએ સંપ્રદાયની ઉભવિમા અદાનંદ પેસાની મદદ આપી છે.

હંમમાં વર્ષનો પ્રાકટ્યમદોલસવ—સં. ૧૯૮૭ મર્ધ કાવજી વદિ ૧ નો આપનો પ્રાકટ્યોલસવ, ૭૦ મું વર્ષ બેસવું. તે મદામજી પ્રસંગે માર્કેષજી વગેરે કરીને આપશ્રી નવનીતપ્રિયાછના મદિરમાં પધાર્થો, આર્તિ ઉનારી, હંડવદ કરીને પડી એકાએક બાવી ધટના શું થશે ? તે વિચારમાં પડી ગયા. આપશ્રીની આંખમાંથી અશ્રુપાત થયો. બાવી ધટનાનું ખુબ જાણના દના, તેજ બનવા પામ્યું છે, તેમાં લેશમાત્ર નવું બનવા નથી પામ્યું, એ વસ્તુ લોકિક દષ્ટિએ બહો વિદનીય દેવ પણ એક વખતે પરમ ઉપકારક નિવડશે. સમુદ્ભવન કરતાં શેર નીકળ્યું, તેનું પાન કરનાર કેઈ ન નીકળ્યો, પણ ભગવાન શંકર કે જે એક પરમ વેખજી દોષને પારકાની પીડાગત્રા માટે વિચવાન હું તે વખતે તેના વિશે પણ વાતો કરનારા રહી. પણ પ્રશ્ન જે કરે છે તે સારા માટે. તેવીજ રીતે બાવી ધટનાનું બનવા પામ્યું છે. આપશ્રીને બાવી ધટનાની પદેલેથીજ બનવ શું પડી નહિ દેવ ?

સ્વસ્થાતિના સભાપતિ—આપશ્રી જૂના વિચારના છતાં, નવી વિનયના સૈયીને આદર પણ કરતા દના. આપશ્રીની જ્ઞાનિનું નામ લેનારીયજાજી જ્ઞાનિ છે. આપશ્રીએ જ્ઞાનિનું એક સંજ્ઞાન હું અને “શ્રીશુદ્ધાદેવ વેખજી વેરનારીય મદ્યસ્થા” નામની એક સંસ્થા રધાવી. આ સંસ્થા દ્વારા જ્ઞાનિના અનેક સ્વાભેદની શુંજ ઉકેલી અને વિદ્યાપ્રચાર કર્યો. આપશ્રીએ જ્ઞાનિના હંમમાં અડી લાખ રૂપીઆની ખાદ્યારી રકમ આપી હતી. પણ શ્રીજીએ પરમવત્ત ન માનવાર, સ્વરખેતને ન માનવાર અને હમ્મ દયા વિના લોકિક રીતે ત્યાજ કરનાર તથા પગારી દીકા લેનારે હંમમાંજ વેખજી ન મળ્યા તેણે સમસ્ત ધોરપ્રમદુષ નરથી અનિદાસિક નિર્જન આદેને સંજાજી એક આરે વાદ વિચારને શાંત કરી નાંખ્યો.

પુષ્ટિમાર્ગાબ્જમાર્તેડનાં અદર્શન—પુષ્ટિમાર્ગાબ્જમાર્તેડ શ્રીગોવર્ધનલાલજી મહારાજ રાજ્યપ્રકરણી સંબંધે સીમલા સમ્રાટના પ્રતિનિધિને મળવા પધારેલા, પિતૃકાર્ય કરવા માટે ન્હાયા પછી ઉધાડા શરીરે ખીરાજેલા, તે દિવસે વરસાદ બહુ પડેલો, અને એ દંડા પ્રદેશમાં ટાઢ (ઠંડી) નું બહુ જોર હોય છે તેથી આંપશ્રીને શરદી લાગી, તે તેમાંથી શારદાનવર થયો અને બેજ દિનમાં એ મહાન પુષ્ટિમાર્ગાબ્જમાર્તેડ સીમલાના ગિરિશૃંગોમાં એક કરોડ હૃદયોને રડતાં મુકી અસ્ત થયો.

સં. ૧૯૮૯ ના આશ્વિન સુદ બીજના પ્રસિદ્ધ નવવિલાસના દ્વિતીય વિલાસે સ્થામા (શ્રોત્વામિનીજી) એ લક્ષિતા સખી સાથે શ્રીપૂર્ણપુરુષોત્તમ ભગવાન રસરસિકેન્દ્ર નિકુંજનાથક, ગોલોકવિહારી, શ્રીગોવર્ધનોદ્ધરજી શ્રીનાથજી પ્રભુના દ્વિતીય વિલાસ એલવાની સમસ્થા કરી અને એ અવર્ણનીય લીલારસાનંદનો અનુભવ કર્યો તેવા દિવસે ગોલોક એવા નિલ્લક્ષીલાસ્યજામાં ખિરાજમાન થયા. “જુગાતા દીપક” ને કરીથી પ્રકટાવવા અને સુપ્રતિષ્ઠિત ધામની જવજંત કારકીર્દિને અખંડિત રાખવા આજે મહાન પ્રયાસ કર્યો, પણ શ્રીગોવર્ધનનાથજીની શી ધૃષ્ટિ હશે? જગતનો એવો અખાધત નિયમ છે કે, કારણ વગર કાર્ય થવું મુશ્કેલ છે, વળી આપશ્રીએ નર-દેહ ધારણ કરેલો હોવાથી લૌકિક દષ્ટિએ લીલા-વૈશિષ્ટ્ય દેખાડુંજ નેહએ, માટે વરુણદેવને માન આપી શીત પ્રદેશમાં આપશ્રી સાક્ષાત્ અભિસ્વરૂપ હોવાથી સ્વયં શીતઅગ્નિને અંગીકાર કરી જૂતળ ઉપરથી અદશ્ય થયા, કરોડ વૈષ્ણવ હૃદયો ઉપર જાણે વીજળી પડી હોય તેવું મહાદુઃખ સર્વત્ર પ્રસરી ગયું.

અશ્રુપાત—આજે વૈષ્ણવી કરોડ સખ્યાની સૃષ્ટિ અશ્રુપાત કરી રહેલી છે, શ્રીનાથદ્વારાની રાંકડી પ્રભુ પણ અશ્રુપાત કરી રહી છે. મુંબઈ, કલકત્તા, મંદ્રાસ, સિંધ અમદાવાદ, સુરત, ભરૂચ, વગેરે ઠેકાણે સભાઓ દ્વારા આપશ્રી ઉપરનો અવર્ણનીય પ્રેમ દેખાડયો છે, આપશ્રી નિત્યંશીવારથ થતાં આ સંપ્રદાયને ન પૂરી શકાય તેવી ખોટ પડી છે. વધારે લખતાં હૃદય કંપી ઉઠે છે, જડ એવી કલમ પણ હવે ચાલી શકતી નથી.

અમૃતલાલ હરજીવનદાસ પારેખ.

મહાન સાહિત્યોદ્ધારક.

[ગોસ્વામીશ્રી તિલકાયત શ્રીગોવર્ધનલાલજી મહારાજશ્રીના લીલાવિસ્તાર અન્વયે ભરવામાં આવેલી શોકસભામાં પ્રો. જેદંદાવ ગો. સાહ M. A. એ કરેલું લાપણ.]

વૈષ્ણવ બંધુઓ અને જહેનો, આજે મારી વાણી મૂકે જતી ગઈ છે. મારા હૃદયમાં જે શોક લાગણીઓ ઉભરાઈ રહી છે તેને પ્રકટ કરવાને માટે મારી પાસે શોભ્ય શબ્દો નથી. વળી સાચી લાગણી કદી પણ શબ્દોથી પ્રકટ કરાતીજ નથી. તિલકાયત શ્રીગોવર્ધનલાલજી મહારાજશ્રીનાં દર્શન કરવાના ત્રણ પ્રસંગો અને પ્રાપ્ત થયા હતા. એક આજથી દશ વર્ષ ઉપર, જ્યારે હું શ્રીનાથદ્વારા ગયેલો ત્યારે તે પ્રથમ પ્રસંગ હતો. પછી મુંબઈમાં સપ્તમ વૈષ્ણવ પરિષદના પ્રમુખ તરીકે જ્યારે ગોતે મુંબઈ પધાર્યા ત્યારે અને ત્રીજી વખત પણ મુંબઈમાંજ. આ ત્રણે પ્રસંગોએ તેમના મુખ્યારવિંદના દર્શનથી મારા હૃદય ઉપર અનેરીજ છાપ પડેલી. જ્યારે જ્યારે તેમના મુખ પ્રતિ જે દષ્ટિપાત કરેલો ત્યારે ત્યારે

મને કંઈક અસીદ્ધિ તેજ ત્યાં વિઠ્ઠલી રહેલું લાગેલું. તેમની મુખપત્તિ જંબીરનાથી અને પ્રસન્નતાના તેજથી દેહીપ્રમાન લાગતી હતી. અંધરાયમાં નિતરાયનના પદને યોગ્યતે તેણે મરે ગયો તેમનામાં હતા. નાથદારામાં શ્રીનાથજીના મંદિરનું જે યાંત્રિક અસીદ્ધિ વાતાવરણ છે તે એમને લીધે છે. તેઓશ્રીએ પેતાની દયાનિર્મા નાથદારામાં પણ સમારા કરીને વાતાવરણમાં પ્રેમ અંધારન કર્યો હતો, કેવળ સાંપ્રદાયિકજ નદિ પણ અન્ય વાતાવરણમાં જે માત્ર કુલદેવતાની ખાતર નાથદારામાં જ્યાં તેઓ પણ અદિનો વદિવટ તથા શ્રીનાથજીના મંદિરનું અસીદ્ધિ વાતાવરણ છે એને અરેખર સ્થિતિજ થતા. પર્વતથી યેથ-યેલા અને ખાણ રેકરાવાળા તીર્થધામને તેમણે અર્ધ મમમમાં નંદનવત જેવું રજાયામણું જનાવી દીધું. દરે નાથદારાની માત્ર કરવા જનારને કોઈપણ પ્રકારની મુશ્કેલી નહતી નથી. પાણી સમોના રસ્તા, તથા વાદનોની મુલમતા તથા નિયમિતતા તેમજ અનેક ધર્મ-સાળાઓની પૂરતી મજવડોને લીધે દરે પ્રતિવર્ષે દાનુરે વાતીઓ વેળાવેલા આ પરમ ધામમાં જાય છે, અને પ્રજ્ઞાનાં દર્શન કરીને પેતાની જાતને પાત્ર માને છે. આ બધે પ્રતાપ શ્રીગોવર્ધનવાસજી મદારાજશ્રીનો છે. વળી વિદ્યાવિભાજ બોલીને મરેદન વિગાના તથા સાંપ્રદાયિક આદિત્યના રહાણને માટે પણ તેઓશ્રીએ ધણું કર્યું છે. જેમ શ્રીનાથજી પ્રજ્ઞાની સેવાને માટે તેમના બંધારને તેમણે ખૂબી રાખેલો, તેમ સાંપ્રદાયિક આદિત્ય માટે પણ ખૂબી રાખેલો. અત્યારે આજના અંધરાયનું સંકેત આદિત્ય પુષ્કળ જગદાર પડ્યું છે. તે કાર્યમાં શ્રીગોવર્ધનવાસજી મદારાજશ્રીની મદદનો કાલો મોટો છે. શ્રીમુખેધિનીના મુદ્દા માટે તેમના પ્રવનો મરેને જાણીના છે. પ્રથમ રકબ, દિનીવ રકબ, તૃતીય રકબ અને હમ રકબના પાળજના ભાગોનું મુખ તેમની આગાધારણ મદદને લીધેજ છે. મહત્તવ તેડીવાળાને આ કામમાં ઉત્તેજન આપનાર તેઓશ્રી જ હતા. તેઓશ્રીએ જે કંઈની મદાવ ન કરી હોત તો અંધરાયના આદિત્યની શંકા થાત તેનો વિચાર જ કરવો રહી. વળી મુજાતી બાધમાં ભાગવતનું બાધાન્તર ઉપાવવાને મુજાતી પ્રેમને રૂ. ૧૫૦૦૦) દમાર આપવાની તેમણે ક્ષિણ દર્શાવેલી. પણ તે યોગના સાગ વખ ઘડી નદિ. દરે તે શીખાવત નિર્જંમમર તરંગી જગદાર પડ્યો. વળી એક વખને મરેદન બાધાની પુતીવરમીટી બોલવાને માટે રૂપીઆ એક સાખની કિંમત રકમ તેમના પુત્ર શ્રી હામેદરવાસજી દાગ આપવા તેઓશ્રીએ જાહેર કરેલું. તેઓશ્રીના પત્રે જે અંધરાયના બીજા મદારાજશ્રીએ આવે તો અન્ધારે ધણું જ આદિત્ય અપણે વેળાવ જનાતાને આપી રાખે. આદિત્ય મિત્રાવ વેળાવ જનાતાનો ઉદાર નથી. જ્યાં સુધી શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજી તથા શીખદ વિહનાથજી, શ્રીગોકુલેશ, શ્રીપુરોહિતજી, શ્રીદરિયાપદ જોરે મગ આચાર્યના મયો વેળાવો વાંચશે નદિ ત્યાં સુધી મુજા મિદાન્તોશી તેઓ વચિત જ રહેશે. અંધરાયમાં અન્ધારે મગ શ્રીવલ્લભાચાર્યજીના મિદાનોનું ધણું જ અગાન છે. તે અગાન બેદાને મગ મયો વગારે પ્રમાણમાં વગાવ લેશે. તેને માટે મયો જુડી જુડી સેવીમાં, જુડી જુડી બાધાઓમાં પ્રકટ થવા લેકે. શીવિલકાવતરોની એ મદદિલ્લા હતી.

આ ઉપરાંત તેઓશ્રી અનેક સાંપ્રદાયિક મરેદનને આર્થિક સદાય પણ આપના હતા. અને આચાર્ય તરીકે વેળાવો તરતનું પેતાનું કર્ણવ શંકે છે તે જગમર સમજના હતા. આ વગેરે અંધરાયને તેમની ધણી જાણુર હતી. તેઓશ્રીના શીવિલકાવતરો સાંપ્રદાયના

સાહિત્યની સરિતાનું વહન ધીમું પડી ગયું છે. આજે આ વાડી ઉઠેડા જેવી દેખાય છે. દિશાઓ અધકારથી ઘેરાયેલી હોય તેવી લાગે છે. રસ્તા બૂંદેલા વટેમાર્ગે જેવી વૈષ્ણવ સમાજની સ્થિતિ થઈ છે. માર્ગદર્શક વટેમાર્ગને માર્ગ દેખાડીને અન્તરિક્ષમાં અલોપ થાય છે. અને ગભરૂ વટેમાર્ગે દિશાનાં અધિકાર, અને આકાશના સ્થાન વાદળો અને દૂરના સાગરનાં તોફાનોના ભયાનક અવાજથી ગભરાય છે. અને પ્રત્યેક ક્ષણ ક્ષણ હૃદયના નિઃશ્વાસપૂર્વક ઉચ્ચારે છે, ‘હે પ્રભો ! શ્રીગોવર્ધનધર, ધણા સમયથી વૈષ્ણવ સમાજ તમસો માં જ્યોતિર્ગમય નો ઉચ્ચાર કરતો હતો. અને ન્યોતિઃ-પન્થે દોરનાર કુશળ નાયક તેના ભાગ્યમાં મળ્યો. તે નાયકે પોતાના પ્રેમથી અમને ન્દ-વડાવીને, આજે અન્ય પ્રદેશમાં પ્રયાણ કર્યું છે. હવે અમારી શી ગતિ થશે ? હવે અમને ન્યોતિઃના દર્શન કોણ કરાવશે ?’ શું અમારા ભાગ્યમાં અન્ય કુશળ નાયક મળશે ?

વન વનનાં અન્ધારાં વામરો,

હો ! આવશે એવાં કે આભના તેજ;

હો ! સન્તત ! એવાં કે દેવનાં તેજ.

એ સમય પ્રભુ લાવે ત્યારે ખરૂં. અત્યારે તો કવિના શબ્દોમાં વૈષ્ણવ સમાજની સ્થિતિ નીચે પ્રમાણે છે:

ભવમાગરમાં ડાલે હો ! માનવનાથ,

જો પૂર ઘૂમે,

તોફાન ઝંખમે.

કાલના તરંગે હો ! કરે આવજાવ, માનવનાથ

મહાસાગરમાં ડાલે હો ! માનવનાથ.

અને તેથીજ હૃદય દ્રવે છે, અને પોકારે છે કે—

“ નયણા મ્હારા નીતરે,

કોઈ સ્થો નયણાની ધાર. ”

વૈષ્ણવ સમાજના નયણાની ધાર-વહી રહી છે. પ્રભુ સિવાય કોઈ એને આશ્વાસન આપી શકે એમ નથી.

આપશ્રીનાં વચનામૃતો.

[વૈષ્ણવપરિવહના સમય અધિવેશનના સભાપતિ તરીકે સં. ૧૯૮૧ માં માધવ બાગમાં પહેલા દિવસે આપેલા યાદગાર ભાષણમાંથી]

આચાર્યચરણના પ્રાકટ્યનો સમય—એ સમય અહીં ભયંકર હતો. દુષ્ટ, યવનોના અન્યાયપૂર્ણ અત્યાચારથી આખેા સંસાર હચમચી ગયો હતો. વાતવાતમાં તલવારથી કામ લેવામાં આવતું હતું. હિંદુ જનતા માટે શાન્તિપૂર્વક જીવનનિર્વાહ કરવાનું કામ પણ કદિન થઈ ગયું હતું. મોટાં મોટા તીર્થસ્થાનો ઉપર યવનોના આક્રમણો થઈ રહ્યા હતા, મંદિરો તોડી તોડીને તેના કાટ કામચી મચ્છદો બનાવવામાં આવતી હતી. તાત્પર્ય

એ કે આખાથે દેશમાં કેવળ સર્વે અચાંત્રિ દત્તી. દેશની કુદૃષ્ટા ધર્મ રહી દત્તી; એ એ પ્રયત્નમાં લીધે સધળા માર્ગ નહ ધર્મ ગયા હતા. અને જીવનનિર્વાહનું સાધન એક માત્ર પાપ્યં હતું. એ રિયનિનું ચિત્ર આચાર્યશરણે પોતેજ કૃષ્ણાધ્યયન મથમાં વર્ણવ્યું છે. એ આચાર્યશરણના શબ્દોમાં આપણે સાંભળીએ:—

અર્થાત્ એ સમયે સધળા માર્ગ-જ્ઞાન, કર્મ, બક્તિ નહ ધર્મ મુક્યા છે. એ કાળમાં ખજલોક મર્મજ બની રહ્યા છે. આ કલિયુગ પ્રવર્તી રહ્યો છે. જનતામાં પાપ્યં વધી રહ્યો છે. આખા દેશ ઉપર મ્હેન્દોનું આક્રમણ ધર્મ ગયું છે. અને તે એક માત્ર પાપનું રથાન બની ગયો છે. ગંગાદિક શ્રેષ્ઠ તીર્થો કુષ્ટાએ ઘેરા લીધાં છે. ત્યાં જુઓ ત્યાં કુષ્ટ અને કુષ્ટજ પ્રવર્ત્યો છે. તીર્થોનાં આધૈવિક રચણ તિરોહિત ધર્મ ગયાં છે, જે કોઈ સત્યુત્તર છે તે પણ અનુકારથી વિમુદ્ધ ધર્મ રહ્યા છે, અને કેવળ લાભ તથા સન્માનને મારે પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે. સધળાં કર્મજન આદિ અનેક વાદોને અંગે નહ થયાં છે. ને ભેદોનો આ સમયે કોઈ પ્રયત્ન હોય તો કેવળ પાપ્યંમાંજ છે. ઈત્યાદિ.

જુઓ આ એક સમયની દેશકાલરિયનિનું દેહકું માર્મિક ચિત્ર છે! એ દેહકાલ વેદનાપૂર્ણ શબ્દ છે! એ ચિત્રને અંગે તમારી સામે કેવળ એ કારણજ રાખ્યું નથી કે, તમે એ સમયની જનતાની રિયનિ અમલ બેસી રહો, પરંતુ એ કારણે તે રાખેલું છે કે જેથી તમે ભોલ એ સમય શકે કે આચાર્યશરણે કેવા અચાંત્રિમય સમયમાં પોતાના ઉદ્દેશકાર્યનો પ્રારંભ કર્યો હતો, અને એ સમયમાં તેમણે કેટલી સફળતા મેળવી? તમે પોતે એ વિચારી શકશો કે, એ સમયે કુળની જતી તોકામાં જનતાનો ગગવદ્વદનકમલાવનાર વિના પીત્તે કોણ આશ્રય ધર્મ શકે એમ હતું? એથીજ પ્રભુએ જન્મ ઉપર પધારવાનું કષ્ટ ઉદાઘું અને જનતાને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણચરણની પ્રેમભક્તિનો ઉપદેશ દઇને શાન્તિનું રથાપન કીધું: એ રીતે જનતામાં માર્મિકતા ઉત્પન્ન કરી અને એમને દર્શેશને મારે ઉઠી ખાઈમાં પડ્યા બચાવી રાખ્યા.

હવે એ વિચારવાનું રહે છે કે આચાર્યશરણે એ સમયે જનતાને કેવા માર્ગપથનાં પથિક બનાવી અને એ માર્ગ વાસ્તવમાં સર્વોત્તમ છે કે નહિ?

• એ બાબત નિર્ણય છે કે જ્ઞાન, કર્મ અને બક્તિ એ સાધનોને સાત્ત્વમાં જીવેના ઉદ્ધારના હેતુરૂપ બનાવાયાં છે.

હીક, તો પ્રથમ તમે કર્મની બાબતમાં આચાર્યશરણના વિચાર સાંભળો. આપણો આત્મા કરે છે કે ને કે કર્મ ભગવદ્ગ્રામિનું સાધન છે, છતાં પ્રથમ તો કર્મ યથાર્થ રૂપે સિદ્ધ થવુંજ કલિ છે, કારણ કે જે જીવસુખો (દેહ, કાલ, કર્મ, મંત્ર, દ્રવ્ય અને ડિયા) વડે યજ્ઞાદિ કર્મ સિદ્ધ થાય છે, એ સર્વ આ કલિયુગમાં ફર્જ છે. તેથી આચાર્યશરણની આત્મા છે કે:—

અર્થાત્ આ કલિયુગના સમયમાં સર્વ મનુષ્યો સાત્ત્વચિરદ્ધ આચરણ કરવામાં તત્પર છે, રથાખાય (વેદાધ્યાયન) આદિ કર્મોથી દીન છે આચારથી પરાઘમ્ય છે, ને કોઈ આચાર તેઓ કરે તો પણ વિધિથી દીન કરે છે, તેમનાં મન વિદિષ્ઠ બની રહ્યાં છે. વિચાર રિધર નથી, તેમજ શાન્તિવાળા ધર્મ જ્ઞાં છે, નિર્હૃં અને એવી રીતે ઉપરથને સંદૃષ્ટ કરવાં એજ તેમનો મુખ્ય હોશ છે, તેઓં માલ્યો (મંરકારદીન)ની જરાજર બની

ગયા છે, કહો, તેઓનાં કર્મ કેમ સિદ્ધ થઈ શકે ? તેથી આ સિદ્ધ થાય છે કે આ સમયે કર્મની યથાવત સિદ્ધિ થાય છે કે ? આ સમયે કર્મની યથાવત સિદ્ધિ થવી અત્યંત કઠિન છે, એટલુંજ નહિ પણ અસંભવિત છે.

તમે કહેશો કે વાર, એ સમજ લીધું કે, સમય દેશકાળને પ્રતિકૂળ હોવાના કારણે યજ્ઞાદિક કર્મ કરી શકાતાં નથી; વાર એ નહિ કરીએ; પણ જે કોઈ વર્ણાશ્રમ ધર્મ છે એ તો કરતા રહીશું; બસ, અમારો મોક્ષ થઈ જશે; તો પછી શા માટે અમારે તમારા ભક્તિમાર્ગમાં સંમીલિત થઈ જવું ? વાર, આ વિષયમાં આચાર્યચરણ શું કહે છે તે પણ તમે સાંભળી લ્યો. આપ આગા કરે છે કે,

અર્થાત્ વર્ણાશ્રમવાળાઓનો જે મુખ્ય ધર્મ હતો, એટલે કે બ્રાહ્મણોએ શિક્ષણવૃત્તિની નિર્વહ કરી સંખ્યા અગ્નિ હોત્રાદિક કર્મ કરવું, એ તો નષ્ટ થઈ ચૂક્યો છે, હવે જે પાપાંત્રી જનતાને છેતરવા માટે એવું કર્મ કોઈ કરે, તો તે કર્મ કોઈ ધર્મ થઈ શકતો નથી, એથી એ કર્મ વડે યુક્તિ તો થઈ શકતી નથી; આ કારણે,

અર્થાત્ બુદ્ધિમાનોએ વિચારવું કે એ કોઈ સદ્ બ્રાજ્ઞકાલ પાપાંત્રીલક છે અને દુઃખથી સિદ્ધ થાય તેવાં છે, તેથી એ (કર્મ) માર્ગમાંથી આદર છાડી દેવો; અને જેનું નિશ્ચિત છે એવા ભક્તિમાર્ગમાં પ્રવેશ કરવો.

તમે કહેશો એ કે પણ વેદપ્રતિપાદિત માર્ગ છે, એમાંથી આદર છાડવાને માટે આપ કેવો ઉપદેશ દો છો ? એથી એની વ્યાખ્યા કરતાં આચાર્યચરણ આગા કરે કે “પત્માદરો યદુપુ ન સમચતિ, લત પર્વકસ્મિન્ કર્તવ્યઃ” અર્થાત્ અમારા કહેવાનો એ અભિપ્રાય નથી કે, એનો કશોએ આદર ન કરવામાં આવે, કિન્તુ સદાગા માર્ગમાં એકી સાથે આદર થઈ નથી શકતોજ, એ કારણે એક માર્ગમાં આદર રાખવો જોઈએ. આ વાત હું એક ઉદાહરણથી સમજાવીશ. ધારો કે અહીંથી કલકત્તા જવાના ચાર માર્ગ છે; જે આપણે એ ચારે માર્ગે જવાનો પ્રયત્ન કરીએ, તો કહો કે કલકત્તા પહોંચવાનું કઠિન થઈ જાય કે નહિ ? એથી એક માત્ર ભક્તિમાર્ગમાં આદર રાખીને તેને અનુસાર વર્તવાને યત્ન કરવો જોઈએ, કારણ કે પોતે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણચંદ્રે પણ ન્યારે અર્જુન કેવળ કર્મોદ્ધિકથી જગતપ્રાપ્તિનું ન સમજ્યો, ત્યારે ભક્તિમાર્ગનો ઉપદેશ દીધો છે.

એટલે કે કર્મમાર્ગ દુરત્વય છે; તેનું વાસ્તવિક રૂપ કોઈ સમજી શકતું નથી.

આથી સિદ્ધ થાય છે કે કર્મમાર્ગથી કૃણ પ્રાપ્ત કરવું અત્યંત કઠિન છે, અને આ સમયમાં તો કર્મમાર્ગનાં સાધનોનો સર્વથા અભાવ છે, તેથી તે અસંભવ છે.

હવે રહ્યો જ્ઞાનમાર્ગ. એ જ્ઞાનનું રૂપ દુઃખનો અભાવ છે. કારણ કે શ્રુતિમા લખ્યું છે કે ‘તમેવ ચિદિત્વાડતિમૃત્યુમેતિ’ એટલે કે તેનું (અભવનું) જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને મૃત્યુ (અત્યંત દુઃખનું) અતિક્રમણ થાય છે. પરંતુ ‘જનયોપદમં સાદ્ગત્’ એ વાક્યમાં દુઃખનો સાક્ષાત નાશ માત્ર ભક્તિથીજ બનાવ્યો છે; તેથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે, જ્ઞાન પરંપરાથી દુઃખનો નાશ કરે છે, સાક્ષાત નહિ; એટલે પછી સિદ્ધ થયું કે જ્ઞાનની અંદર પણ ન્યાં સુધી ભક્તિ ન હોય ત્યાં સુધી પૂર્ણ દુઃખાભાવ થઈ શકતો નથી.

અને તેમનો ઉદ્ધાર કર્યો. આજે ગુજરાત, કાશિયાવાડ આદિ પ્રાન્તોમાં જે વૈષ્ણવ-સમાજ દેખાય છે તે કેવળ આપત્રીના સર્વોદ્ધારપ્રયત્નનું ફળ છે. તેથી તેઓશ્રી સંબંધમાં વિશેષ કહેવું, એ સૂચને દિવા વડે ઝોળખાવવા જેવું છે.

તેમના પછી તેમના સાત પુત્રોએ અને વંશજોએ સંપ્રદાયનો વિસ્તાર ઉત્તરોત્તર વધાર્યો એમાં કશી શંકાઓ નથી. તેનું પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ એ છે કે શ્રીગુણસાધિના નિર્મિત સેવાવિપયની ઉપજ્ઞાપત્રમાં ઉત્તરોત્તર વધારો થતો રહ્યો છે. જે સંપ્રદાયની રિયતિ 'એટલાજ પરિધિમાં રહી હોત અને તેથી અધિક ન વધી હોત તો સેવાવિપયક દ્રવ્યમાં આટલો વધારો ન થાત. તેથી સદેહ વગર એમ કહી શકાશે કે, આચાર્યશ્રી પછી તેમના વંશજોએ સંપ્રદાયનો સારો વિસ્તાર કર્યો. આચાર્યશ્રીના વંશજોનો પ્રભાવ માત્ર વૈષ્ણવસમાજ ઉપર હતો, એટલુંજ નહિ, પણ દુર્દાન્ત યવનસત્રાટો ઉપર પણ તેમનો તેવોજ પ્રભાવ હતો. આ વાત શ્રીગુણસાધિ અને તેમના વંશજોએ યવન બાદશાહો તરફથી જે ફરમાનો મેળવ્યાં છે-જેનાં અસસ તેમજ નફલ અમરી પાસે છે, તેથી સ્પષ્ટ સિદ્ધ થાય છે.

આ પ્રસંગે જણાવવું ઉચિત છે કે આચાર્યશ્રીએ સંપ્રદાય માટે જે સાહિત્ય નિર્માણ કર્યું છે તે સંપ્રદાયનો અદ્યાયભંડાર છે પણ તેમના વંશજો પણ એ વિષયમાં ઉદારસીન નહોતા રહ્યા. તેમણે પણ સાંપ્રદાયિક સાહિત્યના સર્વ અંશોની પૂર્તિ કરવાનો મથાશક્તિ મળ કર્યો. શ્રીગુણસાધિ અનેક આપત્રિઓમાં રહેવા છતાં અને શ્રીગોવર્ધનધરણીની સેવાને લીધે સમય ન મળવા છતાં સાહિત્યને સર્વાંગપૂર્ણ કરવામાં હંમેશા ધ્યાન આપતા. વિદ્વન્મણ્ડલ જેવો વિદ્વાતપૂર્ણ દાર્શનિક ગ્રંથ, સૃંગારરસમંડલ જેવું લલિત કાવ્ય, ટિપ્પણી જેવી વ્યાખ્યા, અણુભાષ્યનો એક ધણો મોટો અંશ અને ભક્તિહેતુ, ભક્તિરસ, આદિ ભક્તિશાસ્ત્રના સિદ્ધાન્તગ્રંથ એમની પોતાની લેખિનીનું ફળ છે. આ પ્રમાણે તેમના અનેક નાના નાના ગ્રંથ પણ સાંપ્રદાયિક સાહિત્યની શોભામાં વધારો કરે છે એ વાત જવાંબો. જે સંપ્રદાયમાં નવલક્ષ ગ્રંથકર્તા શ્રીપુરુષોત્તમજી, શ્રીહરિરાયજી અને 'શ્રીગોપેશ્વર' આદિ અનેક વિદ્વાન લેખકોનો ગ્રંથમૂલક વિષમ્બલ છે તે સંબંધી કાંઈ કહી શકશે કે તેમની સાહિત્યસેવા તરફ ઉપેક્ષા હતી ? જ્યારે આપણે 'રુદિમ' ના અન્તમાં શ્રીગોપેશ્વરજીના આ અક્ષરો " જ્યારે સેવા કરતા અવકાશ મળ્યો ત્યારે શ્રીગોપેશ્વરજીએ આ ગ્રંથ પોતાને હાથે લખ્યો," જોવાય છે. ત્યારે કાંઈ શકે તેમ છે કે તેમની સાહિત્યસેવામાં જરા પણ તુટિ હતી ? આ પ્રમાણે મતત પરિશ્રમ કરી અપાર ગ્રંથો આપ્યા તે માટે આપણે તેમના સદા ઋણી છીએ.

આ સંપ્રદાયની પ્રાચીન અને મધ્યકાલીન રિયતિની વાત થઈ. હવે સંપ્રદાયની આધુનિક રિયતિ શી છે તે આપણે જોઈએ. એ બાલુથી આ બાલુ તરફ જોતાં યુગાન્તર જેવો ફેરફાર જણાય છે. અગે જોઈએ છીએ કે નથી આચાર્યના વંશજોમાં એ વિદ્વા અને એ યોગ્યતા; તેમજ નથી વૈષ્ણવોમાં તે અનુષ્ઠાન ભાવ. શ્રીપુરુષોત્તમજી અને શ્રીહરિરાયજી જેવા ગૌરરામિબાલકો જેમ નજરે નથી પડતા, તેમ દામોદરદાસજી અને પદ્મનાભદાસજી જેવા વૈષ્ણવો પણ નજરે પડના નથી. આવી રિયતિ જોઈને દુઃખ થાય એ સ્વાભાવિક છે, પરંતુ તેટલાજ ઉપરથી રિયતિ મુશરી શકતી નથી. આ દુઃરિયતિનાં કાર-

પ્રાપ્ત થઈ શકે છે, તેનું શોધન કરવા યોગ્ય વ્યવસ્થા કરવી, અને એમ પ્રાચીન સાહિત્યની સાથે સાથે નવીન સાહિત્ય પણ નિર્માણ કરાવીને સાહિત્યમાં વધારો કરવાનો પણ આપણો ઉદ્દેશ હોવો જોઈએ. નવીન સાહિત્ય બે પ્રકારનું હોવું જોઈએ. (૧) લાપાન્તર ૨. મૌલિક જે પ્રાચીન અથવા છે, તેનું સરળ અને સુમેધ લાપાન્તર કરવું. અને એવીજ રીતે કેંઈ પ્રકારનાં મૌલિક પુસ્તકો પણ લખાય જેવાં કે વૈષ્ણવ બાળકો અને બાલિકાઓને બણવા માટે. આ સિવાય જે સાંપ્રદાયિક નિબંધ પણ સારો લખે, તેના પર યોગ્ય મહેનતાણું આપવાની પણ વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ કે, જેથી લોકોમાં સુરચિ ઉત્પન્ન થાય.

બીજા ઉપાય તરીકે એ કર્તવ્ય છે, કે દામદામ સાંપ્રદાયિક પાઠશાળાઓ ખોલાય અને હાલની પદ્ધતિ પ્રમાણે તત્ત્વવિવેચનપૂર્વક સંપ્રદાયના અર્થોનું અધ્યયન કરાવાય. આ પ્રમાણે એવી પાઠશાળાઓ પણ વધારે પ્રમાણમાં ખોલવી જોઈએ કે, જેમાં વૈષ્ણવોનાં નાની ઉંમરનાં બાળકો અને બાલિકાઓને ધાર્મિક શિક્ષણનો યોગ્ય પ્રબંધ કરી શકાય. આજકાલ સરસ્વાતથીજ પાશ્ચાત્ય શિક્ષણ અપાય છે, આથી જે બાળપણથી તેમના ધાર્મિક સંસ્કારો દૃઢ કરવામાં નહિ આવે, તો તેઓ બહિર્મુખ બની જવાનાં. આ પ્રસંગે એ કહેવું પણ અયોગ્ય નથી કે, આવી રીતે શ્રીગોસ્વામિબાળકોના બાળકો પણ તત્ત્વવિવેચન સાથે સાંપ્રદાયિક અર્થોનું અધ્યયન કરે.

ત્રીજો ઉપાય પણ અત્યંત ઉપયોગી છે. આજકાલ લોકો કેવલ પ્રવૃત્તિમય જીવન ગુજારે છે, અને તેમને ધરકામના ઝગડામાંથી બહુજ ઓછી પુરસદ મળે છે. એવા સ્ત્રીપુરુષોને પાઠશાળાઓથી યોગ્ય લાભ થઈ શકતો નથી. આથી તેવા લોકોને માટે સમયે સમયે સાંપ્રદાયિક ઉપદેશકોનો પ્રબંધ પોતે આચાર્યવર્ગે કરવો જોઈએ. અને આવી રીતે આ કાર્યને માટે યોગ્ય અને સુનંદા વિદ્વાનોની એક સમિતિ પણ રહે, કે જે જનતાને ઉપદેશ કરીને પોતાના ધર્મચી ભ્રષ્ટ ન થવા દે. જેવી રીતે પહેલાં કથાઓનો પ્રચાર હતો, એવીજ રીતનો કથાઓ સંભળાવવા બાબતનો બદોબસ્ત કરવો જોઈએ, અને એ રીતે તેમની રુચિને જાગ્રત કરવી જોઈએ પણ આ પ્રસંગે એ કહેવું, પણ ઉચિત છે કે, કથા કહેનારા માણસો સંસ્કારી અને બહુશ્રુત હોવા જોઈએ. જેઓ અધ્યયન હોય તેઓ ખરાબ અધ્ધીક કહાણીઓ લોકોને કહી તેમની રુચિ બગાડી દે છે. આથી આ કાર્યને માટે પણ સુયોગ્ય વિદ્વાનોની આવશ્યકતા છે. સાથે સાથે સામયિક પત્ર પત્રિકાઓના પ્રકાશનની પણ આવશ્યકતા છે, કે તે સમયે સમયે સાંપ્રદાયિક સમાચાર તેમજ અનેક વિદ્વાનોના સુંદર લેખો વગેરેથી જનતાના ધર્મને હાનિ થતી અટકાવે. આ માટે સમગ્ર આચાર્યવર્ગ અને વૈષ્ણવવંદને હારપૂર્વક કથન છે. મને વિશ્વાસ છે કે જે આપણે લોકો આ સાધનોનો સદુપયોગ કરીશું, તો પ્રભુ ગોવર્ધનધરણ જે નિઃસાધન છત્રોના સાધન રૂપ છે, તે જરૂર આપણને મદદ કરશે, અને આપણા મનોરથ સફળ થશે.

સાંપ્રદાયિક ગ્રંથો.

૧. શ્રીસર્વોત્તમસ્તોત્ર—અટીસો પાનાં, અનેક ચિત્રો, એક એક નામપર એક એક કીર્તન, નામાવલિ ધોળ અને શ્રીગોકુલનાથજી તથા શ્રીરઘુનાથજી તથા શ્રીગોપેશજીની સંસ્કૃત દીક્ષાઓ સવિસ્તર અનુવાદ, છતાં મૂલ્ય અટી આના, ૮. ખ. દોઢ આનો.

૨. પુષ્ટિમાર્ગનો ઇતિહાસ—શ્રીમદાખ્યજી, શ્રીયુગાંધિજી, શ્રીગોકુલનાથજી તથા શ્રીવલ્લભકુલના અસરકારક ઇતિહાસો, મોગલ સત્તારોની બાદશાહી દરમિયાનોના ફેરાઓ, આવા મોટા પુસ્તકનું નોંધાવર માત્ર આઠ આના ૮. ખ. બે આના.

૩. શ્રીગોકુલેશજીનો માલાપ્રસંગ—શ્રીયુગાંધિના ચોથા લાવજીએ જલદીરના જુઓ સામે જે અદિસક ધર્મસુદ વર્ષે સુધી ચલાવ્યું તેનું જલદગતી બાપામાં વર્ણન યુક્તિઓથી સમગ્રવેલું તિલકરહસ્ય, સચિત્ર પુસ્તક છતાં નોંધાવર માત્ર દોઢ આનો.

૪. શ્રીયુગેશોત્તમજીનું ચરિત્ર—નવ લાખ શ્લોક લખનારા મહાત્મ વિદ્વાન મોરવાળી શ્રીયુગેશોત્તમજીનું ઐતિહાસિક ચરિત્ર તથા શિવ મોટાકે વિખ્યુ એ વિષે કવિ શ્રીદયારામભાઈનો પ્રથમ છે. વિખ્યુદોહીઓને તમાચો મારનાર આ પ્રથમી નોંધાવર માત્ર ચાર આના ૮. ખ. ૧ આનો.

૫. જનસંત મહાત્યાગ—પંચમપીઠાધીશ્વર શ્રીગોવિન્દપ્રભુએ જયપુર નરેયના જુઓ સામે ચલાવેલી લડનને ઇતિહાસ વાંચી રહ્યું આવશે, ખુશી થશે, હસશે, સચિત્ર છતાં નોંધાવર ચાર આના. ૮. ખ. ૦૧ આનો.

૬. વૈષ્ણવ નરેશો—દિન્દમાના પુષ્ટિમાર્ગીય રાજા મહારાજાઓના અદભુત વૃત્તાંતો, સચિત્ર, મૂલ્ય ત્રણ આના. ૮. ખ. ૦૧ આનો.

૭. આટલું તો કરેનેજ—કુંડામાં કુંડો નિત્ય નિયમ ૩૦ ગ્રીય દળનર નક્કો વેચાઈ ગઈ છે. નોંધાવર એક આનો ૮. ખ. ૦૧ આનો.

૮. શ્રીદયારામનાણી—કવિશ્રી દયારામભાઈના સુંદર પદોનો મહાત્મ સંગ્રહ ૫૪ ૧૦૦ તથા ભક્તિપોષણ મ. બે આના ૮. ખ. ૧ આનો.

૯. ન્યાયમૂર્તિનો ચુકાદો—મુંબાઈના ન્યાયમૂર્તિ રાંગચેકરે ભગવદીય રોક પ્રાગજી સરજીએ મોકેલા કેસમાં આપેલો અભવનો ચુકાદો વાંચીને સુધારકોની પોલ પારખી સકશે અને પુષ્ટિમાર્ગની જલદોગલાહી જોઈ શકશે. મૂલ્ય બે આના ૮. ખ. એક આનો.

૧૦. પંચાવન પાઠનો ગુરુકો—૫૭૬ રૂપદ—નિશ્ચ નિયમના પંચાવન પાઠોનો આ ગુરુકો (જે પદેલાં ૪૨ પાઠોના હનો હતો તે) મોટા અક્ષરમાં હમણાં ફરી છપાવ્યો છે. મૂલ્ય માત્ર ત્રણ આના. ૮. ખ. એક આનો.

૧૧. શ્રીનંદવરજીના ધોળ—રાજ્યનરવાળા ચિ. ગો. શીરણુદોડલાલ બાવા-સાહેબનાં નિત્યશીલારય અ. કો. વદુજીએ રચેલાં છે. મૂલ્ય બે આના ૮. ખ. અર્ધો આનો.

૧૨. ધોળપદસાગર—ચારસો ધોળ, ૧૦ પાઠો, શ્રીવલ્લભાખ્યાન, અનેક નિત્ય-પદ વગેરે મળીને સાતસો ૫૪ મોટા અક્ષરો, હિતમ કામનો, સુંદર છપાઈ. મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦ ૮. ખ. ૦-૪-૦.

લેખાનુક્રમ.

આવૃત્તિ-સાદપદ-સં. ૧૯૬૦.

વિષયો.	પૃષ્ઠ.	વિષયો.	પૃષ્ઠ
૧. પ્રાચીન કીર્તન	૧૬૧	૭. ગોપી હરાદનો	૧૮૬
૨. શુભાર્થસંનમ	૮. ગ્રેમસ્વરૂપ	૧૮૫
૩. અલિન દન	૧૬૨	૯. ભાવનામય દર્પણ	૧૮૬
૪. શ્રીપુરુષોત્તમ મહારાજ	૧૬૩	૧૦. શ્રીકૃષ્ણપ્રાકટ્ય	૨૦૦
૫. શ્રીકૃષ્ણાશ્રમ	૧૬૮	૧૧. 'ગુજરાતી' ને જ્ઞાન	૨૦૧
૬. જગત્સ્વરૂપ	૧૬૯	૧૨. પ્રસ્નોત્તર	૨૦૪

ખુલાસો—આ આમિકના મતાક્રમા દહેગામવાસી જગન્નદીપ જનનભાષ પંથી તથા તેમના તરફ શુભ ભાવના ધરાવનાર વૈષ્ણવમંદુઓ સંબંધી જે લેખો લખાયા છે તે હકીકત અમોને કહેનાર માણસોએ પૂરતી તપાસ વિના કહેલી હતી તેવી ખાતરી ધરાયી તે હકીકત પાછી ખેંચી લઈએ છીએ. એથી જો કાંઈની પણ લાગણી હુ.ખાતી હોય તો અમે દીલગીર છીએ. ક્ષેપણી આ સર્થો અંધ કરી છે.

તંત્રી,

કીર્તન-કુસુમાકર.

પ્રકટ થઈ ગયો. આવો અન્ય મંપ્રદાયમા પ્રથમજ બહાર પડેલો હોવાથી એક હજાર પ્રતોમાંથી થોડીજ પ્રતો હવે બાકી રહી છે. સવા છસો પ્રતો તો મદિરા તથા વિરક્ત વૈષ્ણવોને વિનામૂલ્યે અપાઈ છે. જેમની તેવી (વિનામૂલ્ય) ઇચ્છા હોય તેમણે આ ક્યણે (સ. સ. મોહનલાલ લલિતુભાઈ શાહ, મારતર, ગદાસા પોળ, નડીઆદ) લખ્યું અને ખાતરી આપીને એક પ્રત મંગાવી લેવી. ટપાલ ખર્ચ સવાતેર આના મૂલ્ય છે. અંચ નોછાવર આપીને લેનાર 'શુદ્ધાદૈત'ના શાહક હોય તો અઢી રૂપીઆ અને બીજાના ત્રણ રૂપીઆ નોછાવરથી લઈ રાખ્યો. ટપાલ ખર્ચ સવાતેર આના જુદું પડ્યો.

श्रीगणेशपतिपादा विजयन्तान्तमान् ॥

पृथे ६.

अं ५-६.

शुद्धदेव

अने

आवधु,
आ. ५६.

आवधु आ. ५६.

१८६०.

सुद्धितमार्तः

४५६.

प्राचीन कीर्तन.

राग सारंग ॥ जाको नाम रेप रे रे शिव आदि सुर रे सुनिगन नरनारी रत न हट्ठी ॥ देव ओ अदेवबधू नागबधू रुपबधू रतते नाम छोडि घटके कपटही ॥१॥ कमल कमल मुख अमल रतत नाग सेवा सावधान रहे पावन निकटही ॥ जाको सव रे सो नागर तट जमुना के मुरार्यमि राधे राधे नाम नित्य रट्ठी ॥२॥ पद ॥ जाके छिये सिंधु मध्यो करिके जु थम भारी ताकी घटा जगमे भई प्रकाशमान हे ॥ तनमुख त्यागे नर ताके काज तप करे देव ओ अदेव चहे कृपा सरसानहे ॥ ब्रह्म विध जानी बैकुंठ रानी सखोपरी नागर कहाँ फरो प्रभुना पखानहे ॥ एही ये रमा सो ताके पावन पछोटे सो तो राधापद जावककी सेवामें सुजान हे ॥२॥

(एक सखी श्रीठाकुरजीको चोर मान हाथ पकर श्रीजसोदाजीको पास न्यायके कहे हे)

राग सारंग ॥ देखो बजरानी निज कर मही आई चोर भोर ही ते आई बडो ऊधम मचावे हे ॥ छेके ग्वाल बाल संग आई घुस जाई पर मांसन छटाई दधि माट ढरकावे हैं ॥१॥ कहे कधि नाथ सुंझाई उठि माद बोली छलमे एकौ हे तोय गरम न आवे हैं ॥ जोवनके जोरमें न सुंझत हैं तोय गरी देवरको हाथ गहि कान्दर चतावे हैं ॥२॥

अखिलभूमण्डलाचार्यवर्षभगवद्ब्रह्मनालवतारवागधीशुश्रीमद्विभानार्यवंशवर्तम-
गोस्वामिश्रीः मण्डिलेश्वरेशिकात्मजापुष्प "स्त्रीमद्वर्गननाथ
महोदयानां" निम्नलिखितमहायनमयेन

शुभ

प्रतिगृहमयं सारं सारं जनोद्धारणक्षमः प्रतिजनमनः सिन्धे
दयामात्रं हारं हारं बजेरुपदायुते व्यसनमन्त्रं यच्छेत् ॥ शुभकर्म ॥ ॥१॥

બાહિર્મુલ્યાનિવારણં વ્રજપતેઃ સર્વેશસમ્ભાવનં જીવાનાં પ્રમુદાસમ્ભાવનમથો લોકેષળાવર્જનમ્ ॥

દૈન્યં ચ પ્રમુવલ્લભં દ્યુપવિશન્દ્વીવલ્લભાર્થીયસો જાતોડ્યં નુ નિજાન્વયે પુનરપીત્યેતદ્વચઃ સાર્થકમ્ ॥૨॥

“શ્રુતિ મક્તિપ્રચારૈકકૃતે સ્વાન્વયકૃતિતા” । પ્રમુઃ શ્રીવલ્લભાચાર્યં ઇતિ શ્રીવિદુલેઘરૈઃ ॥૩॥

યદુક્તં તસ્ય સાર્થક્યં કારંકારં “વ્રજાધિપઃ” । સત્પુત્રત્વં વિશદયજ્ઞયત્યાચાર્યવંશજઃ ॥૪॥ (યુગ્મકમ્)

સુમનઃપરાગલેહે ચત્તો મધુકરમૃતે ન કોડ્યપરઃ ।

“વ્રજનાથો”ડદ્મુત દપ પ્રકૃતેઃ કાર્યં ન સાર્થકં યસ્મિન્ ॥૫॥

“પરાગો”ડ્યપરાગોડ્યં મધુગન્ધેન સર્વતઃ । જનોલિકુલચેતાંસિ કુર્વન્ સ્વામિમુલ્યાનિદિ ॥૬॥

શ્રીવલ્લભાન્વયે જાતઃ સોડ્યં સજ્જનવલ્લભઃ । “વ્રજનાથ”ધિરાજીયાદ વ્રજનાથપદાશ્રયઃ ॥૭॥ (યુગ્મકમ્)

—દ્વાશસ્તે વશંવદો—“નાર્મ્યઃ”

શ્રીમદ્વલ્લભકુલજ્વલ્લપ્ત ચિરાયુષ્માન ગો. શ્રીઃ શ્રીવ્રજનાથલાલજી વિ. મહારાજને
અભિનન્દન.

અર્પનાર—‘શ્રીપુષ્ટિમાર્ગીય-સિદ્ધાન્ત પ્રચાર સમિતિ’ વીલેપાલે-મુંબઈ.

(છંપીશમાં વધોરંલે)

“જીવન અમારા”

(મકલ કાન્ડરે)

ધ્યાસ પ્રભુ વ્રજનાથજી હો, જીવન અમારા, શ્રીવિદુલેશરાયજીના લાલજી હો, જીવન અમારા;

શ્રીકારિકેશલાલજી ભાત પ્રભુ હો, જીવન અમારા.

અન્તર્ધર્મી નામ માઈ અન્તર દીશાવો; અન્તરના આધાર પ્રભુ હો, જીવન અમારા.

પ્રકટ પરિશ્રમ આપ લખને ભૂતત પાઠે ધર્મો; પ્રકટ અનુભવ આપે આપો, જીવન અમારા.

સાધન સાધ્ય ન માગ આપણો, સાધન સહુ મૂનો; નિસાપન જન હિત કર્યો છે જીવન અમારા.

શ્રીમદ્વલ્લભ વિદુલ પ્રભુતણા અર્થો સમજતી; પુષ્ટિ પ્રચાર કરો હો સત્વર જીવન અમારા.

સમ્પ્રદાયની ઉન્નતિમાંહે અચાલત લહે લાગી; લાગ્યપતિ વ્રજનાથ પ્રભુ હો, જીવન અમારા.

સંક્રિત્યને સંગીતજ કેરો અણાલત અભિજાતી; વિચારસિક વ્રજનાથ પ્રભુ હો, જીવન અમારા.

સ્મરણ આપતું શાન્ત્યુત્પાદક, દર્શન દુઃખ દેતો, સરસચોનો પારજ ખેડો જીવન અમારા.

વદનચન્દ્રની કાન્તિ ઉપર શી દિવ્ય પ્રજ્ઞા અજકે? સંચિતો હો મુખા રનેકની હો જીવન અમારા.

ચરણકમલ મકરંદ મધુર અનુદિત પાન કઈ; મરત કઈ શુભ મુજનમાં હો, જીવન અમારા.

નિગમનન્દન દાન અનેઈ નિજજનને આપો; કૃપાસિન્ધુ વ્રજનાથ પ્રભુ હો, જીવન અમારા.

પરમ વન્દનીય,

પૂજ્યપાદ શ્રીવલ્લભકુલાવતંસે વિદ્યાનુરાગી ચિરાયુષ્માન ગોરવામી શ્રીઃ શ્રીવ્રજનાથલાલજી
મહોદયની પરમપત્રિત સેવામાં.

શ્રીગમખંલાલીયા.

પ્રભુમતીય ! આપશ્રીએ ‘શ્રીપુષ્ટિમાર્ગીય સિદ્ધાન્ત પ્રચાર સમિતિ’ની સ્થાપના કરી તે
દ્વારા પુષ્ટિમાર્ગીય વૈષ્ણવોને સાંપ્રદાયિક સિદ્ધાન્ત સમજતવા ‘શ્રીપુષ્ટિ સિદ્ધાન્ત પદ્યમંથા’ તું
આયોજન કરી વૈષ્ણવી સૃષ્ટિ પર મહાન અવુગ્રહ કર્યો છે તેનું સહૃદય સ્મરણ કરી આજના

શ્રીપુરુષોત્તમજી એટલે ? દશદિગન્ત વિજયી-ભારતના પદ્મદાચાર્યસંપ્રદાઈ,

શ્રીપુરુષોત્તમજી એટલે ભારતના સર્વ વિદ્વાનોમાં કેસરી, શ્રીપુરુષોત્તમ એટલે સમકાલીન ત્રિરાગતા ૧૬૦ ગોસ્વામિશાલકોમાં અગ્રગણ્ય વિદ્વાન આચાર્ય, શ્રીપુરુષોત્તમજી એટલે વિષયે ચંદ્રેલા વિતંટાવાદીઓને દેકાણે લાવી સન્માર્ગરક્ષણકર્તા, શ્રીપુરુષોત્તમજી એટલે ચાર વૈષ્ણવ સંપ્રદાયના દોહીઓને પકકારી શુદ્ધાદેવ સંપ્રદાયનું રક્ષણ કરનાર, શ્રીપુરુષોત્તમજી એટલે સર્વ સંપ્રદાયોના સાહિત્ય અને વેદ વેદાન્ત દર્શન ન્યાયસાંખ્યના અદ્વિતીય વિદ્વાન, શ્રીપુરુષોત્તમજી એટલે ભારતમાં દિગ્વિજય કરી બ્રહ્મસાધના સાંપ્રદાયોના વિસ્તાર કરનાર વેદાન્તસંપ્રદાઈ, શ્રીપુરુષોત્તમજી એટલે સંપ્રદાયને હંભરો વર્ધનું આયુષ્ય અર્પનાર આચાર્ય, શ્રીપુરુષોત્તમજી એટલે શ્રીમહાપ્રભુજીને હૃદયમાં પધરાવી ગૂઢ લીલાના રહસ્યને રપટ સંપ્રદાય અનેક ભાતુક ભક્તોને સમજાવનાર, શ્રીપુરુષોત્તમજી એટલે શ્રીબાલકૃષ્ણલાલજીની સેવામાં પરમ આસક્ત યથ સાક્ષાત્ શ્રીબાલકૃષ્ણલાલજીની ભક્તિનું દાન કરનાર, માર્ગરહસ્ય સમજાવનાર, એ શ્રીપુરુષોત્તમજીની આ રફડ મી જ્યાંતિ છે.

શ્રીમહાપ્રભુજીએ શ્રીપુરુષોત્તમજીમાં સર્વ અલૌકિક દિવ્ય પદ્મરાંબુ.

એક વખતે સુરતમાં અપેક્ષીક્ષિત આવ્યા, તેમણે વૈષ્ણવાચાર્ય સાથે શાસ્ત્રાર્થનું કહેણ મોકલ્યું. શ્રીપુરુષોત્તમજી સાત વર્ષના બાળક હતા. શાસ્ત્રાર્થનું કહેણ આપનાં માતૃશ્રીએ ઉપાડી લીધું, શ્રીપુરુષોત્તમજીને શાસ્ત્રાર્થ માટે આજ્ઞા ફરમાવી. માતૃચરણની આજ્ઞા મરતક ઉપર ચઢાવી કટિગદ્ધ થયા, શ્રી વજ્ર અને પ્રહલાદ જેવા બાળકોનું અને પરીક્ષિત જેવાનું ગર્ભમાં રક્ષણ કરનાર શ્રીબાલકૃષ્ણપ્રભુને સારણે ગયા, શ્રીબાલકૃષ્ણપ્રભુનું સાંનિધ્ય કરાવનાર શ્રીમહાપ્રભુજીને સાથે પદ્મરાંબા, ભોંધરાની અંદર એકાન્તમાં શ્રીમહાપ્રભુજીને શ્રીસર્વોત્તમસ્તોત્રપાઠથી વારંવાર વિનંદ્યા, શ્રીમહાપ્રભુજીએ શ્રીબાલકૃષ્ણલાલજીને આ ભાવપૂર્ણ પિનતિ સંભળાવી. શ્રીબાલકૃષ્ણલાલજી સાક્ષાત્ પ્રકટ થયા. સર્વ વિદ્વાનું દાન આ આચાર્યશ્રીને કર્યું. આ દાનથી શ્રીપુરુષોત્તમજીના આંતર મધુ પુર્યાં. સર્વ વિદ્યા પ્રકટ યથ. શ્રીમહાપ્રભુજીએ તેનાથી પરિચાળાવ સાધુનામ ન્યાયે રાગદ્વેષવાળા વાદીનું યથાર્થ ખંડન કરી અપ્યપ દીક્ષિતને દરાવ્યા. વૈષ્ણવજનની રક્ષા કરી, શ્રીમહાપ્રભુજીની કૃપા થયા પછી બાકી શું રહે ?

શ્રીમહાપ્રભુજીએ શ્રીપુરુષોત્તમજીને શ્રીબાલકૃષ્ણલાલજીનો સાક્ષાત્કાર કરાવ્યો. પોતાની હુએધ વાણીને સુમેધ કરી પરમ દેવયુક્ત વૈષ્ણવ રૂઢિને લીલામૃતનું પાન કરાવવાનું સામર્થ્ય આપ્યું, અને તે ભક્તને કાંઈપણ કાળે અન્યથાલાભથી અજીજ્ય ન થાય એવી રીતે પ્રમાણના અનુપાન સાથે અમૃતનું પાન કરાવ્યું, આ ભક્તિ શ્રીહરિરામજીમાં અપ્રકટ હતી.

વંશ:-
શ્રીમહાપ્રભુજી
શ્રીવિકુલનાથજી
શ્રીબાલકૃષ્ણજી
શ્રીપીતામ્બરજી
શ્રીચક્રપતિજી
શ્રીપીતામ્બરજી
શ્રીપુરુષોત્તમજી

આ બાલુમાં દર્શાવ્યા મુજબ શ્રીમહાપ્રભુજીથી સાતમી પેઢીએ શ્રીપુરુષોત્તમજી છે. આપના પિતાથી શ્રીપીતામ્બરજી પાસેથી અને શ્રીકૃષ્ણચંદ્રજી પાસેથી સાંપ્રદાયિક રહસ્ય મળ્યું, આપને બ્રહ્મસંજ્ઞા કરાવનાર શ્રીકૃષ્ણચંદ્રજી હતા. સુરતમાં શ્રીબાલકૃષ્ણલાલજીને કાંકરોલીથી પધરાવી લાવનાર (કાકા) શ્રીવજ્રરાયજીની કૃપાથીજ શ્રીપુરુષોત્તમજીને શ્રીબાલકૃષ્ણપ્રભુજીની સેવા પ્રાપ્ત થઈ એવું શ્રીપુરુષોત્તમજી પોતે વર્ણવે છે.

વન્દે શ્રીમજરાજમન્વયમર્મિ યત્રોચિવા માદરો-

વ્યાસીન્દુર્મિ કૃપાવરઃ પ્રભુવરઃ શ્રીબાલકૃષ્ણઃ સ્વયમ્ ॥

અમારા વંશના મહિરૂપ શ્રીમજરાવજીને હું દંડવત પ્રણામ કરું છું. કે જેમના પ્રભાવથી સદગ્ન કૃપાજી પરમ પ્રસુ શ્રીઆલકૃષ્ણ મારા માથે બિરાજે છે.

**આપનું અનુકરણ આજે થાય તો ? દીનચર્યા-
વિદ્યાનુરાગ-અગાધ પ્રયાસ.**

શ્રીપુરુષોત્તમજી સુરતમાં બિરાજ્યા અને ભારતમાં 'પર્યટન' પણ બહુ કર્યું, હુમસમાં આપ બિરાજતા હતા, તેના પુરાવા રૂપે અત્રે મોટામંદિરમાં આપના શ્રીહસ્તે કાતરી કાઢેલા હુમસના વજ્રો તથા વિભાગનું ચિત્ર બિરાજે છે, સુરતમાં જે ભોંયરામાં શ્રીમદાપ્રભુજીએ ધીખાલકૃષ્ણ-જનો સાક્ષાત્કાર કરાવ્યો તે ભોંયડું રસ્તા ઉપર આવેલા સીટી ગ્રેસવાળા ગો. શ્રી ક શ્રીમજરાવજીના મહારાજશ્રીની માનકીના મહાનમાં ગોલુદ છે. ખાલકૃષ્ણપ્રજાજીની સેવાના અનવસરમાં શ્રીપુરુષોત્તમજી અનેક વિદ્વાનોના વચમાં જેસી અંમજેખન કરતા, પરદેશમાં પોતાની સાથે અનેક ગાડાં પુરતક રાખતા, શ્રીપુરુષોત્તમજી જેવા આચાર્યને સમયની ઉપયોગિતાનો વિચાર હતો, તેનું અનુકરણ આપણે કરવું જોઈએ. જ્યારે રસ્તે વિગેરે સુસાફરીનાં સાધનો ન હતાં, જ્યારે ગાડાં અથવા પાલખી વગેરે વાહનોથી જવું પડતું, મ્થાનામાં એક ગામથી બીજે ગામ જતાં ધણો જ સમય લાગી જતો હતો. આ સમયની સાચુંદેશ કરવાને મ્થાનામાં પણ વધુ ગોળો ન થાય તે માટે ધણાજ સૂક્ષ્મ અક્ષરથી અંધો ઉતરાની મ્થાનામાં રાખતા, અને તેનું પઠન મ્થાનામાં ચાલતું હતું. આમ એક ક્ષણજર પણ અર્થ જગ્યા નહિ દેતા. આપની પ્રાચી નવેક લેખકો રહેતા, અને ભુદા ભુદા ગ્રંથો આર અંધો સાથે લખવાની રીતી હોવાથી વાદ્યમંથો અને દીકામ-યોની પરંપર પંક્તિઓ અથવા સૂચનાઓ મળી આવે છે. પોતે શ્રીમદાપ્રભુજી અને શ્રીગુરુસાધજીની તથા શ્રીગોકુલનાથજીની વાણીને તુરત પરખી લેતા હતા. તેઓએ ભાષમાં શ્રીગુરુસાધજીની વાણી (અનતનો દોઢ અધ્યાય) આવતાં સૂચના કરી, તેમજ શ્રીઆવતરિજીમાં શ્રીગુરુસાધજીની વાણી આવતાં (જલદથી શ્રીમદાવાચકતા વ્યાખ્યા. જલદથી પ્રામચીય) [રૂં. ૪ ગ. ૧] આરંભથી આવતાં સૂચના કરી, શ્રીમુનાદીક દીકામાં શ્રીગોકુલનાથજીની વાણી [સાતમા શ્લોકના આરંભથી] આવતાં સૂચના કરી. તેમજ શ્રીમુખાધિ-નીતમાં અંધે આવતી પંક્તિઓમાં પણ સૂચના કરી છે. જરાચરચતુ શ્લોકીમાં પહેલા ત્રણ શ્લોકો પર શ્રીગુરુસાધજીની દીકા છે અને ચોથા ઉપર શ્રીમદાપ્રભુજીની છે. વિગેરે અનેક સૂચના કરી છે. આપશ્રીને ત્રણ વડુજી યયાં હતાં, શ્રીરાણી વડુજી, શ્રીમંદ્રાવલીવડુજી અને પદાવનીવડુજી એમ ત્રણ વડુજી યયાં હતાં. શ્રીપુરુષોત્તમજીને જે મુઝો શ્રીમદુપતિજી અને શ્રીદામોદરજી અને દરિયામાં બેઠીજી પણ હતાં, પરંતુ બન્ને નિત્યગીતામાં પધારવાથી દિતીય ચક્રના શ્રીગોરવામિત્રાકરને ગોદમાં લીધા, અંધે દાહમાં શ્રીગોરવામિત્રાકરજી શ્રીમજરાવજીના બિરાજે છે. આજે ૧૭૮૧માં બીજા આપાદ સુદી ૧૦ના રોજ બક્ષીસપત્ર દરીને પોતાના શ્રીઆલકૃષ્ણજી શ્રીમજરાવજી તથા બીજા 'દાકોરજી તથા દવેલી વિગેરે માલમિલકેત શ્રીમુરલીધરજીના પુત્ર શ્રીપુરુષોત્તમજીને સોંપ્યા.

શ્રીપુરુષોત્તમજીના ચિત્રજી ઉપર હું આપનું ધ્યાન ખેંચું છું. જુઓ આપના હસ્તમાં જ્ઞાનમુદ્રા, તીવ્ર શુક્રનાસિકા, અને સિંહકટિ વિગેરે ઉદાત્ત નાયકનાં લક્ષણ, સૂક્ષ્મસૂચિકામ શુદ્ધિ અને વાદી પ્રત્યે કેસરીવર્ણ સૂચવી આપે છે. આપ આજનખાડુ હતા, આપશ્રીને દાહમાં ચાલતા અન્ય દેશોના વેશો અને ભાષાઓ ગમતી ન હતી, સ્વદેશની ભાષા અને વેશ બહુ પ્રિય હતા, એવું નીચેની પંક્તિથી માલૂમ પડશે.

“ एतेन मूर्त्ता अनापद्यापि म्लेच्छादिवेशभाषादिवं रोचन्ते स्वीकुर्वन्ति च तेऽपि तथेति बोधितम् । ”

શ્રીકૃષ્ણનાયકના જ્યેષ્ઠભાઈ શ્રીગોપીનાથજીનું મંગલાચરણ પ્રાયઃ કોઈ અન્યમાં જોવામાં આવતું નથી. પરંતુ અચારંભમાં શ્રીપુરુષોત્તમજી પોતાના ભાષ્યપ્રકાશમાં શ્રીગોપીનાથજીને નમન કરે છે, અને શ્રીપુરુષોત્તમજીના ધરમાં ઐત્તર્યે સુરતમાં શ્રીનાથકૃષ્ણજ્ઞાતજીને ત્યાં શ્રીગોપીનાથજીના ઉત્સવ ઝળામટીમીટ મોટા ઉત્સવરૂપે મનાય છે. એવા શ્રીગોપીનાથજીના ઉત્સવ સમગ્રદાય અન્ય ભાગ્યેજ મનાતો હશે.

વાદવિવાદમાં પ્રતિવાદિકેસરી હતા—

આપને અપ્પય દીક્ષિત સાથે વાદવિવાદ થયો, તેમને જીત્યા, તેમના સામા વાદમંથો પ્રદર્શ વાદ વિગેરે લખી તેમના પ્રત્યેક અંશોનું ખંડન પણ કર્યું. સુરતમાં ભારકરનાય શાસ્ત્ર પંદિ જોડે શાસ્ત્રાર્થ થયો, અને તેમને પણ પરાસ્ત કર્યો. શ્રીપુરુષોત્તમજીને વેણીભટ્ટ નામના બ્રાહ્મણ વિદ્વાન સાથે શાસ્ત્રાર્થ થયેલો કે જે પ્રથમ શ્રીપુરુષોત્તમજી પાસે લજ્જતા હતા અને પાછળથી સુરતી સાથે શાસ્ત્રાર્થ માટે ટૂંક ખાંધી હતી, પરંતુ શ્રીપુરુષોત્તમજીના અગ્રાધ તેજ આગળ વેણીજી જેવાં જાતુઓનું શું જોર આવી સકે? અતિ પરાસ્ત થઈને મુનઃ આપનું જ શિષ્યપણું વેણીજી સ્વીકાર્યું વેણીભટ્ટ વેદના ભાષ્યકાર મહીધરના વંશના હતા, નાના સુના પંડિત ન હતા, પરંતુ તર્કશાસ્ત્ર અને પૂર્વોત્તરમીમાંસાના અદિતીયવેત્તા હતા. વેણીભટ્ટનું બીજું વૈષ્ણવ હતું. તેથી શ્રીપુરુષોત્તમજીને ખોતે દીક્ષાચક્ર તરીકે સ્વીકાર્યો હતા.

હરતાક્ષર

મને શ્રીપુરુષોત્તમજીના હરતાક્ષરના દર્શન કરવાનો લાભ અનેક વખતે મળેલો છે, અને તે હરતાક્ષરની સહી અને મરોડ પણ દિવ્ય જ છે. વેપારીના યોગદા લાખો રૂપીઆની કિંમતના હોય તો પણ શાહીની ચીકણાઈથી ઝાંડી નળ છે, પરંતુ આપશ્રીના અંશોની રક્તતામિષિત શ્યામ રંગથી બનાવેલી શાહી અભારધિ રતેજ અને ચોંટયા વગરની દેખાઈ આવે છે.

બેઠકો કયાં છે ?

શ્રીપુરુષોત્તમજીની બેઠકો લાલે આધિજ્ઞાતિક દૃષ્ટિથી દૃષ્ટિએ ન આવતી હોય, પરંતુ જ્યાં જ્યાં શ્રીપુરુષોત્તમજીના ભાષ્યના પ્રકાશો, ભાગ્યવત નિર્ણય ઉપરના આચરણભંગો, પોડરા અંશની ટીકાઓ, સુખોપનિષદના પ્રકાશો, લક્ષ્મીદેવ અને ન્યાસાદેશ વિગેરે ઉપરની વિવ્રતિઓ, ઉપનિષદની ટીકાઓ, પ્રહરતવાદ જેવા પ્રતિવાદિભંગકર મંથનોને ન્યારે નેપથ્યે છીએ, અને પ્રચાનરતનાગર જેવા રતત્રમ મંથોની યંચણી ઉઠેલીએ છીએ, ત્યારે આખા ભારતના વોતાચરણમાં અખતે શ્રીપુરુષોત્તમજી વિના અન્ય કંઈ દૃષ્ટિગોચર થતું નથી. તેથી આપશ્રીની બેઠક કરોડો વૈષ્ણવ હૃદયોમાં સિદ્ધ થયેલી છે.

આપના નકલમાંથી સુકત થવાને નણુ ઉપાય છે. સુરતીઓનું કર્તવ્ય—

શ્રીપુરુષોત્તમજીનું ત્યાગ અને ઉપકારની શૃષ્ટિ વિશેષતઃ સુરત ઉપર હતી, અને છે. જેને પહેલાં આજ શ્રીનાથકૃષ્ણ જેવા નિધિ અને વિદ્વાન આચાર્ય શ્રીચતુરભક્ષજી મહારાજ સુરતને કુતાર્થ કરી રહ્યા છે, શ્રીપુરુષોત્તમજીને એક ઉત્તમ સુશોભિત ચિત્રજી પપરાત્રી એક સરમણીય બેઠક સુરતમાં પ્રકટ કરવી, કારણ કે આપશ્રી સુરતમાં પ્રકટ મિરાજતા હતા. શ્રીપુરુષોત્તમજીની સેવાથી જ તેમની કૃપાદૃષ્ટિ થાય એમ સેવામાર્ગીય જીવ કષ્ટજી હર્ષી સિવાય ન રહે, સેવામાર્ગીય જીવને તો શ્રીપુરુષોત્તમજી સદાસર્વદા શ્રીનાથકૃષ્ણજ્ઞાતજીની સચિધિમાં મિરાજતા દશમાન થાય છે, તેથી આપના કરેલા અનહદ ઉપકારના જહલમાં સેવામાર્ગીય જીવ શ્રીપુરુષોત્તમજીની સેવામાં નાહી, ગોત્ર ધરી ચરણરૂપણ કરી દંડાનમ્રણમ કરે એ આધિનિહરીની રીકારી પ્રજા નાનું.

૬. શ્રીપુરુષોત્તમજીના અન્ધો ઉપર જે દીકાઓ હોય તે પ્રકટ કરવી. અને જાણી ઉપર સંસ્કૃત દીકાઓ કરવી કરાવવી, અથવા શુભરાત્રી દિ-દી-અનુવાદ કરાવવો.
૭. “વાદાવલી” ઉત્સવ પ્રતાન જેવા અશુદ્ધ હાવાયેલ ગ્રંથોનું મુદ્રા સુદષ્ટ કરાવવું અને અવતાર-વાદાવલીમાં જાણી રહેલો ભાગ મૂલ્ય કરવો તેમજ અજાણિ આપના અમુક્તિ રહેલા અન્ધો હાવાવા પ્રબંધ કરવો.
૮. શ્રીપુરુષોત્તમજી ઉપરના શુદ્ધ ભાવ તરીકે પ્રતિવર્તી શ્રીપુરુષોત્તમજીના જ્ઞાતી મનાય એવા પ્રબંધ કરવો. જેથી ઉપરના કાર્યોમાં ઉત્સાહ અને ગતિ આવતી રહે.
૯. સમપ્રદાયની પાઠશાલામાં જેમાં સંસ્કૃત અધ્યાપન થાય છે તેમાં શ્રીપુરુષોત્તમજીના ગ્રંથોનો અભ્યાસક્રમ ચોક્કસ.
૧૦. કારી, કલકતા વિગેરેની પરીક્ષાઓમાં સામપ્રદાયિક અન્ધો દાખલ કરાવવા જેથી આયોજાપ શ્રીપુરુષોત્તમજીના ગ્રંથોનો અભ્યાસ કરવાની ફરજ પડે.

શાસ્ત્રી ચીમનલાલ.

શ્રીકૃષ્ણાશ્રય

[અનુવાદક:—પ્રેમચંદ ગો. કંસારા, મુલતાનપુર.]

- અધા માર્ગો થયા નાશ, ખલ ધર્મો કલિયુગે; લોકે પાપકંદેશાથે કૃષ્ણ એજ મારી ગતિ. (૧)
 મેલેચ્છે વૉટાયલા દેશો, એક પાપી ધામ થયા; સત્પાત્રે વ્યથ લોકાં થે, કૃષ્ણ એજ મારી ગતિ. (૨)
 ગંગાદિ બેષક તીથોય, કુટથી વૉટામ્ ગયા; આધિદેવ તિરોહિતે, કૃષ્ણ એજ મારી ગતિ. (૩)
 સાધુ મૂઢ અહંકારે, પાપીનેય અનુસરે; લાભપૂર્ણથ પ્રયત્ને, કૃષ્ણ એજ મારી ગતિ. (૪)
 મન્ત્રો નષ્ટ થયો થોગી, અત્રતીના અમ્ભાનથી; હુપાયે અર્ધને દેવ, કૃષ્ણ એજ મારી ગતિ. (૫)
 નાનાવાદે થયા નાશ, સર્વકર્મ ત્રતાદન્ધે; પ્રયત્ને એક પાપકંદ, કૃષ્ણ એજ મારી ગતિ. (૬)
 આત્મમિલાદિના દોષો જાણ્યા, રજા અનુભવે; સૌ માદાત્મ્ય ખતાવ્યું તે, કૃષ્ણ એજ મારી ગતિ. (૭)
 દેવો બધાપ પ્રાકૃત, જૈત, ગણિનાનંદ છે; પૂજાનંદ પ્રમુ તેથી, કૃષ્ણ એજ મારી ગતિ. (૮)
 વિવેક ધૈર્ય ભક્ત્યાદિ, રહિતની વિશેષથી; પાપ આસક્ત દીનની, કૃષ્ણ એજ મારી ગતિ. (૯)
 સર્વ સામર્થ્યવાળા ને, સદા સૌ અર્થ આપતા; આગ્રિતના ઉદારક, કૃષ્ણને હું ચિનતિ કરું. (૧૦)
 આ ‘કૃષ્ણાશ્રય’ રંગોનને, જે ભણે કૃષ્ણ સન્મુખે; થાપ રાસજી પ્રમુ તેનું, એ કહ્યું ‘શ્રીમદ્વલ્લભે’ (૧૧)

પુષ્પાંજલિ.

ગોસ્વામી શ્રી ૧૮૮ શ્રીપુરુષોત્તમલાલજી લાહી પદાર્થો એ વખતે સભામાં
 પુરુષોત્તમ સુવક મંડળના મંત્રી ધૈર્યચંદ્ર બુદ્ધે ગાયેલ કાવ્ય.

ધર્મ દીક ધરવા, પ્રભુ સ્મરવા, જે ભેય ના હોય ચિદ રૂપોત્તો કામ. ૨૩

શ્રી પુરુષોત્તમ ભૂષે, સુગમ સ્વરૂપે, જાત અવષે, ત.રે ભવ કૃપે, ભક્તિ તાજા ધૂષે, પૂર્ણ
 સ્વરૂપે-આપ પદાર્થો નાથ.—ધર્મ ૧.

નિજજન ઉદારવા, ધર્મ દેલાવવા, વૈષ્ણવ પ્રકૃત્ય, પુણકિત દેવાં કરવા, દિવ દુઃખ
 દરવા, વિજય વરવા આપ પદાર્થો નાથ.—ધર્મ ૨.

અનુરૂપ નીરખાતા, દેવા દરખાતાં, પુનિત મન ચાતાં, દુઃખ સદુ ત્વતાં, પ્રેમ ઉત્તરતાં,
 દુર્જન ગમરાતાં આપ પદાર્થો નાથ.—ધર્મ ૩.

હૃદય પ્રકાશવો, આનંદ જડાવો, મંત્રણ થાવો, ધર્મ ચિત્ત લાવો, પાપ દહાવો, ધીરજ
 કહે પુષ્પ વધાવો આપ પદાર્થો નાથ.—ધર્મ ૪.

શુદ્ધાદૈતની દષ્ટિએ જગત્સ્વરૂપ.

(પ્રો. જેઠાલાલ ગોવર્ધનદાસ શાહ એમ. એ. ગુજરાત મદિરા પાઠશાળા અમદાવાદ.)

ભારતવર્ષના તત્ત્વજ્ઞાનની મુખ્ય શાખાઓમાં ભૂતપ્રપંચનો સમુચ્ચયવાદ, શંકરાચાર્યનો કેવલાદૈત, રામાનુજાચાર્યનો વિશિષ્ટાદૈત, તત્ત્વજ્ઞાનની બુદ્ધી વિજ્ઞાનશિક્ષુનો અવિભાગાદૈત, શ્રીવલ્લભાચાર્યજીનો શુદ્ધાદૈત, બુદ્ધી શાખાઓ. મધ્વનો દૈત, ભાસ્કરાચાર્યનો ઔપાધિક દૈતાદૈત, અને નિર્ગાકીયાચાર્યનો સ્વાભાવિક દૈતાદૈત સુપ્રસિદ્ધ છે. આ નિર્ગાંધનું પ્રયોજન શ્રીવલ્લભાચાર્યજીના શુદ્ધાદૈતની દષ્ટિએ જગત્સ્વરૂપને તપાસવાનું છે.

શ્રીવલ્લભાચાર્યજીનો જન્મ સંવત્ ૧૫૩૫ માં થયો હતો, અને તેમનો લીલા પ્રવેશ સંવત્ ૧૫૮૭ માં થયો. તેઓ એક સમર્થ ધાર્મિક

શ્રીવલ્લભાચાર્યજી અને સુધારક, અને ભક્તિમાર્ગના સ્થાપક હતા, તથા તત્ત્વજ્ઞાનના શુદ્ધાદૈત. ઘણાજ ઉંચા અભ્યાસી હતા, તેમણે તત્ત્વજ્ઞાનના વિચારો સ્વતંત્ર ગ્રંથોદ્ધારા તેમજ લાખ્ય, ટીકાદ્વારા પ્રકટ કર્યા છે.

શ્રીમદ્બ્રહ્મસૂત્ર ઉપર તેમણે એક ઉત્તમ કોટિનું લાખ્ય લખ્યું છે, જે અલ્પભાષ્યના નામથી ઓળખાય છે. શ્રીમદ્ભાગવત ઉપરનાં સુબ્રાહ્મિની નામની ટીકામાં પણ તેમણે પોતાના શુદ્ધાદૈતીય સિદ્ધાન્તો વિસ્તારથી ગર્યો છે, તથા તત્ત્વદીપનિર્ગંધ નામના સ્વતંત્ર ગ્રંથમાં આ વિષયને ઘણી ચારી રીતે સ્ફુટ કર્યો છે. આ તમામમાં પોતે પૂર્વના તત્ત્વજ્ઞાનીઓના મતથી બુદ્ધ પડીને પોતાના અભ્યાસ અને મનનથી નિશ્ચિત થયેલા શુદ્ધાદૈતની દષ્ટિએ તત્ત્વજ્ઞાનને ગચ્છે છે. પોતે અદૈતવાદી છે, પણ શંકરાચાર્યની ભાક્ક તેમનો અદૈત મત નથી, તેમ રામાનુજનાથી પણ બુદ્ધો છે. શંકરાચાર્યનો અદૈત 'કેવલ' છે, અને રામાનુજનો 'વિશિષ્ટ' છે, પણ શ્રીવલ્લભાચાર્ય શુદ્ધ અદૈતનેજ સ્વીકારે છે. આપણે આ શુદ્ધાદૈતની દષ્ટિએ જગત્ના સ્વરૂપને જોવાનું છે.

શ્રીવલ્લભાચાર્યજીના શુદ્ધાદૈતમત ઔપનિષદ સૂતિઓ અને બ્રહ્મસૂત્રોમાંથીજ એવા-તાણુ કયો સિવાય તારવવામાં આવ્યો છે. સૂત્રકારે યોગ્યવાદ, 'બ્રહ્મસૂત્ર' અને જગત્ પરિણામવાદ, વિવર્તવાદ, ઔદોના ગ્રન્થવાદ તથા વિજ્ઞાનવાદ તથા સ્યાદાવાદનું ખણ્ડન કરીને, પછીથી પોતાના સિદ્ધાંતનું મણ્ડન કર્યું છે. સૂત્રકારના મતે જગત્ જો બ્રહ્મનું કાર્ય છે. બ્રહ્મસૂત્રના જન્માદ્યધિકરણના જન્માદ્ય વચ્ચે કાષ્ટચોનિત્વાદ નામના સૂત્રમાં આ સિદ્ધાન્તને વિરાદ કર્યો છે. પ્રથમ અષ્ટોત્તર વ્રજાજિજ્ઞાતા નામના આની પહેલાંના સૂત્રમાં બ્રહ્મવિચારની પ્રતિજ્ઞા સૂત્રકાર કરે છે, અને તે

* શ્રીવલ્લભાચાર્યજીનું અણ્ણભાષ્ય રૂઢ અધ્યાયો સુધી છે, જાકીનું તેમના પુત્ર શ્રીવિક્રમનાથજીએ સમાપ્ત કર્યું છે. બૃહદ્ભાષ્ય નામની અન્ય ટીકા પણ તેમણે લખેલી એવી સાંપ્રદાયિક માન્યતા છે, તે વિશે અણ્ણભાષ્ય કા. ૧ ના માર્ગ ભાષાન્તરની પ્રસ્તાવના જુઓ.

પ્રશ્ન કેવું એવી કોઈને આકાંક્ષા થાય તો આ સૂત્રમાં સ્વરૂપ લક્ષણ નહિ આપતાં પોતે કાર્યદ્વારા પ્રશ્નનું લક્ષણ આપે છે. અર્થાત્ પ્રશ્નનું ઓળખાણ તેના કાર્ય ઉપરથી કરાવે છે. કોઈ પૂછે કે કલાઈવ કોણ ? તો 'પ્રજ્ઞાસીની લકાઈમાં છતનાર' એવા એના કાર્યથી ઓળખાણ આપવામાં આવે તેવી રીતે અહિં આ સૂત્રકારજ પ્રશ્નનું ઓળખાણ કરાવે છે, ખીજી રીતે પ્રશ્નનું ઓળખાણ શક્ય જણાતું નથી. તો પ્રશ્નનું કાર્ય શું ? આનો ઉત્તર અહિં આજ સૂત્રકાર આપણને આપે છે કે 'જગત્'. અહિં આ સૂત્રમાં જન્માવસ્થ શબ્દો છે. આનો વિગ્રહ બે રીતે થઈ શકે. (૧) જન્મ આવસ્થ (૨) જન્માદિ અસ્થ: પ્રથમ પ્રમાણે આવ. એટલે પ્રથમ ઉત્પત્તિ થયેલું તત્ત્વ-પૃથ્વી, અપ્, તેજ, વાયુ, અને આકાશ, એમાંથી સર્જન સમયે પ્રથમ આકાશ ઉત્પત્તિ થયું. એટલે એ અર્થમાં પણ લેવાય અગર બીજા વિગ્રહ પ્રમાણે અસ્થ એટલે આ દૃશ્યમાન પ્રપંચ અગર જગત્, અને તેના જન્માદિ અર્થાત્, ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને લય એવી ત્રણ સ્થિતિઓ અગર જન્મ, સત્તા, વૃદ્ધિ, વિપરિણામ, અપક્ષય અને નાશ એ છલાવ વિકારો. યતઃ એટલે જેમાંથી ઉત્પત્તિ થાય છે તેનું નામ પ્રશ્ન. અર્થાત્ કોઈ પણ અર્થ લેતાં, સૂત્રકારનો એટલો આશય મમન્ય છે કે તેમના મતે જગત્ એ પ્રશ્નનું કાર્ય છે. એટલે જગત્ના કર્તા એ પ્રશ્નજ છે. આ સિદ્ધાન્ત બીજા અધ્યાયમાં તેમણે વિસ્તારથી સમજાવ્યો છે, અને શ્રીવલ્લભાચાર્યે એ સિદ્ધાન્તેજ સ્વીકારે છે.

અહિં આ મુખ્ય વિચારવાના પ્રશ્નો આ છે. આ જગત્ જે આપણે જોઈએ છીએ તે શું છે ? અને તેની ઉત્પત્તિ શી રીતે થઈ ? જ્યાં મુખી આપણે બીજા પ્રશ્નનો ઉત્તર જાણીને સમજી શકીએ નહિ ત્યાં મુખી પ્રથમ પ્રશ્ન આપણે સમજી નહિ શકીએ માટે આપણે પ્રથમ બીજા પ્રશ્નનો ઉત્તર શોધીએ.

જગત્ની ઉત્પત્તિ શી રીતે થઈ ? આ જગત્ને આપણે નંઝરે જોઈએ છીએ, એટલે જગત્નું અસ્તિત્વ તો હજી પણ તે શી રીતે અસ્તિત્વમાં કારણવિચાર આપું ? તેનું કારણ શું હશે ? કોઈ પણ વસ્તુને આપણે કાર્ય રૂપે જોઈએ છીએ ત્યારે તેના કારણને આપણે શોધવું પડે છે. તે કારણ કાં તો કર્તા તરીકે, તેના જનાવનાર તરીકે હોય અગર તેના મૂળ પદાર્થ રૂપે હોય. એરીસ્ટોટલ કારણને ચાર સ્વરૂપે વ્યૂજે છે. (૧) જે પદાર્થમાંથી અમુક વસ્તુ બનેલી હોય તે. જેમને મૃત્તિકામાંથી ઘડો ઉત્પત્તિ થાય, અગર સુવર્ણમાંથી કંકણ. અહિં આ મૃત્તિકા એ ઘડાનું અને સુવર્ણ કંકણનું કારણ છે. આવા કારણને એરીસ્ટોટલ Material cause કહે છે. (૨) જે નિયમ પ્રમાણે મૂળ વસ્તુ અમુક આકારમાં દેખા દે અગર વિકાર પામે તેને formal કારણ કહે છે. જેની સહાયથી અમુક કાર્ય કારણમાંથી ઉત્પત્તિ થાય તે. જેમ કુંડલકાર અગર ચક્ર વગેરેની મદદથી ઘટ પદાર્થ ઉત્પન્ન થાય તે. Efficient cause. (૫) કાર્યની

અનિતમ અવસ્થા જેને final cause કહે છે. નેપાથિકો આ ચાર કારણોને બહુલે દ્વિત સમવાયી, અસમવાયી, અને નિમિત્ત એમ ત્રણ કારણો ગણાવે છે, અને કોઈ પણ કાર્યને વિચાર કરે છે. પણ બ્રહ્મસૂત્રકાર માત્ર એજ કારણો લે છે. સમવાયી અને નિમિત્ત. સમવાયીનું ખીલું નામ ઉપાદાન પણ ગણાવે છે. આ બે કારણોની દૃષ્ટિએ જગતને વિચાર કરતાં સૂત્રકાર કહે છે કે તેનું સમવાયી કારણ મૃત્તિકા તે તેના નિમિત્ત કારણ કુંભકારથી જિત છે, પણ જગતનું ઉલ્લેખકારણત્વ બ્રહ્મમાં છે. બ્રહ્મમાંથી જગત્ પ્રકટ થયું છે, અને બ્રહ્મજ તેને પ્રકટ કરનાર છે. ઉત્પત્તિ પહેલાં જગત્ બ્રહ્મમાં અવ્યક્ત હતું, અને બ્રહ્મ પોતાની ઇચ્છા માત્રથી તેને વ્યક્ત કરે છે.

બ્રહ્મના સત્, ચિત્ અને આનંદ એ ત્રણ ધર્મોમાંથી, ચિત્ અને આનંદનું તિરોધાન કરીને બ્રહ્મ સત્ રૂપે પ્રકટ થાય એટલે તે જગત્ બ્રહ્મની કારણતા સંજ્ઞાથી યોગબ્ધાય, બન્યારે દ્વિત આનંદનું તિરોધાન થયું એટલે 'ચિત્' એવ રૂપે જણાયા. આ આવિભાવ અને તિરોભાવ એ બ્રહ્મની શક્તિઓ છે. બ્રહ્મની ઇચ્છા થતાં અમુક ધર્મનું તિરોધાન કરીને, અમુક રૂપે પ્રકટ થાય છે. જગત્ એટલે બ્રહ્મનો સત્-ધર્મ. એટલે તે બ્રહ્મથી જિત નહિ. આમ હોવાથી જગત્ એ અસત્ય નહિ, પણ સત્ય બ્રહ્મની કૃતિ હોવાથી કોઈ તેને લય પણ કરી શકતું નથી. બ્રહ્મની ઇચ્છા થતાં બ્રહ્મ તેને પોતામાં અન્તર્ગત કરે છે. જેમ કરોળીઆને ઇચ્છા થતાં સ્વમુખમાંથી લાજ કાઢીને જાળ જનાવે છે, અને તેમાં યથેચ્છ વિહાર કરે છે, અને પછી તે જાળને પોતે જાતેજ પોતામાં સમાવી દે છે, તેમ બ્રહ્મ પણ પોતે પોતાની સ્વમુખ કરવાની ઇચ્છા થતાં જગત્ને પોતામાંથી વિસ્તાર કરે છે, અને પછી પોતામાં તેને અન્તર્ગત કરે છે. ઉત્પત્તિ પહેલાં જગત્ બ્રહ્મમાં હતું, અને લય પછી તે બ્રહ્મ રૂપજ છે. આદિ, મધ્ય અને અનિતમ અવસ્થામાં તે બ્રહ્મરૂપેજ છે. ખરી રીતે બ્રહ્મની ઉત્પત્તિ નથી, પણ આવિભાવ છે, તેને નાશ નથી પણ તિરોભાવ છે,.... અર્થાત્ દરેક રીતે જગતનું કારણ બ્રહ્મજ છે. તે આથી જગત્ શશશૃંગ કે ખપુષ્પ જેવું નથી, પણ સાચું છે.

શ્રીવલ્લભાચાર્યજીના મતે સૂત્રકાર સત્કાર્યવાદી છે. મૃત્તિકામાંથી ઘટ ઉત્પન્ન થાય છે તેનું કારણ ઘટ મૃત્તિકામાં છે એમ એ માને છે. સૂત્રકારનો સત્કાર્ય-નાસતો વિવેકે માવઃ નામાવો વિવેકે સતઃ એ વાક્યાનુસાર અસત્-વાદ. માંથી સત્ થાયજ નહિ, તેમ સત્કાર્યમાંથી અસત્કાર્ય ઉત્પન્ન થાયજ નહિ. સાંખ્યવાદી પણ સત્કાર્યવાદી છે. તે પણ સત્પ્રત્યાતિને માને છે. પણ તે જગત્ના કારણ તરીકે બ્રહ્મને નહિ પણ પ્રકૃતિને ગણાવે છે, એટલે એ જાને વચ્ચે લેદ છે. સાંખ્યવાદી જગત્ની ઉત્પત્તિ 'સત્'માંથીજ છે એમ જણાવવાને માટે નીચેનાં કારણ આપે છે.

(૧) કાર્ય ઉત્પત્તિ પહેલાં પણ હંતુંજ, કારણ જે જે વસ્તુ ઉત્પન્ન થાય છે તે મૂળમાં હોય તોજ ઉત્પન્ન થાય, ન હોય તો ન થાય. સાંખ્યનો સત્કાર્ય- માટીમાંથી ઘડો થઈ શકે છે. અગર હુંધમાંથી ઘૂત મેળવી શકાય છે, અને ખીજમાંથી વૃક્ષ ઉત્પન્ન થાય છે કારણ કે તે મૂળમાં છેજ. રેતીમાંથી તેલ નીકળી શકતું નથી કારણ કે તે ત્યાં નથી. (૨) કાર્ય ઉત્પન્ન કરવાની ઇચ્છા કરનાર માણસ યોગ્ય ઉપાદાનનું ગ્રહણ કરે છે. જેને તેલ ભેંધએ છે તે તલ લે છે, અને દહિં ભેંધતું હોય તો તે હુંધ લે છે. તેથી પણ ઉત્પત્તિ પહેલાં કારણમાં કાર્ય હોય છેજ. (૩) (સર્વ) કાર્યનો સર્વત્ર સંભવ નથી. સુવર્ણ રજતમાંથી ઉત્પન્ન થતું નથી. (૪) જે જે કાર્ય કરવાને શક્તિમાન હોય તે તે જ કાર્ય કરે છે. ઘટ રચવામાં કુલાલ શક્તિમાન છે અને તે જાણે છે કે માટીમાંથી જ યનાવી શકાયે, માટે તે માટીને લે છે અને તેમાંથી ઘટ યનાવે છે. (૫) કારણ અને કાર્યનાં લક્ષણ તપાસતાં પણ કાર્ય કારણમાં છે એવી આપણી જાત્રી થાય છે. કારણ કે કારણના જે ધર્મો છે તે કાર્યમાં ઉતરે છે. યવના ખીજમાંથી યવ જ થાય છે, ત્રીહિ થતા નથી, અને ત્રીહિમાંથી ત્રીહિજ થાય, યવ નહિ. અર્થાત્ જેવું કારણનું લક્ષણ તેવુંજ કાર્યનું લક્ષણ હોય છે. આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે કાર્ય કારણમાં હંતું, અને તેજ પ્રકટ થાય છે, ઉત્પત્તિ પહેલાં તે અપ્રકટ-અવ્યક્ત હંતું માટે શ્રુતિમાં તેને 'અસત્' કહ્યું છે. 'અસત્'નો અર્થ 'અવ્યક્ત' સત્નો અભાવ નહિ. આ રીતે સાંખ્યવાદી સત્ત્વાતિને જણાવે છે. પણ જગત્ની ઉત્પત્તિને તે પ્રકૃતિમાંથી માને છે, તેથી સૂત્રકારને તેનું ખંડન કરવું પડ્યું છે. સાંખ્યવાદી કઠ. ૧-૩-૧૦ અને ૧૧ તથા ઉપર પોતાના સાંખ્યવાદની જે મોટી ઇમારત રચે છે તે સૂત્રકારના મતે જોડું છે. ઉપરની શ્રુતિઓમાં સાંખ્યનાં ૨૫ પરિહાર. તત્ત્વો ગણાવ્યાં નથી. શ્વે. ઉ. માં 'અન્ત' શબ્દ છે, તે વિષે બૃ. સૂ. ૧-૪-૨ માં સૂત્રકાર કહે છે કે તે પ્રકૃતિના અર્થમાં નથી પણ 'જ્યોતિ'ના અર્થમાં છે. તેમ બૃ. ૪-૪-૨૩ માં 'પદ્મ પદ્મજનાઃ' શબ્દો સાંખ્યના ૨૫ તત્ત્વોને જણાવતા નથી પણ પાંચ ઇન્દ્રિયોની વૃત્તિઓ અર્થાત્ પ્રાણાદિના અર્થ છે. સાંખ્યવાદી કહે છે તૈ. ૨-૧, છાં. ૬-૨-૩, મું. ૫-૧-૩ અને બૃ. ૧-૨-૫ માં પ્રકૃતિને જગત્ની કર્ત્રી જણાવી છે. પણ શ્રીવલ્લભાચાર્ય કહે છે કે સૂત્રકારના મતે આ જોડું છે. ત્યાં પ્રહાનુંજ કર્તૃત્વ કહ્યું છે. 'પ્રકૃતિ' શબ્દ પ્રહાના અર્થમાં છે. તૈ. ૨-૬ માં પ્રકૃતિને કામના છે એમ કહ્યું છે, તે જડ પ્રકૃતિમાં હોઈ શકે નહિ, પ્રહામાંજ હોઈ શકે. સાંખ્યવાદી દલીલો કરે છે કે જગત્ જડ હોવાથી ચેતન પ્રહા તેનું કારણ હોઈ શકે નહિ. (૨) પ્રહા જો જગતનું કારણ હોય તો પછી

જગત્તા લય કાળે, જગત્ પ્રહારમાં પ્રવેશતાં જગત્તા અશુદ્ધિ વગેરે હોય તેમાં પ્રવે-
શશે. આ બન્ને આદેષોનાં ઉત્તર સૂત્રકાર આપીને પ્રકૃતિની કારણતાને નિર્મૂળ કરે છે.

વેશેષિકો અગર નૈયાયિકો અસત્કાર્યવાદી છે. તેઓ માને છે કે કાર્ય નવુંજ
ઉત્પન્ન થાય છે. ઉત્પત્તિ પહેલાં તે નહોતું. આ મત
નૈયાયિકોનો અસત્કાર્ય-આરંભવાદથી પણ ઓળખાય છે. તેઓ જગત્નો આરંભ
ર્યવાદ તથા આરંભ-પરમાણુઓથી માને છે. તેઓ ઝોમ કહે છે કે પૃથ્વી,
વાદ અગર પરમાણુવાદ. જલ, જલ, તેજ, વાયુ આ આરંભ તરવોના અપ્રત્યક્ષ પરમાણુ
જ્યારે ઇશ્વરકૃતિથી પરસ્પર મળી ત્ર્યલોક વગેરેનો આરંભ
કરે છે ત્યારે સૃષ્ટિનો આરંભ થાય છે. અને જ્યારે ઇશ્વર તે પરમાણુઓમાં ઉલટી
ક્રિયા કરે છે ત્યારે સર્વ પરમાણુઓ એક બીજાથી શુદ્ધ આકાશમાં રહે છે,
ત્યારે તેનો પ્રલય થાય છે. આ લોકો પરમાણુ, આકાશ, કાલાદિ, આત્મા
અને મનને નિત્ય માને છે. પરમાણુ એ જગતનું ઉપાદાન કારણ પણ ઇશ્વર
એ નિમિત્ત કારણ છે.

સૂત્રકાર અસત્કાર્યવાદનું ખગડન અધ્યાય ૨ જના પાઠ ૧ માં કરે છે. આ
અસત્કાર્યવાદીઓ પોતાના સિદ્ધાન્તના સમર્થનમાં છાં. ૬-૧૧
‘પરમાણુવાદનો નિરાસ. ની વાચારંભણ શ્રુતિનો આધાર આપે છે પણ સૂત્રકાર કહે
છે કે તે શ્રુતિનો આશય કાર્યનું મિથ્યાત્વ નહિ પણ
કારણ અને કાર્યની અનન્યતા જણાવવાનો છે. પ્ર. સૂ. ૨-૧-૧૫

માં ઘટનું દ્વિત્વ આપીને સૂત્રકાર કહે છે કે ઘટાદિ વિદ્યમાન હોય તોજ તેની
ઉપવૃત્તિ હોય છે, અવિદ્યમાનની નહિ. જગતની ઉપવૃત્તિ થાય છે માટે તેનું
અસ્તિત્વ છે. અર્થાત્ કાર્ય અસ્ત નથી. છાં. ૬-૨-૧માં જણાવ્યા પ્રમાણે જગતનું
અસ્તિત્વ ત્રણે કાલમાં છે. સુક્ષ્મથી પણ જગત અસ્ત નથી. તૈ. ૨-૭ માં સતને
ગદહે આત્માનો પ્રયોગ કર્યો છે અને જગતને તેમાથી ઉત્પન્ન થયેલું જણાવ્યું છે.
આથી પણ અમત નથી. આ પ્રમાણે અસત્કાર્યવાદનું ખગડન કરવામાં આવ્યું
છે. પછીથી ‘પરમાણુવાદ’નો નિરાસ કરતાં નીચેની દલીલો રજુ કરે છે. (૧) પર-
માણુઓના સંયોગથી સૃષ્ટિનો આરંભ થઈ શકે નહિ કારણ કે પરમાણુઓમાં પ્રદેશ
નહિ હોવાથી તેનો સંયોગજ થઈ શકતો નથી. (૨) આરંભવાદમાં પરમાણુ નિત્ય
છે. જો તેમ હોય તો સૃષ્ટિનો કદી લય થાયજ નહિ. જગત્ હમેશાં કાયમજ રહે.
(૩) પરમાણુવાદીઓ પરમાણુને દ્રુપવાળા કહે છે. જો ઝોમ માનીએ તો પછી પરમા-
ણુઓને આપણે અનિત્ય માનવાં પડે. (૪) પરમાણુને ઉપાદાન જો માનીએ તો પછી
કાલ, જીવ, આકાશ, દિગ્ગ્વગેરેનું બીજું કોઈ પણ ઉપાદાન ઉપવૃત્તિ થશે નહિ.
(૫) જો ઇશ્વરને નિમિત્ત કારણ માનીએ તો વૈષમ્ય અને નૈર્ઘૃય્ય હોવાથી તે સુક્ત
રહી શકશે નહિ.

વિવર્તવાદી જગતને વિવર્ત—બ્રમ રૂપ માને છે. અનાદિ માયાના સંબંધથી નિર્ગુણ નિરાકાર બ્રહ્મ જગત રૂપે દેખાય છે. જગત્ રૂપે વિવર્તવાદનું દેખાવું તે ભ્રમ છે. વસ્તુતઃ જગત્ નથી, જે છે તે બ્રહ્મ છે. બીજામાં જેમ આંદીની બ્રાન્તિ થાય અગર-દોરીમાં સર્પનો ભ્રમ થાય એવી રીતે જગદ્રૂપ એ એક ભ્રમ છે. વિવર્તવાદી માયાવાદીના નામથી પણ ઝોળખાય છે. તેમનામાં અધ્યારોપ, પ્રતિબિંબવાદ અને આભાસવાદ એવા પણ ભેદો છે. અધ્યારોપવાદી એમ કહે છે કે બ્રહ્મ વસ્તુતઃ નિર્ગુણ નિરાકાર છે, પણ તેનામાં જગતકર્તૃત્વનો આરોપ કરવામાં આવ્યો છે. પણ ત્યારે ખરે જ્ઞાન થાય છે ત્યારે ખરી વસ્તુ સમજાય છે. પ્રતિબિંબવાદી કહે છે કે જેમ દર્પણમાં દોષ વસ્તુનું પ્રતિબિંબ પડે તેમ નિવિશેષ બ્રહ્મનું અવિદ્યામાં પ્રતિબિંબ પરવાથી જગત્પ્રતિતિ થાય છે. આ ઉભયવાદનું ખરડન ગ્રંથમાં શ્રીવલ્લભાચાર્યે કરેલું છે તેમજ તેમના પુત્ર શ્રીવિકૃલ્લનાથજીએ વિદ્યન્મંડન ગ્રંથમાં આપ્યું છે. પ્રતિબિંબવાદનું ખંડન કરવામાં નીચેની દલીલો આપી છે—(૧) પ્રતિબિંબ આકારવાળા પદાર્થનું જ હોઈ શકે, પણ માયાવાદીના મતે બ્રહ્મ નિરાકાર છે તેથી તેનું પ્રતિબિંબ હોઈ શકેજ નહિ. (૨) દર્પણ શુદ્ધ હોય તોજ પ્રતિબિંબ પડી શકે. અહિંઆ અવિદ્યા દર્પણને સ્થાને છે. તે મલિન હોવાથી પ્રતિબિંબ સંભવતું નથી. આ બે કારણોથી પ્રતિબિંબવાદ યોગ્ય નથી. માયાવાદની ત્રીજી શાખા આભાસવાદની છે. તે એમ કહે છે કે બ્રહ્મમાં અવિદ્યાને લીધે આભાસ થતાં જગત્ દેખાય છે. આનું ખંડન નીચેના મુદ્દાઓ અનુસાર કરવામાં આવે છે

(૧) જગતકર્તૃત્વ આભાસજ હોય તો તે આભાસ કોને ? બ્રહ્મને કે જીવને ? બ્રહ્મને તો તે હોય શકે નહિ. કારણ કે બ્રહ્મમાં ભ્રમ સંભવનાવતોજ નથી. જીવને પણ નથી. જીવને જગતકર્તૃત્વ સાથે સંબંધ નથી. (૨) અવિદ્યાથી આભાસ છે એમ કહી શકાય નહિ. એમ કહેવા જતાં બ્રહ્મ અને અને અવિદ્યા એમ બે જુદા જુદા તરવો લેવાં પડે એમ કરવા જતાં દ્વૈતાપત્તિ થાય. (૩) જો કદાચ એમ કહેવામાં આવે કે અવિદ્યાએ અભાવ પદાર્થ છે, તથા અનાદિ સ્થાન છે માટે દ્વૈતાપત્તિનો સંભવ નથી, તો જણાવવાનું કે તે દલીલ સુક્ત નથી કારણ કે વિવર્તવાદી માયાને લાવરૂપ પદાર્થ માને છે. (૪) વિવર્ત થવામાં રચ્ચુસર્પ અને શુક્તિરજતનું દહાંત આપવું તે પણ યોગ્ય નથી, કારણ કે રચ્ચુ તથા સર્પ ઉભય સાકાર છે અને બ્રહ્મ અહિંઆ નિરાકાર છે. વળી ત્યાં રચ્ચુ અને સર્પનો આકાર સરખો છે, એટલે સમાનાકાર પદાર્થોની પરસ્પરમાં ભ્રાંતિ સંભવિત છે, પણ અહિંઆ તેમ નથી. કારણ કે અહિંઆ એક જાલુએ નિરાકાર, નિર્ધર્મક, નિષ્ક્રિય બ્રહ્મ છે, બીજી જાલુએ જગત્ એ સાકાર, અને સક્રિય છે. સમાનાકારમાંજ બ્રાન્તિ સંભવે. વિરુદ્ધાકારમાં નહિ. એમ હોય તો પછી આકારમાં પણ હાથી ઘોડા વગેરેની બ્રાન્તિ સંભવે. (૫) બ્રાન્તિનો એક બીજે એ નિયમ છે કે જેની બ્રાન્તિ થાય છે

તેને પૂર્વે જોયેલો હોયો જોઈએ જેને પ્રથમ જોયેલો ન હોય તેની જ્ઞાન્તિ કદી પણ થતી નથી. રજ્જુ, સર્પ, શુક્તિ-રજ્જત વગેરે દૃષ્ટાન્તોમાં સર્પ તથા રજ્જત જાને પહેલાં જોયેલાં હોય છે અને તેથી વાસનાથી પેદા થયેલા અંકારથી રજ્જુમાં પહેલાં જોયેલા સર્પની તથા શુક્તિમાં રજ્જતની જ્ઞાન્તિ થાય છે. પ્રદામાં જગત્ની જ્ઞાન્તિ થાય છે એમ જો કહીએ તો, ચત્ય જગત્ને પૂર્વે જોયેલું હોયું જોઈએ. અને જો આ જાળતને સ્વીકારવામાં આવે તો વિવર્તવાદનો નાશ જ થાય. સૂત્રકાર આ પછી બીજીના મૂલ્યવાદ અને વિજ્ઞાનવાદ તેમજ સ્વાદ્વાદનું પણ ખણ્ડન કરે છે, અને પોતાના પ્રદાવાદને સ્થાપે છે. આ પ્રદાવાદને શ્રીવલ્લભાચાર્ય શુદ્ધાદૈત કહે છે. કારણ કે અહિંઆં ચિત્, અચિત્ અને પ્રદાનું જે અદૈત છે તે શુદ્ધ છે. ચિત્ અને અચિત્ એ ઉભય પરમાત્માના અંશો હોવાથી તેમની વચ્ચે અદૈત છે. ઘટપટાદિ પદાર્થો એ શુદ્ધ પ્રદાજ છે. ઇન્દ્રિયં વદુ સ્યામ્ એ વાક્યાનુસાર પ્રદાની ગદુ રૂપે થવાની ઇચ્છા થતાં અનેક પદાર્થો રૂપે પોતે અલિંગ્યક્ષ થયા. એટલે ઘટપટાદિમાં જે નાના પ્રતીતિ દેખાય છે તે વાસ્તવિકીજ છે, અસત્યા નથી. જગત્ એ ભગવાનનું કાર્ય છે તેને માયા સાથે કયો સંબંધ નથી. માટે અહિંઆં જે અદૈત છે તે શુદ્ધ છે. માયાના સંબંધ રહિત છે.

જગત્ એ પ્રદાનું કાર્ય છે અર્થાત્ પ્રદારૂપનું પરિણામ-ફેરફાર છે. પરિણામના એ પ્રકારો હોય છે. એક પ્રકારનું પરિણામ એવું હોય છે શ્રીવલ્લભાચાર્યજીના મતે કે તે મૂળરૂપથી એટલું ગદુ જાડું પદાર્થ બન્યો છે કે તે અવિકૃતપરિણામવાદ અમ્લ રૂપમાં આવી શકે નહિ. આને વિકારભાવવાળું અને જગત્ની સત્યતા. અગર વિકૃતપરિણામ કહે છે. જેમ દુધમાંથી ઘી થઈ શકે, પણ તે પાણું દુધ ન બની શકે. દુધમાંથી અનેક વિકૃતિઓ થતાં થતાં તેમાંથી ઘી થયું છે. દુધનું પ્રથમ દહિં થયું; તેમાંથી માખણ અને તેના સાર રૂપે ઘી થયું. આથી દુધનું પરિણામ છે, પણ તે વિકારવાળું છે. ખીજાં જાતનું પરિણામ એવું છે કે મૂળરૂપમાં પાણું જઈ શકે. સોનામાંથી ગમે તે ઘરેણાં બનાવીએ, પણ તે બધાં પાણું મૂળરૂપમાં જઈ શકે છે. આવી જાતના પરિણામને અવિકૃત પરિણામ કહે છે. સાંખ્યવાદી વિકૃત પરિણામવાદી છે. શુદ્ધાદૈતીય અવિકૃત પરિણામવાદી છે. તેના મતે જગત્ એ પ્રદાનું અવિકૃત પરિણામ છે. આથી પ્રદામાં કોઈપણ જાતની ન્યૂનતા આવતી નથી.

શ્રીવલ્લભાચાર્યજીના શુદ્ધાદૈત વિષેના વિચારો તેમના અણુભાષ્ય તત્ત્વદીપ-નિર્ણય 'યત્રાવલંબન' 'યોદશ્ય ગ્રંથો' અને 'સુબ્રાધિની' નામની ટીકામાં અચ્છો છે. તેમના પુત્ર શ્રીવિકુલનાથજીએ 'વિદ્-અમરન' ગ્રંથ ખાસ એ માટેજ લખ્યો છે. ત્યારપછી શ્રીપુરુષોત્તમજીની 'પ્રકાશ' 'આવરણભંગ' ટીકાઓ યોગી ગોપેન્દ્રજીની 'રશ્મિ' શ્રીગિરધરજીના 'વિવરણ' ટીકા તથા શુદ્ધાદૈત' માર્તંડક ગ્રંથમાં આ વિષય ગદુજ વિદ્વાતપૂર્વક અને તુલનાત્મક રીતે ચર્ચ્યો છે. અને હજારોમાં હજારો

પં. ગદુલાલાલ વિરચિત 'પ્રાસન્નન મારુતશક્તિ' માં પણ એ સિદ્ધાન્તનું છેલ્લામાં છેલ્લું ખણ્ણનખણ્ણન પૂર્વકનું સમર્થન કરવામાં આવ્યું છે. આ રીતે તે વિષયનું સંસ્કૃત સાહિત્ય છે.

શુજરાતી સાહિત્યમાં-જૂના શુજરાતી સાહિત્યમાં પણ તે વિચારોનો ઉલ્લેખ મળી આવે છે. જૂનું શુજરાતી સાહિત્ય એટલે નરસિંહ શુજરાતી સાહિત્ય- મહેતાથી તે દયારામ સુધીનું તે ગદ્યધા ધર્મપ્રધાન છે. માંથી શુદ્ધાદૈત. તેમાં અખો કે શામળ વગેરે થોડા કવિઓને તથા જેન કવિઓને જાદ કરીએ તો તમામ કવિઓ ભક્તકવિઓ છે. અને ભાગવત તથા અન્ય પુરાણોની પ્રણાળ અસર તેમનાં પર જોવામાં આવે છે. એટલે તેઓ એક રીતે ભક્તિસંપ્રદાયના કવિ છે. શ્રીવલ્લભાચાર્યનો ભક્તિસંપ્રદાય તો છે પણ તે પુષ્ટિમાર્ગના નામથી જાળખાય છે. આ જગ્યામાં ફક્ત પ્રસિદ્ધ કવિઓમાં દયારામ પુષ્ટિમાર્ગીય છે એટલે તે શુદ્ધાદૈતના અનુયાયી છે. તેમના કાવ્યોમાં તો આખા ને આખા કાવ્યગ્રંથો શુદ્ધાદૈતના સિદ્ધાન્તોથી પૂર્ણ છે. પણ નરસિંહ મહેતાનાં કાવ્યોમાં પણ એના ઉલ્લેખ છે. નરસિંહ મહેતા શ્રીવલ્લભાચાર્યની પૂર્વે કે પછી, અને શ્રીવલ્લભાચાર્યના ભક્તિમાર્ગમાં તે હતો કે નહિ તે વિવાદાસ્પદ પ્રશ્નની ચર્ચાને અહિં આં સ્થાન નથી; છતાં એટલું જ આપણે માટે જાણ છે કે તેનાં નવિષયનાં પદોમાં શુદ્ધાદૈતના સિદ્ધાન્તનો તેણે સ્પર્શ કર્યો છે. કેટલાક તેને ચાવાલી કેવલાદૈતવાદી કહે છે, તો કોઇ તેને દૈતાદૈતવાદી કહે છે પણ જેઓ પદોનો જરાજર ખારીકાઇથી અભ્યાસ કરશે તો ચોક્કસ કહી શકશે કે તે શુદ્ધાદૈતવાદીજ છે. અહિં આં આપણે તેનું ધર્મ પ્રસિદ્ધ થયેલું નીચેનું પદ જાહેરણુ માટે લઇએ.

અગિલ પ્રહ્લાદકમાં, એક તું શ્રીહરિ, જૂજવે રૂપે 'અનંત ભાસે; દેહમાં દેવ તું, તેજમાં તત્ત્વ' તું સૂન્યમાં શબ્દ થઇ વેદ વાસે, પવન તું, પાણી તું, ભૂમિ તું. વૃક્ષ તું, વૃક્ષ યઈ ફૂલી રહ્યો આકાશે, ત્રિવિધ રચના કરી અનેક રસ લેવાને, શિવ નકી જીવ થયો એજ આશે. વેદ તો એમ વદે શ્રુતિ સ્મૃતિ શાખ દે, કનક કુંડલ વિષે લેદ નહોય ઘાટ ઘડિયા પછી, નામ રૂપ જુજવાં, અંત્યે તો હેમનું હેમ હોય. વૃક્ષમાં જીજ તું, જીજમાં વૃક્ષ તું, જોઈ પટંતરો એજ ખાસે ભણે નરસંયો એ, મન તણી ચોધના પ્રીત કરે પ્રેમથી પ્રકટ થાશે.

પ્રહ્લાદકના કર્તા ભગવાન છે ને ભગવાનજ અનેક રૂપે થયા છે એ શુદ્ધાદૈતના સિદ્ધાન્તને અહિં આં કવિ કાવ્યમાં રજુ કરે છે. પવન, પાણી, ભૂમિ, વૃક્ષ વગેરે તમામ પ્રભુજ છે. પોતેજ 'રસ લેવાને' કીડા કરવાને આ વિવિધ પદાર્થોવાળા જગતને રચ્યું તેમ પોતે શિવરૂપ-પ્રહ્લારૂપ હોઇને જીવ રૂપે થયા. પ્રહ્લ પોતેજ જગત અને જીવરૂપ હોવાથી જગત અને જીવ એ મિથ્યા નથી. જેમ કનક અને

કુંડલમાં લેદ નથી, કારણ કે કુંડલ એ કનકકું અવિદ્યત પરિણામ છે, તેમ પ્રદા અને જગત્ વગેરે સદ્ય પદાર્થોમાં લેદ નથી. કનકમાંથી અમુક આકાર ખનતાં નામ ભુદં પડે, તેથી કનકને કોષપણુ બાધા આવતી નથી. તેજ પ્રમાણે અહિંઆં જગત્ અને જીવરૂપ થવા છતાં પ્રદાના પ્રદાત્વને બાધા આવતો નથી. તે અવિદ્યતરૂપે છે.

નીચેના પદમાં પણ એજ વિચારને કવિ પ્રકટ કરે છે:

ભગીને ભેડે' તો જગત દીસે નહીં, ઉંઘમાં અટપટા લોગ ભાસે;

ચિત્ત ચેતન્ય વિલાસ તદ્રૂપ છે, પ્રદા લટકાં કરે પ્રદા પાસે.

પંચ મહાભૂત પરિપ્રદા વિષે ઉપન્યાં, અણુ અણુમાંહિ રહ્યાં રે વળગી;

કુલ ને કળ તે તો વૃક્ષનાં વાળવાં, યદ્યદ્યદી ડાળ તે નહિ રે અંગળી.

વેદ તો એમ વહે, યુતિરમૃતિ શીળવે, કનક કુંડળ વિષે લેદ ભાસે;

ઘાટ ઘડયા પછી નામ રૂપ જુગ્મવાં, અંતે તો હેગનું હેમ હોયે.

જીવ ને શિવ તો, આપ ઇચ્છાએ થયા, રચી પરપંચ ચૌદ લોક લીધા;

ભણે નરસિંહો એ, તેજ તું તેજ તું, એને સમર્થોથી કંઈ સંત ગ્રીધ્યા.

ભગીને એટલે જ્ઞાનપૂર્વકે જો જગત્નો વિચાર કરીએ, તો પ્રદાથી વ્યતિરિક્ત એવું જગત્ જ નથી. જેમ ઉંઘમાં માણસને અવનવા લોગ દેખાય છે, તેમ અજ્ઞાના-વસ્થામાંજ મનુષ્યને આ જાળતમાં લગા ચાય છે. પણ જ્ઞાનદષ્ટિથી વિચાર કરતાં જગત્ મિથ્યા નથી, પણ આતું છે. કારણ કે તે પ્રદાનું સર્જેલું છે અને પ્રદામાંથી ઉત્પન્ન થયેલું છે. માટે તે પ્રદારૂપ છે. પ્રદાથી ભુદં જે તેને માનવામાં આવે તો જગત્ મિથ્યા છે; કારણ કે એવું જગત્ છેજ નહિ. જે કંઈ 'નામરૂપાત્મક' અહિંઆં ભેવામાં આવે છે તે બધાં 'તદ્રૂપ' છે. પ્રદાનોજ તે બધો વિલાસ છે.

પ્રદા પોતાના રમણ માટે એકોદં મહુ સ્યાન્ । એ શ્રુતિ પ્રમાણે અનેક રૂપ થવાની ઇચ્છા કરી અને અનેકવિધ પદાર્થો સર્જ્યાં છે. રૂઢિમાં જે ચેતન્ય સ્ફુરી રહ્યું છે તે પ્રદાજ છે. પ્રદા સિવાય કંઈપણ નથી. આ વિચારને કવિ 'પ્રદા લટકાં કરે પ્રદા પાસે' એવા સુંદર શબ્દોથી જણાવે છે. વળી દષ્ટાંત આપે છે કે જેમ વૃક્ષનાં ફળ, કુલ ડાળીઓ વગેરે તેનાથી ભિન્ન નથી. તેમ નામરૂપાત્મક પદાર્થો પ્રદાથી અલગ નથી. પ્રદામાં છે અને પ્રદારૂપ છે. જીવરૂપે કે સાકાર રૂપે પ્રદા પોતેજ સ્વેચ્છાએ થયા છે. તેમજેજ પરપંચ રચીને અર્થાત્ ખૂળી કરીને, આલાકીથી ચૌદ ભુવનને રચ્યાં છે.

નરસિંહ મહેતાના તત્ત્વજ્ઞાનમાં શુદ્ધાદેતની અસર સંપૂર્ણ ભેવામાં આવે છે. પ્રીતમદાસ કવિએ તેના 'જ્ઞાનભાસ'ની અંદરે પણ આ વિચારોને વધાવી લીધા છે. નીચેની પંક્તિઓ અહિંઆં ઉત્તરવામાં આવે છે.

ચેતન્યસિન્ધુ ઝીલતાં, થયું શુદ્ધ ગરીર;

સૌ ઇશ્વર સૌને વિષે, જેમ મણિકામાં હીર.

એને આધારે સૌ રહ્યું, પિંડ ને પ્રદાંડ;

સચરાચર શોભી રહ્યો, અવિનાશી અખંડ.

પિંડ એટલે જીવ અને પ્રહ્લાંડ એટલે જગત એ પ્રહ્લાને આધારે છે. પ્રહ્લો તેમને સમર્થ છે, અને પ્રહ્લ તેમાં ચોક્ષી રહ્યું છે.

પદ તંતુ ન્યારો નહીં, ન્યમ હાટક ને હારં;

જડ ચૈતન જગદીશમાં, તેજ પુજ એક તાર.

જેમ વસ્ત્ર અને સૂતરના તાંતણા બુદ્ધા નથી, જેમ (હાટક) અને તેનો હાર એ બુદ્ધાં નથી તેમ જગદીશ (પ્રહ્લ) અને 'જડ ચૈતન' એ બુદ્ધાં નથી. અર્થાત્ તંતુનુંજ વસ્ત્ર બને છે, સોનાનો હાર થાય છે, તેમ પ્રહ્લાજ જડ અને ચૈતન્યરૂપે થયા છે. વસ્ત્રનું અને હારનું સમવાયી કારણ તંતુ અને સોનું છે. 'જડ ચૈતન'નું સમવાયી કારણ પ્રહ્લ છે. પ્રહ્લો શા માટે કહ્યું તો કવિ કહે છે, 'રમણ કરવા માટે' રમવાને જાણ રચી, ધરી નવનવાં સ્વરૂપ.

નવનવાં સ્વરૂપને ધારણ કરીને આ જાણ રચી છે તે મિથ્યા નથી. જાણકો રમવાને માટે બુદ્ધા બુદ્ધા ખેલ કરે તે જોતા નથી, સાચા છે. માત્ર ખીજાને છેતરવાને માટે જો જોતા વેશ લીધા હોય તોજ તે જોતા છે. પ્રહ્લ તેવી રીતે ખીજાને છેતરવાને માટે જોતા વેપ 'જડ ચૈતન્ય' લીધા છે. અહીં તો પાતાના રમણ માટેજ આ ગાધું કહ્યું છે એટલે ખીજાને છેતરવાનો સંકલ્પજ ન હોય. માટે તે કહે છે—

હરિ હરિ સઘળે યે રહ્યું, થાવર જંગમ ભત.

ચિત આતક રંજે રટે, બોલે મન મોર.

ન્યાં ત્યાં ચૈતન-પ્રહ્લાના, ઉગતા અંદોર.

દયારામનો 'રસિકવલ્લભ ગ્રંથ' અખાની 'અખેગીતા' ના જેવો સંગ્રહ શુદ્ધાદૈત સિદ્ધાન્તને સમબલવવાનેજ લખવામાં આવ્યો છે. એ ગ્રંથ ઘણા લાંબો છે, એટલે આપણે અહિં આં તેમાંથી જ્યાં અવતરણો લેઈ શકીશું નહિ. માત્ર ચોક્ષીકજ લીટીઓ નીચે પ્રમાણે ઉતારીશું.

ભૌતિક આધ્યાત્મિકને આધિદૈવિક હરિ ત્રિરૂપ;

જયમ ગંગા વારિ તીર્થ દેવી, કમ વિવેક અનૂપ,

એ રૂપ ત્રણે સુર સરી વ્યવહાર બુદ્ધો જયમ;

જળ જગત તીર્થ અંતર યાત્રી દેવી પુરુષોત્તમ.

ર. વ. પદ ૩૬ અં, ૭-૮

હરિનું સ્વરૂપ અને ગંગાનું સ્વરૂપ સરખું છે. ગંગાનાં ત્રણ રૂપો છે એક જળ રૂપે, બીજું તીર્થ રૂપે અને ત્રીજું દેવી રૂપે. જળરૂપ તે એનું આધિભૌતિક રૂપ છે. આથી તે નદી તરીકે જોખાય છે. તીર્થ રૂપ એ એનું આધ્યાત્મિક રૂપ છે, અને 'દેવી' રૂપ આધિદૈવિક છે. તેમ ભગવાનનાં ત્રણ રૂપો છે. જગત એ આધિભૌતિક, અંતર્યામી અગર અક્ષર એ આધ્યાત્મિક અને પુરુષોત્તમ એ આધિદૈવિક રૂપ છે.

જગત્ને અસત્ય કહેનારને કવિ નીચે પ્રમાણે ઉત્તર આપે છે.

‘ યદ ડાળાં અગ્રગાં નહિ હોયછ, પણ ચિંચન તે યદને હોયછ
પ્રદા સત્ય ને જગત્ અસત્યછ, એમ કહે કાણા વિજુ મયછ ’

જગત્ એ પ્રદાની કૃતિ છે અને પ્રદારૂપ છે તે નીચેની પંક્તિઓમાં જણાવે છે.

(૧) વિશ્વ સકલ છે હરિનું રૂપછ

એક અંશે વ્યાપક મનમૂપછ

+

+

+

(૨) હરિ જગત તમારે રૂપે, સદુ પ્રગટ્યું પુરુષોત્તમ ભૂપે
જગત જગત્ત્વન કેરી એકી, મૂલમતિ જાણે જેમાં બેકી
સુત વળે છે સાચે આયુ, હરિવર જગત્ રૂપે હું તો શયુ
સર્વના આત્મા પરમાત્મા પોતે, સ્વાવર જંગમ દીપ જ્યોતે

+

+

+

મા. કા. પૃ. ૯૪-૯૫
હે હરિ પંચમૂળે તમ વાચ, સર્વત્ર વસિયા હે અવિનાશ
તે હરિ યાય પંચમૂળના નાશ, તો પણ આપ રહેો અવિનાશ.

મા. કા. ગા. પૃ. ૯૪-૯૫

(૩) પોતેજ સ્વના રૂપ હરિ, જોય અનૂપ

ચિત્ત શુદ્ધી નિરખતાં, ભાસે વિદ્યાશ છે તદ્રૂપ

(૪) એકદા શ્રીમદ્ પુરુષોત્તમને, ઇચ્છા ઉપની એહવી;

વિસ્તાર જગમાં થાય જગનો, કૃતિ કરવી તેહવી,

એમ ધારી કુકુટિ લંગધી, ઉપલવી શ્રુષ્ટિ સાર;

પ્રદાંત લબ્ય વિચિત્ર નાના, લોક દશને ચાર.

ર. વ. પદ ૨૫

‘ સારાવલ્લિ ’ ગ્રંથમાં એ વિચારને વધારે કવિત્વમય ભાષામાં કહે છે:—

ગોપીમંડલ મધ્ય વિરાજે, હરિ નિશદિન કરે વિહાર

રમણુ કરતાં હૃદયે આખ્યો, કરજા શ્રુષ્ટિ વિસ્તાર

આપો આપે પ્રગટ કર્યો છે, હરિ પુરુષ અવતાર

શંકરાચાર્ય જગત્ને અસત્ય માને છે. શ્રીવલ્લભાચાર્ય જગત્ને સત્ય કહે છે

પણ સંસારને મિથ્યા કહે છે જગત્ એ પ્રદાની કૃતિ, સંસાર

જગત્ અને સંસાર- છવની અવિદ્યાથી થાય છે, જગત્ હમેશાં રહે છે, તેનો

રનો ભેદ. નાશ નથી. તેની ઉત્પત્તિ તે અરેખર ઉત્પત્તિ નહિ, પણ

પ્રદાની આવિર્ભાવ શક્તિનો આવિષ્કાર, તેનો નાશ તે અરેખર

નાશ નહિ પણ પ્રદાની વિરોધાન. શક્તિનું વિરોધાન શંકરાચાર્ય માયાદ્વારા જગત્ને

ઉત્પન્ન થયેલું માને છે. શ્રીવલ્લભાચાર્ય એમ કહે છે કે પ્રદાની એ શક્તિઓ છે—

(૧) આર્વિભાવશક્તિ અને (૨) તિરોભાવશક્તિ. આર્વિભાવશક્તિથી પ્રદાને પ્રકટ કરે છે અને તિરોભાવ શક્તિથી તેનું વિરોધાન કરે છે. આથી જગત્ ઉત્પન્ન થતું નથી તેમ તેનો નાશ થતો નથી. તે નિત્ય છે; જ્યારે સંસારનો નાશ કરી શકાય છે. આ રીતે જગત્ અને સંસારનો ભેદ તે જણાવે છે.

હવે આપણે પશ્ચિમના તત્ત્વજ્ઞાન તંત્ર આ વિષય પૂરતો અદ્યપદ્ધિપાત કરીએ.

સોક્રેટીસ પહેલાં ગ્રીસમાં Thales, Anaximenes, અને પશ્ચિમના તત્ત્વ- Anaximandes થઈ ગયા. તેમણે જગત્ શી રીતે અને શામાંથી જ્ઞાનીઓમાં જગ- ઉત્પન્ન થયું તેનો વિચાર કર્યો છે. તેઓ Matter અને Mind ત્ત્વી સત્યતાના નો ભેદ સ્પષ્ટ કરી શક્યા નથી. છતાં તેઓ Materialists વિચારો. નથી કરણ કે જડને પણ તેઓ 'ચેતન' વાળું માને છે.

આથી તેઓ Hylozoists કહી શકાય, અર્થાત્ તેમની દૃષ્ટિએ તમામ વસ્તુઓ જડપદાર્થની નહિ પણ ચેતનવન્તા પદાર્થની બનેલી, કહી શકાય અને તેથીજ તેમને મન તે સ્વલ્પ હતી. ત્યારપછી ગ્રીસમાં બહુ દેવતા વાદનો (Polytheism) પ્રચાર થયો હતો, તેનો તથા Anthropomorphism નો નિષેધ કરવાને Xenophanes (૫૭૦-૪૮૦ ઇ. પૂર્વે) એ એકેશ્વરનો વાદ (Monism) દેલાઓ પણ તેનો એકેશ્વરવાદ તે પ્રકૃતિવાદ (Pantheism) જ હતો. અર્થાત્ તે એ માનતો કે જગત્ એજ ઇશ્વર, અને ઇશ્વર એજ જગત્ (The All is one and the one is God) આ વિચારને Parmenides અને Zeno એ ટેકો આપ્યો હતો. 'જગત્ અસત્માંથી ઉત્પન્ન થાય નહિ તેમ લય યંથા પછી તે અસત્માં લયે નહિ. આથી જગત્નું કારણ અસત્ નથી પણ સત્ છે. અર્થાત્ સત્માંથી તેની ઉત્પત્તિ તેમણે જણાવી છે, જે શ્રીવલ્લભાચાર્યજીના સિદ્ધાન્તનો મૂળ પાયો છે. સત્માંથી ગતિ થતાં જગત્ થાય છે ને તે મિથ્યા છે એમ જણાવીને પાછા માયાવાદ તે તરફ દબે છે. Heraclitus આ સંપ્રદાયની સામે પડ્યો અને વસ્તુની એકતાને બદલે તેણે નાનાત્વ તથા જગત્નું પરિવર્તનશીલત્વ પ્રતિપાદન કર્યું. અને એ રીતે દ્વૈતવાદ Pluralism ને તેણે દેલાઓ. Anaxagoras એ આ વિચારનું વધારે સમર્થન કર્યું.

Leucippus અને Democritus અણુમાંથી જગત્ની ઉત્પત્તિ માનતા. આ અણુઓમાં ગતિ છે, તેથી એક ણીબની સાથે સંયોજાય છે અને વસ્તુ માત્ર નિર્માય છે. આમ સોક્રેટીઝ પહેલાં પહેલાં કોઈ મૂળભૂત તત્ત્વોને, તો કોઈ દેવતાઓને, તો કોઈ ઇશ્વરને તો કોઈ અણુને જગત્નું કારણ માનતા.

સોક્રેટીઝ આ દુનિયાની દૃષ્ટિએ તત્ત્વજ્ઞાનનો વિચાર કર્યો અને તેણે 'નીતિમય' જીવન ઉપર વધારે ભાર મૂક્યો. પ્લેટો અને એરીસ્ટોટલ પણ તેને પગલે ચાલ્યા. છતાં પ્લેટોએ તત્ત્વચિંતન કર્યું છે. તે માનતો કે પદાર્થો બદલાતા રહે છે એટલે તેમનાં સનાતન સત્યો આપણે જાણી શકતા નથી. આથી જ્ઞાનનો ખરો વિષય

જગતના પદાર્થો નથી પણ ઇન્દ્રિયોથી અજોચર (Supra-sensibla) અને અવિકારી unmetaba છે. અર્થાત્ આ જગતને તેણે મિથ્યા માન્યું. એરીસ્ટોટલે કહ્યું કે Matter અને Form લુહા નથી, પણ એક જીવનમાં રહેલા છે. વસ્તુ અને આકાર જુદા પાડી શકાય નહિ. જેમ જાવલાંમાં મૂળ વસ્તુ આરચપદ્ધતિ છે અને તેની બાહ્યપ્રકૃતિ તે આકાર છે. તેમ મૂળ વસ્તુ Universal જે જગત્ રૂપી જાણાકાર (Particular form) થી જોળખાય છે. માટે જ. જગત્ અસત્ય કહેવાય નહિ. આ પ્રમાણે પોતે કહે છે. અને જો કે ઇશ્વરને તે માને છે. પણ ઇશ્વરને આ જગત્નો સ્થા ગણતો નથી. છતાં જગતને તે સત્ય કહે છે. એરીસ્ટોટલના વિચારોની અસર પછીના તત્ત્વજ્ઞાનીઓ ઉપર કેટલોક સમય રહી. પણ તે એરીસ્ટોટલ અને પ્લેટોના વિચારના મિશ્રણ રૂપે હતી. Avicenna એ universal અને Particular ના સંબંધી ચર્ચા ઉપાડી. Scholasticsએ આનો વિરોધ કર્યો. તેમનામાં Nominalists અને Realists એવા બે લેહો પડી ગયા. Nominalists તત્ત્વજ્ઞાનીઓ Universalને વામ રૂપે અને Particularsને સત્ય માને છે, જ્યારે Realists પડિતો Universalને સાચું માને છે અને Particularને નામનું કહે છે. અર્થાત્ આ ઉભય દ્વિતાદૃતવાદી છે. એક દેશને સત્ય માને છે, અદ્વૈતને અવાસ્તવિક માને છે, જીવ દેશને અવાસ્તવિક અને અદ્વૈતને વાસ્તવિક માને છે. ભાસ્તવ્યની નિષ્કાંક્ષ અને ભાસ્તવ્યની તત્ત્વજ્ઞાનની શાખાઓને આ મળતી આવે છે.

ત્યાર પછીના મધ્ય કાળના તત્ત્વજ્ઞાનીઓને મૂકી દઇને આપણે ૧૭ મી સદીના તત્ત્વચિન્તકો તરફ વળીએ. તેમાં પ્રથમ Descartes થઇ ગયો તે જગત્ને સત્ય માને છે. અનુભવની દુનિયા સાચી છે અને ઇશ્વર તેને સર્જે છે. ઇશ્વરને તેણે સુવોપરિ તત્ત્વ સ્વીકાર્યું એટલે તે Supernaturalist ગણાયો. Hobbes એ 'જડ' અને 'ગતિ' નેજ અન્તિમ સત્ય માને છે. તે ઇશ્વરને માનતો નથી. છતાં જગત્ને સત્ય માને છે. Spinoza પ્રકૃતિવાદ (Pantheism)ને માને છે. જગત્ એ ઇશ્વર છે, અને ઇશ્વર જગત્ છે. જગત્થી પર ઇશ્વર નથી. તે રીતે પણ તેણે જગત્ને સત્ય તરીકે સ્વીકાર્યું. આ જગત્ની ઉત્પત્તિ માટે Supernaturalism વાદને માનવાની જરૂર નથી. કારણ કે Nature એ સ્થિત્યાત્મક નથી પણ ગત્યાત્મક છે. આથી સ્વયમેવ તેની energyમાં અનેક પ્રકારના પલટા થાય છે. પ્રત્યેક energy (શક્તિ) જગત્ રૂપી ઇશ્વરનો ધર્મ (attribute) છે. ઘટપટાદિ પદાર્થોની ઉત્પત્તિ તે આ attribute ના modes છે. એ જ્યા modes મિથ્યા નથી પણ સાચા છે. જ્યાં સુધી તે હોય છે ત્યાં સુધી તે real છે અને જ્યારે તે અદ્વૈત થાય છે ત્યારે પણ તે લય પામતા નથી. કારણ કે તેમાં પણ One Nature God રહે છે. ત્યાર પછી Leibnez થઈ ગયો. તેણે તત્ત્વચિન્તન monadism ના નામથી જોળખાય છે. આત્માને તે monad કહે છે, ઇશ્વરને મોટામાં મોટું monad કહે.

છે. (Monad of monads) તે સંપૂર્ણ છે. તે જગતને અસત્ય માને છે પણ જીવાત્માઓને સત્ય માને છે. તેનું જીવત-ત્વ વિષેનું ચિન્તન શ્રીવૃક્ષભાષ્યમાં જીના ચિન્તનને મળતું છે. એટલે 'જીવ વિષય' જેટલો તે શુદ્ધાદૈતનો પસપાતી છે. Lockeએ જ્ઞાન પરત્વે વિચાર કયો છે પણ તે ચોક્કસ તત્ત્વનો નિર્ણય કરી શકતો નથી. પછી અદારમી સદીના આ વિચારોથી જુદી જાતના વિચારો રજુ થયા. Berkely નું તત્ત્વજ્ઞાન Idealistic Philosophy કહેવાય છે તે જાણ્ય પદાર્થને સ્વીકારતો નથી. તેને વિચાર રૂપે સ્વીકારે છે. એટલે જગત તેને મન અસત્ય ગણાય છે. Kant એ transcendental philosophy થી પરમ તત્ત્વને જ સત્ય માન્યું. સત્તરમી સદીના તત્ત્વજ્ઞાનીઓ જગતને સત્ય કહે છે, ત્યારે આ અદારમી સદીમાં જગત મિથ્યા માન્યું. આ સમયે 'જડવાદ' ઇશ્વર વિષેની માન્યતાને હલમલાવવા લાગ્યો. અદારમી સદીમાં તેણે ફાડખાત કરી. તેણે અદારમી સદીના તત્ત્વજ્ઞાનીઓ સાથે બાય ભીડી અને તેમની ઇમારતને હલાવી મૂકી. તેમણે જગતને 'જડ' રૂપે કહ્યું. જડમાંથી તેની ઉત્પત્તિ જણાવી. ઇશ્વર કે પરમ તત્ત્વનું પ્રયોજન નથી તેમ તેમણે કહ્યું. કંઈક અંશે સાંખ્યના પ્રકૃતિ મતનોજ તેમણે આગ્રહ કર્યો. તે રીતે તેમણે જગતને સત્ય સ્વીકાર્યું. ઇશ્વર તત્ત્વને તેમણે ઉડાડી મૂક્યું. તેના પરિણામે ૧૯ મી સદીના તત્ત્વજ્ઞાનીઓને તે વિષે જૂદી રીતે વિચાર કરવાની જરૂર પડી. આથી Fichteએ કહ્યું કે જગત સત્ય છે, પણ તે જડનો આવિર્ભાવ નહિ, પણ તે તેનાથી પરતત્વ Absolute self માંથી પ્રકટ થયું. Schelling જગતને સત્યજ માનતો. જગતનું સૌન્દર્ય તેજ તેના સત્યની સાબીતી આપે છે. જગત એ પરમ તત્ત્વનો આવિર્ભાવ છે. (expression of the Absolute) આમ કહેવા છતાં મૂળ પરમ તત્ત્વ તે કેવળ જગત એ નથી તેમ જીવ એ નથી, પણ તેનાથી પર છે. જગત અને જીવ એ પરમાત્માનાં રૂપ છે. (The Absolute is neither mind nor matter though it expresses itself in both). Schelling એ શ્રીવૃક્ષભાષ્યમાં જીના શુદ્ધાદૈત મતનેજ પ્રકટ કરે છે. Hegel જગત અને ચિત્ (જીવ) ને જે રૂપે છે તે રૂપે Absolute અને સત્ય માને છે. તે આ બન્નેને જૂદા માનતો નથી પણ એકજ માને છે. (Mind and matter are not two distinct realities but integral components of one process of self revelation of the Absolute.) ક્ષાપનહોર જગતને મિથ્યા માને છે. Nietzsche પણ તેને પગલે ચાલે છે, પણ જગતને સત્ય માનીને જીવનનો વ્યવહાર ચલાવવાનું કહે છે, આમ પશ્ચિમની અંદર પણ જગતને સત્ય માનનારા તત્ત્વજ્ઞાનીઓ તથા વૈજ્ઞાનિકો થઈ ગયા છે તેઓના મુખ્ય લેહો નીચે પ્રમાણે મૂકી શકાય.

(૧) જગત એ 'જડ' (પ્રકૃતિ) માંથી ઉત્પન્ન થયું છે, જગતથી પર બીજું તત્ત્વ નથી. માટે જગતજ આત્મ છે. (આને આપણે સાંખ્યનો સત્કાર્યવાદ કહીશું.)

પણ આપણે સાંખ્યવાદના ખંડનમાં જોયું કે એ વાદમાં મોટી ત્રુટી એ છે કે જડમાંથી જગતની ઉત્પત્તિ માને છે. તે સિદ્ધાન્ત બરાબર નથી. જુઓ સાંખ્ય મતના ખંડનનો વાદ.

(૨) જગત્ એ 'અણુ' માંથી ઉત્પન્ન થયું છે. માટે તે સત્ય છે. આ વૈશેષિક મતને કંઈક અંશે મળતો આવે છે. તેનું ખંડન પણ આપણે આગળ કરેલું છે.

(૩) જગત્ના બનાવનાર ઇશ્વર છે. આમાં બે મતો છે.

(ક) ઇશ્વરે જગત્ને બનાવ્યું છે, પણ જગત્ મિથ્યા છે અને ઇશ્વર સત્ય વસ્તુ છે.

(ગ) ઇશ્વરે જગત્ને બનાવ્યું છે, માટે જગત્ સત્ય છે.

આમાંથી શ્રીવૃક્ષભાચાર્યનો મત (ગ) ને મળતો આવે છે.

(૪) જગત્ અને ઇશ્વર એક છે. માટે જગત્ સાચું છે. (Spinoza નો મત) આ મત પણ અપૂરો છે. જગત્ એ ઇશ્વર નહિ, પણ ઇશ્વરના અંશ રૂપ એજ સાચો સિદ્ધાન્ત છે. શ્રીવૃક્ષભાચાર્યના શુદ્ધાદૈતમાં તેના ઉપર ખાસ ભાર મૂક્યો છે.

(૫) જગત્ને સત્ય માનનારાઓમાં મુખ્ય ઉપર જણાવેલા પ્રકારો પશ્ચિમના તત્ત્વજ્ઞાનીઓમાં છે. એટલે તેઓ એક અગર બીજી ક્રીતે પણ જગત્ને સત્ય માને છે. શ્રીવૃક્ષભાચાર્યનો સિદ્ધાન્ત કેટલો સંપૂર્ણ અને દૃઢ છે તે ઉપરના વિચારોની સાથે તુલના કરવાથી સમજશે.

ધામ્ના સ્થેન સદા નિરસ્તકુદર્કં સત્યં પરં ધોમદિ.

ગોપી ઉરાહનો.

(લે. પદમ ભગવદ્ગીય વેલ્લ્લભાષ નમુસાઈ : સીસી.)

મુણે ગ્રજ રાણી, વારે વારે યું કહીએ મુતને વારો ॥

નિત્ય ઉડીને સા માટે રોકે છે વાટ અમારો ॥

મારા ગેરસતી ગોળી ફેાડી, ઉર મોતીની માળા તોડી,

બળ કરીને બાંધ મોડી.

મુણે ૦ ૧

મારે માથેથી મટ્ટા લીધી, મહી ટોળીને ફોડી દીધી;

મારા મુખ ઉપર નિઘાતી કીધી.

મુણે ૦ ૨

મુખે કહેતાં લગ્ન આવે, મુઝે સૌ સખીયુ આગે છે;

એને બેટે ભવ દુઃખ ભાગે છે.

મુણે ૦ ૩

એવી અકૃપા ભોક્ષાને જ ગમે, દુશ્મનની પેટે સિદ્ધ દમે;

ક્રોધનું કહેલું શીદ ખમે.

મુણે ૦ ૪

એવું હેલ ચતુરપર્ણું નહીં જાળે, કંસ સગળો રાત્ર સિર જાળે,

એ નિર્લજ્જ મનમાં નવ જાળે.

મુણે ૦ ૫

માધવના સ્વામી કરતુક કલાં, જે ચરિત્ર અંભારે મન રલાં;

જે નિમમ પુરાણે નવ લલાં.

મુણે ૦ ૬

શ્રીજશોદાચ.

તહને વાંદે છું હજ વિદ્યા છોડીને મંદિર રહેને
 છે, ઘેર ઘણું દધિ ગોરસ મહી માખણ મગી લેને.
 તું નિજ આગણીએ શે ન રમે, નિત્ય પરને લુપને શીદ ભમે;
 શામળાઆ સમજી ચર્ધ શીલ પ્રહે. તને ૧
 તુને ગોપવધૂ સૌ ચોર કહે, તું ઉપાધિથી અગગો ન રહે;
 ગદવાં લક્ષણુ. સૌને જ અમે. તને ૨
 એકવાં વચન મુણી હરિ દસીવા, પ્રભુ શ્રેમે રનેહી ચતુર રસીવા;
 માધવના સ્વામી મન વસીવા. તને ૩

પ્રભુ વચન.

હરિ વચન વહે, માતા જ્યોદા વાન કહું તે માનો;
 તમે સમજો નહિ સ્વભાવ તેનો, તમથી છે છાનો.
 તેના પ્રવચનો પાર નહી, એ સાંભળવામાં સાર નહી;
 વ્યાક્રમને કરનાં વાર નહી. દરી ૧
 એનાં મંદિરમા મુકકતાં પેલા, દૂર થઈ નજરે દોડાં;
 તે હાકમતાં ધીઆં અંગ એમાં. દરી ૨
 તે માઠ મુક્યાં મેં દેઠાણું, તે દોષ દોષે છે અમણું;
 એ, ગમાર મુજને નહી જાણું. દરી ૩
 ખાંચ સાત મગાને આવી છે, તેણે તમને રીસ મદાવી છે;
 અહો આવી વાત બનાવી છે. દરી ૪
 માધવના સ્વામીની ચતુરાઈ, રિજ્યાં જશોદાચ માઈ;
 આત્રી ગોપી મનમા મુસકાઈ. દરી ૫

શ્રીજશોદાચ.

મુજો, ગોપવધૂ નિત્ય ઉડીને શા જોવાભણુ લાવો હો;
 મુન મારાને, શા માટે અર્પયો દોષ મદાવો હો.
 માખણુની ન્યત્ર કશી માર તે શીદ આગણીએ આવે તોર;
 શું, સંભળાવો છો વરે વરે. મુજો ૧
 તમે જ્વાલન જોળન મદમાતી, તમે દિમો છો તરવાર તાતી;
 જાઓ, લુપતી લુપી સમ ખાતી. મુજો ૨
 મારો આગક બોલી નવ જાણું, તે તમારો પાત્રવ શું તાણું;
 તે પોઠયો છે હજી પારણીએ. મુજો ૩
 મુન મારો સૌની આંખે મદ્યો, શું જાણીએ એનો દોષ પડ્યો;
 દોષો ગણો મારે ઘેર પડ્યો. મુજો ૪
 માધવનો સ્વામી છે પ્યારો, ગોપીનાં ગોરસ પીનારો;
 નવ રહે નજરોથી એ ન્યારો. મુજો ૫

ગોપી વચન.

વનરાવનમાં ક્યાં યકી આવ્યો દુધીનો દાબો;
નદેલાલા વાતણડો તુજ મનની મેં બાળી,
તમે દીસો છો દીવના ડાલા, દેખી અજગાને આવો ધાયા;
અમ ઉપર આવડી રી માયા.
રોકો છો કેમ પરનારી, એ દેવ તમારી નહીં સારી;
પછે બોગવનું પડશે ભારી.
શું છે નિત્ય એવડું સદીએ, અમે કંઠરાવના લોક કૈયે;
માથવના સ્વામી નમીને રહીએં.

વનરાવનમાં ૧

વનરાવનમાં ૨

વનરાવનમાં ૩

પ્રેમસ્વરૂપ.

(લે. ચે: છ નથુ મીસી.)

પ્રેમી જનનું જીવન પ્રેમજ, પ્રેમ તલો ન્યાં નિત્ય વ્યવહાર;
પ્રેમ રૂપ પ્રિયતમને પ્યારી પ્રેમે પ્રેમી રિઝવનાર
સર્વ અંગેઅંગે પ્રેમ રૂપ ને, પ્રેમ મૃતિમાં સળગે સંગ;
પ્રેમ હૃદયની પ્રેમ આરતી, જણ જણ વાગે આઠે અંગ.
પ્રેમ પંથમાં પ્રેમે જગતાં, યાગે પ્રેમી ને આધીન;
પ્રેમને અપિ પ્રેમજન થઈ પ્રેમ રોમાંચે યાએ દિન.
સુગમ સ્વ પે નવ નવ રંગે, પ્રેમ પ્રેમ સંગોગી યાએ જોડ;
પૂરજ પ્રેમે વિશ્વ થે તેમે પ્રેમ પ્રેમી સંગ મદાસે એડ.
પ્રેમનેમથી પ્રીત પ્રેમથી, પ્રેમ વિનાનું નવ આવે મન;
પ્રેમ પ્રગોદે પ્રેમ મિત્રતા પ્રેમ હાવ હેલા એ ધન્ય.
પ્રેમ પંખીડું પ્રેમ પ્રિયતમનું, બેસે પ્રેમની ડાલે જઇ;
પ્રેમ પાનથી પરવરા પડતાં, દીન ભાવ વિચારે લહી.
પ્રેમ પ્રવાહે પ્રેમ ગ્રીષ્મતાં, જગતાં ભાગ્ય વિચારી જોય;
મૃદ પ્રેમમય ગતિ પ્રેમની, પ્રેમ વિના નહીં પહોંચે કોય.
પ્રેમ રસેથી પ્રેમ વસેથી, ભોગ્યપણાને નહીં પણ ન્યાય;
ભોગ્ય ભોગતા, ભોગતા ભોગ્યજ, વસતુ પ્રેમ તે કલોજ ન્યાય.
પ્રેમની આશે પ્રેમીની પાસે, અવગમન ઉપરને મખ્ય;
આથી શું અદકેઈ કહેતાં, આગળ કારણ ધર્મે સઘ.
પ્રેમ રતિની ગતિ પ્રેમમય, પ્રેમ રોમાંચે રહે બરપુર
સર્વ સમયમાં પ્રેમીની પાસે પ્રેમ પ્રગોદે ચક્રનાચુર.
રામ રામ પણ રસિક પ્રેમે, રામ પુકારે રમવા સંગ;
પ્રેમ ગોપીના ભાવ લેદથી, પ્રેમ પધારે સર્વે અંગ.
પ્રેમ માર્ગની રીતે રસિયો, સર્વસ્વ અર્પે તેણી વાર;
ભોગ જોજને જોગ ભોગ્યતા, પ્રેમે પ્રીતમ પામે પાર.
વાક પ્રેમનું કાર્ય નહીં પણ, કહેવાને નહિ અવર ઉપાય;
વાણીની દદ દદ પરમાણે, તે પણ મનડું કહેવા ધાય.
રસિક રસને રસિક સમજે, અવર ધદાં નહીં બલો કાંય;
શ્રીકારકેશની કૃપા જસેથી, મનુ વિચાર્યું મનની માંય.

૧

૨

૩

૪

૫

૬

૭

૮

૯

૧૦

૧૧

૧૨

૧૩

૧૪

ભાવનામય દર્પણ.

(લ. શ્રીયુત નરોત્તમ માતીરામ શાસ્ત્રી.)

(અનુ. ગતાંકના પૃષ્ઠ ૧૪૨.)

યુવાન ધોડેરવાર ઉભો થયો ત્યારે તેણે વિચાર્યું કે ચોતે અવિનય કયો. ઝટપટ જોડા કાઢી તે આવ્યો. ત્યારે પાંખાને ઝોળખાણુ પડી કે તે જાસેના આમનો વૈષ્ણવ સંસ્કારી યુવક મુકુન્દદાસ હતો. મુકુન્દને આજ કોટમાં ખાસ કામ હતું તેથી સવારની કોટ હોવાથી ચોતાના ગામે નિયમ પ્રમાણે મંગલાના દર્શન કરી તે અહિંયા આવવા ધારેના હતો. આજના દર્શન તેને મન જીવન સર્વસ્વ જેવાં હતાં. તેના મન આટલી આતુરતા કેમ હશે તે તે અને શ્રીપ્રભુ બેજ ભણુતા હતા.

મુકુન્દદાસની માનસ વિંતા વધી. પ્રભુની શું ઇચ્છા હશે તે ન કળી શક્યો. શું કરવું ક્યાં જવું વિગેરે કંઈ સૂઝતું નહિ. સવારનું પાણી પણ પીધું ન હતું છતાં તે પણ વિચાર ન આવ્યો. ભૂલે પડેલા મનુષ્ય રસ્તાની શોધમાં વધારે રખડે તેમ તેણે હવે કોટમાં જવાનો વિચાર કર્યો. કોટ ખંધ હશે તેના તેને ખ્યાલ હતો. આલુબાલુના પરિચિત માણસો તેને જ્યથી કૃષ્ણ કહી પાસે આવ્યા. ધોડો ખીચારો મંત્રમુગ્ધ હોય તેમ ઉભોજ રહ્યો હતો. કોષ્ટએ તે ખબર પણ કહી; ટુરતજ ખાદાર નીકળી મુકુન્દદાસ જેવો કોટને રસ્તે જવા ભય છે તેવામાંજ પ્રસાદ લેવા મુખ્ય સેવક આગ્રહ કરવા લાગ્યા. તેણે નમ્રતાપૂર્વક ના પાડી. અભરયા તેને નાસ્તિક ધારવા લાગ્યા. ધણાએ એમ પણ બોલ્યા કે જોડા કાઢવાનું જેને જ્ઞાન નથી તેને વળી વૈષ્ણવ કોણુ કહે ? પરિચિત વ્યક્તિઓ બિદાપોદ કરવા લાગી. આ તો ભગવાન પ્રત્યે આસક્તિવાળો છે. અંગેજી ભણુવા છતાં જરા પણ તેની ગંધ નથી તેવો સુસ્ત વૈષ્ણવ છે. આજ ઉતાવળથી મહારાણો હશે. ધણાને પૂછવાનું મન થયું. પણ એ પ્રશ્ન નિરર્થક લાગ્યો. એટલામાંજ વૃદ્ધ છતાં પણ વિવ્રકથી ભભળ લક્ષ્યાટવાળા ત્યાં પાંચ વર્ષ રહેવાથી વૈષ્ણવ સંજ્ઞાના ભણુતા રજીસ્ટાર સાહેબ મણિભાઈ દર્શન આવ્યા. કોટથી જોડા પરવારતાં દર્શન થઈ ગયાં ભણુવા છતાં સાશ્વત દંડવત પ્રજ્ઞામ કરવા આવેલા હતા. આવનાંજ શ્રીમન્દિરના સિદ્ધદારે મુકુન્દદાસને જોયો. વસ્ત્રસજ્જ છતાં હુંડાયલા પુરુષના સમાન મુખાકૃતિવાળાને તે જોતાંજ ચાકે હાંપા તૃપ્તા અને તેથી પણ વધારે દુઃખ અંતર્વેદનાથી હ્રસ્વ આ પૂર્વપરિચિત મુકુન્દદાસને તે ભણુી ગયા.

ભાઈ, ક્યાંથી આવ્યો ? આમ કેમ ગભરાયેલો લાગે છે ? ચાલ ઘેર, અહીં દર્શન થઈ ગયાં; મોટાં બેન કદાચ થર આગળ પણ અનવસર કરી દેશે. આજે કોટમાં મોડું થયું. હું પણ દર્શન વિના રહ્યો. મહાનુભાવ અને જેમના વૈષ્ણવત્વ અને ભક્તવાત્સલ્ય ટેકથી આલુ-આલુની સદિ પણ પરિચિત હતી, જેને ધણો વખત મુકુન્દદાસ મળ્યો હતો. તેમને જોઈ મુકુન્દદાસે અથ ઉપરથી ઉતરી વસ્ત્ર અને ઉપાનહના જ્ઞાન વિના અંદર ગયો. હતો માટે શરમાયો; મ્હાન વદને બોલ્યો-કાકા, જ્યથી કૃષ્ણ. આજ કંઈ ભગવાન રહ્યા લાગે છે. ઘેર પણ દર્શન ન થયાં. અહીં પણ નહીંજ ફરી વળું; આ અપશુકનથી મારે સર્વસ્વ ભય તેમ-અરે કાકા ! કોટમાંથી મારે રોમ્પ લેવો છે. તે તો હું જૂલ્યો મને જન્મા દો ! કાકાએ જવાબ આપ્યો.

મુકુન્દ ! તું આટલો સંસ્કારી કેળવાયેલો છતાં આજ આટલો બેભાન કેમ બન્યો, આમ તારી સ્થિતિ કેમ થઈ ? આજ સવારના ટાકામાં અત્યારે કોટમાંથી રોમ્પ ક્યાંથી લાવીશ.

ઐતલી શું અમત્ય છે? કોર્ટ ખંધ થયા પછી બે તકરારી રજીસ્ટર હોવાથી તેમ કાલે સવિવાર હોવાથી હું અર્ધા કલાક વધુ રોકાયો. છતાં ગમે તે રસ્તો કાઢત પણ સ્ટામ્પવેન્ડર તથા માઇક દૂર રહે છે તે ધેર ગયા હશે. આથ ધેર મહાપ્રસાદ લઈ ચાન્ત થશે. પછી આપણે વાત કરીશું. ખીન્નું કંઈ ન બોલતાં મુકુન્દદાસ તો જુદા અને મુરબ્બી લોક અલોક બે રીતે માનનીય આ પુરુષ પાછળ અશ્વને દોરતો તેમને ત્યાં ગયે. સામાન ઉતારી વસ્તો ખાલી, નિશ્વાસ નાંખી બેઠો. નથી એ માગતો ન એને કોઈએ પાછી આપ્યું. મણિભાઈ કાકા પેતાનાં વસ્તો ખાલી બહાર આવ્યા. મુકુન્દદાસ પણ દિવસની આશા એકદમ ભંગ થઈ હોય તેમ નિસાસા નાખતો ઉભો હતો. હૃદય પીડિત હતું પણ તેનું કારણ નાનું તેથી તેની વિસાત કોઈને ન હતી. મોટું કોઈ સમજતું ન હતું તે તે કોઈને કહેતો ન હતો. ઐતલાખાંજ ઉપરથી મોટી બહેન જે મણિભાઈથી પણ મોટાં અને મહોદિત હતાં, તેમની ખૂબ પરી.

ભાઈ, કોણ આવ્યું છે એ; ચાલો તમે આજે મણાજ મોઢા આવ્યા. થોડીવાર પ્રભુને પરિશ્રમ તમે દર્શન કરો એ લાક્ષ્યથી આપ્યો. છતાં કલાકથી હું બેસી રહી છું.

પ્રસાદ લઈ લ્યો. ખીન્નું કોણ છે? તેમને સાથે લાવો, પેતાનાં કંઈ છું.

મણિભાઈએ એકજ જવાબ આપ્યો. બહેન, હું અને ભાઈ મુકુન્દ બન્ને રનાન કરી પુરત આવીએ છીએ.

ફાઇના, મુકુન્દને ન ઝાળખે એમ ન હતું. આ કુનીવાથી પર અને વિચારમગ્ન મુકુન્દે કાંઈ ન સાંભળ્યું. તે તો કાચની પુતળી પેડે મંત્રમુગ્ધ થયેલા શન્યપણે ઉભે જ "તો. શું કરવું તે વિચારમાં હતો.

'મુકુન્દ શું વિચાર કરે છે ચાલ નાહી લે. મોટું થાય છે.' આ વચને પાંકથો. તેની સાન ઠેકણે આવી. મુકુન્દ માટે ધર્મસંકટ આવ્યું. જે અંતર્ધર્મન યવાની સાક્ષી હોત તો તે તેમ કરત. તેમ આવેલ વૈષ્ણવ પ્રત્યે વાતસલ્યભાવવાળા મણિભાઈકાકાને તે કાંઈ પણ કહી શકે તેમ ન હતું. કારણ પ્રસાદ લેવાની તે ના કહે તે મણિભાઈ માને તેમ ન હતું. હાલુવાર વિચાર કરી પુનઃ ન્યારે મણિભાઈએ કહ્યું, 'કેમ શું વિચારે છે? તને ખૂબ લાગી હશે પ્રથમ તુંજ નાહી લે. જલદી કર.' એમ કહી કાકા પાસે આવ્યા; મુકુન્દની ગભરામણ જોઈમાં પક્ષાત્તા કૂદી જેવી હતી. તે નમ્રભાવે બોલ્યો, "કાકા એક વિનંતિ કરે—"

'તું પ્રસાદ લીધા પછી બધુંજ કહેજે. જે કામ હશે તે કરીશું. મોટી બેન જુદા છે, અકળાશે. પછી ભલે સૌ વિનંતિ સાથે કરજે.

'પણ હું આજ પ્રસાદ લઈ શકીશ નહિ.' મણિભાઈ પ્રથમથીજ અણુવાયો નહામો વિદંબ યવાથી ચીડાયા હતા. તેમાં વળી સમૂળગો ધન્ધાર સાંલગી ઉપકારભરી હાથિથી બોલ્યા, 'કેમ શું છે? સવિવારનું વ્રત કરે છે? અહિં તો મણિભાઈનું કાંઈ નથી. શ્રીહાકોરજીનો મહાપ્રસાદ છે તેની અવગણના કરતાં તારી જીભ કેમ ઉપડે છે? વળી શું તને વૈષ્ણવ અમ્યાનક આવેલો તે ભાવ્યને સમજવા છતાં હું એકલો પ્રસાદ લઉં? આથ જટ કર. ભણી મણીને વેવશે રહી.'

શું બોલવું તે મુકુન્દને સજીવ નહિ. હૃદય શી રીતે આ જુદા વૈષ્ણવને ખતાવે? ફરી બોલ્યો, 'મારા ઉપર આજ પ્રભુની અંકુષાજ છે. સચારથી અનેક ત્રાસ એકજ ધમ્મજા પાછળ વેડ્યા છે તે પણ ફળીજૂત થાય એ સંભવ હવે નથી. કાકા, મારી વિનંતિ સાંભળો. હું ગભરાયો છું; પછી નિશ્ચય આપની આજ્ઞાને વશ રહીશ. પણ મને ખાતરી છે કે આપ મારા ટેકને અભિનંદન આપશોજ. મણિભાઈને કંઈક ધમ્મજા થઈ કે તે શું કહે છે તે સાંભળવું. કારણ આ શિક્ષિત

અને ભાવિક છોકરો અકારણ આગ મૂક બને તેમ નહોતું, પણ ઉપર જમ પડી. ભાઈ મને ડાબા દેવી નથી? મૂળ તો મહાપ્રસાદ સ્તીનજન હોય તે વિશેષ થાય છે. મને જુખ લાગી છે. હજુ બીજું કામ છે. તમને છોડી હું પ્રસાદ લઈ શકીશ નહિ! આ શબ્દોથી ફરી પા કથાક તેની વાત માટે મુદત પડો. મણિભાઈ રહેજ વીકાઈ બોલ્યા. મુકુંદ, આજ તું ચક્રમ કેમ યદ્ય ગયો છું? તું સ્નાન કર. તિલક ચરણામૃત તો લે. પછી બેઠક; મુકુંદને એક કપડાંને પણ કાઢના તાસથી છુટવાનો વિચાર થયો. ટુરત જલપરામાં ગયો. સ્નાન કરી સ્નોત પાઠ બાજુનો ચરણામૃત લઈ તિલક કરી બેઠો. મોટી બેતે પોતાનાં કરી પરિવેષણ કરી દીધું હતું. દેવતાઓ જેને માટે જાંબે છે તે મહાપ્રસાદ આજ મુકુંદદાસની વાટ બેતો હતો. મણિભાઈ મનથી પણ વધારે ત્વરાથી સ્નાન ચરણામૃત લઈ આવ્યા. મુકુંદની રાખાથણ ફરી બાજકાણથી ઉઠકી. તેણે નિશ્ચય કર્યો હતો કે મણિભાઈ મારા હુકમ કરે તો પણ આજ પ્રસાદ લેવો નથી. શું મુખ લઈ પ્રસાદ લેવો? મણિભાઈ કાઠા હવે ઉતાવળા થયા. 'મુકુંદ પોતાના પાસે બેસ, ચાલ અંદર. હવે તો મારાથી પણ નહિ રહેવાનું, ચરુ કર, એટલે હું પ્રસાદ લેવા માંડું.' પણ મુકુંદને તો તેમાંનું કાંઈ કરવું નહોતું. થોડી વળે પ્રતીક્ષામાં વીતી. ડોસા હવે ખુબ અકળાયા. બોલ, શું તારી ઇચ્છા છે? અંદર બોલ. તને ધમકાવવાનો પણ મને દાક છે. મુકુંદ નમ્ર ભાવે બોલ્યો. કાઠા સવારે ઘેરથી ગઈ દોઢાં ગયો. મંગલ ન થયા. દોઢાં થોડે ૧૦ માઇલ અહીં આવ્યો. અહીં શ્રીની રાજભોજની જાંબી ન થઈ. બે વર્ગથી એક દિન પણ એવો નથી ગયો કે મેં શ્રીના દર્શન વિના જગ પીધું હોય; પોતાની ખાસ અકળામણનું તે મંગલચરણ ન કરી શક્યો. મણિભાઈ હાથ વિચારમાં પડ્યા. સવારના વૃષાતુર આટલા મખાન્દ મુખી પાણી વિના આટલા પરિશ્રમે આવનાર આ મુવક ઉપર ભાવ થયો. આવો ટેક અંગ્રેજ વિદ્યા સાથે બેઠો ભાણકે હવે દર્શનું. પણ અત્યારે મ્યારાસાર વિચારનો સમય ન હતો. એક વૈષ્ણવ વૃષાતુર હોય તેને છોડી પ્રસાદ કેમ લેવાય. અને જુદાવનાં જર્જરિત બને બોળીયા હાથુવાર હવે જુખ સહે તેમ ન હતું. આજન તકને માંડીવાળી તે બોલ્યા. 'દર્શન ન થયા તેથીજ તારો ટેક ભય છે મારે ના કહે છે ને? લે દર્શન કરાવું?' એમ કહી એક ધી ગોવર્ધનધરનું ચિત્રણ પધરાવી લાવ્યા. મુકુંદના હાથમાં મુખી બોલ્યા. 'લે દર્શન ચરણપદ' કર પછી પ્રસાદ લે.' મુકુંદની ભાવના આથી વૃક્ષ ન થઈ તે બોલ્યો. 'પણ મને દર્શન થયા હોય એમ સંતોષ આપી નથી યતો.' તેનું રૂપ કારણ સમજાવવા સમય ન હોવાથી તે 'તુંક' બોલ્યો. હવે ડોસા પણ ધર્મસંકટમાં આવ્યા. રસ્તો ન સૂચ્યો એટલામાંજ રોજના ટેકાવવા મહાપ્રસાદ વધી દેહજાતા હાલની જોડી લીધાવીજ જેને સંતોષ વળતો તેજ ને વૈષ્ણવો ત્યાં આવ્યા. જ્યસ્ત્રીધ્વ હાંપ્યા. કેમ આજે અવેર થઈ?

બંને વૈષ્ણવો નિત્યનિયમથી મણિભાઈને ત્યાં આવ્યા કરતા હતા. પ્રસાદી બીડી લઈ ભમવતરમરણ કરી જતા. આજે આટલી અવેર મુખી મહાપ્રસાદ લીધો નથી જાણી વિશેષકારણનું અનુમાન કરવા લાગ્યા.

પોતાનાં ઉપર બેઠે વાર થઈ હતી. બે જુદા બાઈબડેન અને મુકુંદદાસ ત્રણમાંથી કોઈએ ત્રાસ ભર્યો નહોતો. મણિભાઈ આકળા રચાવના હતા. છતાં આગળી સદનરીક્ષાથી મોટી બેનતે અગવન લાગી. હવે તેની છેલ્લી રીયા આવી ગાળી હતી. આમનુક વૈષ્ણવો જેમ દર્મસ આવના તેમ મણિભાઈનો બોલ આજાગુરુમનિકારણીયા એ ન્યાયે ઉપાડી લેના. છેલ્લો હોય તેમ એકજ શબ્દ મણિભાઈ બોલ્યા. બોલ મુકુંદ! મને રસ્તો સૂચતો નથી. તું સીધી રીતે પ્રસાદ લે છે કે નહિ! મુકુંદને પોતાનો ઇતિદામ કહેવો હતો તે માટે આ રથાને-કાજ યોગ્ય ન હતાં. તેણે

કહ્યું હોત પણ અત્યારે આ બંધાએ: વચ્ચે કહી શકે તેમ ન હતું, મણિભાઈ સાંભળી શકે તેવી ધુરસદ ન હતી. આથી થોડો પગ તે ન બોલ્યો. બસ હદ થઈ. મણિભાઈ શાંતિ દૂર કરી બોલ્યા. સ્વામદાસ, હસ્યુભાઈ આને આડો પાડી જળજળરીથી તેના મોઢામાં આટલું નંગ ભરી તેને પ્રસાદ લેવડાવો. મણિભાઈના વાક્યનો વ્યંગાર્થ હો કે શશુભાઈ હો પણ આ તો બને રાખેનો અમત્ર કરવામાં ચતુર સૈનિક જેવા દત્તા. મુકુન્દ જવાબ આપે કે મણિભાઈ બીજવાર બોલે તે પહેલાં તો વસ્ત્રો છતાં તે બાનને પણ ખંભેરીનાળી બન્નેએ મુકુન્દને આડો પાડ્યો. એક છુન્દીનું નંગ લઈ આપું મોઢામાં બગાડકારે ખોસી મોડું ફાટી અંદર ઉતરાવવા પ્રયાસ કરવા લાગ્યા. આવી રીતભાત પ્રસાદ લેવરાવવાની બીચારા નવા સુવક મુકુન્દાસે જોય ન હતી એટલુંજ નહિ પણ કોઈ મંથમાં કે વાતોમાં વાંચી કે સાંભળી ન હતી. તે ક્ષાત્રાર થયો છવ ગમરાવા લાગ્યો. પણ બન્ને વીર વૈશ્યવ આગળ નિર્ગળ બન્યો. બોધવાનું પણ બંધ થયું. વૈશ્યવોએ હાથ ઉઠાવ્યો. પછી કહ્યું. ભે જળ, બીડીને પ્રસાદ ભે. મુકુન્દ પ્રસાદ બદાર કાઢે પણ થોડો મયોગ. નેજે મુખમાં નાખેયું થોડું જળ પીધું. પ્રસાદ લીધો. વૈશ્યવોને હાથ લેડાયા. તેના જઙ્ગીપજાંથી ચાકગાળા મણિભાઈએ તે તરફ દિષ્ટિ ન કરતાં પ્રસાદ લેગે શરૂ રાખ્યો. થોડો મદાપ્રસાદ ઉદરમાં ગળા બાદ જલ પીધા પછી મુકુન્દ પીએ બોલ્યો, અને કામા કરો. આટલી દૃષ્ટા મણિભાઈકાકાની પણ હું બલ્લતો ન હતો. સ્વામદાસ વધારે સાંભળવા તયાર ન હતો.

તેણે નંગ ખતાવી કહ્યું આ બધું લેનું પડશે. મુખ ઉપર આગળા મૂકી મુકુન્દ ના પાડે તે પહેલાં તો પ્રથમ માફક નંગ મુખમાં મૂકી ઉપર હાથ મૂક્યો. પૂર્વના તાસના બધે મુકુન્દ આપું પંદરીનું નંગ ખાધ મેયો.

થોડી સેનાનો વિજય કરી કોઈ સેનાપતિ રાજ પાસે દર્શિત વદને ઉમેરે રહે અને પ્રસાદ માટે આતુર બને તેમ સ્વામદાસ પણ ભાષ પાસે આવ્યો. પોતાના વિજય સમાચાર રસપૂર્વક વર્ણવ્યા. પ્રસાદ લઈ મણિભાઈ હાથ ધોતા દત્તા. બીડી અંટાઇ. મણિભાઈ બતેજ સીધી રીતે ન માનવાથી થયેલી શિશાથી પ્રસન્ન થતા અને તેના અપરાધથી સંકુચિત બનતા બીડી લઈ મુકુન્દ પાસે આવ્યા.

મુકુન્દાસ ધરતી પીગથી ધરાયેલોઈ દત્તા. દશન બંને ગામમાં ન થયાં તેથી પોતાની ધારણા તૂટી પડી. ધા ઉપર મીકું નંખાધું હોય તેમ વેડના સહી રહ્યો દત્તા. તેના ઉપર સ્વામદાસ માર્જિત શોક થયો છતાં પ્રમુ કરે છો નજો કરે. લેગય વચ્છુ પૂરી ન કરે. વિગેરે વાક્યો તેના હૃદયમાં વેદમુગ જેવાં જડાયાં દત્તાં તેથીજ્નેતા બાપુક હરેયે ન હોય દીધો સ્વામદાસને કે મણિભાઈને; માત્ર મદાપ્રસાદની અવગણનાથી આ શિશા ઘર્ષ તેમ તે વિચારતો હતો; પણ રોક ખાતર તે પણ પ્રુર નથી કર્યું અને વૈશ્યવે આમદથી બગાડકારે મદાપ્રસાદ લેવરાવ્યો તે આપણાજ બક્ષા માટે છે. આ રીતે તેણે પોતાનું સમાધાન કર્યું.

મણિભાઈ બીડી લઈ પાસે આવ્યા ભે મુકુન્દ બીડી. હાથ ધોયા. તંદ્રામાંથી જાગેલો હાથ ધોઈ આવ્યો બીડી લીધી-દવે પોતાની ઈચ્છાએ જલ પીધું. મણિભાઈ નિસ આવતા વૈશ્યવોને ભગવદ્ભરણ કરી વિદાય કર્યા. વસ્ત્રો જલથી મુકુન્દ સાથે એક ઓરડામાં ખેડા.

મુકુન્દ ઉઝાંછળો સુવાન હોત તો મણિભાઈએ કરેલા અપમાનથી ટુરતજ તે કામબનો સંબંધ તોડી ચાલ્યોં ગયો હોત. પણ પોતાના હોય સર્વજ છુએ તેજ વૈશ્યવતામાં આગળ વધે છે, તે વધારે વૃદ્ધ ને વધારે અનુભવી વૈશ્યવ છે. આ મુકુન્દના હૃદયના સુવર્ણ ભેખ હોવાથી તેને જરા પણ મણિભાઈ કાકા તરફ અભાવ ન આવ્યો.

મુકુન્દની વિચારમાળાને તોડતા મણિભાઈ બોલ્યા બોલ મુકુન્દ, તું કેમ આવ્યો ? તારી શુદ્ધિ વિચક્ષણ અને શરીર આજે વિપક્ષણ કેમ થઈ ગયા છે ? હવે તું વિસ્તારથી એ બધું કહે. કાને ટ્રેટમા રજા છે હવે મને તદ્દન પુરસદ છે. તેમ તારે જે કામ હશે તે દુ કરી દઈશ પ્રસાદના બળાકારથી માહું ન માનતો ? આપણે વૈષ્ણુવાને હાથપદ ન પાનવે ! મુકુન્દદામ પોતાનું જ્ઞાન વર્ણવે તે પહેલાં આપણે તેને જોગખી લઈએ.

મુકુન્દદાસ વિજયનગર જે ગામ વસતીમાં નાનું છતાં પ્રભુના વૈભવ અને વૈષ્ણુ વરનીથી ગળીયામણું હતું, ત્યાંના મર્લ શ્રીમત દારકાદાસ શેઠનો નાનો પુત્ર હતો તેના મોટા ભાઈનું નામ મનહરદાસ હતું વચ્ચે બીજા બેમાં એકનું નામ વિદ્યદાસ અને બીજાનું લાલદાસ હતું દારકાદાસ ગૃહ પહેલાં પર પગથી ચૂકરથ છતાં પાછળથી જોડે આવવાથી ધસાઈ ગયા હતા તે થોડા વર્ષથી શ્રીહરિશરણ થયા હતા. ચારે ભાઈઓ પોતાના હિંસા પાડી અનગ થયા ધારતા હતા મુકુન્દદાસ તુરતનો શ્રેષ્ઠ્યએટ યથેચો હતો. ચાકે ભાઈ પરણેના હતા વચના બે પુત્રનાં હતા, મનહરદાસને મંતાન ન હતું માત્ર સુદર રૂપયુથનાના દપતી પરસ્પર પ્રેમનું જોગન થઈ લોકધાનાનું સાધન માનતા હતા. જે દિવસે મુકુન્દ મણિભાઈને ત્યાં આવ્યો તેના ૧૦ દિન અગાઉ ચારે ભાઈઓએ ભાગ વહેચી નાખ્યા હતા પણ જ્યારથી દામોદરદાસ દરસાનીનો પ્રસંગ મુકુન્દદાસે વાંચ્યો હતો ત્યારથી લૌકિક સપત્તિપરથી તેનું મન ઉઠી ગયું હતું શરણુરથ જીવને વળી ભાગ શા ? સપત્તિ શી ? વિજેર વિચારે તે બ્રાન્ત બની ગયો હતો પણ ભાગમાં મિલકત પ્રમાણમાં દેવું હતું સામાન્ય રામ ગચીનું હતું દારકાદાસ શેઠ જ્યારે શ્રીમત હતા ત્યારે તેમણે કોઈ કારીગર પામેથી રેતોથી જડથી આરસી ખરીદી હતી રાજકુંડને વાપરવા લાવક તે હતી પણ તે પ્રભુને અર્પણના રિવાજથી કે કેમ પણ ઘણાં વર્ષ થયા તે વપરાઈ નહોતી તેનું જ બંડ રીનમથ હતું તે તેને સાચવતા. તુકરાની આની છે સપત્તિ ધરતા તે તાત્કાલિક અર્પણ કરવી કે વાપરવી એ વાત પણ રાક્ય ન હતી ડેસા પ્રભુચરણમાં ગયા. મિલકત વહેચના વધરે લેનાનું દેવું હતું એટલે મુકુન્દથી ખસાય તેમ ન હતું વિદ્યદાસ લાલદામ વેપારી હતા. તેમણે તોડ કાઢ્યો કે આ આરસી જવેરીને ત્યાં વેચી દઈ તેની કૌમત આવે તેથી ઋણ ચુકરી બાકી આપજો વહેચી લેવું મુકુન્દદાસે નામ અભિપ્રાય આપ્યો ભાઈઓ પિતાજીની ઇચ્છા બે કે કહી ન હતી છતાં આ શ્રીપ્રભુને ભેટ કરવાની હોય તેમ જ નાણું પુ. આપણે ચૂકરથ હોત તો તેનો બિનિયોગ થયો હોત આપણે શ્રીપ્રભુના શરણુરથ જીવે છીએ આપણા તન મન ધનથી ઇન્દ્રિય પ્રાણ શ્રીપ્રભુનાં છે. કદાચ આ આરસી પિતાજીએ તુકરાન આપતાં પહેલાં અર્પણ કરી હોત તો આપણે જમ મારી ઋણ અદા કરવું પડતજ તો આપણે લાવથી અર્પણ કરાવવી વળુને ઘરમાં રાખી પિતાજીના આત્માને દુ ખડક થઈ અપણા શરણુરથ ધર્મને લગવીશું મારે આ તો શ્રીપ્રભુને અર્પણ કરે વળી સદ્ભાગે આપણે ત્યાં શ્રીનિધિ રમર બિરાજે છે વૈભવમાં ખામી નથી મારજ આ ગનજડિત આગસીથી અહીંના શ્રીપ્રભુના વૈભવમાં અનેરો વધારો થશે

આમ મુકુન્દે દરખાસ્ત મૂકી પણ આ પ્રપચ તા કીડા એની લાવના અને લાવ્યુંને માને તેમ ન હતા આરસી પ્રભુને અર્પી માથે દેવું વધારવું તેમને રાક્ય અને અચિકર ન વાગ્યું તેમણે કહ્યું, ત્યારે ભાઈ જે આ આરસી જે તે તમામ ઋણ માથે લે પડી ગમે તે રીતે નિવેડે તમે આરસી લઈ ઋણ લઈ લ્યો અમે હુદા છીએ આ વાત મુન્દને ગમી. દાખરોનું દેવું કે જે આડા અનગા હાથ નાખ્યા સિવાય સીની રીનની જીવનનરની કમાણીથી ખસે તેમ નહોતું તેમ તેની રીતે અનદા પ્રપચથી ચલાવી છગ કપટથી જીવન ચલાવી કમ્ય એકું કરે તેમ

મુકુન્દની શક્તિ અને હૃદય નહોતાં છતાં પ્રભુને જોરોસે તે તૈયાર થયો. પણ તેમાં મોટા ભાઈ મનહરદાસે વિનં નાંખ્યું.

મનહરદાસ હાથે પાસ થઈ મામજતદાર બન્યો હતો. પોતાનો પગાર વધવાની, આડા અવળા કેસ હાથમાં આવવાની અને મેજસ્ટ્રેટનો પાવર મળે તેથી અટકક દ્રવ્ય એકઠું કરવાની તેની મહત્વાકાંક્ષા હતી. સંતાન ન હતું પણ શુદ્ધિથી મુંદર અને શોખીન હતી; દ્રવ્ય ધણું આવશે પણ રતનની કૌમત નથી તેથી અત્યારે તે માથ ઘોડા દળનરના ઝણમાં મળશે. પછીથી જાણોની મીઠકને નહિ મળે. શોધવા જતાં હાથ નહિ લાગે. વિગેરે વિચારે મનહરનું મન આરં-સીએ દરખ કર્યું હતું. એકાદ દિવસ શુદ્ધિથી માથુ ઝાળતાં તેનો ઉપયોગ કરશે તો પૈસા ઉઝી નીકળશે. બે-ચાર ગુંદેગાર મામજતદારને હાથ લાગ્યા કે પૈસા વસુલ થશે. આમ તેણે પોતાની માગના મણકા મૂક્યા.

મુકુન્દે પ્રભુની વસ્તુ પ્રભુને અર્પણ કરી, બહે પછી વેચાઈ જવું તેમ કરી પિતાને પોતાને કૃતાર્થ કરવા પ્રવરત આવ્યો. એક પિતાના પીયંથી એક માતા ઉદરમાં જન્મેલા બે સંતાનોના વિચારમાં આકાશપાતાળો ફરક હતો. આ દૃષ્ટાંત આજે પણ ક્યાં નથી જડતાં ?

ખીજી મીઠકત વેંદ્યાર્થ મળ્યો હતો. બંને વેપારી ભાઈઓએ તોડ કાઢ્યો કે દેવું લે તે આરસી લે. મુકુન્દ પ્રભુ માટે તે પણ જીવનમરના શ્રમમર્થી વ્યવસાયો, અને મનહર પત્ની માટે મરીઓને કાપવાની ચુંમાનમાં ફસાવી દ્રવ્ય નીચોવવાની ધ્વજાએ તૈયાર થયા. છતાં બંને ભાઈઓ મુકુન્દને આપવા અચકાતા હતા. કારણ મોટાભાઈ અમલદાર હોવાથી ઝણવાળા તેની કળસત બદાલ રાખે તેમ હતું. મુકુન્દ ધધે નેડાયો પણ નહોતો. તેને માટે તે પણ ગુંચવણ હતી. બંને વચ્ચે દરિદ્રાઈ યદ. પેતિ વધે તો આરસી મળે. તે હેતુથી આલુણાલુના ગાન ચિનાને દ્રવ્યની આંડીધુરીમાં અંગણ મુકુન્દ વધારે બોલી ગયો કે મને આરસી મળે તો તમામ ઝણ ઉપરાંત મારે ગુંદેવાનું ધર પણ લાઈયો વચ્ચે આપીશ. મનહરથી આ અસહ્ય હતું કારણ તેણે પોતાના ધરને મામજતદાર થયા પછી ખૂબ સુધરાવી શુદ્ધ્યને વસવાટલાયક બનાવ્યું હતું. વેપારી ભાઈઓને વખાર માટે સદીવાર ધર નેંધેતું હતું. મુકુન્દ પ્રભુને આરસી અર્પવાના ઉત્સાદમાં ઉમંગથી આપવા તૈયાર હતો. એટલે આરસી તેને આપવાનું હતું. તેના હાઈનો પાર ન રહ્યો. ઝણુ કેટલું દરો ? આપણી આવક રી ? રી રીતે સીધા ધધે પહોંચ્યું. કંઈ પણ વિચાર તેણે ન કર્યો. તેને તો વારંવાર અત્યંત વા સુતકચે વા સર્વથા ચારણ દારે એજ ઘાદ આવતું હતું. પ્રભુને આરસી અર્પાઈ, સિંહાસન ઉપર ધરેલી તે જુએ. તેના બદલામાં પોતાના શરીરના ટુકડા થાય તે પણ તેને સહ્ય હતું. કારણ કદાચ આવા વેચવા પણ તે ન કરત. તેની પશ્ચિમિલા તેને અટકાવત. પણ પિતાનો મનોરથ એ વિચારથી બધું તેને કર્તવ્ય લાગ્યું. ન્યારે ધર અને દેવું અને તેના બદલામાં આરસી મુકુન્દને આપવી તેમ નિર્ણય થયો. હારે તે મનહરથી ન સહેવાયું. તેના હૃદયમાંથી આરસી જાય તેની સાથે તે માટે મેળવવાનાં નાણાંની કરેલી ગોઠવણ તે પણ જાણે સાથે કલ્પના જતાં પ્રત્યક્ષ જતાં રહેતાં હોય અને જાણે આરસીને તેની કૌમત બંને એક સાથે ગુમાવતો હોય તેમ લાગ્યું. પોતાની પત્નીનું રોગમર્થ મુખ તેને દેખાયું. જાણે તે કપડો દેતી હોય કે “તમે આવા અમલદાર છતાં એવા નમાલા બન્યા કે મારા હાથમાં આવેલી આરસી મારો શોખ છતાં જવા દીધી એવી રતનજડિત આરસી મારા પરમ સૌઆમ્ય ને વેળવનું ચિન્હ હતું. તે જિયારી ગમાર દેરાણીને હાથ જશે. તમને સરમ નથી ?” આવા શબ્દો તેની કલ્પનાયે તેના કાનમાં સંજગામ્યા. મમતાવાળા વેપારીઓ જેમ

હરિદાસ હવે તે સજ્જ સંબોધી મુકુંદ મેલવતો હતો તેનો અમૂલ્ય અને થોડો સમય એક વિદ્યાર્હત મિત્ર સાથે વાત કરી શુભાવધે અનુચિત લાગ્યો. ડોસાને ઉદ્દેશીને બોલ્યો હરિદાસકાકા તમે પિતાશ્રીના મિત્ર છો, વડીલ છો, મારા લહેણદાર છો, મારી ઇચ્છા શ્રીપ્રભુના નજીબ પિતાશ્રી છે એમ હું માનું છું તેમને તે નજીબાઈ બચાવી લેતા તે આ મસ્તક જાય તો પણ તેના ભોગે આરસી સ્વાધીન કરી શ્રીને અર્પી પૂત્રવર્મ જન્મવાની છે તમે મંદિર પ્રત્યે આત્મિક ધર્મનિષ્ઠ છો મારા વડીન કાકા છો, તેમ અમારા દહેણ શિમા પાંચ દાનરથી ઉપગની રકમ તમારી છે તમે તે મારા ખાતે કરી મને આ કાર્યમાં મદદ કરો ડોસા જવાનું આવે તે પહેલાં પના ગ્રેન્ડ્યુએમ નજીક આવ્યા આ પીકા પહેલી ટાંગવાનો ચતુર મુકુંદે નિચાર કર્યો હાથ પકડી બુરા ત્યાગવા છતાં ઉપનક વદાનથી મો મો મિત્ર હું દમણા સાસારિક વિખનામા છું જેથી આપની સાથે થોડા શિષ્ટાચાર નજ દેવાય તો બેઅનમી માફ કરજો આજની રાત પછી હું નવરો ચંદ્રશ દુકામાં પાડુ દવે પેના કુદ્દ હરિદાસ સાથે વાત કરી જવાળ મેળવે એવામાં શયનના દર્શન બુલ્યા ડોસાને જવાનું દેવો ગમતો પણ નહતો તેમ જ ઉતાવળ મુકુંદને હતી તે પેના ઉપરથી માળા દનારતા પણ અદરથી લક્ષ્મીના અનન્ય ઉપાસક લક્ષ્મીદાસ અથવા હરિદાસને ન હતી તેમની તે મનો ધયાનું નિરાકરણ કરવા પ્રયત્ન કર્યા કરી તેમ તે સમજ્યા પીકાથી છૂટતા હોય તેમ મુકુંદ માસુ પણ ભેટા પૂર્ણ લાવના બતાવી પ્રાગાવર્ધનનાચત્રાકી જવ જય માગ વાના જય નદનાના શયન દર્શનની આપી થઇ હૃદયમાં એના ને એવા રહેજો એવી બુભો મારતા-પુગ્યા ને સ્ત્રીએને થોટાથી દમાવતા આગમન આ ના જોગથી ધાટા પાડી દર્શન કરના લાગ્યા કીર્તનકારો મોઢ શ્રી બાનકનો જન્મવિસ હોવાથી દર્શન બુલતા જય જનિ થયા બાન કીર્તન શરૂ કરતા હતા વચ્ચે ડોસાની જયજનિએ શખનાદ જેવું કાર્ય કર્યું ધડીમર બધા ચબી ગયા આજ કંઈ આ ડોસા આટલા તાનમાં કેમ છે? એમ ઘણા આશ્ચર્ય રીતે તેમના માસુ ભેના તાગ્યા રાસા તાળીયો પાડતા નજીબી જય બોનાવતા આનંદમય હતા તેમનો આનંદ ફક્ત શ્રી પ્રભુજ પરખતા હતા તે પ્રભુના દર્શનનો નહતો માન થોડા વખતમાં મુલત બદાગ યના રૂપીયા વસુન ચચનો વખત આવ્યો હતો ને તેમાંથી મુકુંદની કચ્છનત નધિયે તે તે ભગનડો કપાથી આપશે, મનહરની કચ્છનત, તકચુ તો એકનો અમનદાર છે તેને વદાના ચંદ્રશ કોઈ દહાગે કામ કાઢને સજ્જધના ડોળથી તેનું કામ કર્યું ગણાશે તેની ભનામજુથી અહિં પણ મટની કામોની સચ્છતા યશે અને અત્યારે તે આગુર છે તેથી પોતાનું બુલું દેણું નહુ કરી ચાલના નજીબ ચાગ રકા પાણાની તગીનું બાનુ બતાવી વધારે લેવાશે આ તરખા બૂલતા હરિદાસ કાકાથી ભેરથી તાનીશ પકાછને જય પોનાવાઈ ગઈ ને તે દર્શન સમય ઉપનક વટમાળન મનમાં ધડયા કરતા હતા તે નિચારમાં ચત્તા પોતાને મદાન સદાય મળી તેમ સવારના ડોસાના એવ પરિચયથી ભોળાગમે બીચારો મુકુંદ માનવા લાગ્યો ને હરિદાસ કાકા નહીં મદદ કરે તેમ આશાવત બન્યો તે બીચારો શુ બલો કે હરિદાસ કાકા હૃદયમાં લક્ષ્મીદાસ છે

કીર્તનીયાએ દવે કીર્તન શરૂ કર્યું પ્રગટ બે મારગ રાત દિવાદ સૂર તાનના પરિચિત કીર્તનીયાઓએ મિહાગને મુર્તિમત જગાગો શ્રી પ્રભુને રચુ નિતાના ઝાકા ગાવવા લાગ્યા હોય તેમ મુકુંદને ભાન થયું તેણે પોતાની માનમ ક પના દશે તેમ ધાર્યું શ્રીપ્રભુની આખ મીયાય, ઉત્તરે, બગાસા આવે, આવું દર્શન કરવો મુકુંદનામ પોને ઉધનો હોય ને તેનો પ્રભુ પ્રતે અધ્યારોષ હોય તેમ અનુભવના નાઓ તેણે કીર્તન માલમ્બુ ન માલમ્બુ તે તો તે જાણે પણ

તે સ્તબ્ધ ઉભો હતો. તેના સામું જોઈ રહેલા તે યાજ્ઞો દરો સમગ્રવા લાગ્યા. ઉભો ઉભો ઉઘે છે બધામાં જોઈ જાયું રિયર બન્યા હતા. મુકુન્દદાસ અને જુદા દરિદાસ. ફેરફાર એટલોજ કે મુકુન્દદાસ શ્રીમથુના નેત્ર પ્રત્યક્ષ નિદાગીતો. દબે જટ શ્રીને પોતાવે તો સારું તેમ ભાવતરંગમાં જોતાં ખાતો હતો. ત્યારે દરિદાસ " મુકુન્દદાસને તો કમ્પુલ કરવામાં માત્ર નથી. કાકારજીને ત્યાં આરસી આવે તેમાં આપણે પરના પાંચ દમ્પરના ખાડામાં ઉતરીયે ને આ લગતકાને બંદાસે પાંચ દમ્પર ધીરીયે, ધિધાર છે આપણી વાણિયા વિદ્યો. માટે આ દાવાથી મનદરને સમગ્રવી તેનું કામ કરીયે છીયે તેમ જાણી મનગમતો વ્યાજ વધારો કરી લાગ્યું ને બીજાનું ભલે જોઈું રહે. આપણી વાત તે અને દું બે જાણીયું. બીજાની પંચાતોમાં વ્યાજ ભલે જોઈું થાય--" આ માળા જાણી રત્ના દત્તા.

એટલામાં મુકુન્દદાસ જાગૃત થયો. કીર્તનકારોને 'સે દર્શન સન્નિપત્ત ઠાકે રૂં દેવ દેવ મુનકદે' પ્રકટ થ્દે...એ તુક ઉપાડી, મુકુન્દદાસની છાતીમાં કારી ધા લાગ્યો. પોતાનો પરિશ્રમ સરી જતો લાગ્યો. પોતાની આરસી સાંભળી સરીર કુમ્પરી છૂટી, મર્ધ સન્નિપત્ત ઘટના તાજી થઈ, અત્યારે નિરાશાનો અનુભવ થયો હતો. છતાં દરિદાસ કાકા ખ્યાનમા મગે દત્તા. તે તેના ખ્યાન બકાર નહતું. તેની એક દષ્ટિ તે તરફ પડી. તેના સરજ હૃદયે વિચાર કર્યો. દરિદાસ કાકા, થી પ્રભુને મારી આરસી અર્પણ થાય તો કેવો આનંદ આવે જોઈ કલ્પના કરતા દશે. ને મને તેથી જોઈકસ મદદ કરશેજ. અંતમાંથી થી પ્રભુને નિદામાં પણ દાન્ય આપ્યું. મુકુન્દની સરજ વૃત્તિ જોઈનેજ ! ફરી કીર્તન. બીજા કીર્તનકારે શ્રીમથુ. સે દર્શન સન્નિપત્ત ઠાકે રૂં...મુકુન્દદાસ. જે પોતાનું ઢપંજીજ પ્રભુને અર્પણતું હોય ને આ કીર્તન શરૂ થાય તો " એ વિચારે મંત્રમુગ્ધ થયો. આંખો મીચાઈ. કલ્પના, પોતાની આરસી પ્રભુને અર્પણથી જોયા લાગી. નિરાશાએ આંખમાંથી તેજ શણે બે ખૂંદ અશ્રુ ખેરવ્યાં. આંખ ઉઘાડી અભ્યવ્ય થયો. "શ્રીમદાપ્રભુજી" શ્રીકૃષ્ણજનનાં ચિત્ર સ્વરૂપ પરિચયથી જોળખાતા. તેનીજ આરસી દાયમાં લઈ થી પ્રભુ સામી થરી રજા દત્તા. મુકુન્દે જોળખી. આનંદમગે બન્યો. રચન જગૃતિ શેમાં છે તે ન સમજ્યો. આંખો મીચી ફરી ઉપાડી મોજન જઈ વિધામ કિત્તકલે નિજ મંદલી ગુલાઈ એ તુક ગચાતી હતી. પોતે દર્શન રૂં કર્યો તે ભાન પ્રત્યક્ષ થયું. "પણ આ તો શયન સમય છે." એ વિચારી ફરી તે દર્શનની આતુરતાએ આંખ મીચી ઉપાડી. કીર્તન પૂર્ણ થયું. શ્રીમથુ જોયા. આરસી શયન સમય નહતી. પોતાની કલ્પના ગાગી પણ તે સ્વરૂપ તે આરસી જે તેણે ધારીને જોઈ હતી. ત્યાં જોઈ ગયું. ટેરો આવ્યો. પાછી રજૂતિ જાગૃત થઈ તે દરિદાસ કાકાને મળ્યો. ડેસાને મનદરને મળવા વિદાય થવા કંજી હતી. આ ત્વરા મુકુન્દે લાવિકે ડેસાની પોતા માટે કળી. લીધી. પાસે આવ્યો " કાકા " વાત કુંકી કરતાં દરિદાસ જોડ્યા. " લાછ હું બધું જાણું છું. મેં તારા કળા વિના જાણ્યું છે. હું તેની તજનીજમાં છું જનતા પ્રવાસે હું મનદરને સમગ્રવીધ. ભગવાનને ભેટ થાય તેમાં કાણ ના કહે ? જો હું તો તું કહેતા હોય તો તને આરસી મળે તો વ્યાજ કાઢી નાખું ને હમ્પર બે હમ્પરની છૂટ મુકી દઉં. નામના બે તજ હમ્પર વગર વ્યાજે તારા ખાતે લખી દઉં. " પણ પેત્રો જોવિન્દદા પ્રભુદા એ ક્યાં સમજે તેમ છે. મનદરથી પણ કાણ છે. હું જોઈતો હોઉં તો આજે શયન સમયજ તું આરસી ભેટ કરી શક્યો હોત." મુકુન્દે ડેસાના ભાવની પ્રસુસેવાની, પોતા પ્રત્યેના વદામની, કદર કરી. બધા કહેણુદાર આ દરિદાસ કાકા જોયા હોય તો કુંતું સારું. નંદના કંદ જોવિન્દ જાણે. એ ન્યાય બીચારો શિખ્યો

નહતો. ખુબ વિશ્વાસ આપી ડાસા ગયા. મુકુન્દને બીજો પ્રયાસ કરવાની જરૂર ન લાગી. હરિદાસ સીધા મનહરને ત્યાં ગયા. મનહરદાસને પણ પોતાનું કામ પાર પાડવામા ને પત્નીને શોખ પૂરવામા હરિદાસની જરૂર હતી. મુકુન્દ હરિભક્તિપરાયણ કાકા માટેજ હરિસેના માની પ્રયાસ કરે છે તે માનતો હતો. મનહરે પોતાના સબધની લાગણીથી કાકા આવ્યા તેમ જાણ્યું મકા પોતા માટે મથતા હતા. આ વીધા સિવાય અત્યંતી કોણ જાણે ?

મનહરે હરિદાસ દ્વારા કામ સાધવાનું પાર્શ્વે હરિદાસે દાવ ખેલ્યો. “કંઈ ફિક્ક નહિ મનહરભાઈ તમે અમનદાર છો. પૈસાને ઉઠી આપ નથી મુકુન્દ ક્યારે કમાશે ને આપરો તેથી હમે તેમા નાકણુ ન છીએ પણ તેને મારા તરફ ખોટું લાગે તેવું કરવાની જરૂર નથી. હું ગોવિન્દદાસ પ્રજ્ઞદાસને સમજાવીશ તે મુકુન્દની તરફ લાગે છે તમારો બેરોસો છે, કંઈ ચિંતા નથી પણ ભાઈ કંઈક તમારે વ્યાજમા મને વધારો કરવો પડશે કારણ આપણો કૃષ્ણદાસ ધણે પાગ્યો નથી વિગેરે સમજાવટથી આ ડાસાને વત કાનાનું મનદરને યોગ્ય નાણું કામ પૂર્ણ થયું.

રાત્રે ચાં લાખઝો, મધા દેહલુદારો ભેગા થયા. હરિદાસ કાકાને મુકુન્દે, મનહરે પોતપોતાનું કામ સાધનાર તરીકે જણ્યા. ખાનગી રીતે હરિદાસના રૂપીયા ચાર ટકા વધારે વ્યાજે ખાતે કરી આપ્યા હતા. પ્રથમથીજ જા તેની યુક્તિની ઉતાવળીયા પ્રભુભાઈ ઉવામા ઉઠ્યા હમારે કયુન નથી મુકુન્દ ખાતે રૂપીયા રાખરા હમે ખુશી નથી ગોવિન્દદાસે દાહજદા કહી ભાઈઓ અનુકૂળ થયા મુકુન્દ નિરાશ થયો. હરિદાસ મામુ જોયું તે એકાન્તમા જઈ કહેવા વાળ્યા ભાઈ, પ્રભુની ધૃષ્ટા નહિ હોય ગોવિન્દે ન માન્ય. “શુ કરું ? મેં તો જે હજાર છું મુકવાના કહ્યા મુકુન્દને હરિદાસ કાકાની અને મણિભાઈની એકજ વાત મળતી આવવાથી જોની ભવમા સમજાવતા સમજાવ, પોતાનું વ્યાજ વધારે કયુન કરવાથી પ્રતુદાસ ગોવિન્દદાસને હરિદાસે મન હરે બી અમન રી પસા મબધો નિશ્ચિતપણું વિગેરે સમજાવ્યા હતા બધું કાર્ય પૂર્ણ થયું આરસી મનહરે પોતાની કરી લીધી વેપારી ભાઈઓ નજીની ગાળ ગઇ જાણી નિશ્ચિત થયા.

મનહર તપશ્ચર્યાને આતે જેમ ચાગી ઈશ્વરવના વરદાનથી કુલે તેમ મનમા આનંદ પામતો પાત્રી પાસે રત્ન જડીત આરસી નહ આથો, > જે દિવસે તમામ ફારગતી પડી આગસી તેની ચર્ચ ચૂકી હતી.

પ્રભુ ને આચાર્યશ્રીની પગરપગ નેત્રદષ્ટિ ઔચ્ય કરવાની મુકુન્દની ભાવના આ લૌકિક આનંદ સ્ત્રીમા મનહર દેવતીના મુખ જોવામા પરિણમી ચાર દિવસ ગામમા ચર્ચા ચર્ચ બધ પડી ફારકાવાસની નિન્દા બહુજ ચર્ચ ભાવિષ્ય તેમની ભરી દાનતરી શુદ્ધ આચાર્ય લાગ્યા વેપારી ને ભાઈઓ કામ થયું એટલે લોકચર્ચામા બહેરા બની ગયા. મનહર દર્શાવતો નોકરીએ ગયો પોતાની આશા ગઇ સર્વવ્યથા ગયું આરસી પ્રભુ માટેની વૌકિક વિવેક માટે ઉપયુક્ત ચર્ચ તે બધા ધા સહન કરી શકેજી મુકુન્દે હૃદય પિતૃચરણની નિન્દા ન સહન કરી શક્યુ દરેજાજ મહિમા જાય ત્યાં એકજ વૃક્ષ આતો છે દર્વજ સમુલ ઠાંઠે વૃક્ષે જે મનહર મૂર્તિનું ભાન લાવ્યુંજ થયું હતું તે મ્યન કંપના > જાણ્યું તેમા તે કાઈ જાણતો નહતો તેનું ધ્યાન ધરતો લાજુમા આસુ પાડતો મુકુન્દ દિવસે દિવસે સુકાતો થયો તેને સ્ત્રી, નાના મન્ને છોકરા હતા ના ઉપર એમ નહતો પોતાના હાથે પોતાની ઉચ્ચતમ ભાવના છેલ્લે એમ માનતો પ્રસંગોપાત મલિભાઈ કાકાના શબ્દો ને ક્ષણિક દર્શનનું ભાન આ પેજ તેને વિશ્રાન્તિ રચાન હતો.

બલાત્કારે સતીનું શિયળ નજીવટ થયા પછી તેના મનની જે સ્થિતિ હોય છે તે મુજબ મુકુન્દની મનની હતી આપ્ત જોની વપાસ અને વેલકીય ઉપચારો છતાં તેનું શરીર કીણું

યતું આપ્યું. તે બેજાન પ્રમાણેજ ફરવા લાગ્યો. જ્યારે કોઈ વખત તે દર્શન...વાળી તુક ખુશી માતો ત્યારે લોકો તેનું મગજ ખસેડું માનવા લાગ્યા. આ રહસ્ય ફક્ત મણિમાઈ સમજતા હતા. ને તેની આ દશા જોઈ ને જદ ભગવતીજને સન્ને આઠકરણનું રમરણ યથ આવતું. તેના પ્રમે પ્રત્યુત્તી કૃપા માનવા.

એક વાર વીતી ગયું પંજી મુકુંદની પ્રતિ દિનપ્રતિદિન બમણતી ચાલી. વધો અને આપો. ચંકા આવા લાગ્યા. મનદરપ્રસાદ મનદરદાસ નામ બંધ કરી ઉપનું નામ રાખ્યું. મામલતદાર મરી ડેપુટી કમેક્ટર થયા. યસ્યું હત્ય ત્યાર મહિનાની આસાથે લીધેલું છ મહિનામાં દાવ પડતાં મલી આવ્યું. પણ ચંકા ન પડે માટે ધીમે ધીમે આપ્યું દરિદાસકાકાને મહિનાનું પણ વ્યાજ મજે તે પહેલાં રૂપિયા રોકડા મળ્યા. બધા દાવ બરમાદ ગયા. વધારે વ્યાજ ચાખી મથેલ ડોસાએ જોઈ વ્યાજે રૂપિયા ન આપ્યા. તુરતના પ્રખ્યાત મથેલ એક પેટીવાળાને તે અને બીજા મળી આઠ હજાર તે વ્યાજે આપ્યા. થોડા પોતાની મોટી રકમ કરવા વ્યાજે આપ્યા. એક માસમાંજ નવા ચારણ તુટી જવાથી રૂપિયા આઠે હજાર રૂપિયે અર્ધ આના લેખે નાદારી દોરે ફેસકો કરેથી લેવાના રહ્યા. મનદરપ્રસાદે બાકીના જોવિન્દાસ પ્રસાદાચના રૂપિયા થોડા વ્યાજના હોવાથી વધારે દિન રાખ્યા. પોતાની બૂચનું જ્ઞાન દરિદાસને થયું. મુકુંદનું આશાભર્યું મુખ યાદ આવ્યું તેનો વિશ્વાસ ન આવવાથી તેમજ પોતાના પાપેજ પ્રત્યુત્તી આરસી ગઈ તે શોકાકા પડતા. પણ વાત કહેવા જેવી ન હોવાથી તમાચા મારી મુખ લાલ રાખ્યું.

મનદરપ્રસાદ ડેપુટી કમેક્ટર થયે બે માસ થયા કે તુરતજ એક જુરથની જમીનના ફેસકામાં રૂપિયા પાંચ હજાર લીધેલા તે વાત પકડાઈ કોર્ટમાં ફેસ ચાલ્યો અને પરિણામે છ માસની જેલખત્રા કરી આવી કાયમ માટે નોકરીથી બાતલ થયા. મનદરપ્રસાદનું પ્રસાદનામ રદ થયું. જેત્રમાં હતા દરમીયાન એકલાં મુંદર વડેને મુખ જોતું ન ગમ્યું સાથે આરસીને પણ છ માસની જેલ મળી. થોડા વખતમાં બગીચાને ઉપડવ ચાલ્યો. મુંદરે માંદાં પડ્યા. મરવાની અણીમાંથી બચ્યાં. એક આંખ ગઈ. બીજામાં ડુલ પડ્યું. મુખ બેરોગ બન્યું. જ્યારે મનદરદાસ જેલથી છૂટી આવ્યાં તેજ દડાડે તે બારણે નીકળ્યાં.

એકમેકની મુખમુદા પાતપત્તીને વિચિત્ર લાગી. કાઈ કોઈને કપડો કે તેમ નહતું. ધરતી વસ્તુ સંભાળતાં આરસી પણ બહાર નીકળી, તેનું તેજ પણ દાંણુ લાગતું હતું. બન્ને પતિપતિને આરમાસ પટેલની વાત યાદ આવી. આજ ફરી મુખ જંગમ અજ આરસીમાં પડ્યાં. નીચી મુઠી દીધી ફરી તેનું સાદસ કરવા જીવ ન ચાલ્યા.

મુકુંદદાસની માંદગીએ ભયંકર રૂપ પકડ્યું તેના કહેવાથી રજા લઈ મણિમાઈ કાકાને ત્યાંજ રહેવા લાગ્યા. પગે પગે આ...ર...સી પ્રસુ...ધરી...ના. અરે ર...લે દર્શન ચન્નુસ વિગેરે સમ્બો નીકળતા. બધા સંબંધીજનો સન્નિવાનની ધારણા કરતા. વૈવ્રની સચાદ તેજ હતી. હુટક અશ્વરોતો મેળ અને અર્થ ફક્ત મણિમાઈ કાકા સમજતા, અણમરી આંખે જોઈ રહેતા. આશ્વાસન આપતા બપઘીપૂવ્ય જોશાવત.

એક દિવસ સવારે સ્વોદય સમયે બધાં આશ્મજન ઉઠી દેહકૃત્ય માટે જતાં હતાં. મણિમાઈ કાકા પાસે બેસી જે જે ધીવજ્ઞ પ્રસુ વિદ્યેશ ઘાયે-બેરવમાં વૈષ્ણવની દેશી દળે ગાઈ રહ્યા હતા. મુકુંદદાસ બેજાન હતો. ઓચીન્તો બોલી ઉઠ્યો. "રાજ્જોગ થયા." બહાર નીકળવા લેવારી કરતા બધા પાછાં વળ્યા. મણિમાઈ કાકાનું કીર્તન અધૂરું રહ્યું. ધીમે સાદે પૂછ્યું લાગ્યું ! મુકુંદ થું છે કે જવાબ ન મળ્યો. ફરી લવની રાઠ ઘડી. (જેને બીજા માણસ તવારી સમજતાં.) અહો

શ્રીમદ્દાપ્રભુજી પધાર્યાં. આપણા ગોવર્ધનધરણી આરતી કરે છે. વાદ...પ્રભુ...હું આવ્યો, ભુજો પિતાજી આ રહ્યા. આંરસી શ્રીમદ્દાપ્રભુ દાકોરજીને દેખાડે છે. હે દર્વેજ સમુલ ઠાઠે વંદે...અરે પિતાજીનીજ આરસી. પ્રભુને અર્પણ ધર્મ ખરી! હાહ! પ્રભુ! પિતાજી! હું કૃતાર્થ થયો. મારી આશા ફળી. શ્રીવલ્લભદેવકી જ્ય. આંખો ફરી. મલીઝાઈ સામું જોઈ રહ્યા હતા. નીચે લઈ શ્રીજમુનાજી મુખમાં રેડ્યું. શ્રીકૃષ્ણ શ્રીમદ્દાપ્રભુ હે દર્વેજ...શ્રીના. પરમધામમાં પોતાની ભાવના સિદ્ધ કરવા માટે માનસી સેવામાં દેહનું બળીદાન દેતો આ વીર સુવક પહોંચ્યો. મણિભાઈ તેની રિયતિ જોઈ સ્તબ્ધ બન્યા. ચન્દ્રદેહને ગોમયપૂત શૂભિમાં પધરાવ્યો. સંબંધીજનનો કકળાટ શરૂ થયો. એક બે અથુ સારતા શ્રીમણિભાઈ ચોરાથી મહાનુભાવમાંના આ એકને તે અથવા તત્સદસ વણતા બહાર નીકળ્યા. સુકુન્દલાસ માટે આખા ગામને શોક થયો. મિત્રો તેણે અંગ્રેજ કેળવણી લીધી છતાં તે વેવસો રહ્યો. તેમાં કંઈ સુધારો ન થયો જણી તેનો તેની વિદ્યાનો શોક કરવા લાગ્યાં. તેજોહીન મનહર ને નેત્રહીન ભાભીએ પોતેજ તેની ભાવના કચરી હતી જણી ખાલી શોક કર્યો. હરિદાસ કાકાની વાત પણ ધીમે ધીમે બહાર આવી. તેમનું મુખ લેવાયું. સુકુન્દને દગો કર્યો, પ્રભુને તુકશાન કર્યું તેથી તેમ લોક માનવા લાગ્યા. ત્યારે હરિદાસને આકંઠગર રૂપીયા, તેટલા વીછીતું રૂપ લઈ વૃદ્ધાવરથમાં કાળજી ખાવા લાગ્યા.

મણિભાઈ કાકાએ પેન્શન લીધું. ઈર્ષ્યધર્મ સમજી સુકુન્દના બાળક પુત્રને પત્નીને આશ્વાસન આપવા તે ગામમાંજ રહ્યા. તેમણે બાળક અને પોતાના પતિએ નાદાનીથી પોતાની કુર્દશા કરી અનવચ્ચ વિનાની કરી તેમ માનનારી સુકુન્દની પત્નીને પતિનું ચરિત્ર સમજતી કરી. બાળકોને નાનપણથીજ ભાવવાહી ને આચારથીન બનાવ્યા. ડોસા તે બંનેમાં સુકુન્દનુંજ અવસોકન કરતા. થોડા સમયમાં સુકુન્દના સસરા જે જગીરદાર હતા, જમીન ધણી હતી. તેમનો એકનો એક પુત્ર મરણ પામ્યો. તે ડોસાએ પિત્રાઈના કરથી શોકના અંતે પોતાના બંને દોહિત્રને ને વારસ દરાવી વીધ કર્યું. સુકુન્દની પત્નીને શાન્તિ યદ. માત્ર સુકુન્દ વિનાની. મણિભાઈ કાકા પ્રભુની લીલાતું ભાન કરતા. તેની લીલાને અને તે દયાળુની શરણુય પ્રત્યેની કૃપા વિચારતા નિશ્ચિન્ત અને ભાવભીના બન્યા. ઝનન્યાચિન્તયન્તો માં યે જના પૃથુપાવતે નો સાક્ષાત્કાર થયો. પ્રભુ વાક્ય પ્રત્યે હઠ શ્રદ્ધા તેમની મૂર્તિમંત બની.

સુકુન્દલાસનું સ્મરણ શિથિલ થયું. તેની પત્ની અને મણિભાઈ કાકા સિવાય તેને સ્વજના જૂલવા લાગ્યા. પાંચ વર્ષ વીતી ગયા. નાનો છોકરો સાતનો, મોટો નવ વર્ષનો હતો. બે વર્ષથી જગીર સુકુન્દના સસરા ગુજરી જવાથી સુકુન્દને ઘેર આવતી. કોર્ટ કામમાં હોશીયાર વૃદ્ધ મણિભાઈ કાકાએ તેના લેખ દસ્તાવેજ મજબૂત કરી લીધા. હવે સુકુન્દના પુત્રો કાકાઓથી કંઈક આર્થિક રિયતિમાં ઉતર્યા.

મનહરપ્રસાદ પોતાનાજ ગામમાં અપમાનિત જીવન બહુ દિવસ રાખી રાક્યા નહિ. આખરે મરણ પામ્યા. સુન્દરને કોઈ પણ સંભાલે તેમ નહતું. બંને દિયર દૈવિકલદાસ લાલદાસે દગો કરી ચોપડા કબજે કર્યાં. પરિણામે અન્નના સાસા પડવા લાગ્યા.

તેને સંતાનમાં એકજ છોકરી હતી. ધીમે ધીમે તેણે સુકુન્દની પત્ની પાસે આવવા માંડ્યું. પગપેસારો કર્યો, સહજ સ્ત્રી સ્વભાવથી આગવી વાતો યાદ કરી. સદૃશ્ય (સુકુન્દની પત્ની) તેને ઘરમાં પેસવા દેત નહિ. પણ પ્રભુ પ્રત્યે શ્રીમણિભાઈના ઉપદેશથી ભાવવાળા થયેલી તેણે સુન્દરને આશ્રય આપ્યો. અવારનવાર માદીકરી ત્યાંજ ખાતાં, પરિણામે કાયમ રહેવા લાગ્યાં. ગોવિન્દદાસ પ્રભુદાસે પોતાનાં નાણાં માટે તગાદો કર્યો. ધર હરસજમાં લેવા ધમકી આપી. દીન

ખનેલી સુંદર દુઃખની કથની દેવે રિયતિસંપન્ન થયેલી સદ્ગુણને વર્ણવી. કારણ તેની પાસે દેવે સાધન હતું. સદ્ગુણાએ આધ્યાસન આપ્યું. ગોવિન્દદાસ પ્રભુદાસને પોતાની પાસે ખોલાવી નિકાલ કરવા કહ્યું. પૂરાં નાણાં માઝ્યાં.

સમય મળતાં આ બધી બીના મણિભાઈ કાકાએ સદ્ગુણાને કહી. ધર આપતાં ઝાણ પને તેમ નહતું. સુંદરને વળી તેજ વરે પોતાની પુત્રી મેનાના લગ્ન કર્યા વિના આસે તેમ નહતું. તે પછી સાથે જણાવ્યું. તેને મુકુન્દ યાદ આવ્યો. આંખો બીની યદ્ય. ૪૬ કાકાથી સરમાઈ નીચું જોઈ રહી. ધીમેથી ભોલી, કાકા એ માણસને લોકોએ સરળ થતિનો લાભ લઈ બહુ દુઃખ દીધું. દેવે બધાને મારો આશ્રય મેલો પટે છે. અરે તે અત્યારે હોત તો મારા સમાન સુખી કોણ!

કાકાએ એકાએક મુકુન્દ સાંભળ્યો. બચાવકારે વિધવાન કસેરા ભર્યા આંસુ રાકો ભોલ્યા. દીકરી! તે તો થી પ્રભુના લોલા ધામમા આનંદ મદાસે છે. આ સુંદર બાળકો તને હુંક સમયમાં તેનું વિરમરણ કરાવી દે તેવા છે.

મનદરની વિધવા સુંદર પાસે રૂક્ત આશ્રયમા દીરા મણેકની આરસી હતી. મેનાના લગ્ન અતે ઝાણ માટે તે સિવાય છૂટકો નહતો. તેણે સદ્ગુણાને તે આપી. સદ્ગુણાએ મણિભાઈ કાકાને આપી. ડોસાને સદ્ગુણાને તે માટે મુકુન્દે પ્રાણ અર્પ્યો દને તે વસ્તુ સમીપ જોઈ તેનું રમરણ કર્યું. પ્રભુની છાંછા જીવથી કળા ચકાતી નથી તેમ સમાધાન પુ. ડોસાએ સદ્ગુણાને સિદ્ધાન્ત સમજાવ્યો દીકરા આ આરસી આપજોજ લેવી, અને મુકુન્દની પગ્થળ પૂર્ણ કરવી. સદ્ગુણા એજ વિચારતી હતી. મણિભાઈ ભોલ્યા. જે તારા સસરાના દ્રવ્ય કરતાં તારા બાપુનું દ્રવ્ય દેવી દરી. આમાં તેનો વિનિયોગ દરો માટે આમ થયું. બંને એકમત થયા.

સુંદર માત્ર ઝાણ અતે મેનાનાં લગ્ન ખર્ચ એટલામાંજ આરસી આપવા તૈયાર હતી. મણિભાઈએ તેમ ન કરતાં પાંચસો એકરની જમીન ગીરવી મૂકી વીસ હજારમાં આરસી ખરીદી. જવેરી પાસે રત્નોને બીજા કાચ વિગેરે નખાવી બીજી આથી મોટી જવ્ય આરસી બનાવી. ઝાણ અને મેનાનાં લગ્ન થયા બાદ તે ખર્ચ બાદ કરતાં બાકીના નાણાંના જે ભાગ પાડ્યા. અર્ધા નાણાં મેનાને કન્યાદાનમાં આપ્યાં, અર્ધા ધર્મોર્થ ચારાચર સુંદરને સ્વાધીન કરી વ્યવસ્થા કરી.

લાલદાસ પ્રભુદાસે તજાણું ત્યાં સુધી તાણી જોયું. મુકુન્દનું ધર ન મળ્યું તે માટે ચિન્તા કરતા તે બંનેતે પોતાનાં ધર વેચવા સમય આવ્યો. તે સદ્ગુણાને તે દ્વારા મણિભાઈને મળ્યા. તેમણે ધર વેચાણ રાખી તેઓએ નામની લાકાચિટ્ટી કરી રહેવા આપ્યા. આખું કુટુંબ મુકુન્દનું ઓશાંગણ તેની સ્ત્રી દ્વારા બન્યું. ન્યારે તે આ લોકમાં નહતો.

આરસીએ આરસો બનાવી રત્નોને પહેલ પાઠી નવા રૂપમાં તૈયાર કરાવ્યો હતો તે થી કાકારજીના પારોત્સવને રોજ એટલે શ્રીવલ્લભદેવના જન્મોત્સવની સમીપમાં ચૈત્ર કૃષ્ણ ૧૦ તે રોજ જે દિવસે તે ગામમાં આચાર્યશ્રી પધાર્યા હતા તેજ સમયે આપશ્રીએ રિયતિનું બ્યાન વર્ણવી બાલકો દ્વારા મણિભાઈએ લાલદાસ પ્રભુદાસની સમક્ષ બેઠ અડિનાં શ્રીનિધિ સ્વરૂપને કયો. મુકુન્દનું ચરિત્ર સાંભળી આપશ્રી (મદારાજશ્રી) દણબર મૈત્ર રહ્યા. શ્રીમુખે ચાલ્યા કરી. શ્રીમહાપ્રમુકે લાલિલે એવે વૈભવ આજકલ વિરલ છે. મુકુન્દનો ધીરુદયોત્તમને જવની સેવાએ નિયુક્ત કર દીધો. વૈષ્ણવોએ જોરથી શ્રીગોવર્ધનનાયકો જય. શ્રીવલ્લભાચાર્ય મદાપ્રભુકી જયની ખનિથી મંદિર ગળવી મૂક્યું. આપશ્રીની પધરામણિ સદ્ગુણાએ કરી શક્તિ હિપરાંત બેઠ ધરી. તે દિવસ આપશ્રીની મુકુન્દને ત્યાંજ તુલિ થઈ.

થોડા વર્ષ ઉપર દારકાદાસ શેઠને નરકમાં નાખનાર ને જાવનાના કુષ્ટ બનાવનાર લોકોએ આજને આજ એમને તારી અને પાછા મુકુંદ દ્વારા સ્વર્ગમાં અને પ્રભુના ધામમાં મોકલી દીધા. મીઠાજીને પતિ પ્રત્યે બેદરકાર સરગુણને પતિવ્રતા અને શાણી ગંભીર બનાવી દીધી અને તરંગી પદો વિનાના મુકુંદને અલૌકિક બનાવી દીધો.

હરિદાસે આચાર્યશ્રી પાસે ગામમાં આગેવાન હોવાથી શ્રીપાસે જવાની સરજતા હોવાથી એકાન્તમાં કે જે સમયે મણિભાઈ ત્યાં હતા, ત્યાં જઈ પોતાની બૂલ અને આહલંકારની શિક્ષા વર્ણવી પોતેજ કુટિલતાથી આગસી પ્રજાને ત્યાં ન આવવા દીધી તે કબૂલ કરી ક્ષમા માગી. આપશ્રીએ આરા કરી. કાકા (માનથી આપશ્રી વૃદ્ધોને તે નામથી બોલવતા હતા) પશ્ચાત્તાપ એજ પ્રાયશ્ચિત્ત આ માગેલા છે. ગરજીરધના અપરાધ પ્રભુ જોતા નથી. નિજજનને બૂલતા નથી. ડોસાએ મુકુંદને યાદ કરી આપશ્રી પાસે આજ દિવસનું વર્ણન કરી અશ્રુ ખેરવ્યા. આપશ્રીએ કહ્યું ડોસા યાન્ત યાઓ પ્રભુ દયાળ છે. એટલામાં શયન સમય હોવાથી આપશ્રી નિજ મન્દિરમાં પધાર્યા.

મણિભાઈ વિગેરે દર્શન માટે બહાર આવ્યા. જન્મે ઊંકરા મુકુંદના મણિભાઈ પાસે હતા આજે સદ્ગુણા મુદ્ગ વિગેરે બધાજ દર્શને આવ્યા હતા લાલદામ પ્રજુદાસ, શાન્તિલાલ (મનહરનો જમાઈ જે વૈષ્ણવ ભાવિક હતા) તમામ સાથે હતા બીક અપાર હતી. શ્રીને ઉત્સવ ને શ્રી ગોસ્વામિભાળક પધાર્યા હતા, ટપેરા થયા, દર્શન ખુલ્યા. કીર્તનકારોએ કીર્તન શરૂ કર્યું. મારગ રીત લીલાઈ ઉપરાઉપરી તાલ લેવાયા. આપશ્રીએ શયનાર્તિ કરી. હાથ ધોઈ પાછા નિજ મન્દિરમાં પધાર્યા મણિભાઈએ સદ્ગુણ એ અલૌકિક દર્શન કર્યા. મરકરીના લોકના બચથી મનમાં રાખ્યું. એકમેકના સામુ જોયું. આપશ્રી પણ તે જન્મે તરફ જોઈ રહ્યા કે દર્શન ઘમ્મલ ઠાકે વ્હે જવાઈ રહ્યું મણિભાઈ મુકુંદને પ્રત્યક્ષ જોના હોય તેમ આખો ફાટી રતબ્ધ બન્યા. હતા. સદ્ગુણાએ બીની આખો જાવ પ્રત્યક્ષ થવાના જાયે લુગી મહારાજશ્રીએ સામુ જોયું. નાનો ખાણ વલ્લભદાસ જોતી ઉઠ્યો. દાદા, લુએ લુઓ કાકા શ્રી સંકારજીને પ બો કરે છે અને આપણા દર્પણ સામુ જોઈ દસે છે મણિભાઈએ હાથથી ઊંકરાનું મુખ ઢાખ્યું. આપશ્રીએ સ્વચ્છ દષ્ટિ કરીને કૃપામૃત વર્ષાવ્યું.

શ્રીકૃષ્ણ પ્રાકટય.

[અનુવાદક—ત્રેમલાલ જો. કંસારા. સુલતાનપુર.]

પછી બધા શુભવાળા, કાગ પરમ શોભિલો, શેઠિણી નદાન ઉગ્યુ, શાન્તર્શી શુદ્ધ તારકો ૧
દિશા પ્રસન્ન આકાશે, નિર્મલ તારા ઉગિયા, મંજવ પૃથ્વીમાં થયું, પૂર, ગામે ખાણે મળે. ૨
નદી નિર્મળ સહિયા, ધરામાં કમળો ખીલ્યા, વનગંજિમાં પુષ્પના શુરે અવિ કદગોલના. ૩
પવિત્ર મુગધી અપર્શે, સુખકારી વાયુ વહે, દિલ્લેના શાન્ત અસિઓ, તે ત્યાં પ્રત્યક્ષ થયા ૪
તેવ વિરોધિ સાધુના, મન આનંદિત થયા, સ્વર્ગમાં દેવતાઓના, કુદુલિઓ વાગી રહ્યા. ૫
કિન્નર ગધર્વો ગાયે, ને રતવે સિદ્ધ ચારણો, અપ્સરાઓ, વિદ્યાધરો, આનંદથી નાચી રહ્યા. ૬
મુનિઓ ને દેવતાઓ હશે પુષ્પ વૃષ્ટિ કરે; મેવ સમુદ્ર નિકરે, મન્દમન્દ મર્છે રહ્યા ૭
મધ્ય રાત્રે તમ મટયુ, જનાર્દન પ્રકટિયા, દેવથી દેવશીમાં વિષ્ણુ ચર્ચે હરે રહ્યા. ૮
પ્રકટયા જેમ પૂર્વમાં, પૂર્ણ ચંદ્ર પેઠે હરિ ૯

ગુજરાતીને જવાબ.

(નીચેના જવાબ 'ગુજરાતી' પત્રના વંચીને મોકલેલે, પણ તેમણે પ્રકટ કર્યો નથી, તેથી અત્રે પ્રકટ કરીએ છીએ.)

૨૧. ૨૧. શ્રીયુત નરવરસાલ ઈન્દ્રારામ દેસાઈ, બી. એ.

અધિપતિ સાહેબ " ગુજરાતી "

લી. ગોવિંદલાલ હોટાપ્રાજ પારખના લખાવટપરથી

વિ. વિ.

તા. ૨૪-૧-૩૪ ના ગુજરાતીના અંકમાં આપનો અંગત ખુલાસો વાંચ્યો, તે સંબંધમાં નીચેની જાણતો ઉપર આપનું ખ્યાન જોવાની રજા લઉં છું.

૧. જેને આપ જમજનક લેખ માને છે તે મુંબઈ સમાચારમાં તા. ૨૬-૫-૩૪ ના અંકમાં પ્રકટ થયો, અને આપનો ખુલાસો ગુજરાતીમાં છપાયો. ગુજરાતીના વાંચકોએ મારો લેખ વાંચ્યો નથી અને મુંબઈ સમાચારના વાંચકો આપનો ખુલાસો વાંચી શકશે નહીં તેથી મારે લેખ પ્રથમ ગુજરાતીમાં છાપી પછી આપનો ખુલાસો છાપ્યો હોત તો વ્યાજબી ગણાત અને મને તથા મારા લેખને વાંચકો ન્યાય આપી શકત. પણ તેમ થયું નથી તેથી મારે ખુલાસો આપના પત્રમાં પ્રસિદ્ધ કરશે.

૨. આપને મારો લેખ જમજનક ગણે છે તેવી રીતે મને આપનો ખુલાસો જમજનક લાગે છે.

૩. કનકાગિરોડની સાખીતી આપની પાસે મનાવવા મારે હેતુ નથી. મારે હેતુ આપની બેવડી નીતિ સામે પોકાર ઉઠાવવાનો છે અને તે સાખીત કરવાનો આપાર ગુજરાતી પત્રની કામગીરી ઉપરજ છે.

૪. સદનરીય રહેવાનો ઉપદેશ આપતાં પદેશ આપે સદનરીયતા ગુમારીને પૂર્વે વસંત-રામ શાસ્ત્રી તથા લક્ષ્મીભાઈ દેસાઈને આપે સંબોધિતા તે પ્રમાણે મને અંધશ્રદ્ધાળુનો ટાઈટલ આપ્યો છે તેથી જરાપણ સમતોડવણું ગુમામ્યા વગર આપ તરફ એકપણ અપશબ્દ સંબોધ્યા વગર આપની બેવડી નીતિ સાખીત કરવા તૈયાર છું.

૫. સંપ્રદાયને આપ સંકુચિત દૃષ્ટિવાળો ગણે અને તમારી પણ વિચારણ દૃષ્ટિવાળા વૈદિક વૈષ્ણવ હોવાની માન્યતા સામે મારે કશું કહેવાનું નથી. આ વ્યક્તિગત માન્યતા છે અને તે માટે આપ સ્વતંત્ર છો, પરંતુ બીજાઓની રજાંજલાની નોકરી કરવા બીજાને દલકા ચીનરવા એક વર્તમાન પત્રના અધિપતિ તરીકે આપને અધિકાર નથી એવું હું માનું છું.

૬. વર્તમાનપત્રના અધિપતિ તરીકેનું આપનું બેહુ અંશે વર્તમાન પત્રના પૃષ્ઠો એ આડકોની બહેર મિલકત ગણાય, તેના દ્વારા માદકોને બેવડી નીતિ બરી સામગ્રી પુરી પાડવામાં આવે તો તે માદકો માટે વિલાસક છે એમ હું માનું છું અને તેથી એક વૈષ્ણવ હોવા ઉપરાંત ગુજરાતી પત્રના માદક અને વાંચક તરીકે આપની સામે આ મારી ફરીયાદ છે તેથી બન્ને બાજુ આપના પત્રમાં આવવી જાઈએ.

૭ શ્રીયુત જાનીજનો ખુલાસો મુંબઈ સમાચારમાં મેં વાંચ્યો છે તેથી બેવડી નીતિ માટેનો તેમના પ્રત્યેનો મારો શક ખોટો પડે છે. તે માત્ર માફ અનુમાન હતું, તો પણ અનુમાન ખોટું પડે છે અને તેથી હું મારી દીલગીરી બહેર કઈ છું તે જાણત મેં મુંબઈ સમાચારમાં મોકલી છે પણ હજી છપાઈ જણાતી નથી.

૮. ઇ. સ. ૧૯૦૮ થી હું ગુજરાતી પત્રનો આદેશ છું. ગુજરાતી પત્ર માટે એક ગુજરાતી તરીકે અને માન છે અને તેથી એક સનાતની તરીકે વધુ માન છે તેમાં લેશ માત્ર પણ ઉચ્ચ ન આવે તેટલા આતર મારી માન્યતા બહેરમાં ચુકું છું, મનુષ્ય માત્ર બૂધને પાત્ર છે એ ન્યાયમાંથી હું અપવાદરૂપ હોઉં તેવું માનનારો નથી. તેથી મારી બૂલ થતી હોય તેો આપ બતાવશો.

૯. વિદ્વાન હોવાનો અથવા આપની સાથે વાદવિવાદ કરવાનો અથવા વિગ્ન મેળવવાનો મારો દાવો નથી અથવા પ્રસિદ્ધિમાં આવી યશ આટવાનો પણ હેતુ નથી. હેતુ માત્ર એટલોજ છે કે આપના પત્રના વૈષ્ણવ વાંચકોના કુમળા મગજમાં અમિત પરિણામ ના આવે તેથી વૈષ્ણવોને વિનંતિના રૂપમાં મારો લેખ દત્તો.

૧૦. શ્રીસર્વોત્તમસ્તોત્રમાં બીજા વાદને શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીએ દરાવ્યોનો ઇશારો નથી એમ આપ લખો છો પરંતુ આપના પ્રેસમાંથી પ્રસિદ્ધ થયેલા શ્રીબૃહત્તોત્રસરિસાગર ગ્રંથમાં નીચે પ્રમાણે જાણું છે તે જોશો.

માયાવાદનિરાકર્તા સર્વવાદિનિરાસકૃત (શ્રીસર્વોત્તમસ્તોત્ર)

માયાવાદતમે નિરસ્ય, માયાવાદિકર્તૃદ્રઢર્પદલને (સ્કુરત્કૃષ્ણમેમામૃત.)

ઉપરનાં વચનો શ્રીયુસાંધજી શ્રીવિઠ્ઠલનાજીનાં છે. આપની માન્યતા વ્યક્તિગત અને સ્વતંત્ર છે. કનકાભિષેક માટે આપનું પ્રમાણપત્ર મેળવવાનો આગ્રહ નથી તેમ જરૂર પણ નથી.

(૧૧) હવે આપની ભેરવી નીતિ માટે થેલા ઉતારા ગુજરાતી પત્રમાંથી લઉં છું.

(ફ) હું જાતે વેદિક વૈષ્ણવ છું સાંપ્રદાયિક સંકુચિત દષ્ટિવાળો વૈષ્ણવ નથી.

૫૯ ૯૦૧ તા. ૨૪-૬-૩૪

હું ૫૩ ચુસ્ત વલ્લભી વૈષ્ણવ છું એમ ખાત્રી આપું છું.

૫૯ ૧૫૯૧ તા. ૫-૧૧-૧૯૩૩

નોંધ:-મને ચુસ્ત વલ્લભી વૈષ્ણવ તરીકે ઓળખાવીને અંધશ્રદ્ધાળુ તરીકે ગણ્યો છે એટલે ચુસ્ત વલ્લભી વૈષ્ણવ એટલે અંધશ્રદ્ધાળુ એવું ૫૯ ૯૦૧ તા. ૨૪-૬-૩૪ ના લેખથી આપ મનાવવા માગો છો.

(સ) શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીને જગદ્ગુરુ લખે કે લખાવે તેમાં મને શો વાંધો હોય શકે છત્યાદિ.

૫૯ ૯૦૧ તા. ૨૪-૬-૩૪

શ્રી શંકરાચાર્યે બૌદ્ધાદિક નારિતકોને દિંદમાંથી શરૂ કરી તેથી જગદ્ગુરુ કહેવાયા પરંતુ દેખાદેખી વલ્લભી વૈષ્ણવોએ પણ પોતાના ધમગુરુ શ્રીવલ્લભાચાર્યને જગદ્ગુરુની પદવી પધરાવી. વળી એ પણ જાણે ઓછું હોય તેમ તેઓએ જાણે શ્રીવલ્લભાચાર્યજી આક્રિંકા, અમેરિકા, અરબસ્તાન વિગેરે પ્રદેશમાં જઈ ત્યાંના ધર્માચાર્યોને છતી આવ્યા હોય દિગ્વિજય કરી આવ્યા હોય તેમ “વિષના તારણદાર” “શ્રીવિષ્ણુવદનાનગ્રાચાર્ય” “અખિલ ભૂમંડલાચાર્ય” “જગદ્ગુરુ મહાપ્રભુ” “વૈશ્વાનરવદનાવતાર” એવી એવી પદવીઓ આપવા લાગ્યા છે. હું પૂછું છું કે તેઓ શું દાંતીપાત્ર થતા નથી ?

૫૪ ૧૫૯૧ તા. ૫-૧૧-૧૯૩૩

નોંધ:-આ પ્રમાણેના લખાણને વાંચ્યાં અને ફાટકાઈ તરીકે જાણવેલું છે ત્યારે તા. ૨૩-૪-૩૩ ના ગુજરાતીના મુખપૃષ્ઠ ટાઇટલ પેજ ઉપર નીચે પ્રમાણે લખાણ છે અને શ્રીવલ્લભાચાર્યજીનો ખસોક જાણેલો છે.

“અખિલભૂમંડલાચાર્ય શ્રીવલ્લભાચાર્ય મહાપ્રભુજી”

(ગ) શ્રીવલ્લભાચાર્યજીના પ્રથો પ્રત્યે અમને માન છે અને તેમના પ્રત્યે પૂજ્યભાવ છે.

પૃષ્ઠ ૯૦૧ તા. ૨૪-૬-૩૪

નોંધ—ઉપરના વાક્યનો વિરોધ કરનારાં વાક્યો તા. ૨૮-૮-૩૨ ના અગ્ર લેખમાંથી લીધાં છે તે નીચે પ્રમાણે.

“એ એક જાણીતી વાત છે કે ગુજરાતમાં તથા ગુજરાતના માણસો પૂજ્યતા નથી. પરંતુ પ્રાન્તીય ધર્મોચારોએ આવી સંપ્રદાય વિશેરના અડ્ડા જમાવેલા છે અને ગાદીઓ તથા પૂજ્યો મેળવી છે.”

“પુણિ સંપ્રદાયના સંસ્થાપકો મૂળ દક્ષિણ દિશાના લેલંગ બ્રાહ્મણો છે. પણ તેઓની પ્રતિષ્ઠા કે મત પ્રચાર દક્ષિણ દેશના કોઈ પ્રાન્તમાં નથી પણ ગુજરાતમાં કર્મ ધર્મ સંધોગે તેઓના મતે એવી તો સત્ત્વજ્ઞ જ્ઞ ધાલી છે કે”—

“મદારાષ્ટ્રાદિ દેશોમાં આ સંપ્રદાય પ્રચાર ના પામ્યો તેના મુખ્ય કારણ એ દેશમાં વિકાસો વધારે અને અધર્મક્રાંતિઓ ઓછાં તે છે.”

“માત્ર ગુજરાતમાં વિદ્વાનો અભાવ અને શ્રદ્ધાનો ભારે સહભાવ હોવાથી શ્રીવલ્લભાચાર્યનો સ્થાપેલો પુણિમાર્ગ પત્તર યથા રાક્યો.”

“સંપ્રદાયના સ્થાપકોના સંન્યાસમાર્ગોએ તરફ પ્રવળ દેવ હોવાના કારણે.”

“આ સંપ્રદાયમાં મૂળથીજ જ્ઞાન વેરાચ્ચ અને સંન્યાસ તરફ બદલ અભુજ્યો છે અને ભક્તિ ભાવનાયુક્ત વાતો અને લખાણો પુષ્કળ છે. સદૃષ્ટિમાર્ગમાં શ્રદ્ધાથી પરિપુષ્ટ હોઈને ભક્તિમાર્ગનું ઉંડું રહસ્ય બદલ સમજવામાં નહીં આવ્યાથી ફેટલાક અનિવાર્ય દોષો આ સંપ્રદાયના પ્રવર્તકોમાં અને શિષ્યોમાં ઘુસી ગયા છે. ઇત્યાદિ.

સંપ્રદાયપ્રથોમાં અને માસિક પરોમાં સામાન્ય જુદી મદલ કરી શકે નહિ એવી અતિ-શયોક્તિ ભરેલી વાતો અને વાવડાઇ તેમજ ફાવડાઇ ભરેલા લેખો અધર્મક્રાંતિ ઇલાય છે એ તેમની રોગિષ્ઠ મનોદશાનું સૂચન છે.

(૧૨) જગવદ્ભક્ત નરસિંહ મહેતા અને પુણિમકાશિરોમણિ અદ્ય સખાના કાવ્યોના સામ્યના વિવચનમાં તારીખ ૨૪-૧૧-૩૩ ના રોજ પીલેપારથે સંસ્કૃત પાઠશાળાએ ઉજવેલી જ્યોતિ પ્રસંગે આપે આપેલા ભાવણમાં ૨૫૯ કથું છે કે:—

આનુજ અનુકરણ શ્રીપુણિમાર્ગના પ્રસિદ્ધ અદ્યસખાની છાપવાળા કવિઓમાં સુરદાસાદિ આદ્ય કવિઓ પાસેથી શ્રીવલ્લભાચાર્યે કદાચ કરાવ્યું હોય તો કંઈ કહી શકાય નહીં.

આ સામ્યમાં અનુકરણ કરાવ્યાની આપને ગંધ આવી તેના સમર્થનમાં આપના ખુલાસામાં લખે છે કે,

પશ્ચિમ દિશામાં શ્રીદ્વારકાધીશ શ્રીરણજીકરાવના મંદિરમાં શ્રીવલ્લભસંપ્રદાયમાં આજે જેમ છે તેવી કોઇ એક સેવા પૂજની પ્રથા પૂર્વે પણ ચાલુ હતી અને તે ઉપરથી શ્રીવલ્લભાચાર્યે સુરદાસાદિ પાસેથી કીર્તનો કરાવ્યાં હોય તો નવાઈ નથી.

આનાથી ઉચ્ચે લેખ તા. ૧૭-૬-૩૪ ના અંકમાં છે. મંદિરોમાં સેવા પ્રચાર શ્રીવલ્લભાચાર્ય, શ્રીયુસાંઈજી, શ્રીવિદ્યનાથજી (સં. ૧૬૧૩ માં) અને શ્રીરધુનાથજી (સં. ૧૬૩૭) માં ચાલુ કરાવેલ તે પ્રમાણે થાય છે.

મુરદાસાદિ મહાન્ ભક્તોનાં તેજસ્વી સ્વર્ગસમા અને ઉત્તમ ભાવવાદી કીર્તનોમાં અનુકરણને સ્થાનજ હોઇ શકે નહિ અને તે શ્રીવલ્લભાચાર્યજીએ કરાવ્યાં હશે એ શંકાને પણ સ્થાન મળતું નથી.

સમય સમય પરત્વેનાં સ્વાતુભવનાં ભાવવાદી કીર્તનો છે અને વળા તેની સંખ્યા કેટલીક ? તેનું માપ વ્યવસ્થા વગર અનુકરણ કરાવ્યાની જમજનક કલ્પના કોઇ અત્તાની માણસ પણ કરી શકે નહીં એવું માર્ફ માનવું છે.

આટલી વિગત પ્રસિદ્ધમાં મુકશે તો આભાર થશે.

આપના પ્રસિદ્ધ પત્રમાં આ હકીકતને સ્થાન આપવા જેટલી ઉદારતા આપ જરૂર બતાવશે. એવી આશા છે. પૂર્વે લક્ષ્યભાર્ષ છગનસાંઘના પ્રસંગમાં જન્મ્યું છે તેમ મુજરાતીમાં આ હકીકતને સ્થાન આપવાની આપની મરજી ના હોય તો આ લેખ પાછો મોકલશે કે જેથી બીજાં પત્રોમાં આ હકીકત છાપવાની સવક થશે. અધિપતિ તરીકે રદ કરેલાં ચર્ચાપત્ર પાછાં મોકલવા કે સ્થાપવવા આપ બાંધપણ નથી પરંતુ આ વિષયમાં માત્ર અપવાદ રાખશે અને આ મેટર પાછું મોકલશે. આવો કમનસીમ પ્રસંગ આવશે તો 'મુજરાતી' ના વાંચકો 'મારી હકીકતથી અભણ રહેશે. પ્રજા આપને ખુદિ આપે તેમ કરશે.

લી.

ગાવિંદલાલ છાટાલાલ પારિખ.

પ્રત્યોત્તર.

મોસ્વામી મહારાજશ્રી ૧૦૮ બાવાશ્રી પુરુષોત્તમલાલજી શ્રીમધુરાજ તથા કોટાવાળા મહુધે પધારતાં મહુવાના ગાંધી અમૃતલાલ હરજીવનદાસ તરફથી પુછાયેલા પ્રશ્નો.

તા. ૧-૫-૪૪ મહુવા—(કોટાવાવાડ.)

૧ શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીએ ધર્મની જે પ્રજાવિકા બાંધી તે પ્રમાણે તેમના વંશને ચાલ્યા નહિ. અને તેનું પરિણામ એ આવ્યું કે આજે એ સંપ્રદાય અધોગતિને પામ્યો છે તે વાત આપશ્રી માને છે ?

૮ ગુંસાઇના જાળક્રએ ખાસ કરીને નીચેની નગ્ન સત્ત્વ હકીકતો ઉપર વિચાર કરીને તેની સુધારણા કરવી ઘટે છે તેમ આપ માને છે ? માને છે તો અત્યાર સુધીમાં તે સંબંધે શું કર્યું છે ? અને હવે પછી આપ શું કરવા તૈયાર છે ?

૧ શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીએ પોતાનું જીવન વર્તન સાદું અને સાધુતાથી ગાળ્યું છે તેમ આપ કહ્યો છે ? આપશ્રીએએ તેમના પત્રકને અનુસરી વર્તન સાદું અને સાદું જીવન ગાળવું જોઇએ તેને મદદ આજે તો ગુંસાઇ જાળક્રને પૈસાની લોલુપતાનો પાર નથી. અમે પામર પ્રાણીએ તો દુનિયાની લોલુપતામાં ફસાઈ રજા છીએ તેમ તમે પણ ફસાઈ રજા છો અને આજે કશિરને સાક્ષી રાખીને કાણ કહી શકે તેમ છે કે ફસાએલ નથી ? જેટલા પ્રમાણમાં આપણે ખર્ચાજી ઝંઘડી ગાળીએ તેટલા પ્રમાણમાં સત્યથી વેચણા એવા, સત્ય ધર્મથી વેચણા એવા સાગ્ર અને નરસા અનેક પ્રત્નો પૈસા ઉત્પન્ન કરવા માટે આપણે કરવા જોઇએ એ નિર્વિવાદ વાત છે. જે જાળક્રાં દીસની દોરીએ ઝુલ્યા, જેને પાલીની જગ્યાએ દૂધ આપનારા તૈયાર છે જેણે નાનપણથીજ દુનિયાની મોજશોખનો સ્વાદ ચાખ્યો અને લક્ષ્મી જેવી પામે હમેશની હાજરાદલુર રહી તે જાળક્રાં પાવન કાળે શું ન કરે ?

૧૪ આપશ્રી બ્રહ્મ સંબંધી વાત કરો છો અને સમગ્રવેા છો કે આપણે ઈશ્વર-સમર્પણ કરવું નેમ્મએ, આપણે ક્રમ તો ઇશ્વરથી કરવા નેમ્મએ, આપણે અદ્ભાવ કે મમતા છોડવી નેમ્મએ, પણ આપજ તે ક્યાં પાવો છો ? વાસના મયાં વગર મમતા છુટે નહિ એમ કાઈ જુદિસાળી કહે નહિ. આંધારે ને રિયતિમાં મુસાબ બાળકોને ઉછેરવામાં આવે છે અને ઉંમરે પહોંચ્યા પછી ને રીતનું જીવન જીવવામાં આવે છે તે રીતે તે મમતા મૂકી શકે ? હા ! કોઈમાં એક વિદેહી હોઈ શકે ખરા ! પણ તેથી શું ?

૧૫ આપ ને મમતા મૂકી નથી શકતા તો અમો પામર સંસારિએ શું દિસાવમાં ! આપ આચાર્યજીએ કહેલી બ્રહ્મસંબંધી ઉચ્ચતા અનેક વખત કહો પરંતુ ત્યારે ને બ્રહ્મ સંબંધનો મંત્ર શ. ૧૧ કે શા કે વધુ વધુ શીજ દરાવો ત્યારે તે બ્રહ્મસંબંધનો અર્થ શું ? એ બ્રહ્મસંબંધનો મંત્ર આપ ત્યારે ધાવણા બાળકોને પણ આપો ત્યારે ધર્મની પરાકાષ્ઠા થઈ ! તેનાથી વધુ પતિતપણું શું હોઈ શકે ? આપ દ્રવ્યાર્થે ચરણપર્શ નામનું સાધન ઉત્તું કરો, મરનારના સાધરા ઉપર આપના ચરણ ધરાવી સીધેસીધું મોક્ષનું દ્વાર ખુલ્લું થશે તેમ અંધ અનુયાયીઓને જણાવો, પદ્મરામજી નામે પોતાની વડૂછની, બેટીછની મોટી શીજ રાખી પૈસા ઉભા કરો, ગુરુ મંત્ર આપ્યા બદલ વરો વરનો કર ઉવરાવો એ બધું આપની તરફ આવ ઉત્પન્ન કરે ? આચાર્ય પ્રભુજીએ આ પ્રમાણે પદસા બેગા કરેલા એમ તો આપ જરૂર નહિ કહો ! તો આવા આચરણ માટે શું આધાર છે ?

૧૬ પુષ્ટિમાર્ગના પ્રણેતા શ્રીમદ્ આચાર્યજીના પ્રમુખો અંશ દત્તા અથવા વિખ્યાત દર્શી તેમ ભણે માની લઈએ પરંતુ આપ સર્વ બાળકો, બેટા બેટીજીઓ, વડૂછઓ પણ પ્રમુખો અંશ છે તેમ આપ દાવો કરો છો ? ને કરવા દો તો આપનામાં અંશ છે તે વાત સાબીત કરવા તૈયાર છો ?

૧૭ ચરણપર્શ એ શા માટે ? અને તે કરવા કરાવવાનો આપનો અધિકાર શું ? એ પ્રભુ-લિલાએ અનેક જીવમાં વિવેકશું છે અને તેના પાપોમાંથી પામર, અંધ અનુયાયીઓ કે મુસાઈ બાળકો બચ્યા નથી એ કબુલ કરવા આપ તૈયાર છો ? આપ અદ્ભાવને કારણે ન કબુલ કરો તો આપ આ સંબંધિતતા કબુલ કરો છો ?

૧૮ મુળાઃ મૂળાસ્થાનમ્ । એ ઉક્તિ સત્ય છે ? ને સત્ય છે તો ગુણજ પૂજવા લાયક છે અને અન્ય વસ્તુ પૂજવા લાયક નથી એમ આપ સ્વીકારો છો ? આપ આચાર્યશ્રીના બાળક છો માટે પૂજવા લાયક છો એમ આપનો દાવો છે ?

૧૯ આપ ભુદા ભુદા કારણે અંદર અંદર વડો, કોટ કરો, દબરો રૂપીયાની ખુસારી કરો, રોજનું ૨૫-૫૦ ખર્ચ રાખી ખર્ચાળ, જીવન ગુમરો, દુકામાં સંસારી જીંદગી જીવો આપનામાં અમારા કરતાં વિશેષ શું ? આપનામાં આદર, માન ઉત્પન્ન થાય તેવું શું ?

૨૦ “અમે કરીએ તે પ્રમાણે ન કરવું પરંતુ અમે કહીએ તે પ્રમાણે કરવું” એ યુક્તિ અમો વૈજુઓને આપ સંબળાવવા માગો છો, આ ગાંધો યુગમાં કહેનારના સંજ્ઞાને તે આચરણમાં શું મૂકે છે તેની સાથે તોળાને તેની કીમત અંકાય છે તે વાત આપથી અજાણી હોવા સંભવ નથી. હજારો ધર્મોપદેશ કરતાં આપનું એક આચરણ વધુ કીમતી છે.

૪ આપશ્રી એમ ઉપદેશ કરો છો કે મુખ્યા, બીતરીયા, જળધરીયા, વગેરેએ પ્રામાણિકપણે સેવા કરવી, એ કહીને આપ ઈશ્વરની કૌમત જોષ્ટી આંકો છો તે આપને સમજાય છે ? તે પ્રભુસેવાયે રહ્યા નથી પણ પેટ સ્વાયે રહ્યા છે એ આપથી અચૂત છે ? આપ તથા ચાર રૂપીયાનું વેતન આપી બાકી પ્રસાદ વેચી તેમનું કરી લેવા કહો છો, સીધી રીતે નહીં તો આક્રમક રીતે, પણ સત્ય બીના એ છે કે આપથી ના નહીં કહી શકાય ?

૫ પ્રભુ ભાવના બુખ્યા છે એમ આપ જરૂર કહેવા તૈયાર છો પરંતુ આચરણમાં તો એક મંદિર બીજા મંદિર સાથે તુલના કરે છે કે શોભા વધુ ક્યાં છે ? વધુ પ્રસાદ ક્યાં વપરાય છે ? પરદેશી કપડાં અને પરદેશી વસ્તુથી પ્રભુને શણગારવાની બાલ શોભા છે. વધુ પ્રસાદ ઉમા કરવા સારા નરસા પ્રયત્નો અને એ પ્રસાદ જે કરોડો મનુષ્યને એક ટુંક ખાવાનું મળે છે તેવા દેશમાં કદાચ રીતે સાર્થકતા પ્રાપ્ત કરાવે તે સમજાવશો ?

૬ આપ સંપ્રદાય કરતાં કાંઈ વિશેષ ભારત વર્ષની ઉન્નતિમાં પણ કાંઈક ફાળો આપવા ઇચ્છા દર્શાવી છે, તે ભાવને કૃતિમાં મૂકીને અગોને આપ દોરવા તૈયાર છો ? આપે ખાદીનો અંગીકાર કર્યો છે, આપના મંદિરમાં શુદ્ધ ખાદીના વાત્રા વિગેરે વસ્ત્રો વાપરવા આપે ગોઠવણ કરી છે ?

૭ આપ રેશમ કેમ ઉત્પન્ન થાય છે તેનાથી અચૂત નહિજ હો ? રેશમનાં કપડામાં જેટલા તાંતણા છે, તેનાથી સદસગણા જીવેનો તેમાં ખર્ચ છે તે આપ જાણો છો ? આપ તેને ત્યાગી શુદ્ધ ખાદી અપનાવી ન શકો ?

(સહી)

લી૦ સેવક,—અમૃતલાલ હરજીવનદાસ ગાંધી.

શ્રીમાન્ ગોસ્વામીશ્રી ૧૦૮ શ્રીપુરુષોત્તમલાલજીને

સદ્ગુપ્દેશ.

મહુવામાં પૃથાયલા પ્રશ્નોના ઉત્તર.

૧ શ્રીમદ્ વરલાભાચાર્યશ્રીએ જે ધર્મની પ્રણાલિકા બાંધી છે તે પ્રમાણે તેમના વંશને આત્માજ નથી એમ કહી શકાય નહિ. હા ! તેમાં કવચિત્ પ્રમાદ થયલે હશે. સંપ્રદાય અધીન જીતિને પ્રાપ્ત કર્યો નથી. સંપ્રદાયના સ્તંભ, ઉન્નતવચ્ચ અને સનાતન સિદ્ધાંતો આજે ધણું અવિચલરૂપમાં બિરાજમાન છે અને રહેશે. કોઈ અનુયાયીના વિરુદ્ધ વર્તનથી સંપ્રદાયની તથા તેના શુદ્ધ સિદ્ધાંતોની અધોગતિ થયેલી ગણાય નહિ.

૨ શ્રીઆચાર્યશ્રીએ પોતાનું જીવન તદ્દન સાદું અને સાધુતાથી વ્યતીત કર્યું હતું એ વાત સૂર્યમાં પ્રકાશ છે તેના જેવી સ્પષ્ટ અને સત્ય છે. “તે વાતને અમે કયુક્ત કરીએ છીએ કે નહિ ?” આવા પ્રશ્ન ન હોય. અમે વર્તમાન કાલમાં શ્રીમદાચાર્યશ્રીના જેવા ભગવત શક્તિસંપન્ન અને એ પ્રાતઃસ્મરણીય મહાપુરુષના જેવું સાદું અને આદર્શ જીવન ગાળીએ છીએ એવા મિથ્યા ગર્વ કરી શકતા નથી. અમે નિઃસંકાયપણે સ્વીકાર કરીએ છીએ કે અમારું જીવન જેટલું સાદું અને ભગવતપરાયણ થઈ શકે તેટલું સારું અને તેને માટે અમારે પ્રયત્ન કરવા બેઠાએ. દ્રવ્યની લોહુપતા એક વાત છે અને તેની આવશ્યકતા એ બીજી વાત છે. લોહુપતા વર્જ્ય છે. સ્વધર્મ સાચવી શકાય તેનાથી વધારે ખર્ચાળ જીંદગી ન રહેવી બેઠાએ. પોતાની

વિદ્યાસિતાને પોષવા માટે વધારે ખર્ચ સંભવ્યો અને ગમે તે રીતે દ્રવ્ય મેળવીને તેના ખર્ચને ટકાવી રાખવો એ સંપ્રદાયના સિદ્ધાન્તથી સર્વથા વિરુદ્ધ છે અને અમારા આચાર્યશ્રીની આજ્ઞા પ્રમાણે અમારે લૌકિક ભોગ તો ત્યાગ્યજન છે. અમારા બાલકોને ન્હાની વયથી જ સ્વધર્મમાં રાખવા નેહએ અને તેમનું જીવન પણ સાદું રાખવું નેહએ. સ્વાદા અને સાત્ત્વિક જીવનમાંજ સુખ અને શાંતિ રહેતાં છે.

૩ અમે જે ઘનસંબંધની વાતો કરીએ છીએ અને સમજાવીએ છીએ, તે ચાત્રની વાતો છે તેમાં અમે સ્વતંત્ર કોઈ પણ કહેતા નથી. અદંતા મમતાના ત્યાગ કર્યા વિના પ્રભુની પ્રાપ્તિ થતી નથી, એ અદંતા મમતાનો ત્યાગ અમારે પણ કરવો નેહએ, લૌકિક વારાના પટની નેહએ, અમે જનક વિદેહી નથી, જીવન અને ત્યાં સુધી પ્રથમથીજ સાદુ અને સાત્ત્વિક ચલું નેહએ.

૪ મમતાને ત્યાગ એ પોતાના ઉદારની ઇચ્છા ધરાવનાર પ્રત્યેક માટે આવશ્યક છે. ઘનસંબંધની શ્રેયતા, ઉપયોગિતા અને અમૂલ્યતા સ્પષ્ટ અને સ્પષ્ટ છે. અમારે ત્યાં ઘનસંબંધ દીક્ષા લેવા ખાસ કોઈ જાતની નિમિત્ત ભેટ નથી. ઘનસંબંધ દીક્ષા શ્રીપ્રભુ પાસે એક શ્રીદેવ માન ધરીને પણ લઈ શકાય છે અને અમે તે પ્રમાણે રોકડો વૈષ્ણવોને દીક્ષા આપેલી છે એ વાત પ્રસિદ્ધ છે, ઘનસંબંધ અમૂલ્ય છે. ન્યાં સુધી બાલક મંત્રો ઉચ્ચાર કરી શકે નહિ ત્યાં સુધી અમે તે આપતા નથી. ચરણપર્યાંના સંબંધમાં જે જાણવો હો તે અમારો પોતાનો વિષય હોઈને અમે કહીએ તેના કરતાં ચાત્રોજ ખુલાસો કરશે, પરંતુ અમારા તરફથી અમે જાણવીનું કે ચરણપર્યાં કરાવવા માટે અમારી સ્વયં ઇચ્છા રહેતી નથી. સાચરા ઉપર ચરણ ધરવાનો બનાવ અમારા જીવનમાં અમારા સ્મરણ પ્રમાણે આજ સુધી બન્યો નથી. વૈષ્ણવો શ્રદ્ધા અને પ્રસન્નતાથી પોતાના દ્રવ્યની શુદ્ધિ માટે પ્રભુ સેવા તથા અમારા અંગત વિદ્યાવિભાગે ધર્મપ્રચારાદિના ખર્ચ માટે કાંઈ ભેટ ધરે છે તે અમે લઈએ છીએ, કાંઈ પાસેથી ફરજિયાત તથા કોઈનું દિવ દુઃખાવી અમે દ્રવ્ય મેળવતા નથી અને એવી રીતે કોઈ આપે પણ નહિ. શ્રીઆચાર્યચરણની તુલના અમારાથી યર્ષ શકે નહિ.

૫ પુષ્ટિમાર્ગના પ્રણેતા શ્રીવલ્લભાચાર્યજીમાં તે સું પણ જીવમાત્રમાં પ્રભુનો અંશ છે. અમારી માન્યતા પ્રમાણે તો શ્રીવલ્લભાચાર્યજી શ્રીપ્રભુગોવર્દનોદરજાના શ્રીમુખના આધિદેવિક અગ્નિસ્વરૂપ મણિય. શ્રીમદાપ્રભુજીના સમાન કે શ્રીપ્રભુના સમાન અમે છીએ એમ અમે પોતાને ન માનતાં, શ્રીપ્રભુના દાસ છીએ અને શ્રીમદાપ્રભુજીના વંશજ છીએ એમ માનીએ છીએ; અને આ કરતાં અધિક દાવો કદી રાખતા નથી. હા, પ્રભુનો અંશ અમારામાં નથી એવું તો અમારાથી કદી શકાય નહિ. પ્રમાણમાં પ્રવક્તા તમારી સામે અમે બેઠેલા મોહુદ છીએ. પ્રભુના અંશ વિના તેમ બને નહિ.

૬ ચરણપર્યાંના આધકાર સંબંધમાં અમે કોઈને ચરણપર્યાં કરવાનો ઉપદેશ આપતા નથી, તમે તેના જે પાપો જાણાવો છો તેવું કાંઈ અમને જાણતું નથી. ચરણપર્યાંથી કોઈના જીવનમાં વિષ રેડાયાં હોય એવું અમારા જાણવામાં નથી.

૭ મુણ એ પૂજનું કારણ છે. શરીર અથવા અવરૂપા નેહને પૂજા થતી નથી એ સત્યજ છે. અમે પૂજવા યોગ્ય છીએ એમ અમે કહીપણ કોઈને કહ્યું નથી. એ વિષયમાં વૈષ્ણવોને પૂછો. આચાર્યશ્રીના વંશજ છીએ માટે અમેને કાંઈ પૂજો એવો દાવો અમારો નથી.

૮ અમે અંદરે અંદર લટીને કોરટમાં ગયા નથી અને ખનતોં સુધી કોરટમાં ન જવું એવી અમારી માન્યતા છે. ખર્ચ ખની શકે તેટલું ઓછું રખાય તેને માટે અમે પ્રયત્ન કરીએ છીએ. સંસારમાં હીએ ત્યાં સુધી બહારથી સંસારી જીવન રહેવાનું અને વિરક્ત યદ જઈએ તો બીજી વાત છે. હા, સંસારના કાર્યો કરતા રહેવું અને આ કાર્યો ભગવાને મને સોંપેલ છે, અને ભગવાનની આજ્ઞાથી તથા ભગવાનને માટે ભગવાનની નિત્યસેવા પ્રેમથી થાય છે તેમાં આ બધું સહાયક છે તથા ઉપયોગી છે માટે હું કંઈ છું તેમાં માફ કંઈ નથી એવી ભાવના હોવી જોઈએ, યથાસંભવ આ ભાવનાને વિશેષ પ્રમાણમાં કેળવવી જોઈએ. અમારામાં કંઈ વિશેષ છે એવું અમે ક્યાં કહીએ છીએ ?

૯ “અમે કરીએ તેમ તમારે ન કરવું પરંતુ અમે કહીએ તેમ તમારે કરવું” આ પ્રમાણે અમે વૈષ્ણવોને કહેતા નથી. અમારી દરેક વાતનું અનુકરણ કોઈએ કરવું નહિ અને અમે શાસ્ત્રથી વિરુદ્ધ કદાપિ કંઈ વાત કહીએ તો તેને પણ કોઈએ માનવી નહિ; પરંતુ જે આચારણમાં તથા અમારા કહેવામાં પ્રભુ પરાયણતા તથા શાસ્ત્રીય સદાચાર, હોય તેને અનુસરવું અને માનવું. જ્યોતિષ શાસ્ત્ર તથા ધર્મશાસ્ત્ર વગેરેમાં આ યુગનું નામ કલિયુગ જણાવેલું છે અને લોકો આ વાતને જાણે છે છતાં તમે તેને જદલે જુદો સુગ જણાવો છો તો તેમ હશે! અમે જે કહીએ તેમાંથી જેટલું ખતે તેટલું આચારણમાં મૂકવા માટે અમારે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ એ વાત સત્ય છે; પરંતુ આ યુગમાં યુગધર્મને અનુભવેલ આપનારાઓ એ વાતનું પૂર્ણરૂપમાં પાલન કરતા હોય એમ કમમાં કમ અમને તો નિવામાં આવવું નથી!

૧૦ મુખીયા, જીતરીયા વગેરે સેવકોએ પ્રામાણિકપણે પ્રભુની સેવા કરવી જોઈએ એમ અમે કહીએ છીએ એમાં ઈશ્વરની કિમ્મત ઓછી આંકવાની વાત છે? સેવકોના વેતન તથા તેમની આજીવિકા માટે અમે યોગ્ય વિચાર કરી રહ્યા છીએ અને અમેએ મંદિરોમાં શરૂઆત પણ કરી છે. આ પ્રજા સંપ્રદાયનો સામુદાયિક હોઈ અમે એકલા આપી શકીએ નહિ, તેમ તેનું કંઈ પરિણામ પણ આપી શકે નહિ.

૧૧ શ્રીપ્રભુ ભાવના ભૂખ્યા છે એ સર્વથા સત્ય છે અને આચારણમાં તેને ન મૂકે તે યોગ્ય ગણાય નહિ. સેવા કે વૈભવમાં રૂપમાં ન હોય પણ ભાવમાં એક ખીભ કરતાં અધિક ખની શ્રીપ્રભુને લાડ લડાવે અને પ્રભુએ આપેલી વસ્તુઓ પ્રભુને સમર્પણ કરે તો તેમાં કંઈ અયોગ્ય નથી. પ્રભુને અંગીકાર થવાવાળા વસ્તુઓ શુદ્ધ જોઈએ. અત્યારે ખીભ કેટલાક રથજામાં વિદેશી ખાંડ વગેરે અપવિત્ર વસ્તુઓ ઉપયોગમાં આવે છે તેમ અમારા મંદિરોમાં આવતું નથી. વિદેશી વસ્તુઓના ત્યાગ સંબંધી તમે જે જણાવો છો તે આખતમાં અમેને પ્રથમથીજ પ્રીતિ છે આ વિષયમાં અમે ખનતું કરી રહ્યા છીએ. ભગવદ્ગ્રંથની વસ્તુઓ આપણેજ ભારતીય બન્યું-ઓના ઉપયોગમાં આવે છે અને તેથી તે વસ્તુઓની સાર્થકતા થાય છે, શ્રીપ્રભુને આધક સામગ્રી ભાવ અને સમગ્ર પ્રમાણે કંઈ ભક્ત અંગીકાર કરાવે તો તેથી દેશને કંઈ નુકસાન થતું હોય એવું અમે માનતા નથી. દેશને નુકસાન પહોંચાડનારી દરેક દ્રવ્યો આપણા ભારતીય જીવનમાં નેવામાં આવે છે તેના ત્યાગ કરવો જોઈએ.

૧૨ ભારતવર્ષની ઉન્નતિ માટે દરેક ભારતવાસીની ઈચ્છા સ્વાભાવિક હોયજ અને અમારી પણ તેવીજ ઈચ્છા હોય તેમાં નવાઈ જેવું નથી. તેને કૃતિમાં મૂકવા માટે અમે ખનતો પ્રયત્ન કરીએ છીએ. ખાદી માટે અને બીજી સ્વદેશી વસ્તુઓ માટે અમેને પૂર્ણ માન છે અને અમારાથી ખની શકે ત્યાં સુધી અમારા માટે તથા અમારા મંદિરો માટે ખાદી તથા સ્વદેશી

વસ્તુઓના આગ્રહ ધરાવીએ છીએ. અગ્રે પોતાને માટે વિદેશી વસ્ત્રો ખરીદતા નથી અને ખાદી તથા સ્પર્દેશી વસ્તુઓના પ્રચાર માટે ઉપદેશ પણ આપતા રહીએ છીએ.

૧૩ રસમી વસ્ત્ર દિન્દુઓમાં પવિત્ર વસ્ત્ર તરીકે મુગધીજ વપરાય છે અને તેની પવિત્રતા શાસ્ત્રીય પ્રમાણોથી તથા વિગાનથી સિદ્ધ થયેલ છે. અદિસાને પરમ ધર્મ માનનારા દિન્દુઓ તથા જૈનોમાં પણ પરાપૂર્વથી તેનો ઉપયોગ થતો આવ્યો છે. અમારા માનવા પ્રમાણે માણસોએ રમણજી શક્તિને યોગવા માટે તેને ધારણ કરવાં એ યોગ્ય નથી, પરંતુ પવિત્રતાની દૃષ્ટિએ ન્યાં જરૂર પડે ત્યાં તેનો ઉપયોગ કરવામાં અગ્રેને કાંઈ બાધ જેવું જણાતું નથી અને એવો એવો રસમી વસ્ત્રોનો ઉપયોગ પ્રાયઃ કરતા નથી તે તમે સ્પષ્ટ જોઈ શકો તેમ છે. (સંપૂર્ણ)

કુટનોટ—સંપ્રદાયની સાદિત્યસેવા શ્રીવલ્લભકુવના બાલકોએ વંશપરંપરાગત કરી છે એટલી સાદિત્યસેવા જગતના દાઈ પણ કુળમાં યજ્ઞ નહિ હોય. એ સાક્ષરીકુવની સાદિત્યસેવા પૃથ્વીના ૫૩ ઉપર અવર્જનીય છે. “કવચિત પ્રમાદ” હોય તો વંશમાં ઉત્તરોત્તર વિદ્વાન આચાર્યશ્રીઓ જનીરય પ્રવલ્લભી સાદિત્યસેવા કરી શકે નહિ, હાલ પણ શ્રીઆચાર્યબાલકોમાં વિદ્વાન આચાર્યશ્રીઓ ઘિરાળે છે, જો હાલ પણ “પ્રમાદ” હોય તો પચાસ ટકા ઉટલા વિદ્વાન આચાર્યશ્રીઓ સંપ્રદાયમાં હોત નહિ. “પ્રમાદ” માત્ર એટલો કે સંપ્રદાયના સિદ્ધાન્તોથી ભરપૂર સાદિત્યને મંદિરાના ખુણામાંથી કદાદી દાઉત હોલ જેવા પચ્ચીક રથાને નથી મુક્યું. એટલોજ પ્રમાદ વેષ્યુઓનો છે. વિદ્વાન વર્ગે તો બનતું કહ્યું છે. સદગત ભગવદીય તેહીવાળાએ દ્ધીયિ મ્મપિ માફક સંપ્રદાયને શંકાઓ અર્પણ કરી ૪૨ વર્ષની ઉંમરમાં સિદ્ધાન્તથી ભરપૂર ૪૨ ઉત્તમોત્તમ ગ્રંથ વેષ્યુય પ્રલ્લને અર્પ્યા, પ્રોફેસર મમનજાલ મ. શાસ્ત્રી એમ. એ. દમ્ભરા રૂપીયાની શીઠતને સાદિત્યપ્રચારમાં શેકી આત્મભોગ આપી સંપ્રદાયને પ્રકારમાં લાગ્યા. સંપ્રદાયના મરાઠુર સૈનિક શાસ્ત્રી વસંતરામજીએ દમ્ભરાની આવકને જતી કરીને જીવસદોસદની સંપ્રદાય સેવા કરી સંપ્રદાયને અપૂર્વ સાદિત્ય અર્પ્યું અને સસ્તામાં સસ્તું સાદિત્ય આપવાની પદ્ધતિ કરી હોય તો “શુદ્ધાદૈત” ના તંત્રી છે. હાલ તેનો તાજો દાખલો એજ કે “કીર્તનકુસુમાર” જેવો અપ્રાપ્ત ગ્રંથ માત્ર પાણીના મૂળે આપી સારી સેવા જાળવી છે. શ્રીયુત દીવાન સાહેબ પટવારી-જીએ પણ સારો આત્મભોગ તેમજ દ્વ્યભોગ આપી સાઈ સાદિત્ય બદાર પાડીને “મદારાજ લાઈબલ” ફેસની સમીક્ષા લખી અપૂર્વ સાદિત્ય સેવા કરી છે. આમ એકંદરે વિદ્વાન વર્ગનો પ્રમાદ નથીજ ત્યારે પ્રમાદ કોનો ? કેટલાક વેષ્યુઓ તો માત્ર “શીકૃષ્ણઃ ચરણંમમ” જપવામાં પ્રતિશ્રી માને છે. એક વર્ગ એવો પણ છે કે હસ્તલિખિત પુસ્તકો સીવાય શ્રીજી કથાંય વાંચી શકાય નહિ. આમ એકંદરે વેષ્યુઓમાં પ્રમાદ પેડો છે.

શ્રીમાન ગોરવામિયાલકોમાં પ્રમાદ છે, એવું કહેવું એ જુલ લરેલું છે. કાઈપણ પ્રમાદયુક્ત છેજ નહિ. અને હોય તો સર્વ બાલકોને લાગુ પડી શકે નહિ. વ્યક્તિગત હોય તો તેને માટે સંપ્રદાય ઉપર તેમજ સર્વ આચાર્યો ઉપર લખી શકાય નહિ. ને બાવા સાહેબના વિદ્વાન શાસ્ત્રીજીએ બુલતું જોઈતું નથી.

મી. અમૃતલાલ હરજીવનદાસ ગાંધી વેષ્યુય પુત્ર છે, તેઓ પોતાના પ્રસ્નોમાં અલસઅંધ જેવા વિશ્વમાન્ય સિદ્ધાન્ત ઉપર મલીચ દુષ્ક્રમો કરે છે. ત્યારે એક મુરોખીયન બંગાલ સીવીલ સર્વિસના એફ. એસ. ગ્રાઉજ એમ. એ. “Mathura & District memoir” મથુરા જિલ્લાની વાત એ નામક ગ્રંથના ૧ લા ભાગમાં શ્રીવલ્લભી મત વિશે લખ્યું છે કે “સંપ્રદાયનો સિદ્ધાન્ત જાણવાને તેના પોઝશ ગ્રંથો છે; ‘વલ્લભાચાર્ય’ પોતાના આખા સિદ્ધાન્તનો પાયો ‘અલસઅંધ’

અથવા પરબદ્ધ સાચી એકતા પર રચ્યો છે. તેમના કહેવા મુજબ આ વસ્તુ ઇશ્વર અને તેમને જાણવેલી અને શબ્દે શબ્દ જેમ તે ઉચ્ચારાઈ તેમ તેમજે લખી લીધી. આ ઇશ્વરચરિત વસ્તુનું નામ “ સિદ્ધાન્તરહસ્ય ” છે.

આવી રીતે મી. આર્ટિસ કહે છે એમ નથી પણ તત્ત્વજ્ઞાનના અભ્યાસી જર્મન પ્રોફેસરો પ્રો. એફ. એ. શ્રાડર, પ્રો. એફ. ડબ્લ્યુ હાવર, પ્રો. ઇનડીસેક સેમીનર, પ્રો. ડી. એચ. વોન, જેવા પ્રખર તત્ત્વજ્ઞાનનિષ્ણાતો શ્રીમદ્ભગવાદીશ્વર મહાપ્રભુ પ્રત્યે પૂજ્યભાવ રાખી તેમના સિદ્ધાન્તોનો જર્મનીમાં પ્રચાર કરવા માટે મદત્તવાકાંક્ષા ધરાવે છે. ત્યારે આપણાજ વૈષ્ણવ બંધુ ભાઈ અમૃતલાલ હરજીવનદાસ ગાંધી તે સિદ્ધાન્તો જાણવા પ્રયાસ નહિ કરતા વિશ્વમાન્ય સિદ્ધાન્ત ઉપર પોતાનું વાક્યાનુર્થ દર્શાવે છે. સમયની પણ બિલ્લિહારી છે.

મહુવાના એક વૈષ્ણવનો જવાબ.

કાઠીયાવાડમાં મહુવા એ સુપ્રસિદ્ધ શહેર છે. એક વખતે ત્યાંના વૈષ્ણવોની જાહેરાતની ઓર હતી, આલોચ વર્ષ પહેલાં શ્રીદ્વારિકાનાથ પ્રભુને નવા મંદિરમાં ગિરાજવવા માટે નગરશેઠ શ્રીયુત મોનદાસ ત્રંબકેભાઈએ નખી હવેલી સિંદ્ધ કરાવી, શ્રીદ્વારિકાનાથજીનું સ્વરૂપ શ્રીગુરુસાંછજના પંચમ કુમાર શ્રીરઘુનાથજીનું સેવ્ય છે, તે સ્વરૂપ એકસો વર્ષથી મહુવામાં ગિરાજે છે. જુના મંદિરમાં ખીરાજતા, પણ નગરશેઠની જલવંત કારકીદોમાં નવું મંદિર થયું, શ્રીમુંબઈથી ગોસ્વામી શ્રીનૃસિંહલાલજી તથા તેમના કુમાર વિદ્યાવિલાસી શ્રીગોવર્ધનલાલજી મહારાજશ્રીને ભવ્ય સત્કાર કરી પધરાવી અને મહા સુદ ૮ ના રોજ અને વલ્લભરાજકુમારોના શ્રીહસ્તથી શ્રીદ્વારિકાનાથજીને સુખપાલમાં ભવ્ય દાઢમાઠથી પધરાવી ભવ્ય સ્વારી કાઢી, જેમાં ભાવનગર સ્ટેટ તરફથી દરબારી લવાજમા હાથી વગેરે દરબારી સાજ તેમજ અમલદારો અને બહાર ગામનો વૈષ્ણવ સમૂહ સામેલ હતો, સ્વારી શહેરમાં ફરી નવી હવેલીમાં આવી શ્રીદ્વારિકાનાથજી શ્રીઆચાર્યશ્રીઓના શ્રીહસ્તથી પધરાવ્યા.

આવે અપૂર્વ આનંદ શેઠ મોનદાસ ત્રંબકે આખી પોતાની વૈષ્ણવતાનો અચ્છો ખ્યાલ આપ્યો હતો. શેઠજી દીનતાનું સ્વરૂપ હતા. મહુવાની આજુબાજુ શ્રીગોસ્વામી બાળક પધાર્યા હોય કે તુરતજ પોતે વિનયયુક્ત વિનંતિ કરી મહુવામાં પધરાવી લાવતા, તેજાજ દીનતાથી ભરેલા શેઠ ચક્રભાઈ લવજ આજ વૈષ્ણવોની અપૂર્વ સેવા જનની રહ્યા છે. વયોદૃઢ હિમર હોવા છતાં, દરરોજ શ્રીદ્વારિકાનાથજીના દર્શનમાં તેમજ નગ્નવાસી વૈષ્ણવોની સેવામાં તપર રહે છે અને શેઠ મોનદાસ ત્રંબકના પુત્ર શેઠ હરિલાલ મોનદાસ આદર્શ સેવાભાવી છે. તેઓ પોતાના પિતાશ્રીના પગને ચાલી શ્રીદ્વારિકાનાથજીનો વહીવટ સંભાળપૂર્વક કરે છે. શ્રીગોસ્વામિભાલક પ્રત્યે પૂજ્યભાવ રાખી સંપ્રદાય સેવા કરે છે. થોડા ટાઈમ પહેલાં મુખીવાજી ઉપર તે દેખી ટોળી તરફથી હુમલો થયેલો, ત્યારે શ્રીહરિલાલભાઈએ યોગ્ય જંદોજસ્ત કરાવી આપી, હુમલો થતો અટકાવ્યો હતો, નગ્નવાસી તેમજ અન્ય વૈષ્ણવ બંધુઓ પ્રત્યે પ્રેમભાવથી વર્તન કરે છે, સ્વામી લક્ષ્મીનારાયણજી ઉપર ન્યારે ગદીય હુમલો થયો હતો ત્યારે પણ પોતાથી જનનું કરી ખરા વૈષ્ણવ તરીકેનું કર્તવ્ય જનવ્યું હતું.

શ્રીમાન વિદ્યાસુધાકર ચિ. ગો. શ્રીપુરુષોત્તમલાલ ખાવા (શ્રીમથુરાજવાળા) સંપ્રદાયના વિશ્વોપકારક સિદ્ધાન્તોનો પ્રચાર કરવા અર્થેજ કાઠીયાવાડમાં પર્યટન કરતા કરતા શ્રીગીરના આઠ પધારેલા, ત્યાંની વૈષ્ણવ તેમજ સનાતની પ્રજા તરફથી અપૂર્વ સન્માન મળ્યું, ત્યાર બાદ આપશ્રી મહુવા પધારેલા. આપશ્રી વિદ્યાવિલાસી સંપ્રદાયના મહાન પ્રચારક હોવાથી જાહેરમાં

વ્યાખ્યાનો કરવાનો ક્રમ રાખેલો, તેમાં એક ગાંધીજીના કહેવાતા સુરત અનુયાયી તે મી. ગાંધી આવ્યા. પુષ્ટિ સંપ્રદાયની બન્ધ જાહેરવાણી, અને તેમાં એક શ્રીચલમરાજકુમારના સંપ્રદાય ઉપર પ્રકાશો ફેંકતા સિદ્ધાન્તયુક્ત વચનામૃતોથી, અને વૈષ્ણવ સમુદાયો ઉત્સાહ જોઈ અમૃતસાગર દર-જીવનદાસ ગાંધીના તેજોદેવી ચરમાની લાઇટથી સ્પર્શ થઈ શક્યું નહિ. લાગણ્ય રાખામાં અસંખ્યતાનું પ્રદર્શન કરતા પ્રશ્નો કે જે કેવળ દેશયુક્ત અંગત આલેખરૂપ હતા તે પૂજામાં આવ્યા. અમૃતસાગર ગાંધી સંપ્રદાયના સિદ્ધાન્તોથી લાખો ગાઉ દૂર છે. સંપ્રદાયનું અપૂર્વ સાદિત્ય આજ વીસ વર્ષથી પ્રેરિશર મગનસાક ગ. ચાત્રી, તેજીવાળા તથા સંપ્રદાયના મચદર સૈનિક તરીકે સુપ્રસિદ્ધ શાસ્ત્રી વસંતરામ, તથા ગ. રા. પટવારીજી સાહેબ તથા પ્રેરિશર શાહ દ્વારા થયું સાદિત્ય બદાર પડ્યું છે છતાં તે ભાષ્ય સિદ્ધાન્તથી કેટલા અનસિત છે તે જાણી મને તાલુથી થાય છે, કારણ કે સંપ્રદાયના સિદ્ધાન્તો ગ્રંથા સિવાય પ્રશ્નો શી રીતે પુઢીશકાય? પણ તે પ્રશ્નોમાં સંપ્રદાયરચાયક તેમજ શ્રીચલમરાજકુમાર ઉપર ગર્ભિત આલેખ સમાયેલ હોય છે તેનો જવાબ નહિ આપવો એજ સમજાવવું કાર્ય હોય. પણ શ્રીમાનનું ખેવ સંપ્રદાયના વિશ્વોપકારક સિદ્ધાન્તોનો દિવ્ય મંદેશ પાડવાનું હોવાથી સંપ્રદાયના સિદ્ધાન્તયુક્ત, નમ્ર સંગ્રહ રાખેલી આપા શેષીમાં "પ્રશ્નોત્તર" ૩૫ ઉપદેશ આપ્યો, તેથી જાહેરમાં હાથ સારી પડી.

મી. અમૃતસાગર ગાંધી બાળજી કરવામાં તેમજ પ્રશ્નો પુજામાં બદાદર છે. તેનુંજ દહમાં રહીને કાર્ય કરે તો પ્રશ્નોસાધક ગણાય. પાંચ વર્ષ પહેલાં શ્રી. અમૃતસાગર દ. શેઠ વિશ્વાયત દેશી પ્રજાનો પોકાર સંજોગાવવા દેશી પ્રજા તરફથી પ્રતિનિધિ તરીકે જતા હોવાથી દેશી પ્રજાની સહિષ્ણો લેવાઈ રહી હતી તેવામાં દરજાર સાહેબ અને પટ્ટણી સાહેબની સ્વારીના મુકામ મહુવામાં થયેલો, મનજી નયુગાર્થ દાહરકુલમાં સમા મળી, તેમાં મદારાજ રાહેજ તેમજ શ્રીપદ્મણીજીનું મનનીય બાળજી થયું પણ તે વખતે મી. અમૃતસાગર ગાંધી કૂદી પડ્યા તૈયારી કરી, બોલવા ઉભા થયા, શ્રી. પટ્ટણી સાહેબે બેસી જત્યોનો હુકમ ફરમાવતાં મી. ગાંધીને વીંચે મ્હોટે બેસી જવું પડ્યું. હવે હું મી. અમૃતસાગરજીને કહું છું કે આપે પ્રશ્નો પુજામાં બદાદરી બતાવી, ગાંધીયુગની ડાહી ડાહી વાતો કરવા દેશોન્નતિ માટે બદાર પડ્યા આચાર્યશ્રીને જણાવ્યું, તેમજ પ્રશ્નચિકા બંગ કરવાનું વગેરે વગેરે જણાવ્યું પણ તે વગેરેદેશે વાંકિયમ્ દર્શાવ્યું. કારણ કે દેશોન્નતિ કરનાર બકબકોને ગાંધીયુગની ડાહી વાતો કરી સ્વચાન્ત્યની અજાણને તેમજ દેશને અધોગતિના ગર્તમાં જતા અટકાવવા મહેનત કરવી હતી. અમારો અમાર સ્વચારિત્યનો વિશ્વધ્વજ ફરકાવતો પુષ્ટિ સંપ્રદાય અધોગતિને નથી પામ્યો પણ આ વિચારી સહીના ગાંધીજીના વિવચાંધ ૬૦ ચેષકાઓએ અમેરીકન સિખ્યા નીચા નાગીજીદેવીનો ઉદાર કરી, હાંદની પવિત્ર જમિની સ્વરાજ્ય વેદા ઉપર ઓચારિયની નીતિનું અસિદ્ધાન્ત આપી એ સાહસી બદમાશો, તેની સંદેશાઓ, અને તેના પાપે આ પવિત્ર ભારતવર્ષ અધોગતિના ગર્ત તરફ લાયાનક ફેંકતાં યુક્ત થઈ મંદ ગતિથી પ્રયાણ કરી રહેલ છે. તો અમેરીકન નીચા નાગજીની સાથે વ્યભિચાર તથા સંદેશપાન કરનાર ૬૦ બદમાશોની નામાવલી બદાર પાડવામાં ગાંધીજી કેમ સંતાકકટી રમે છે? શું તેના સાહ બદમાશોના હાથને કબજે લેવા કેમ ગાંધીજીને પ્રશ્નો પુજામાં નથી આવતા? દેશોદ્ધારના બદાને નીચા નાગીજીદેવી સાથે પાસવચીલા ચવાની કામોદાર (!) કરનાર સાહ નેતાઓએ કેટલો દેશોદ્ધાર કર્યો? એ કાંઈ બતાવશે? આધુનિક કાર્યકરોની ફેંચોંધીય (અ) નીતિ માટે કેમ આંખ મોંચામણ થાય છે? અરે! પ્રજાત દેરીના બદાને ઉઠ્ઠાવ્ય છે:કરામોએ કુમારિકાઓના કૌમાર્યવ્રત બંગ કરી શીખળ બટ કરેલ છે. તેના બદમાશોને કેમ મોઈ પુજવા વિમ્મતે બદાદર બતાવું નથી! કે ત્યાં પોતું હોય ત્યાંજ આંગળી યજાય.

અમારા શુરુદેવના પિતાના ચરણસ્પર્શ કરીએ, પ્રભુ તરીકે અમર પ્રભુના અંશ તરીકે તેમને માનીએ તેમાં અંધશ્રદ્ધા શેની ? ગાંધીજીને ચિત્રમાં ચરુડ-ઉપર ચઢાવાય, પાંચ રતલ પથર ઉપાડવાની જેનામાં તાકત નથી તો પણ તેમના અદ્ભુત અનુયાયીઓથી ગોવર્ધન ઉપડાવવા કૃષ્ણતા કરાવાય, વાંકે ટાંગે હિમા રાખી “ મોહન બંસરી ” બજાવેના અંધશ્રદ્ધાના ફેંચપોલીશ પાલજ્યાય, ગાંધીજીની પધરામથી ચતાં તેમનાં અંધ અનુયાયી વેવલા, પ્રેમધેણા ગાંધી ભક્તો અને ભક્તાણીઓ અથડા અંધેડીમાં મરી પડી ચરણસ્પર્શ કરે, એ પ્રજ્ઞાસિકાથી ગાંધીના ધોળા ટાપીવાળા અનુયાયીઓના જીવનમાં શું વિષ નથી રેડાયું ? બાકી સહવાસથી વિષવંશનાયુક્ત બની વ્યભિચારના પ્રાપોમાંથી પામર અંધ અનુયાયીઓ કે દેશના નેતાઓ બન્યા નથી. જેનો દાખલો નીલાનાગણદેવીના ગૌરાંગ સ્પર્શ રૂપે દાઢ તાળેજ આપ્યો છે. ત્યાં પ્રશ્ન પુછનાર ભાઈઓના તેજોદેવી ચસ્માની લાઈટ સમુદના કે ધરના કયાં ખુણામાં છુપાઇ છે ? શ્રીયુત ગાંધીજીના ભગ્નોજ્ઞ જનભાઈએ સાબરમતી આશ્રમમાં દસ હજાર રૂપીયાનો ગોટાળો કર્યો તે વખતે પ્રજ્ઞોતરી કરનાર બહાદુર કયાં સંતાઇ રહ્યા હતા ! હલુ પણ સમ્યક્ચિત્ત, નીતિની આદર્શ વેદી ઉપર દોલ નાટક ભજવનારા ધોળા ટાપીવાળા અંધ અનુયાયીઓ સ્વરાજને નામે દોઢ ડહાપણ વાપરી પેસા હિમા કરી પોતાનાં પાપી પેટ ભરે છે. પ્રહસનંધ જેવા આદર્શ સિદ્ધાન્ત સામે કમર કસનારને હું પુછીશ કે સ્વરાજના સિદ્ધાન્તને દેશ સમક્ષ રજુ કરી કરોડો રૂપીયા ભેગા કરવામાં શું નથી આવ્યા ? સ્વરાજના બારણાં ઉઘાડી આપવાનો અંધ ઇન્કારો રાખનાર ગાંધીજીએ બાર ચર્પની લાંબી કારકીદોમાં કેટલાં સ્વપ્ના સેવરખ્યાં ? સ્વરાજ્યના દર્શન કરવા શું પામ્યા હો ? ત્યારે શું આ સ્વરાજ્ય ફંડને નામે ચોક્કસો દગાકટકાથી ભરપૂર મુસદ્દોગીરી બતાવતો વેપાર શું નથી ? અને તે પૈસાથી શું દરિદ્ર શીટાડી દીધું ? મી. અમૃતલાલ ગાંધી ગાંધીજીને પ્રશ્ન પુછવાની હિમતે બહાદુરી દેખાડી પુછ્યો કે મી. દેવીદાસને ક્રમ કોઈ દેડની છોઢરી સાથે ન પરણ્યા ? શું પારકાને જતી કરવાનો અપટ્ટેટ ધધો તો નથી ? શા માટે આવા દંભો ચલાવી લેવાય છે ? તેના સામે બંડ ઉઠાવનાર માવતો પૂત કેમ કુંલકર્ણની નિંદ્રામાંથી જાગતો નથી, માટે સંજનન અને ડાહ્યા પુરુષે પત્ર તળે બળતા પ્રજ્ઞોને તપાસી “ પરોપદેવો પંક્તિયં ” બતલાવા નીકળવું જોઈએ. પંખી પુષ્ટિ સંપ્રદાયના અગર અને અમર કાર્તિયાસા સિદ્ધાન્ત દુર્ગના રક્ષક શ્રીવલ્લભરાજકુમારને પ્રજ્ઞો પુછવામાં ડહાપણ વાપરવા તૈયાર થવું જોઈએ. ત્યાં સુધી પત્ર તળે સળગતા પ્રજ્ઞો ધુંધાઇ રહ્યા હોય, તે ટાઇમે બીજા પ્રજ્ઞોની વઢારે દોડી જવું એ સાહિત્યના સાસ્ત્રીય સિદ્ધાન્તની સ્વચ્છમિ ઉપરથી હીમતથી પાછા હઠવામાં બહાદુરી બતાવે છે અને અતિ હાસ્યાસ્પદના વિડંબન ગર્તમાં ગજડી પડે છે. લી. સાહિત્યોપાસક વૈદ્યાનરદાસ-મહુવાવાળા.

સાંપ્રદાયિક ગ્રંથો ક્યાંથી મેળવશો ?

શ્રીમદ્ભાષ્ય રશિમ અને શ્રી સજોધિની (સંપર્ક) મળશે.

स्वास् पुष्टिमार्गीय वैष्णवों के लिये—सुख स्वामी—आयत सुखस्वामी

अविश्वासी बनकर समय न चूकना.

प्यारे वैष्णव ब्रह्म ! अब आपको न अन्याश्रय करनेकी जरूरत है न दुख पावेकी आवश्यकता है हमको बहुत दिनोंसे शोक था कि कोई ऐसा वैष्णव मिले जो सहज ही में चमत्कारी मार्ग दिखादे । जिससे पुष्टिमार्गीय वैष्णवों को अन्याश्रय से तथा दुखसे लुटाकर सुख पहुँचावे । यह हमारी बहुत दिनसे लालसा थी

लेकिन—जिन सोजा तित पौह्यां गहरे पानी पैठ

इस उपरोक्त कहावत के अनुसार हम अपने कार्य में तल्लीन रहते । भगवत् इच्छासे स्वप्नमें एक भगवत् भक्त के दर्शन हुये—वे सिद्ध पुरुष ज्ञात होते थे । उनका चित्र हृदयमें अंकित हो गया और बड़े वेगसे उनके दर्शन पानेकी अभिलाषा उत्पन्न हुई अल्प समयमें दर्शन प्राप्त हुए और इच्छित सिद्धियाँ उनके द्वारा स्वतःसिद्ध हो गई परन्तु इस क्रिया के निमित्त हमसे दो वचन भी निम्न लिखित लिये गये ।

(१) हमारा नाम प्रकाशित न करना ।

(२) इस क्रियासे जो धन प्राप्त हो उसका आधा १ परोपकार वैष्णव सेवायें में लगाना और परोपकार का प्रायः ध्यान रखना ।

उन भगवदीयने ५१ यंत्र कठिन परिश्रम के साथ अपने सामने सिद्ध कराये थे जिनमें से कुछ उनके सामने ही विक्रि चुके हैं । अगर आपको आवश्यकता हो तो शीघ्र पत्र डालनेकी कोशिश करना क्योंकि यंत्र विक्रि जाने के कारण आपको फिर काफी दिन राह देखनी पड़ेगी मैं उन नोटिस छापने वाले मनुष्यों में से नहीं हूँ जिनका कि आधार केवल जूरी सच्ची नोटिस धाप कर पैसा कमाता ही है । हमारी इच्छा निधन्यात्मक रूपसे परोपकार करते हुए पैसा पैदा करके यथेष्ट कार्यक्रम चालनेकी है । हम इन्द्र चक्र तथा कठिन कराल काल से भी नहीं डरते हैं । लेकिन भक्तों के अपराध से बहुत डरते हैं । हम प्रतिज्ञा रूपसे कहते हैं कि हमारी इच्छा कभी किसी को धोखे देनेकी तथा ठगाने की नहीं है हमारी मानसिक इच्छा मनुष्य जन्म पाकर भगवद्भक्तों की सेवा तथा परोपकार करने की है ।

हाथ कंगन को दर्पन की क्या जरूरत है ! परीक्षा करो—फायदा न होने पर दाम वापिस आप सब तरहसे ठग—चुके हो और निराश हो चुके हो निःसंकोच होकर इस " वैष्णव हितचिंतक कार्यालय " से काम निकाल कर परीक्षा कीजिये कि आपको कितना सुख मिलता है आपसे किसी प्रकार का धोखा न होगा प्रत्यक्ष में चमत्कार दिखाई देगा ।

हमने ये यंत्र स्वास् पुष्टिमार्गीय वैष्णवों के लिये बड़े परिश्रम से तैयार किये हैं क्योंकि अन्य पुरुषों को और २ कार्यालय खुले हुए हैं । लेकिन मेरी समझमें अन्याश्रय से बचाने

बचाने के लिये और कार्य सफल करनेके लिये कोई कार्यालय नहीं था । लेकिन अब वह चिन्ता नहीं है । निःसंकोच होकर इस कार्यालयको अपना दुख लिखकर यंत्र मंगाइये और दुखसे छुटकारा पाकर सुखका भाजन बनिये । यंत्रों में जो अन्याश्रय साबित करेगा उसको १००) इनाम में दिया जायगा । और यंत्र से लाभ साबित न होने पर बिना उन्न रूपे वापिस कर देंगे । यंत्रों में गुण और कीमत निम्न लिखित है । जिस दुःख के लिये यंत्र मंगाया जायगा वह उसी दुःख पर काम देगा ।

(१) मुकदमा में जीत पाना (२) रोजगार में वृद्धि (३) कठिन रोगों की निवृत्ति (४) नौकरी की इच्छा वालों को नौकरी मिलना (५) शादी की इच्छा वालोंकी शादी होना (६) संतान की इच्छा वाले को संतान पैदा होना (७) परके श्रेष्ठकी निवृत्ति (८) सेवामें जिसका मन न लगता हो मन लगे इनके सिवाय कोई और कष्ट होय तो पत्र आने पर तप हो जाता है । (९) परीक्षामें पास होना इन यंत्रोंका गुण देखते हये १००) कीमत रखना की थोडा है । परन्तु हालमें प्रचारार्थ चमत्कार दिखाने के लिये बहुत मामूली दाम रखे हैं । लेकिन १ महावाद कीमत बढ़ा दी जायगी न. १ से ४ तक की कीमत २१) रु. है नं ५ से ७ तक की ५१) रु. है नं. ८ की कीमत २१ रु. है ।

हम हरएक के पत्रों को गुप्त रखते है जिस काम को यंत्र मंगाना हो उसका खुलसा और सच्चा हाल लिखने से उसी प्रमाण यंत्र भेजा जाता है । और यंत्र जिस आदमी को मंगाना हो उसका नाम लिखना जरूरी है । और वह उसी को लाभ करी होगा ।

मुकदमें का यंत्र सच्चे मुकदमे जितायेगा ।

जो वैष्णव यंत्र नहीं मंगाना चाहते उनका काम अनुष्ठान द्वारा शर्तिया करते हैं ।

पत्र द्वारा यंत्र तैयार किये जासकते हैं । और आधा रुपया पहिले भेजना पडेगा कार्य न होने पर रुपया वापिस आयेगा । इसके सिवाय जन्मपत्र-वर्षफल-प्रश्न हस्त रेखा का कार्य ठीक २ किया जाता है । वर्षफल नं. १ का १) न. २ का २) जन्मपत्र नं. १ का ५) रु. नं. २ का १०) रु. प्रश्नका ०।। और ५) प्रश्नों १।। रु. लिया जाता हैं ।

पहिले यंत्र तथा जन्मपत्रके कुछ रुपये भेजनासे डाक खर्च मुआफ । हमारे सब प्रकारकी दवा मिलती है कठिन रोगोंका इलाज शर्तिया ठेकेदारीके रूपसे करते हैं ।

जवाब के लिये जवाबी कार्ड भेजनेकी आवश्यकता हैं ।

निवेदक—पं. गिरिधारीलाल यमनूदासजी.

वैष्णव हितचिंतक कार्यालय—जतीपुरा.

पोष्टे गोवर्द्धन, जिला मथुरा.

લેખાનુક્રમ.

આશિન, કાર્તિક-સં. ૧૯૯૦-૯૧.

વિષયો.	પૃષ્ઠ.	વિષયો.	પૃષ્ઠ.
૧ એક અને અન્યેક ...	૨૧૭	૬ દરિમરિતિ ...	૨૫
૨ વૈષ્ણવતાનો આદર્શ ...	૨૨૧	૧૦ મહાનુભાવ કવિવર ...	૨૬
૩ શ્રીમદ્ભોધિનીજી ...	૨૨૫	૧૧ નૂતનવર્ષોભિનંદન ...	૨૬
૪ અગ્નિના તણખા ...	૨૨૯	૧૨ કીર્તન-કુસુમાકર ...	૨૬
૫ વિગદની ૧૦ અવગ્યાઓ ...	૨૪૧	૧૩ બકમકતને ...	૨૬
૬ અભિનંદન ...	૨૪૬	૧૪ મંદારાસ્ય ...	૨૬
૭ રેખાગિત ...	૨૪૭	૧૫ ચર્ચાપા ...	૨૬
૮ બેટપન ...	૨૪૯	૧૬ સાપ્તાહિક પ્રગતિ ...	૨૬

શ્રીસુવોધિનીજી.

(યોગજ વખતમા બહાર પડશે)

(શ્રીસુવોધિનીજી તામસ સાધન પ્રકરણનું ભાષાન્તર.)

(શ્રીભાગવત દશમ સ્કન્ધ પૂર્વોધ અ. ૧૯ થી ૨૫)

દશમ ૮ પેજ સાઈઝ આશરે પૃષ્ઠ ૩૫૦-૪૦૦ ગ્લેઝક કાગળ.

(ભાષાન્તર કર્તા — સુપ્રસિદ્ધ વિદ્વાન શ્રીયુત ધીરજનાથ વ્રજદામ મોંકળીયા, B. A. LL B એડવોકેટ, મુંબઈ.)

(પ્રકાશક:—ભાવિક વૈષ્ણવોના સંયુક્ત સહકાર સહિત સુનીલાલ પરીખ,

ઓ. મે. શ્રીવૈષ્ણવ સેવા મંડલ, ૪૭૮, ડાંકનરોડ, મુંબઈ નં. ૪)

આ ગ્રંથમાં શું શું મેળવયો—કલિયુગમાં બક્ષિતપ્રધાન નિ સાધન જીવોના ઉદ્ધારકે શ્રીમદ્ભાગવતનો દશમ સ્કન્ધ પૂર્વોધ અ. ૧૯ થી ૨૫તા મૂલશ્લોક સંસ્કૃતમાં તેનું મરજી શુભરાત્રી ભાષાન્તર અને શ્રીમદ્વાચાર્યકૃત શ્રીસુવોધિનીજી ટીકાનું અને શ્રીમત. પ્રભુચરણકૃત શ્રીટિપ્પણીજીનું સરળ ભાષાન્તર આ ઉપરાંત પ્રકટ નહિ થયેલા સંસ્કૃત ગ્રંથ શ્રીલાલુક્ષ્મણકૃત યોગના અને શ્રીવલ્લભકૃત ઓ બે ગ્રંથોનું ૧જી ભાષાન્તર.

આથી ભાગવતનો પ્રાથમિક, અધ્યાયાય, સ્તોત્રાય અને પદાય ચતુર્ રીતે સમજી શકાયો

આ સેવાકાર્ય હોન લઈનેજ (કાર્ષણ્ય ફંડ અગર બેંગ્લી યાચના મિત્રા) મગ કરવ મ, આવેવ છે. કારણ શુભેચ્છા તરફથી મોટા ભાગની નકલો (અન્ડર સાઈટ કરતા) ખરીદી લેવા ઈચ્છા દર્શાવવામા આવી છે જ્યાં મર્ચન્ટ્સને વાલા મળે તે માટે છુટક એડર્શ નોખતામાં આવશે

નોંધાવર:—પ્રથમથી શ્રાહક ચનાર પાસે રૂ. ૧-૮-૦ પોસ્ટેજ જુડું.

પ્રકટ થયા પછી રૂ. ૨-૮-૦ પોસ્ટેજ જુડું,

એડર્શ ફોર્મ ભરી એડવાન્સ, પોસ્ટેજ ગ્રંથથી અગર મનીઓર્ડથી અગર રૂબરૂ આપે મેગસે સુનીલાલ એન્ડ કું. ટે. ૪૭૮ ડાંકનરોડ, મુંબઈ.

શ્રીવામ્પતિપાદા વિજયન્તાન્તમામ્ ॥

૧૫૬ દ.

અંક ૬-૬.

શુદ્ધાદૈત

અને

ભક્તિમાર્તંડ.

આધિન,
કાર્તિક,

૧૯૨૦-૨૧.

શ્રીયશભા ૭૬

૪૫૬.

एक અને अजोड.

(લ. શ્રીયુત રણછાડલાલ કે. પારેખ, કપી.)

આજે મહોત્સવ છે રાજસૂયયજ્ઞનો,
અને પંધાર્યા છે દેશદેશના રાજવીઓ;
મહાભુદિશાળી એવા પંધાર્યા છે,
શ્રીકૃષ્ણનું ચિંતન કરતા ગુનિ નારદ.

લીખ-હે ! ભારતરાજ !

યદા યોગ્ય પૂજા કરે
આ પંધારેલા રાજવીઓની
આચાર્યને ઋત્વિજને
સંબંધીને ને સ્નાતકને
મિત્રને તથા રાજાને
અર્ધ પૂજા યોગ્ય માન્યા છે
મહાનુભાવ શાસ્ત્રકારોએ
વર્ષ ૧૯૧૧ પુનઃ પંધારતાની
કરવી ઘટે છે અર્ધ પૂજા
ત્યારે ઘણા વંખતે પંધારેલાની
તો અર્ધ પૂજા કરવીજ ઘટેને ?
એક એકની કરે અર્ધ પૂજા
ને શ્રેષ્ઠ અને સમર્થને
પ્રથમ અર્ધ આપો રાજવી

શુદ્ધિષ્ઠિર-હે કુરુનંદન ! હે પિતામહ !
કરમાવશે ને મને
પ્રથમ અર્ધને યોગ્ય છે કોણ ?
અહીંયાં બીરાજેલામાં
એયે જણાવવું પડશે રાજન !

લીખ-તેમ બાળ અને પરાક્રમથી
પ્રકાશતા તેજસ્વીઓમાં
પ્રકાશે છે જળહિત પ્રભાકરશા
અને આદહાહિત યાચ છે
વાયુ વિનાનાં સ્થાન વાયુથી
તેમ પ્રકાશિત ને આદહાહિત
ઠરું છે આપણું સલાસ્થાન
આપો પ્રથમ અર્ધ પૂજા
એ દેવકીનંદન શ્રીકૃષ્ણચંદ્રને

(પિતામહની આરાધી પ્રતાપી સદેવે
શ્રીકૃષ્ણને વિધિપૂર્વક ઉત્તમ અર્ધ આપ્યો અને
શ્રીકૃષ્ણે વિધિપૂર્વક મદણ કર્યો. વાસુદેવની તે
પૂજાને સદન ન કરી શકવાથી સિદ્ધપાથ
લીખને તથા ધર્મરાજને ઉપકા આપી શ્રીકૃષ્ણ
પર આત્રેય પ્રતિ લાગ્યો.)

શિશુપાળ-હો ! કુરુવંશોત્પન્ન રાજા !

આ સલામાં બેઠેલા છે
મહાત્મા રાજાઓ ત્યાં
ચોગ્ય નથી રાજપૂજનને માટે
રાજાઓની માફક આ વૃષ્ટિયુત્ર
પોતાની ઇચ્છાથી કરેલી
આ કૃષ્ણ પૂજા ચોગ્ય નથી
મહાત્મા પાંડવોના આચરણને
તમે બાળકો ન બાળી શકો
ધર્મની સૂક્ષ્મતાને
અને અદ્ય દ્વિવાળા આ ભીષ્મની એ
હવે ચાલી ગઈ છે સ્મરણ શક્તિ
શ્રીકૃષ્ણને સાહે મનાવવા
અધર્મયુક્ત આચરનારને
સંજ્ઞાનોએ ગણશે અપમાનપાત્ર
નહિ જે રાજા તે રાજાઓની વચ્ચે
શી રીતે ગણાય પૂજનને પાત્ર ?
અને તમે જો પૂજતા હો વૃદ્ધ ને તો
વસુદેવની હયાતિમાં ને
દ્રુપદના બેઠે ન ઘટે પૂજા કૃષ્ણની
જો આચાર્ય તરીકે પૂજતા હો તો
હાજર છે દ્રોણાચાર્ય ત્યાં ન
ઘટે પૂજા કૃષ્ણની
જો ઋત્વિજ માનતા હો તો
બેઠા છે અહીં વૃદ્ધ દેવાયન બ્યાસ
માનતા હો કે પુરુષ શ્રેષ્ઠને
તો બેઠા છે અહીં
સ્વચ્છંદ મૃત્યુવાણુ
શાન્તનુપુત્ર ભીષ્મપિતામહ
જો માનતા હો કુશળ શાસ્ત્રજ્ઞને
તો હાજર છે દ્રોણાચાર્યના પુત્ર
વીર અશ્વત્થામા છતાંએ
શા માટે પૂજો છો કૃષ્ણને ?
અતિ શ્રેષ્ઠ રાજેન્દ્ર હયોધન

અને ભરત વંશીઓના આચાર્ય
આચાર્ય દ્રુમ અને વિજયવલ્લભ
ભીષ્મક એ બધાને મૂકી
શા કારણે પૂજ્યા કૃષ્ણને ?
વળી રુક્મી એકલવ્ય અને
મદ્રાધિપ શલ્ય અને
મહાબળ વડે પ્રશંસનીય કૃષ્ણને
તણ કેમ પૂજ્યા કૃષ્ણને ?
એ મધુસૂદન કૃષ્ણ
નથી ઋત્વિજ નથી આચાર્ય
કે નથી રાજા પછી તેને માર
લગાડવાનેજ કર્યું છે જે આ માર
જો પૂજવાતા મધુસૂદનને
તો અપમાન કરવા બોલાવ્યા
આ બધા રાજવીઓને ?
બીકથી લોભથી કે શાન્તવનથી
કર નથી આપતા અમે યુધિષ્ઠિર
પણ આપીએ છીએ ધર્મમાં પ્રા
ચકવર્તી થવા ઇચ્છતા બધાને
છતાંએ, નથી સન્માનતા અમે
અને છત્ર આમરાદિ રાજચિન્હો
કૃષ્ણને જો પૂજો આ રાજાઓ
અપમાન એ કર્યું છે અમાર
અકરમાતજ યશ ફેલાયો છે કે
ધર્મોત્તમા છે યુધિષ્ઠિર
ધર્મભ્રષ્ટની અર્થ પૂજા કરે
કયો ધર્મોત્તમા ?
અન્યાયથી હણ્યા હતા પૂર
રાજા કેસ અને મહાત્મા વસુદેવ
અર્ધ નિવેદન કરીને
દર્શાવ્યું છે દીનપણું યુધિષ્ઠિરે
(શ્રીકૃષ્ણ તરફ ફરી)
અને બહી ગયા હોય એ કુંતીજી
તો હો માધવ ! ત્યારે તો અર્ધવંશી

કે હું નથી એ પૂજનને યોગ્ય
શાં માટે સ્વીકારી સંમત થઇને
એ પ્રથમ અર્ધ પૂજા
નિર્જન સ્થાનમાં હવિધ્યાન્ન
ખાઈ કૃતરો માને છે પોતાને સદ્ભાગી
તેમ હું એ માને છે ને માધવ ?
આ અપમાન નથી રાજેન્દ્રોનું
પણ વ્યંદનને લક્ષ કરવાને
અંધને રૂપ દર્શાવવા સમ
તારેજ છે અપમાન
ઓ મધુસૂદન ! તું ખોટી રીતે
પૂજાયો રાજાઓની પેઠે
રાજા યુધિષ્ઠિર અને ભીષ્મ
અને વસુદેવનો પુત્ર આ કૃષ્ણ
જેમ લીધું

ઠીક ઠીકજ છે એ બધું મંડલ !

(શિશુપાળ ઉચ્ચાસનથી ઉઠ્યો, ને રાજા-
ઓની સાથે સભામાંથી ચાલી નિકળ્યા.)

(તેને જતો જોઇ યુધિષ્ઠિર તૈની પાછળ
દોડ્યા અને શાન્ત વદન કરી મધુર વચને
કહેવા લાગ્યા.)

યુધિષ્ઠિર-હે મહીપાળ ! યોગ્ય નથી,
તેં કહ્યાં તે આ વચનો;
કઠોરતા પ્રકટી છે ને થયો છે;
એથી તો મહા અધર્મ
કદી એ નજ ઘટે કે નથી જાણતા
પરમ ધર્મને શાન્તપુત્ર ભીષ્મ
તારાથીએ ઘણા વૃદ્ધ રાજવીઓ
યોગ્ય ગણે છે શ્રીકૃષ્ણની પૂજાને
અને ગણવી જોઇએ તારેએ પણ
તું નથી જાણતો ચેદિરાજ
તેવી રીતે તત્ત્વથી જાણે છે
ભીષ્મ શ્રીકૃષ્ણચંદ્રને

ભીષ્મ-નથી એ સાંત્વનને યોગ્ય
જે પૂજાને યોગ્ય નથી ગણતો.
શ્રેષ્ઠ એવા શ્રીકૃષ્ણની
સુદ્ધમાં સન્નિયોને છતીને
છોડી મૂકનારજ ગણાય છે
ગુરુ અને શ્રેષ્ઠ સન્નિય
સુદ્ધમાં અણત એવો
સન્નિય નથી આ સભામાં

(એ અચ્યુત અમારા પૂજ્યતમ એમ
નહિ પણ ત્રિલોક પૂજ્ય છે.)

એ શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર
ઓ ચેદિરાજ ! નથી પૂજતા
અમે સંબંધથી કે ઇચ્છાથી
કે ઉપકારથી જનાઈને
પરંતુ શૌર્ય યશ અને વિજયને
જાણીને સન્નજનોથી પૂજાયેલા
પૂજ્ય છે શ્રીકૃષ્ણને
સભામાં વિરાજેલા સર્વની
અમે તો કરી છે પરીક્ષા અને
ગુણો છે વૃદ્ધોને પૂજનીય
એવા શ્રીહરિનેજ
માન્યા છે પૂજ્યતમ
સાની પૂજ્ય વ્રાહ્મણોમાં
શૌર્યવાન સન્નિયોમાં
ધનધાન્ય વાળો વૈશ્યોમાં
અને જન્મથી મોટો યદ્રોમાં
સાંગોપાંગ વેદાંત
અને અપૂર્વ બળ આથી
છે કોઈ શ્રેષ્ઠ મનુષ્યોમાં
જતાવશે શ્રીકૃષ્ણ વિના ?
દાન, દક્ષતા, શાસ્ત્ર ને શૌર્ય
લક્ષણ, કીર્તિ ને ઉત્તમ યુદ્ધિ
મત્રતા, લક્ષ્મી અને ધૈર્ય
સતોષ અને પુષ્ટિ સર્વ

વસ્ત્રાં છે શ્રીકૃષ્ણભાં
 તેથીજ્ જ્ઞાનસંપન્ન આચાર્ય
 પિતા, ગુરુ, અર્ચ્યને પાત્ર
 અને અર્ચન યોગ્ય એવા
 શ્રીકૃષ્ણનુંજ કયુ છે અર્ચન
 અને તે માટે રાખવી ઘટે છે
 સર્વેએ ક્ષમા
 વળી ઇદ્રિયાધિપતિ
 અતિજ, ગુરુ, વિવાહ યોગ્ય વર
 સ્નાતક નૃપતિ અને પ્રિય
 આ સર્વ રૂપ એવા પૂજ્યા છે
 અચ્યુત શ્રીકૃષ્ણને
 પંચ તરવ અને ચતુર્વિધ પ્રાણી
 ગ્રહો, નક્ષત્રો અને દિશાઓ
 વેદોમાં અને છંદોમાં
 મુખ્ય અધિહોત્ર અને ગાયત્રી
 આદિત્ય, ચંદ્ર અને મેરુ જેવી
 જગતની મુખ્ય ગતિઓ
 અને દેવો એ સર્વમાં
 મુખ્ય છે ભગવાન કેશવ
 નથી જાણતો શ્રીકૃષ્ણના સ્વરૂપને
 મૂઢ એવો શિશુપાળ
 યુદ્ધિમાન ખોળે અને જાણે
 ઉત્કૃષ્ટ ધર્મને
 નથી જાણતો એ ધર્મ સ્વરૂપ
 આ ચેદિરાજ
 વૃદ્ધ, બાળકો અને મહાત્માઓ
 ઠોણ નથી પૂજ્ય માનતું

અને પૂજતું શ્રીકૃષ્ણચંદ્રને ?
 અને જો અયોગ્ય માનતો
 હોય તો ઇચ્છિત પ્રયત્નો
 ભલે કરે શિશુપાળ

(ભીષ્મ એટલું કહી વિરામ્યા પછી સહદેવ
 અર્ધચુકત વચન કહે છે.)

સહદેવ—અમાપ પરાક્રમી અને
 હૃષ્યો છે કેશી દૈત્ય જેણે
 એવા પૂજ્યા અમે શ્રીકૃષ્ણને
 જે સહન ન કરી શકે
 તેના સામે હું તૈયાર છું
 સુદ્ધ કરવા
 અવશ્ય તે ગણાશે વધને યોગ્ય

(રાગઓના મધ્યમાં સહદેવે પોતાનો
 પગ દેખાડ્યો ત્યારે તેના મસ્તક ઉપર પુષ્પ
 વૃદ્ધિ થઇ એને આકાશવાણી થઈ.)

અને પછી—

ભૂત અને ભવિષ્યના જ્ઞાતા
 સંશયને નિવૃત્ત કરનાર
 અત્યંત સ્પષ્ટ વાણીથી
 વહતા હતા મુનિ નારદ

નારદ—કદી ન બોલતું તેમની સાથે
 અને જાણવા જીવતાં છતાં સુવેલા
 એ મનુષ્યોને કે જે પૂજે નહિ
 કમળ પત્રના જેવાં
 નેત્ર વાળા શ્રીકૃષ્ણચંદ્રને

વૈષ્ણવતાનો આદર્શ.

પ્રકરણ પહેલું. નંદનંદનકે પ્યારે !

શ્રીવૃંદાપુર નાનું નામ છતાં સારાએ સોદાણું દિવ્ય માણેક જેવું જૂવણું છે. ગામમાં ભિન્ન ભિન્ન નાતોમાં વહેંચાયેલી દિન-કુ-ભતિની વસ્તી મોટા પ્રમાણમાં હશે, પણ વિશ્વધર્મ પુષ્ટિમાર્ગે રૂપ રાગભાગે એ વસ્તીને અભિન્ન જેવી બનાવી દીધી હતી. ગજહચુર શ્રીવલ્લભાધીશ્વરના વિશ્વ-વ્યાપક મહાન આદર્શોથી પોતાના ઇવનપથને ઉત્તમવલ્લ બનાવવા માટે આ નાનીસી નગરીએ કેટલીએ અનુકરણીય પ્રવૃત્તિ આદરી હતી. આજે આ નગરીમાં પુષ્ટિમાર્ગમાં સુવિખ્યાત ભગવદીય મુકુંદદાસ પધારવાના હતા. એ કારણે આ નગરીના વૈષ્ણવોમાં આજે સત્વારથી ઉત્સાહના પૂર ઉમરાયાં હતાં. મહાનુભાવી મુકુંદદાસના દર્શન માટે અને તેમના સ્વાગત માટે કેટલીએ અવનવી તૈયારી કરવામાં આવી હતી. જ્વળપત્રાકા તોરણોથી વૈષ્ણવ શ્લોકો શુભચારવામાં આપ્યાં હતાં. રસ્તા પર પણ આસોપાકવના તોરણો ઠેર ઠેર જોવામાં આવતાં હતાં. આ નગરી રોડનથી ઘણી દૂર હતી, તેમજ ભગવદીય મુકુંદદાસ રેલ્વેમાં મુસાફરી કરતા નહતા, તેથી ગામની સીમથી પણ ધણે દૂર સુધી વૈષ્ણવો રાગભાગે રોડી રસા હતા. ઝાંઝ પખાવજ વગેરેથી અટસખાઓએ ગાયેલા ભગવદ્ગુણોનું ગાન કરતા જંગલમાં પણ મંગલ કરતા હતા. કેટલાંક વૈષ્ણવ બહેનો પણ મંગલકલ્પ લઈને ભગવદીયનાં સન્માન કરવા માટે શુદ્ધ ભાવે ઉપરિચિત થયાં હતાં. આઐશ્વિક સગાઈ રૂપ દિવ્ય મુજરી મુથેલી રંગભેરંગી સુમધમય દિવ્ય વનમાળા દોષને શું એવી ભાવના થતી હતી. એટલામાં કોઈ કોણકદિએ અને કોઈ ભાવદિએ ધણે દૂર સુધી સામા દોડી ગયલા ગામ બાહો દોડતા આગ્યા અને સામેલું કરનારા વડીલ ભગવદીયોને વધાઈ આપી કે વૈષ્ણવરાજ પધાર્યા છે ! સમાજ બધો સુખવચિત થઈ ગયો. એક તરફ બહેનો પણ મંગલકલ્પ લઈને “આસોને રસમર્ચા મુંદરી” એ ગીત ગાવાં લાગ્યાં બીજી બાજુ વૈષ્ણવો પણ ઝીંઝ મુંદર સારંગી સાથે ગાવા લાગ્યા કે—

“આથે મેરે નંદનંદનકે પ્યારે. માલા તિલક મનોદર ગાનો ત્રિભુવનકે ઉછારે. હૃદય-કમલકે મધ્ય બિરાજત શીશ્વજરાજ દુહારે, પ્રેમ સહિત જસત ઉર મોહન નેકદ્દ ટરત ન ટારે. કહા જનનું જો પુન્ય ઉદય બધો મેરે ઘર લુ પધારે, પરમાનંદ કરત નોજાવર વાર વાર તન પારે.”

તાલ રતર સાથે ઉચ્ચ સ્વરમાં કીર્તનની ધુન જામી ગઈ. જેમ જેમ કીર્તન ગાતા જાય છે તેમ તેમ મુકુંદદાસજી નજીક આવતા જાય છે. પ્રભુચરણારવિંદરૂપ તિલક તેમના ભવ્ય લલાટને શોભાવી રહ્યું છે. માથે કમુંગી વજના હાંતી પાગ બાંધી છે. એક હાથમાં ઝાંખીછને પધરાવ્યાં છે. બીજા હાથમાં શ્લોકારથમાં ટેકા રૂપ એક લાકડો રાખી છે. ધોતી તથા બંડી અને લાળગાથી દેદ દાંડી દીધો છે. તેમની સાથે એક બીજા વૈષ્ણવ પણ ચાલતા આવે છે. તેમણે કેટલોક સેવાપયોગી પરિકર ઉપાડી લીધો છે. જન્મેના મુખમાંથી અટાકારનું ઉચ્ચારણ થઈ રહ્યું છે. બીજા પ્રેક્ષકો તો માત્ર તેમના હોઠ દાઢતા જુએ છે, તેમના મુખમાંથી અદનિંશ નીકળતાં ભગવત્નામને સાંભળવા ભાગ્યચાળી થતા નથી. મુકુંદદાસજી છેકજ નજીકમાં આવતાં “શ્રીવલ્લભાધીશ્વરકી જય” અટ મુખાટી જય” “ચોરાશી ખસોખાવન વૈષ્ણવકી જય” “શ્રીવલ્લભીય સદિશી જય” આદિ મંગલજ્વનિ થવા લાગ્યા. ભગવદીય પરના વહાણથી વિદૂવલ્લ અથવા વૈષ્ણવોએ મુકુંદદાસજીના હાથમાંથી ઝાંખીછ પધરાવી લીધા અને તેમની સાથેના વૈષ્ણવના હાથમાંથી પણ સેવાપયોગી પરિકર લઈ લીધો. દિવ્ય પ્રેમના પૂર ઉમરાયાં. વૈષ્ણવ સમાજ

કુંદદાસજીને વૉટાઈ વળ્યો. પરસ્પર ભગવત્સમરણ કરીને બધાય ભેરી રહ્યા. કેટલાક ભાવપૂર્ણ જવદીયો ન્યારે મુકુંદદાસને સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ કરે છે ત્યારે તેઓ પણ વારંવાર સમાજને સાષ્ટાંગ પ્રણામ કરે છે. એ દિવ્ય રથન આ વખતે વગડાને બદલે ટુંદાવન બની ગયું હતું. ની રેણુએ રેણુમાં, પરમાણુએ પરમાણુમાં દિવ્ય પ્રેમના અંશો અભિન્ન થઈ ગયા હતા. ટુંદામા નીચેનું પદ ગવાયું:—

“વારોં તન મન વલ્લભીયન પર, મેરે તનકા કરં બિછોના સીરા ધરોં ઈનકે ચરનન તર.
જવમરી દેખું મેરી અખિયન મંડલ મધ્ય બિરાજત ગિરિધર, વે તો મેરે પ્રાનજીવન ધન દાન
યે હે શ્રીવલ્લભવર...પુષ્ટિમાર્ગ પ્રગટ કરવેકો પ્રગટે શ્રીવિકૃત દિગ્વપુત્ર. દાસ રસિક બલૈયા
લે વલ્લભીયનકી ચરનરજ અનુસર.”

આ પદ ઉચ્ચ સ્વરથી ગવાય છે. સર્વ વૈષ્ણવ સમાજ પ્રેમ મમ્મ થઇને તે ગ્રીલે છે. કાંઈ ધ તો આવેશમા દેહાનુસંધાન વિસરી જઈને તૃપ્ત પણ કરવા લાગે છે. ખચીતજ કવિશી મારામભાઈ કહે છે કે “ગર્ય ન પડે અવરને પુષ્ટિ સૃષ્ટિનું જીવન” તેના જેવી વાત ન. આ દિવ્યતાની ઝાખી અન્યને નજ યાય.

ઘોડી વારમા સાર્મયું ગોહવામા આવ્યું. સહુથી આગળ શરણાઈનાજાને રાખવામાં આવ્યા. મારે બાદ બાલમંડળી ગોહવાઈ મધ અને નીચેની મજાદ ગાવા લાગી —

ભક્તિકા ડંકા ભારતમેં બજવાયા શ્રીમદાપ્રભુજીને,
પુષ્ટિકા ઝંડા આલમમેં ફરવાયા શ્રીમદાપ્રભુજીને.
ભૂતકમેં કલિયુગ આપ બસા, અરુ ધોર તિમિરયન છાપ રહા,
કર નષ્ટ નિમિર ભક્તિ-દીપક પ્રગટાયા શ્રીમદાપ્રભુજીને.
છોટી વયમેં સદ સંકટકો ભારતભરમેં પરિભ્રમણ ક્રિયા,
આલમકો અપના ઉચ તેજ દિખાયાયા શ્રીમદાપ્રભુજીને.
બ્યારહ બરસોમેં વેડ બ્યાર શાસ્ત્રોંકા વિઘાબ્યાસ ક્રિયા,
હુનીયાકે સખ પંડિતગનકો ચમકાયા શ્રીમદાપ્રભુજીને,
વિદ્યાનમરીમેં દેશ દેશકે વિદ્ય વિદ્યુધર આપ રહે,
સખ અપને જોર જતાનેમેં મિથ્યા કથરોર મચાપ રહે.
વર્તાં બકર માયાવાદ તિમિરકો બહવાદસે નષ્ટ ક્રિયા,
વિજય મરજ ધર્મ સનાતનકા વિકસાયા શ્રીમદાપ્રભુજીને.
દીક્ષા દેકર દેવી જનકો શરણુગતિકા ઉપદેશ ક્રિયા,
અદૈન શુદ્ધ સિદ્ધાત સરસ સિખવાયા શ્રીમદાપ્રભુજીને.

ઉપર મુજબ જામ મંડળી અદમદમિકાથી એકમેકથી ઉચ્ચ સ્વર કાઢીને મજાદ માઈ રહી હતી. ભક્તમાદાભ્યના પદો વૈષ્ણવો તો કપાદનાએ ગાઈ રહ્યા હતા. મધ્યમાં મુકુંદદાસજી પણ હો જાતા તથા ગ્રીલતા હતા. તે પછી મંજાદ કથચવાળાં બંદેનો ગાતાં ગાતાં ગોહવાયા જામ્યાં. ખત્યાર નુધીની પ્રેમમમ્મ દશામાં મુકુંદદાસજીને આ વસ્તુરિયતિની કાંઈ ખબર પડી નહતી. એઓ તો વૈષ્ણવ સમાજનાં દર્શન કરીને આજે કોઈ અનેશ આનંદનો આસ્વાદ લઈ રહ્યા હતા.

મહાન શ્રીવૃક્ષશ્રીય સમાજના દર્શનનો તો આનંદ શે વર્ણવાય ? આ વિચારમાં તનની દશાનું પણ તેમને જ્ઞાન નહતું. એ તો ગદગદ કંઠે, અપૂર્ણ નયને વૈષ્ણવોને ભેટતા અને સર્વની ચરણરજને માથે યગવતા. ત્યારે સામયું ગોઠવાયું અને બહેનોને મંગલ કલશ લઇને ગોઠવાતી નીલાળી ત્યારે તેમની આંખોએ આ રચના શા નિમિત્તથી થાય છે તે જાણવાને ત્રેયાં. એકદમ તેઓ ઘંભી ગયા અને સમાજના મુખ્ય અગ્રેસર ભગવાનદાસજીને પૂછવા લાગ્યા કે:—“ભાઈ! આને આવો રંગ સમાજ કેમ એકઠો મલો છે ? આ કીર્તન, આ હોંચદમચી, આ મંગલ કલશ; આ બધી રચના શા કારણે થાય છે ? આને શું મનોરથ છે ? કેઈ શ્રીગોસ્વામિ-બાલકનો મહોત્સવ છે કે જન્મદિન છે ? આટલી ધામધૂમ કરવાનું કારણ શું ?

ભગવાનદાસ ઉપરનો સવાલ સાંભળીને એક વખત તો કાંઈ ખંચાયા, પણ પછી કહેવા લાગ્યા કે, બાપા ! “અમારાથી શું બને છે ? અમે શું કરી શકવાના છીએ ? આપના જેવા મહાનુભાવનું સ્વાગત અમારાથી શું થઇ શકે ? ફૂલ નદિ તો ફૂલની પાંખડી આપના જેવા માની લે, એજ અમારાં ભાગ્ય ! બાપી આવા જમાનામાં જૂના સમય પ્રમાણે સ્વાગત કે આદરાવિધ્ય દેવે બને તેવી આશા નથી.”

ઉપરનો જવાબ સાંભળીને મુકુંદદાસ માથા ઉપર જેમ અચાનક ધીજળી પડે તેમ જોબાકળા બની ગયા. એમનાં મુકુમાર હૃદય ઉપર જાણે વજ્રપ્રદાર થયો હોય તેમ લાગ્યું. કાણુ વાર તો તેઓ ઘંભી ગયા, પણ ધાયક થયલા હૃદયમાં બલ એકત્ર કરીને કહેવા લાગ્યા કે: “ત્યારે આ બધો હાં શું મારે મારે છે ? જે સામેયું ગામમાં કે મંદિરમાં ત્યારે પ્રભુ પધારે, શ્રીઅશ્વિકુલ પધારે, ત્યારેજ ધર્મ-તે સામેયું મારા જેવા દોગમાં દૂભેલા પામર જીવ. માટે આને થાય છે ? આ સમાજ, આ મંગલ કલશ ક્યાં શોભે ? કેઈ વખતે શોભે તે શું તમે જાણતા નથી ? મારા જેવા દુષ્ટ જીવ મારે આવા હાં માઠ મચાવેલા ત્યારે પ્રભુ તથા અશ્વિકુલ મારે શું કરશે ? તેમાંજે વળી મંગલકલશ શા ? તેનું સ્વરૂપ સમજે છે ? આ તો સાક્ષાત્ પ્રજ્ઞ-સીમંતિની શીગોપીજનો છે, તે મારી સામે આવે ? પ્રભુ ! પ્રભુ ! ! આ હું શું જોઉં છું ? મારા આપે શું વિચાર કર્યો છે ? આ કાચા ઘડાની આવી આકરી અગ્નિપરીક્ષા થાય ? (ગદગદ કંઠ યતાં ડગડગાયામાં નેત્રે મંગલકલશ લઇને પધારેલાં બહેનોને સાદૃશ્ય દેવત્વ પ્રણામ કરીને, તેમની ચરણરજ માથે યગવતીને એ મહાનુભાવ જોત્યા કે:—) “બહેનો ! આ જીવનો તમે શ્રે વિચાર કર્યો છે ? તમારાં સુદ્ધમજ હૃદયોમાં આવી ભાવનાઓ કાણે ભરી ? તમે વૈષ્ણવ છો. મારા જેવા પર તમારે દયા કરવી જોઇએ. આ તો તમે મને નિર્દયતાથી ગેબી માર મારી રહ્યાં છો ! મંગલકલશ પધારાવેને આવેલાં શીગોપીજનોના ભાવથી ભાવિત બહેનો ? મારા પર હવે કાંઈક તો દયા કરો ! કૃપા કરીને આ સામેયને મોખરે આપ સર્વ પ્રજ્ઞસીમંતિનીઓ પધારો. અમે બધા તમારી પાછળ તમારા ગુણગાન ગાતા આવીશું. આ તો હવે થઇ ગઇ. ક્યાં પ્રભુ ? ક્યાં શ્રીઅશ્વિકુલ ? ક્યાં આ દુષ્ટ જીવ ? ”

મુકુંદદાસની આ દશા જોઇને બધો સમાજ વિચારમાં પડી ગયો. ભગવદીયોના ગુણગાનનો આનંદ પણ એકદમ તિરોદિત થઈ ગયો અને ઝંઝ, ચૂદંગ, સારંગીના સ્વરો બંધ થઈ ગયા. ધરીભર એકદમ શાંતિ પ્રસરી ગઈ. હવે શું કરવું તે સુઝ્યું નાહ. બધાએ ભગવાનદાસ સામે જોયું, કારણ કે ભગવાનદાસના સત્સંગથીજ આવી ભાવના બધાના હૃદયમાં ઉદ્ભવી હતી. ભગવાનદાસની પણ હોંમત તો ચાલી નહિ કે, સિદ્ધાંત મુજબ આ બધું થઇ રહ્યું છે એમ ખુસી

રીતે કરી દે. આખરે તેમણે કહ્યું કે:-“બાપા! કૃપા કરો! આ જામેલા રસમાં ભંગ ન પાડો, અને પણ શુભ છીએ, દોષના ભરેલા છીએ. અમારો આટલો અપરાધ ક્ષમા કરો. ફરીને આવાં સામૈયાં કરતાં વિચાર કરીશું. આ વખતે તો આખા સમાજના પ્રમુખ હૃદયોમાં ખેદ કે સંતાપજનક કારણો ઉત્પન્ન ના કરો. મારી આટલી વિનંતિ સ્વીકારી વિના નહિજ ચાલે.”

સુકુંદલાસે કહ્યું—“પણ ભાઈ! અધુન ખરું દરો, પણ સંપ્રદાયના મૂલ્યભૂત સિદ્ધાંતો ભંગ મારી પાસે તમે શા માટે કરાવો છો તેની કાંઈ સમજ પડતી નથી. આંગે તમે સામૈયું કર્યું. અને કાલે મારા જેવા કાંઈને પ્રભુના નિગમદિશમાં લઈ જઈને સિંધાસન પર પધરાવવાની ઘેલી ઘેલી વાતો કરશો! તો શું તે વખતે હાથ દા યશે? તમે ચોડા વૈષ્ણવો મારી સામે આવ્યા હોત, ઝાંઝ મુદ્દજ વિના, શરણાઈ વગેરે ઠાંક વિના કેવળ ધોળ ગાતાં ગાતાં મને જામમાં લઈ ગયા હોત, તો તમે સંપ્રદાયનો સિદ્ધાંત ટીપાવ્યો હોત. આ તો લોકમાં ઢાંસી અને અસૌક્રિકમાં મહાન અપરાધ કરવાનાં પગલાં લીધાં છે. લૌકિકમાં આપણે સમાવડાવાને, મિત્ર આડતીઆજ્ઞાને સ્વાગત કરવા સામે જઈએ છીએ, શું તે વખતે આવો ઠાંક કરીએ છીએ? નથી કરતા તો શું. રનેદમાં ઉણપ આવે છે? આપણો અસૌક્રિક નાતો છે—દિવ્ય સગાર્થ છે. આપણા ગામે ભુદાં, નાતો ભુદાં, પણ વૈષ્ણવતાના સૂતરના તાંતણે એક થયા છીએ. તેમાં સામૈયાના ઠાંકથી પર-રપરનો રનેદ શું વધુ દીપવાનો હતો! તેમાંએ લાભપૂર્ણથયત્ન થયું એ યુદ્ધિમાર્ગથી શ્રદ્ધ થવાનો મહાન અપરાધ છે. માફ શુભ હજીતા હો તો આ સામૈયું રહેવા દો. બલે મારા પ્રભુની ઝાંપી પધરાવી જાઓ અને સામૈયું ઘેર પહોંચ્યા પછી મને અહીં ખખર આપો, પછીથી અહીંથી. હું કશું ભરીશ. આ મારી દૃઢ પ્રતિજ્ઞા છે—રોક છે. આ સમાજનું અપ પણ મારી સૂચનામાં સમાયેલું છે. મારા ઉપર ત્યારે ઉન્નત ભાવના રચાપીને આખું સામૈયું કરીને સામા અવ્યા છો તો શું મારી આ નમ્ર વિનંતિ તમે નહિ કણુશો? પ્રભુ તમને સદ્બુદ્ધિ આપો!”

સુકુંદલાસના એક એક વાક્યે અજબ અસર કરી, અને કેટલાક ઉત્સાહી યુવક સંપ્રદાય-વ્યાસીઓએ તો એ સૂચના ઝીલી લીધી અને વડીલોને સમજાવવા લાગી ગયા. છતાં કેટલાક દુરાચારી જુદો પોતાનો કક્કો ખરો કરાવવા માટે મહેનત કરવા મંડ્યા.

(શું સુકુંદલાસ આ સામયું સ્વીકારશે? શું મનસ્વીનિતિસીઓના મંજગજગદને પોતાના સામૈયામાં રથાન આપીને પોતે પ્રભુ કે શીવલક્ષ્મણ જેવો વર્તાવ કરશે? આ શું અને ઉકેલવા માટે આવતા અંકની વાટ જોવી પડશે.)

સાંપ્રદાયિક ગ્રંથો ક્યાંથી મેળવશો ?

શ્રીમદ્ભુલાધ્ય રરિમ અને શ્રી સુબોધિની (સંપૂર્ણ) મળશે.

મુદ્રિત થયેલા તથા નહિ મળતા સંસ્કૃત, વજ, હિન્દી, ગુજરાતી અને અંગ્રેજી ભાષાના સાંપ્રદાયિક સર્વ ગ્રંથો નીચેને સ્થળે મળશે. ચોગ્ય કમીશન પણ આપવામાં આવશે. બહારગામની માગણી પર પૂરતું ધ્યાન આપવામાં આવશે.

ભારત માર્તંડ પંડિત શ્રીમદ્ભુલાલની સંસ્થા,

નં. ૫૧/૫૩ કેપેડલ સ્ટ્રીટ, બુલેયર, મુંબાઈ નં. ૨.

શ્રીસુબોધિનીજી.

(હાથમાં છપાય છે, તે. ૧ નમુનો.)

સુબોધિનીજીએ જ્યેષ્ઠા ભગવાનનું વર્ણન કરે છે, નહિ તો તે ભગવતચરિત્ર ન થાય. શ્રીઓની દૃષ્ટિ અભિસરણનું આંગ હોવાથી, તેનું વર્ણન કરવામાં ખીજા સર્વ-ગાન વગેરેના પ્રકાર દૂર કરીને, ભગવાને જ પોતાનું સ્વરૂપ સ્વીકાર્યું ને ચોખ્ખું કર્યું છે, એમ તેના રૂપના પ્રકટ કરવાથી નિશ્ચય થાય છે, તે રવામમ્ એ શ્લોકથી કહે છે;—

શ્યામ હિરણ્યપરિધિં વનમાલિવર્દધાતુમવાહનત્વેપમનુવ્રતાંસે ।

વિન્યસ્તદસ્તમિતરેણ ધુનાનમઞ્જં કર્ણોન્પલાલકકપોલમુલાગ્નહાસમ્ ॥૨૨॥

શ્યામ, સુવર્ણના પરિધિવાળા, વનમાળા ધારણ કરનાર, મધુરચિન્ત, કાતુઓ, પ્રવાહ વિગેરેથી નટવેશ જેમજે ધારણ કરેશે તે એવા, પોતાના અનુચરના ખજા ઉપર જેમજે એક દરત ધર્યો છે, અને ખીજા દસ્તાથી જેઓ કમકમને દસ્તાથી રજા છે એવા, કર્ણમાં રહેલા કમકમના ઉપર રહેલા વાળ (કિચ્છ), માત્ર અને મુખકમલ ઉપર જેમનું દારણ પ્રસરી રહ્યું છે એવા (ભગવાનનાં) દર્શન તેમજે કપ. ૨૨.

સુદ—શ્યામમ્ પ્રથમ તો વર્ણ શ્યામ છે, એટલે સુંબાર રસાત્મક છે. ‘રસાનો મયતિ યોગાર’ યાર જે હોત તો રસોરૂપ જ થાત, અને તેજસ એટલે રાતો ચાત, શુદ્ધ જલની પ્રતિ જેવો હોય છે અને અચ્ચક્તરસવાળો હોય છે. અન્ન સર્વરસાત્મક અને ભોગ્ય હોય છે, કેવળ રસજનક નહિ થાય એમ શંકા થાય તો તેને માટે એ બેનો સંબંધ દિગ્ગજરતિપિન્ અને વનમાલિનમ્ એ બે પદોથી નિરૂપણ કરે છે. સુવર્ણમેખલાજ ૫. નધરૂપ છે. અને કુપ્પત્ત, મુકુટ અને કપડાના આભરણો, પીતાંબર, કંકણ, અંગડ [જામુજંધ] વિગેરે પણ પરિધિપ સમજવા, આથી પરિધિમહિત સદસપ્રતિ શ્યામચન્દ્રનું નિરૂપણ કર્યું. વનમાળા જેવો ધારણ કરેલી છે એવા. સર્વપુષ્પવાળો તે શુભ હોય છે. ખીજા સર્વ રસ પણ તેમાં હોય છે, તે જણાવવાને તેના નજી સાધન બર્દ, ધાતુ અને પ્રવાહ એ શબ્દોથી કલા. એ ત્રણેના એક ખીજાની સાથેના સંબંધથી સર્વ રસ ઉત્પન્ન થાય છે. બર્દ એટલે મધુરચિન્ત, ચિત્રપિચિત્ર હોય છે. ધાતુઓ અનેક પ્રકારની શુભ વિગેરે મિશ્રિત હોય છે. પ્રવાહ કાંઈક રતાં હોય છે. આ સર્વ ધારણ કરેલાં હોવાથી નટવેશ જેવો છે એવા ભગવાન કલા. કેવલરસ અને ધર્મિસહિત રસ એ જાનેનું દાન કરવાને ભગવાન ઉપરિધન થયા છે. વળા સામાયીરૂપ લીલાજપણ પોનેજ સિદ્ધ કરે છે તે જણાવવાને અનુવ્રતાના (અનુચરના) ખજા ઉપર પોતાનો એક દરત ધર્યો છે, અને ખીજાથી કમકમને રસાવે છે એમ કહ્યું. લીલાનું પ્રધાનપણ જણાવવાને પોતાનું પરવશપણ જણાવ્યું. સ્વાતંત્ર્ય હોય તોજ રસનું રક્ષણ થાય છે, માટે પોતાના સમાનધર્મવાળાના ખજા ઉપર દરત ધરીને જાને [સયોગ અને વિપ્રયોગ] ને જણાવતા કમકરૂપ વિશ્વને જામણ કરાવે છે, એટલે સર્વ અન્યથા [ઉચ્છુ] કરીશ એમ જણાવતા નિર્ભયપણ સંપાદન કરે છે, પણ જે ભકત ભગવાનને અનુરૂપ હોય તોજ, જે અણુમાત્ર પણ વિરુદ્ધ ભાવ હોય તો એમ કરતા નથી. આ રસનું પરિજ્ઞામ ક્રિયામાં હોવાથી જ ક્રિયાશક્તિના મૂલરૂપ રકન્ધ [ખભો] વિને ક્રિયારૂપ દરત ધરેશે છે એમ નિરૂપણ કર્યું. જાને દરત એક જ રચે મુદ્દા હોય તો રસ સિદ્ધ થાય નહિ, તેથી ખીજા દરતથી જગતને દલાવતા એમ કહ્યું. કમકમને દલાવવાથી તેમાંથી મકરન્દ ઝરે તેથી રમને માટેજ દલાવે એમ સ્વચ્છ. જાન અને ક્રિયાનો, મર્થાદાનો, શસ્ત્રોનો અંગોનો, ભક્તિનો એ સર્વેનો વિશેષ થશે એવી શંકા થાય તેનો પરિહાર કરવાને ‘કર્ણોન્પલાલકકપોલમુલાગ્નહાસમ્’ એ પદથી કહ્યું. જે

કર્ણને વિષે રહેલાં બે કમલ અને તેના પર રહેલા વાળ [અલક]. નાલને રથાને કર્ણ સમજવા. તેમને વિષે રહેલાં બે કમલ અને તેના પર રહેલા વાળ તે જમરરૂપ સમજવા. એટલે નાલ-સહિત કમલને વિષે રહેલા જમર અને બે ગાલપર અને મુખના ઉપર જેમનું હારમ પ્રસરી રહ્યું છે એવા ભગવાનનું વર્ણન કર્યું. નાલસહિત કમલને વિષે રહેલા જમર ઉપર પણ હારમ પ્રસરી રહ્યું છે. અને ગાલ અને મુખ ઉપર પણ પ્રસરી રહ્યું છે. કર્ણને કમલરૂપ સમજવું, અથવા ગાલ અને મુખને કમલરૂપ સમજવું. બે કર્ણમાં એક યોગરૂપ છે, અને એક સાંખ્યરૂપ છે. સાંખ્ય નિવૃત્તિશાસ્ત્રરૂપ છે. યોગ પ્રવૃત્તિશાસ્ત્રરૂપ છે. કમલ મર્પદારૂપ છે, અલક એ શાસ્ત્ર અને વિદ્યારૂપ છે. બે ગાલ ભક્તિનાં અંગ છે, મુખ ભક્તિરૂપ છે, એ સર્વે રસવાળાં છે. તેથી અજ્ઞ [કમલ] પદ વાપર્યું. અજ્ઞ એટલે રસમાંથી જ-મેલાં. એ સર્વને વિષે ભગવાનનું હારમ પ્રસરેલું હોવાથી અને હારમ મોહરૂપ હોવાથી એ સર્વને વ્યામોહ થયો એમ સમજવું. આથી સર્વના વિરોધનો પરિહાર કર્યો.

ટિપ્પણ—જ્ઞાનક્રિયયોઃ [જ્ઞાન અને ક્રિયાનો વિગેરે] થી શરુ કરીને સર્વાવિરોધ; પરિહૃતો મતિ [સર્વના વિરોધનો પરિહાર થયો] ત્યાં સુધી.

. શંકા—આ શ્લોકમાં વર્ણન કર્યું એવું બંને રસરૂપ ભગવાનના સ્વરૂપનું પત્નીએને યોગ્ય દર્શન થયું, તે છતાં તેઓ એકદમ પાછાં ગયાં એ સર્વથા છુદ્ધિવિરુદ્ધ લાગે છે. જ્ઞાનનું પરિણામ હમેશાં ક્રિયામાં આવવું જોઈએ, તો રસરૂપ ભગવાનનું જ્ઞાન છતાં રસભોગની ક્રિયા ન કરતાં તેઓ કેમ પાછાં ગયાં? બહાર, ધાતુ અને પ્રવાહ એના શ્રીકૃષ્ણોર્ધ્વનિષ્ઠાં કંટલા અને સહિત રસજ્ઞાનને માટે ઉપરિચિત અને પરવશ તેથી બંને રસ જણાવનાર ક્રિયાવડે તેમજ અનુરૂપ ભગવાનનું જ્ઞાન પણ જણાય છે, તેથી એકદમ પાછા જવું એ બંને રસથી વિરોધી લાગે છે, તેથીજ અર્ધો મર્પદાવિરોધ કહી, ભગવદ્ગાન વિગેરે વિરુદ્ધ થતાં સંભવતાં નથી. 'કૃષ્ણના ચરણકમળમાં રહેલા મધુને પાન કરનાર ત્યાગ કરતા ધરમાં ફરીથી જતો નથી.' વિગેરે જે ભાગવતશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે, તેથી પણ આ પત્નીએનું પાછું જવું એ વિરુદ્ધ લાગે છે, વળી રસશાસ્ત્રની રીતે પણ વિરુદ્ધ લાગે છે. અંગ એટલે ભગવાનના પ્રેમનું પહેલાં અવલમ્બનન વિગેરે કહેલું તે અને વિશાલ અનુભાવ વિગેરે જે ઉત્પન્ન થયેલા ને. એ સર્વે અંગોથી પત્નીએનું પાછું જવું વિરુદ્ધ લાગે છે. ભગવાનની ગંગાતિ જેમને થઈ તે પત્નીએ પીત્ર મનુષ્યને પતિ માનીને તેમનું ભજન કરે તો ભક્તિનો વિરોધ છે. આ સર્વ વિરોધનું સમાધાન હારમરૂપી વ્યામોહથી કર્યું તેના આશય નીચે પ્રમાણે છે. બે ઉપર કહી ગયા તે સર્વમાંથી એકની પણ રક્તિ યાત એટલે કર્ણ એટલે સાંખ્યયોગરૂપ જ્ઞાનક્રિયા, ઉત્પન્ન એટલે મર્પદા, અલક એટલે શાસ્ત્રો વિગેરેમાંથી એકની પણ રક્તિ યાત તો તેનું પરિણામ આરુ' આપત, અને તેઓ ભગવત્સમીપ રહેત, પરન્તુ આ સર્વના મુલરૂપને મોહરૂપી હારમનો [અથવા હારમરૂપી મોહનો] સંબંધ થવાથી એ સર્વમાંથી એકની પણ રક્તિ યદ નહિ, અને તેથી તેમાંનાં એકનું પણ કાર્ય સિદ્ધ ન થવાથી તે પત્નીએ પાછાં ગયાં.

અથવા ભગવાન પ્રહરૂપ હોવાથી સર્વસમાન છે, અને તેમની જ્ઞાનશક્તિ પણ સર્વસમાન છે, તેથી તે વિકારને ઉત્પન્ન કરતી નથી અને મોહ તો વિકારને ઉત્પન્ન કરે છે, તેથી તેઓ પાછાં ગયાં. ભગવાનની ક્રિયાશક્તિ પણ યોગશાસ્ત્ર વિગેરેમાં નિરૂપણ કરેલી મનની સમાધિના દેવરૂપ હોવાથી પણ તેઓ પાછાં ગયાં. આદ્યજ્ઞાને વિષે આવો રસભાવ પ્રકટ કરવો એ મર્પદા વિરુદ્ધ છે. શાસ્ત્રો નો પોતપોતાના આધકારને અનુસાર ભગવદ્ભજન કરવું એમ કહે છે, એમ થાય નોજ મુલ દ્વય થાય, આધકારથી વરુદ્ધ વર્તનમાં વરુદ્ધ દ્વય થાય, આ પત્નીએને તો વિચારિત પતિએનું ભજન એ જ આધકારને અનુરૂપ હોવાથી રસરીતે ભગવાનનું ભજન કરવું તે વિરુદ્ધ હતું. શાસ્ત્રમાં કહેલી રીતિએ ભજન કરવું તે ભજન ભક્તિનું અંગ જણાય. નેનાથી વિપરીત રીતે ભજન કરવું એટલે દુઃગારના ભાવ ઉત્પન્ન થાય એવી રીતે ભજન કરવું, એ

અંગનો વિરોધ યામ. જનપણથી અહીં ભજન કરવે તે ભક્તિવિરોધી યાત. વ્યાગ્રોદ કરવાથી ભજવાને સર્વનું સમાધાન કર્યું તેનો આશય નીચે પ્રકારે છે:- શ્લોકમાં જે કાંઈ જે કોઈને જે કાર્યને માટે વ્યાગ્રોદ કરે છે, તે ગ્રોદ પામેલો મનુષ્ય ગ્રોદ પમાડનારાના કથા પ્રમાણે કરે છે, અને પોતાને અનુકૂલ કાંઈ પણ કરી શકેતા નથી, તેથી આ પત્નીઓને આમ મર્્યાદાભાવથીજ ભજન કરાવવાનું તાત્પર્ય ભજવાને ગ્રોદથી સિદ્ધ કર્યું. અને પુષ્ટિમાર્ગીય રીતથી જે તેઓ કરવા જતાં હતાં, તેમાંથી તેમને દૂર કર્યો, માટે કાંઈ પણ વિરોધ નથી. અથવા સરુચ્ચતમાં બન્ને રસરૂપ ભજવાનું સ્વરૂપ હોવા છતાં તેઓ પાછાં કેમ ગયાં? એ શંકા કરી હતી તેના સમાધાનને માટેજ સર્વવ્યામોદાત્ વિગેરે કહે છે. સર્વ પત્નીઓનો અથવા સર્વાંશો તે પત્નીઓનો સર્વપ્રકારે વ્યાગ્રોદ ભજવાને કર્યો, તેથી ઉપર કહેલાં ભજવદીય જ્ઞાન, ક્રિયા, મર્્યાદા, અંગ અને ભક્તિ વિગેરે કોઈનું પણ કાર્ય તેમને વિરે સિદ્ધ થયું નહિ, તેથી તેઓ ધેર ગયાં. અહીં આ તાત્પર્ય છે, તેઓ ધેર ગયાં એમ કહેવાથી ભજવદીય જ્ઞાન ક્રિયા વિગેરેનું કાર્ય સિદ્ધ ન થયું એ સ્પષ્ટ છે, તો પછી કહ્યોત્પત્તિ વિગેરે પદથી જ્ઞાન વિગેરે જે કલાં તે નિર્દયક થઈ જાય, એ શંકાનું સમાધાન કરવાને તેનું પ્રયોજન કહેવુંજ લેખ્યું. તે પ્રયોજન એ છે કે જે એક પત્નીનો મર્્યાદાનો દેહ હતો તેના ત્યાગ કરાવીને પુષ્ટિમાર્ગીય દેહ પ્રાપ્ત કરાવીને ભજવાનું પોતાની પાસે લાવ્યા, તે પત્નીને માટે પ્રભુએ તેના ધર્મો પ્રકટ કર્યા અને તેનું તે કાર્ય એટલે ભજવદ્વસ પ્રાપ્ત કરવાનું કાર્ય સિદ્ધ થયું, અને આ જીજ્ઞ પત્નીઓને માટે કાંઈ ભજવાને પોતાના જ્ઞાનક્રિયા વિગેરે ધર્મો પ્રકટ નહિ કર્યા હતા, તેથી તેમનું કાર્ય સિદ્ધ થયું નહિ, એમ વિરોધનો પરિહાર યામ છે, માટે આ શ્લોકમાં ભજવાનના ધર્મોનું નિરૂપણ કરવા છતાં ભજવદ્-દર્શનનું નિરૂપણ આ શ્લોકમાં ન કરતાં આગ્રહા શ્લોકમાં કર્યું. પરંતુ બન્નેએ (એક મુખ્ય પત્નીએ અને બીજાં સર્વ પત્નીઓએ) જોયું સ્વરૂપ એટલું હતું, તેથી પૂર્વશ્લોકની સાથે આ શ્લોકની સંગતિ હતી. ભજવાનના ધર્મોથી પ્રતીતિ થવા છતાં તે આ પત્નીઓના હૃદયમાં પ્રવેશ કરી શક્યા નહિ, તે ભજવાનના દાસરૂપ વ્યાગ્રોદને લીધે. પૂર્વશ્લોકમાં 'ત્યાં ભજવાનનું દર્શન થયું એમ કહ્યું ત્યાં ધર્મોની પ્રતીતિ થઈ એમ કહ્યું નહિ. અ: શ્લોકમાં ધર્મોની પ્રતીતિ થઈ છતાં તે ધર્મો હૃદયને વિરે પ્રવેશ કરી શક્યા નહિ એમ કહ્યું. એટલું આ બે શ્લોકમાં તારતમ્ય છે.

છેલ્લું-રજોરૂપ એવ (રજોરૂપ યાત) વિગેરે રસની ઉદ્દીપક સામગ્રી રજ: પદથી કહેવામાં આવે છે, એમ ટિપ્પણીમાં પહેલાં કહેવાઈ ગયું છે, તેથી તે રસનો ઉદ્દીપક છે, રસરૂપ નથી, તેથી એવ પદ મુક્યું છે. ગૌર: શૃંગારનો ઉદ્દીપક છે, અને શૃંગાર શ્યામ છે, તેથી ગૌર શૃંગારરૂપ નથી, પણ માત્ર ઉદ્દીપક છે એમ કહ્યું. તૈજસ (અને તૈજસ). શ્રુતિમાં તૈજસનો રાતો વણ્યું હતો છે તેથી. કેવલમ્ [કેવલ]. રસના પક્ષમાં ઉદ્દીપકરહિતપણું અને ચુપ્તસરહિતપણું અન્યને રસજનક થતું નથી. કેવલમ્ ચ્દપદથી નટવેપ કહ્યો માટે કેવલરસ સમજવો, પહેલાં પહેલાં ત્રણ વિશેષણથી બીજાના સંબંધવાળો શૃંગારરસ કહેવાથી તે ધર્મસંદિત કહ્યો. તામસી-રૂપામ સામગ્રીરૂપ. તેવી લીલા જોઈને રસ ઉદ્દીપકમાં લીલાસામગ્રી. સ્વાતન્ત્ર્યે. રસ સ્વતંત્ર હોય તો તે રસ ચુપ્ત રહિત યામ છે, સ્વલાનામ્ કમલ અલ્પાકરૂપ હોવાથી રૂપમર્્યાદાના હેતુ રૂપ હોવાથી.

ચોલ:-વર્ણ: શૃંગારરસાત્મક: શૃંગારરસાત્મક છે, શૃંગાર શ્યામરૂપનો હોવાથી. ગૌરો રજોરૂપ એવ સંચાત્ ગૌર જે હોત તો રજોરૂપ યાત. દિરપ્પરિધિ પદથી કહેલાં સુવણ્યભેખલા વિગેરે આભરણો ગૌર હોવાથી તેનું સ્વરૂપ કહ્યું. વનમાલાનું સ્વરૂપ કહે છે કે 'સુવલ્લો જલપ્રકૃતિ-કોવ્વલ્લરસ:'. સુવણ્યભેખલા વિગેરેરૂપ તૈજસ પદ્યોવડે અને વનમાલારૂપ જલપ્રકૃતિવાળા પદા-

ચૈસહિત શ્યામવર્ણવાળા ભગવાનનું સ્વરૂપ કહે છે કે 'અન્નેવ દિ સર્વમોગાત્મકમ્ મોગ્યં ચ,' શ્રુતિમાં કહ્યું છે કે 'જે લાલરૂપ છે, તે તંત્રસ અગ્નિનું રૂપ છે, જે સંદેહરૂપ છે તે જલનું છે, જે કૃષ્ણ અથવા શ્યામ છે તે અન્નનું છે, ત્યાં અન્નની શ્યામતા નિરુપણ કરી છે. તે અન્ન-સંપ્રદયી પૃથ્વી સમજાય છે, અને પૃથ્વીની અન્દર સર્વે રસો છે, અને તે સર્વને ભોગ્ય છે, તેથી અહીં પણ 'શ્યામપણું કહેવાથી સર્વરસપણું' અને 'સર્વભોગ્યપણું' સિદ્ધ થયું, અને સ્વરૂપ શૃંગારરસાત્મક હોવાથી તેવા ભાવવાળી સ્ત્રીઓનેજ ભોગ્ય છે એમ ગૃહાશય સમજવો. આથી પરિધિસહિત સદસમૃતિ' શ્યામચન્દ્ર [કૃષ્ણચન્દ્ર] નું નિરૂપણ કર્યું. એને એટલે શ્યામ અને દિરવ્યપરિધિ એ બે વિશેષણવાળા સ્વરૂપને કહેવાથી. પરિધિસહિત એટલે પરિધિરૂપ સુવર્ણ-મેખલા, મુકુટ, કંઠના આભરણ, પીતાંબર, કંકણ, કડા વિગેરે સહિત. પરિધિ [કુંડાણ] સૂર્ય અને ચન્દ્રને બન્નેને હોવા છતાં શ્યામવર્ણ કહ્યો છે, અને શૃંગારરૂપતા કહી છે, તેથી અને શૃંગારરસની અંદર ચન્દ્રજ યોગ્ય હોવાથી ચન્દ્રજ સમજવો. સદસમૃતિપણું સુવર્ણમેખલા વિગેરેના સ્વરૂપના વિચારથી કહ્યું. દ્વિતીયરૂઢના સાતમા અધ્યાયમાં સુભોધિનીમાં કહ્યું છે કે "જે વરહ વિગેરે અવતારો છે તે સર્વે ભગવાનના પ્રાદેશમાત્ર વિગેરે ધર્મોના અવતારરૂપ છે." મેખલા વામન અવતાર છે, પીતાંબર પૃથુ અવતાર છે વિગેરે. એ પ્રમાણે સર્વે આભરણો અવતારરૂપ હોય છે. એમ હોવાથી મેખલા વિગેરે વામન વિગેરે અવતારોની મૂર્તિરૂપ છે, તે સર્વે સહિત શ્રીકૃષ્ણચન્દ્ર એમ સિદ્ધ થયું. પગી યતનું વાક્ય છે કે 'હે દિગ્ ! હરિ જે સરવનિધિ છે, તેના અમ્ભંજ્ય અવતારો છે, તેથી અવતારો અનન્ત છે એમ સિદ્ધ થાય છે. અને ભગવાનનાં આભરણ અનન્ત અવતારોની મૂર્તિરૂપ છે તેથી સદસમૃતિસહિત એમ સિદ્ધ થયું.

કેવલં રસં ધર્મિસાહિતમપિ, દેવવ્રતસ અને ધર્મિસહિતરસ વિગેરે મઘે પદ્યો નાટ્યને અનુસાર વેપ કહેવાથી દેવવ્રતસ કહ્યો. દેવવ્રતસ નાટ્યને વિશે પ્રસિદ્ધ છે, એમ વેણુગીતની સુભોધિનીશમાં નિર્ધાર કરેલું છે. કેવલ સંપ્રદયી વિપ્રયોગ શૃંગારસ સમજવો. દયામં દિરવ્યપરિધિ વનમાલિ એ ત્રણ વિશેષણોથી ધર્મિસહિત રમ કહ્યો, રામિસહિત તો સંયોગસુખાદરસ સમજવો. ક્રમકે વેણુ-ગીતનાં સુભોધિનીશમાં કહ્યું છે કે 'સંભોગમા ધર્મિસહિત શૃંગારરસ હોય છે.' વર્ગયોઃ ઉપલે-યે ભલ્લકાઃ ઈત્યાદિ, નાટ્યને રથાને બે કર્યું સમજવું, તેમાં જે બે ક્રમો તેમાં અલક ભમર-રૂપ સમજવા.

શ્યામં દિરવ્યપરિધિમ્ ઉપર ચતતંત્ર વ્યાખ્યાન—

અને, એ પ્રમાણે નિરૂપણ કરવાથી, પરિધિરૂપે નિરૂપણ કરવાથી દાસ્ય વિગેરેથી આનન્દ-આપનાર છે, તેથી તેનું ચન્દ્રરૂપણું કહ્યું, સૂર્ય અને ચન્દ્રમા બન્નેને મંડલ હોય છે, તે મંડલને પરિધિ કહેવાથી [ચન્દ્રનું સૂર્યથી] વિવક્ષણપણું જણાવવાને દશમમ્ એ પદ કહ્યું, આથી તે શૃંગારરસાત્મક છે એમ નિરૂપણું કર્યું. કંકણ કે રસને જાણનારાઓ શૃંગારરસને શ્યામવર્ણનો વર્ણન કરે છે તેથીજ 'હે સ્ત્રીજ આ તો મૃત્તિંગાન શૃંગાર છે' એમ જ્યારેવે પણ કહ્યું છે એની શ્યામતા સ્પષ્ટજ કહી છે. સર્વે પ્રકારના રસનું નિરૂપણ કરવાને માટે નટવેપ પદ્યો સસન થયું સ્વરૂપવૈચિત્ર્ય સદસમૃતિ' એ પદ્યો નિરૂપણ કરે છે. નટ્ય વિવિધ પ્રકારના વેળોથી અને ભાવના પ્રદર્શનથી પ્રદર્શનથી સદસ પ્રકારની મૂર્તિઓ (રૂપો) ધારણ કરે છે, અને સર્વ પ્રકારના રસનું નિરૂપણ કરે છે, એવા વેળા ભગવાનને વિશે પણ સર્વ પ્રકારના રસનું નિરૂપણ કરવાનું કહ્યું. આ પ્રમાણે હોવાથી આવા અપિસ રસના ઉદ્બોધ કરનાર સ્વરૂપનાં દર્શનથી યગપત્ની-ઓને પણ તેવાજ ભાવ ઉચિત હતો પરન્તુ ભણવાને તેમનો તે પ્રકાર અંગીકાર કરેલો નહિ હોવાથી તેમને ભગવાનની સાથે તેવા રસરૂપ સંબન્ધ થયો નહિ.

અમિના તળુખા.

[આં સુધી સદન થઇ શકે ? હૃદયધિરૂપ પરના અઘીય દુમકા દવે આ સુધી જતા કરવા ? સદનથીયતાની પણ દહ દોય ખરી કે નહિ ? આખરે દુમકાખેરોના પિશાચપણોને પડેડો પ્રત્યક્ષિત કરવોજ રહ્યો. શ્રીમદમિત્રકથાથી એ તળુખા ઉઠવા માંડ્યા છે. ને સુધારકોના બચાવક ઝોળાએને ઉપાડા પાડશે. પુનઃપાદ ગોસ્વામી શ્રીશોકુલનાથજી મદારાજ (મુંબાઈવાળા) ના નીચેના વ્યાખ્યાનોમાં જે તળુખા ઉઠી રહ્યા છે તે અત્યે પ્રકટ કર્યા છે.]

(તા. ૨૯-૧-૩૪ ના રોજ મુંબાઈમાં ધોખીતજાવ પરના કામજી કાવસજી હન્ડીટમુકામાં મલેરી સભામાં) પ્રમુખ ગોસ્વામી શ્રીશોકુલનાથજી મદારાજે જણાવ્યું કે અમેએ મેંકડો વાર અમારાં બાપજો દારૂ કહ્યું છે કે જે વિષય સ્ત્રીઓ છે તે વિષયને સાત્ત્ર સાથે કશો પણ સંબંધ ન ધરાવનારા લોકોએ ચર્ચાએ તે કેવળ મૂખાંધ છે. અમને વધારે ખેદ તો એ વાત ઉપર છે કે શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યસંપ્રદાય જેવા જે વિશુદ્ધ સંપ્રદાયના મેંકડો મધો જાપાઇ બદાર પડી ગયા છે તેને વાંચ્યા કે જોયા વિના તે સંપ્રદાયને માટે “ નીતિત્રય ” અને “ વ્યભિચારી ” એવાં વિશેષજો એક પોતાને સુધારક માની બેઠેલા તરફથી યાવ છે.

હૃદયતા સુધારકો ત્યારે ત્યારે આ સંપ્રદાય માટે આશ્લેષ કરી પોતાના બચાવમાં કહે છે કે અમે સંપ્રદાયનો સુધારો ચાહીએ છીએ. અમે ને સુધારકના ઇન્ટરદારોને પુઝીએ છીએ કે નીચા નાગીની પર રાક્ષસી ગત્યાચાર ચલાવનાર સાકે કોમેસમેનોના બોપાળાં બદાર પાટી સુધારો શ્યા માટે કરતા નથી !

હૃદયતા સત્યાપ્રદાનમાં પ્રજ્ઞચારી અને પ્રજ્ઞચારિણીને સ્વાગ ધરી પ્રવર્તવેશ દુરાચારોની વાતો જાહેરમાં કાં મુકવામાં આવતી નથી ? પીટીટીની આઘા અનેક કુમારિકાઓ સ્વચ્છંદપણે દુરાચારિણી બન્યાની વાતો જનતાથી ક્યા અગાત છે ? પણ તેવે વખતે હૃદયતા સુધારકોની સુધારો કરવાની ધગશ કેમ થઈ પડી નય છે ? મંદિરોને કુદળખાના કદી નેમા અત્યન્તને જનમરજતીથી ધકેલી દેનારાઓની પેશ ખોલવામાં કેમ નથી આવતી ? આ હૃદયતા સુધારકોની ખીજ એક વાત ઉપર અમેને દારૂ આવે છે અને તે એ છે કે ત્યારે કોઇ વિદાન સાત્રો કે પંડિત સુધારકોને જવાબ આપે છે ત્યારે તેના ઉપર પેટજશ રાખે કદી મધીય દુમકા કરવામાં આવે છે. પરંતુ કયો સુધારક પેતાનું પેટ બરવામાં પાછળ રહે છે ?

છેવટમાં આને વિશેષ કાંઈ ન કહેતાં ખી. તેરસી કે તેના જેવા પિચાર ધરાવતા નેના આખા મંડળને અમે પુનઃ આદવાન આપીએ છીએ કે મેદાનમાં બદાર આવો અને શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્ય સંપ્રદાયને નીતિત્રય તથા વ્યભિચારી સિદ્ધ કરો. ખાકી કરમનદામ મૂકજોનો જમાનો ક્યારેનોયે વહી ગયો છે કે જે જમાનામાં સુધારકોએ વૈષ્ણવી જનતાની સાંતિનો દુરુપયોગ કયો દતો. અત્યારે તો સુધારકોએ જરીપુરાણી નિર્મળ જાજોનું પિટપેરણ કરવાને બદલે પોતે જે એતે છે યા લખે છે તેને સિદ્ધ કરવાને તૈયાર થયું જોઈએ. અમારે તો કશું સિદ્ધ કરવાનું છેજ નહી, કારણ કે શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીના મધો પ્રગટ થઇ ગયા છે.

તા. ૫-૧૦-૩૪ ના રોજ નડિયાદમાં વર્ણજીમ સ્વરાન્વ સંઘ (મુંબાઈ પ્રાંતીય) ના પ્રમુખપદેથી) દેખ નથી !—અમને સનાતની લોકોને કોઇની સાથે દોડ નથી. અમારા આરાધ્ય દેવ શ્રીકૃષ્ણને પણ કોઇની સાથે દેવ નહોતો. બગવાને કહ્યું છે કે મારો બગા કોઇનો દ્રવ નથી કરતો પણ જેમ બગવાને કંઈ વચેરેનો નાશ કયો અને છતાં તેમનો મોક્ષ કયો તે ખતાવે છે કે કંસને બગવાન પ્રત્યે દેવ દતો પરંતુ બગવાને નહિ. તેમ જે લોકો અમારા ધર્મની દાનિ કરે છે તેમનો અમે વિરોધ કરીએ છીએ તે તેમનો ઉદ્ધાર કરવા; એમનો દવ કરવા નહિ.

જેવાની સાથે તેવા—મુસલમાન ધર્મના વિરુદ્ધ કોઈ જોત્રે કે લખે તેનું ખુન કરવામાં આવે છે હમણાંજ એક એવો પ્રસંગ કરાંચીની કોટમાં બન્યો પણ અમે હજી સુધી કોઈ કોંગ્રેસવાળાનું માયું નથી ફેડયું પણ હવે ન્યારે કોંગ્રેસવાળા અમારી સાથે કપટ વ્યવહાર કરી રહ્યા છે ત્યારે ધર્મને બચાવવાને, અમારો પણ ધર્મ છે કે તેમની સાથે એવો વ્યવહાર કરવો.

કોંગ્રેસવાળાઓ કહે છે અમે સુધારક છીએ. તેઓએ કહ્યું પડદા કાઢી નાખો. તે સિવાય તેઓ સ્ત્રીઓના મોં કેવી રીતે જોઈ શકે? હું સાચું કહું છું કે તેઓનું હૃદય દૂષિત છે. પછી તેઓએ સ્ત્રીઓને જાહેરમાં કરવા કાર્ય કરવા જોવાની અને છતાં મંદિરમાં સ્ત્રીઓ દર્શન કરવા આવે છે ત્યારે છુમો મારે છે કે ત્યાં સ્ત્રી અને પુરુષો બીચકાય છે. સુધારકો તેથી આગળ વધીને કુંવારી કન્યાઓને રોજ પર નચાવે છે, અને શરમની વાત છે કે આવી રીતે પોતાની છોકરીને નાયતી જોઈ આપ વખાણ કરે છે. થોડા મહિના ઉપર એક ઉદ્યોગકર નામનો નાયતારો મુંબઈમાં આવ્યો હતો. તેને જોઈને મુંબઈની સ્ત્રીઓ પણ નાયતારી શીખી ગઈ.

ખુનની નદીઓ વહેશે—વલ્લભભાઈ પટેલ તેમનો ખેતીનો ધંધો છોડી ઉપદેશ કરવા નીકળી પડ્યા છે! અમને ઉપદેશ આપવાની તેમની શી લાયકાત છે? હું કહું છું કે જે દિવસે દરજ્યાત વિધવા વિવાહ, અને મંદિર પ્રવેશનું ઓલ આવશે તે દિવસે ખુનની નદીઓ વહેશે. અમારા સનાતન ધર્મમાંથી સંખ્યા ઓછી થશે એવું અમને દુઃખ નથી પણ આર્થ લોકો કુમારો જાય છે તેનું અમને દુઃખ છે.

દેવીદાસના લગ્નથી અંતઃકળ પેદા થાય છે—તમે જાણો છે કે રાજગોપાલાચાર્યે પોતાની દીકરીનું લગ્ન ગાંધીના પુત્ર સાથે કર્યું. હું કહું છું કે આવા લગ્નોમાંથી અંતઃકળ ઉત્પન્ન થાય છે. પાંજરામાં એક મંડળ નીકળ્યું છે. જની પાતી તોડક મંડળ. એમ તો અમે કહીએ, સુધારક હૃદય તોડક મંડળ. પણ એથી શું? આર્થસમાજવાળા વર્ગો થયાં શેષ રાહને મરી ગયા, પણ કોઈના આપની તાકાત નથી કે જતીને તોડી શકે.

કોંગ્રેસની લડત—જ્યાં સુધી સરકાર મોજુદ છે ત્યાં સુધી તમે શું લડત લડવાના છો? જોડમાં જઈ, મરેશા જેવા ચર્ચ જહાર નીકળ્યા એવું નામ લડત! લડત તો એવું નામ કે જર્મનીના આદેશાદને એક માખીની માફક ચોળીને ફેંટી દીધો. આ લોકોની લડત તો અંદર અંદર ગળા કાપવાની છે. આપણે શાંત છીએ મારે તેઓ આપણને સતાવે છે.

અમે પૈસા નહિ આપીએ—આજ સુધી સનાતની લોકોએ પૈસા આપ્યા. હવે એક દમરી પણ મલવાતી નથી. થોડા વખત ઉપર લીલા મુનશી અને સરોજીની નાયકો રૂ જાગરમાં ગયાં હતાં પણ કોઈએ એક કોડી પણ ન પરખાવી. અને લીલા મુનશીએ તો એક વખત પતિવ્રત ધર્મ ઉપર લાગણુ આપ્યું હતું! અમે મુંબઈના લોક તેમને જાણીએ છીએ.

સરદારી કેમ મળી?—ચાર માણસોએ બેગા ચઢીને વલ્લભભાઈને સરદાર બનાવી દીધા. પણ એમની સરદારી તો હુંદાઈ ગઈ. બારડોલી આજે બેઢાલ જની તેમના નામ પર શેષ રહ્યું છે.

ગાંધીજીને શરમ નથી—શ્રીમાન વધોમાં બેઠા બેઠા બોલી રહ્યા છે, હવે હું બહાર નહિ આવું. જાણે છે કે હવે તેમને કોઈ સાંભળનાર નથી. ગાંધીજીને શરમ પણ નથી. તેમણે કેટલી પ્રતિજ્ઞાઓ કરી અને કેટલી તોડી!

નાદીરશાહ કરતાંયે વધુ જુદમ—ગાંધીની હું તમને કેટલી વાતો કહું? તે પાયખાનામાં ગીતાપાઠ કરતા. અને કહેતા આના જેવું એકે પવિત્ર સ્થાન નથી. તેમણે કહ્યું ગુલામ પ્રજા ઉત્પન્ન ન કરે અને તેમના છોકરાએ ગુલામ પ્રજા ઉત્પન્ન કરી. તેમણે પોતાના છોકરોને બ્રાહ્મણ કન્યા સાથે પરણાવ્યો અને એક ટેડ કન્યાને બ્રાહ્મણ સાથે પરણાવી. કોંગ્રેસવાળાના

કેટલાક જુઓ મેં પોકરોંગ વખતે જાતે જોયા છે. હું કહું છું કે તેમના જુઓ નાહીરશાહ કરતાં પણ વધારે છે. આવા આવા જુઓ કરીનેજ તેઓ આજે પોતાના હાથે પોતાની સંસ્થાનો નાશ કરી રહ્યા છે. આજે તેઓ એક વોટને માટે ઠેર ઠેર બીજા માગી રહ્યા છે.

છાપાવાળાને ચેલેન્જ—વળી તેઓ દેખે મંદિરમાં ઘુસેલા માંગે છે ! અને ચાર મંદિરો ખોલ્યાં એટલે છાપામાં મોટા મોટા હેતુઓ છપાઈ ગયા ! હું કહું છું કે છાપાવાળા જેવા જુદા કોઈ નથી. કોઈ માણસ તેમના હાથમાં આવશે જોઈએ. પછી તેઓ તેના પર હુમલો લગાવવા તૈયાર થઈ જાય છે. તેઓ માને છે કે અમેજ બધું કરતાં દત્તા. હીએ. હા, જરૂર તેમનો હાથ એક મચ્છરની મારફ કળા કરે છે, પણ કપાટો પડતાં મચ્છરની મારફ તેઓ ચોગાઈ જશે એ નહીં માનજો. હું કોઈપણ છાપાને ચેલેન્જ કરું છું કે તેઓ જે લખે છે તે સાબીત કરી આપે.

ગાંધી રહસ્યમય પુરુષ—ગાંધી એક રહસ્યમય પુરુષ છે. જેમાં ગયા છતાં તેના વજનમાં એક રતલનો પણ પડાડો નથી થતો. જેમાંથી તેઓ મરજી મુજબ નિવેદનો બહાર પાડી શકે છે. તે જેમના જન છે અને ઉપવાસ કરીને બહાર નીકળે છે. બનારસમાં સનાતનીઓએ તેમનો વિરોધ કર્યો ત્યારે સરકારી પોલીસે ખરે પછે તેમનું રક્ષણ કર્યું. દરિયન પ્રવાસ દરમ્યાન પણ પોલીસ હાજર ને હાજર. આ બધું સરકારને કરવાની શી જરૂર ? પણ હું કહું છું કે ગાંધી એક બેરી વ્યક્તિ છે. તેનાથી ચેતતા રહેવું.

પટવારીઓ અને આમદ કરીને ધારાસભા માટે ઉભા કર્યા દત્તા. પણ કાપડા પ્રમાણે તેઓ ઉભા નહિ થઈ શકે. કાપડું કે તેઓ કાઢીવાડ્યામાં રહે છે. શિદીશ શત્રુમાં તેમનાં ધર નથી એટલે તેઓ વોટર નથી માટે કેન્ડીડેટ ન બની શકે.

ગાંધીજીની દયા આવે છે—મને ગાંધીજીને દેવ નથી. પણ તેમનો નાશ થઈ રહ્યો છે. તેથી દયા આવે છે. અને તેમનો ઉદ્ધાર કરવાને માટે આ પ્રમાણે બોલવું પડે છે. મારે મારી વાળીથી બળવત્કરમણ કરવું જોઈએ તેના બદલે આવું દુષ્ટોની કથામાં સમય વ્યતીત કર્યો તેટલા માટે મને દુઃખ થાય છે. અને બળવાન કૃષ્ણને હું પ્રાર્થના કરું છું કે મને મારફ કર.

બીજો હેવાલ.

કોંગ્રેસ ધર્મ પર હુમલો કરી રહી છે. દળરો માણસોના માયાં ફોડાવીને તે અટકાવ નથી, પણ લજાઓને જેલમાં મોકલ્યા છે. ઉપરાંત મંદિરપ્રવેશનો પ્રશ્ન હાથ ધરીને અદિ'સાવાદી કોંગ્રેસીઓએ સનાતનીઓના માયાં ફોડ્યાં છે. સનાતની પ્રગ્ન શાંત છે. ધર્મના બહાને તે કોઈના પર હુમલો કરવા માગતી નથી પણ જો કોઈ મારવા આવે તો માર સહન કરવાનો ધર્મ સનાતન ધર્મ નથી. "છવાંસતં છવાંસીવાત્" મારવા આવનારને જાનથી મારી નાંખવો એમ સનાતન ધર્મ કહે છે. તેથીજ કોંગ્રેસનું મૂળ ખોદી નાંખવાના વિકટ પ્રયાસો દલે કરવાના છે. કપટાચાર સામે કપટાચારજ્ઞ હોય. સારા આચારો સામે સારા આચાર હોય. રાજનીતિ વેશમાં જેતી છે. રાજનીતિના કેન્દ્રપ ધારાસભાઓમાં પેસીને ધર્મના ઘાત કરનારા સુધારકો સામે દલે એક પગભર પણ શુભ વિચાર ઉઠાવે નહિ.

સુધારકોના પ્રયાસો—પહેલાં તો આર્થસમાજદાર મૂર્તિ ખંડેન કરાવ્યું. વિધવા વિવાહ કરાવ્યા. તીર્થ પરતી શ્રદ્ધાઓ ઉઠાડવાના ખૂબ પ્રયાસો થયા. પણ એ બધામાં તેઓ પાછળ પડ્યા. મંદિરો વખાં, મકર અને કુંભ મેળા વખતે લાખો હિંદુઓ ગંગા સ્નાન કે ત્રિવેણી સ્નાન કરે છે. આ જોઈને સુધારકો સગમી જાય છે. તેઓ છાતી ફૂટી ફૂટીને મરી ગયા, એ અપાર ધર્મવીરોની બીડતી નીચે ચપરાઇ ગયા, પણ શ્રદ્ધા ધરી નથી.

મુધારાનું સ્વરૂપ તો જુઓ. શ્રી મુધારા પર નજર કરો. પોતાની બહેન દીકરી નાટકોમાં નાચે, બીજા પુરુષો એક્ટરોને જાહેર ભેટ, તો પણ આ લોકો એક્ટરમ. યદ્યપે જોઈ રહે છે ! તેમાં કળા માને છે ! પોતાની શ્રી કે દીકરી મેળાઓમાં મુસલમાનોના ધણા ખામ તો દરકત નહિ, પણ મંદિરમાં પ્રભુ દર્શન માટે મર્દ સાથે બેળાય તો પોકરાણું કરી મૂકવી. આ મુધારાનું સ્વરૂપ છે. સનાતની પોતાની છોકરીને વેચવાની પેઠે નાચતી જોઈને બળાજ મરે. હમણું ઉલ્લસાઈને નાચ કરે. મુંબઈની શ્રીઓ હવે નાચતાં શીખવા લાગી છે. અત્રિ, ભારદ્વાજ, વસિષ્ઠ વગેરે મર્દોઓનાં લોહી જેમાં વહી રહ્યા છે તે સનાતનીઓથી આ વસ્તુ કેમ સહી શકાય ? હું નિંદા કરવા માંગતો નથી. મારું હૃદય દુઃખિત થાય છે, તેથી આવી કડવી વાણી વાપરવી પડે છે.

વલ્લભભાઈને ચેતવણી—હમણું રાષ્ટ્રસ્વજ વંદન પર ભાષણ કરતાં વલ્લભભાઈ પટેલ મંદિરોની નિંદા કરે છે. હું કહું છું કે તમારું કામ ખેતી કરવાનું છે. મંદિરોની ભાવનામાં તમે શું સમજો ? (અંતે મી. પટેલના ભાષણના ફરારનું સવિસ્તર ખંડન કર્યું હતું.)

તમે અંત્યજને દુઃખી કર્યા છે. આ સવાને લોહીની નદી વહેવડાવી છે અને વહેવાવરો. રાજગોપાલ જેવા બ્રાહ્મણની છોકરી પોતે લીધી અને પોતાની ટેકની દત્તક દીકરી બ્રાહ્મણને આપી. આ ક્યાંની ન્યાય ? હવે સનાતનીઓને કોઈના ખાપની દરકાર નથી.

કોંગ્રેસ બીખારણ બની છે. બધાય રાજીનામા આપી નીકળી ગયા લાગ્યા છે. પ્રમુખા કરોડો રૂપિયા તેણે ખર્ચાદ કર્યા છે. માયાં ફેડાવી, જેલમાં મોકલીને જવાનોને તેણે મુકદ્દા ખનાવ્યા છે. સ્વરાજ્ય તો જર્મનીએ લીધું, રશિયાએ લીધું, આ કોંગ્રેસ શું સ્વરાજ્ય લેવાની છે ? દીવાથી પવંગીયાં શું કડવાનાં છે ? અહીં તો પોતાના બાઈઓના ગળાં કાપવાં છે. મુસલમાનોના માર ખાવા છે. મુસલમાનોના ધર્મના વિરુદ્ધ બોલનારાની છલ ખેંચી 'કાઠવા શીકતઅશી તૈયાર છે. મોતીલાલ નેહરૂની છોકરી મુસલમાન સાથે નાસી ગઈ હતી. સનાતનીઓને પૈસે પાખંડ કીધો. હવે સનાતનીઓ પૈસા નહિ આવે.

બારડોલીમાં રહીને સરદાર જાનેશ સરદારને ક્યાં ખખર છે કે બારડોલીની શી હાલત છે ? જાનન ચકાવીને જેલમાં ગયા વિના બીજું તમારાથી શું ચલાવું છે ?

શીમાન (ગાંધીજી) વ માં જિ જો છે. લોકોને પૈસે આશ્રમો સ્થાપ્યા. બ્રહ્મચારિણીઓ ગર્ભવતી થઈ, અપવાસ આદર્શો. ગ્રેમપત્રો પકડાયાં. ફક્ત પણ દિમાલયમાં ફાઈ જતું નથી, કે મરજીત ઉપવાસ આદરતું નથી. ગાંધીજી તો પાપખાતરને પવિત્ર માનીને ત્યાં ગીતા લખે છે. બીજાને ગુલામ સંતતિ પેદા કરવાની ના કહીને પોતાના છોકરા પાસે છોકરાં પેદા કરાવે છે !!

જુહા છાપાવાળાઓ—તેમના છાપાવાળાઓ જુદા છે. તેમના જેવું જુદું જખનારા જગતમાં કોઈ નથી. ટાઈમ્સ, મુંબાઈ સમાચાર, સંગત વર્તમાન, વગેરે તેના નમૂના છે. એ જર્નાલિસ્ટો પોતાને વિધાતા સમજે છે, પણ તે તો મચ્છર જેવા છે. મચ્છર ચટકા ભરે છે, તેમ તેમના લખાણથી કાંઈક દુઃખ થાય છે, પણ એકજ હાથની ચપાટ જ્યારે લાગશે ત્યારે એ મચ્છરોનો નાશ થઈ જશે.

ગાંધી સ્વરૂપમય માણસ છે. જેલમાંથી બહાર નીકળતાં થોડું પણ વજન ઘટતું નથી. આસો મુધીની સંખ્યાના સરકારી સીપાહી તેનું રક્ષણ કરે છે. જ્યાં જાય છે ત્યાં સરકાર તેની મદદમાં રહે છે. આવો રાજદ્રોહી કેદી દુનીયામાં કદી જોયો છે ?

[તા. ૧૫-૧૬ ઓક્ટોબર સને ૧૯૩૪ ના બન્ને દિવસે.]

પાંચકુવા દરવાજા બદાર આવેલી ભાડીઆની વાડીમાં અત્રેના વૈષ્ણવો અને જુદી જુદી સનાતની સંસ્થાઓ તરફથી બહાર સભાઓ બોલાવવામાં આવી હતી. વૈષ્ણવ સંપ્રદાયના લગભગ પચાસ આચાર્યશ્રીઓ અને હોવાયો આ સભામાં જનતાની દાઝરી ધળી થાય તે સ્વાભાવિક છે, અને તે મુજબ સંકેતના પ્રતિષ્ઠિત નાગરિકો શ્રેષ્ઠ સ્ત્રીમનસાસ ગિરધરલાલ, શ્રેષ્ઠ બાલાભાઈ દામોદરલાલ, શ્રેષ્ઠ સ્ત્રીમનલાલ નગરી, શ્રેષ્ઠ દરિયાસ અચરતલાલ, શ્રેષ્ઠ જોષટલાલ નગરી, શ્રેષ્ઠ સાકરલાલ બાલાભાઈ તથા અન્ય વિદ્વાન શાસ્ત્રીઓ અને વૈષ્ણવ સ્ત્રીપુરુષોની દાઝરીથી આખી વાડી ભરચક થઈ હતી સભામાં ગેરવામી મદારાજશ્રીગોકુળનાથજીનું વ્યાખ્યાન છેવટે થયું હતું. જે વખતે શ્રોતા વર્ગ સાંતિથી એકમિત થઈ સાંભળતો હતો. તેમનું વ્યાખ્યાન વિદ્વાતભર્યું અને સચોટ દલીલોથી ભરપૂર હોઈ વચ્ચે વચ્ચે ભાગવત અને ખીખ શાસ્ત્રોનાં પ્રમાણ આવતાં હતાં.

ગોસ્વામી શ્રીગોકુળનાથજી મદારાજનું ભાષણ.

વિદેશીનું અનુકરણ શોભતું નથી—મદારાજશ્રીએ પ્રથમ મંગલાચરણ કરીને પછી જણાવ્યું હતું કે ભારતવાસીઓ! તમને વિદેશીઓનું અનુકરણ શોભતું નથી તમે તમારા પૂર્વજોનું જ અનુકરણ કરો. [સભામાં આગળના વક્તાઓના બોલવા વખતે ગરબ કરનારાને ઉદેશી તેમણે કહ્યું કે] સભાની રીત એ છે કે વક્તા ખોતે વિષયની સમાપ્તિ કરે તે પછી તે ઉપર તમે નુક-તેમની કરો. આજુ વ્યાખ્યાનમાં ગરબ કરતી તે વિદેશીઓનું અનુકરણ છે પણ ભારતીય અનુકરણ નથી. પાર્શ્વમેન્દ્રમાં પુરશીએ ઉછેરે છે. તે દરિય સંબંધ છે. આપણી નથી. અમારા વ્યાખ્યાનમાં તમને જે ઉચિત લાગે તે મદય કરો. ગાંધી નહિ. અમે કાંઈ તલવાર લઈને લડવા કે લાડી લઈને માર્યા ફેડવાં નથી આવ્યા. અમે અતિસ્થિતિપુરુષો અનુસારનો અમારો ઉપદેશ તથા વિચારો જણાવીને ત્યાં શાસ્ત્રો ન માને, ઋષિયોને શયતાન કરે તથા ખીખ શાસ્ત્રોને પવિત્ર કહે ત્યાં અમારે ઉત્તર આપવો પડે છે.

મુસલમાનોની આડે કેમ આવતા નથી?—૪૬ વર્ષથી કોંગ્રેસ લામ કરે છે છતાં કોઈએ તેનો વિરોધ ક્યો નથી. તો અમારે અમારા વિચારો પ્રકટ કરવાનો અધિકાર છે. શું સનાતનીઓને તેમના વિચારો પ્રકટ કરવાનો અધિકાર નથી? અમને દિલ્લિ હોવાનું કહેવામાં આવે છે! તો તમે મુસલમાનોની આડે કેમ નથી આવતા? શીખોની આડે કેમ નથી આવતા? તેમ પારસીઓને કેમ કહેતા નથી? શાકતઅલીએ કહેલું કે જો કોઈ ઇસ્લામની વિરુદ્ધ બોલે તો નું તેની જીભ ખેંચી કાઢું ત્યારે તમે કેમ ન બોલ્યા? આ તો ૨૦ મી સદી છે. મદાભા ગાંધીએ કહ્યું છે કે મુસલમાન ધર્મનું કોઈ કાંઈ ન બોલે. જુ આપણા ભાઈ છે. તો શું અમે ભાઈ નથી? તો આ મારે અમારા ધર્મ ઉપર આક્રમણ કરો છો?

વિચારપલટો—તમે ભારત સંતાન થઈને અમારા કામમાં બાધ કરો છો અને તમે ઘડી ઘડી તમારા ખ્યાલો બદલો છો. અમને જે કીક લાગ્યું તે અમે કહ્યું. અમારે માલો દેવાની શી મતલબ? અમે જો ગાળો દઈયું તો પછી મત્તાડીઓને ત્યાં શોધવા જઈયું? માત્ર જે સત્ય દર્શકત દશે તે તો અમે જણાવીશું. અમારા સનાતન ધર્મમાં પ્રથમજ સમયે તત્ત્વમંત્રિ એટલે પ્રથમજ અભયનું કહેવું છે. એટલે અમે કહિયે ભયભીત થઈ બોલીશું નહીં. નદીવાદમાં પણ કોઈ માયું ફોડવાનું કહ્યું નથી. તમારે પણ સંબંધથી સ્વયં દર્શકત કહેવાની છે. તમારી જુદી દર્શકતને લીધે ચંદ્રચંદર પંડ્યાએ આવેશથી નદીવાદની ખરી દર્શકત કહી છે. ત્યાં શંકરાચાર્ય તથા મહાત્મા જ્યેષ્ઠપુરી દત્તા અને ખીખ દત્તરા જનતા હતી.

હાથીને લગતી ખરી દર્શકત—ત્યાં હાથી સંબંધી દર્શકત જુલાભાઈ દેસાઈએ ખીખના કહેવાથી ખોટી કહી છે તે તેમને શોભતું નથી. હાથી ઉપર બેસવાનું, અમે આચાર્ય

માટે સાધારણ બાબત છે. રાજવાડાઓમાં અમને હાથોએ બેસારીને રાજાઓ અમારા ઉપર ચમર દોળે છે. આ બાબત રાજપુતાના જમને તપાસ કરો અને હાથી ઘેર રાખી શકીએ છીએ પણ નકામા ખર્ચ નહીં કરવાના કારણથી રાખતા નથી. નદીઆદમાં કોઈએ પણ હાથી ઉપર બેસવાનું નામ લીધું નથી. એક હાથી ઉપર વેદ લગવાન અને બીજા હાથી ઉપર બચ્ચાંઓ હતી. અમારે તો મોટરો હતી. ત્યાં વર્ણશ્રમ સ્વરાજ્ય સંઘના આમંત્રણથી બધા બધા આચાર્યો એકત્ર થયા હતા શારદાપીઠના રાજરાજેશ્વરાશ્રમ, પુરીના ભારતીકૃષ્ણ, તથા કામકોટિ-શંખેશ્વરના શંકરાચાર્ય તથા રામાનુજાચાર્ય, નિંબાર્ક અને મન્નના આચાર્ય વગેરે બધાએ કમકતો મળીને વચ્ચાર કર્યો કે હવે ધર્મ ઉપર આપતિ આવેલી છે.

ધર્મ અને ઇશ્વર—ઇશ્વર એજ ધર્મ છે. ઇશ્વરની આરાતું પાકન તેજ ધર્મ છે. માર્ગો ભિન્ન ભિન્ન છતાં ઇશ્વર તો એકજ છે. તેને ગમે તો કૃષ્ણ કહો, શિવ કહો કે ખુદા કહો. તે ઇશ્વરી આરા એ વેદ છે અને વેદવ્રજીતો ધર્મ: તેમાં કહેલો તે ધર્મ છે. વેદ એ લગવાનના નિઃશ્વાસ છે અને તેની આરાતું પાકન તે આપણું પ્રધાન કર્તવ્ય તેમાં શંકા નથી. રાજની આરા નહીં પાળવાની શિક્ષા થાય છે તેમ ઇશ્વરની આરા નહીં માન્યાથી ગાદી દંડ થાય છે. વેદની આરા શું છે તે તે સમજવાને શ્રુતિ, સ્મૃતિ, પુરાણ તથા ઇતિહાસ એ વેદાનુક્રમ પણ વેદોંએ શ્રીવલ્લભાચાર્યેંએ કહ્યું છે કે વેદની જરા જેટલી પણ આરાનો વિરોધ તે અધર્મ છે, વેદમાં મૂર્તિપૂજા, શ્રાદ્ધવિધિ, તીર્થાટન, બ્રાહ્મણો પ્રતિ આદર, શુરુ શિષ્યનો નાતે, પાતિવ્રત, પિતૃધર્મ, માતૃદેવો ભવ, પિતૃદેવો ભવ ઇત્યાદિ છે. તેમાં શ્રદ્ધા રાખવી જોઈએ. ધર્મી પ્રમદિતવ્યમ એટલે ધર્મમાં પ્રમાદ ન કરવો તે પ્રમાણે બીજા બાબતોમાં પણ પ્રમાદ ન જોઈએ; ઇશ્વરના અસ્તિત્વને નહિ માનનાર નાસ્તિક કહેવાય છે. જેમકે નાસ્તિકો વેદનિરક્ત: એમ વેદમાં શ્રદ્ધા નહીં રાખનાર એ ગમે તો રાજનૈતિક નેતા હોય તો પણ તેમાં અમને શ્રદ્ધા નથી.

મંદિર પ્રવેશનો પ્રશ્ન—મંદિર પ્રવેશનું બીજા લાવ્યા. સ્વામ એ છે કે મંદિરો કોણે બનાવ્યાં? ૫૦૦૦ વર્ષથી એ મંદિરો છે. અને શ્રુતિ-સ્મૃતિ તથા પુરાણોમાં જણાવેલી વિધિથી દેવતાઓની તેમાં સ્થાપના કરી છે. તેની મર્યાદા તોડીને તેમાં પ્રવેશ કરવાનો કોને અધિકાર છે? એક મકાન માલીક પણ બોડાં લગાડે છે કે હુકમ વિના અંદર આવવું નહીં. તો પછી લોકોની ભાવનાઓ તોડીને મંદિરમાં ઘુસવાનો અધિકાર કોને છે? ઇશ્વરના શાઓનો ગાતા એમ જાણે છે કે અંત્યજોને મંદિરના ગોપુરથી દૂર કરવાનું ફળ, બ્રાહ્મણોના દેવદર્શનના જેટલુંજ ફળ મળે છે. ઇશ્વર તો સર્વત્ર મોહુદ છે. સૂત્રે મળેલના દ્વ સત્તરમાં મણિયોના સમૂહની પેઠે ઇશ્વર સર્વે પ્રાણી માંવમાં રહેલોજ છે. સર્વત્ર છે તો પછી મંદિરમાંજ જમને તેને દેખવાનું શું કારણ?

મંદિરો શા માટે?—સુધારકો એમ કહે છે કે મંદિરો વેશ્યાવાડા છે ને કૃત્યુખાનાં છે. આ તેઓ ખુરી દાણથી દેખીને આલેષ કરે છે. ઠીક. પણ જો મંદિરો એવાં છે તો હરિજનોને એવાં કૃત્યુખાનાંમાં ઘુસાડીને શા માટે ઉપાધિ કાઢે? તેમને તો એમાંથી બચાવવા જોઈએ. વલ્લભભાઈ કહે છે કે સ્વજન્મન મૂર્તિપૂજાની પેઠે કરવું નહિ કુમદે મૂર્તિપૂજા એ પાખંડ છે તો પછી તમારે મંદિરોની સાથે શું કામ છે? તે તો હેય પદાર્થ છે! અંત્યજોએજ કહ્યું છે કે અમને મંદિરોમાં શ્રદ્ધા નથી, મૂર્તિમાં શ્રદ્ધા નથી. અમારે તો માત્ર હક જોઈએ. વાત એ છે કે અમે પોતે પણ બીજા મંદિરમાં જમએ છીએ તો તે મંદિરની મર્યાદા અમે પાળીએ છીએ. શુરવાપુરના મંદિરમાં નંબ્રિ બ્રાહ્મણો સેવા કરે છે. તે ગામ આજ શંકરાચાર્યનું જન્મસ્થાન છે. શુરવાપુરમાં મંદિર પ્રવેશ પ્રવેશ વખતે ત્યાં ત્રણ શંકરાચાર્ય હતા. તેમને તથા મને પણ મંદિરમાં જવા દીધા નહોતા. પછી તમે કેવી રીતે કહો કે અમને જવા દો? ધાર્મિક સ્થાનો ઉપર આક્રમણ નાહ, આવે.

એક બીજા તો થયેલું છે. તેમાં જેની મરજી હોય તે વિધવાને પુનર્વિધ કરવાનું છે. ત્યારે બીજા બીજમાં જન્મરક્ષતીથી વિધવાવિવાહ કરાવવાના છે? એ કાનૂન શું પાસ થશે? એમ જે જન્મરક્ષતી કરશે તો લોહીની નદીઓ નહીં પહે તો શું થશે? તમે ખ્યાલ કરી દેજો. તમે પણ ભારતસંતાન છે. જે જાતિમાં વિધવાવિવાહ ચાલુ હોય તો તે ભલે કરે. પણ જે ન કરે તેને જન્મરક્ષતી શા માટે? અને તમે ધર્મની બાબત બહુમતિથી કરવા માંગો છો તો બધી બાબત બહુમતિથી કરવા ધારો છો? શું તમે જવાનીનું જોર ખતાવો છો? અમારી સાથે તમને શી સંબંધ છે? અમારી સંસ્કૃતિ, શિક્ષા તેમજ ધરસંસારી બધી બાબતો શા માટે બીજાં છે? તમે સંસ્કૃતિને બગાડો નહિ. તમે મૂઠ નથી. સંસ્કૃત લાણીને તમારા ખ્યાલો ફીક કરો. કોઇ આગ કુટુંબની છોકરી વેચ્યા બની રહેજ ઉપર નાચે તો તમને શું એમ ન યાય કે આપણી બહેન નાચે છે?

પેદી ચાલે છે અને ચાલશે—તમે કહો છો કે મનુસ્મૃતિ ન માનો, શાસ્ત્રો ન માનો. પણ અમે જુએ નહીં મરીએ. અમારી પેદી તો ચાલશેજ! બંધ નહિં થાય. સૌ વર્ગીયો આખાસમાજીએ પોકા પાડીને ચાક્યા છતાં પેદી મોજુદ છે! મુસલમાનોએ તથ્યારથી અમારી પેદીઓ હાલવા મરિધી પણ તેમનું રાજ્ય ન રહ્યું! ખ્રીસ્તી પાદરીઓ પણ મંડ્યા. મહમારમાં દિંદુઓને વટલાવવાના ધણા પ્રયત્ન કર્યા પણ કાંઈ ન વળ્યું. ગાંધી કહે છે કે અત્યંતેને તમે નહીં લો તો તે ખ્રીસ્તી મુસલમાન થઇ જશે. હું ઘાબલો આપું. દાહોદ પાસે મરખાડુ ગામ છે ત્યાં ખ્રીસ્તી દેવળ છે. કુકળમાં પાદરીઓએ ધણા ભિક્ષોને ઇસાઈ ખનાવ્યા. કોસ આધ્યા તથા એપીક્રમ વળગાડ્યાં. પણ વર્ષોદ આલ્યો અને અન્ન પાકતાંજ બધા ભીક્ષોએ કોસ પાછા આપી દીધાં અને કહ્યું કે અમે તો હવે પાછા બીજાજ છીએ! એ તો વુમુક્ષિત: કિ ન કરોતિ વાપમ ભૂખને મારે તેમ કર્યું પણ તે દિંદુ મર્યા નહીં. અમદાવાદમાં અત્યંતપરિવદ મળી હતી. તેમાં ગાંધીજીએ એક અત્યંત ભક્તને અંદર આવવા કહેલું ત્યારે તે ભક્તે ના પાડી. તેમના ૨૦૦૦ અનુયાયી હતા. તે કહે હું શાસ્ત્રોને માનનાર છું. જે અત્યંત ધર્મને માનતો દરો તે કહિ પણ તમારૂં સાંભળને નહી. સ્પર્શને સવાત્ર—અત્યંતેનો સ્પર્શ નહીં કરવામાં ધણી ખોટી દલીલો તમે કરો છો. જિંચ નીચની જે સંજ્ઞા છે તે તો માત્ર દેહ પુરતી છે. આત્માની નથી. આત્મા તો ભગવાનનો અંશ છે, બ્યારે દેહ મલિન છે. તે દેહની મલિનતા ન જાય ત્યાં સુધી સ્પર્શ ન થાય બ્રાહ્મણો પણ નીચ કર્મ કરે તો તેની શુદ્ધિ દેહાંતરથી થાય છે. તમે શાસ્ત્રો બરાબર જોયાં નથી તેથી અમને અ-ચાપ કરો છો. સનાતન ધર્મ એ વેદપ્રણીત ધર્મ છે. સ્વેચ્છે કમંચમિત્ત: સંતિદમ્ લમસે નર જે તમે કર્મસાંકર્ષ કરેલ તો તમારી સિદ્ધિ નહીં થાય. શરીર પાપથી વગેરે ગમે તેટલાં મુંદર વચ્ચે પહેરો પણ જે મુલ્ય અંગ ઉપર લગીટી પણ ન હોય તો તે શોભશે નહીં. સનાતન ધર્મ એ પ્રકારનો છે. શીદર્મે એક ઉક્તિમાં કહ્યું છે કે, રૂપમત થયેલી એક યુવતિ દરો તે પણ બાળકોને મત્ત નહીં કરી શકે. ભવમૃતિ કહે છે કે કાલાત્પન્નતો વિપુલા પૃથ્વી એમ કાલ અનંત અને પૃથ્વી વિશાળ છે એટલે આ સનાતન ધર્મને માટે પણ એવીજ અનંતતા છે. તમે ઇસાઈ લોકોનાં પુત્રકો ભણીને સંસ્કૃતનાં બાબાનંતર ભણ્યા. તે બધી વિદ્યા બની ભાવના છે તેથી રંગાખને તમે કહો છો કે અમે અમુક નહીં માનીએ!

ધમકી—વળી તમે અમને ખોટી ધમકી ન આપો. મુંબાઈમાં કહો છો કે આ નદીયાદ નથી! નદીયાદમાં કહ્યું કે આ મુંબાઈ નથી! અમદાવાદમાં કહો કે આ નદીયાદ નથી! બીજા જગોએ વળી કહેશે કે આ અમદાવાદ નથી! એનો શો અર્થ? તમારી પાસે બળ છે! શું સમામાં ધાંધલ થશે! મારા વિચારો બદલવાની તમારામાં તાકાત છે! હું દેવ વિચારના છું.

સત્ય શું?—છાપાવાળાઓ મનદરી લેખે છે. નદીઆદનાં બૂકામાણનું નામ પણ મેં લીધું નથી. છતાં છાપું છે કે જુલામાણને મત ન આપવાનું કશું? આ જુડી વાત હતી. આ શું પત્રકારિત્વ કહેવાય? સત્યશોધકતા કહેવાય? તમે લખો છો જાદુશાસ્ત્રી ને ધર્મને નામે બધું ચલાવે છે. પેનો કહેવત છે સત્સર્વપ્રમાણાણિ પરિદ્રાણિ વચસિ એમ પારકાના જરા જેટલા દોષ હોય તો પણ તેને મોટા કરીને જતાવો છે પરંતુ પોતાના પર્વત જેટલા દોષને પણ નોંધતા નથી. તમે તમારી પોતાની મસિનતા જુઓ.

શું બગારશું?—સનાતનીઓએ તમારું શું બગાર્યું છે? તે જાતે. બાકી મદારામા-વાદીઓએ સનાતનીઓની કેટલી દાંતિ કરી છે તે જાતે. અમારી સ્વતંત્રતાનો નાશ કરો છો. ધર્મમાં દર્શનદાજ, મંદિરોનો નાશ, તીર્થોનો અપવિત્રતા. આમ જે સુધારકો મનમાની કરે કરે તોજ અમારે ખડા થવું પડે છે. તમે કહો છો કે અમારા રાજનૈતિક નેતાની નિંદા કરો છો. પરંતુ તમેજ ભવિષ્યમાં તેમની દશા જગાડશો. સ્વરાજ્યના પ્રયોજનમાં તો તમારા રાવંરવનો જોમ આપવા તૈયાર થયા છો પણ દલે ચોડાજ વખતમાં તમને ખાતર પડશે કે શું મળવાનું છે? તમે અમારી જનતા: પાસેથી મત તથા નાણાં મેળવી અમારોજ નાશ કરો છો કે? તેમાં તો તમને ટુટી ટોટી પણ નહીં મળે! પેના મોટા ધર્મને મળે! ખાપ થઈને ન મળે. ઉવટમા શ્રીકૃષ્ણ પ્રજુના આગ્રહરૂપના ગૌરવના પ્રદોષથી મદારાજીએ ઉપસંહાર કરી ભાવજી ખનમ કર્યું હતું.

[મંગળવાર, બીજો દિવસ.]

બીજા દિવસે સુરતવાળા ગોસ્વામી શ્રીમદ્ગરુડાસજી મદારાજ તથા સુમત્રવાળા ગોસ્વામી શ્રીમોકુલનાથજી મદારાજનાં વ્યાખ્યાનો થયાં હતાં જે મોટે ભાગે કોંગ્રેસને લગતી બ.જત ઉપરનાં હતાં. સભામાં તદ્દન શાન્તિ. પચરાષ્ટ્ર હતી.

ગોસ્વામી શ્રીમદ્ગરુડાસજીનું વ્યાખ્યાન.

મદારાજશ્રીએ જણાવ્યું હતું કે મધ દાને શ્રીમોકુલનાથજીએ જાદુ સારી રીતે કેમ રજુ કર્યો છે. આપારે સનાતની પ્રગ્ત શું માગે છે તેનું મૂર્તિમત માનસ તેમજે ખદ કર્યું હતું. તેમજે પરિસ્થિતિનો અભ્યાસ કરીને તે ચિત્ર દોર્યું છે. આ પરિસ્થિતિ કેમ થઈ?

પરિસ્થિતિનાં કારણો—એક તો આર્થિક ચિકિત્સા; જે આપણે જનતાનું હૃદય નેમ્રએ તો તે જાતે ઉપરથી શુભ ખને પણ તેનું યતન દુઃખમય જણાશે. પછી તેનું કારણ મને તો આર્થિક હોય કે રાજદારી કે નૈતિક કે સામાજિક કે ધાર્મિક હોય. આખા જગતમાં અશાન્ત છે. અશાન્તિનું મોતું આવ્યું છે. રશિયા શું કે જર્મની શું? અથે અશાન્તિ છે. ત્યાંનું અશાન્તિનું મોતું અહીં આગે છે. આપણા લોકોને અનુકરણ કરવાની ખોટી ટેવ છે. તેથી. આપણે ત્યાં અશાન્તિ લીધી છે. બાકી જેમાં સોનું પાકે ત્યાં અશાન્તિ કેમ હોય? ખરી રીતે. આ ધાર્મિક અશાન્તિ છે. એનો અર્થ એ નથી કે આપણા લોકોને ધર્મ નેમ્રતો નથી. પણ આપણા લોકોને ચરમા પહેરાવ્યાં છે. જેમજે ઇમેજ સિદ્ધિ લીધું છે તેમને જુડું સાડું લાગવું. નથી અને નવું રચિકર યાય છે.

ધર્મ કેમ ન બદલાય?—બધી વસ્તુઓ પરિણામશીલ છે. જમાનો, વ્યવહાર, તથા શિક્ષણ પણ બદલાય છે. છતાં ધર્મ કેમ પડી રહે? તેને પણ બદલો! કારણ? મન માન્યું કરવામાં ધર્મ પ્રતિબંધક છે! તેમને સમવડીઓ ધર્મ નેમ્રએ હીએ. ધર્મની વ્યાખ્યા કું કર્યું હતું. તે પિત્તા છે માટે તેની આજ્ઞા માનવાને તે તૈયાર નથી. પણ પોતાની જગ્યામાં આવે તોજ માનવી એમ કહે છે. પહેલાં ગોપાલન અને ગોસેવામાં મદદતા હતી ત્યાં અત્યંત મદદતાઓ પાળવામાં મદદતા.

છે ! એવી સ્વેચ્છાચારી હતિ પોષવામાં ધર્મ પ્રતિબંધક છે. તેથીજ તે ધર્મની ના કહે છે. જ્ઞાન સંધ્યા નહીં. આ તો સવારે પેપરો વાંચવાની છુટ આપે કે ફરવા જવાનું કહે તે ધર્મ ! એ ત્યાં ખાપ બેસે છતાં રોકે નહીં તે ધર્મ ! આને ધર્મ નહીં પણ ઉત્કૃષ્ટપણતા કહેવી જોઈએ.

હિંદુ કોને કહેવા ?—જે બાઈબલ માને તે ખ્રીસ્તી. કુરાનને માને તે મુસ્લીમ. ત્યારે હિંદુ કોને કહેવા ? તો જેઓ વેદાંત પ્રમાણે પોતાનું જીવન વ્યતીત કરે છે તે વેદોદિતો ધર્મજ્ઞ લઘર્મસ્તદ્વિવર્ચયઃ । ગીતામાં પણ કહ્યું છે કે યઃ શાસ્ત્રવિધિમુત્સજ્ય વર્તતે કામકારતઃ । ન સંશિદ્ધિમવાપ્નોતિ ન શુભં ન પરાં મણિમ્ ॥ એમાં પણ કર્મ કરવામાંજ શાસ્ત્રોજ પ્રમાણ માન્યાં છે. વળી ગીતામાં કહ્યું છે કે તત્સાચ્છાદ્યં પ્રમાણં તે કાર્યોર્કાર્યેષ્વવશિયતો ॥ આમ ભગવાન કૃષ્ણચન્દ્રના વચન છે, ગીતાશાસ્ત્ર આખા જગતમાં માન્ય છે. છતાં ગીતા ઉપર અશ્રદ્ધા રાખવાનાં વચનો ક્યાંથી આવ્યાં ? ખરેખર આ બધા વિજ્ઞાતિના સંસ્કાર છે. ભારતીય સંસ્કાર તો શાસ્ત્રમાં શ્રદ્ધાતા છે. ગીતામાં અભુત્ત કહે છે કે સૌપુ દુષ્ટાસુ વાળેચ જાવતે વર્ગલોકરઃ । ઉત્તરોન્નતકાર્મિકે કુલધનાં કુલસ્ય ચ ॥ આમ અભુત્તે ત્યારે વર્ણસંસ્કરતા અને તેથી યતી નરક પ્રાપ્તિ પતાવી ત્યારે ભગવાન કૃષ્ણે તેને એમ નયો કહ્યું કે ભગ્ને ભાષ ! વિધવા યનાર સ્ત્રીઓને ગમે તેની સાથે પરણાવી દે જે ! ને વર્ણસંસ્કરતા ફેલાવવામાં પાપ ન હોત તો ભગવાન જરૂર અભુત્તને તેમજ કહેત. વળી કેટલાક કહે છે કે નરક કોણે જોયું છે ? પણ તે ગીતામાંજ કહ્યું છે કે પતશિત પિત્તો ચેપાં હુત્તપિંડોદકક્રિયાઃ હવે જે તમે ગીતાની અન્ય વ્યાખ્યાનો માને તો આ વ્યાખ્યાનો પણ માનવીજ પડશે.

ભારતસંતાન—તમે અને અમે પણ ભારતસંતાન છીએ. છતાં તમે અમારો નાશ કરવાને તૈયાર થયા છો ! તે કટુ શોચનીય છે ! અભુત્તે ગીતામાં કહ્યું છે કે યજ્ઞયજુલ્લભેન હનુમુષ્ણકઃ રાજ્યવર્તાં સુખના ભોજે કરીને જેમની બુદ્ધિ હણાઈ ગઈ છે એવા આ સ્વજનો અમને હણવા તૈયાર થયા છે એજ વસ્તુસ્થિતિ આપણામાં ઉભી થઈ છે. તમે રાજ્ય સુખના શોભ માટે અમને મારવા તયાર છો પણ તેમ કરતાં તો તમારી સમિતિ હરી જશે.

વ્યવસ્થા કેવી રીતે રહે ?—સમાજની વ્યવસ્થા જે વ્યાખ્યાથી રહે છે; કાયદાથી અને ધર્મથી. એ જે સિવાય વ્યવસ્થા રાખવાની નોંધ કોઈ બાબત નથી. એકાંતમાં દ્રવ્ય પડ્યું હોય છતાં પણ ધર્મબીજ માણસો તે દ્રવ્યનો સ્પર્શ કરતા નથી. કેમકે તે એમજ સમજે છે કે બીજું કાંઈ નહિ તો ભગવાન પણ દેખે છે અને તે અધર્મનો દંડ દેશે. વ્યવસ્થાનું બીજું સાધન કાયદો છે પણ તે સાક્ષી પુરાવાથી સાબીત થાય ત્યારે. પરંતુ ધર્મથી સમાજની વ્યવસ્થા વધુ રહે છે. એ ધર્મપ્રણીત છે. ને કે અત્યારે તો સ્થિતિ બદલાઈ છે. અત્યારે વર્ણ ધર્મ કે આશ્રમ ધર્મ રહ્યો નથી. પણ તેથી ગભરાવાનું નથી કેમકે આપણે પાછા તે દિશામાં જઈએ છીએ.

શુદ્ધારકોનો આભાર—અને તે બદલ હું શુદ્ધારકોનો આભાર માનું છું, જે તેમણે આવી લીધેચાલ ઉપાડી ન દોત તો સનાતનીઓ કહી જાશત યાત નહિ. કાષ્ટનેય ધર્મની પડી નહોતી. એ કંઈ ન દોત તો કૃષ્ણનો જન્મ ન યાત. આથી પરમાત્માનીજ આ કૃતિ છે. સનાતનીઓમાં ધરા આવી છે. પહેલાં એવો વખત હતો કે વિદેશી કપડાં પહેરનારને કોઈ રોકતું નહિ. અત્યારે તો સ્વદેશીના લીધે રોકનારા છે. એમ ધન અને બીજી બંધી વ્યાખ્યાની રક્ષા કરનારા છે. પરંતુ ધર્મની રક્ષા તો માત્ર પરમાત્માજ કરે છે. ગીતામાં તે માટે યદા યદા હિ ધર્મેષ્વ એમ કહેયુંજ છે. એ પ્રમાણે અત્યારે વર્ણોપમ સ્વરાજ્ય સંધ ઉભો થયો છે તે ધર્મનું રક્ષણ કરશે. પરમાત્માને વર્ણાધ્યતમા કહેવા છે.

પૂર્વેની આપત્તિઓ—પૂર્વે ભગવાન કપિસહજના જમાનામાં પણ ધર્મ ઉપર આપત્તિ આવી હતી તે વખતે સ્વાયંભૂ મનુને કદમ મુનિએ કહેલું તેમાં વર્ણાધ્યવચ્ચ લગવાનની રચેલી કહેલી છે. તે વખતે કહેલું છે કે વર્ણવ્યવસ્થામાં ખળભળાટ કરનારા પઠેલાઓ અને શેષુપ માણસોજ હતા. અત્યારે પણ નિરંકુશ ઉદ્વિગ્ધોવાળાજ આ કામ કરે છે. તેવા લોકોજ મંદિરોનો નાશ કરવા તૈયાર થયા છે. તેમને પુણું છું કે તમે કદિ મંદિરમાં ગયા છો ? આવી કોલચાલો નવી નથી. ધણી વખત આવી આપત્તિઓ આવી છે પણ તેમાં ધર્મનોજ વિન્ય થયો છે. પણ સમય ર્યો છે, જેમ પાણીને સ્વચ્છ કરવા માટે ન્યાંધી પાણી નીકળે ત્યાંજ શીશ્વર કરવું જોઈએ તેમ ન્યાં ન્યાં પ્રચાર કાર્યની જરૂર હોય ત્યાં જઈનેજ કરવો થતો છે.

કોંગ્રેસ—મુધારાઃ ન્યારે સનાતનીઓનાં દોષ છતી ન શક્યા ત્યારે દવે તેમણે મનપનો આશ્રય લેવા માંડ્યો છે. એકસે આપણે પણ સરકાર પાસે જવાની જરૂર છે. આપણે કોંગ્રેસથી વિરોધ નથી. અને તેવી છાજા પણ નથી. માત્ર તેણે પોતાના ખોય મુગ્ધ્ય રહેલું. ખરી રીતે કોંગ્રેસમાં જુદી જુદી પ્રજાઓ છે. જે કોંગ્રેસ, પોતાની કીડમાં ધર્મની કબજગીરી ન કરવાનું દાખલ કરે તોજ તે પોતાનું ખોય પ્રાપ્ત કરશે. દેશના સંધર્મજની જરૂર છે પણ આ રીતે નહિ. ધર્મમાં કબજ કરશે તો પાછા પડશે. વળી તમે માત્ર દિંકુ ધર્મનેજ સુંચવા મંડ્યા છો ત્યારેજ નિરાશ થઇ અમે આ દાય ઉપાડ્યું છે. જે મુંબાઈની કોંગ્રેસ એવો હાથ કરે કે બંધારણની અંદર ધર્મ સંબંધી કાંઈ નહીં બોલીએ. એવી કલમ દાખલ કરે તો વર્ણાધ્ય સ્વરાજસંધ પોતાની પ્રજાતિ બંધ કરવા તૈયાર છે. હું તે ખાતલમાં સંધને મનાવવા તૈયાર છું. નવા મુધારાઓમાં અમારું સનાતનીઓનું સ્થાન જોઈએજ. અમે કાંઈ બાંધખૂળ નથી કે કાપી નાંખો. અધર્મની જુદી કરી સ્વધર્મનો નાશ ક્યાંથી તમે સ્વરાજ્ય સહ શકશો નહીં. માલવીયાજીએ પણ જુદી પાર્ટી કરી છે. છેવટમાં કહું છું કે વેનનસ યામ તેમ ન કરો.

ગા. શીશોકુલનાથજી મદારાજજીનું વ્યાખ્યાન.

આ પછી ગોસ્વામી શીશોકુલનાથજીએ જણાવ્યું હતું કે જે તમે ગઈ કાલની પેઠે વચમાં બોલો તો અમારું કહેલું શી રીતે સમજી ? તમને સત્રમિકની શી ખજાર પડે ?

ધરની ખખર નથી—દાવતા માણસો દેશવરની પતે ગળે છે પણ ધરમાં શી વસ્તુ છે તેની તેમને ખખર નથી ! એક મોતી પોળવા પડેમા મનુષ્યનું દષ્ટાંત આવી મદારાજશ્રીએ જણાવ્યું હતું કે અપારે ંધેન નીવમાનઃ યથા અન્ધાઃ એવી રિયતિ છે. કોઇ દોરનાર નથી ! જે વસ્તુમાં ધર્મ નથી તે વસ્તુ શા કામની ? એને જેનો જે ધર્મ હોય તેનો તેણે ત્યામ ન કરવો. આ ભારત એ ધર્મગ્રાણ દેશ છે. જે ધર્મ નહીં રહે તો કાંઈ નહીં રહે. ધર્મ એજ હોતો હનિ ધર્મો રક્ષતિ રક્ષિતઃ ।

કાશ્યુલનો અમીર—કાશ્યુલનો અમીર અગૈનુભાષાનનો દાખલો લુઓ. મુંબઈમાં તેમને જે માન મળ્યું તેનું કોઇને કદિ મળ્યું નથી. પિલાપતમાં પણ ખાંડ માન મળ્યું. તે મુંબઈ બંદરે આવ્યા ત્યારે રાજના પ્રતિનિધિ તરીકે મુંબઈના ગવર્નર સામે લેવાને ગયા હતા અને ધણી સમય ખોટી થયા. પણ અમીરે કહ્યું કે ન્યારે વાઈસરોય અને રાજના પ્રતિનિધિ તરીકે આવકાર આપવા આવશે ત્યારેજ હું પણ મુકીશ. પછી વાઈસરોયે તારથી જણાવ્યું કે હું સીક છું અને તેમના વતી ગવર્નરે સ્વાગત કર્યું હતું. વળી અમીરે ગવર્નરને ગાદીમાં પોતાની સાથે જેસવા દેવાની ના પાડી હતી. તે અમીરે અધ્યાનિસ્તાનના કમાલપાશાનું અનુકરણ કર્યું. જે કે તેમનામાં કમાલપાશા જેટલાં જુદિયજ નહોતાં. તેણે સ્ત્રીઓના પડા કઠાવી નાંખ્યા. દાદીઓ કઠાવી આથી તેની એ રિયતિ થઇ કે તેને અધ્યાનિસ્તાન છોડીને નાસવું પડ્યું. અને મુંબઈમાં કેડીની દાસતામાં આવેલા. અંભાવિતસ્ય ચાકીર્ત્તિર્મળાદતિરિચ્યતે એના કરતાં જે સામી છાતીએ લડી છુટ્યો હોત તો કીર્તિવાન રહેત. ગીતા તો કહે છે કે લડતાં મરણુ યામ તો સ્વર્ગમાં જવાય અને છતાંય તો રાજ્ય લોગવાય.

એ પ્રકારનાં મૃત્યુ—મનુષ્યનાં એ પ્રકારનાં મૃત્યુ પ્રશંસનીય છે. યોગયો અથવા બુદ્ધી. ખાડી ખાટકામાં પડ્યા રહીને મરવાનો જન્મસિદ્ધ હક જુદો છે ! ધર્મની ગરજ જય વિના પડતી નથી. સમ્રાટ પંચમ જ્યોર્જ માંદા પડ્યા ત્યારે આખા સામ્રાજ્યમાં લોકોને પોતાપોતાના ધર્મ પ્રમાણે પ્રાર્થના કરવાની આજ્ઞા કરેલી. બાદશાહનો ધર્મ તો પ્રોટેસ્ટન્ટ છે છતાં તેમ કરવાનું કારણ ? કેથોલીક પંથની રાણી મેરીને પ્રોટેસ્ટન્ટોએ ફાંસી દીધી હતી તથા આપર્થેન્ડ હેનુ પણ પોતાની સ્વતંત્રતા માટે લડે છે એ જોતાં બધા ધર્મોને જુદી જુદી પ્રાર્થના કરવાનું કેમ ? કારણ કે ધર્મની આખત એની છે.

બળવો એ લોહાના ચણા છે—અસત્ દ્રવ્ય આવે છે ત્યારે લોકોને મદદ ચટે છે. તેનાં નેત્રો જોઇ શકતાં નથી અને કાનો સાંભળી શકતા નથી. રશિયામાં એવું શામ્યુનીઝમ છે કે કોઇનું ધનિક નહોં ! મકાનો પણ બધાનાં. સંચાર પણ સંજ આવેજ છે. જે લોકો પૈસાના મદમાં ધર્મનો નાશ કરવા જાય છે તેઓ એવા નાસ્તિકોથી આપોઆપ નાશ પામે છે. અહિં કેટલાકો વળી “બળવો ઘણું જીવો” એવી પોંકા પાડે છે, પણ તેમને ખબર નથી કે એ તો લોહાના ચણા છે. જે દેશમાં બળવો આવ્યો છે તેમને પુછી જુઓ કે શી દશા છે ? પહાડ તો દૂરથી રળાઆમણા લાગે. પાસે જાય તો માથું ડુટે ? એક નાનો સરખો બળવો અહિં હિંદુ-મુસલમાનના અઘગારૂપે ચાલે છે ત્યારે શી દશા ચાલે છે ?

ભેદ શામાં નથી ?—હવે કેટલાક કહે છે કે મનુષ્ય મનુષ્યમાં ભેદ શાના ? પણ કાર્ક, ભેદ તો અનાદિ છે અને તે ચત્કિચિત્ વસ્તુમાં છે. નદીઓનાં પાણી ભેશો તો જુદાં જુદાં. સ્વાદનાં જણાશે; કુશોમાં અનેક ભેદ; અરે ! જમીન પણ બંધી એક જાતની હોતી નથી, કોઈ ગોરાડુ તો કોઈ કાળી, મીમાંસાકાર લખે છે કે જો તમે લાલ-પીળો, ગરમ-ઠંડો, ગધુ-ખાટો એવા ભેદો પણ સ્વીકારવા તૈયાર ન હોતો અમારે તમને કાંઈ કહેવાનું નથી. ગીતામાં શ્લોક છે કે વિદ્યાવિનયસર્વમે બ્રાહ્મણે ગતિં હસ્તિતિ । જુમિ પૈવ શ્વપાકેચ વંહિતાઃ સમર્થિનઃ કેટલાક આર્થ સમાજઓએ અમારા બ્રહ્મસંબંધના મતો છપાવ્યા છે પણ એ છપેલા મતોથી સિદ્ધિ નથી થતી. એ તો તેની પુરી વિધિ ચાલે અને સાંપ્રદાયિક પદ્ધતિથી આચાર્ય પાસે મંત્ર લે તોજ તેમાં આધિધેવિક શક્તિ આવે છે. હવે ગીતાના ઉપરના શ્લોકમાં બધાને સમાન હોવાથી વાતો કરેા છે તો મનુષ્ય અને કુત્તાને સમાન કેમ માનતા નથી ? હાથીની દશ દબારે કોંમત બેસે છે, ગાય ૨. ૧૦૦ માં મળે છે તેનું કારણ શું ? વળી કેટલાકો જેમમાં જતી વખત કૃષ્ણજન્મ-સ્થાનમાં જન્મ્યો છીએ કહે છે ! પણ હું પુછું છું કે ભાષ તમે ‘કહિ કૃષ્ણનું નામ લો છે ? મંદિરમાં દર્શન કરવા જાઓ છો ? તો પણ હિન્દુઓને ત્યાં કેમ ધર્મો છે ?

સ્વદેશી—હા, આ ચળવળે સ્વદેશીની કાંઈક પ્રગતિ કરી છે પણ સ્વદેશી કાંઈ નવું નથી. તે તો લોકમાન્ય તિલકના વખતની શરૂ છે. જ્યાં તેઓ કદિ ધર્મમાં હસ્તક્ષેપ કરતા નહોં. અસ્પૃશ્યતા મનુષ્યોમાં છે એટલુંજ નહોં પણ વ્રજ, દળ, કદ તથા કેટલાંક પશુપક્ષીમાં પણ છે. કોઈ કોઈ વખતે પિતા, સ્ત્રી વગેરે પણ અસ્પૃશ્ય થાય છે. ચોરી રાગના દર્દને આપરેશન કરતી વખતે દાકતરો પણ હાથે મોજ પહેરે છે. વલ્લો વિદ્યાનવેતાઓ કહે છે કે જે સ્ત્રી, ઘણું પુરુષ સઘે સંપર્ક રાખે છે તેનું સંતાન ખરાબ ચાલે છે. આ તો ચર્ચ છે એવું કે વેદો કહે તો મપોડું અને અમેરિકન વિદ્યાનવેતાઓ કહે તે ખરું ! કોંગ્રેસ પણ જુઓ. તેનો પત્રવ્યવહાર છોરેજીયા ! પીટરોગ શબ્દ પણ છોરેજી ! સ્વદેશીનું શું કર્યું છે ? ખરું ધન તો ગાય છે. તે ગાયો બધે કરોડ ધાડીજ જાય છે તેનું કોઈ કાંઈ કરતું નથી. કોંગ્રેસે કદિય ગાયોનો સત્તાક ઉપાધોજ નથી. કોંગ્રેસ ‘નેશનલ’ જોઈએ. તેમાં સૌ કોઇનો હક છે. તે જો આપણે વિશ્વાસ-લાત કરશે તો પરિણામ જુદું આવશે.

બીજી સ્વરાજ્ય એટલે અમે તો એમ સમજીએ કે દરેક પોતાના ધર્મનું મથેજી પાલન કરે તે-

વિરહ અને તેની દશ અવસ્થાઓ.

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૧૨૯ થી.)

ચિન્ત્ન—નિકુંજનાયક ગોલોકવિદારી, રસરસિકેન્દ્ર પ્રમુખી રાસેશ્વર શ્રીકૃષ્ણચંદના કોટિ-કંઠપ્રસાવપ્રમય સ્વરૂપના દર્શનામૃત [વિવિધ પ્રકારની લીલાની ઝાંખી] માટે સુતા, જાગતાં, ઉદતાં, બેદતાં, દરતાં, દુરતાં, વિપ્રયોગાત્મક તાપક્રમેશ ઉદ્ભવતાં, અદર્નિશ થતી ઝંખના, તાલાવેલી, તેનું નામ “ચિંતા” કિન્દી સાદિત્વનભોમકંગના સદસરશિમસમા પ્રકાશવાન ભગવદ્ભક્ત સુરદાસજી ચિન્તાના સજ્જ સ્વરૂપનું વર્ણન નીચેના પદમાં આશ્વેદુષ્ણ આશ્રમે છે.

“નાદિન રતો દિવમે દૈર, નન્દનન્દન અજત કેરે આનિયે ઉર ઝૈર.
અજત, ચિંતવત, દિવસ, જાગત, સ્વપ્ન, સોવત રાત, હૃદયનેં યદ સ્થામ મૂરતિ ઝિન ન ઇત ઉત જન.
કદત કયા અનેક બિધો લોક-લાજ દિખાત, કદા કરે તન પ્રેમ-પૂરન ધન ન સિન્ધુ સખાત.
સ્થામ જાત સરોજ આનન ધસિત્ર અતિ ચુદ્ધ દાસ, મર એસે રૂપ કારન મ ત લાચન ખાસ.”

ઉપરના પદમાં સુરદાસજી કહે છે કે તાપક્રમેશુક્ત ઝંખના (ચિંત્ન) હોય, સ્થામ સ્વરૂપના દર્શનામૃતની ખાસ હોય, ત્યાં નેત્રોમાં નિદ્રાદેવીના પગલાં ક્યાંથી હોય ? નિદ્રા નેત્રા (આંખો)માં આવે છે, પણ અદિં તો એ લોચનો “એસે રૂપ કારન મરત લોચન ખાસ”ની રિધિતિ હોય ત્યાં આંખોમાં નિદ્રા કેવી ? કારણ કે શ્રીનિકુંજનાયક, શ્રીરાસેશ્વર પ્રમુખા અદ્ભુત રૂપનો અદ્ભુત તો આંખોમાં જમાવેલો છે. તો પછી એક આનમાં એ તજવાર કેવી ? હવે પછી બીજી અવસ્થા “જાગરણ” પ્રાપ્ત થાય છે.

“જાગરણ” તાપ ક્રમેશ ઉપજતાં ઝંખના થાય તે, તે યતાં પારારાર પ્રમુખિચનની ચિંતા પ્રાપ્ત થઈ, તે અવસ્થા પ્રાપ્ત યતાં નિદ્રાદેવી ક્યાંથી હોય ? અર્થાત ચિંતાને ઘટ્ટને નિદ્રા નહિ આવતાં “જાગરણ” અવસ્થા પ્રાપ્ત થઈ, કદાચ વિરદિલ્હીને હાથમર નિદ્રા આવી જાય તો સ્વનાવસ્થામાં પ્રમુખા દર્શનામૃતનું સુખ મળે, પણ અદિં તો પ્રિયવતના અદ્ભુત સ્વરૂપે લોચનમાં અદ્ભુત જમાવેલો હોવાથી નિદ્રા શેની હોય ? ભગવાન મધુરા પધાયા છે, વિરદિલ્હીશ્રી પ્રિયાજી ભગવાનના દર્શનામૃતનું સુખ મેજવતા અદર્નિશ ચિંતન કરી રહ્યા છે. ચોક્કાની અતરંગ સખીને કહે છે કે “જા પરચિતિ પ્રિયં સ્વપ્ને ધન્યાસ્તાઃ સ્વાસ્થિ ચોચિતઃ । વસ્માકન્તુ મયે કૃષ્ણે ગતા નિદ્રાપિ વૈરિણી” ખારી સખી ! સ્વપ્નમાં પ્રિયવતના દર્શન કરે છે તેવી શ્રીઓને ધન્ય છે. મુજ દુઃખિણીના લાગ્યમાં એનું સુખ નહિં મુજએનું હોય ? કારણ કે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ મધુરાં પધાયાં, તેની સાથે મ્હારી વૈરિણી નિદ્રા પણ મધુરાં ચાલી ગઈ છે ! અને હવે તે મ્હારી પાસે આવતી પણ નથી, તેથી “જાગરણ” યતાં ચિંતમાં પ્રમુખ પ્રત્યેનો “ઉદ્વેગ” પ્રાપ્ત થાય છે અને તે વિરદની ત્રીજી અવસ્થા છે.

“ઉદ્વેગ” હૃદયમાં પ્રમુખિચનની યતી તીવ્ર વ્યથાથી આકુળઆકુળતા રહે, એકરારી રહે, ચિત્તરત્તિ વ્યથ રહે, તેનું સજ્જન વર્ણન નીચેના પદમાં ભગવદ્ભક્ત બાણુ હરિશ્ચંદ્રજી આપે છે.

વ્યાકુલ હી તંપૌ વિન પ્રિતમઃ કાઉ તૌ નેકુ દયા ઉર લાવે,
ખારી તજી તનુરૂપ મુધા વિનુઃ પાનિય ખી કા પપાદે પિઆઓ.
જયમેં હોસ કદં રદિ જાય ન, દાઃ ‘હરિચંદ’ કોજી ઉડી ધાઓ.
આવે નઆવે પિપારો અરે ! કાઉ, હાથ તો જાઇ કે મેરા સુનાઓ.

પ્રિય પાદક ! ખાત્રુ હરિચંદ્રજીએ ઉપરના પદમાં વિરહિણીના ઉદ્વેગ સ્વરૂપનો ખ્યાલ આપતા કહે છે કે “હાલ તો જાણ કે મેરો સુનાઓ” વાહ ! પાગપતનની શું હલ નથી કરી નાંખી ? હવે વિરહિણીને ઉદ્વેગતા પ્રાપ્ત થતાં શરીર સુકાઈ જાય છે, એક તો પ્રિયતમનો દુઃસહ વિરહ અને “ચિંતા” જગરણ “ઉદ્વેગ” એ ત્રણ દશાથી આરત થયેલ હોઈને ચોથી દશા “કૃશતા” પ્રાપ્ત થાય છે.

“કૃશતા” શ્રીનિકુંજનાયક પ્રભુના દુઃસહ વિપ્રયોગથી ઉદ્ભવેલ તાપકલેશથી યતા વિરહથી શરીર તદ્દન સુકાઈ જાય તેને કૃશતા કહેવામાં આવે છે. મળમાં ઉદવળ ભગવાનનો સંદેશો લખે પધારેલા છે, ગોપીજનોની વિરહદશા જોઈને ઉદવળ મથુરાજ આવીને કરુણસ્વરથી શ્રીરાધિકાજની દશાનું રોમાંચક વર્ણન કરે છે, ઉદવળના અવતાર સમા સુરદાસજ નોચેના પદમાં કમાલ કરી નાંખે છે.

“ચિત દે સુનો શ્યામ પ્રવીન ! હરિ તુગહારે પરહ રાધા મે લુ દેખી છીન.

તજ્યો તેલ, તમોલ, જૂપન અંગ વસન મલીન, કંઠના કર ચામ રાખ્યો, ગાઠ જુગ ગહિ લીન. જળ સંદેશો કહન સુંદરિ, જવન મો તન કીન, ખસી મુદ્રાવડી ચરન અરુઝી, ગિરિધરનિ બસલીન; કંઠ વચન ન જોલ આવે હૃદય આસું નિમીન, નેન જલ ભરિ રાષ દીનો, પ્રસિત આપદ દીન. ઉઠિ બહુરિ સંભારિ ભટ જ્યો, પરમ સાદસ કીન, સુરપ્રભુ કલ્યાન ઐસે, જિયદો આરાલીન.

વિરહની બધી દશાઓનું આબેહુજ ચિત્ર ઉપરના અદ્વિતીય પદમાં દસ્પમાન થાય છે, વિરહિણી શ્રીરાધિકાજની દશ અવસ્થા “ચિંતા” “ઉદ્વેગ” “જગરણ” “કૃશતા” “મલિનતા” “પ્રલાપ” “ઉન્માદ” “વ્યાધિ” “મોહ” અને “મૃત્યુ” સુધીની દશી અવસ્થાનું ચિત્રાકર્ષક વર્ણન ઉપરના પદમાં અત્યંત તરફથી આલેખ્યું છે. મૃત્યુને શાસ્ત્રકારોએ સાક્ષાત મૃત્યુ નહિ બતાવતાં “મૃત્યુ વૃત્ત્ય અવસ્થા” બતાવેલ છે. હવે પાંચમી દશા “મલિનાકૃતતા” પ્રાપ્ત થાય છે.

“મલિનાકૃતતા” પ્રિયતમના પ્રત્યંક વિરહાગ્નિથી સંતપ્ત થયેલ વિરહિણીને શરીરશુદ્ધિનું ભાન પશુ ન રહે, વસ્ત્ર મલિન ગંદાં થાય, ખાત્ર (કેસ) માં તેલ વગેરે દ્રવ્યો નહિ નાખવાથી કેમ તદ્દન બુખરા બની જઈ મુખની મલિનતામાં વધારો કરે તેને “મલિનતા” અથવા “મલિનાકૃતતા” કહેવાય છે. ઉપરના પદમાં ઓદિવળ વિરહિણી શ્રીરાધિકાજની દશાનું વર્ણન કરતાં કહે છે કે:—“તજ્યો તેલ, તમોલ, જૂપન અંગ વસન મલિન” અર્થાત શ્રીસ્વામિનીજીએ પ્રાણુવલ્લભના વિપ્રયોગથી તેલ, આભૂષણ, સુંગર, આદિ ત્યાગી દીધું છે. તેથી આભૂષણ સુંગર રહિત શરીર તથા વસ્ત્ર મલિન થઈ ગયાં છે. હવે છઠી દશા “પ્રલાપ” પ્રાપ્ત થાય છે.

“પ્રલાપ” પ્રાણુવલ્લભના દુઃસહ વિરહથી કંઈપણ ચેન પડતું નથી, ગાંડાની માફક પોતાને તથા બીજાને બુલી જઈ “હા નાથ રમણ પ્રેમ ક્ષણે ક્ષણે મહામુજ ! દાસ્વાસ્તે જગળાયા મે સહે દસીય સંત્રિષિમ ॥ હા નાથ, હા રમણ, હા પ્રિયતમ ! હે મહાભુજ ! આપ ક્યાં છો ? આપ ક્યાં છો ? હે સખે, આપની આ કૃપણ દાસીને સંનિધિમાં દર્શન આપો, વળી કહે છે કે હે દેવ ! હે દયિત ! હે મુવનૈકવન્ધો ! હે કૃષ્ણ ! હે ચપલ ! હે કરુણકસિન્ધો ! હે નાથ ! હે રમણ ! હે નવનામિરામ ! હા ! હા ! કદાનુમલિતાસિ પદં દશો મે ! હે દેવ ! હે દયાલો ! હે વિશ્વમાં એક બંધુ ! હે કૃષ્ણ ! અરે ઓ ચપલ ! હે કરુણાના સાગર ! હે સ્વામિન ! હે મ્હારી સાથે કીડા કરનારા ! હે મ્હારા નયનોને સુખ દેવાવાળા આપ અને દર્શન ક્યારે આપશે ? આ પ્રમાણે વિરહિણી પ્રલાપ કરે છે. હવે “વ્યાધિ” દશાને પ્રાપ્ત થાય છે.

“ વ્યાધિ ” શરીરમાં કોઈપણ કારણથી થતી વેદના તેને વ્યાધિ કહેવામાં આવે છે, અને માનસિક વેદનાને “ આધિ ” કહેવામાં આવે છે, આદિ’ તો શ્રીપ્રિયતમના 1૪૨૬થી શ્રીપ્રિયાજીના રોમેશભાઈ વિપ્રયોગાગ્નિ પ્રકટી નીકળી છે. પ્રભુના દર્શનની તાલાવેશીમાં હૃદયમાં જન્મ પડ્યા છે, શીશ્યમાનકુમારી પોતાની વ્યાધિ દશા પ્રાપ્ત થતાં પોતાના અતરંગ સખી શીલસિતાજીને કહી રહ્યા છે કે—ઉત્તાપી પુટવાજીતોડવિ ગરલપ્રાણદરિ હોમળો દમ્ભોલેરવિ દુઃષ્ઠઃ કટ્ટરકં હન્માનરાત્ય દવિ । ઠીમઃ પ્રોઽવિસૃષ્ટિકાનિચયતોડ્યુષ્યૈર્નવાયં વત્સ, મર્માન્વય મિતસિ ગોકુલવતેર્વિષ્ણવજન્મા ઉવરઃ ॥ અર્થોત—હે સખી ! ગોકુલપતિના વા ગોપાલના વિરહભરથી મને મોટી પીડા થઈ રહી છે ! જેમ પાત્રમાં તપાવેલું સોનું (સુવર્ણ) અધિક ઉત્તાપવાળી છે તેમ પૃથ્વી પરના જીવતા જીવો છે તે બધાથી આધિક શોભ પડેંગાડનાર વસ્ત્રથી પણ દુઃસદ, હિંદ્રવાળા હૃદયમાં રાત્રીથી પણ અધિક કષ્ટદાયી, તથા તીવ્ર વિસૃષ્ટિકાદિ રોગોથી પણ વધારે વધારે વર્તણૂક ચલાવી રહ્યા છે. ખારી સખી એવો વિષમભવર મદારા મનસ્થાનોને ભેટી રહેલ છે. તેનું નામ વિરહ વ્યાધિ કહેવાય છે. હવે ઉન્માદ ” અવસ્થા પ્રાપ્ત થાય છે.

“ ઉન્માદ ” મનુષ્યની સાધારણ મેદાઓ બદલાઈ જાય, અને વિરહના આવેશમાં વિરહિણી વિચિત્ર અટપટી મેદા કરવા લાગે તેને “ વિરહ-ઉન્માદ ” કહેવામાં આવે છે, શ્રીકૃષ્ણ મયુરો જી રાધિકાજીની વિચિત્ર મેદાસુક્ત ઉન્માદ અવસ્થાનું વર્ણન ભગવાન પાસે કરે છે કે—
 ધ્રમતિ ભવનમવને નિર્નિમિત્તં દ્યવન્તી, પ્રવયતિ ત્વ વાર્તાં ચેતનાવેતનેપુ ! છટાતિષ મુવિ રાધા કઠિવતાક્ષી મુતો વિપ્રમાવિવય ચોદોદગારિ વિદ્યાન્તચિન્તા ॥ અર્થાત હે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણમંદ્ર ! શ્રીરાધિકાજીની દશા માટે શું પુછે છે ? તેમની દશા બહુ વિચિત્ર છે. વાત ક્ષણે વગર ખડખડાટ દસતી, ધરમાં વિશ્રમ ચિત્તે આમતેમ ધ્રુમતી, ધડીકમાં ચેતનાવરથા તો ધડીકમાં મૂર્છાવરથા, અને તમારા સંબંધિ ઉદગારો કાઢતી, કાઈ વખતે ધૂળમાં આભેટતી, અને કોઈ વખતે શરીરથી થરથર કંપતી દતી, હે મુરારે ! હું શું બતાવું ? એ વિવૃત સરખી કાંતિવાળી રાધા તમ્હારા વિષમ વિરહથી વિમાન્ત થઈ ખેલુક્ત વિચિત્ર મેદાઓ કરી રહેલ છે.

એ સ્થાનમુંદર સ્વરૂપના એકમાં સુખ અને એક સખીની વિષમ વિરહસુક્ત વિચિત્ર મેદાઓનું આકર્ષક વર્ણન બારતેન્દુ બાબુ દરિશંદ્રજી નીચેના પદમાં આપણને સારાત અનુભવ ન કરાવતું હોય ! તેનું હૃદયમેદક દસ્વનું મુંદર સ્વરૂપ આલેખ્યું છે.

બૂલી-સી, બ્રમી-સી, ચૌકી, જાકી-સી, યકી ગોપી, દુખી-સી રહિત કછુ નાંદિ સુધિ દેડકી ।
 મોહી-સી, લુઆઇ, કછુ મોહક-સો ખાચે સદા, નિસરી-સી રહે નેકુ ખખર ન ગેડકી ॥
 રીસ ભરી રહે, કપૌ કુલી ન સમાતી અંગ, દેસી-દેસી કહે ખાત અધિક ઉમેડકી.
 પૂછેતે ખીસાની હોય ઉતર ન આવે લાલિ, જની હમ જની હે નિરાની યા સનેડકી ॥

“ મોહ ” વિપ્રયોગાત્મક તાપકલેશ સુક્ત મહાભવરથી શરીરના અવયવો સિયિત થઈ જવાથી, શક્તિહીન થઈ જવાથી એક પ્રકારની મૂર્છાવરથા પ્રાપ્ત થાય છે, એ દશાને “ મોહ ” કહેવામાં આવે છે તે મૃત્યુ પાસેની દશા કહેવાય છે. તેનું આબેદુખ વર્ણન વૈષ્ણવરત્ન ભક્ત બારતેન્દુ દરિશંદ્રજી નીચેના પદમાં વિરહિણીની મોહ દશાનું મુંદર વર્ણન કરતાં કહે છે કે—

યાકી ગતિ અંગનકી, મતિ પરિ ગઇ મંદ, સખી જાંજી-સી બેઠે હું દેહ લાગી પિયરાન.
 ખાવરી-સી બુદ્ધિ બઇ, હંસી કાદ છીન ઘઇ, સુખ કે સમાજ, જિત તિત લાગે દૂરિ જાન,

‘હરિશ્ચંદ્ર’ સંવરે વિરલ જગ દુષ્કર્મયો, લયો કણુ ઘૈર હોનહાર લાગે દીખરાન,
નૈન કુન્દિલાન લાગે, ઐનદુ અધાન લાગે, આયો પ્રાનનાય ? અમ પ્રાન લાગે મુરઝાન.

“મૃત્યુ” દશમી અવસ્થા છે. તેની વ્યાખ્યા હું માધિકરણ શું કરી શકું ? મૃત્યુ આવી જાય તો ખસ ! સારી દુનીયાના ઝખઝ મરી જાય, રાત્રિ દિનનું મકાદુઃખ મરી જાય, ‘સાંસ્કૃતિક વિદ્ય’બાધી મુક્ત થવાય, આ તો યદ આ રથગ દેહની લૌકિક મૃત્યુની વાત, પણ જીવાત્માની મૃત્યુદશા તો જુદીજ હોય, અહિં તો પ્રિયતમની વિરહિણી સુરી સુરીને હવે મૃત્યુ સમાન અવસ્થાને પ્રાપ્ત થાય છે, મધુરસનાં ગ્રખર ઉપાસક ભક્ત કવિયો એટલેથી વિરહિણીને છુટકારો નહિ કરે, ૧૨૬૬૧ની મૃત્યુદશા ભક્ત કવિ ગોવિન્દદાસજી નીચેના પદમાં અચ્છેદી તરફની વર્ણન કરે છે.

માધવ ! તુલુ યવ નિરદય મેઝ ।

મિઝઈ અવધિ દિન, ગણિ કત રાખવ, વગવધુ-જીવન-શેઝ ॥૧॥

કોઈ ધરનીતજ, કોઈ યમુના જલ, કોઈ-કોઈ લુલ્હ નિકુજ, ॥૨॥

એત દિન વિરહે, મરણપથ પેખજી, તોડે તિરિવધ પુનપુન, ॥૩॥

તપત સરોવર, થોરિ સલિલ જનુ આકુવ સફરી પશન, ॥૪॥

જીવન મરણ, મરણવરજીવન ‘ગોવિન્દદાસ’ દુખજન, ॥૫॥

શ્રીનિકુંજનાથક, રાધિકાનાથ પ્રત્યે દૂતી કહી રહેલ છે કે ખારે માધવ ! લક્ષ્મી આ કોઈ સારી વાત દેખાય, એટલા બધા નિર્દય બની ગયા ? -દુનીયાભરના જુદા કાસે આવવાનું વચન આપી આવી હજી કાલકાલ કરી રહ્યા હો, કાલકાલ કરતાં કેટલા દિવસ વાઘ્યા ગયા, આવા જુદા, ખોટા ખોટા દિવસ ગણતાં ગણતાં એ બધાની સંભાળ ક્યારે લેશે ? અત્યારે તમારી પાસે મળની દયામય દશાનું શું વર્ણન કરું ? ત્યાંનું દરય મહાકરુણોત્પાદક છે, કોઈ ગોપી પૃથ્વીતર ઉપર આમતેમ ભાનવગરની યદને લોટી રહી છે, કોઈ શ્રીયમુનાજીમાં કુદાકુદ કરી રહી છે, અને કોઈ કોઈ નિકુંજોમાં લાંબી લાંબી દંડ-ચત કરી રહી છે, અર્થાત નિઃશ્રેતન અવસ્થામાં માંડમાંડ શ્વાસ લઈ રહી છે. આવા પ્રકારે અત્યંત કષ્ટ સાથે રાત્રિદિવસ પસાર કરી રહેલ છે, તમારા દુઃસહ વિરહથી અત્યારે તેઓ મૃત્યુ પાસે આવી પહોંચી છે, અને કદાચ તે વિરહિણીઓ મરણને શરણુ યદ તો સેકડો સ્ત્રીઓના વધનું પાપ તમારે શિર ઓટશે, એમની દશા જલવગરની માજી લીઓ માફક છે, થોડા જલથી ભરેલા ખાડામાં પડેલી છે, પણ સ્વર્ણના સખત તાપથી ખાખો-ચીયાનું જળ શોષણુ યદ જતાં સ્વર્ણના તીક્ષ્ણ કિરણોથી તરફડતી યશે, તેજ માફક તમારા વિપ્રયોગાત્મક તાપકલેશમુક્ત વિષમ નવરથી વિરહિણીઓ તરફડી રહેલ છે, એમનામાં જીવ છે પરંતુ તે મરી ગયા બરોખર છે, કારણ કે તે જીવ્યાં કરતાં મરણુ લાખ દરજ્જે ઉત્તમ છે, ગોવિન્દદાસજી કહે છે કે એમના દુઃખ માટે એમજ સમજો.

ઉપસંહાર—પ્રિય વાયકગણ ? ઉપર વર્ણવેલ વિપ્રયોગાત્મક તાપકલેશમુક્ત વિરહની દસ અવસ્થાઓનું વર્ણન કરવાનું એટલુંજ કે આપણો વિશ્વધર્મ પુણિક્રિતમાર્ગ તાપકલેશનો માર્ગ છે, અર્થાત પ્રજુના સંયોગાત્મક મુખ મેળવવા તાપકલેશ કરવો આવશ્યક છે. શીતરિણમહાપ્રભુ સો સો વર્ષ સુધી વિપ્રયોગ અવસ્થામાં ગિરાન્યા છે, એક ઘડી. પણ એવી નહિ’ મંદ હોય કે આપણીના યક્ષુમાંથી. અશ્રુપિંડુ સુકાણા હોય ! માટે વેળુવોએ સંયોગાત્મક સ્વરૂપનું મુખ મેળવવા, અને જેથી એ સુકમાર સ્વરૂપના અદ્યુત દર્શનામૃતની ઝોખી સાક્ષાત્કાર સ્વરૂપે થાય અને સંમિલન મુખ પ્રાપ્ત થાય. કારણ કે છેત્રી અવસ્થા મૃત્યુસુધિની દશા પ્રાપ્ત

મયાં છતાં પ્રભુ સંમિલન સુખ ન આપે ? સંમિલન સુખ વર્ણનાતીત છે, અનુભવગમ્ય છે, તે સુખના ભોક્તા “કાટિમાં વિરલેખ” હોય, તેમાં બીજા કોઈનો અધિકાર નથી. યાની શબ્દની મીમાંસામાં પરી શબ્દોની મારામારી કરી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકે, કમંઠાંડીઓ કમોદિ કાપો કરીને મોશધામને પાગે, પણ દિવ્ય સુખ “સંમિલન સુખ” મળતું મદાદુર્લભ છે, તેમાં “મીમાંસક” નો પ્રવેશ નજ દોષ, તેને માટે હૃદય કોમલ જોઈએ, જાનિયોનું જ્ઞાન કે “મીમાંસકની મીમાંસા” નથી આવી શકતાં, માત્ર વિપ્રયોગાત્મક તાપકસેષ જોઈએ તેથીજ “સંમિલન” સુખ પ્રાપ્ત થાય, અન્યથા નહિ. “સુખનું વર્ણન સામ્રાજ્ય મદર્ષિઓ પણ નથી કરી શક્યા. શ્રીમદ્ભાગવતમાં યદિક્ષિત માત્ર વર્ણન છે. પણ તે પાંચસો આઠમાં રૂપીયાભાર નમક જરાજર છે, સર્વે પંડિતાએ કવિઓએ વિરહના વર્ણનમાં પાંડિત્ય જતલાવ્યું છે પણ “સંમિલન” સુખનું વર્ણન નથી ખતાવી શક્યા, એ સુખ અનુભવ અમ્ય દોવાથી કોમક કોમક વિરહાગ્નને પ્રાપ્ત થાય. ભગવદ્ભક્ત, જાતિના કૈવલ, દિશ્વીના સારી ખાનદાની સમ્પન્નસાવતંત્ર શ્રીરાખાનછએ અનુભવ પૂર્ણ સંમિલન સુખનું વર્ણન નીચેના પદમાં કર્યું છે.

એરી ! આજ-કલિહ સખલોક-લાજ ત્યાગિ હોજી,

સિએ હે સળે વિધિ અનેહ સરસાયવો.

મહ રસખાન દિન દે મે વાત ફેલિ જૈહે,

દહેલો સમાની ? અન્હ હાય ન છિપાયવો.

આજહો નિહારયો વીર, નિપટ કલિન્દી તીર,

હોઉન હોઉન કો સુખ સુસકાયવો.

હોઉ પરે પેમાં હોઉ લેત હેં જલેયાં,

ઉન્હે, ભુલ ગઈ જેયાં, ઇન્હે ગાગર ઉઠાયવો.

પ્રિય પાદક, સંમિલન સુખનું કેનું છત્વું જનમું સચ્ચ વર્ણન, એ પણ કલિન્દી તીર એકાન્તમાં અને સળીએ જાની છુપાય છે ને એ સંમિલન સુખની ઝાંખી પણ કરી લીધી તે વખતે રસિક ભગવદ્ભક્ત મદાનુભાવી રસખાનજ ને સાક્ષાત અનુભવદ્વારા સુખ પ્રાપ્ત થયું, અને લલકાર્યું કે—

“હોઉ પરે પેમાં, હોઉ લેતહેં જલેયાં

ઉન્હે ભૂલ ગયી ગયાં ઇન્હે ગાગર ઉઠાયવો.

ઉપરના ભાવપૂર્ણ પદમાં સળીએ કમાલ કરી નાંખી છે. કેનું મુંદર આજેકુમ અનુભવ પૂર્ણ દશ્ય, પ્રાણવલ્લભનું સંમિલન સુખ પ્રાપ્ત થયું, એટલે જીજ્ઞાસાને કરુંવ કર્તવ્ય કરવાનું રહેતું નથી. માત્ર એટલુંજ કે સેવાકાર્ય સાધનરૂપ નહિ જનાવતા એ શ્યામમુંદરના મનમોહન સ્વરૂપ ઉપર લગની લાગી જવી જોઈએ, સંયોગસુખની આશાએ રડી લેતું જોઈએ, અને છગરમાં એ રસિક માધુર્યભૂતિ રમી રહેલ હોવી જોઈએ, પછી બેડો પાર. તેજ અનુભવ સુખ પ્રાપ્ત થાય. પ્રિય પાદક ! હૃદયની કોમળતા, દીનતા વગર અધુષ નંકાનું, દીનતા વિનાના પાત્રમાં વિરહ રસ દરેજ નહિ તેથી તેવાં હૃદય વચ્ચે જેવાં કલ્પ સમજવા, કોમળ હૃદય ધારણ કરનાર મનુષ્યને કુદરતી સ્વેચ્છાથી પ્રાણવલ્લભની મન મોહિત સ્વરૂપની કથા સાંભળતા, નામ રમરણ મતાં

“સ્તમ્ભ” “રોમાંચ” “અશ્રુ” આદિ આઠ પ્રકારના વિકારો ઉત્પન્ન થાય પણ તેમાંથી એક પણ વિકાર પ્રગટ થાય નહિ તો તે પાપાણુકુદથી જાણ્યો. શ્રીમદ્ ભાગવતમાં કહે છે કે:—

તદ્દમઘારં હૃદયં વતેદં અર્થોત—હરિનામ સ્મરણ માત્રથી નેત્રમાં જળ લરાઈ નથી આવતાં, રોમાંચ નથી થતાં, તેમજ કોઈપણ વિકાર પ્રાપ્ત નથી થતો. તો તે મનુષ્યના હૃદય ખરેખર વજ્ર જેવા ક્રેટલા સમજાવ્યાં.

પ્રિય વાચક ! રસાત્મક સ્વરૂપના સંયોગ સુખ માટે વિરહ તાપકસેદ કરવો જોઈએ, તો ઉપરનું સંમિલન સુખ અનુભવી રાકાય. ઉપસંહારમાં સંમિલન સુખનું વર્ણન કરી. હું મ્હારા લેખને સમાપ્ત કરતાં પહેલાં મ્હારા ગુરુદેવ શ્રીધનસ્થામાતમજ શ્રીકારિકલાલાલજી બાવાની અદ્ભુત કૃપાદૃષ્ટિથી ઉપરના પ્રસંગો આલેખવા ઉત્સુક થયો છું. તો કૃપાપારાનાર મ્હારા ગુરુદેવના મુગ્ધ ચરણારવિંદમાં સાષ્ટાંગ દંડવત પ્રણામ કરી મારી લેખીનીને વિદામ આપું છું.

લી. અમૃતલાલ હરજીવનદાસ પારેખ;

વિરાપ્તમાન ગો. શ્રીદ શ્રીવ્રજનાથલાલજી વિ. મહારાજને અભિનન્દન !

(છન્વીસમા વર્ષારમ્ભે ‘ પુષ્ટિમાર્ગીય યુવક પરિપદ ’ મુંબઈ તરફથી)

પરમ વન્દનીય પૂત્યપાદ શ્રીમદ્ભક્તકુલજૂથ, ગોસ્વામિકૃતસુધાંશુ, વિદ્યાતુરાગી ચિરાયુષ્માન ગોસ્વામી શ્રી ક શ્રીવ્રજનાથલાલજી વિ. મહારાજ,

શ્રી જમખમ્ભલાલિયા (કાંડીયાવાડ)

વન્દનીય ! આપશ્રીને આજના સુમંગલ દિને પચ્ચીસ વર્ષ પૂરા થઈ છન્વીસમું વર્ષ ચડે થાય છે તે અવસરે આપશ્રીને અમે સદૈવ સાષ્ટાંગ દંડવત પ્રણિપાત કરીએ છીએ.

આપશ્રીએ છેલ્લાં દસ વર્ષોમાં સમ્પ્રદાયના વિશુદ્ધ સિદ્ધાન્ત પ્રચારાર્થે અત્યુત્તમ પ્રયત્ન કરી વૈષ્ણવી જનતાને કર્તવ્યપરાયણ થવા પ્રેરણા કરી સમાજમાં સારી જાગૃતિ આણી છે.

આપશ્રીએ સમગ્ર વૈષ્ણવ મુદ્દાઓને અત્ સ્વચ્છે જાણ કરીને સમ્પ્રદાયની જ્ઞાતી સ્પૃષ્ટિ, શ્રીમદ્ભક્તસાધીશ્વરના દિવ્ય આદર્શો દર્શાવી સામ્પ્રદાયિક સિદ્ધાન્તાતુરાગી બનાવવા જે પ્રયત્ન કર્યો છે તે ખરેખર ! સ્તુત્ય છે.

આપશ્રીના તે પ્રયત્નનું ફળ મુંબઈની ‘ શ્રીપુષ્ટિમાર્ગીય યુવક પરિપદ ’ છે.

આપશ્રીએ પરિપદના કાર્યકરોને પ્રેરણાનાં પીયૂષ પાયાં છે. શ્રીમદ્ભાગ્યચરણના પ્રોત્સાહન સિદ્ધાન્તો જાહેર વ્યાખ્યાનો, પ્રવચનો અને અચારનવાર વિવિધ ઉત્સવોએ મળતી નાની મોટી સભાઓમાં વચનામૃતો દ્વારા સમગ્રની આપશ્રીના આદર્શ વ્યક્તિત્વની દિવ્ય પ્રતિભા પ્રકાશિત કરી છે, એટલુંજ નહિ પણ ‘ પુષ્ટિમાર્ગીય યુવક પરિપદ ’ ને આપશ્રીનાં સામ્પ્રદાયિક સિદ્ધાન્ત-લયા વ્યાખ્યાનો પ્રકટ કરવાની સંમતિ અને સાનુકૂળતા કરી આપી સમગ્ર પુષ્ટિઆલમને શ્રીવિષ્ણુ-વદનવૈષ્ણનારાવદાર શ્રીમદ્ભક્તભાગ્યચરણના સામ્પ્રદાયિક આદર્શ સિદ્ધાન્તો શું છે તેની દિવ્ય ઝાંખી કરાવી છે.

પૂત્રશ્રી ! આજકાલ સમગ્ર ભારતવર્ષમાં મુગ્ધના જુદ-મન્દિરાધીશ્વર ગોસ્વામિકુલકોસ્તુભ પૂત્રપાદ શ્રી ૬ શ્રીમોકુષનાથજી મદારાજશ્રીનું શુભનામ સનાતનધર્મના રક્ષણુદાર તરીકે પ્રસિદ્ધ થઇ ચુક્યું છે. અને પુષ્ટિમાર્ગના તો આપશ્રી એક સમર્થ આચાર્ય છે. તદનુસાર આપશ્રીની દિવ્ય પ્રતિમા પુષ્ટિસમ્પ્રદાયના નવચૂકડોના હૃદયમાં અંકિત થઇ ચૂકી છે. અને તેથી આપશ્રીને સર્વ કાર્ય સુવક ગોસ્વામી તરીકે સ્વીકારે છે અને સન્માને છે.

આપશ્રી સાહિત્યસર્જક, સુકવિ, મુક્તેખક, વિવેચક, પ્રવચનકાર અને મદાન ઉપદેશક હોવા છતાં આપશ્રીનો નિરભિમાન સરસ અને મિલનસાર સ્વભાવ, આઠમ્બર રહિત રહેલો કર્ણી તથા પ્રેમસ્વરૂપ ચારિત્ર્યે આપશ્રીની પ્રતિમામાં એકર દિવ્યતા આવી છે.

આપશ્રીના એ બધા દિવ્ય ગુણોથી આકાંક્ષા આજના શુભદિને આપશ્રીને આ ' અભિનન્દન-પત્રિકા ' અર્પણે છીએ તેને સ્વીકારી આભારી કરીશો. એજ નમ્ર અભ્યર્થના.

શ્રાવણ કૃષ્ણ ૧૦

વિ. સં. ૧૯૬૦

ચન્દ્રવાર તા. ૩-૯-૩૪

}

લી.

આપશ્રીના કૃપાકાંક્ષી અને ગુણાનુરાગી વૈષ્ણવો
' શ્રીપુષ્ટિમાર્ગીય યુવક પરિષદ ' મુંબઇના
કાર્યકરો અને સભ્યો.

“ ગોસ્વામી શ્રીત્રજનાથલાલજીના આદર્શોનું રેખાચિત્ર. ”

જગતભરમાં ઉત્તિષ્ઠત જાગ્રત પ્રાપ્ય ચરાન્નિયોદ્યત નો જ્વનિ સંભગાયો હતો, જગત આપુંજ જગનું થયું, પ્રગતિના જગાતામાં નિરૂત્તિના પોષનારા કંઈક વરયા દિમાલપતી તણેટીએ અને કંઈક વરયા મંગા યમુનાને તીરે જઈ. બાકી રહ્યા તે ભરાઈ પેલા પુષ્ટિમાર્ગમાં.

જૂંટાયા.....તો બસ જૂંટાયા દો. મધુંતો જવા દો, એવેજ જ્વનિ સમ્પ્રદાયમાં બધાં સંભગાવાનો (Dark age) અન્ધાધુધીનો-અમલ ઉતરી ગયો હતો. પ્રત્યેક વૈષ્ણવના રોગે રોમમાં ધર્મની તીવ્ર લાગણી પ્રદીપ્ત થઈ હતી. અરે સિદ્ધાન્ત શું છે તે ફુનીઆને બતાવવા માટે તાલાવેલી અને તનમનાટ થઈ રહ્યો હતો તેને માટે પુરતા પ્રમાણમાં સંગઠન થઈ રહ્યું હતું વૈષ્ણવપરિવહનો મંડાણ મંડાયાં હતા. સામ્પ્રદાયિક સાહિત્ય પ્રકટ કરવા માટે સંસ્થાઓ અને ફંડે ઉભા થયાં હતા. આવા પ્રગતિના જગાતામાં શ્રીમદ્ગોપકુલમાં એક આંસાવાદી ગોસ્વામી બાસકનો પ્રાદુર્ભાવ થયો.

મગમાં બંસી વાઈ. શ્રીકૃષ્ણે તે કંઈપુટને વેણનાદથી પૂર્ણ કર્યો. શ્રીમદ્ગોપીજનોને મુગ્ધ બનાવ્યાં ધરકામમાંથી અટકાવ્યાં તે એ લક્ષ્યગિતનોર કનૈયાએ તેને પોતાની પાછળ ફેરવ્યાં.

આજે આ યુવાન ગોસ્વામી મદારાજે પુષ્ટિસમ્પ્રદાયના યુવાનેને ઘેસા કર્યો છે. કર્તવ્યપરાયણ બનાવી દીધા છે. સમ્પ્રદાય ઉપર આક્ષેપ કરતાં પહેલાં તેના અન્ધોનું નિખાલસ હૃદયથી અવગતોકન કરો એમ ઉપદેશ આપી સર્વને સ્વસ્થ બનાવ્યા છે.

પચ્ચીસ પચ્ચીસ વર્ષનાં વડાણાં વાયાં, આજે યુવકવર્ગમાં નવશક્તિ આપનાર તેમજ શ્રીમદ્વલ્લભોચાર્યજી અને શ્રીમત્પ્રભુચરણ (શ્રીગુણોદય) ની આજ્ઞા અને પ્રણીલિકાના સુસ્ત પાતક અને

સ્વધર્માચરણં શક્ત્યા વિધર્માચ નિર્ધર્તનમ્ ।

इन्द्रियाभयिनिग्राहः सर्वथा न त्यजेत् त्रयम् ॥

એ શ્રીમદાચાર્યચરણની આસાના સંપૂર્ણ રીતે અનુસારનાર ગોરવામી મહારાજનું નામ તમે સાંભળ્યું છે ? સાહિત્યવાટિકામાં એ કુસુમ ખીલ્યું છે અને સાહિત્યરસિકો તેમની પ્રશંસા કરે છે. કવિઓ તેમને ભવિષ્યના સારી પંક્તિના કાવ્યકાર તરીકે સન્માને છે. યુવકોના તે માર્ગદર્શક છે. ભાવિકોના હૃદયનો દાર છે. અને મિત્રોથી તે “અમિત્ર” છે. એ શ્રીમાનનું નામ આયુષ્માન ગો, શ્રીમજનાથલાલજી.

તેઓ શ્રીમત્પ્રભુચરણ (શ્રીવિકૃલ્લનાથજી) ના જ્યેષ્ઠ કુમાર ગો. શ્રીગિરધરજીથી ચાંદમી પેઢીએ ચાંપાસેનીવાળા પૂજ્યપાદ ગો. શ્રીવિકૃલ્લેશરાયજી મહારાજશ્રીને ત્યાં વિ. સં. ૧૯૬૫ ના શ્રાવણ વદી ૧૦ ને યુધવાર તા. ૮-૯-૧૯૦૯ રોજ પ્રકટ થયા હતા. તેમનાજ વંશમાં એક ગોરવામી મહારાજને શ્રીનાથજીની સેવા કરવાનો સ્વચ્છાતિ તરફથી પ્રતિબંધ હોવા છતાં યમૈવેષ વૃણતે એ શ્રુત્યનુસાર શ્રીનાથજીના વરણથી શ્રી.....ની સેવાનો અલૌકિક લાભ પ્રાપ્ત થયો હતો. વળી દશદિગ્ગંતવિજયી શ્રીમત્પુરુષોત્તમજી મહારાજના સમકાલીન ચાંપાસેનીવાળા ગો. શ્રીવિકૃલ્લેશરાયજી (પ્રા. સં. ૧૭૫૨) પણજી વિદ્વાન હતા જેમને શ્રીમત્પુરુષોત્તમજી પોતે જે બંધ લખતા તેની એક પ્રતિ તેમના મનનાર્થે (for present) ગ્રેપતા. આવા જળહળતા વિદ્વાદુળમાં પ્રકટ થનાર ગોરવામી શ્રીમજનાથલાલજી મહોદય પાંસે સમગ્ર પુષ્ટિ આલમ થું આશા ન રાખે ?

શ્રીમજનાથલાલજીને તેમના જ્યેષ્ઠ બાપા શ્રીદ્વારકેશલાલજીના સારા સંરક્ષણની છાપ પડી છે. આજે એ મહોદયે પુષ્ટિસમ્પ્રદાયની જે સેવા બજાવી છે તેનો વિચાર કરીએ.

પુત્રવત્સલ પિતાની હૃદયમાં ઉજળતા બંનેજ ગોરવામી બાલકો વિદ્યાસમ્પન્ન થયા છે. હલ્યુય ને. સ્વમાર્ગનો તત્કરપર્યાં અભ્યાસ કરવાને પ્રયત્ન કરે છે. બંનેજ મહાન પિતૃભક્તો છે, ને સમલક્ષ્મણની જેડ સમા છે એમ કહીએ તો અતિશયોક્તિ નથી.

ગોરવામી શ્રીમજનાથલાલજી સ્વભાવે મિશનસાર, તદ્દન સરલ અને સાદા છે. તેમનાં દર્શન કરતાં વેંતજ પ્રગતિનું મૂર્તિમંતસ્વરૂપ હોય તેવી પ્રતીતિ થાય છે.

પુષ્ટિમાર્ગમાં ધર્મને નામે ચાલતા ધર્તિગને તેઓ તિરસ્કારે છે. લૌકિક વિષયને રસ કહી છેતરનારા વંચક વેળુવોને છાંયે પણ ઉભા રહેતા નથી. એટલુંજ નહિ પણ પ્રવચનો દ્વારા તથા ખાનગી નિમન્ત્રણોથી ખરો સિદ્ધાન્ત શો છે તે સમજાવી પુષ્ટિધોના હૃદયમાં એક અજળ ફેરફાર કરી રહ્યા છે આચાર્યશ્રીની ફરજે પડી ઉપદેશ આપવો એ એક અગત્યની ફરજ છે તે અદા કરવા આપશ્રી માટે પધારી વેળુવોને ઉપદેશ આપી સાચા સ્વર્ગતંત્ર્યનું ભાન કરાવી રહ્યા છે. ગોરવામિકુલકૌરવજી પૂજ્યપાદ ગોરવામી શ્રી ૬ શ્રીગોકુલનાથજી મહારાજશ્રીએ સનાતન ધર્મના રક્ષણાર્થે શ્રુતચરણ પર્વન્તનો પ્રયાસ કરી સનાતનધર્મનો વિજય-ધ્વજ ફરકાવ્યો તદ્દનુસાર આયુષ્માન ગોરવામી શ્રીમજનાથલાલજી ‘હું’ પુષ્ટિમાર્ગના આદર્શ સિદ્ધાન્તોનો પ્રચાર કરવા માગું છું’ એવી આનંદતા રાખી પુષ્ટિસમ્પ્રદાયના વિશુદ્ધ સિદ્ધાન્તોનો ભારતમાં પ્રચાર કરી પુષ્ટિધોના ઉદ્ધાર માટે પ્રવાસ કરી રહ્યા છે.

સનાતની સંસ્થા હો કે પુષ્ટિમાર્ગની સંસ્થા હો તેમણે દરેક સંસ્થામાં યોગ્ય ઉપદેશ આપી તેના કાર્યકર્તાઓમાં નવચેતન રેડ્યું છે અને વ્યવસ્થિત કાર્ય કરવાની રૂપરેખા પણ દર્શાવી છે. આ બધુંજ કરતાં છતાં આપશ્રીમાં પતોપદેસો પાણિહત્યમ્ નથી. આપ જે પાળે છે તેજ કહે છે.

આજકાલ કરતાં કેટલાક વર્ગોથી જે સ્વપ્ના સેવ્યાં હતાં તે દાસ કાર્યના રૂપે પરિણમ્યાં

છે. તે મદાન આશાવાદી છે. આપશ્રીના ચમ્પકોષમાં (pessimism) નિરાશા જેવું નહિ નિરાશાવાદીની સાથે આપશ્રી સમ્બન્ધેય રાખતા નથી.

આજકાલ મુંબઈમાં ફેટલાઈ વૈજ્ઞાનિક યુવકોએ આપશ્રીના આશાવાદમાં સુન્દર ફાળો આપ્યો છે. ગતવર્ષે મુંબઈમાં રચનાયેલી 'પુષ્ટિમાર્ગિય યુવક પરિષદ' દ્વારા આપશ્રીએ સમગ્રદાયમાં ધણો સારો સિદ્ધાન્ત પ્રચાર કર્યો છે. આપશ્રીએ યુવકો તેમજ બાલિકાઓ માટે ભોજન પીરસ્યાં છે. એ "કુસુમાકર" કુસુમવાદિકામાંથી નવીન પ્રુપો pamphlets વિકસાવી પુ. યુ. પરિષદ (મુંબઈ) મારફત પુષ્ટિચિત્રિને અર્પ્યા છે અને એ પ્રુપોના પચસારે ધણાંના હૃદય આત્માદિત થયાં છે.

દત્તપ્ર યુવક પરિષદ તેમજ સમગ્ર પુષ્ટિચિત્રિ આપશ્રી તરફથી ધણીજ આશા રાખે છે. પદેલી પચ્ચીસીમાં સમગ્રદાયની જે ગેલા કરી છે તેથીજ વધુ અને સંખીન સેવા બીજી પચ્ચીસીમાં કરવાનું સામર્થ્ય નન્દનન્દન શ્રીજ્ઞાત્મકપૂજ્યપુ આપશ્રીને અર્પે અને પુષ્ટિસમગ્રદાયને ઉન્નતિના ચિખરે પહોંચાડવાને આપશ્રી સર્વદા આ બૃત્ત ઉપર વિશ્વજો.

વન્દન હો, અમારાં યુવકોના રસાલીનાં વન્દન હો, ઓ યુવાન ગોરવામી
શ્રીત્રજનાથલાલજી મહેાદયને—

A. J. SHAH.

મહેસાણા મંદિરનું ભેટપત્ર.

મહેસાણા નોંધણી કચેરીના નો. નં. ૧ વોલ્યુમ ૩૬.

બ. નં. ૩૭ પેલા
અ

બક્ષીસ અને ભેટપત્રનાં દસ્તાવેજની નકલ.

સંવત ૧૯૫૪ ના વરષે આસો પહેલા વદ ૩ વાર રવિ તારીખ ૨ માઢે અક્ટોબર સન	
દસ્તાવેજનો અનુક્રમનો	૧૮૯૮ થીમદ ગોસ્વામીથી ૧૦૮ શ્રીજ્ઞાત્મકપૂજ્યલાલજી મદારાજ ગોવિંદજી
નંબર	મદારાજ રહેવાસી વીરમગામ છત્તે અમદાવાદ જોગ લખી આપનાર
હજી	શા. દરગોવનદાસ ગદાજયંદ રહેવાસી મહેસાણા પ્રાંત કહી છલાકે
અ	વડોદરા ગાતે વીસા દેસાજી વાણીઆ કસળ વેપારનો જત આ ઉપરથી

લખી આપું છું કે મદારી વૃદ્ધાવસ્થા યથા છે માદરે પુત્રનું મંતાન નથી તેથી માદરી જ્વતથી પેલા કરેલા પેસાનો સદમાર્ગ ઉપયોગ થાય એવો મન સાથે નિલે યત્નાથી મંદાર બધાવાનો આરંભ કર્યો અને તે પ્રભુ છજ્જાએ બધાંજ તૈયાર યથા ગયું તે આપશ્રીના આજ્ઞાથી મંદિરમાં થીમદનમોહનજી મોરલીવાળા હાકારજીને પપરાવ્યા છે અને આપશ્રીના ઘરની રીત પ્રમાણે સેવા વગેરેની રીતમાત ચાલે છે.

મંદિરમાંથી હાકારજી પધારાવતી વખતે આપશ્રીને મંદિર ભેટ કરવાનો અને નીચે લખેલી વ્યવસ્થા કરવાનો મદારા મન સાથે સંકલ્પ યથા ગયો હતો. પરંતુ આપશ્રીને પધારવાનું બાકી

હતું. તે આપે મારા ઉપર અનુગ્રહ કરી મારા મનોરથ સિદ્ધ કરવાને સાર આપશીનું અહીં પધારણું થવાથી આ ભેટ પત્ર કરું છું. તેની વિચિત્ર:—

૨ મંદિર નંગ ૧ કરાએ મહેસાણા મધે રોશન ઉપરથી આવતાં રસ્તા ઉપર ઓતરાદી બાજુ તરફનું છે. તે મંદિર સાથે રસ્તા ઉપરની દુકાને નંગ ૫ તથા ઉપરના ભાગમાં ઓતરાદીઓ નંગ ૭ વીગેરે તમામ હુમલા સાથેની હદની વીચિત્ર:—

ઉગમણી દિશાએ ભાટવાડા તથા આવકોનું શ્રીપાર્શ્વનાથજીનું દહેરાસરજી છે. તથા આયમણી દિશાએ હેડકવાટર તરફ જવાને રાજમારજી છે. તથા ઓતરાદી દિશાએ શ્રીસત્યનારાયણજીનું મંદિર છે. તથા દક્ષણાદી દિશાએ મેસાણા ગામથી રેલ્વે રોશન જવાની સડક છે. એ રીતે ખૂંટ ચાર વચ્ચેનું મંદિર તથા તેની સાથેની કમારતો ચુધીનું મંદિર તથા મંદીરના અને હાકોરજીના અંગના દર દાગીના તથા ગાયરચીલા સાથે અજમાસી કીમત રૂ. ૧૦૦૦૦) અંકે રૂપીઆ દસ હજાર કલદારની છે તે આપને હું શુદ્ધ બુદ્ધિથી ભેટ કરું છું તો હવેથી તેનો વહીવટ આગ્રજાજીથી આપ અગર આપના વાલી વારસ અગર આપનો હક્ક આપ જેને લખી આપો તે માલીક તરીકે વંશપરંપરા વહીવટ કરો કરાવો તેમાં અમારા કે અમારા વાલી વારસની કોઇની તકરાર નથી. કદાચ અમારા વંશ પૈકી કોઇ દર દાવો કરે અગર કરતો આવે તો તે રદ ખાતમ છે.

૩ શ્રીહાકોરજીનો નેક ભોગ સદા દિન રાત્રીએ નમ્ર અને આપશીને કોઈ વાતે પરિશ્રમ ન પડે એવા હેતુથી રૂ. ૨૦૦૦૦) અંકે રૂપીઆ વીસ હજાર કલદારની અજમાસી કોટેલી છે. જેની ગોઠવણ ક્યાંની ઇમામદી વાદી આપી છે. તે મુદ્દત મુદીમાંથી ખરચના માટે રકમ ઉઠાવવાની નથી તથા તે રકમનો બીજી રીતે ઉપયોગ કરવાનો નહિ છતાં એ રકમ સદા સર્વોચ્ચ શ્રીમદનમોહનજી મોરલીવાળા હાકોરજીના માલીક આપશીના નામ ઉપર જમા રખાવી છે. તે રૂપીઆનું જે ઉત્પન્ન દર સાલ આવે જય તેમાંથી નેક ભોગ વીગેરેનો ખરચ દરસાલ કરતા જવા વિશે મારી વિનંતિ છે. તે વીનંતી અંગીકાર કરી ખરચનું બંધારણ આપશીના હાથે બંધાવવા આ દસ્તાવેજથી હું કબુલ કરું છું.

૪ જે મુદી ગોઠવી છે તે બધી અથવા તેમાંનો કંઈક ભાગ ઉત્પન્ન વધારે ઉપભવવાના અર્થે અથવા કંઈ કારણસર ફેરફાર કરવાની કોઈ જરૂર જણાય તો તે સંબંધમાં આપશીને કોઈ વાતે પરિશ્રમ ન પડે એવા હેતુથી આપશીની આજ્ઞાથી એવો ઠરાવ કર્યો છે કે આપના તરફથી એ મંદીરના વહીવટ કરનાર તરીકે વહીવટ કરવા અમારા ભાણેજના દીકરા હીરાલાલ વીરચંદ તથા ગીરધરલાલ વિદ્યુદાસ રહેવાસી મહેસાણાના નામ દાખલ કરવા અને તેમની પાછળ તેમના વંશ વારસોને એ કામને લાયક જણાય તો વહીવટ કરવામાં દાખલ કરવા એટલે મારી હયાતી હશે ત્યાં ચુધી મારો મત લઈ આપશીની સંમતિ અન્યથે જે કંઈ બચવડા કરવા યોગ્ય જણાય તે પ્રમાણે તેઓ કરશે.

૫ આ મંદીરનો વહીવટ હાલ અમો કરીએ છીએ. પરંતુ ઉપર પ્રમાણે ભેટ ક્યાંની તમામ માલીકી તથા સર્વોપરી સત્તા આપશીને છે માટે આજીવનથી આપ વહીવટ જાતે કરશો અગર કરાવશો તેમાં અમારી કોઈપણ પ્રકારની તકરાર નથી. આપશીના તરફથી જે માણસ વહીવટ કરવા રૂઢેશે તેમના ઉપર હેખરેખ રાખી જે બનશે તે તેજ સેવા કરીશું. તથા જે માણસો હાલ છે તેને કાઢવાની તથા રાખવાની સર્વોપરી સત્તા આપશીને છે માટે આપશી તેમ કોો તેમાં અમારી તકરાર નથી.

૬ ઉપર લખેલી મુદી લોકોને ત્યાં ગોઠવેલી છે તથા દરેક પછી ગોઠવવામાં આવે તેનું ઉપન વસુલ કરવાની તથા પ્રસંગોપાત દાઈ ઉપર દાવો કરવો પડે તો તે કરવાની સત્તા ઉપલી કલમ ૪ માં જતાવ્યા પ્રમાણે આપના તરફથી આપશ્રીના વદીવટ કરનાર તરીકે અમારા બાણેજના દીકરા બાધ દીરાલાલ તથા ગીરધરલાલને જે વખતે જે તેમના દેહાણે ઉપલી કલમમાં લખ્યા પ્રમાણે વદીવટ કરનાર હશે તેમની છે. તેઓ પૈકી જે દાનર દરો તેઓ આપશ્રીની સંમતિ લેઈ તગ્નીજ કરવાની તે કરશે.

૭ ઉપરની કલમ ૪ માં વદીવટ કરનારમાં નામ જેમનાં લખવાનું હસાવ્યું છે તે વદીવટ કરનારામાંથી જે કોઈની વદીવટ કરનારમાં બેઠકકારી અગર પેસા સંજોથી જાણનાર જણાવે અગર શ્રીહારજીનાં ઉપયોગ કરતાં બીજી રીતે પેસાનો ઉપયોગ જરાગર કરે છે અથવા આપશ્રી સીવાય વરતે છે એમ જણાય તો એ કલમ ૪ ચાર પ્રમાણેનાં વદીવટ વીસે તથા કલમ ૬ ની સત્તા કપલ્ય કરવાની આપશ્રીને સંપૂર્ણ સત્તા છે.

૮ છેલ્લી અમારી એટલીજ વીનંતી છે કે આપશ્રીએ મને ચેતાવે જાણી મારા ઉપર અનુમત્ત ક્યો છે તેવી રીતે સદા સર્વાંદીન બન્યું જનાવ્યું રહે તેથી હારજીનો નેક ભોગ સદા દિન રૂઢી રીતે આપે એવી આપ ક્રિયા કરી ગ્રાહ્ય કરશે.

૯ શ્રીમદનમોદજી મેરણીવાળા હારજી મજકુરના વ્યાસ દરગોવન નધુરામ વીગેરેના વડીકોને માથે અસહથી ખીરાગતા હતા તે હારજી અમારે ત્યાં પધરાવી તે સંજોથી સર્વ લક્ષ અંગેને આપી છે તે જાણતો દસ્તાવેજ સંવત ૧૯૫૧ ના અષાઃ વદી ૨ ના રોજ થયેલો અસહ આપશ્રીને સ્વાધીન ક્યો છે.

૧૦ મંદિરની જગો જાંધાવવાને જમીન લેવામા આવી તે જાણત ખારોડ ગોવરધન દામોદરે સંવત ૧૯૫૦ નાં પોસ વદી ૪ ના રોજ વેચાણ દસ્તાવેજ કરી આપેલો અસહ આપને સ્વાધીન ક્યો છે અને તે સીવાય દસ્તાવેજનાં બીજા અંગબૂત દસ્તાવેજો અમારી પાસે હતા તે પણ આપશ્રીને સ્વાધીન ક્યો છે.

૧૧ ઉપર ૨૬મ રૂ. ૨૦૦૦૦) અંકે રૂપીઆ વીસ હજાર કાટેલી છે. તેના વદીવટના ચોપડા તથા દસ્તાવેજ જે અમારી પાસે છે તે આપશ્રીને સ્વાધીન ક્યો છે. મુદી પૈકીના કુટલાએક ખાતાં અમારા તથા અમારા બાણેજ વીગેરેના નામથી છે તેનાં નાણાં જેમ જેમ વસુલ થશે તેમ તેમ કલમ ૩ માં જતાવ્યા પ્રમાણે મુદીમાં ભરતા જઈશું.

૧૨ અમારા પેટે બે દીકરીઓ એન સાંકળી તથા નર્મદા છે. તેમનો જલોખસ્ટ ક્યો છે. તેથી તેમનો આ મોલકલ ઉપર કાઢ પણ પ્રકારનો લક દાવો અમેએ રાખ્યો નથી. સદરજી દસ્તાવેજ અમેએ અમારી રાજી પ્રુદીથી તથા અકલ દુશીવારીથી દીસ સાધ ચેતથી ખીન કદથી તનદુરસ્તીથી લખી આપ્યો છે તે અમારે અમારા વંશ વાંચી વારસોને કમુલ મંલુર છે. સદર દસ્તાવેજમાં લીટી ૨ બીજામાં લીટીના ઉપરના ભાગમાં (લાગજી) એટલા અક્ષરો તથા લીટી ૩૪ ચોત્રીસમાં પણ લીટીના ઉપરના ભાગમાં (પી) એ અક્ષરો વધારેલા છે તથા લીટી ૧ પહેલીમાં (ખીન) એટલા અક્ષરો ઉપર છે કે મુદી ૨૬ કરીને ના જલે તેજ લીટીના ઉપરના ભાગમાં (પહેલાં) એટલા અક્ષરો કરેલા છે તે સદર દસ્તાવેજ લખતી લખ્યા છે. તે અમારે.

અને પક્ષકારોને કબુલ મંજુર છે. ઉપર મુજબ દસ્તાવેજ લખી આપ્યો છે તે કબુલ મંજુર છે.

અતરે મણુ

૧ લી. શા. હરગોવિન્દાસ શુભાખ્યન્દ
શાઈ દ. પોતાના ઉપર લખુ તે સમી છે.

× એમ
કા. પુ.

× એમ.
કા. પુ.

× એમ.
કા. પુ.

અસલ હુકમ નકલ છે.

અતરે સાદી

શા. હીરાલાલ વીરચંદની સાખ ધણી બે
હજુર દ. પોતાના

૧ શા. તારલવનદાસ શુભાખ્યન્દની સાખ

વાણુલા દાબર કયાં છે દા. પોતાના

૧ શા. મહન રખનાથની સાખ ધણી બે

હજુર પોતાના
૧ શા. ગાંધી મુળચંદ હરગોવિન્દાસ ધણી
બે હજુર શ્રી મહેસાણા મધ્યે લખ્યો
છે દ. પોતાના

૩-૧૦-૯૮

સહી કામિશ્વર પુરસોતમ

અ. કા. નો. ક. ૧

ખરી નકલ

તા. ૮-૪-૩૦

નો. કા.

શ્રીમંત સરકાર ગાયકવાડ
સેનાખાસખેલ શમશેર
બહાદુર

નોંધણી
કામદાર
મહેસાણા

વીરમગામ શ્રી ગો. શ્રી ૧૦૮ જયદેવ-
લાલજી ગોવિંદલાલજી મહારાજના મંદિરનો
રે. વીરમગામ એ. તા. ૨-૪-૩૦ રોજ અરજ
આપાથી તેમને આજ રોજ આ નકલ
મોકલી છે. તા. ૧૨-૪-૩૦. નો. કા. પ.

નકલ મળવા અરજ આપ્યાની તા. ૨-૪-૩૦
-નકલ લખ્યાની તારીખ ૨-૪-૩૦
નકલ તૈયાર થવાની તારીખ ૮-૪-૩૦
-નકલ મોકલ્યાની તારીખ ૧૨-૪-૩૦

આ નકલ પોરટ મારફતે મોકલનાર
વહીવટ કરનાર અધીકારી મગનલાલ બીમ-
જીભાઈ.

આજરોજ આ નકલ મોકલી છે.

તા. ૧૨-૪-૩૦

શ્રીમંત સરકાર
ગાયકવાડ
સેનાખાસખેલ
શમશેર બહાદુર

કોર્ટ શ્રી ગાયકવાડી
અર આનાનો સ્ટાંપ

દસ્તાવેજ ઉપરના સેરાની નકલ પાછે બેનારની સહી તથા તારીખ

કલદાર

મહેસાણા ઉપો. વી. નંબર ૧૪૯૩

શા: હરગોવિન્દાસ શુભાખ્યન્દ મહેસાણા

દા. પોતે-તા. ૧ અક્ટોબર સન ૧૮૯૮

મોહનલાલ

હરી બીકાજ વાગલે

રોજ નંબર

સં. ૧૮૯૮ ના અક્ટોબર મહીનાની ૩ થી તારીખે બપોરના બાર ઉપર એક વાગતે મહેસાણા મદાણના નોંધણી કામદારની કચેરીમાં આવ્યો લામત વીગેરે ઝીંધી તે નીચે પ્રમાણે.
૩૮-૦-૦ નોંધણીની લામતનાં પટાવ રૂ. ૩૨ કચદાર સાથે.

૧-૩-૬ નકલ કરામણ શીના.

અદે ઓખણ્યાગીસ રૂપીઆ નવુ આના છ પાઈ બાખાસાઈ બરા છે.

ગોસ્વામી શ્રીજીદેવજીસહ મદારાજના કુલ મુખ્યવાર નરમેશમ દરજ્જન સહી દ. પોતે.

કામેશ્વર પુરશોતમ.

અ. કા. નો. કા.

શા. દરગોવનદાસ ગુમાખચંદ દસ્તાવેજ કરી આપનાર માણસ રહેવાસી કરમે મહેસાણાના આ દસ્તાવેજ કરી આપ્યાનું કબુલ કરે છે તેમને અમે જાતે ઓળખીએ છીએ. તા. ૩ થી અક્ટોબર સન ૧૮૯૮.

શા. દરગોવનદાસ ગુમાખચંદની સહી દ. પોતે.

કામેશ્વર પુરશોતમ.

અ. કા. નો. કા.

ગોસ્વામી શ્રીજીદેવજીસહ મદારાજ ગોવિંદજી મદારાજના કુલ મુખ્યવાર મહેતા નરમેશમ દરજ્જનદાસ રહેવાસી તાલુકે ળોમ્હ પ્રાંત વડોદરાના દાસ મહેસાણાના દસ્તાવેજ કરી લેનાર માણસ આ દસ્તાવેજ લખી લીધાનું કબુલ કરે છે તેમને અમે ઓળખીએ છીએ. તા. ૩ થી અક્ટોબર સને ૧૮૯૮.

ગોસ્વામી શ્રીજીદેવજીસહ ગોવિંદજી મદારાજના કુલ મુખ્યવાર મેતા નરમેશમ દરજ્જન સહી દ. પોતે.

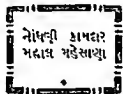
કામેશ્વર પુરશોતમ

અ. કા. નો. કા.

રાખ્ય નોંધણી નિયંધ સંવત ૧૯૪૧ સને ૧૮૮૫ ના ની કલમ ૫૭ પ્રમાણે આ દસ્તાવેજ નોંધ્યા છે. તા. ૩ થી અક્ટોબર ૧૮૯૮.

કામેશ્વર પુરશોતમ

અ. કા. નો. કા.

પહેલા નંબરની નોંધ છુકના વોલ્યુમ ૩૬ ના પૃષ્ઠ ૨૭૦ થી ૨૭૬ સુધી અનુક્રમ નંબર ૨૭ આ ઉપર નકલ કરી છે તારીખ ૩ થી અક્ટોબર ૧૮૯૮.

કામેશ્વર પુરશોતમ

અ. કા. નો. કા.

નરમેશમ દરજ્જન કુલ મુખ્યવાર સહી દ. પોતે.

ઉપર મુજબ મળખૂત ભેટપત્રનો દસ્તાવેજ હયાત હોવા છતાં મહેસાણાના વૈખ્યુત શેઠ સાંકળચંદ જિરધરદાસ વીરચંદ શાહ, જેઓ નિ. ડી. શ્રીજીદેવજીસહ મદારાજની માલીકીના આ મંદિર તથા મીલકતનો રહેઝાણી રચ્ઝંદતાપૂર્વકે વહીવટ કરે છે અને અસલ માલિકને હિસાબ વગેરે બતાવતા નથી, તે વર્તણુક તેમની ચોખ્ખ નથી એ વિશે વધારે પ્રયાસો હવે પછી આપવામાં આવશે.

શુણુનુવાદ કેમ ગારો ? શુદ્ધ સંગીતનાં દિવ્ય કીર્તનો.

સારંગી, ખીન, દીલરૂખા, હાર્મોનીયમ વગેરે વાજીત્રોમાં સાંપ્રદાયિક કીર્તનો ઉતારવાનું આવું સાધન સંપ્રદાયમાં એકેય નથી. મંગળાધી શયન પર્યંતના મુખ્ય કીર્તનો, વધાઈ અને ધમાર એ બંધાનાં ૮૦ રાગોના આસ નોટશનો આવ અંથમાં છે. પચાવજ શિખનાર માટે તાલના બોલ પણ છાપ્યા છે, શુલસતી ભાષામાં સવિસ્તર સમજણ પાડી છે. નોછાવર બે રૂપીઆ, પોસ્ટેજ પાંચ આના.

ડે. ભગવાનદાસ નારાયણદાસ કોટડાવાળા.

સુ. ધંધુકા, (જી. અમદાવાદ.)

હિસ્ટરિયાદિ વાતરોગ દર્શન.

ખેલક ૩૦ હિસ્ટરિયા, ગર્ભ, ચક્રી, ફેફસ, ગાંડપણ અને ણકવાદ રોગની અમેરીકન હેક્ષી શોષ મુખ્ય પાશ્ચાત્ય, યુનાની અને આધુર્વેદિક સિદ્ધાંતો, સમજૂતી અને સાદા ઉપ-ચારોનું પુસ્તક વાચેથી ધણી રાહત મળશે. કીંમત ૧-૪-૦ પૈ. જુડું, દેશીનામું. નવા બધવદાર પ્રમાણે રચના ૦૧. શાળા માટે નવું મંજુર કી. ૦૧ પૈ. ૦)૦.

હિસ્ટરિયા રોગનીજ રામબાણ,

પેટ'દ દવા વાયુમુક્તાજ છે. ઉપરના દરદોમાં ૨૪ કલાકમાં ફાપરો મળે છે. સિલોન, આફ્રિકા, ઇરાન અને રશુન સુધીના દરદીઓ વાપરી સુખી થયા છે. મેડીકલ સરજની હુદથી મંગાવે છે. દવા મહિનાની, કીંમત ૩. ૫) પૈ. જુડું.

છગનલાલ લલ્લુભાઈ નામાવાળા. પેલેસ રોડના નાકે—વડોદરા.

આવે છે, આવે છે, માણસાવાળા મુંબઈમાં આવે છે.

સંપ્રદાયી [ગજતી] મુંબાઈના ઝાડા સુવારોગ, ધાતુકાયે હોજરીના બગાડ તથા આંતરકાના ક્ષયથી પીડાતા નિરાશાજનક દરદીઓની સારવાર માટે પોતાના લાંબા વખતના અનુભવ મજી મુંબાઈની પ્રજાની આસ માંગણીથી મુંબઈમાં નીચેને ઠેકાણે આવે છે, રૂબરૂ મળી તમારા રોગનું નિદાન કરાવી રોગથી મુક્ત થવા અમારી ભલામણ છે.

માણસાવાળા આસ્તર કે. જે. પટેલ એન્ડ સન્સ.

આસ્તર એન્ડ સન્સનું દવાખાનું.

ધ્યાન્ય ઓફીસ—કંભાર દુકા સામે, જુલેશ્વર મુંબઈ નં ૦ ૪.
મુંબઈમાં મેળાપ દર રાત્રી તથા રવિવારે થશે.

હેડ ઓફીસ—કાલુપુર, ઘંડીરાત્રી પોળ નં. ૨૨૭—અમદાવાદ.
પત્રબધ્ધાર હેડ ઓફીસે કરવો.

સાચોના દરેક રોગોમાં અકસીર અને શક્તિવંદક સ્વદેશી ઔષધી

સ્ત્રીશક્તિ (૨૪૨૨૯)

ટીકડીઓ.

સ્ત્રીઓને જતી સફેદ, પીળી, કે લાલ, પાણી જેવી, સ્ત્રીકળી મગચાળા ધાતુ (પ્રદર) અટકાવે છે; લામ્બપત્તી કળતર મટાડે છે; વાંસા અને માથામાં થતો દુખાવો તેમજ કમર અને પેડુમાં નીકળતી ફાટ બંધ કરે છે; બ્લેડા મોઝા કે ઓઝાવના અટકાવને નિયમિત અને પ્રમાણસર કરે છે; ગર્ભાશય આયુષ્યપાતું કે ઉચ્ચનીચું ખસી ગયું હોય તે દેકાણે લાવે છે, તે પર સોને આવેસો દોષ તે તે દૂર કરે છે; લોહીના તેમજ કાઠના રુનવાને મટાડે છે; ઉપરાંત આવી ફરીપાડોના પરિણામે નિપજતા દાટી તાવ, ખાંસી, અગ્નિનું મંદ પડી જવું, બોરાક ન પચવો, કમજબાત રહેતી, લોહીનું ઓછું થક જવું, ચરીરનું શીકું પડી જવું, ઝવનચક્તિ ઓછી થતી જતી વગેરે તમામ રોગો મટાડી સ્ત્રીઓને સ્વચ્છ કરે છે અને તેમના વાંચીવાપણના સ્વચ્છા દોષો દૂર કરી ગર્ભધારણ કરવા ચોચ બનાવે છે.

ગર્ભવતી સ્ત્રીઓને સેવન કરાવવાથી કમજબાત થતી કે અધુરે માંસે પ્રસવ થતો અટકે છે અને ગર્ભનું ચોચ ફાળુ થતા પૂરે દવાડે તંદુરસ્ત બાળક જન્મે છે. સુવારોગમાં પણ આ દવા સંપૂર્ણ લાભ આપે છે.

હોકરીઓને સેવન કરાવવાથી તેમનાં ચરીર રહસ્યુત અને છે.

સુવાચક પછી સેવન કરાવવાથી સુવાચકમાં દીણ થયેલી શક્તિ જલ્દીથી પાછી આવે છે.

ટીકડીઓ દોવાથી પ્રવાહીની માફક જમવાની ધારની નથી.

શ્રદ્ધા અને ધીરજથી આ દવાનું સેવન કરનાર કદી નિરાશ થવાનું નથી અને થશે નહિ. આ આ દવાની માત્ર એક શીઘ્રી વાપરવાનું. દર્દના પ્રમાણમાં, તેના યુગ્મકારી પાણીની એકલીવતી ખાત્રી થક રહેશે. (જલ્દીતા ડોક્ટરો, પૃષ્ઠો અને નસોના થોડાએક અભિપ્રાયો માટે નીચેને સરનામે લખો.)

કિંમત ૧૦૦ ટીકડીનો બા. ૧ ના રૂ. ૩) જમ્.

૪૦ " " ૧૫) દોડ.

પરદેશ માટે 'મોટી બાટલી સિ. ૮) આફ શીર્ષોગ.

અન્યભાષા માટે છ આનાની ટપાલતી ટીકડો મોકલી દઇ મોળાઓ મંગાવી ખાત્રી કરો.

તમામ દવાના વેપારીને પૂછો ન હોય તો લખો:—

હોકાર રમીક એન્ડ કું.

રાજમંદરામ-અમદાવાદ.

સૌને માટે

તાકત-ત ઝગીથી ભરપૂર

લક્ષ્મણતાર

ઝંડુ દ્રાક્ષા સવ

—વિના વિલંબે—
વાપરવા માંડો

ખાસ સીઓને માટે

તનદુરસ્તી-તાકદથી ભરપૂર

પ્રદરાદિ રોગોના

અકસીર ઇલાજ

ઝંડુ અશોકારિષ્ટ

સીઓની નખખાઈમાં
આબાદ અસર કરનાર
દરેક ઘરમાં હોવો જોઈએ

ખાળકોનાં પેટનાં દર્દોમાં

આબાદ કામ કરનાર

ખિલકલ કેડ વગરનું

ઝંડુ બાલશૂલક

—ખાળકોવાળા—
દરેક ઘરમાં રાખવું જોઈએ
રીશી એકના આના ખાર

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ લી. મુંબઈ નં. ૧૪

અમદાવાદના એજન્ટ: લોગીલાલ અધર્જી, ૧૧૪, રીચીરોડ.

આયુર્વેદિક દવાઓનું સુચીપત્ર આજેન મંગાવો.

હરિસ્મૃતિ.

(લે. ૫. બાલમુકુન્દ શર્મા સાહિત્યસુધાકર.)

(૧)

અજ્ઞાનનાયકના આ અજ્ઞાન-અંશમાં અગ્નિ-ન છતાં બિન્ન બાસનાં પ્રમાણ છતાં અજ્ઞાન દેખાતાં અત્યંત છતાં સર્વગ્નો દાવો કરતાં અશુદ્ધ છતાં શુદ્ધિનો દંબ રાખતાં નિત્ય-મદ છતાં પોતાને નિત્ય મુક્ત માનતાં પરિણામશીલ છતાં પરિણામના વિચારણ્ય એવાં અનેક પ્રકારનાં પાત્રો બાંધ્યા છે, એમને પોતાના અઅપરિચિત ક્રાંતિદશમાંજ કર્તવ્યની ધૃતિથી દોષ છે, વાસ્તવિક આનંદની અપ્રાપ્તિ છતાંય યથાકથંચિત્ માની લીધેલા આનંદાભાસથી હું સમર્થ છું, બલવાન છું, ધનાઢ્ય છું, નિદાન છું, સુદિમાન છું, સદાસત્કમ્પન છું, મહારા સરખો કાણુ છે, વિગેરે દુરાગ્રાસોના પંકમાં ફરેલાં અદંતામતલત્તમક ગંભીર ચર્તમાં સરતાં, કોષ્ઠ વખતે દારા, બીજ વખતે દાય અને ત્રીજ વખતે વાદ છતાંદિ જ્વનિ કાદતાં નિઃકમ્પ વાતાવરણમાં પ્રકમ્પ ઉપજતી રજા છે, જે કે જીવન-ચિન્દુને ઉદ્ગ્રાસેજ સર્વતોમુખી પ્રવૃત્તિયો ફેલાવી રહ્યાં છે છતાં સંકટિકાને મુણેગ્ય માર્ગે તર્ક જનારાં વિરલાંજ દોષ છે, જીવનના અમૂલ્ય ક્ષણોની ઉપયોગિતા આંકનારાનો ઉભય તો જીવજેજ જેવય છે. જીવનને પવિત્ર બનાવવાની બાવનાઓ જેજ ચિંતાની નથી. જીવનની ગંભીરતાનો વિચાર કરવા કોઈને વખત નથી. જીવન-પ્રવાદના યદ્યેશુના પશુ પ્રકારો છે, એ પ્રકારોમાં એક પ્રકારનું સામ્ય તો સર્વત્ર અનુરૂપ છે, વ્યક્તિ અને સમષ્ટિ-ટૂક અને વનની પેઠે પ્રત્યેક અને સામુદાયિક જીવનપ્રવાહો આરંભથી અંત પર્વન્ત અવિરત વગા કરે છે ! એના મુજ અને મુખની કમ્પના પણ ત્રાસદાયક છે, છતાં તે તરફ દુર્લક્ષ્ય રાખતો અન્ય-અંધ આ મજ આજગ વધવાનો “ સિષ્ણોર્ષદિવાર્તિત્વ્યા માપયા જીવલોકોડય યયા યોગિક્ષમાર્થોડયવતઃ સ્વદેહનિષ્પાદિતકર્માનુભયઃ સ્મદ્વાનવદિવાચતમાયાં વર્મા-દૃષ્ટ્યાં મતઃ ” કુંડુ મુ-દર ? ત્યાં ત્યાં સમાતા જિન્દુને ત્યાં ત્યાં રહેવા દીધે અપવિત્ર કર્મો-ટીમાં અટવાવાનોજ, નવનદીને તપાસેલા સિદ્ધાસનની પેઠે જીવનમાં મન્ત્રગ્યો પશુ જુદાં જુદાં, કૃદશાએક આને અનેક પલ્લટનો પેટી એક પર્વટનજ માને છે અને સમુદસલિતના એકાદ મલખની પેઠે તરફડતા કદમોજ કરતાં દિન-રાત્રિખચિત કાલક્રમને પૂર્ણ કરે છે, બીજાઓ આને ઉપાધિરૂપ માનવા ઇન્દ્રાએ કે અનિન્દ્રાએ આયપ્રતા ધસપ્રતા અવસરે ઉપાધિયોને અજગી કરી ભાગતા નિયત-નિશ્ચિત જીવનને યથાકથંચિત નીભાવતા રમી જાય છે, કોષ્ઠ દેશસેતાના દંભે તરફે છે, કોઈ યન્ત્રની શોધમાં અયગ્રય છે, કૃષ્ઠ વ્યાપારથી પર બીજ પ્રવૃત્તિને સ્વમજતા નથી, કોષ્ઠ કુંડુના મોદમાં કૃદાય છે, કોષ્ઠ મ્હોટો યજ મરી થીરે છે, કોઈ આલિષ્કારના આડંબરથી કૂચો ફેરે છે, કોષ્ઠને આ રાંસાર જંગલ સરખો જણાય છે. તો કોઈને આ પ્રવૃત્તિયોમાંજ જીવન-સાધક્ય સમગ્રય છે, સર્વને પોતાના મન્ત્રગ્યથી વિરુદ્ધ વ્રુજ અને અકિંચિત્કરજ દેખાવાનાં; સર્વના સર્વના સ્વભાવ જુદા, કર્તવ્યો જુદાં, મન્ત્રગ્યો જુદાં, એમની દૃષ્ટિ અને સંદૃષ્ટિ જુદી અને આ બધાં જુદાં જુદાં રૂપાન્તરોનું પરિણામ પણ આખરે છેવટે એક દિવસે જુદાજ જ; છતાં અજંપા કૃદલા ? ઉપખાત કૃદલા ? વલેખાત કૃદલા ? વાસના કૃદલી ? ભાવના કૃદલી ? પ્રતિષ્ઠાશી જુડજુડી અધારની ચાહના કૃદલી ? આ બધું કૃદલું કૃદલું એટલે અસંખ્ય અંશજિત અપરિમિત દોષા છતાં વિચારીને જોઈએ તો સમ્માલને નયનયોગેદિ કિન્ચિદસ્તિ આ બધી સરજ વાતોને કાણુ નથી સમજતું ? સમજવા છતાં કાણુ વિચારે છે ? વિચારવા છતાં

કોણ વર્તે છે ? વર્તવા છતાં કોણ વિવેક રાખે છે ? વસ્તુમંત્રકનો શોખ દરેકને હોય છે, સદુપયોગ કરનાર વિરલા, અન્ન ત્યાં ખાનાર નહિ, ખાનાર ત્યાં અન્ન નહિ, આ વિષમતા શા માટે ? વાંચક ! કોઈક દિવસે આ વિચાર આવે છે ! વિચાર આવતાં દશ્ય આનન્દપ્રદ જણાય છે ? આનન્દપ્રદ દેખાતાં દુઃખપ્રદ નથી એમ નિશ્ચય થાય છે ? ખન્ને નથી યતું તો રસાભાસ યવાનો, સંદિગ્ધતા સામી, આ કોયકાના ઉકલ માટે સાચાઓનાં સુવાક્ય છે કે હરિસ્મૃતિઃ સર્વવિપદ્ધિમોક્ષણમ્ આ બધી વિપત્તિ નહિ તો બીજું શું ! વિપત્તિ એટલે પીડા, માતના, વિનાશ. એવું સ્વરૂપ શું હોય ? આનરૂપ પરમીનત્વ, વિપત્તિ કોને આધીન ? આપણાજ પૂર્વજ કે આ જન્મના કર્મને ન કાતરો હિ નીતિજ્ઞો વિપત્તૌ ચ કદાચન નીતિ તો સર્વ આપત્તિથી છૂટવાને હરિસ્મરણ જ હોય, હરિ સ્મરણ કરનાર નિર્ભય હોય, નિર્ભય પ્રાણિજ સત્ત્વ-શુદ્ધિનું પાત્ર. પાપોને હરે તે હરિ, મનુષ્યોનાં-પ્રાણીનાં-વિશ્વના પાપોને હરિ વિના કોણ હરે ! તેનું સ્મરણ એટલે અનુભવેલા સામર્થ્યનું જ્ઞાન અર્થાત્ માદાત્મજ્ઞાન, અનુભવના સંસ્કારથી યતું જ્ઞાન, સંવિદ્-શુદ્ધિનો ભેદ ઇલાદિ અર્થનો અનુભવેલો વિચાર, વધારે કહીએ તો ચર્ચા, ચિન્તન, મહર્ષિયોયે વેદાર્થને. વિચાર ક્યો હોય તે પણ સ્મૃતિ, વિમોક્ષણ એટલે વિમોચન-પરિત્યજન છોડાવનાર, “હારનું સ્મરણ સંપૂર્ણ પીડાઓને છોડાવનાર છે, ચં ધર્મકામાર્થ-વિમુક્તિકામા મજન્તે ઇષાં ગતિમાણુવન્તિ । કિંચાદિશો ત્વયિ દેહમવ્યયં કરોતુમેડદ-અદ્યો વિમોક્ષણમ્ ॥ ચારે પ્રકારના પુરુષાર્થની ઈચ્છાવાળા સત્પુરુષો તે, જેમને સેવતા-આશ્રય કરતા ધારેલી ગતિને મેળવે છે અને વળી અનેક વરદાન મેળવે છે, દેહને અક્ષીયુ-લીલોપયોગી જરામરણના ત્રાસરહિત બનાવે છે તે અત્યંત દયાળુ શ્રીહરિ મહારી મુક્તિ કરે. અહિંયાં પણ પ્રપંચની પીડાઓથીજ છૂટવાની પ્રાર્થના છે. પીડનં વીઢા તે અનેક પ્રકારની, બાધા, વ્યથા, દુઃખ, વૈમનસ્ય, રોગ, વેદના, સંકટ આ બધા પીડાના પ્રકારો, આનાથી કોણ અચું છે ? તાપ, સંતાપ, ઉપતાપ, પરિતાપ, અનુતાપ આ બધાની મણના અનન્તા, દરેકને આથી છૂટવા ઇચ્છા થાય પણ ઇચ્છાથી મુક્ત યવાય એવો નિયમ નથી, તો પછી શું કરવું ? હરિસ્મૃતિઃ સર્વવિપદ્ધિમોક્ષણમ્ । અજ્ઞાનિનો યદિ હાર સમચિક્ષિવાન્ત ચ પાપનાડપિ શિશુપાલ સુયોધનાચાઃ ॥ સ્મરણમાં નિયમ નહિ, અધિકારમાં પણ નિયમ નહિ, મુક્તિ મેળવો, પાપાત્મા શિશુપાલ સુયોધનાદિ ભલે આક્ષેપાત્મક ચર્ચા કરે, ચર્ચાજ એમનાં પાપોને દૂર કરવાની અને એનું મુક્તિનું સહામત કોઇ માટે જન્મ નથી.

સુન્દરતાની શોધમાં તે રખડતો હતો, લોહાકાર સુન્દરીઓને તે ટીકી ટીકાને જોતો, પ્રયેકને પ્રયેકમાં ત્હેને કેનેકે ઉણપ લાગતી, કાણમાં તે આતુર બનેતો, કાણ પછી સર્વને બૂઝવા પ્રયત્ન કરતો, કોઇ કોઇ દિવસ તો તે ઉન્મત્ત દેખાતો, ત્હેનું ચિકળ હૃદય કોઇ સ્થળે ઠરતું ન હતું, સધળું સધળે નથી હોતું એમ જણવા છતાં રૂપમાં શુણ્ણની ગવેપણા ત્હેની કાયમની હતી. ત્હેની પરીક્ષણમુક્તિ પદાર્થોમાં પૂર્ણતાને અનુભવ મેળવી શકી નહોતી. પરીક્ષક પરીક્ષ્યમાં ન્યૂનતાજ દેખે, એ વિલાધર કે કલાધર નહોતો, રૂપાળો કે કદ્દૂપો નહોતો, છતાં શુણ્ણની વિરુદ્ધતા વિચારી શકતો. સાધવને ઝીણવટથી તપાસવા મથતો, કયા સોજવમાં કયો અભિનય આકર્ષક છે તે તો કુશળતાથી રેખાંકિત-આભેદુષ પ્રત્યક્ષ કરી બતાવતો, અભિનયોનો પ્રસંગ ત્હેને બરાબર યાદ હતો અને પ્રસંગના આદેશમાંજ એણે જીવનને આકૃતિરૂપ બનાવ્યું હતું. પુષ્પોની પ્રકૃષ્ઠતામાં તે કુટિલતા દેખતો, પક્ષવેની સિન્ધવતા એને આભાસમાન લાગતી. અશાશ્વત સુગન્ધ એને રસાવતી, કારણજન્ય કામજાતા એને ખૂંચતી, અદ્રુષિમ કામજાતાનાં એના શરીરે છાંં

પદ્મમાં દતાં, સીતળ સમીરણની સાથે એ સંગ્રામ કરવા હજીને, મન્દ દસની ઘટા નર્તિકાએ
તો એનું કબેલું કાપનાર દોવાથી હાથાં ઉપજતી, વનનાં જુઓની નીચે એ બેસવા યત્ન કરે ન
કરે કે કોકિલાના કુટૂબી એ કંટાળાને નાસતો. સરોવરની સપાટી ઉપર મલ્લેનાં પાત્ર-
પર્વન એને ડોળા કાઢીને ડાવતાં! પનપટ ઉપરની પતીદારીઓનાં ઝવમજતાં ચળકતાં પાત્રો
એને પ્રકૃતિનાં પ્રસોબક દોવાથી ચમકાવતાં, રંગેરંગી વસ્ત્રો અને વસ્તુઓને તો તે પ્રકૃતિના
ઓળા આલેખતો, પુરુષવૃદ્ધિ એને કંઠાર સ્વાર્થપટુ અને દંબી દેખાતી, સ્ત્રીઓની સૌમ્ય સમ-
દ્ધિમાં એને સાદસ અને હાલના રદમગતી. વ્યર્થ સર્જનો તો ઉત્તમ-ચર્યાનાન્તર્ગત અપરાધીઓનાં
રૂપાન્તર છે તાલ્લી ઉપેક્ષા કરતો. કુદરતને તે કળાઓ કરવા ધારતો, પ્રારબ્ધ તો ત્હેને નિર્મોલ્ય
દેખાતું, સદાચારી સદ્ગુણી અને સુખી જ્યો એની દૃષ્ટિના દેવતાઓ. દત્તા. નિવૃત્તિને તે રવર્મ
માનતો, પ્રવૃત્તિના કોષાદલમાં પડતા બતાવતાં પ્રાણી નામધારીઓને એ એક પ્રકારનાં યન્ત્રોની
પેઠે કુતૂહલથી જોઈ રહેતો. વાસના વિવશ ઉન્નયન જીવને તે કાળનાં કંગાલ રમકડાં રદમગતો,
જુઓનાં પાંદડાં અણવાનું એતે ગમતું, સરોવરના તરંગોની વિચીત્રતામાં એનું મન રમતું. અવની
તારાઓ તો એનાં આસ્વાસન દતાં. સૂર્યને તો એ મારીચ મુનિનો અગ્નિદ્વંદ્વ રદમગતો! ચન્દ્ર તો
એને કાષ્ટ નવનીતવેરે પકડાવાના ડરથી ઉઠાલેલો અધર લટખી રહેતો નવનીતના ગોળા સરખો
દેખાતો. આકાશ એ એનું રાં વ્રત્ર છટ રમારક હતું. પોતે ઉગો રહે બેસે કે સૂઝ જાય તેથી
વિશેષ-પ્રદેશમાં પૃથ્વીના અસ્તિત્વની આશંકાના વિવાદ કરતો જીતે તો નરિ તો જીતવા દેતો પશુ
નહીજ. પોતાના નયન-યુગલથી બહાર તેજ નામનો પદાર્થ છે એમ કાષ્ટ પશુ રિયતિમાં કષ્ટ-
લવા તે લેવાર નદતો, આકૃતિ પોતાની મનુષ્યની છે તેમ તો કહેતોજ, પરંતુ શરીરની દિવાઓથી
પાર્થક્ય ન કષ્ટજતો, એના આ ઉન્માદનું શું એસક દોષ? જીવો માણસો એની સાથે જીવ
કરતાં જતાં એના હૃદયને વિહાર ન દતો. કાષ્ટ વધારે વિવાદ કે અધોડો કરવા લેવાર યાજ તે
પહેલાંજ આખુધારી રીતે તે અદસ્ય થઈ જતો. પશુ દિશાઓના મુખથી નીકળના એ દરિદ્રશ્રુતિઃ
‘સ્વર્ગવિવર્તિનોહમ’ના શબ્દો અહુલત રીતે હવામાં ગાજ રહેતા.

એના પ્રત્યેક વાક્યમાં નારાયણનું નામ આવતું, આથી સમાજ ત્હેને નારાયણના નામધીજ
સંગોધતો. ગામમાં ત્હેને કાષ્ટ એળખે તેમ ન હતું, ન્દાના જાળકો એ જાંઠાં થઇને નીકળતા ત્યાં
નારાયણનામની ધૂન મચાવતાં. એની દૃષ્ટિ કચી હતી તે કચી સકાષ તેમ ન હતું. કાષ્ટક વખતે વિરદ-
પ્રમત-શી તો કાષ્ટક વખતે વિશાસી, કાષ્ટક વખતે મીઠી તો કાષ્ટક વખતે ધન્ય, યુવાન-યુવતિઓ
એને શંકાની નજરે જોતાં. મુઝાઓ મુઝ દરિણીથી જીવંત મારીને એને જોઇને નાસતી તે એ
જોઇ રહેતો, જુદી તેની ગંભીર આલથી આ કાષ્ટ સામાન્ય માણસ નથી એમ પીઠ દૃષ્ટિથી એતે
જોઇ રહેતા. હાથમાં એના પુસ્તક કે કરતાજ દોષ, ગળામાં તુલસીની માળા, ખભે યશોવૃત્ત
કપાળમાં તિલક આટલાજ એના રામાઝ્ય-સુંગર દત્તા, કાષ્ટક વખતે સમ્યક્તાતકના પોશાકથી
સજ્જ દેખાતો તો કાષ્ટક વખતે ફક્ત ધોતી જાતે દુપટોજ શરીર લંકણ પૂરતાં અવ્યવસ્થિત
નાખીને ફરતો. તે કાષ્ટ સાથે વિશેષ સંભાળ કરતો નહિ, ત્હેને યોગી કે ત્યાગી રદમગતો
સુશીલ હતું. સમાજથી તે ગૂઢો મૂઢ જોયતે રહેવાનીજ એણે રાખતો. દશ્યમાં એતે કાષ્ટની રપૂદા
ન હતી, હૃદયમાં એને શાલ દાનિ કે સત્કાર પૂજની તમસા ન હતી, હરીજીએ આવી મળતા
સંભારોથી એના નિર્બોધ આલતો. તે સન્નુષ્ટ હતો. માયાપિશાચીથી મ્હાન ચથેલાં ઐહિક ભોગોના
આવરણોથી દુલેખાં જતાં લાલચુલાજ દેખાતાં સંસારી જતો જેવું ત્હેનું મુખ નહતું, ગરજથી ગમ-

રાતો ગદગદ કંઠ લેણે વ્યવહારમાં કયો નહતો, અન્યાય કે અધર્મનો પક્ષ લેણે લીધો ન હતો. સત્યતત્વ હતો, વિવેકશુભ હતો, ઓળખતો હતો, દંભથી સ્વાર્થ-પટુ દીન દષ્ટિ લેને સ્વપ્નમાં પણ ચંદ્ર હશે કે કેમ તે કહાવું કપડું હતું, મહાપુરુષ નહતો પણ મહાપુરુષનોજ ઉપાસક થવા ઇચ્છતો. આડંબરીને અને એને અત્યંત અંતર હતું, કોઈ પૂછે કે નારાયણ ! તારો નારાયણ ક્યાં છે ? તે હસીને રસિક વાણીમાં જવાબ આપતો, “ નિષ્કિં નિવાસવાળા નગરોના નિહિતોની પછીતે પડતા જલજદિગ વાતાવનના દારથી તારામૈત્રી કરવા છતાં અભિલાષથી વંચિત હોવાથી વિરદ અનુભવતાં પ્રિય-પ્રેમણી જોડેલો દૂર, પાસે જવામાં ફેરા ખાવા પડે ફેરમાં પડવું પડે, દૂરથી જોવા હોય તો દુઃસ્મેય જોવાય, હિરણ્મયેન પાથેણ સત્યસ્યા પિહિતં મુલમ્ !” લોકો આ એના ચાર્મિક વાગ્વિલાસને ન રહમજતા, રહમજનારા દષ્ટાન્તને અરથાને ગણતા અને એના તરફ ચિત્ક કરતા. સંસારના મુખાભાસેને તે આઠાદક ન માનતો છતાં સર્વથા ત્યાગ્ય છે એમપણુ લેવું હૃદય ન કમુદતું. એ તો આ સર્વ ઇશ્વરેચ્છાનુંજ પરિણામ માનતો, કર્મના પરિણામો ઇશ્વરેચ્છા વિના નિર્ગત અને નિઃસાર દેખાતાં ઇશ્વરેચ્છાને એ સર્વથેષ્ઠ માનવા મનાવવા સ્વીકારવા સ્વીકારાવવા તૈયાર હો, લેની ઇશ્વરેચ્છા અમૃતને વિષ. બનાવી દેતી ને વિષને અમૃત બનાવતી. તે પોતે પણ સોડાતર સરખોજ હો, કોઈક વખત પુષ્પી કામગ ચંદ્ર જતો તો કોઈક વખત વજ્રથી પણ કડોર દેખાતો. એવા ચિત્તને પારખવું એ સાધારણું ન હતું, કોઈ તેના દેય કરી જાય તો પણ અણુસહનશું કરી નાખતો તો કોઈ વખત સામાન્ય વાતમાં ઝાકતો આ બધું એકન્દરે એનું ઉદ્દેશપૂર્વકજ હતું તે મનસ્વી હતો. કાંઈને હાથ હા કરે તેમ ન હતો તે કાંઈના થતો નહિ કાંઈને પોતાના થવા દેતો નહિ દ્વિતીયાદ્યમયં ભવતિ સ યકો નવ રમે એથીજ તે રાગી ત્યાગી બને હતો, પુષ્પ-ચુચ્છની પેઠે લેને રહેવું ગમતું. એણે જીવન પ્રથુ-ચરણે ધર્યું હતું, બોજનાચ્છાદનની લેને ચિન્તા નહતી, આવી પડતી અગવડોને અજગી કરવા એકાન્તમાં તે એના નારાયણને ઉપાસકભ આપતો નહિ કે પરિશ્રમ, લેને કોઈ પૂછે કે નારાયણ ! તારો નિર્વાહ કેમ ચાલે છે તો તે કહેતો કે મહારો નારાયણ વિશ્વંભર છે હું લેના-વિશ્વમાં હું મહાઈ ભરણુપોષણુ કરવા તે બન્યાપડે છે એને મહાઈ ભરણુ પોષણુ છજ નહિ હોય તો એ મને એના વિશ્વમાંથી બહાર કાઢી મૂકશે. કોઈ કહે કે વિશ્વમાં રહેવા દષ્ટ નિર્વાહ નહિ થયેવે તો ! તે કહેતો કે પછી હું એને વિશ્વંભર નહિ કરું, પૂજનાર મૈન સ્વીકારી પાછી રાત પેઠે પ્રયાણુ કરતો પણ એના નારાયણ નચણે નહતો. એણે એને ઉત્તતજ રાખ્યો હતો. સમયસર એનો સદાયક બનતો અને એને તો હરિસ્મૃતિઃ સર્વચિપદ્ધિમોક્ષણમ્ દદ્મ હતુંજ. (અપૂર્ણ)

બંસી સુણાવો !

મીઠી મીઠી મુરલીઆં બજાવો કહાના; મધુ મધુ બતીઆં સુણાવો સસુણા.

હો ! મુરલીકા સરસે, ખ્યારી બંસીકા નારસે;

જ્ય જ્ય તન તોડ વે, રણી ન જય વિરહમે.

મીઠી કહાના ૧

મધુ મોહિની મુરલીએ, પાઈ વિરદ સુધાવે;

કણી ન જય કોઈસે, રણી ન જય સજ્જે.

મીઠી કહાના ૨

જેથી જયણલાલ જગનલાલ-

મહાનુભાવ કવિવર.

રસમેલડી ગુન્નરાતજોના રસિક હૃદયમાં નિયત વાસો કરનાર ગુન્નરગિરા-ગરબીઓના સન્નનવાર, સાહિત્યારવાદમાં મરત અનેકા સાહિત્યરસિકોને મધ્યમુલ જનાવનાર, ગર્વયાઓને ધડીકમર આપનતી ધૂનમાં-મરતીમાં ચકચુર કરનાર, દિલ્લસુરોને પગમર વિચારમાળાના વખજમાં ફેંકનાર-ચંભાવનાર અનેકાનેક સુતરંગી મધુકરોને રચાવી રચની આપમાં સુષ્ક રચાવિત કરનાર-રસનો આપુપ ખનાવવામાં મદદ કરનાર-વિલીનનાની દશાએ પડોંચાડનાર, સાક્ષરરત્નોને નિમિષમાત્ર વિચારમાળામાં લીન કરી 'મેર' શોખવા પ્રેરનાર-પરમ ભગવદીય કવિવર શ્રીદયારામભાષથી ભાગ્યેજ કાંઈ વિરલ અજાત હશે !

જાણેને, કવિઓ, સાક્ષરો, વિવેચકો, વ્યાખ્યાતાઓ, મને તેટલા પ્રકરે વિશુપ્રેરિત બુદ્ધિ પ્રમાણે ગુન્નરગિરાના વનમાળાને આસેએ-ઉદ્બોધન કરાવે-જનતાને મધુર-મીઠી-મોદક વાળીમાં પાન કરાવે, પણ ત્યાં નથી એ વનમાળાની વાટિકામાંથી ઉદ્બોધન થયેલી શિક્ષા પ્રમાણે વર્તન, ત્યાં નથી આનાઓનું પાલન, ત્યાં ન'ખાવ છે ટૂંકારાદિ 'કવનો'માં પ્રતિજનિત દોષનું મિથ્યા-વરણ, ત્યાં યદ્ય રહી છે ધમપઠાડ-શોધારોધ અનેકઃ પ્રપત્નોથી ત્રુટિઓ શોધવામાં-ત્યાં કેમ સંભવી શકે ધૂળ પર લોપજીના જેવું પરાક્રમ ! ત્યાં દોષ પાલન, દલનચલન, રહેણી-કરણી, કાવ્યોમાં જનાવેલી આતા-શિક્ષા પ્રમાણે ત્યાંજ દોષ શકે મધુરી મીઠાશ ને ઝમક. અદિનીય રસમાં-રસવિધાનમાં-કવિશ્રીની વાળીમાં ત્યારેજ પારખી શકાય કવિહૃદય-કવિશક્તિ. ત્યાં સુધી રહી છે-શંકાપંક્તિ આડખીલી કાવ્યોમાં વાચનથી, નથી યતું ત્યાં સુધી શંકાનું સ્પર્શન શંકાશીર ન્યાયે; ત્યાં સુધી સમગ્રનું કે નથી આવી પડોંચ્યા દલુ એ કશાએ-કવિના પારિભાષિક-આત્મનિક લાવણ્યમય શૃંગારાદિ લાપાના અનેરી ઝોજરિવતા પ્રકટાવતા સખ્દો-કવનો સમગ્રના ગૂઢ ભાવાત્મક રસ્ય તાત્પર્ય હૃદયારદ કરવા, કદી ન જોશો બીજાને; થોતે દોષએ તેજા નિરખ્યને આરવારનો તટસ્થ રીતે કરને: બ્યાન, કાવ્યોનું વિવેચકદિપ્તિ.

કવિશ્રીનું જીવન, આચારવિચાર, રહેણી-કરણી, મા-યત્તાદિ શુદ્ધમદદિએ નિદાગનું દોષ તો, "કહેવે કે કાવ્ય એ તો કવિએ કહેજ છે", એ કાવ્યશ્રીની પંક્ત્યનુસાર મનુષ્યે શુદ્ધ એઓશીના સર્જેલ કાવ્યોનો [પદ-કીર્તન-રેખતા-કેરજાદિતો] શુદ્ધ મનોગળથી-તટસ્થ રીતે ગૂઢ ભાવાત્મક રસ્યો રહમજવા વારતે આત્મનિક પ્રેમશ્રીની દદિધી અવલોકન કરવું જોઈએ. હૃદયંગમ જનાવી રહેણી-કરણીમાં શુદ્ધું જોઈએ-ન શકાય તો પાણીનું નામ જૂ. "વેણુવ નથી થયો તું રે." એ પદમાં થોતે શિક્ષાર્થે એજ કહે છે, "કહેણી તેથી રહેણી ન મળે ક્યાંકાં લખ્યું એમ કહેની." પરમ ભગવદીય કવિશ્રી દયારામભાષ પ્રત્યે પૂર્ણ વિશુવેદિત પ્રેમ-ભાવ ઉપશબ્ધ કરવો દોષ તો, "સ્મૃતિવિમિન્ના સ્મૃતયોડપિ મિન્ના નૈકો મુનિર્યસ્ય વચઃ પ્રમાણમ્ ॥ ધર્મસ્ય તત્ત્વં નિદિત્તં ગુહ્યયાં મહાજનો વેન મતઃ સ પન્થાઃ ॥ એ ન્યાયે જે કાંઈ સારભૂત શિક્ષા-આતા-દિલ્લસુરી-પ્રેમશૃંગાર-આસક્તિ વ્યસનાદિ કોટિઓના પ્રકાર માણુમ પડે તેમ ક્રમશઃ હૃદયંગમ જનાવવા યત્ન આદરવો જોઈએ. "અહં મત્કપરાધીનઃ" એ વાક્યનુસાર એઓશીના કૃપાકટાક્ષના માચક જનતા વારતે દીનતાથી ઝોળાને રવીકાર કરવો. કરીને નિદિધ્યાસનાદિ ક્રિયાઓ વડે જાગૃત કાવ્યોમાંથી ઉદ્ભવત યતા રસાદિનું પાન કરવામાં 'જીવન' વ્યતીત કરવું. જેટલા પ્રમાણમાં મનોનિગ્રહ, સાચો ટેક, દીનતા, પ્રેમ તેટલાજ વિભાગની પયોમિ.

રસિકજન ભક્તિપોષણાદિ યથોત્તુ અવગ્રોહન કરતાં ચોતરફ દરેક ગ્રંથમાં-અક્ષરે અક્ષરમાં શુદ્ધ અલ્પવાદનું પ્રતિપાદન, પ્રતિપાદિત અલ્પ શ્રીકૃષ્ણની પ્રેમક્રિયાદિ નિદાળશે.

જા કો કોષ નાથ નહિ, જો કોષ હાય નહિ, કોઈ જાકે સાથ નહિ, રવેચાનુચારી હે, જાકું કાફ આશા નહિ દિયરાકું ત્રાસ નહિ, વિરમ્યાભાસ નહિ, આત્મા સોં બિહારી હે; જો કોઈ તેં ભયો નહિ, અંત કોષ લલોં નહિ, એસોંહી હેં કલોં નહિ, ગો ગો મતિહારી-હે; દીયો જાકો નહિ ગયો, કયોં હું ભજી નહિ બહોં, સોહોં 'કૃષ્ણ' કહે દયોં 'જીવની' હમારી હેં. "

"રસિક રંજને" કવિત.

નહિ કોષ જોની સમોવડી, કોષ મ્હસ નહિ જોને શીય, સર્વ વસ્તુ જે યકી યમ જે કો કરાવે સર્વ અધીય; સર્વ-અધીય વહે સહુ જોને નિગમ નેતિ કહે છે તિહિને; શેષ મહેલ વિધિશ્રી અગમ્ય નેને કહીએ પૂણું પુરુષોત્તમ. " સેવો શ્રીકૃષ્ણ કૃપાન. "ભક્તિપોષણ."

વાચક વર્ગ તટસ્થ રીતે નિદાળશે તો જોઈ શકશે કે એઓશ્રી કૃત શુદ્ધ-અદ્વૈત-વિરુદ્ધ ધર્મોશ્રયી અલ્પને લગ્નનારા હતા. તદુપરાંત માયાવાદ-પરમાણુ-પ્રતિબિંબાદિનું સંપૂર્ણ ખંડન તેમજ શુદ્ધ-અદ્વૈત અલ્પવાદનું સ્વોદ મંડન નરી આંખે જોઈ શકશે. જ-મયોગી શ્રીશુકદેવજી મહારાજ પણુ શ્રીમદ્ભાગવતમાં એજ કહે છે. કૃષ્ણસ્તુ મગવાનુ સ્વયમ્ ॥ શ્રીમદ્વાયર્ષ યરણુ એજ આરા આપે છે નમો મગવતે પ્રભુચરણુ એમજ સમર્થન કરે છે જાનીત પરમં સર્વં વર્ણી શ્રુતિઓ-શુદ્ધ-અદ્વૈત અલ્પનું ઉદ્બોધન કરાવે છે. સંપૂર્ણ રીતે મનોબળ કેગરી એકચિત્તથી વિચારની સીડીએ ચડયાથી સમજ પડશે કે એઓશ્રી શુદ્ધ અદ્વૈત અલ્પવાદમાં માનનારા હતા. દદાશ્રયી હતા. સત્પ્રતિપાદિત પુષ્ટિપથેશ્વરના હતા પરમ સેવક! નિમગ્ન બની કર્તુ દર્તુ-વ્યતીત દુન્યવી જીવન ગુરુર્મહા ગુરુચિંણુ મ્હોકાનુસાર પ્રમેધાનુસાર પ્રમેધમાવની, શતશીષા ભક્તિપોષણુ-રસિકરંજન-રસિકવલ્લભાદિ યથોત્તુ એઓશ્રીના શ્રીચરણે પ્રત્યેનો અરબક્ષિત ઓજસવિતા પ્રકટાવતો જાતવત્સમાન દ્વંદ્વત્રય હડેમોક રંગેરમાં-નસેનસમાં, અરે! અણુએ અણુમાં નિદાળી શકશે. એમનો હતો પ્રેમ શુદ્ધ-અદ્વૈત અલ્પવાદ પ્રત્યે. તત્પ્રતિપાદિત અલ્પ-શ્રીકૃષ્ણ પ્રતિપાદન કરનાર શ્રીમદ્વાયર્ષચરણુ પ્રત્યે. એ પ્રેમ નહોતો હાડ્યામનો, નહોતો ભૌતિક એકતા પણ હતો એક ઓરજ અદ્વિતીય-સેક્ષેશ્વરના સંજંધથી અતો દિવ્ય ત્યોતિમય શુદ્ધ-ગુપ્ત ઉન્મત્ત આસક્તિ વ્યસનાદિ કોટિનો અમાનુષી અપ્રાકૃત.

"That love was not the love of the Flesh, no physical union; but a love purely mystic. It is the ecstatic and rapturous joy of the devotee in communion with the divine soul."

"શ્રીકૃષ્ણવન નુખકારી રે" એ ગરબીને અવગ્રોહતાં-મનન કરતાં ગૃહ તાત્પર્ય-રહસ્ય સ્મજતાં ઉપરથી ભાસતો માનુષ સરીખડો ઉલ્ભવ થતો પ્રેમ કાંઈ ઓરજ-આધિદેવિક સ્વરૂપમાં શુરાશ્મન થાય છે જોનાથી હરોગ-પ્રકૃતિજનિતદોષો નાશ પામે છે. કામં હરોગમાનુ અપદિનોતિ " એ રસ પરમ આનંદ રસ રે, રમે વિષ્ણુજન મન આણે; જેમાં શુકસુનિ ને જીવ જાક્યા, તે શું કામી છે જાણે. જોણે કામને મોહ પમાડ્યો, તે પ્રભુ કામે વશ કયમ યાયે; એ કૃષ્ણચીસા ગાતાં રે કામ રોગ ઉપરથી જાયે." શ્રી હરિગાય પ્રભુચરણુ ક્રિયા સર્વાપિ સૈવાત્ર એજ કહે છે.

ધરીકલર શિક્ષાર્થે જનતાને તમાચા મારનાર, દિવ્યસુરીના સમરંગજળમાં મુકનાર, દીનતાના કાકારમાં લઈ જનાર, નાનીશી ચીજોમાં દરેક પ્રકારના રસોની જમાવટ કરનાર નો દયાશમભાષ શિક્ષાને વારતે "લોસરને આડો યામ રહેદા મર્દો મેમાં" દર્યાદિ શીઝસુરી વારતે "જા કો

કોઇ નાથ નદિ. '...હત્યાદિ. ભગવદાશ્રય વાસને "પતિત કે પાવન હો."...હત્યાદિ. શૃંગારાદિ વાસને અનેકાનેક પદ્ધતિઓ, રેખતા, પિરતા કેર્યાદિ સુપુષ્પો વિવિધરંગી બોળી ભમરાઓ વાસને એ શુન્દરગિરાના બગીચામાં મેલી રતાં છે. ચોતરફ પરામને ફેરી રતાં છે. મધુકરો એનો આસ્વાદ લેવા વાસને ઇવનમર ઇવન બતીત કરે. પશુ તૃણાદિ રહેશે. એ નિર્વિવાદ માનવું. ભાષ્યેન પૂર્ણાદુતિના પંથે વિચરશે-વિચરીને વિરમશે-વિરમીને આસ્વાદશે.

એઓશીના પરબન્ન-શ્રીકૃષ્ણ પ્રત્યેના દદાશ્રયની પ્રતીતિ વાસને "દયા પ્રીતમ કૃષ્ણા વિના ડોલે નદિ એક પાત, એહી દદ ગિત ર.ખીઓ, લગ્ન બાતકી બાત. " ઇવકી ચિતવની ઓર પ્રભુકી ચિતવની ઓર, કાકતાલીલ ન્યાય દે કાલુ આવે એક ઠોર " સદસ લુગ્નપતિ જેને રાખશે તેને હાલુશે શું એ જુગ્નવાળો, તેજ પુરુષ ભારે રહી ત્યારે કોઇ નથી રાખજુવાળો. " હત્યાદિ કવનો પુરતાં છે. કુન્વરી દયાંતમા અધિર્દેવિક પ્રેમરસની દેલી કરનાર-પ્રદીપ રથેખા જતતા સમસુ ખડી કરનાર દયારામજ. " પ્રેમની વાત પરીક્ષિત પ્રીત્યે નહિ.....", " હાલુશીન એક ઠોરનાં.....હત્યાદિ પ્રતીતિ વાસને પૂરતા છે. રમ્મો વૈ સઃ હત્યાદિ શ્રીમેક્ષ રસના અધિકાંતા તો શ્રીકૃષ્ણજ છે. " સેવા પરિધામ દમારા દે. " એ પદમા પેને કેવટે એજ નિદ કરે છે " પુરુષ એક પુરુષ દયા પ્રભુ ઓર સકલ મજ્જારા દે. "

ન યશે એકદમ અગીરા, એમનું કાવ્ય નથી કદા એકજ શુન્દર-ગિરામાં, પણ છે એકાદય ભાગમાં તે જતતા લેઈ શકે છે. એમનો બનાવેલો એકાદય ભાગનો દૂદો. " શિરિધર મુજો પ્રાણુ તુરી સંવચ્છ આરા " -હત્યાદિ આ ઉપરથી કાઠી ચકશે. માપ એઓશીના આદારજનું, ભ્યાં નથી એમના કાવ્યોમાં પ્રતિગતિત-કુન્વરી પ્રેમ, ભ્યા વડી રશું છે આધિ દેવિક પ્રેમનું બંદન, ભ્યાં ચક રહી છે દેવી હૃદયપટમાં, ભ્યા અનુભવાય છે આસક્તિ વ્યસનાદિ કોરિયા-ભ્યાં ક્યાંથી હોઈ શકે રયાન પ્રતિગતિત પ્રેમને-ક્યાંથી હોઈ શકે કવિકૃદય નીરસ-અશુદ્ધ-કુન્વરી ?

એઓશીની જયંતિ ઉજવાય છે રાશયે શુન્દરાતમાં-ઉગતીએ છીએ પણ ત્યાંજ સમાએલી છે બધી ખોટખાંપણ ભ્યાં સુધી નથી વર્તતા એઓશીના કહેવા મુજબ. આગથીજ લઇ લો પણ, એઓશીના મિદ કરેલ શુદ્ધ-અદ્વૈત જ્ઞાને સેવવા-અનાવવા લક્ષ્ય કાવ્યનું દોહન કરી તત્ત્વ-જ્ઞ-શ્રાંગારિક ભાગમાં પુષ્ટિપથેશ્વર શ્રીકૃષ્ણને અંશાદી ન્યાયે મર્મચાંશો જીવલોકે હત્યાદિ ગીતોક્ત શ્રુત્યુક્ત પરમજગતીય કવિવર શ્રીદયારામભાષની આગાઓને શિરસારંધ જણી (ભજ ધાનુ સેવામાં) ભજશું તો વારતવિકજ કહેવાશે. વિશુદ્ધ મનથી સંકલ્પ કરશું-વિચરશું-અમલમાં મુકશું તો જયંતિ ઉગવી સાર્થક છે બાકી આગપાગજ કહી ચકાય.

ભંજારત્ન કહો, રાસરત્ન કહો, કવિવર કહો જે કહો તે-એવા મહાનુભાવીઓની આગાઓ પ્રભાણે વિચારવા પોતાના સર્જેલ કાવ્યોનું વાચન કરવા પ્રેરી, નિમ્મકિત આવકના હૃદયમાં પરિણામે એવી સુષુપ્ત્યાપિત કરે. પૂર્ણાંદ રાસેશ્વર-રોકેતીતીના સરજુમંતના બળથી કૃપાકાનાર્થે ચોખ્ખ બનાવી, કૃપાકદાશ પ્રાદુર્ભાવે સર્જેલ કાવ્યોમાં અભિરચિ ઉત્પન્ન કરાવી પ્રભુની પ્રભુત્વનો પાક પદાર્થ માનિષ્યમાં રાખી વિશુચિરકાનજમાં વિહરતો મુકશે-સોડમાં રાખશે તો મારે મન બહુજ છે, જાણે ઇત્યું જમતુ. લેખકઃ—પરમજગતીય કવિવર શ્રીદયારામભાષના પંદશિખના પ્રેમજ એહી ઇવજુલાલ હગનલાલ. ડોહઈ,

“ નૂતનવર્ષાભિનંદનમ્ ”

(વસંત તિલકા)

“ દીપોત્સવી નવમ આજ પુનીત આવી, દીપોત્સવી વિવિધ શાન્તિ સુખોજાવાવી;
દીપોત્સવી મધુર સ્નેહ કુદૃષ્ય વર્ષો, દીપોત્સવી પ્રભુકૃપાકર સૌખ્યદા હો ! ! ”

“ આ વર્ષ નૂતન હજો અતિ સૌખ્યકારી, ભક્તિ વધો વિશુદ્ધએ પ્રભુ પાદ પદમે;
સેવા મળો હરિ તણી-દુષ્ટદા-તમોને, માયુ રસેશ ચરણે શિશ નામિ હું તો. ”

[લેખક-પ્રેમલાલ ગો. કંસારા.]

“ અધુરા યત્નોનું જતન કરવા જન્યત થજો, નવા સંસ્કારોનું મધુર ગરબું ઓગસ સજો;
મહાસિદ્ધિ માટે અગ્ર દ્વિતી ખંત ધરજો, અહીં ને સંજોગો પરમ પ્રભુ-આદેશ વહજો.
અદૈતામૃતચામજો જીવનના સંપૂર્ણસુખી થજો. કીર્તિ રશ્મિ દિગંતમાં પ્રસરજો ‘શ્રી’ સંતતિ પામજો.
પ્રેમ સ્રોત અખંડ શાન્ત વહજો, સત્કાર્યનેસેવજો; રંજો તત્પર શ્રેયમાં જગતના આત્મોન્નતિ સાધજો.
હી. એકે પહેન.

સર્વસ્વ સ્નેહીસમાજને, નવવર્ષ આ નવ્યપ્રદા,

ધન-ધાન્ય-પશુ-પુત્રાદિની, સમૃદ્ધિએ ભરજો સદા;

તન-મનની સર્વ તમ્ભવી, પ્રગટી આધિ વ્યાધિ ઉપાધિયો,

શોભો સુખંધુ સૌ સ્વધર્માચરણના સ્વાધ્યાયિઓ. ૧

રચિયયિ રહો રગરગવિયે, અપિપ્રોક્ત આદ્ય રસેયણુ,

પ્રગટાવ પ્રકૃતિ પરિમળે પરમાર્થદર્શક પ્રેરણા;

જગત્તુ વર્તન-વાણીએ, અભિવર્ષણો ધાર્યા ઢળો,

આનંદી આત્મ ઉન્નતના, જીવન વિકાસે જળદળો. ૨

પ્રગટાવ ત્યાંથી પ્રજળજો, રંજીત રાગ-રૂપના,

વૈદિકીદિંસા વંદ્ય હો, અન્યત્ર કંઈ દિંસા વિના;

સ્મૃતિમાંહી સિંચાયા જજો, યીજ-શાંતિનાં સંકેતરણો,

ચિત્ત મહાવ દરનિશ ફેડવા, અપિ-દેવને પિતૃનાં અણો. ૩

અળપાવ આવતી આહુતો, ધનલાલસાના ધંધની,

જળવાવ જીવસાટે જરૂરી, પુરુષસ્તુત પ્રમંધની;

રેલાઈ રો' હૃદયાન્તરે અપ્યાત્મખજની આદર્શતા,

દશિથી દૂર વહી જજો, વૈરભ્ય-વર્ણવિષાતતા. ૪

ઓજસિવ કિરણે ઉતરજો પુરુષાર્થ પૂર્ણ પ્રભાવમાં,

જનહિદિં-ઓજડાવ આ, નીતિનં નિરાપખતપખાં;

સ્વખેય સ્પર્શશો નહોં, વિદુત વિચારો વૈરમના,

અગાન શિશુ એકે ન હો, દુર્ગતિ વણખ્યાં દસ્યના. ૫

આમુખ્યકુલક આર્યતાના, સકળ જન સંસ્કારી હો,

ગોત્રાની ગૌરવ યોષણાના, વારસો વિરતારી હો;

શાસ્ત્રોક્ત સૌજન્યો, સદ્, સંકલ્પમાંહી સ્પૃશવજો,

મળાને પરસ્પર પ્રેમીઓ, પ્રીતિપાનને પાયા જજો. ૬

સમસ્તવરી વીણા સુજ આ, સમ દરિગિતજંઘનાં.

કવિ ભાઈશંકરજી કરે, એ વાજતી આનંદમાં;

નર્તતિ નાદ પ્રકાશને, બહાંજભરમાં વિરતશે,

સંસારી સ્વર સત્કારી, એના સંગીને વિન્યો વરો, ૭

શુદ્ધાદેવ ઐવધાવધ, રીચીરોડ-અમહાવાદ. કવિ લાઈશંકરજી વિચારામ પંડિત.

कीर्तनकुसुमाकर.

परम भगवद्गीय सकलभगवत्पादनिष्ठात गान्धर्वरा शास्त्रीजी श्री वसंतरामभाई योग्य विल्ली उज्जैनसे जमनादास झालानी के सविनय सत्नेह भगवत्स्मरण स्वीकार होवें, अत्र कुशलं तत्रास्तु. अपरंच " कीर्तनकुसुमाकर " पुस्तक के दर्शन करके चित्त प्रसन्न हुवा। इस पुस्तकके सम्पादनमें आपने जो परिश्रम किया है उसके लिये वैष्णव समाजकी तरफसे आपको अनेक अनेक धन्यवाद हैं. किसी ग्रंथके सम्पादनमें, जो परिश्रम उठाना पड़ता है वह उठानेवालाही जानता है. मुझको उसका यत्किंचित अनुभव है अतएव मैं अच्छी तरह समझता हूं कि आपको कितना परिश्रम उठाना पड़ा होगा! विरह के पहलूके मुद्रित ग्रंथोंका अवगाहन करना अमुद्रित ग्रंथोंकी ध्यानवर्तिन करना और गागरमें सागरका समावेश करनेका प्रयत्न करना आप जैसे कीर्तनके ममत्तेके बिना होना असम्भव है. इसके उपरान्त कीर्तनका क्रम निःश्व पदका तथा ऋतुकर्म नित्य पदके अन्तर्गत क्रम एवं ऋतुओंके अन्तर्गत क्रमको ऐसी सुन्दर रीतिसे कायम किया है कि साधारण जाननेवाले भी पूर्ण लाभ उठा सकते हैं.

मैंने यद्यपि विशेष करके कीर्तनसंग्रहकी बड़ी पुस्तक जा ३ भागमें मुद्रित है उनपरसे तथा कतिपय अमुद्रित पुस्तकों परसे पाठ किया है. तथापि " कीर्तनकुसुमाकर "में अनेक सुन्दर सुन्दर ऐसे कीर्तनोंके दर्शन किये जो अमुद्रित थे. उन कीर्तनोंका पाठ करनेसे जो आह्लाद हुवा वह अवर्णनीय है. किम् अधिकम्! आधिन शु. १५

दा. दा. जमनादास झालानी

एम. ए. एल् एल्. बी.

वक्क अक्तने.

लुडी ना आधारे...पेट पापेथी भरवा!

पापेथी भरवा! पेट पापेथी भरवा. लुडीना—(१)

दासतां ने आसतां भल्लुका भुडा छे! जगत धूताना अ आधारे...पेट पापेथी भरवा.

पैभुन यध अउतपल्लु देआडे! पल्लु कर्म कर्म छे अडु कर्म ३...पेट पापेथी भरवा.

दासतां भागा ने अंतरमां ददागा! अ तो नरक जवाना सै आधारे...पेट पापेथी भरवा.

प्रभु प्रतापे! भल्लुअडेन इडे छे! तमे आगे यधना आधारे...पेट पापेथी भरवा.

उमरे! भदिरनी पोण,

भल्लुअडेन भनभुअलास पटेस.

પ્રિયતમનું મંદ હાસ્ય.

[રાગ:—‘ ગાળે વડોલો વિહંગ તથાં ગાનથી રે, મહોં દહુકે કળાયલ મોર; મને બહાણં વાલ્યમજનનાં વેણુ રે. ’]

એકે વાડલીમાં રેખી કનક-નેલડી રે, ત્યાંથી ગરતાં રૂપેરી પુષ્પ;

એવાં મરકણાં મધુર મોહન તથાં રે.....૧

સીંગી ચંદા આલલીયામાં ઊગતી રે, તેની ચાંદલી આ ફેલતી ચોમેર;

એવાં મરકણાં મીઠાં મોહન તથાં રે.....૨

ઉગી ચંપકલતા એક વનમાં રે, તેનાં કોમળ રૂડેરાં કુસુમ;

એવાં મરકણાં કોમલ મોહન તથાં રે.....૩

સશિ ધોડશ કલાએ આકાશમાં રે, આકર્ષે કુમુદિનીનાં ચિત;

એવાં મરકણાં મોહક મોહન તથાં રે.....૪

મેઘ છાંચું આકાશ ચઢું દિશથી રે, તેમાં જગકે વિજલડીની જ્યોત;

એવાં જગકે મરકણાં મોહન તથાં રે.....૫

અહો ! ગાળતું ગગન ખૂળ ખળખળી રે, ત્યાંથી ઝરમર વરસે મેઢ;

એવાં મૃદુ મરકણાં મોહન તથાં રે.....૬

પડે ફેરણીયાં વદાલા વરસાદનાં રે, તે તો ટાળતાં ધરણીના તાર્પ;

એવાં મરકણાં શીતલ મોહન તથાં રે.....૭

એક ચંદ્રાન્ત મણિ મહામૂલ્યનોરે, તે તો ચંદાની જ્યોત ફેરા ચોર;

એવાં મરકણાં ચગકે મોહન તથાં રે.....૮

એક ઉંચા પર્વત તેની ટોચથી રે, ઝરે મંદમંદ સરિતાની સેર;

એવાં મરકણાં ઝરતાં મોહન તથાં રે.....૯

રૂડી રજની ને સ્વચ્છ આકાશ છે રે, મહોં જગકે તારણીયાતું તેજ;

એવાં મરકણાં જગકે મોહન તથાં રે.....૧૦

મેઘ માટે તરસે છે કોઇ ચાતકીરે, જોતી વાટડી આતુરતા અપાર;

એવાં હૃદ મરકણાં મોહન તથાં રે.....૧૧

પેલી ખીલી વસંત શી સોહાગણી રે ! તે તો પ્રસરાવે પુષ્પનો પરાગ;

એવાં મરકણાં સારલ મોહન તથાં રે.....૧૨

કહી મૃદુ મૃદુ કહી અતિ વેગથી રે, ઝૂલે એક રતનખચિત દિઝોમ;

એવાં મરકણાં ઝૂલતા મોહન તથાં રે.....૧૩

ઝાળા ખવરાવે ચિત ચક્રારને રે, તેને ઉપખાવે અધિકુ દેત;

એવાં મરકણાં વદાલા મોહન તથાં રે.....૧૪

લલચાવી તરસાવી સુખ અર્પતાં રે, પ્રેમી હૃદયે નચાવે રસમેર;

એવાં મરકણાં રસિક મોહન તથાં રે.....૧૫

શ્રીવલ્લભાસાનુદાસ—વજ્રદનદાસ ચમનલાલ પરીખ [પાટણ]

ચર્ચાપત્રો.

(૧)

મુવણ્ણલિચેક એટલે ઉકાળેલ રોનું.

એવો વિચિત્ર 'સાધાર' ખરા હરિવંશનિધી કદાચી, મુંબઈની નિંદાખેર મરાઠા ત્રિપુટીને સાથ આપી, "કનકાલિચેકની એતિહાસિક" ચર્ચામાં મદીનાઓના મદીના મીનાવલ્લભન ધારણ કરી પોતાની પુષ્ટિમાર્ગીય વૈષ્ણવવાદનું આશિર્વાદ દેશન કરેલું. તેના મીનાવલ્લભનને ધરદૌડ વડવાણની વૈષ્ણવ મદાસમાના આશ્રય તમે યાચેલી "નિરોધાર્થક સમા" માં મેં કરી દેખાડેલો, તે સત્ત્વ વરણથી બડકી નઈ, મધાવાદી ત્રિપુટીની પીઠ માળાદી વૈષ્ણવ સાધાર્ણ બરેલું વાપ્તલાલુ ઠાકરું. કદાચ વૈષ્ણવ હરિવંશને અધ્યાત્મ પદોચ્ચાર્યો અને પોતાની મીમાંસિકાની વિસદ જુલિને દિમાચક એટલે અલગથી અલગથી મુદત્ત લનાલી કંડાચાર ચક્રને લેલા. દાહમા મુંબઈમાં "સનાતની દલેશન બોડ" ની રચાપના વખતે "આરોડુ દિમાચક પંડિત" આવેલા ત્યારે મુંબઈના વૈષ્ણવોને રોગ ઉઠી પડેલો, પણ પંડિતજીએ પોતાની પાસેનો દિમાચક વપરાનો સફેદ વસ્ત્ર પોતાના પુષ્ટિપીયૂષ્માં "ખુલાસો" રૂપી અપહૃડેટ સાબોની મરોડવાળી કોચ્છીના કોલમે દ્વરા, વૈષ્ણવોના ઉકાળેને સારિ પાડવા "અસાદ" ના અંકમાં મિથ્યા પ્રયાસ કર્યો છે. પોતે કદાચ સત્ત્વ હાવના અવાજ પુકા વિચિત્ર સાધાર્ણ ઉપર લીંબીપોડેલી કરી, સંપ્રદાયના કોઈ સત્ત્વવજા ઉપર ખુરદાનપુરી બેવા માટે અંબુલી નિર્દેશ કરવામાં અપવાદ રૂપ નથી નીવડતા નજી બેઠે થાય છે.

આચંસરૂતિસરેશ્વર શ્રીમદાપ્રમુદ ઉપર એક દિવ્દ ને સાધ પ્રયોગ ન કરી શકે તે સાબોને પ્રયોગ કરી ઉપરથી વૈષ્ણવોની અંબે પાઠા બંધાવી અંધારમાં રાખવા "ખુલાસો" પ્રકટ કરવાનો મિથ્યા પ્રયાસ કર્યો તે અક્ષર્ય છે. ભારતપ્રધાન પુષ્ટિમાર્ગમાં ઉકાળેલ રોનાની બાવના કરનાર તો અતિર મિદૂર્ય અને તેના કોચ્છેન દોષ. આ સંપ્રદાયમાં માનસી સેવા મુખ્ય છે. અને તેથી ભાવના પ્રાધાન્ય છે તેમાં આરોડુદિમ ચલણની અ. બાના પુકા લખાણને કલ્પના વિષ્ણવના કોણ કહી શકે એમ છે કે મું તેમના હરિવંશ સત્ત્વ અવાજ દોઈને પુષ્ટિમાર્ગ અવળું પ્રચાર માથે કરનાર ત્રિપુટીના કાર્મમાં પડકા પાછળ રમા રહી વિપત્તિ પ્રરતિ કરવામાં પોતાનો દાઘ નથી કે સા માટે વૈષ્ણવો અને આચાર્યશ્રીઓ આખર્ષિયામભા કદે છે કે વૈષ્ણવોએ તો આવા તિરકધારી "ભવંર આણે" ના પ્રલેણ વંત્રી, મંત્રી, લીડર, પબ્લીશરોને ઉપાડા પાડીને તેમનો, તેમની મમંચિપાતક પ્રરતિનો બહિષ્કાર કર્યો છે.

(૨)

વડવાણ શહેરના ચર્ચાપત્રોનો ખરો ખુલાસો.

શુદ્ધાદેવના વર્ષ નવના અંક જેતમાં ભાઈ ગોપાલદાસને લખાયેલો વડવાણ મંદિરનો ચર્ચાપત્ર વાંચ્યો તથા શુ. નો પૈથાખના અંકમાં "કંસારા વૈષ્ણવ" નામાનિધાન નીચે લખાયેલો ચર્ચાપત્ર વાંચ્યો. ઉસપ ચર્ચાપત્રો વાંચી વાચક વૈષ્ણવોની નજ મટ અનેલી લી. પુ માર્ગીય વે મદાસમાએ બનને ચર્ચાપત્રોનાં લખાણ પ્રમાણે પુરતી તપાસ કરી છે.

અત્રેની આ સંરચાને કોઈ સાથે રામદેવ કાંઈ છે નહિ. અમરે તો દરેક વૈષ્ણવ સરખાન છે, પરંતુ અમે ને પક્ષમાં સત્ત્વતા વિરોધ દેખીએ તે પક્ષનું કાર્ય પ્રથમ કરવા તૈયાર છીએ. ભાઈ ગોપાલદાસના ચર્ચાપત્ર પ્રમાણે અત્રેની શ્રીદેવશ્રીના સેવાકર્ત્ત્વિની દરેક શુદ્ધે સાચી છે. ગોપાલદાસ વડવાણ શહેરની શ્રી. પુ. વે. મદાસમાના મંત્રી તરીકે સંરચાની સેવા નિરંવાયપણે બળવે છે તેમ તેમનામાં ધર્મ પ્રત્યેની ને જનુન છે તે તો પ્રમુ અવિચળ રાજે, છતાં પણ શુદ્ધાદેવના વૈરાગ્ય માસના અંકમાં ગોપાલદાસને દોઢી પાડવાનું ને લખાયું છે તે તો કુજ સેવાકર્ત્ત્વિનો બચાવન છે. અમે તો સેવાકર્ત્ત્વિને વિનતિ સાથે નજીવીએ છીએ કે તમે તમારી જાદુશી અને આપણી સનાતનો લ્યામ કરી તાસેશ્વર શ્રીમદનમોદન પ્રમુને રીજારો તો કાંઈ પણ વૈષ્ણવોને ચર્ચામાં ઉઠરાવના પ્રસંગ આવશે નહિ.

શ્રીપુષ્ટિમાર્ગીય વૈષ્ણવ મદાસમાની કાર્યવાહક કમીટીના મેંબરો—હરગોવિંદદાસ ઇમનલાલ

જ. જો. કંસારા-

(૩)

સાચો આસેતુદિમાયક પંડિત.

સાચો આસેતુદિમાયક પંડિત તેજ છે કે જે પોતે ભણતોજ નથી કે હું આસેતુદિમાયકપંડિત છું. તે સદા શિષ્ય બાવે પોતાને બાળે છે. લાગી જોતામાં કે આસેતુદિમાયકના પંડિતોમાં ખુવાની બહાર દાંડતો નથી. ન્યાં વિદ્યા છે ત્યાંથી તે નમ્ર થઈને લે છે. ન્યાં અવિદ્યા છે ત્યાં તેના પ્રતાપ સ્વરૂપ અવિદ્યાને દાંડી કાઢે છે. અભણ પત્નીને નામે આદર ગ્રન્થોના તરજુમાં લખતો નથી. જે કહે છે: “મને આવડે છે, તમને શી ખબર પડે? કલમભિષેક એટલે લાગેલું જોતું. મારા જેવો સંપ્રદાયમાં લાગી વીર મોઢ નથી.” તેનેજ શીખવાનું છે. સાચા આસેતુદિમાયક પંડિતને સાચો શિષ્યજ પારખે છે. સાચો આસેતુ દિમાયક પંડિત સાચા શિષ્યને વાવે છે. સાચો શિષ્ય તેમાં આનંદ લે છે. “પદોપદેશો પાદિત્યમ્” કરવાવાળો આસેતુ દિમાયક પંડિત શિષ્યને અને સંપ્રદાયને આજી છે—એ છે; કંઈનો ઓપ આપે છે.

આસેતુદિમાયક પંડિત ઓત્રીય બ્રહ્મનિષ્ઠ અને દયાલુ હોય એવું શાસ્ત્રોમાં છે.

ઓત્રીય થઈ રહેલું છે; શાસ્ત્રને પોષ્ટ જેમ ભણવા તે બારણ છે. મોઢ વિરલ આસેતુદિમાયક પંડિતમાં દયાલુતા હોય છે.

તેના આસેતુદિમાયકપંડિત શિષ્યના અજ્ઞાનથી પીડાય છે. તેને ફેડતા નતેજ દુઃખ સદન કરે છે. ન્યાં મુખી શિષ્યનો ઉદ્ધાર ન થાય ત્યાં મુખી શિષ્યને કષ્ટ આપી પોતે નાનો રહી તેનું હિત સાધે છે. શિષ્યને નામે “પ્રાસંગિક નેધિ” નથી લખતો.

આવો આસેતુદિમાયક પંડિત જેને મુળે તે શિષ્યને ધન્ય છે.

આજકાલ સંપ્રદાયમાં નીચળી પડેલા દાંડિક નામધારીઓ સંપ્રદાયનો સડો ફેર કરવાને બદલે સડો નુકસાનનાર ગોરવામી કુલના દ્રવ્યનો દુરુપયોગ કરનાર ખરો આસેતુદિમાયક પંડિત ન કહી શકાય. સંપ્રદાય નામધારીઓથી ચેતવો.

આસેતુદિમાયકનો એક વિધાર્થી.

(૪)

શ્રીગોકુલેશ પ્રભુ પર ભયંકર આક્રમણ.

તા. ૧૫ મી જુલાઈના “ગુજરાતી” ના અંકમાં શ્રી. જનકલાલ વિદ્યારામ રાવજે “શ્રીવલ્લભાચાર્યને કનકાભિષેક થયાની ચર્ચા” વાળો લેખ પ્રસિદ્ધ કરાવી ઉજન ચર્ચામાં મુકાલ્યું છે. “કવિચરિત્ર” અંકના ફકરાઓ ટાંઠી જે વયોવૃદ્ધ સાક્ષર કનકાભિષેક નથી થયો એમ જણાવે છે. હવે જોશ જેવી બીના એવી છે કે “કવિચરિત્ર” અંકનો ફકરો ભુદ્ધિની કસોટીએ ચડાવતાં “કનકાભિષેક” વિરલ થયેલે અંશે છે તે જો એ વયોવૃદ્ધ વપાસી જોશે હવે તો ઐતિહાસિક વટરથ જ્ઞાતિનું એક મરાઠી લેખકના કવિચરિત્રના ફકરાઓના ભુદ્ધિ સચ્ચથી ખુલ કરવા પ્રેરાવ નહીં. “કવિચરિત્ર” અંકનો લેખક દેશી અને ઇર્ષ્યાગ્રેષ્ઠ માનસનો દોષને વેંચવાચ ચર્ચા પ્રત્યેનો પોતાનો આત્મિક દ્વેષ બતાવેલો પણ હોય, તો તેના દેશી, ઇર્ષ્યાગ્રેષ્ઠના અંદા ફકરા ઉપર વિશ્વાસ રાખતાં પડેલાં વટરથ જ્ઞાતિથી દ્વેષ રહિત ભુદ્ધિથી વિશ્વસનીય હોય તેવા પુસ્તકોનું સંશોધન કરી વટરથ જ્ઞાતિથી ઐતિહાસિક નીતિનું રક્ષણ કરી, વિશ્વસનીય ફકરાઓ ઐતિહાસિક ચર્ચામાં રજૂ કરો. હમણા હમણા વિદેશસમાજમાં એક એવો પત્રનું કુંઠાયો છે કે વિશ્વસનીય લખાણો ન કરતાં મનાકલ્પિત માં તેના પુસ્તકોના આધારે ગોળો ગળાવી પોતાની વિદ્વત્તાનો આજેહુજ પરિચય આપે છે.

૨. શ્રીગોકુલેશ (માલાતિલકવાળા) મદારાજશ્રીના દંડાધાર નવલક માટે તે વયોવૃદ્ધ વિદ્વાન સાક્ષરે “કવિચરિત્ર” જેવા અંદા પુસ્તકના આધારથી મરીદના મીનારા સાથે સરખામણી કરવા નીચળા છે. હું એ મદારાજને નમ્ર બાવે પુછીશ કે આપે “ગુજરાતી”ના મોઢએક વિવાદીના અંકમાં મદારાજના સાક્ષરથ શ્રીયુવ રામલાલ ચુનીલાલ ચોદીની કલમથી લખાયેલ “માળા પ્રસંગની ઐતિહાસિકતા” વાળો લેખ વાંચવા કરી પ્રયાસ કર્યો છે? જો તે ઇતિહાસ વાંચશે તો તે આખું સંસ્કૃતિ સંરક્ષક શીમાન આચાર્યશ્રી ગેહલનાથજીએ પુરેણીમ ધર્મનું ચિદન રાખવા “મરજીના મીનારા”

શીતકાળમાં શકતનો સંગ્રહ કરો.

અનુભવસિદ્ધ ભારતપ્રસિદ્ધ ઔષધો.

સ્વર્ણમકરધ્વજ—શક્તિઓનો સજ્જ તોલા ૩ ના ચાર રૂપીયા.

ચયનપ્રાશાયણ—નવયોવન, અર્ધનાર સુપ્રસિદ્ધ, અવલેહ, રતલ ૧ ના અઢી રૂપીયા.

અશોકારિષ્ટ—સીઓ માટે અદ્વિતીય શક્તિ વર્ધક. રતલ ૧ નો દોઢ રૂપીઓ

લોહાસવ—ઉર્ધ્વના ગુણો. રતલ ૧ નો દોઢ રૂપીઓ.

કુમારીઆસર્વ—ઉદરના સર્વ વ્યાધિ માટે અકસીર. રતલ ૧ નો દોઢ રૂપીઓ.

દ્રાક્ષાસવ—સુમધુર, સ્નાદિય, બળ, સ્ફૂર્તિ, ચેતન દેનાર કાં. નાની બાટલી ૧ રૂપીઓ. મોટીના બે રૂપીઓ.

સુખસંચારક કંપુની—મેથુરા.

વર્ષોથી તલસી રહેલા

વૃંણુઓને વધારી

પુષ્ટિમાર્ગીય સિદ્ધાન્તાનુસાર

શ્રીમદ્ ભાગવતનું ગજરાતી

ભાષાંતર.

પ્રકટ થઈ ચુક્યું છે

મૂલ નવ રૂપીઆ

(૨૫ લાખથી અથવા ફેરવે ખર્ચ જુડે.)

પં. ગદુલાલજી સંસ્થામાંથી મળી શકશે.

કેથેડ્રલસ્ટ્રીટ, ભુલેશ્વર મુબઈ નં. ૨.

श्रीवापपतिपादा विजयन्तान्तमाम् ॥

१५६

२५६

शुद्धादित

अने

सहितमार्तः

भागीश्वर

सं. १६३१.

श्रीवत्सल

४५६

प्राचीन कीर्तन.

राग आसावरी ॥ राग चंद्रिका ॥ बृहत्त जननी छल कहति आये ॥ मैया आज गयो श्रीवत्सल बहुत ही छंड छड़ायो ॥१॥ विविध भांत पटभूपन छे छे सरस सिंगार बनाये ॥ सीस पाप शिरपेच बांध तापर मोर चंद्रिका लाये ॥२॥ बहुत भांत पकवान मिठाई व्यंजन सरस बनाये ॥ पायस आदि समर्प भोग मोहि मेरी छीला गाये ॥३॥ प्रेमसहित श्रीवत्सल मुख निरखत ओर न कछु सुहाये ॥ रसिक प्रीतिम कहत जननीसों आज अधिक मुख पावे ॥४॥

पर भोजन ॥ राग आसावरी ॥ दोऊ मैया जेवत मा आगे ॥ पुनि पुनि छे दधि खात कन्हारि ओर जननीपें भागे ॥१॥ अति मीठो दधि आज जमायो बल दाऊ तुम छेऊ ॥ देखों धो दधि आप स्वाद छे ता पल्ले तोहि देऊ ॥२॥ बल मोहन दोऊ जैमत रुचिसों मुख छुटत नंदरानी ॥ मूर द्याम अथ कहत अपाने अचवन मागत पानी ॥३॥ पद ॥ जेवत बल धोर गिरधर प्यारे ॥ गगिमय आंगन नंदराय के शरीमंडल ऊर्जावारे ॥१॥ अति सुगंध शीतल शारी नव पलंग पटव पनवारे ॥ रुचिसों परोसत भोजन यरोदा व्यंजन मोठे खाटे-खारे ॥२॥ आपुन स्वात स्वभावत ग्वालन कमलनेन भावते तिहार ॥ परमानंददासको ठाकुरे गुन गावत अधनासनहारे ॥

उपप्रकाशः—परमभगवदीय कर्तनीयाजी पुरुषोत्तमदासजी, जामनगर.

वचनामृत.

(नित्यलीलास्थ गोस्वामी श्रीगोवर्धनलालजी महाराजनां)

एक समें श्रीकाकाजीमहाराजने एसें आज्ञा करी जो आपुने श्रीत्रिभंगीरायजी हैं, सो बड़े प्रतापी हे. तब हमनें पूछी जो फोनसी छीलको स्वरूप हे ? तब आपने आज्ञा करी, जो वेषु-गीतमें जा स्वरूपको वर्णन हे, सो स्वरूप आपको हे. आप गाय चराखे पधारे हे, ता बीरियां गाय संघ चर रही हे. श्रीधनुनाजीके तट लपट आप टांडे हे. गोपमंडली सब पासमें हे, ओर

आप वेशुनाद कर रहे हे. पशु, पक्षी सब मोहित होय गये. जड चैतन्य सबकुं मोहित कर एसो स्वरूप हे. ओर सायंकालकुं गौजनकुं पाछी छेकें पधारे हे, स्तारकमें गोदोहन करे हे, ओर वज्र-भक्तनकुं मुख नाना प्रकारके देहें. या लीलाको स्वरूप आपको हे. ओर तीन ठिकानेसुं टेडे सो तामसी भक्तनको हृदय टेडो, सो आप टेडे होयके उनके हृदयमें बीराजे हे, ओर ये जो त्रिभंगी शयजी हे सो स्वरूप निकुंजनायक गुप्त हे. तासुं विनकी लीला खोलके प्रकट लीखी जाय नहि. आपको बिरहदान करवेको जादा शोख हे.

इति श्रीगोवर्धनलालजी महाराजको नवम वचनामृत संपूर्ण.

फेर एक समें श्रीकाकाजीमहाराजने ऐसैं आज्ञा करी जो श्रीविठ्ठलेशजी तातजीके लालजी श्रीगोपिकेशजीदादाजीने फोटासुं मुंबई पधरायवे विचार कयों. पंतु श्रीललितलालजीकी इच्छा न हती, सो न पधारे ओर श्रीगोपिकेशजीदादाजी लीलामें पधारे. उनके तीसरे बहुजी श्रीभामिनी बहुजीनं बहुत दिन खर्च चलायो. पर खर्च न चल सक्यो, तब हमारे दादाजी महाराजकुं पक्षो दस्तावेज कर दियो जो फोटाके मंदिरके मालिक तुमही हो. तबसुं फोटाको खर्च हमारे दादाजी महाराज चलावते. पर बहुत खर्च होय गयो, तब हमारे दादाजी महाराजने धीं मुंबई पधरायवेको विचार कयों. तबहु प्रभुनकी इच्छा नहती, सो न पधारे. ओर दादाजी महाराज लीलामें पधारे. फेर हमसुं बने जीतनी सेवा हमने करी, पर घर खर्चके मारे हमारे बी चित्त क्लेशमें रहती, फेर श्रीललितलालकी इच्छा भई, तब आपने ही हमकुं आज्ञा करी जो तुम हमकुं मुंबई पधरावो. तब हमने विचार कयों. जो राजा प्रत्यक्ष सो न पधरायवे देंगे, ओर छानेसुं पधराय जाय तो ठीक, तब हमने आपके जैसी पापाणकी मूर्ति जयपुर सुं वनवायके मंगवाइ. फेर बां स्वरूपकुं झांपीमें पधरायके निधि प्रमान सेवा करत गये, ओर संगमें देवतामजी तथा प्रभुदासजी मुखियाजी धंगरे सब आदमी संग हते. फेर वहांके मुखियाजी हते सो उनकुं पेले हमने तपेली ताई भेज दीये, ओर पीछे हमने उन ठाकुरजीकुं वहां पधराय दीये, ओर श्रीत्रिभंगीरायजीकुं झांपीमें पधराय दीये. वा दिना मंगलके बखते सुनारगदमें सुहा आसो दिन बोल्यो सो हम वहांसुं नीकसे तहा ताई बोल्यो. हम वहांसुं नीकसे तब प्रभुदासजी मुखियाजीकुं वहां छोडी आये, ओर हम बारा आये, बारा आवते रस्तामें घोडागाडी छुट गई सो हम झांपी छेकें नीचे ठाडे होय गये, पीछे राजके सीपाइ रस्तामें होयके निकसे, सो उनने हमकुं खटारा कर दीयो. सो हम बैठकें बारा गये. फेर बारासुं बैठके रेलमें बीना गये, फेर बीनासुं हम राजभोग, सेनभोग, संग करीके फेर हम रेलमें बैठके मुंबई आये. फेर मुंबईमें श्रीगोपिकेशदादाजीकी बाड़ी प्रांटगोडमें हती, सो वहां सुकाम कयों. पीछे सुहर्त दिस्वायके वहांही छठकुं बडी धामधुमसुं श्रीगोकुलाधीशजी दादाजीके मंदिरमें पधराये, श्रीत्रिभंगीरायजीको पाटोसंब जब आवे हे, जब बाही छटको आवे हे. अब वहां जो प्रभुदासजी रहे हते, सो विनने सेवरे मंगल करी. तब सयनं दरसन करे. तब सयनकुं खबर पडी

तब राजमें जायकें कही तब राजा मेदसिचजी बी वहां आये, और दरसन करे तब जानी जो श्रीठाकुरजी बदलाय गये हे, तब प्रभुदाससुं पृथी, जो श्रीठाकुरजी कैसे बदलाय गये हे ? तब प्रभुदासने कही जो मैं कहां जानुं ! मैं तो यहां ख्यो हुं, तब राजाने कही. जो तुम सब श्रीठाकुरजीकुं ठैके सुंवइ जावो, श्रीत्रिभंगरायजी पधारे सो हमारे दुसरे स्वरूपको कहा काम हे ! तुम सबकुं सुंवइ पधराय जाओ. फेर ये सबकुं पधरायकें सुंवइ आये. श्रीत्रिभंगीरायजीके पास श्यामनदन-मोहनजी हे सो एसे चमत्कारी हे, और श्रीगुसांइजीकी निधि हे, और बालकृष्णजीको स्वरूप हे सो बी वहांसुं पधारे हे. और श्रीमहाप्रभुजी तथा श्रीगुसांइजी तथा श्रीगिरिधरजी तथा श्रीगोकुल-नाथजीकी सबकी श्रीपादुकाजी बीराजे हे और श्रीमहाप्रभुजीके हस्ताक्षर और संपुटजी यह स्वरूप फोटासुं यहां पधारे हे.

इति श्रीगोवर्धनदासजी महाराजको दशम वचनावृत संपूर्ण.

एक समें श्रीकाकाजी महाराजनें एसें आज्ञा करी जो श्रीपूर्णपुरुषोत्तम सबतें पर हे. श्रीगोवर्धनधरणधीर उनकुं जब स्मरण करेकी इच्छा भइ, तब व्यापीवैकुण्ठनाम, अक्षरब्रह्म तेजोमय उत्पन्न कयो. पाछें अपनी शोभारूप माया श्रीस्वामिनीजी उत्पन्न कीये. उन स्वामिनीजीमें ते अनेक व्रजभक्त प्रगट भये, और लीला सामग्री भी प्रगट भइ, फेरी पूर्णपुरुषोत्तमकी करुणामय शक्तिसुं श्रीयमुनाजी प्रगट भये. फेरी उनमें बी अनेक व्रजभक्त तथा पशु, पक्षी, वृक्ष छता आदि उत्पन्न भये, ए लीला तो सब असंखंड है, और इन व्रजभक्तनके संग आप अनेक प्रकारकी म्रीडा करते, ए दोउ यूथ जो प्रगट भये सो नित्यसिद्धाके पाजे है. उन व्रजभक्तनके संग आप रासादिक लीला जो करे है, तामें सबनकुं जो प्रखेद भयो, ताकी नदी प्रगट होय गइ, वा नदी के आधिदैविक स्वरूप श्रीयमुनाजी और वा नदीको नाम विरजा, और बाके तटपे स्फाटिक मणिरत्न जडीत को पर्वत प्रगट भयो, ताको नाम श्रीगिरिराज, ये सब लीला अक्षरब्रह्म के भीतर हे. और अक्षरब्रह्म को स्वरूप तेजोमय हे. तासुं मर्यादागर्भके भक्त अक्षरब्रह्म को जीव हे, भीतरकी भात की नहि जाने हे. तासुं बाकी प्राप्ति तेजमें होय है.

अष्टाक्षर.

(गयनी श्रीहरिरायजीनी टीकानुं, श्री चि. धीदामोदरदासजीप वसंतोवसंत करेहुं विवरण, ते उपरधी संप्रद करीने पं. बालकृष्णदास संगोधन करीने पोतानी आज्ञापी उतायुं छे. श्रीनाथद्वारमां संवत १९८५ असाइ मुदी १५ रविवारे उतारी संपूर्ण कयुं छे.)

श्रीगोपीजनवल्लभाय नमः ॥ श्रीहरिः ॥ अथ श्रीहरिरायजी विरचित गद्यार्थ टीका लीख्यते ॥ श्रीकृष्णः रागं गम ॥ अष्टाक्षर मंत्रको यह अर्थ हे। युगलस्वरूप श्रीकृष्ण भरे आश्रय

समय से प्रारंभ कर अब तक इसका कच्चा कोटा के श्रीवड़े महाप्रभुजी के मन्दिर में ही है। बैठक के अन्तिम मुखियाजी गोपालदास की विधवा नर्मदाबाई ने कोटा के मन्दिर को अरजकर अपने भाई सरजू की सहायता से सेवा कराने की आज्ञा मांगी और उनका परिवार भी हो इस आशय से उनको सेवा करने की आज्ञा दी थी और श्रीवड़े महाप्रभुजी मंदिर कोटा की आधीनता में ही सेवाका कार्य वे करते थे और देख भाल फैजाबाद के बैष्णव बाबू द्वारकादास घनवारीदास करते थे; किन्तु हनुमानगढ़ीवाले बाबाजी ने प्रपञ्च रचकर इस बैठक तथा आसपास की जमीन को हड़प जातेकी चेष्टा की है। प्रथम भी ये लोग इस प्रकार के प्रपञ्च कर चुके हैं किन्तु अन्तिम समय में उन्होंने जो चेष्टा की है वह अत्यन्त घृणित एवं अनुचित है। कोर्ट में मामला सब खोलना है इस लिये बहुतसी बातें हम यहां प्रकाशित करना उचित नहीं समझते; किन्तु कोई भी न्यायी मनुष्य इस घटना को सुनें वही “रामनाम जपना पराया माल अपना” इस लोकोक्ति को इस मामले में पर्याय रूप से समझ सकेंगे।

दूसरे की सम्पत्ति को अनुचित रीति से दबा लेना अनुचित है ही; किन्तु अन्य धर्म सम्पदाय वालों के धर्म स्थान के ऊपर लोभ के बश होकर आक्रमण करना, उनकी सेवा पूजादि की मर्यादा का पर्व उस स्थान की पवित्रता को नष्ट करना यह कितना अनुचित कर्म है यह प्रत्येक पाठक समझ सकते हैं। श्रीमहाप्रभुजी की बैठक के ऊपर बाबाजी के आक्रमण का प्रसंग सुनकर तथा देखकर प्रत्येक बैष्णव का हृदय कांप उठता है। यहां की अवस्था को देखकर बैष्णव हृदय रुदन कर उठता है। हा! श्रीमन्महाप्रभुजी के इस पूज्यतम एवं पवित्रतम स्थल जहांपर आप साक्षात् विराजमान हैं यह हमारी भावना है। क्या यहां की यह अवस्था?

श्रीवड़े महाप्रभुजी कोटा के मन्दिर के श्रीमान् गोस्वामी श्री १०८ श्रीपुरुषोत्तम लालजी महाराज जिनके कब्जे में यह बैठक है और जिनके पास शाही जमाने से लेकर अवतक के सब कागजात विद्यमान हैं उन्होंने गत ८ मास में अपने से जो कुछ हुआ सो किया और तन मन धन से इस विषय में कर्तव्यपालन किया है; किन्तु जिन हनुमानगढ़ीवाले बाबाजी का सामना करना है वे सब प्रकार से प्रभावशाली एवं उपद्रवी हैं। इनका अपोध्याजी में पूरा चल है उनके सामने जहां गवाही देना या इन्तिजाम करना लोगों के लिये कठिन है उनके सामने सम्पूर्ण शक्ति एवं संगठन के सिन्हाय हम सफलता नहीं प्राप्त कर सकेंगे। आप श्री ने जो कुछ बन सका सो किया

ये सब करने ही: किन्तु कोटा के मन्दिर की परिस्थिति को सुधारना

जसरी है वहां के मन्दिर का जीर्णोद्धार करना, सब प्रकार के खर्च को चढाना, एवं प्रथम के कृष्ण का संशोधन करना इतना आवश्यक है कि अयोध्याजी की बैठक के लिये धन का इस समय आपको संकोच है। ऐसी अवस्था में महाराज श्री की आज्ञानुसार समस्त श्रीवल्लभकुल की सेवा में तथा श्रीवल्लभाचार्यजी के अनुयायी मात्र से हम सानुनय प्रार्थना एवं निवेदन करते हैं कि—

यदि श्रीमन्महामधुजी के प्रति आपकी सम्पूर्ण भक्ति है, यदि आप श्री के बैठकजी को आप श्री का ही स्वरूप समझते हैं और अयोध्याजी के समान पुरी एवं तीर्थ स्थल में पुण्यतम बैठक श्रीवल्लभकुल के मन्थ में ही वैष्णवों के सेवा दर्शनादि का स्थान बना रहे तो इस प्रार्थना को पढ़कर तन मन एवं धन से सहायता करने को—सेवा करने को तैयार हो जाइये। अपने धर्मस्थानों के लिये मत्पेक धर्मानु-यायी धन ही नहीं किन्तु माणों की भी न्योछावर करने के लिये तैयार रहते हैं। यह आप सर्वत्र देखते हुए एवं अपने धर्म में, तथा अपने आचार्यचरण में श्रद्धाशुक्त होते हुए क्या इस चौरासी बैठकान्तर्गत पचीसवीं बैठक के लिये कुछ सहायता न देंगे? क्या ८४ के स्थान में ८३ ही बैठक भूल पर रहे यह आप चाहते हैं? नहीं, कदापि नहीं।

आज्ञा है कि गांव गांव में वैष्णवगण श्रीअयोध्याजी की बैठक के सम्बन्ध में उचित प्रस्ताव पास करके तथा द्रव्य एकत्र करके—गोरवामी श्री १०८ श्रीपुरुषोत्तमलालजी टि० श्रीबड़े महाप्रभुजी, सु. कोटा (राजपुताना) इस पते पर भेज देंगे।

फौजदारी में हमारे खिला में प्रथम फैसला हो चुका है; किन्तु दिवानी में हमें अपेक्ष न्याय मिलेगा। शाहीनमाने से लेकर अवतक के कागजात देखकर वकीलों ने राय दी है कि न्यायालय में न्याय हमें मिलेगा और हमारा धर्मस्थल दूसरे के कब्जे में नहीं जा सकेगा। अब कोर्टफीस एवं वकीलात वगैरह खर्च के लिये कम से कम चार से पांच हजार की शीघ्र आवश्यकता है। जिनसे जो धन सके वह सहायता करें।

काशी, मऊ, गोरखपुर, लखनऊ एवं फैजाबाद से इस कार्य में सहायता के वचन प्राप्त हो चुके हैं और ३ जूलाई को कोर्ट खुलते ही फैजाबाद की कोर्ट में मामला कम दाखिल करना जरूरी है। इस निवेदन को पढ़ते ही कोटा के श्रीबड़े

महामधुजी के मन्दिर के पते पर आप श्री के नाम से सहायता भेजिये और उचित सलाह लिखिये ।

वासुदेव शास्त्री शुद्धादित्तभूषण,
पण्डित माधव शर्मा,

सूचना—आपकी इच्छा है कि इस कार्य के लिये एक कमेटी बना दी जाय और इस सम्बन्ध में जो कुछ सेवा आवेगी वह श्रीअयोध्याजी की बैठक के कार्य में ही लगेगी तथा उसका हिसाब सेवा करनेवालों को पहुंचाया जायगा ।

श्रीमहाप्रभुजी की बैठक के सुलिये सरयू के सम्बन्ध में अनेक शिकायतें हैं जिसकी जाँच शीघ्र ही की जायगी । श्रीमहाप्रभुजी की अनेक वस्तुयें उसने भत्ता व्यस्त कर दी हैं और पूछने पर सीधा जवाब नहीं देता । सुनते हैं कि उसने एक रिपोर्ट चोरी हो जाने की भी की थी; उसमें उसने अपने को हमारे यहां का नोकर बताया है कि उसके विरुद्ध भी बोलता है । अभी इस विषय में बकील की राय ली जायगी; किन्तु जब तक नवीन प्रबन्ध न हो तब तक कोई बैष्णव उसे श्री के नाम पर कोई रकम या वस्तु न दें ।

इस समय श्रीमहाप्रभुजी की अयोध्याजी की बैठक के सम्बन्ध में जो कुछ सेवा करें वह हमारे यहां की जमी हुई रसीद लेकर करें ।

अधिकारी श्रीवड़े महामधुजी मंदिर, कोटा (राजपुताना)

वयोधी तलसी रहेला वैष्णवोने वधाई

पुष्टिमांगीथि सिद्धान्तानुसार

श्रीमद् भागवतनुं गुजराती

भाषांतर.

प्रकट थछ युक्त्युं छे

मूल नव इपीआ

(रपाल अर्थ अध्या. १६वे अर्थ ७६.)

पं. गुरुलाल संस्थाभांथी मणी शकशे

इथेप्रसरी, लुदेथर मुंभन नं.-२.

હે સખી ! એ રૂપ મારા છોટાસાં નેનમાં ફેટકું સમાય ? ત્યારે ત્યારે એ રૂપનું રમરણ મારા હૃદય ઉપર આવે છે ત્યારે એ રસિકચિરોમણિને મળવાને પ્રેમધીલી યધને ફરે છે. અવર સંસારી મુખ મોહાતાંજ નથી. તેમ ગૃહકામ પણ ખની શકતાં નથી. ન તો ઘરની કે ન તો રસિક વરની. અરે મારું જીવન એ જીવન વિના જ્યાજ છે. હે ખારી ! જો કાંઈ એ ખારા ત્રિપતમને મિલાવે તો કોટિ કોટિ વાર પાપ પડે.

આલીરી કેસે એન ધરેરી ॥ ના ઇતકી ના ઉતકી, એ કોન કાજ સરેરી ॥૧॥ ઇન જીવન બિન કેસે જીવું, ખારી તોસોં સાય કહુંરી ॥ માથોકે પ્રભુ કાઉ મિલાવે, કોટિ બેર ઇન પાપ ધરુંરી. ॥૨॥ અહાહા ! શું લગની ? કોમ્પએ કહું છે કે—

અગ્નિ તેં લગની ભુરી, જરે સુરંગી દેહ, વહે અગ્નિ જલ તેં બુઝે, દેહન બુઝે મેહ. ॥

અરે સખી ! આજની તો એ લંગરતી ને મારી બેઠાબેઠી પનપટ પર ધર્મ. એની લીલાના તો એનાં રસીલાં લકતો ખંધાંએ અનુભવી છે. તેથી તને ફેટકું કહું ? તો પણ મેં એને સારી રીતે તરછોડ્યો છે. પણ જેણે લાજનું જલજન હજાવી દીધું હોય તેને શું કહેવું ?

ના ના કરત ન માનત લંગર ॥ મો સસુરાર કરત આર ઠાડી નનંદ દેખ, સુધી ખમર ॥૧॥ આજ તે ન આઠાગી સુધી ચલુંગી એર કગર ॥ અમરવામી એસે ન હોય ખાર છાંક છાંક મોરી મગર ॥૨॥

અરે સખી, અરે સખી, તેં તો એ છત્રીયાની બારે છોકરી, પરિણામ તું શું પામીશ તે તું જોઈ લેજે. ત્યાં એક પરકીયા ખંડિતા નાચિકા આવીને કહેવા લાગી કે આજ તો કાંઈ ઉપાયે પણ સ્વામમુદરનું શ્રીમુખ ન નિદાણી શકી.

મેં જલ ભરન જત યમુનાતટ બિચ મિત્તો મુસારરી ॥ સાસ દમારી સનમુખ આવત, રંગ નનદી નાંદી ગવારની ॥૧॥ ગુરુજન સખ આવત બહુ નેરે, દાંપત લાજ સવારરી ॥ સ્વામદાસ પ્રભુ કેસે મુખ નિરખું, કોને કોટિ ઉપાયરી ॥૨॥

અરે બેન, કોટિ ઉપાયે પણ એ સુન્દર શ્રીમુખની ઝાંખી ન કરી શકી. ત્યાં એક સખી આવીને કહેવા લાગી કે મને પણ એમ જન્મું હતું. તેનું દુલ્ખ તો મને પારાવાર થતાં હૃદયમાં એમજ થયું કે જર જાઓ લાજ આજ મેરે કોન કાજ આવે, કમરનેન નિકે દેખવે ન દીને ॥

આજ તો હું મજાકામાં જલ ભરવાને ગઈ ત્યાં તો એની એક સખી સાથે ત્રિચિત્ર લીલા દેખી. સખીએ પણ એના હોય ખાટા કરી દીધા.

[અપૂર્ણ.]

શ્રીકૃષ્ણસ્વરૂપ કેવું ?—મનુષ્ય યોગી કે પરબ્રહ્મ ?

(લેખક:-રા. રા. સુનીલાલ પરીખ-જીસમી સહીના તા. ૨૦-૮-૩૩ ના અંકમાંથી ઉદ્ધૃત.)

અસંખ્ય વર્ષો પહેલાં શ્રીમધ્ય પરમાત્મા-ભગવાને, સારસ્વત નામના ઠંડપમાં આ જૂતક ઉપર પૂર્ણતઃ સ્વયં, સર્વધર્મયુક્ત ધર્મી સ્વરૂપે કુટ-આસુરી ભુદિને અતિ વિકાસ થયો અને તેના આત્મજગતી દેવી જીવો ધણાજ પીઠવા લાગ્યા અને ધર્મભાગો પણ બધા ધર્મ ગયા, કારણ સંસ્કૃતના ઉપદ્રવથી ધર્મ નષ્ટ થઈ ગયો-ત્યારે આજ તિથિએ, જૂન અને ધનનાથ વિગેરે દેવતાઓની પ્રાર્થનાથી તેમજ અનેક લાંબાને સ્વપ્નાનંદનું પ્રત્યક્ષ દાન કરવાનું વચન આપેલું તેથી મધુરામાં બૃહદો સહિત અને ઓગોડુળમાં માયાશક્તિસહિત પધાયાં. પધારીને કુટ ભુદિ અવિદ્યયુક્ત એવા કેસ, સિંધુપાળ, કુપોષન વિગેરેનો નાશ થયો અને જૂનિનો ભાર ઉતાર્યો

અને એ અને યદ્ જાતિમાં ઉત્પન્ન હોવા છતાં દૈવી ધ્યોનો સ્વરૂપમયથીજ ઉદ્ધાર કર્યો અને શ્રુતિઓ તેમજ આધિઓને વરદાન આપેલું તે મુગ્ધ પેતાનો સાક્ષાત્કાર કરાવ્યો.

આ પ્રાદુર્ભાવ-જન્મદિવસને આજે સૈંકડો વર્ષ વહી ગયા છતાં પણ તેમના લીલા ચારિત્રના પ્રાગ્ભ્યથી સર્વને આલ્લ હોવાથી તે બુદ્ધિમાં નથી. શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા જેઓને અનુગ્રહ કરી જેવી બુદ્ધિ આપે અને જેઓ સ્વસ્થપૂર્વક તેમાં જોડવા ઉઠ્યા હોય તેમ તેમ તેઓને વધુ જાણમાં તેમનાં ચારિત્ર આવે છે.

આપણે પણ આજના પુનિત ઉત્સવ દિને યથાશક્તિ તેમનાં શુભમાન કરીએ.

શ્રીકૃષ્ણના સ્વરૂપ વિશે મહા વિચારકોએ પોતાના વિચારો, મનુષ્યત્વે, યોગિત્વે અને પરબ્રહ્મ-પરમાત્મા-ભગવત્ત્વે કહેલા છે. આમ જુદી જુદી બુદ્ધિવાળાઓએ સ્વકલ્પનાશક્તિમાં જ્યાં સુધી તેમની માન્યતા બંધાયેલી હોય ત્યાં સુધી તર્ક કરી શ્રીકૃષ્ણની લીલાઓ ઉપરથી પોતાના વિચારો દર્શાવ્યા. કૃતકાંક્ષાએ તેમની બુદ્ધિમાં જે લીલાસ્વરૂપ ન સમજાયું તે ઉપજાવી કહાડેલજ દરો તેમ પણ કહ્યું છે અને જેઓ (deceitful) ઉઠ્યા હોય અને જેમણે વધુ વિચાર કર્યો તેમણે યોગેશ્વર તરીકે વર્ણવ્યા છે. કૃતકાંક્ષા જે વેદ, ઉપનિષદ ભણ્યા અને તે સાંચેજ તેમાં દર્શાવેલ પરમાત્માની લીલાઓ જે શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાજી અને ભાગવતમાં વર્ણવી છે, તેનો પ્રત્યાનુભવ વિચાર કર્યો, તેમણે શ્રીકૃષ્ણને પરબ્રહ્મત્વે-પરમાત્મા સ્વરૂપે ભગવાન રૂપે એકજ તત્ત્વમાં માન્યું અને શ્રીકૃષ્ણ એ પૂર્ણ પુરોષોત્તમજ છે એમ ખાત્રીપૂર્વક સમજાવ્યું. આપણે આજે તો સર્વ જાતની લીલાઓમાંથી જેની જેની માન્યતા તેણે સર્વને લાભ મળે તેવી રીતે સામાન્યતઃ વિચારીએ.

૧. મનુષ્યત્વે (આધિભૌતિકત્વે.) શ્રીમદ્ભારત તેમજ અન્ય વિદ્વાનોએ રચિત કથાઓ, નાટકો ઉપરથી વિચારક હોય તેઓની દષ્ટિએ મનુષ્યત્વજ દેખાપ છતાં પણ આ મનુષ્ય ભૌતિક, સામાન્ય નથી પણ સમર્થ દૈવી સંપત્તિમાન કે જેની જોડે બીજી કશી મળે નહિ તેમ કહે છે. આ વિચારથી મનુષ્યને તેમનાં ચારિત્રથી જે બોધ થયે તે હમ્મ શકાય. તેમણે મધુરાખા કે ત્યાં સર્વ રાજસીજ પ્રશન્તિ હતી ત્યાં કુદ્દ બુદ્ધિ કેસ ચાણૂર વિગેરે પાપાત્માઓનો નાશ કર્યો અને બૃમિતો ભાર ઉતાર્યો, વસુદેવ, દેવકીજી વિગેરેને કુષ્ઠાથી જે કુન્ન સદન કરવું પડ્યું તેમાંથી મુક્ત કર્યા. પાંડવો કે જેઓ તેમનાજ આશ્રયે હતા તેઓની વડારે ચડી "સત્યનો જય અને પાપનો હાથ" એ દર્શાવ્યું. તેઓએ જળ, લક્ષ્મી અને કુટુંબીઓની સદાયતા રૂપી મદદથી અંધ બની, ધર્મથી વિરહ ચાલનારાઓને ધણજ દુઃખ દીધું. તેઓને "જે મારો આશ્રયજ કરીને રહે તેને હું બચાવું છું," જેથી સંકટમાં પણ સત્ય છોડવું નહિ અને પ્રભુ અવસ્ય બચાવશે તેવો દૃઢ ભરોસો રાખતાં શીખવ્યું. વિશેષ જો સત્ય રૂપ પરમાત્માની સદાય દરો તેવો એકાદી મનુષ્ય પણ મને તેવા રાક્ષસી જળને દહાવી શકે છે અને તેવા જળવાન સમૂહમાં પણ હિસા રહી વિજય પ્રાપ્ત કરે છે. આપણે નાની સંખ્યામાં છીએ તેથી કપટ કરવું વિગેરે અસત્યથી નહિ વર્તતાં ફક્ત પરમાત્માના આશ્રયે સત્યનેજ અવતરબાવવા શીખવે છે. શ્રીકૃષ્ણચંદ્રે કંસને મારી રાજ્યોની પ્રાપ્તિ કરી છતાં પણ તે રાજ્યાદી ઉપર પોતે બીરાજ્યા નહિ અને તેના હકદાર જે હતા તેમનેજ આપી, જે આપણને અનાથોને સદાય કરી પછી તેમાં સ્વાર્થબુદ્ધિ નહિ રાખતાં શીખવે છે. સદાય ફક્ત સદાય તરીકેજ; તે પણ સ્વાર્થ નહિજ. કંસ વિગેરે રાજ્યોએ લક્ષ્મી અને જળના મદદથી તેનો ઉપયોગ ધર્મ, નીતિ વિરહ જનસમૂહને હુલ્લામાંજ કર્યો તેનો નાશ કરી આશ્રિત રાજ્યો અને બાલાઓને બચાવ્યાં કે જેમને તેઓએ કંદ કર્યો

હતાં. આ શીખવે છે જે બળવાન હશે બળના મદથી નિર્ભયને દુઃખ દે, પણ તેમના સહાયક ભગવાન હોવાથી આખરે બળવાનનો નાશ જ થાય છે.

૨. યોગિત્વે, યોગેશ્વર તો (આધ્યાત્મિક) શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતામાં સર્વ વેદ, ઉપનિષદ વિગેરેનું ટોહન કરી નિજ આધ્યાત્મિક સ્વરૂપનું જ્ઞાન આપ્યું અને સર્વનું મૂલ્ય, સર્વ શાસ્ત્રોનું પર્યાવસાન, સર્વને ધૃષ્ટિ શું તે દર્શાવ્યું. મનુષ્ય કોઈપણ કર્મ કરતાં મુંઝાય ત્યારે તેણે બનતું કર્મ કરવું, અને ન બને તે છોડી દેવું. કર્મ કરવું, તે ફક્ત લોકસંપ્રદાય અથવા પોતાની ફરજ જ સમજીને કરવું અને ફળની આશા રાખવી નહિ. જેવી રીતે અર્જુન ધર્મને બાણનાર હતો તેથી તે ત્યારે રણમાં લડવાને માટે આવ્યો ત્યારે તેને ધર્મબુદ્ધિથી સમાંવદાલાં શુરુ, ભાઈઓ અને વડીલોને જ જોયા ત્યારે તેઓનો વધ કરવો ધૃષ્ટિ માન્યો નહિ અને તેની બુદ્ધિ વિભ્રમમાં પડી ત્યારે શ્રીકૃષ્ણે તેને ધર્મ અધર્મનો નિર્ણય સમજાવી આખરે એ જ સૂત્ર આપ્યું કે “અભિમાનથી. રહિત થઈ ફક્ત મારી આગ્રાએ કરીને જ શુદ્ધમાં ચતાં પાપનો વિચાર કરી સિવાય શુદ્ધ જ કર.” કારણ જેઓ ધૃષ્ટ હતાં છતાં પણ દુષ્ટ બુદ્ધિના સંગથી દોષને પામ્યાં હતાં તેવાઓનો નાશ કરી ભૂમિનો ભાર ઉતારવો હતો. આથી છેવટે અર્જુને “હું તમારી આગ્રાને માથે ચઢાવું છું અને તમે જોમ કહો છો તેમજ કરીશ, મારો મોહ દૂર થયો.” આ પ્રમાણે કહી કુરુક્ષેત્રની અંદર પૃથ્વીને ભારરૂપ આસુર ડાલેનો નાશ કર્યો. આ શીખવે છે જે પ્રભુએ આપણને સામર્થ્ય આપ્યું. હોય તો અધર્મો સામે ધાર્મિક ડાલેનો બચાવ ફક્ત કોઈપણ જાતની સ્વાર્થ બુદ્ધિ રાખ્યા સિવાય આપણી ફરજ જ છે એમ સમજી કરવો જોઈએ.

૩ પરબ્રહ્મને આધર્મિક સ્વરૂપત્વે ગોકુલની બાલકીમાએ ઘણી જ મહન છે ને વેદ, ઉપનિષદના જ્ઞાન વિવાય ભાગવતકારની દૃષ્ટિએ સમજવું બહુ જ કઠિન છે. કારણ વ્રજની ગૌરિ-કાઓ પૂર્વે શ્રુતિઓ અને ઋષિઓ કે જેઓને ભગવાને બૂતક વિરે પોતાના સ્વરૂપાનંદનો લાભ આપવા વરદાન આપેલ તેઓ જ શ્રુતિશા અને કુમારિકા રૂપા હતાં. પ્રેમ, કે જે ફક્ત અનુભવની એકતાથી ગમ્ય છે અને તે પરમાત્માના આહાર્યનું શ્રવણ, કીર્તન, મનન કરતાં તેમનામાં સ્નેહ, આસક્તિ અને આખરે વ્યસન દશા પ્રાપ્ત થાય ત્યારે જ મળે છે. આપણે તો આચાર્યો, ભગવદ્ગીતો જે દર્શાવી ગયા છે તેનું રૂઢાપૂર્વક અવગ્રહન જ કરી રાષ્ટ્રોએ અને યંત્રાકિંચિત પ્રભુને અનુગ્રહ થયો ત્યારે તે આનંદનું દાન કરશે તેવો ભરોસો જ રાખવો રહ્યો. આ સ્વરૂપાનંદ રસાનંદ, ભગવાનંદનો લાભ ગોપ-ગોવાળોને વિદ્વાના બદ્ધથી નહિ પણ સ્વગતથી જ લીધાઓ રૂપે, તેમને માહાત્મ્ય દર્શાવી, સ્નેહભીના કરી છેવટે વ્યસનદશાને પ્રાપ્ત કરાવી અનુભવ કરાવ્યો. આ બાલકીમા માટે ધણુઓને નવાક જ લાગે છે, પણ તેનો અભ્યાસ ભાગવતકારની દૃષ્ટિએ અગર તેના આધારે જે વિચાર કરાયો હોય તે પ્રમાણે જો કોઈ પણ વિચાર કરશે તો સમજાશે કે કૃષ્ણ પ્રાકૃત બાલક નહોતા, કારણ કે નાનું બાળક તો કોણે જોયું ? માણેના ભંગ કરે ? વૃક્ષો પાડે ? મુખમાં બ્રહ્માવૃક્ષ દેખાડે ? ઘેનુકાદુર, બકાદુરનો વધ કરે ? કાલીય નાગ નાથે ? આ તદ્દન અશકય જ લાગે છે. આ તો જો પરમાત્મા હોય તો જ શકે કારણ તે જ કર્તૃમ, અકર્તૃમ, અન્યાયકર્તૃમ, સર્વ-ભવનસમર્થ ભગવાન જ છે.

વેદ ઉપનિષદોમાં પરમાત્મા-પરબ્રહ્મને રસરૂપે વર્ણવેલા છે અને તે રસનું પાન કરનાર આનંદી થાય છે. પરમાત્મા ધર્મયુક્ત (અધૈકિક) છે તેના અધર્મ શ્રી વાયુ જ્ઞાન, યથા અને વેરાચ ધર્મનો ફક્ત તન્માત્રાથી જ આ સર્વ વિશ્વમાં વ્યાપી રહેલ છે એવા તે અર્નાકિક ધર્મોના ભંગારૂપ છે.

નિર્ગુણ ભક્તો પ્રભુના ગુણગાન કરે અને ભગવાન કૃષ્ણ તેમને ભગવાનનું રસનાનંદનો સાહ આપે અને તે શુદ્ધવૃદ્ધ વર્ણુ છે. આ લીલાઓનું વર્ણન મનુષ્ય આત્મ-સ્વત્વ દર્શાવી વર્ણન ભાગવતકારે કર્યું છે. પણ તે દૃષ્ટિથી વિચારતાં તેનું આધ્યાત્મિક તેમ આધિદેવિક સ્વરૂપ સમજાશે, ભાગવતકાર શ્રીકૃષ્ણચંદ્રને કૃત બાર વર્ષની અંદર ગોપિકાઓને નિર્ગુણત્વ પ્રાપ્ત કરાવીને આ કથારસનું પાન કરાવે છે.

કૃષ્ણ ભગવાનનો જેવો ગોકુલમાં પ્રાદુર્ભાવ થયો કે સુધ્ધ ઉદયે અંધકારનો નાશ થાય તેમ તેમ પ્રથમ વ્રજની અવિદ્યારૂપી પૂતળાને મારી, ત્યાર બાદ લોકિકમાં આત્મકલિમાન વસોદાનને ચક્રટાસુરનો ભંગ કરી સ્વ માહાત્મ્ય દર્શાવ્યું; અને ભક્તિમાં દંભ ધણેજ બાધક હોવાથી બકાસુર એટલે દાંભિકતાનો નાશ કર્યો. દંભ અને પાખંડનો નાશ થતાં, ત્યાર બાદ પાંચ વર્ષ જેવાં કે દેહાધ્યાસ, ઇન્દ્રિયાધ્યાસ, પ્રાણાધ્યાસ, અંતઃકરણાધ્યાસ, અને સ્વરૂપવિરમ્ભતિ એ અધ્યાસોનો નાશ કર્યો. આ કથા ભાગવતકાર, યેતુકાસુરનું સ્વરૂપ સમજાવતાં કહે છે જે તે સ્વભાવે ગણેશ જેવોજ હતો. પરમાત્માએ વનમાં ગાડ ફગાવ સર્વના ઉપયોગ માટે ઉત્પન્ન કરેલ છતાં તેનો ઉપયોગ ધીનઓને એ કરવા દેતો નહોતો તેથી તે રાક્ષસને યેતુકાસુરની ઉપમા આપી અને તેનો નાશ કર્યો ને ભક્તોને ઉપદેશ આપ્યો કે સર્વ પરમાત્માના દૃષ્ટ પદાર્થ ઉપર સર્વનો હક સરખો છે. દેહના નિર્વાદ અર્થે અન્યની સ્ત્રીઓ ઉપયોગ નજ કરવો જોઈએ. આગળ પ્રભુમાં ભક્તોનો કેવો સ્નેહ છે તે પરીક્ષાર્થે અને ઇન્દ્રિયો જેઃસર્વના જેવી ચંચળ અને વિપત્તિ ભરેલી છે, અને તેની ધણીજ શક્તિઓ અર્થાત વાસનાઓ છે તે વિષ ઝર જેવી છે અને જે તેમાં પડે તો તેનો નાશજ થાય છે. આ ઇન્દ્રિયઅધ્યાસને કાલીવનાગદમન કથાથી વર્ણવે છે; ઇન્દ્રિયોનો નાશ હટ નહિ હોવાથી તેનું કૃત દમન એટલે વધ કરવાનુંજ કહ્યું; કારણ તે ભગવત્સેવામાં વળે તો અધિક સાહ પ્રાપ્ત થાય છે. દાવાનશનું પાન કરી અંદરના પ્રાણાધ્યાસની નિશ્ચિત વર્ણવી અને પ્ર એટલે પુરુષજ, લંગ એટલે લાંબો એવો પ્રત્યાસુર કે જે અંતઃકરણના અધ્યાસસ્વરૂપ છે તેનો નાશ કરી વર્ણુવ્યું અને ઉપર દાવાનશમાં ભક્તો દીન થઈ જતાં શ્રીકૃષ્ણે સ્વરૂપની સ્મૃતિ કરાવી. સ્વરૂપવિરમ્ભતિ રૂપી અધ્યાસની નિશ્ચિત કરી.

આ પ્રમાણે સર્વ વ્રજભક્તોના સર્વ અધ્યાસો નિશ્ચિત કરી પછીજ ભગવાનનું રસનાનંદનો સાહ આપ્યો તેનું વર્ણન રાસકીર્તનામાં છે. નિર્ગુણ થવા છતાં પણ કંઈક અંગે પરમાત્મા આપણી વહારે છે અને આપણે બીજા કરતાં ઉંચા છીએ એવો ભ્રાન્તિગમ્ય ભક્તોને થયો કે તરતજ શ્રીકૃષ્ણ અન્તર્ધ્યાન થઈ ગયા અને તે વિરદરૂપી અગ્નિમાં સર્વ દોષની નિશ્ચિત ભક્તોની થઈ અને જ્યારે પૂણું આત્મી જોઈ ત્યારેજ પ્રકટ થઈ સ્વરૂપનાંદનો અનુભવ કરાવ્યો. તેમાં પણ ભાગવતકાર સ્પષ્ટ કહે છે કે જેઓનો હેતુ કામચાસના પરત્વે કૃષ્ણમાં હતો તેઓને તેમના સંબંધીઓએ રોકી અને તેથી તેઓએ ત્યાંજ પ્રભુનું જ્ઞાન કર્યું તેથી તે ગુણમય દેહનો નાશ થયો ને સર્વથી પ્રથમ સ્વધામમાં પધાર્યા. રાસ એટલે રસસમૂહનો અનંત રસ, આનંદનો ભંડાર. તે પણ એક એ ગોપીઓ નહિ પણ યશનાં યશ, ખુશા વનમાં, આધિદેવિક ચન્દ્રમા સન્મુખ, દેવતાઓ અને દેવતાઓની ઓઓ વિમાનોમાં ભેસી આ અદ્ભુત લીલા નીહાળે છે. અને ભક્તો સર્વ વિધયોનો ત્યાગ કરી નિર્ગુણત્વ પ્રાપ્ત કરી શ્રીકૃષ્ણ-આનંદ સ્વરૂપે છે તેજ એ જ ગોપીઓની વચમાં એકેકે કૃષ્ણ સ્વરૂપને પ્રકટાવી રાસમંડળમાં રાસ એલે છે એટલે ભક્તો અને કૃષ્ણ સર્વ પૂણુંનું સ્વરૂપ એવા પરબ્રહ્મમાં ભગવાન દીન થઈ જાય છે અને એ સ્મારવાદ ભગવાનનુંદનો

સાક્ષાત્કાર કરે છે. આ કથન શ્રીમદ્વૃક્ષાચાર્યે શ્રીમદ્ભાગવત ઉપરનાં સુખોદિનીય ટીકામાં તેમજ અન્ય ગ્રંથોમાં રૂપરૂ રીતે સમજાવે છે.

શ્રીકૃષ્ણની લીલાઓ અગાધ છે. તે રોતે રૂપા કરી જે પ્રેરે તે પ્રમાણે તેમના પ્રાકટ્ય દિન નજીક આવતો હોવાથી સ્મરણ કરી શકીએ. શ્રીકૃષ્ણ સર્વ ભક્તો ઉપર અનુમદ કરી જેવો રાસરસ ગોપીજનોને આનંદ આપ્યો તેવો આનંદ આપે અને ભક્તો તે આનંદ મેળવવા આસક્ત થઈ વ્યસની બને એવું મુશ્કેલી આ લેખ પૂર્ણ કરે છું.

શ્રીકૃષ્ણશરણાગતિ.

(લેખક—સુખીયાઈ અમૃતલાલ ગિરિધરલાલ પંડ્યા.)

નમો ભગવતે તસ્મૈ કૃષ્ણાયદ્વતર્કમણે । રૂપનામવિષેદેન જગત્ ક્રીડતિ યો યતઃ ॥૧॥

ભગવન! મંગલ દિવસે, સમયે, ક્ષણે પ્રણામ છે, આપના મંગલ મુક્ત ચરણમુગ્ધમાં.

હે શ્રીકૃષ્ણ! અંતર્ધામિન! અમારાં મન મુદ્ધિ અને વાણીના પ્રેરક દેવ પ્રભુ! આપનું આજ્ઞાથી અમે અનન્ય શરણ સ્વીકારીએ છીએ. સંસારના વ્યથાપરકારમાં પડીને આપને જુલી જનારા, અમારા સરખા કૃતની ઉપર આપ અનુમદ કરશો.

કર્મફલદાતા! વિશ્વસાક્ષીન્! અમે તો આપની માયામાં વિવશ થઈ ગયેલા પ્રાકૃત છીએ. છીએ. પરંતુ આપની રૂપા તો મૂકે કરોતિ વાચાલે—મૂગાને વાણી આપે તેવી છે. એ રૂપામ્બ-ધીન્ અમારો ઉદાર છે.

જેનું કાઈ નથી તેના આપ છે. નિરાધારના આધારરૂપ, અનાથોના બેલી આપ પ્રભુને ઉપાસી અમે જીવનમાં નિર્ભય બનીએ છીએ. અમારું અન્ય પ્રાર્થન બીજું શું હોય પ્રભુ ?

આપનો વિશ્વાસ જેણે રાખ્યો છે તેને પણ દુઃખ શું છે ? સુધન્યાએ ઉકળતી તેજની કક્ષમાં આપના વિશ્વાસે ઝંપલાવ્યું, ઉજળતા તેણે શીતવ્રતાતું જાન કરાવ્યું. આપના વિશ્વાસે રહેલી દ્રાપદીના ચીર ભર સન્નામા આપે પૂર્ણ. ભક્તોનું શું શું કાર્ય આપે નથી કર્યું ? અણીના સમયે મદદે આવી આપે સદાય કરી છે અને હે પરમાત્મન ? તેજ વિશ્વાસે એમો મારી રહ્યા છીએ કે અમારા હૃદયને ઉધામાંથી ચતુ કરાવે કે જીવી કરીને તેમાં-ઉત્તમોત્તમ સદૃશ્યો ભરી ભરીને આપના પ્રતિ વેગથી આવી સકીએ અને આપના ચરણશરણમાં રિયર થઈએ.

હે ભગવાન! આનંદધન, ધનરવામ, સ્થામમુંદર, મુંદર સરોજક, વનમાતા ધારી, ધરણી ધરણ, શ્રીકૃષ્ણા શ્રીકૃષ્ણ! આપના ચરણમુગ્ધમાં પુનઃ પુનઃ પ્રણામ.

અંતર્ધામિન! અંતરમાં રહ્યા રહ્યા આ જીવન-તંત્રને ચલાવે છે તો રૂપા કરી પ્રકટ તો થાઓ. આ પિપાસુ નપતો આપના દર્શન કરવા તત્તસી રહ્યાં છે. આરાના પાશથી બંધાયેલા દિવસ ઉપર દિવસ વિગાડું છું. ઝાંખી ક્યારે કરાવશે ભગવાન !

ધાઓ ધાઓ હે દયાળુ પ્રભુ ! ભગવતી બહાર ધાઓ. આપ આપનાને વિસારશે તો તે બોઆરાં ક્યાં જશે ? પ્રભુ વિનતિ સ્વીકારી અને પ્રગટ આવી હાય જાશે.

ત્યારે ત્યારે જાવશે આરે, (ધનારે) એ નિશ્ચય છે અમારે, નમિયે નમિયે વિશ્વ વારે વારે એ મૂત્રને સ્વીકારી આપને નમન કરીએ છીએ, આપનું રરણ કરીએ છીએ.

અંતર્યુખતાના સાચા સુખને છોડી, બહિર્મુખ યર્ષા ગ્રેહો આમારા મનને એ દયાળુ દીનવત્સલ દીનાનાથ! આપના પ્રતિ અભિમુખ કરો. વ્યવહારના અનેક કાર્યો કરતાં જેમ વનમાં ચરતી માયતી વૃત્તિ તેના વત્સમાં રહે છે, તેમ અમારું મન પણ આપમાં સંલગ્ન રહે તેમ કરો.

પ્રભો! આપની માયાનો પાસ તો અમને ઘડી ઘડીમાં નચાવે છે. લગ્ના લગ્ન મ્હણિ મુંનિવરો મોજા તો પછી અમારું તો શું ગળું? પરંતુ હે નાથ! કૃપા કરી મને એ માયાના પાસમાં લુપ્ત ન કરશો. પરમાત્મનું! અમારા જીવનમાં જ્યાં જ્યાં અપૂર્ણતા હોય ત્યાં ત્યાં પૂર્ણતા પ્રકટાવજો. અમે જે જે ખામતમાં અપૂર્ણ છીએ, મોજા છીએ તે તે ખામતમાં દયાળુ દેવ! આમ અમને પૂર્ણ કરજો એ અમારી પ્રાર્થના છે.

પ્રભો! જીવનને નિરખીને જોતાં જણાય છે કે અમે એક ખામતમાં પૂર્ણ નથી. જીવનું સ્વરૂપ અપૂર્ણતાના અંશોવાળું છે. જીવન-દશા એ પૂર્ણતાની નીસાની નથી. આ વિશ્વમાં પરમાત્મા કૃપ્ય વિના બીજા પૂર્ણ કેણું છે? અને તેથી પરમાત્માના શરણને ઝાલી લેવાનીજ આવશ્યકતા છે. ભાવનાથી ધારતું કે પરમાત્માજ પૂર્ણ છે અને આપણે અપૂર્ણ છીએ. પ્રભુ આપણી મિથ્યા અદૃશિતિ નિર્મૂળ કરી સ્વાનંદદાન કરે છે. અંતર્યામિનું! અંતરની જળજ્વાલાળા આપની આગળ અધિક શું કહીએ? પ્રભો! હૃદય દવે છે. હાદું સમજ દવે તો અનુમદામૃત વરંશ કરો, જે જીવનયત્રી સંસારના ભીંચણ તાપોથી દગ્ધ થયેલી છે, તેને નવપલ્લવિત બનાવો.

ભગવન! અમે જીવનમાં કાંઈ કર્યું નથી. પરંતુ મને તેવા તોયે આપના તો છીએજ. આંધળા કુમાં લાંઘડાં સર્વનું પાત્રન કરો છો તો હે વિશ્વપિતા! અમારું પાત્રન કરશેજ તેમાં કાંઈ નવાઈ નથી.

કર્તાઆકર્તામ્બના ભાનને ભૂલેલા આ સાધનહીન અંતઃકરણના આપ નેતા યશો. કુખીએ છીએ અને પરાધીનપણે વહી રહ્યા છીએ તેમાં અમારો હાથ ઝાલી ઉગારી લ્યો. આ ભવાટ્મીમાં આપના વિના અમારું કેણું છે?

કંઈ કેટલા દિવસના અંતરે પણ પ્રભુ આપના સામે નિહાળ્યા વિના છુટકો નથી. આજ સુધી કસોટીના તાપમાં તપવ્યા અને દવે લાગે છે કે—જીવનનો એ વિવશ પંથ લીટ્યો છે. નાથ! પરમાત્મનું! અમારે દવે તો એક પણ આરો નથી. ક્યાં જઈએ? હૃદયની વ્યથા કેને કહીએ? અરે! અરે! જેને પોતાના માન્યા છે, તે પણ સમયની પ્રતિકૂળતા થતાં વિખુટા યર્ષા જાય છે, ત્યારે અન્યની તો વાતજ ચી? પ્રભો! કહેવાતું નથી. તેમ સહેવાતું પણ નથી. અંતરના ભાવો ભગવન! આપથી ક્યાં અજાણ્યા છે? આ લક્ષ્ય સ્થાનને સુધીને આડે વહી જતા જીવનને ઠેકાણે લાવવાનું આપ દીનવત્સલ દયાળુના હાથમાં છે. જય જય ભગવાન! અમારા સાધનમાં કાંઈ નથી; માત્ર આપનું નામ છે. નામ લેવામાં પણ સન્મતિ અર્પણ કરો:—

હૃદયાણુ—રાગા, વિદ્યુ જગત્પતિ, સદા આપો સન્મતિ; તમ ગુણાનુવાદ કહું હર્ષ મન અતિ...ટેક. તુજ ગુણ ગાતાં પાર ન પામે માનવ દેવ મહંત; અદ્ય મતિ અમ અવશ્ય ભારી કામા કરો ભગવંત...વિશુ.

કૃપાસિન્ધુ હે કૃપા કરીને તોડજો ભવનો પાસ; દોષ અમારા લક્ષ ન લેતાં મણો સદા તમ દાસ. આ મંગલ શરણાગતિ જે મનુષ્ય હૃદયમાં રથપરો તો જરૂર શ્રેય થવામાં વિશ્વંબ નહિ લાગે. પ્રભુ! આપને અંતિમ પ્રાર્થના કરું છું કે સર્વ વાચકદ્રવેના હૃદયમાં આલુંજ ગાન સ્થિર કરો કે જેથી ભરતખંડનું શ્રેય થાય.

વિદાન સત્જનો પંડિતો અને વૈષ્ણવ જાંઘુઓને આ ભાવશરી વાણી અતિશયોક્તિમયી નહિં જણાય. અંતિમ પ્રભુનામ સ્મરણ કરતો લેખિનીને અત્રેજ અટકાવીશ.

પાઠનાં ફલ.

શ્રુતિ, સ્મૃતિ, રામાયણ, મહાભારત, પુરાણો અને અન્ય મહાકાવ્યોમાં વિવિધ ચરિત્રોના શ્રવણ કરીતંત્રી અઘૌકિક ફળની પ્રાપ્તિ તે તે ગ્રંથોમાં સુચવેલી છે. ઉપર્યુક્ત મહાગ્રંથોના સાર તત્ત્વરૂપે શ્રીપુરુષોત્તમસહસ્રનામાવલિ, રાસપંચાધ્યાયી, વિવિધ સ્તોત્રો, અષ્ટકો, શ્રીમદ્દ-આયંચરણોએ અને તદ્દંશનોએ રચ્યાં છે. તથા વિવિધ ધોળપદ કરીતંત્રી અષ્ટ સખાદિ મહાનુભવોએ ગાયાં છે.

શ્રીમદ્ભાગવત સર્વોત્તમ પુરાણ અને વેદ વૃક્ષનું અમૃતફળ છે. શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા તેા સર્વે ઉપનિષદોને દોહીને ભગવાને કહેલું નવનીત તત્ત્વ છે, ‘હત્તી કૈશવકલિનાત્’ એ વાક્યાનુસાર કલિયુગમાં ભગવતપ્રાપ્તિ કરીતંત્રી ભક્તિથી સર્જનતાથી થઈ શકે છે. કેટલાક સુંદર સ્તોત્રો, અષ્ટકોના પાઠના ફળ નીચે દર્શાવ્યા છે. શ્રદ્ધાપૂર્વક તે તે સ્તોત્રોના પાઠ અવશ્ય કર્તવ્ય છે.

યમુનાષ્ટકાંતે—હે સૂર્યના પુત્રી ! આપના આ અષ્ટકોના જે પાઠ કરે છે, તેના બધા પાપોનો નાશ; મુકુંદમાં પ્રીતિ, તેથી અઘૌકિક સિદ્ધિ, શ્રીકૃષ્ણની પ્રસન્નતા અને દેવસાવિગ્ન્ય પ્રાપ્ત થાય છે. એમ શ્રીહરિના વદાલા શ્રીવલ્લભ કહે છે.

શ્રીપુરુષોત્તમસહસ્રનામાવલિના અંતમાં—જે મનુષ્ય અવ્યગ્રચિત્તથી શ્રદ્ધાપૂર્વક, લૌકિક પદાર્થોમાંથી મન કાઢીને આ નામોનો પાઠ કરે તેના અજ્ઞાનાંધકાર દૂર થાય. શ્રીકૃષ્ણ-ચરણકમળમાં ભક્તિ દદા થાય અને તે ગોવિંદનાં નિજ રવરૂપને પામે.

શ્રીકૃષ્ણપ્રેમામૃતાંતે—આ પ્રભાણે પૂર્વે કહેલા પ્રાણુનાથ શ્રીકૃષ્ણના નામથી પ્રેમામૃત રસાયનોના જે પાઠ કરશે અને શ્રવણાવશે તે નિશ્ચય શ્રીકૃષ્ણના પ્રેમમાં મગ્ન થશે.

ત્રિવિધનામાવલિના અંતમાં—આલ્લીલાના નામના પાઠથી શ્રીકૃષ્ણ વિશે પ્રેમ, પ્રાદ લીલાના પાઠથી આસક્તિ તથા રાગલીલાના નામનો પાઠ કરવાથી શ્રીકૃષ્ણ ચરણકમળ વિશે વ્યસન ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રીકૃષ્ણાષ્ટકાંતે—શ્રીકૃષ્ણાષ્ટકોના જે કોઈ પાઠ કરશે તેને ગોકુલાધીશ, રાધિકાવલ્લભ શ્રીકૃષ્ણ સાધુ પુરુષોથી સેવાપલા પોતાના ચરણકમળમાં અતુલ ભક્તિ આપે છે. -

અંતઃકરણપ્રમેધાંતે—આ પ્રભાણે શ્રીકૃષ્ણના દાસ શ્રીવલ્લભનાં દિત વચ્ચેના જે ચિત્તપ્રતિ કહેલાં છે તે સાંભળીને ભક્ત નિશ્ચિન્તતાને પામે.

શ્રીકૃષ્ણાશ્રયાંતે—આ કૃષ્ણાશ્રય સ્તોત્રોના જે કૃષ્ણની સાન્નિધ્યમાં પાઠ કરે છે, તેને શ્રીકૃષ્ણનો આશ્રય લાવ એમ શ્રીકૃષ્ણને કહ્યું છે.

શ્રીસર્વોત્તમસ્તોત્રાંતે—શ્રદ્ધાવદે વિશુદ્ધ હૃદિયાળો જે મનુષ્ય હંમેશાં તેને વિશે નિશ્ચિન્ત મનવાળો થઇને આ સ્તોત્રોના પાઠ કરે, તે શ્રીકૃષ્ણના અધરામૃતની મહાસિદ્ધિને નિઃસંશય પ્રાપ્ત કરે કે જે ફળની પ્રાપ્તિ આગળ ગોદાનું પણ નિર્યંકપણું છે.

પંચાક્ષર ગર્ભસ્તોત્રાંતે—(શ્રીહરિરામજૂત) પંચાક્ષર નામનો મહામંત્ર જેની અંદર ૧ એવા આ સ્તોત્રોના પાઠ કરવાર શ્રીમદ્દાચાર્યજીના સેવકોને તદીયત્વ પ્રાપ્ત થશે.

શ્રીકૃષ્ણશરણાષ્ટકાંતે—(શ્રીરઘુનાથજૂત) આ શ્રીકૃષ્ણ શરણાષ્ટકોના પ્રાતઃસમયે ૧૧૧૧૧૧ જે પાઠ કરશે તે આ ભૂમિતત્ત્વમાં ઓગાડુલનાથના ધામને પામશે અને હંમેશાં શ્રીયમુનાજી ૧૧ કોંડા ઉપર પ્રસુતી લીલાઓનું દર્શન કરશે તેમજ સોંકડો ગોપીઓથી આવૃત્ત થયેલા શ્રીકૃષ્ણચંદ્રમાં તન્મય થઈ તદીયપણું પામશે.

શ્રીમદ્વાયાર્થ, શ્રીગુણાંકજી પિ ની વાણી સાક્ષાત્ ભગવદ્વાણી છે, આવા ભુજંગે પ્રચતા-
પૃથ્ક, શ્રીરાધાકૃષ્ણપૃથ્ક, દેવ્યાપૃથ્ક વિગેરે ન્દાના સ્તોત્રો તથા યોગ્ય મયો, સુખોદિનીજ, શિક્ષાપત્ર,
વજ્રાત વિગેરે સર્વ મયો હંમેશા અવરૂપ મનનીય છે.

મજ્જભાષામાં પણ અગાધ કીર્તનસાગર, વચનામૃતો, ચૌરાશી અસોખાવન વૈષ્ણવોની
વાર્તાઓ શ્રીયમુનાજીના પદ શ્રીગોવર્ધનવાસી, મૂળપુરુષ વિગેરે મદ્યપદનો ભાગ લેવાય તેટલો લેવો.
એ સુધારસ જીવનમાં સિંચાય તેટલો સિંચવો.

શુજંગિરામાં પણ વલ્લભાખ્યાન; રાસપદ્યાધ્યાયીના, વૈષ્ણવમાહાત્મ્યના, પુષ્ટિમાર્ગના પાંચ
તત્ત્વનું, દશમર્મનું ધોળ વિગેરે ધોળપદો તથા દયારામભાઈની રસિક વાણી સોહે છે.

ચૌરાશી વૈષ્ણવના ધોળને અતે દયારામભાઈ ગાય છે કે:—

સકળ તત્ત્વનું તત્ત્વ છે એ સારમાં એ સાર, પાઠ કરતાં માત્રમાં વરા થાય શ્રી નંદકુમાર;
શ્રીવલ્લભ શ્રીવિકૃષ્ઠ પ્રભુને જે પ્રસન્ન કરેવા ચઢાય, નથી અવર ઉપાય ખીજે દરિભક્તના ગુણ ગાય.

વૈષ્ણવો ! ફ્હની આશાથી પાઠ કરવાનો નથી પણ સેવકનો મુકુજ ધર્મ હોવાથીજ પાઠ
કરવાનો છે. પ્રભુને કીર્તન ધણુંજ પ્રિય છે. પણ તે અતિરાય ભાવપૂર્વક સંગીતમાં ઉતારવા
નેહએ. અદ્વૈતમાની વાણી મહા અસૌકિક છે. તેમના કીર્તનો તેમાં વર્ણવેલી શ્રીલાઓના
સાક્ષાત્ દર્શન કરતાં રચાયેલા અને ગવાયેલા છે. બસ જન્દાનો સદુપયોગ કીર્તન માનથીજ છે.

ચતુર્ભુજદાસ.

ભવાન્ધિ તારે.

[સે. રણછોડલાલ કે. પારેખ, કડી.]

વસંત તિલકા.

જે કંઈદુમ શુભ આશ્રય મેળવે છે, તેના મનોરથ સદુ મનના ફળે છે;
આપી સદા ધીરજને દુઃખને નિવારે, સેવા શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુનીય ભવાન્ધિ તારે.
ભક્તિ કરી દરો કદી બદુ પ્રેમ ધારી, ભાવે બલ્યા દરો કદી ગિરિરાજ ધારી;
હોયે અનન્ય દદ આશ્રયની વધારે, સેવા શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુનીય ભવાન્ધિ તારે.
ખેલી રહ્યો પશુમતિ જનની ઉછંગે, નદે લગવી અતિ લાડ બદુ પ્રસંગે;
દુઃખો અર્ધાં મજ્જવધૂ દરો નિવારે, સેવા શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુનીય ભવાન્ધિ તારે.
જે વિલસે જગત્ નામ સદંશ રૂપે, જીવાત્મનામથી પ્રભુપ મિદંશ રૂપે;
આનંદરૂપ પ્રભુને ભજ વાર વારે, સેવા શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુનીય ભવાન્ધિ તારે.
જાળજ આ જગત્ની અતિ છે વિચિત્ર, તેનેય તારક રતિ પથ છે સુચિત્ર;
તે તે મઢી રતિ ધરી પછે મનારે, સેવા શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુનીય ભવાન્ધિ તારે.
કીર્તિ પસરવની મળે યજ્ઞ સુખ યાપે, વાગે મહાદુઃખ અને ફળ સુ પમાપે;
આજી જીતે ભવ તણી કલ્પિયે ન દારે, સેવા શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુનીય ભવાન્ધિ તારે.
વીતેજ જીવન તણી ક્ષણ નામ લેતાં, આવે કદી મરણ તો પ્રભુ નામ દેતાં;
હંમેશ રે' રમરજીને પ્રભુને વિચારે, સેવા શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુનીય ભવાન્ધિ તારે.
તારા પ્રભુ ચરણમાં સદુ નિંદ લેશે, તારૂં પ્રભુ ચરણ દા ! સદુ શાન્તિ દેશે;
જીને ધ્યાણ ભજતાં દુઃખ જાય જારે, સેવા શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુનીય ભવાન્ધિ તારે.

માહાત્મ્યજ્ઞાન.

(લે. શ્રીયુત વિનાદરાય પિ. જે. સુખરાય મજમુદાર. અમરેલી.)

(અનુસંધાન ચત વર્ષના ૫૪ ૨૭૫ થી)

(વૈષ્ણવ ત્રીકમદાસનાં કાવ્ય તથા ચરિત ૫. ૧૫૫ ઉપર પદ ૪૪ રાગ સર્વથા)

ભણ પ્રહલાદ ભયો (સીતલગજ) પ્રજવત્પાવક ગંગજલ જેસો,

દ્રુવ આદિ અંતનભ ઉપર, ભજન પ્રતાપ અટલબલ ઐસો;

ગણિકા બ્રહ્માધ ગીધાદિક નામ અનુમદ તૈસોદિ તૈસો,

ત્રીકમદાસ આસપરિપૂરણુ શ્રીરણુછોડ ભજો ભય કૈસો.

ભજ ગજરાજ યુગે સુખતે, બ્રહ્મા બેસો ગહેરે જલમાંહી,

વરાસધે બધેન તે કાદે, બીસ હગ્ગર રાગ્ય ગ્રહી બાંહી;

સહાય સદા અપને સેવકકોં, ભારી પીક પરે જ્યાંહી જ્યાંહી,

ત્રીકમદાસ આસ પરિપૂરન, શ્રીરણુછોડ ભજો ભય નાંહી.

ભણ અંબરીય તણ ત્રાસ શાપતે, દેખી પ્રતાપ ફુર્વાસા લાગે,

ભણ પ્રજસખી હંદ્ર કોપ તેં કર અંશુરી નગધરી, જસ ગાગે;

પરબત કુદ્રાપાન ધર આવન, ભણ મહેતા નરસિંહ નિવાગે,

ત્રીકમદાસ આસપરિપૂરન, શ્રીરણુછોડ ભજો ભય ભાગે.

અર્જુન ! મતિજાનીહિ ન મે ભક્તઃ પ્રણયતિ મી. ૧-૩૧.

એ શબ્દોથી ખાત્રી આપનારા શ્રીપુરુષોત્તમના માહાત્મ્યનું જ્ઞાન જેમ જેમ વધારે વધારે થતું જશે તેમ તેમ એવા ધર્માધણી પ્રત્યે “ સર્વંતોયિકઃ શુદ્ધલેહ ” થશે માટે ચત વર્ષના ૫. ૨૭૪ ઉપર દ્વિતીય પ્રધાન શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાઘંટાથી પ્રમાણે આપવા કબૂલ કર્યું છે તેમ શ્રીમુખે આજ્ઞા કરેલાં પાકથો નીચે જણાવું છું. તેમાં ૨૫૯ પ્રથમ પુરુષનાં સર્વનામ વાપરી-નેજ પરમાત્મા જ્ઞાન વિજ્ઞાન બંને આપે છે કે—

૧ ધર્મર્થસ્થાવનાય સંમવામિ યુગેયુગે ૪-૮ ૨ અહં કૃતસ્ત્વજગતઃ પ્રભવઃ પ્રલયસ્તથા ૭-૬
૩ નાહં પ્રકાશઃ સર્વસ્ય યોગમાયાસમાવૃતઃ ૭-૨૫, ૪ રસોદમણ્યથી માંડીને નત્વદં તેષુ તે મયિ
એ પાંચ શ્લોકો, ૫ પિતા ધાતા પિતામહઃ તતિર્જાતા પ્રભુઃ સાક્ષી નિવાસઃ શરણું સુહૃત પ્રભવઃ
પ્રવચન ૯-૧૬, ૬ અહં સર્વસ્ય યદસ્ય જોક્ષ્મા ચ પ્રભુર્જેત ચ ૯-૨૬, ૭ અધિપત્યોઽહમેવામ
૮-૪, ૮ યોગક્ષેમં વહામ્યહં ૯-૨૨, ૯ અદમાદિચ મધ્યમ જ્ઞાતાનામંત એવય ૧૦-૨૦, ૧૦
સર્ગોણ્માદિરન્તર મધ્યમ શ્રવાહં ૧૦-૩૨, ૧૧ અદં બીજપ્રદઃ પિતા ૧૪-૪, ૧૨ બ્રહ્મણો હિ
પ્રતિષ્ઠાહં ૧૪-૨૭, ૧૩ અદમાત્મા તેમજ બધી વિશ્રુતિઓ દસમા અધ્યાયની, ૧૪ અદમાદિહિ
દેવાનાં ૧૦-૨, ૧૫ દદામિ શુદ્ધિયોગં તં ચેન માયુષ્યાન્તિતે ૧૦-૧૦, ૧૬ અચાનન્તમઃ નારા-
યામિ ૧૦-૧૧, ૧૭ વિદમ્યાદમિદં કૃત્વમેકાંશેન સ્થિતઃ ૧૦-૪૨, ૧૮ દિવ્યં દદામિ તો યત્નુઃ
પરમ મે યોગમૈશ્વરઃ ૧૧-૮, ૧૯ કાર્ત્ત્વેશ્વરિમ લોકક્ષમદૃત પ્રજાતઃ ૧૧-૩૨, ૨૦ ભક્ત્યાત્વનન્યથા
સક્યઃ અદં એવવિધ ૧૧-૫૪, ૨૧ અદં સમુદત્તી મૃતયુગંસારસાગરાત ભવામિ ૧૨-૭,
૨૨ ધારયામિ પુણ્યમિ પચામિ ૨૫-૧૩, ૨૩ સર્વસ્ય ચાહં હૃદિ સન્નિવિષ્ટઃ ૧૫-૧૫, ૨૪
વેદાન્તદૃત વેદવિદ એવ ચાહં ૨૫ દ્વરમતીતોહં અંશુરાદપિય ૧૫-૧૮, ૨૬ દ્વિપતઃ કુસાવ-
નામમાન ક્ષિપામ્યજ્જનં ૧૬-૧૬, ૨૭ અદંત્વા સર્વપાપેભ્યો ભોક્ષ્યિષ્યામિ મા શુચઃ ૧૮-૬૬.

વિગેરે પ્રથમા વિકાસિતામાં આજમાણુ (માહાત્મ્ય) ઠણા ઉપરાંત બીજી વિકાસિતામાં નીચે પ્રમાણે આજા કરે છે કે:-૧ તત્ત્વ કતોરેમણિમાંવિદિ ૪-૧૩, ૨ ભોક્તારંપરતપસાં સર્વજોક મહેશ્વરં ૫-૨૯, ૩ ખીજાંમાં સર્વભૂતાનાં ૭-૧૦. ૪ મામેવયેપ્રપચન્તે માયામેતાંતરન્તિતે ૭-૧૩, ૫ બહાનાં જન્મનામન્તે જ્ઞાનવાનાં પ્રપચન્તે ૭-૧૮ ૬ મામેવાનુત્તમાંગતિ, ૭ નમાંકમાંણિઅધ્નન્તિ ૪-૧૪, ૮ મામેવયરં અવ્યયં ૭-૧૩, ૯ મામજ્ઞં અવ્યયં ૭-૨૫, ૧૦ ભજતે મામનન્યગ્રાક સાધુરેપસમન્તત્ય ૯-૩૦, ૧૧ માં દિ પાર્થવ્યપાત્રિત્યેડયિરયુઃ પાપયોનયઃ સ્થિયો વૈરયાશ્તયા યદ્વાઃ તેડયિ યાન્તિપરંગતિં ૯-૩૨, ૧૨ માયુપેત્યતુકૈન્તેય પુનર્જન્મન વિચરે ૮-૧૬, ૧૩ નમાં કમાંણિ અધ્નન્તિ ૯-૯, ૧૪ ત્રિવિદ્યામાંસોમપાપૃતપાપામનેરિષ્ટયા ૯-૨૦, ૧૫ ક્ષેત્રજ્ઞ્યાયિમાંવિદિ ૧૩-૨, ૧૬ યોમાગેવમસંશ્રુદાન્તનાતિપુરુષોત્તમં સચર્વવિત્ ૧૫-૧૯, ૧૭ માંચૈવાન્તઃ શરીરસ્યં ૧૭-૬, ૧૮ મામજ્ઞં અનાદિંચરેતિ ૧૮-૩, ૧૯ યોમામવ્યભિચારેણ ભક્તિયોગેન સેવતે સયુ-જ્યાન્ સમતીત્યૈતાન્ બ્રહ્મભૂષાયકપતે ૧૪-૨૬, ૨૦ ભક્તયામામલિખનાતિ યાવાન્યગ્રાદિમ તત્ત્વનઃ ૧૮-૫૫, ૨૧ સર્વધર્માંપરિત્યજ્ય મામેકં શરણં યજ્ઞ ૧૮-૬૬.

વધારે બ્રહ્માસા સાથે માહાત્મ્ય જ્ઞાન યરા માટે ત્રીજી વિભક્તિમાં ૧ ચાતુર્વર્ણ્ય મયા સદ્ ૪-૧૩, ૨ મયા તત્ત્વમિદં સર્વ જગત્ ૯-૪, ૩ મયાડબ્ધક્ષેત્ર પ્રતિઃસૂયતે સચરાચરં ૯-૧૦, ૪ લભને કામાન્ મયેવ વિદિતાન્ ૭-૨૨, ૫ નતઠસ્તિ પૃથિવ્યાં મયાવિના ૧૦-૩૯, ૬ મયેવેતે નિદતાઃ ૧૧-૩૩, ૭ મયાહતાંસર્વજ્ઞદિમાવ્યયિષ્ટાઃ ૧૧-૩૪, ૮ મયા પ્રસન્નેનતપાડણ્યનિદન પ્રદર્શિતં ૩૫ં ૧૧-૪૭, ૯ શુભતમં શાસ્ત્રમિદં મુક્તમયાડનય ૧૫-૨૦.

તેમજ ૧ દત્તઃ પરતરં નામ્યદ ક્ષિચિદસ્તિ ૭-૭. ૨ ભવન્તિ ભાવાભૂતાનાં મતઃ એવ પૃથગ્વિદ્યાઃ ૧૦-૫, ૩ મતઃસર્વ પ્રવર્તન્તે ૧૦-૮, ૪ મતઃસ્મૃતિર્ગોત્તમપોદનંય ૧૫-૧૫.

એ પછી ઉપરની ત્રીજી વિભક્તિ જેવોજ બોધ આપે છે. છઠી વિસસ્તિથી તો વળી ૧ ન મે ભક્તઃ પ્રજયયતિ ૯-૩૧, ૨ ન મે કમંદ્વે રૂદા ૩-૧૪, ૩ ભૂમિશરોમે મિત્રાપ્રકૃતિરષ્ટયા ૪-૪, ૪ અપરેયગિતાત્વન્યાપ્રકૃતિવિદિમેપરાં શ્રવણાં મહાપ્રાદોષયદેધાયતે જગત્ ૭-૫, ૫ મમ માયા દુરતયયા ૭-૧૪, ૬ પરમમે યોગમૈશ્વરં ૯-૫, ૧૧-૮, ૭ પ્રકૃતિંયાન્તિમામિકાં ૯-૭. ૮ પરંભાવં મમ ભૂત મહેશ્વરં ૯-૧૧, ૯ નમેદશ્યોડરિતનપ્રિયઃ ૯-૨૯, ૧૦ નમે વિદુઃસુરગણા પ્રસવં ન મહર્ષયઃ ૧૦-૬ ૧૧ નાન્તોડરિતમમદિવ્યાનાં વિભૂતિનાં ૧૦-૪૦, ૧૨ નાસ્ત્યન્તો વિસ્તરરયમે ૧૦૪૧૯, ૧૩ યદત્ત વિભૂતિમતસત્ત્વં શ્રીમદ્ગિતંતમેવયાતતદેવાવગચંતંત મમતેજેડશ-સંભવં ૧૦-૪૧, ૧૪ પરમમેપાર્થંરૂપાણિતત્તોષ્યસદસય ૧૧-૫ ૧૫ મમયોનિમંદદ્વલ-ત્તસ્મિન્નભિદધામ્યદં સંભવઃ સર્વભૂતાનાં ત્વોગ્રવતિ ભારત ૧૪-૪, ૧૬ યદ્ગત્વાનનિવર્તન્તે તદ્ધામ પરમંમમ ૧૫-૬, ૧૭ મમૈવાંશો શ્રવણો શ્રવણતઃ સ્નાતકઃ ૧૫-૭, ૧૮ યદાદિસગતં તેજો જગદ્ બાસયતેડખિજંયમ્યન્દ્રમસિ યચ્ચાગ્નાત્તેજોવિદિમામકં ૧૫-૧૨, અને છેવટે સપ્તમી વિકાસિતામાં.

૧ સર્વયમયિપસ્યતિ સયોગીમયિવર્તન્તે ૪-૩૦-૩૧, ૨ મયિ સર્વાણિ કમાંણિ સંન્યસ્ય ૩-૩૦, ૩ મયિ સર્વમિદં પ્રેતં સુત્રેમણિગણાદ્ય ૭-૭, ૪ સર્વેન્દ્રિયાણિમયિ સંન્યસ્ય ૧૨-૬, ૫ મયેવમન આધત્ત્વમયિ બુદ્ધિં નિવેશય ૧૨-૮, ૬ મચ્ચિત્તઃ સર્વં દુર્ગોણિમત્પ્રસાદાત્તરિખ્યસિ વાણું. વિગેરે વિગેરે કર્તું અકર્તું અન્યથા કર્તું સામર્થ્યં જેનું માહાત્મ્ય છે તે શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માનાં ઉપદેશ વાક્યો જરાખર પ્રથમ પુરુષમાં વધારણેલાં ખરેખરાં સત્યજ્ઞ માનવાં લેયમાત્ર પણ જાણ માનવાનાં નથી એ ખાસ ખ્યાનમાં રાખવું. ધણી લોકો લક્ષણા બાંધે છે તે કેવળ જુધ કરે-છે-તેમને “નાક” પ્રકાશઃ સર્વસ્ય યોગમાયાસમાહૃતઃ” તથા “નાકં વેદેનં તપસા ન જ્ઞાનેન ન.

એવળ્યા શામ એવં વિધો દષ્ટું દષ્ટવાનસિ માંવથા " વિગેરે વાક્યો બરાબર લાગુ પડે છે એમ સમજવું. અને "યેષાં ત્યન્તર્ગતં વાપંજનાનાં પુણ્યકર્મણાં." એ વાક્ય લાગુ પડતું નથી એમ પણ સમજવું. ત્યારે બરાબર માહાત્મ્યજ્ઞાન થતા માટે ઉપર દર્શિયાં દરેક વાક્યોનો વાત્સર્થ્યજ્ઞ વારંવાર હૃદયમાં ઉતારવાથી તેને ખરા અંતઃકરણપૂર્વક અને અનન્યતાથી લજવાની ઉદ્દેશ્ય મળે. અર્થાત્ મુખ્ય મુદ્દા માહાત્મ્યમાં એ આત્મા કે શ્રીકૃષ્ણથી સર્વં વસ્તુઓ ઉત્પત્તિ થાય છે એઓ બ્રહ્મમાં બીજા મુદ્દા તમામ વ્યક્તિ-વસ્તુ માત્ર પેદા કરે છે, માતાપિતા પિતામહ ધાતા તરીકે પાત્રનપોષણ કરે છે અને પ્રલય પણ એજ કરે છે. બ્રહ્મની પ્રતિષ્ઠા પણ એઓ છે અંશર પુરુષથી પણ ઉત્તમ છે વિશ્વમાં જે કાંઈ વર્ચસ્વવાળું છે તે શ્રીકૃષ્ણના તેજનાજ અંશથી થયું છે. સૂર્ય ચંદ્રને તે પ્રકાશ આપે છે બ્રહ્માંડ આખાને ધારણ કરી રહ્યા છે. કર્તા, કારયિતા, ભોક્તા, અધિ-યત્ર, કર્મના ફળ દેનારા, સદા જીવરૂપે તથા મહાભુતો રૂપે જે કાંઈ છે તે તો માત્ર શ્રીકૃષ્ણની પ્રકૃતિ છે, જીવ શ્રીકૃષ્ણના અંશજ છે તે પોતે કાલ છે તે રૂપે કુષ્ઠતિઓને હણી રહ્યા છે, સાધુપુરુષો-સાધુરૂપોની રક્ષા કરી રહ્યા છે. જાતે પધારીને દિવ્ય કર્મ દિવ્ય જન્મ ધર્મ રથાપવાને અનેકવાર લઈ રહ્યા છે છતાં યોગમાયાના જળથી મૂઢ લોકોને કલ્યાણ-આજીવનમાં આવતા નથી, તેમને શાસન કરે છે. તે વિના શી રીતે મળે ! તરી જવાનું દેવીને શુદ્ધ તેવું સુઝાડનાર પણ શ્રીકૃષ્ણ છે તે સર્વના હૃદયમાં રહીને જીવિયોગ પણ આપે છે અને વ્યપોદન પણ કરે છે. જેથી જેની યોગ્યતા પોતાને શરણ આપે, બજે તેને તારે છે, બજે છે પણ એવો રપદ ઉપદેશ છતાં મૂઢ તો તે જે મનુષ્ય ગણી અવગણ કરે છે અને પ્રપન્ન થાય નહીં, વિશદ્ધ તો સર્વમાં છે તે નથી. વિશ્વ શ્રીકૃષ્ણમાં છે શ્રીકૃષ્ણને કર્મ નથી, અધન નથી પણ ધરણી આવાનાને પાપમાંથી હોઝાવે છે. મતલબ કે ભક્તિને વરા છે એવું અનંત માહાત્મ્ય શ્રીકૃષ્ણનું છે.

ગ્રામ્યપ્રચાર.

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિની શહેર કરતાં ન્દાનાં ગામોમાં વધુ જરૂર છે. પ્રજાનો મ્હેરો ભાગ ગામ-ગ્રામોમાં વસે છે. ગ્રામ્યજનતા બ્રહ્મજ્ઞ, સાદી અને ધર્મપ્રેમી હોય છે. અખિત્ર ભારતવર્ષીય વર્ણાશ્રમ સ્વરાજ્ય સંઘ તથા સનાતની સભાઓ અને ઉપદેશકોને સવિનય નમ્ર પ્રાર્થના છે કે ઘણા વખતથી શહેરોમાં પ્રવૃત્તિ ચાલે છે. હવે તે ગ્રામ્યપ્રચારમાં પરિણમ્યો, પરિણામ રચનાત્મક કાર્ય સ્વરૂપમાં પ્રવૃદ્ધ જોશી. જે કાર્ય શહેરમાં કરતાં અનેક મુશ્કેલીઓ સહવી પડે છે તે ગામડાંઓમાં સહેલાઈથી થઈ શકે છે. જેમકે—જાણીએ તથા સદીએ વિગેરે. ૨૨ કરોડ જેટલી સનાતની પ્રજાને મુઠીભર સુધારકો દંડારી રહ્યા છે. ધાર્મિક જનતાનો મ્હેરો સમુદાય ગામડાંઓમાં વસે છે અને તેઓને વર્ણાશ્રમ સ્વરાજ્ય સંઘનો સંદેશો પાસવેા ધણો જરૂરી છે. ગ્રામ્ય પ્રજા આવાં ધાર્મિક કાર્યમાં સહાય થાય તેમ છે, હાલકર હપ ટકા જેટલી પ્રજાને અજ્ઞાન અવસ્થામાં રાખવી તે કોઈ ન ગણાય. મારા યોગ અનુભવથી હું એટલું જરૂર કહી શકું કે ગ્રામ્ય પ્રજા હવે 'મંદિરપ્રેરણા બીજ' 'વડીધારાસભા' 'અ. જી. વ. ર. સંઘ' વિગેરેનું નામ પણ જાણતી નથી. કાર્યકરો આ તરફ મુકાન ફેરવે અને જાદુપરિકર થાય. ગ્રામ્યવાસી જનો પોતાથી જનની સર્વ મદદ વિદ્વાન કાર્યકરોને આપના ચૂકે નહિ.

સૂચના:—જે જાણીએ પોતાના ગામમાં પ્રચારકર્ષ કરી શકે તેમજ સભાની વ્યવસ્થા કરી શકે, ફોર્મમાં સદીયો બરાબરી મોકલવી શકે તદ્દમજે પત્રચયવકાર કરવો. પ્રત્યુ સર્વને સહાયકિ પ્રદાન કરો એ પ્રાર્થનાએ વિરમું.

રમણલાલ જ્યેષ્ઠારામ શાસ્ત્રી, ઉમરેક.

ગીતા.

[લેખક—ભગવતીદાસ ગોવિન્દદાસ દેસાઈ,]

(વરજીવનદાસ તથા મધુસૂદન અણધારી રસ્તામાં મળે છે. વરજીવને મધુસૂદનને જાણીપૂજી કરી કહ્યું.)

વરજીવન—હીક મદયા ભાઈ ! મધુસૂદન—કેમ ભાઈ !

વરજીવન—ભુએને, શાસ્ત્રીજી દર અભાસ અને અગિયારસના વ્યાખ્યાનમાં તેમજ ગદ્ય કાગે 'પણ શાસ્ત્રીજી વારંવાર સર્વવર્માનું પરિવર્ગ્ય મામેદંતરણ મજા ! અદૃશ્ય સર્વપાપેશ્વરો મોક્ષદિવ્યામિ માનુષ્યઃ ॥ " બધા ધર્મોને મૂકી તું મારે શરણે આવ તું તને બધા પાપોથી મુક્ત કરીશ અને મોક્ષ આપીશ, શોક કરમાં " આ શ્લોક ઉપર ભાર દબ બોમતા દતા. તો આ શ્લોક કયા શાસ્ત્રનો છે ? " હું " તે કાણ " તને " તે કાણ, આ કાણ કાને કહે છે ?

મધુસૂદન—ભાઈ, વરજીવન ! તમે એટલું બધું બધવા અને આ શ્લોક કયા શાસ્ત્રનો છે. તેની કાંઈ ખબર નથી પડતી !

વરજીવન—ના ભાઈ ! તમને ખબર હોય તો કહોને ?

મધુસૂદન—આ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાનો શ્લોક છે. વરજીવન—શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા એ શું છે ?

મધુસૂદન—એ તો આખા જગતનું મદાયારત્ર છે.

વરજીવન—આખા જગતનું શાસ્ત્ર ? તેનો ભાર કેટલો ? મણ કે જેમણનો ?

મધુસૂદન—(વરજીવનના હાથમાં ગીતા આપીને) આ તેનો ભાર.

વરજીવન—શું આ તેજ પુસ્તક ? મધુસૂદન—હા, આ તેજ પુસ્તક.

વરજીવન—આ તો બહુજ લઘુ છે. આવડા પુસ્તકમાં આવે તોરદાર શ્લોક !

મધુસૂદન—હા ભાઈ, સાદ્યાત્ ભગવાને કલાં હોય એ શ્લોકમાં શું મણું હોય ?

વરજીવન—ભગવાને કાને કહેત છે ?

મધુસૂદન—સકલ અર્જુનને ભાઈ !

વરજીવન—ક્યારે ?

મધુસૂદન—આજથી ૫૦૫૮ વર્ષ પહેલાં ન્યારે મદાભારતનું યુદ્ધ થયું ત્યારે.

વરજીવન—કયે ઠેકણે લડ્યા ?

મધુસૂદન—કુરુક્ષેત્રમાં, ભાઈ !

વરજીવન—ભાઈ ! કુરુક્ષેત્ર ભારત વર્ષમાં આવ્યું ખરૂંને ?

મધુસૂદન—હા ભાઈ ! ત્યાંજ અર્જુનને પ્રથમે ગીતાસ્ત્રી ઉપદેશ આપેલો છે.

વરજીવન—ભાઈ ! આ મારે ઉપદેશ આપ્યા ?

મધુસૂદન—ઉપદેશ આપવાનું કારણ સાંભળો ! ન્યારે પાણ્ડવ અને કૌરવનું સૈન્ય ગોદન વાઈ ગયું, ત્યારે અર્જુન રથમાં બેઠેલો હતો અને પ્રથમ તેના સારથિ હતા, ત્યારે અર્જુનને ભગવાનને કહ્યું " હે પ્રભા ! મારે રથ બન્ને સેનાની મધ્યમાં ઉભો રાખો. ન્યારે પ્રથમ શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રે બન્ને સેનાની મધ્યમાં રથ ઉભો રાખ્યો ત્યારે અર્જુનને પોતાના સર્વાવદાનાંઓને પોતાની સામે. યુદ્ધ કરવાને ઉમેશા જોયા. તેથી સર્વાવદાનાને કેમ મારે ! તે બાબતનો મોદ થયો અને ગોરીય ધનુષને તીચે મૂકી દીધું ત્યારે ભગવાને તેનો મોદ દૂર કરવાને આ ગીતા તે વખતેજ ગાયેલી છે. ભાઈ, તમે તેને વાંચને પછી ખબર પડશે.

વરજીવન—ભાઈ મધુસૂદન, તમે આખું સરસ અને સુંદર ન્હાતું પુસ્તક બતાવ્યું તેને મારે તમારો જેટલો ઉપકાર માતું તેટલો ઓછો છે. ભાઈ આ શ્લોકમાં આ સંસારસ્ત્રી સમુદને તરવાનું ઓસડ બતાવ્યું છે તો બીજા શ્લોકમાં પણ શું નહીં હોય !

મધુસૂદન—ભાઈ! આપણા એટલે હિંદુસ્તાન-ભારતવર્ષના રહેવાસીઓના બાળ્યજ એવા છે કે તેઓ જિજ્ઞાસા આ પુસ્તક કે જે અટાણે એક આને અને બે આને, અને કેટલેક કેટલેક વિનાશ્યુએ મને છે. તો પણ તેનો લાભ થઈ શકતા નથી અને તેનો લાભ વિદેશીઓ લઈ જાય છે. વરજીવન—યું વિદેશીઓ?

મધુસૂદન—હા ભાઈ! વિદેશીઓ; મેં પોતે એવું સાંભળ્યું છે કે આફ્રિકામાં યાહૂદી જેવા પોતાના ખીસામાં ગીતા રાખે છે ભાઈ! આફ્રિકા, જર્મન, યુરોપ, ઇટલી બધામાં આનો પ્રચાર થઈ ગયો છે અને તેનો લાભ તેઓ લઈ જાય છે અને આપણે કે જે દેશમાં એ ગીતાની ઉત્પત્તિ થઈ છે. તેનો લાભ લઈ શકતા નથી. કેટલી ખેદજનક વાત છે?

વરજીવન—ખરેખર ભાઈ! મારા જેવા મૂર્ખોજ આનો લાભ નહિ લેવા હોય.

મધુસૂદન—હીક ભાઈ! હવે સાંજ પડવા આવી છે, મારે પ્રસાદ લેવાનો વખત થાય છે. ભાઈ વરજીવન! છેલ્લું તમને એટલુંજ કહું છું કે જગ્યા ત્યાંથી સવાર કરી આનો પાક, પાક નહીં તો હંમેશાં એક મોક પણ ગરાબર સમજી વાંચ્યા વિના નહીં રહેતા. જયશ્રી કૃષ્ણ

અભિપ્રાય.

૨.

દિવ્ય ભક્તવાદશુવનની 'નિકુંજ'ને પ્રતિપદ્ધ હરિયાળી અને સુગંધમય બનાવનાર" કીર્તન સુધામૃતના રસાસ્વાદયુક્ત અમરકૃતિથી કલિકાલના બીયણ બાહુપાશથી બદ્ધ થએલ જ્વાલાત્માને હૃદયપ્રદેશમાં નિકુંજધીયના દિવ્યામૃતદ્વારા ભાવાંકુર વિકસિત કરી, ભક્તિમાર્ગની વિશ્વવિખ્યાત વાટકાના "અનુમદ" માર્ગના નિષ્કંટકમાર્ગદારા, દિવ્ય ભક્તવાદ શુવનમાં ત્રિરાજતા રસરસિન્દ્ર પ્રભુ શ્રીયુગ્મ સ્વરૂપના સુમધુરાશુતિ સ્વરૂપના દર્શનામૃતનો આનંદ લેવા, સંગીતસંપ્રદ, અષ્ટછાપ સ્થાપિત કવિકાવ્ય ચુકામણિ શ્રી વિરુદ્ધેશ્વરજીના કીર્તન સુધારસ મહેદ-દશિમાં "કીર્તનરસ કણિકા" નો માધુર્યતમ સ્વાદ લેવા હુબકી મારી "મનુષ્ય" જન્મ સારથેક કરવું હોય તો "કીર્તનકુસુમાકર"ની રસકણિકાથી એ યુગલ સ્વરૂપના દિવ્ય અમૃતકિક "શબ્દભક્ત" ના સાક્ષાત મૂર્તિમંત રૂપે દર્શન આપશે. સુગલ સ્વરૂપના વર્ણનયુક્ત સંગીતદારા કવિ જયદેવની પત્ની પદ્માવતી સજીવન થઈ હતી. એજ અષ્ટપદીઓના જ્ઞાનમાનથી એક માલીની છોકરી પાછળ પાછળ રસરસિન્દ્ર પ્રભુ રૂપા છે. "કીર્તનકુસુમાકર" ના પદોના અધિષ્ઠાતા સુરદાસ પરમાનંદદાસ, ચતુરંગદાસ આદિ અણસખા, પોંધી, તાનસેન, લક્ષ્મીરામ, લલિતકિ-શોરીજી, લક્ષ્મીતમાધુરી વગેરે મહાન ભગવદ્ભક્તો, તદુપરાંત અલ્પચીનકાળમાં ભારત માર્તંડપ્રકિત ગુરુભાગજી, શ્રીજ્ઞાના લહેરીજી, યોગેશ્વરભાગીશી બાલકૃષ્ણલાલજી કાંકરાલી નરેશ, શ્રીકૃષ્ણલાલજી શ્રીગવરધનલાલજી વેરાવળરાગા, ભારતેન્દુ બાણ હરિચંદ્રજી તથા કવિસંપ્રદ દ્વારામખાંધ વગેરે કવિસંપ્રદ સામ્રોએ તેમજ અન્ય ભક્તજન તાજ, રસખાન, અલીખાન, મહામના રહિમ વગેરે ભગવદીયોએ ભગવતપદ વિશુદ્ધિ, કાવ્ય મધુરીમા યુક્ત 'પદ' [કીર્તન] કંઠજીવાર પ્રભુ બાલકૃષ્ણને પોતાના આંગણમાં ખેલાવ્યા છે. તે પોતની રસકણિકા પ્રચિત રસાત્મક દિવ્ય 'ભોક્તિક પદક'કણે 'કીર્તનકુસુમાકર'માં સંગૃહીત કરી વૈષ્ણવોના હસ્તમાં એ અમૃત્ય રતનમાળ શુદ્ધાદૈત' ના પચિત્તે ભક્તિરૂપી માર્તંક ના દિવ્ય તેજ યુક્ત અન્યવાળાથી પ્રાપ્ત થતાં કીર્તન મા સમગ્રની લખ્ય પદલાલિત્ય પૂર્ણ પદયુક્ત નિકુંજમાં ખીરાજતા 'અક્ષર ભક્ત' સ્વરૂપે સુગલ સ્વરૂપના દિવ્ય દર્શનામૃતનો લાભ વૈષ્ણવી સંજિને રા. રા. વસંતરામભાઈ સામીજીએ આરમ્ભાર 'ની સખત મહેનતથી આપેલ છે. વૈષ્ણવોને હૃદયરોમ, ભયરોમ કે કોઈ પણ જાતની આધિ પાપ મહાત્મા માટે આ કીર્તનકુસુમાકરની દિવ્યસુધાલદરી ખમ છે.

અમૃતલાલ હરજીવનદાસ પારેખ, મહુવાવાળા

હરિસ્મૃતિઃ સર્વવિપદ્વિમોક્ષણમ્ ।

હરિસ્મૃતિ.

(લેખકઃ પં, બાલમુકુન્દ શર્મા, સાહિત્યસુધાકર-વીરપુર)

એને શું ન હતું ! હતું તો રસ શો હતો ! રસ વિનાની સ્થિતિ તે સ્થિતિ નહિ તેની સ્થિતિ અને અભાવમાં શો તફાવત ? પ્રપંચના પદાર્થો જ પરિણામે નીરસ છે આમાં તો જેટલા વિશેષ પરિચયો અને સંબંધો તેટલાજ શોક, શોક એટલે ચિંતની વિકળતા, એવી ઉપાધિ કોને માટે અને શા કારણથી બેઠારવી ? કેળના ચાંભલામાંથી માખણ ન નીકળે, સંયોગિયોના વિયોગ તો અવસ્થ થવાના, સંયોગોમાં મનને ફસાવું શા માટે ! મન ન ફર્યું તો અનિદ્ર થવાનું ક્યાંથી ? અને અનિદ્ર નથી, તો રસક્ષતિ શી રીતે થવાની ! મન્ત્રી વસુમતી નારામુદર્પિદેવતાનિ ચ । કેન-પ્રરબ્ધઃ કથં નારં મર્ચલોકો ન વાસ્તવિ સખ્યાં પૃથ્વી એક દિવસ જરૂર ન દેખાવાની. સમુદ્ર અને દેવતાઓની એ સ્થિતિ, જળના પરપોટા જેવો મર્ચલોક કેમ નાશ નહિ પામે. કેમ અદરશ નહિ થાય ! સ્નેહઃ શોચન્તિ સ્નેહવાળાને શોક થાય, સ્વતંત્ર મન કોઈ રથને ઘેરાઈ જાય, દેશદિશા ન મૂકે, સારાસારનું જ્ઞાન ન રહે, વસ્તુવિશેષ વિસરી જવાય, એ આસક્ત કરનારજ એક માત્ર દેખાય એવી લગની, એવો એક પ્રકારનો આકર્ષક સંબંધ એજ સ્નેહ, ત્યાંજ શોક, ત્યાંજ પાપમાત્રી, નારાયણમાં સ્નેહ કરનારનાં પાપોની પાપમાત્રી એની વાસનાની પાપમાત્રી, એવી વિપરીત લાવનાની પાપમાત્રી, પણ પાપમાત્રી તો જરૂર, એ પાપમાત્રી તો હું છે, એવી પાપમાત્રીમાં રસ છે, એ પાપમાત્રીને પ્રાપ્ત થઈ વસ્તુ ન શોચન્તિ શોક રહિત થવાય છે, એ પદાર્થ જેવા માટે નારાયણે એ આંખો આપી છે, શોકોત્પાદક, શોકવિધ્વંસક અને શોકશોકદશક આમ ત્રણ રીતે તે પદાર્થો જેવાય. પ્રપંચને પરમાર્થરૂપે દેખે ત્હેને શોક 'થાય. ત્હેમનાં પુનરાવર્તન થવાનાં, પરમાત્માને પરમાર્થરૂપે દેખે ત્હેનો શોક જાય, ત્હેમને નિરતિથય આનન્દ મળવાનો, બન્નેને દેખે તોને રાગ-દ્વેષ વિદ્યા-જ્ઞાન બન્ને રહેવાનાં પછી એકનેજ મેળવવાનો પ્રયત્ન થવાનો, યજ્ઞ સ્નેહો મયં તજ સ્નેહો દુઃસ્વસ્માજનમ્ । સ્નેહમૂલિનિ દુઃસ્તાનિ તસ્મિંસ્તથાકે મદત્તુલ્લમ્ । સ્નેહ ત્યાંજ જાય, સ્નેહજ દુઃખનું નિવાસસ્થાન, પાત્ર, સ્નેહને લઈનેજ દુઃખ થવાનાં. સ્નેહ છોડેજ મોટું સુખ, એટલી ગરમી શા માટે ખરીદવી કે મનરૂપી વિપ્લુ-દેવત પ્રવિત થાય. નારાયણને સ્નેહ સ્વામસુન્દર સાથે હતો એને તો એ સ્નેહથી ધરોહારનાં દુઃખ મેળવવાં હતાં. એને તો ગોકુલમાં ગોવિંદ વિરહે ગોપોને યતાં દુઃખ જોષતાં હતાં, એને તો મળંગનાઓને પ્રાપ્ત થયેત્રો મદ-ગોચક ઘનરાજ-રમણને પરિત્યાગ-ભય લક્ષ્ય હતો. દુઃખ અને ભય ત્યાંજ ન હતાં, રૂપ ખીજું હતું, સ્નેહ એને હજી ન હતો એમ નહિ, પણ મુછાં લાલ મરચાંથી ભાસેત્રો એ પરિપકવ કોઈક રસાળ ફળનો અભિલાષુક હતો. પ્રપંચમાં પ્રાણીઓ એના લક્ષ્યમાં એના ખેયમાં અંતરાય ન નાખે માટે એ તેઓયકા અતડો રહેતો. મુશીખતે મેળવેલા સર્વસ્વને કોઈ પુત્રી ન લે, કે' ખોવાઈ ન જાય વાસનાવિવશ જીવે રખેને પોતાને બતાવી જાય તે કારણથી પોતાના બચાવ પુરતું તે ઔદત્ય બતાવતો, લક્ષ્ય અને ખેયને સાચવતા શોકોની મર્ષદષ્ટિને રહેવાજ ત્હેણે મૂરતા સ્વીકારી હતી, એ તો બુધ હતો, દુનિયાને બતાવવાજ એનાં અજુક સરખાં આચરણ હતાં. અત્યંત મૂઢ હતો એ, એને કાણુ ઝાળખે ? ગોપોમાં રહેનારા ગોપાલને ગોલોકપતિ રૂપે કાણુ ઝાળખતું ? સર્વ કોઈ પોતાનાં તેજ પ્રમાણે એમને નીલાજતાં, એ ગોપાલનો વાછરો નારાયણ ગોપાલની સોડીને સ્વાદ આપી ચૂક્યો હતો. એ સ્વાદેજ એ ઔદિક પારદૈહિક બૂલ્યો હતો, ખીજે કોઈ પોતાના પવિત્ર

અંગને કરસપથ કરે માટેજ એની મસ્તી હતી. તોફાનીથી હુનિયાં દૂર રહે, બૃંડાથી બૂત નાસે-લાલ થતો હોય તો એવી ખુદાઈ શી ખોટી! પત્યું, પ્રાપ્ત થયું. હરિસ્મૃતિ: સર્વવિપદમોક્ષણમ્ ।

નીતિકુશળ પુરુષો નિન્દે ત્હેને ત્હેને લય નહતો. તે બાજુતો હતો કે જમાનાએ વખાણેલા નીતિ-કુશળ પુરુષો તેનો નીતિની પામરી ઓઢેશ નવા પ્રકારના ધૂતોજ છે, તેઓ તો યોતાની યોતાના સરખાઓનીજ પ્રશંસા કરવાના. છતાં તેવાઓ પણ કોઇ દિવસ નારાયણને વખાણે તો તે પામી જતો કે આ કોઇ સ્વાર્થપટ છે, સત્યને આગળ કરી સદગુણો જોઇ અન્યની પ્રશંસા કરનાર તો વિરલાભ હોય છે, અહિં તો આપસમાં ઉઠાના વિવાદમાં લખમકણું ગવૈયા છે, એમની પ્રશંસા એ ખરી પ્રશંસા નથી, છળ છે, જળ છે, ફસામણ છે, બૂલ બૂલામણ છે, ખોટાને સારા અને સારાને ખોટા કહેવડાવવા છે, નમાલાને પ્રસિદ્ધ કરવા છે, પ્રસિદ્ધની કસોટી કરી ખતતા યત્ને ત્હેમને ઉતારી પાડવા છે, રાત્ર સારથિ યથા કર્ણુના તેજોવધ સમું એમનું તાર-તમ્બ છે. નારાયણનો લાડિયો નારાયણ તેવું શા માટે કરે? તેનો અનુભવ મેળવવા ધ્વજાંડાંની આબ્યન્તર-આલ્ય સ્થિતિ તપાસવા મથતો હતો, એ તો ગુણગ્રાહી હતો એને તો અન્ધકારમાંથી પ્રકાશમાં જવું હતું, એને તો ખોટામાંથી ખરૂં ખોળવું હતું, ભરેને વર્ષો અને વધ વ્યતીત થાય, ભરેને કન્મ અને ઝંખનાઓ વાય, ભરેને આપત્તિ કે સંપત્તિ સાંપડે, ભરેને વેદના કે વાસના વળગે, ભરેને સંસાર કે સરિશ સળગે, એની ધૂનમાં એની કૃયમાં પીઠેહક નહતી, દમદમ કદમ એનાં આગળજ પડતાં “હરિનો મારગ છે યરાનો નદિ કાયરના કાગ જોને !” એને તો અહિંનાં આન્દેશનો સ્હામે ટકવા હૃદયને દાલ ખનાવવું હતું, એને તો દાડ, માંસ રુધિર લાપાં દેદનો અભિમાન છોડવો હતો, એને તો જૂઠાજૂની મમતાની માયા મૂકવી હતી, એને તો આ પરિણામ-શીમ જગતના તમાચા દૂર રહી જેવા હતા, એને “માંલ પડે તે મદાસુખ પામે” એમ કહે પાલવે તેમ નહતું. હમ્મેશા ધર્મનું આચરણ કરવું, લોક ધર્મ દૂર કરવા, સત્પુરુષોને શોધી ત્હેમનો સંગ કરવો, કામનૃપ્ત્યા છોડવી, ખીનના ગુણ અને દોષો વિચારે શો લાભ ! એ તો સેવા અને કથા રસનો પિપાસુ હતો ખીનઓએ કરેલી પ્રશંસા જુનુસુની જૂખ ન લાંગે, પિપાસુની પ્યાસ ન પૂરે, ખીનઓએ કરેલી પ્રશંસાએ એને ખતાગ્યો હતો, એને રઝળાવ્યો હતો, એને ઉપાલમ્બ-પાત્ર કયો હતો, ફરી ફરી કસાય તે નારાયણનો નારાયણ નહિ, નારાયણને આ ગુણ માટે એની આત્માવરચા યાદ હતી રહમજુ બાણસો અસાદમાંથી પણ સાર શોધે છે, એમની નિશાળ ઘઘાંક, આ શાળાનું શિક્ષણ ધ્યતાબદ્ધ નથી, સૃષ્ટિની રાગ્યાતથી આરંભી અનેક ઘઘહેલોના અવસાન સુધી પણ આ શિક્ષણ અન્યની સમાપ્તિ ન થાય, યમકદાર અને ઝમકદાર શિક્ષણ, અન્યએકજ, માંદે ખીલકુલ નહિ, ભણે તે ભાગ્યશાળી, અહિંનું ભણતર ત્યાં કામ ન લાગે, અહિંના ભણેલા ત્યાં બૂલે અને તે અન્ય ભણેલા ક્યાંયે ન જુસે, એવું રૂઝું ભણતર, એમાં જન્મ એ ભાગ, અવરચા એ પ્રકરણ બધું એવું ને એવુંજ, સુત પુરુષો તો અવરચાઓથી પણ સ્તમ્ભ છે, પારસી-એના અવરચા નદિ ઇવનની ત્રણ પ્રકારે કોલી મુખ્ય અવરચા, યદ્યપિ એ રહેતી નથી પણ ઉપકારક શિક્ષણ તો અવરચ આપે છે, નારાયણ ને ખીનએ કરેલાં વખાણથી ન ફૂલાવું એ ઉપદેશ એની આત્માવરચાએ આપ્યો હતો. જન્યું હતું એમ કે નહાને નારાયણ નિશાળે જતો એની પડોશમાં એક જદા રહેતી, મરનીખોર નારાયણને કોઇ છંછેડતું કે ખોલાવતું નહતું પણ એ પામી કેથી નિશાળે જતા નારાયણને લાઈ કદીને ભાલાવે, કાલો દીકરો કદીને એના માયા ઉપર દાઢ દેરને રતન જેવો છોકરો કદી રામજા કરે, વખાણ કોને ન મમે, નારાયણ ખુશ ખુશ યદ્ય અન્ય, એના દેરા દેરા ખાપ એક દિવસ નહાને નારાયણ નિશાળે જતા નીકળ્યો, ત્યાં તો દારીમ

એની શઢ જોઈ ઉઠાં દતાં, ડોશીએ નારાયણના હાયમાંથી “ જોઈ દીકરા શું જલે છે કહી દક્ષતર લીધું, કેવા રૂપાળા દરકત કહી એની રહેત ફરવરા માંડી, પછી રાવકું” મ્હોં સખી ડોશીમા વર્ધાં, દીકરા નારાયણ ! આ મ્હારી બેંશને ડોરામાં ન મૂકી આવે, હું ત્હાં દક્ષતર લઈ જોશું છું, જોજો હોં બાપ ! નાથી ન આવે એને પાછા આવવાની ટેવ છે, કેમે કરી ડોરામાં નથી રહેતી, નારાયણે જાણ્યું હમણું મૂકીને આવું છું. પછી નિરાળે જઈયા, ન્હાનીથી લાકડી લઈને નારાયણ, ડોશીની બેંશને ડોરામાં મૂકવા ગયો, સીમમાંથી ડોર જરા દૂર ગયેલાં, નારાયણ બેંશને લઈ ત્યાં ગયો, ગોવાળને ડોશીની બેંશની ભક્ષામણ કરી, નારાયણ પાછો વળ્યો, કે બેંશને પણ જાણે ઘેર જવાનો સાથ મળ્યો તે પણ પાછી વળી, ગોવાળ બીચારો દેટલાં પશુ પાલવે ! નારાયણ પાછો ફરી દાંકિ વળી પાછો વળે કે બેંશ પણ પાછી વળે, નારાયણ જીવી હતો, બેંશ કેમ ડોરો ભેગી ન રહે ! એ ડોર છે એણે ડોરામાંજ રહેવું જોઈએ, હું માણસ છું મ્હારી પાછળ આવવાનો એનો શો દક્ષ ? એમ વિચારતો એક બે સપાટા લગાવી દે, બેંશ એટલી ભણી કે માથું ન હલાવતી, માર ખાઈ પાછી જતી પણ નારાયણને છોડતી નહિ, આ રમત રડાજ સુધી ચાલી, ડોર ચરીને પાછાં વળ્યાં, નારાયણ પણ ગોવાળની સાથે ગોવાળ જોવો રહાજે બેંશ લઈ પાછો વળ્યો. ડોશીમાએ કહ્યું દીકરા ! આજ બેંશ પાછી ન આવી, ધરાર દેખાય છે હોં, એની કુખો કુચી જોલી દેખાય છે બાપને વાવા, લે આ દક્ષતર, હું તો ત્હારી વાટ જોતી હતી, જાણ્યું હમણું આવશે. નારાયણ અઠળાપો અને ડોશી ઉપર ચીડ ચડી. ડોશી પાછી છે એમ પામી ગયો, એણેજ મ્હારો રિવેસ બગાડ્યો છે એમ ખાતો ધઈ, શું કરે ! દક્ષતર લઈ ઘેર ગયો પિતાએ પ્રસાદ આપ્યો. માએ રખડુ કલો, બીજો દિવસે નિરાળામાં પણ ગેદલાજર રહેવાથી શિક્ષકે શિક્ષણ દીધું. વખાણે તો એની રેવડી ફાણાણ કરી નાખી, ત્યારબાદ ડોશી જીવી ત્હાં સુધી નારાયણ એની સાથે જોડ્યો નહિ અને એના રૂદામ પણ ન જોયું, નારાયણ રૂદમજ ગયો કે આ બધો કામ કાઢવાની કળાઓ છે, જો કાંઈ એને વખાણે કે બચકારે તો નારાયણ રોકડું પરખાવતો કે બાપ ! ત્હમ્હારી બેંશ દરાર છે કે શું ! મ્હને ચારવા જોડકલો છે ! ના બાપુ ના, મ્હારાથી ત્હમારું કામ નહિ બને, ત્હમે મ્હને જોરા કહેશો ને તેમ કહો. એમ કહીને કાંઈની પણ વાત સાંભળ્યા વિના ત્યાંથી પોતાના કામે જતો. લોકો એના રૂદામું જોઈ રહેતા, હાલે તેમ જોલતા, નારાયણને એની શી દરકાર ! આમ ધોમે ધોમે એના ગેદરકારી વધી હતી, અસત્ય બાળત નારાયણની પાસે કાંઈ સત્ય કરાવી શકતું નહિ, એ કાંઈની દાજીદા કરનારો ન હતો. એને તો એના જીવનને વનરાજ સમુ જનાવતું હતું, વનરાજનો રાજ્યાભિષેક કે તેવો સરકાર વિશેષ કોઈ કરતું નથી, પણ એની ત્રાડથી એની વનરાજ રહાજી મજાનાથી એની દલારીમાં કુંજરવજ ભેદવારી ફુંકિવારીથી સહુ ડોઈ એને વનરાજ કહે છે, નારાયણે ચોક્કસ નિશ્ચય કર્યો હતો કે પ્રપંચનાં આણી કામળતાનો દુરુપયોગ કરે છે, મૂકપણને મૂર્ખતા માને છે, શાજીવને સારસીનતાજ ધારે છે, સુધાકર મૃગનું રક્ષણ કરે તો લોકો એને મૃગધાંજનનો ઇલકાજ આવે, પણ કેસરી, કંકોર રીતે મૃગનાં ટેળાંના શિકાર કરનાર, બીચારાના સ્વતન્ત્ર આનન્દની કુસરયા કરનાર તો મૃગરાજજ કહેવાવાનો, એટલે ત્રાસને માને, મૃદુતાને નહિ. કાંઈ નાસ્તિક તુલસી-પત્રને યોગી પવિત્રતાને શેળી શકે પણ કૌશ્યને, મસળી તો જુએ, એ એને અ સતક બનાવી દે, કેવો પણ કુર્જાનેજ ખાઈ જાય, બળીઆના બે લાગ, શા માટે બજલીણ બનવું ? શરીર સુકતને આધીન સજાળ નિર્જાળ રહે, પણ હૃદય બનાવ્યું બની શકે, નાયમાલ્યા ઘલહોનેન લખ્યું. શારીરક વાચિક કે માનસિક બળવાળોજ ઇષ્ટ પ્રાપ્તિ કરી શકે, કામળતા કાંઈ સહુદય પાસે મૂકવી કે એ એનું મૂલ્ય આંખી શકે, કામળતા સુકામળ મજરાજ-

કુમારની સેવામાં રાખવી કે એ સર્વજેષ્ઠ કૃપા-કટાક્ષ કરે, આ પરરપર આજ નજ દલન કરી જનાર અને ઓઝકાર પશુ ન કરનાર દંબી પ્રવાહિજનો પાસે કામક્ષતા કૃપી ! અહિં તો દળેન સર્વે વસાં ! પશુ ખખરદાર ! આકરી કસોટીમાં ઉતરવાનો આ સિદ્ધાંત છે, લૌકિક યોગ-ક્ષેમમાં પશુ સુરક્ષી છે. ભૂખ અને તૃષ્ણા વેદવાં પડશે, નિન્દા અને અપમાન રહેવાં પડશે, આક્ષેપનાં પ્રક્ષેપ યંવાયો ચિત્તને વિક્ષેપ થશે, અભ્યાસની અયોગ્યતા નાખસ જનાવશે, વાસનાઓ કાનપટ્ટી આમળી પાછા ફરવશે, વધારે તો શું પશુ ત્વમારાં સહોદર ત્વમારો સહચરી અને ત્વમાર્જ નહેને ત્વમે કે માનતાં હો તે તમામ તાણાતાણુ કરી ત્વમને વૉળી પીંળી નાંખશે, એક ઉગતા પ્રથમ તો ત્વમનેજ ઉદ્દેગ કરાવશે; આ બધું સહન કરવાની શક્તિ જોષ્યે, સુરક્ષીમાં મગર-રહેવાની મસ્તી જોષ્યે. હોય તો નારાયણને માર્ગે ત્વમે પશુ જઈ સકો, નારાયણને આ બધા ગુણો એના બાળપણેજ શીખ્યા હતા, એવા સંયોગોમાં એ ઉછેરયો હતો કે એણે આ રસ્તો ન મળ્યો હોત તો એના અસ્તિત્વની આશંકા રહેત, કપરી કસોટીમાંથી પાર ઉતર્યો હતો એ, કટલીએ લાંધણો કરવી પડેલી, કટલાય તિરસ્કાર સહેલા. પશુ વિધાતા બલેને લય બતાવે, ધીર તો ધીરજ રહેવાનો. એના ધૈર્યનો નારા ન થાય, ત્રીભક્તનું નદી નાળાં સરોવર સુકવી નાંખે, પશુ ધીર ગંભીર સમુદ્ર એ તો ઘૂંપવતોજ રહેવાનો, એના ધૈર્યને હઠાવવા, તેની ઉદ્ધતતા ઓછી કરવા ત્રીભની તાકાત નહિ, નારાયણ આનાડી આપને પ્રથમ તો પૂતળાંની જેઠે બેસા કરતો પછી એને વિવેકથી એના શુશ્રુષોપ સ્વમજવતો, આમ કરે ન માને તો એના ઉપાયથી વશ કરી દેતો. આ એની આત્માવરણ્યએ દીધેલી બક્ષીસ, આમ છતાંયે ન માને તો એ પોતે આપને આપ ન માનતો. સમન્ધ શિષ્ટાચાર વિગેરે મનુષ્યોમાંજ હોય એમ તે ધારતો, પશુ એના ધારવાથી શું વળે ! એ ઉપેક્ષિત અન્તઃ પશુઓ ધણીવાર એને અધારે બનાવતાં. એની આકુળતા વધારતાં, નારાયણને એ હજી હતું. એનો સ્વતંત્ર માર્ગ સાફ અને મોકળો થતો, પોતાનામાં ખીજાને સંતોષ પમાડવાને શુણુ ન હોય તે પામરોને શુણુવાનોમાંથી દોષ કાઢી તે કહી સ્વજનોને સંતોષ આપતો પડે છે. આમ સંસારમાં પ્રથમથી જ આલ્યા કરે છે, કુવટાને ઘૂંપેરા મોટો હોય છે, ખર્ચ પાણી વધારે થઈ રહે છે, દંબી માણસોનાં હથેલી વિવેકવાળાં હોય છે અને ધૂતારાઓ મીઠાં વચ્ચે બોલે છે. આનું કારણ, પોતાના દોષો દૂરપાવવા છે, શુણુવાનેના શુણુ સુવર્ણ ઉપર દોષ-પ્રગય મોપડવો છે, આટલા મોટેજ આ પ્રપંચ છે, નકલી-વસ્તુમાં ઝગઝગટ વધારે હોય છે તે કાણુ જાણું નથી ! આવી બાબતોથી હૃદયને બળ આપતા મોટે તે બળથી બસાનુજનું કૃપાબળ મેજવવા મોટેજ આસો વિપરેશ છે કે દરિદ્ર્યતિઃ સર્વેવિપદિમોક્ષણમ્ ।

(અપૂર્ણ)

ચર્ચાપત્ર.

તિલકપર આક્ષેપ.

વેળુવ બંધુઓ ! અદ્યત યાઓ "શુભચારી" પત્રમાં વૈષ્ણવ સાક્ષર મણાતા હમનલાલ વિ. રાવજ વખે છે કે શ્રી મોક્ષનાથજીએ મુરલીમ ધર્મના ચિદ્વર ટરીકે મસીદના ટોડા (મીનારા) ના આકારનું તિલક કૃત્તિ, તેમજ બીજી બાબતોનો ઉલ્લેખ કરી વેળુવાની નિંદા કરાડવાને પ્રયાસ કર્યો છે. બ્યારે શ્રીમોક્ષેશજીને સર્વસ્વ માનનાર બરમાઓ વગેરે સમાજ આચરણિકા સેવી રહ્યા છે, તેથી આ મસીદના મીનારા ઉપરનો ભાંત કલેમાં પ્રવેશ થવા નથી પામી. બરમાઓ વેળુઓની આ કેવી વિચિત્ર મનેદલા ! બાકી બીજાઓ શ્રીમોક્ષેશજીને સર્વસ્વ માનતા હોય તો બાંચ પોમારનારની બેચી જલવી નેપજે. આ મોટે તેવા લેખોને ચોખ્ખ નસીવતે ન પડેચાંદલા ! શ્રીમોક્ષેશજીને મોટે અમે તેવી શીમા થાય તો

તે અંશવદ્વાની ભૂતિને ક્યાં પણ છે? શ્રીગોકુલેશ પ્રશ્નની ન્યુનિ તેમજ સમસ્ત માલાતિલકધારી વૈષ્ણવો એ માલાતિલકના રણજીદાર ઉપરના આભિષેક કરનારા, છાપનારા, અને અવળું પ્રચાર કાર્ય કરનારાઓની ખબર લઈ તેમની અપમાન મનોદશના ચિત્રને જગત સમક્ષ ખડું કરવું નેપ્રત્યે. ખેડારક બીના એ છે કે મહાગુજરાતનું “ગુજરાતી” પણ આવા જાદા પ્રચારકાર્યમાં રસ લઈ એતિહાસિક મહાપુરુષને અન્યાય કરી રહેલ છે. એજ “ગુજરાતી” ની તેનેદેવિતા છે, એક દિંદુ ધર્મના એતિહાસિક મહાપુરુષનું ભયંકર અપમાન એક દાર્દ્ર્ય તંત્રી કરે અને ધાર્મિક પ્રભુ યાત્રિથી સદન કરે એજ વિસમી સદીની વિચિત્રતા! “ગુજરાતી” ના અવળા પ્રચારક કાર્ય માટે વિરોધ કરવો નેપ્રત્યે,

ગ્રા. શ્રીમજ્જનાય લાલબાબાએ તા. ૧૬-૧૨-૩૪ ના “ગુજાઈ સમચાર” માં વળી શ્રીગોકુલનાયલની સુહિના દંગારા છૂટા તિલકને ‘સરદ’ કહ્યો છે! વળી મનિરોલવાળા સાશર કેશવરામ યાત્રીએ તેને “કુપ્રધા” કહી છે. આવા દુમલા શીબાવાસાહેબ તથા યાત્રીજી કરે તે તેમને હેથ પણ શાશરપદ નથી. શ્રી. એક વેષ્ણુવ.

સાંપ્રદાયિક પ્રવૃત્તિ.

પત્રિકા—૬૫૬૧જના શ્રી. ગીતા વર્ષ તરફથી ગત શ્રીગોકુલેશ મહોત્સવપ્રસંગે ઉત્સવપત્રિકા પ્રકટ થયલી તે આ અંકમાં સામીલ કરવામાં આવી છે.

સન્માન પૂર્ણ પદવી—વીરપુત્રના (વાઘાસીનોર રાજ્ય) રહીય અને શ્રીગોકુલેશપૂજના અનુયાયી સંપ્રદાયિક વિદ્વાન તથા સંસ્કૃતકવિ તથા લેખક શીયુત બાલમુકુંદ યાત્રીજી, કે જેઓ દાલમાં ગુજાઈમાં શ્રીગોકુલધીરાજ મહારાજના મંદિરમાં આયુષ્માન ગ્રા. શ્રીગોકુલનાયલને અપયન કરાવે છે તેમને નરિયાદવાળા ગ્રા. શ્રીઅનિકદ્વાચાર્યજી મહારાજે “સાહિત્યસુધાકર” બહુ માન પૂર્ણ પદવી આપી છે.

મહોત્સવ—૬૫૬૧જમાં સોદામણી શ્રી હડ્ડની રાજે એક બંદેર સમા શ્રીગોકુલનાયલના મંદિરમાં થઈ અને શા. વર્ષવરામ યાત્રી તથા યાત્રી નરેશભ પુરાણીજીએ શ્રીગોકુલનાયલના છવન ચરિત્રનો સુંદર ખ્યાલ લાપણુ દોરા આપ્યો.

શ્રીવિઠ્ઠલેશ મહોત્સવ—શ્રીકથાજ્ઞાપયલના મંદિર પાસે એક અલંકૃત ભંબ મંડપમાં ધમ્મપીઠા ધીમર ગ્રા. શ્રીવલ્લભલાલ મહારાજના પ્રમુખપદે ૩ દિન પર્વત ઉજવાયો. બાલિમઓના યુદ્ધ મધુર ઉચ્ચારના સંસ્કૃત ગરબાઓએ લણુજી ધ્યાન જેન્નું. પ્રથમ દિન પ્રધાન વક્તા નરિયાદવાળા રમાત વિદ્વાન શા. શા. સુંદરલાલ નેપી દત્તા. ઉત્સવના સોજ શા. વર્ષવરામ યાત્રી દત્તા. ત્રીજે દિવસે ગ્રા. ગોવિંદલાલ લદ્દ એમ. એ. દત્તા. આવી આકર્ષક યોજના માટે યાત્રીજી બદીનાયલ તથા સુપ્રસિદ્ધ વૈષ્ણુવ યુવક લાઈ સતિલાલના પ્રયાસો ધન્યવાદ ધો છે.

અમદાવાદમાં મહારાજેશન—અમદાવાદમાં ભરાયર્થા અ. ભા. વ. રવ. સંધ્યા ઉમા અધિનેશનનો સવિસ્તાર દેવાલ દવે પછી પ્રકાશ થયો.

સુરતમાં મહામહોત્સવ—નિમિત્તે શીબાલક્ષ્મી ગુણદેવ મહાસલા તથા બા. મંજારામ ભારતીઆ પુસ્તકાલયનો વાર્ષિક ઉત્સવ તથા શ્રી. બા. ગીર્ણુ વિદ્યાલયનો પારિતોષિક સંચારવા શ્રીમદ્ ગોસ્વામી કુલબુદ્ધ વિદ્યાનિધિ શ્રીનજરલલાલજી મહારાજશ્રીના સન્માપતિ પણા હેઠળ તા. ૨૬ મી તથા ૩૦ મી દસેમ્બર સંક્રમ્ય શ્રીગોવિંદપુત્રનામં ઉજવાયો દત્તા. પ્રથમ દિને વિદ્યાર્થીઓએ મંજારાચરણ ક્યાં બાદ યાત્રીજીએ શ્રીગતલાલે સમાનો હેતુ તથા ભયંકર વર્ષી સંભળાળો બાદ પ્રમુખશ્રીએ શ્રીયુંસાઈજીને પૂલદાર ધર્મા દત્તા. ત્યાર બાદ શા. મં. ના પ્રમુખ સરદાર રેડાર સાહેબે પ્રમુખશ્રીને તથા ચિ. ગ્રા. શ્રીગોવિંદરાયજી તથા ચિ. ગ્રા. શ્રીમધુસૂદનલાલજીને પૂલદાર ધર્મા દત્તા. ત્યારબાદ પાઠશાળાના વિદ્યાર્થીઓએ સંસ્કૃત સંવાદો ક્યાં દત્તા ને પ્રમુખશ્રીએ “શ્રીવિઠ્ઠલનાયલના પ્રાકટ્ય” સંબંધમાં એલોશીનું પંડિતત્વ તથા કળાનિપુણતા, વિગેરે સંબંધમાં એક સુંદર અને સ્વકર્ષક બ્યાજ્યાન આપ્યું હતું. બીજે દિને મંજારાચરણ તથા બાદ શ્રીયુંસાઈજીને પ્રમુખ શ્રીએ પૂલદાર ધર્મા દત્તા. ત્યારબાદ પ્રમુખશ્રીને પૂલદાર ધર્મા દત્તા વિદ્યાર્થીઓ “વિદ્વન્મંડલ” તથા ઉત્તરરામચરિત્રમાંથી સંવાદો ક્યાં દત્તા. ત્યારબાદ પાઠશાળાના અધ્યાપક યાત્રીજી મનસુખરામે પ્રસંગોચિત પાઠશાળાને લગતું વિવેચન કર્યું હતું. ત્યારબાદ માનદ

મંત્રી દેવીદાસ બાણભાઈ દેરામદલાલે મદાસલા પાઠશાળા તથા પુસ્તકાલયનો રિપોર્ટ વાંચી સંબંધીયો સમાની પ્રગતિ રેટથી સુંદર થઈ છે તે કહી બતાવી હતી. ત્યારબાદ પ્રમુખશ્રીનાં શ્રી હસ્તે પાઠશાળાના વિદ્યાર્થીઓને તથા મદાસલાની ગ્રન્થાલયી વિભાગની પરીક્ષાઓમાં ખાસ ચતાર બાળકોને ઇનામો અપાયાં હતાં તેમજ તીર્થની - પરીક્ષામાં ખાસ ચતાર ત્રણ વિદ્યાર્થીઓને ફરકને રા. પાંચનું ઇનામ પ્રમુખશ્રીએ પોતાના તરફથી આપ્યું હતું.

સાક્ષીજી સીમનલાલે જનરલ મદાસલા સંબંધમાં પોતાનું વક્તવ્ય રજૂ કર્યું હતું ત્યારબાદ સરદાર રેડાર સાહેબે હુંકમાં પ્રસંગેચિત બોલ્યા હતા. અને અન્ય વક્તાઓનાં બાપણ થયા બાદ પ્રમુખશ્રીએ તથા કાલના અધુરા બાપણની પૂર્ણહિત કરીને આજથી જનરલ મદાસલામાં નવું બંધારણ થકાયું છે તે બહેર કર્યું હતું ને નવા બંધારણનો લેવાલ સભામાં વહેંચાયો હતો. પ્રમુખશ્રીએ આભાર માન્યા બાદ શ્રી શુભાષ્ટની નય બોલાવી સભા વિસર્જન થઈ હતી.

પાઠશાળાની ખરી હકીકત—આપના આરિત્ય કાર્તિકના શુદ્ધાદૈતમાં પાઠશાળા ચાલુ ભાઈલાલ નાથા-લાઈની ફરિયાદો સંબંધી તપાસ કરતાં નીચેની વિવત પાયા પાયા ઉપર હું જણાવવા રત્ન લઉં છું. બોલાવેલી પારણાની સાંજે આવીસો તેલાની નથી પણ ગોળ સંવાસો તેલાની છે. વહીવટકારોએ વાત બીજકલ કહાવી નથી. પણ આ વાતની ખબર આખા ગામને છે, અને ફેલ્દારી ખાંડ પણ લખે છે. કારણેથી મદાસલાશ્રીને આ સંબંધી વહીવટ કરનાસંજેએ બેધા ખુલાસો કર્યો છે, અને હું ચાકસે ખાત્રીથી કહું છું કે અદિને પદિવટ બીજકલ ખાત્રી રહિત છે. વહીવટની ખાત્રીએ ગોળ ગોળ રાખેમાં નહિ મુખતી ચાકખી જણાવે તે તેઓ એક જલતની રોજા બલવી રા. પણ તેમને (ભાઈલાલભાઈ નાથા-ભાઈએ) અંગત દેખને ખાતર કંઈ તપાસ કર્યા વિના જાડી ખબર આપી પત્રનાં દ્વાર પોતાને માટે કંમેશની બંધ ના કરવાની ખત્રી ખાસ ભક્ષામણ છે. લી. ગિરિધરલાલ નાનાલાલ રાહ.

શ્રીબાળકૃષ્ણ શુદ્ધાદૈત મદાસલા તથા શ્રી સનાતન વેદિક ધર્મ સમાના સંયુક્ત પ્રબંધ હોળ સુરત શહેરના સનાતન ધર્માવલંબીઓની એક બહેર સભા શ્રીયુત મંડારામ શીવલાલ ખાંડવાળા બી. એ. ના. પ્રમુખ પણા હોળ શ્રીબાળકૃષ્ણ શુદ્ધાદૈત મદાસલા (રયાતિક) ના પ્રમુખ સરદાર શ્રીયુત ધીરજલાલ કબીલદાસ રેડાર બી. એ. ના ગોલોલાવાસ થવાથી અચાનક થયેલા વિયોગ સંબંધી રોક પ્રસિદ્ધિ કરવા વા. ૧૦-૧-૩૫ ને દિને સાંજના ચત્રા છે વણિ શીયોવિંદ ભુવનમાં મળી હતી. જે પ્રસંગે શહેરના સનાતની આગેવાનો દાનજ હતા. તે પ્રસંગે પ્રમુખશ્રીના પ્રારંભિક વિવેચન બાદ શ્રીયુત આત્મા-રામ ગોવીરામ દિવાનંદ બી. એ. એ. આ સમયે ઠાવ રજૂ કર્યો હતો શ્રીયુત પ્રોફેસર વૈષ્ણવ, શ્રીયુત ચંદુલાલ લલ્લેભાઈ સુનીમ, સાક્ષીજી સીમનલાલ, સાક્ષીજી મનેસુખરામ, રા. બા. ચંદ્રવિદ્યાનંદ પંડયા શ્રીયુત ઇશ્વરલાલ નાથાભાઈ ઇનખાળવાળા, શ્રીયુત ગવમોહનદાસ દલપતરામ દલાલ બી. એ. સાક્ષીજી કપિલાશંકર નેશંકર, દેવીદાસ બાણભાઈ દેરામદલાલ તથા ગોવીરામ દુગ્ગલરામ દલાલ વીરે. પ્રસંગે ચિત બોલ્યા હતા. ને સંકલ્પના ધર્મ સંબંધી તેમજ બહેર સેવાના વખાણ થયા હતા. ત્યાર બાદ સભાએ ઉભા થઈ ઉઠાવને રેડાર આગળે હતા ને પ્રમુખશ્રીએ મહુમત્ એક રમારક રજૂ કરવા લલામણ કરી ઠાવ પસાર થયેલો બહેર કર્યો હતો બાદ પ્રમુખશ્રીએ આભાર માની સભા વિસર્જન થઈ હતી.

શ્રીબાળકૃષ્ણ શુદ્ધાદૈત મદાસલા તથા શ્રી સનાતન વેદિક ધર્મ સમાના સંયુક્ત પ્રબંધ હોળ સુરત શહેરના ધર્માવલંબીઓની આ બહેર સભા ઠાવ કરે છે કે શ્રીબાળકૃષ્ણ શુદ્ધાદૈત મદાસલાના ચાલનાવન સલાસલ તથા પ્રમુખશ્રી સરદાર ધીરજલાલ કબીલદાસ રેડાર બી. એ. ના સંવત ૧૯૬૧ ના પોષ. સુદ ૧૦ ને વાર સોમ વા. ૧૪ મી બનેવારી સન. ૧૯૩૫ ને રેજા સવારના ગોલોલાવાસ થવાથી થયેલા અસહ વિયોગથી આ સભાને તેમજ શહેરની સનાતન જનવાને એવા કાર્યદક્ષ પુરુષની મદાન જોટ જલ છે તેથી આ સભા કાર્તિક શોક પ્રસિદ્ધિ કરે છે ને તેમના કુટુંબ પ્રત્યે દિલસોજી બતાવે છે. આ ઠાવની નકલ શ્રીબાળકૃષ્ણ શુદ્ધાદૈત મદાસલાના ઉપ પ્રમુખ તથા શ્રી સનાતન વેદિક ધર્મ સમાના ન્યવરચાપક મંડળના પ્રમુખશ્રીની સહીથી આજની સવાના પ્રમુખશ્રીને યત્તા રિતાસા પત્ર સાથે એમના કુટુંબ પર ગોઠવી આપવા સત્તા આપે છે.

સદગત વૈષ્ણ ઇગનલાલ રાયચંદ—ગાળટ (યોગસા) વરુના મુપ્રસિદ્ધ વૈદ અને પરમ વૈષ્ણવ શ્રીયુત્ત ઇગનલાલસાહેબના અચાનક પારલોકવાસથી વૈષ્ણવોને હૃદયમાં સખ્ત આઘાત થયો છે. તેઓ એક અનન્ય વૈષ્ણવ હોઈને સાંપ્રદાયિક સિદ્ધાંતોના પ્રચાર કરવામાં થયેલો જ રસ લેતા હતા. સંપ્રદાયને નામે ચાલતા પાખંડોના તેઓ કદરૂ નિરોધી હતા. બીબ્લ આમેની પેટ માળટમાં તેઓ પાખંડ ફેલાય નહિ તેની સાબતેથી રાખતા હતા. ' શુદ્ધદેવ ' માં કેવા લેખ આવવા જોઈએ તે વિષે વારંવાર ચર્ચના તેઓ લખતા હતા. ગાળટમાં એ દાલ શ્રીગોકુલનાથજીનું મંદિર તેવાર થયું છે તેમાં તેમના દિરસો ચોરો નથી. તેઓ પહેલાં તો ગામડાંમાં સાળાના અધ્યાપક હતા, પણ પાછળથી વૈદ્યશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરીને વૈદ્યના ધંધામાં પડયા હતા. તેઓ પરીપક્ષર રહિતા એક વૈષ્ણવ સમ્મત હતા તેમના એક પત્નમાં નીચે મુજબ હતું વિચાર કરાવ્યા છે:-

" હે વિધવ હુબ્ધ મન ! પરમકૃપાળુ પરમાત્માની અલોકિત લીલા સામું જો, અરે આર આજુમાંની આ એક ઉદ્ધિભ (વનરપતિ) ને નિદાણ. વારી સામે ક્યોલ કરઈ સુંદર નવપદવપ્રકાશ વૃક્ષ તેના બનાવનારના આપાર સામર્થ્યનું બાન કરાવે છે. તેને કોઈ કાષે થા ઉદન કરે તો કોઈ કરઈ નથી. ધન્ય છે તેની શક્તિ ! મૂળમાં થાણી સંચિતાર ઉપર તે રમેલ કરઈ નથી. દબરવાર પ્રજ્વાલ છે ! પત્થર જતાવનારને કૃષ્ણ આપે છે. તેની વશાતાં તે જીવે ! વરસાદ યદ, તાપ સદન કરે છે તો ધણ કરઈ બદલાની આશા વિના બીબ્બને તેની શ્રીતળ બધા નીચે બોલાવી મુખ શાન્તિ આપવા અડમ ઉણું છે. ધન્ય છે આ દેખાતા નહ પદાવને ! એ કેવા પરમાર્થ કરી રહ્યું છે. અરસોસ છે કે શત દિન કેવળ હાર પરાયણ દબન માળનાશ માધારથી રાત્રિમાં થઈ રહેલાં ભૂતોના મનુષ્ય જન્મ થયા વધી બધ છે. મટિ સારદાસ બકરાજ નહે છે કે અમે તો હવે આ સંતોના ઉત્તમ મામં વરુ મન વાણી અને કરમે કરીને વધીશું જોવો અમારો દહ મત છે. નહીં મટિ તેવો મદાન રોજ લાગ્ય વધેલો છે તે મહાકવાને મુવિચાર જિજ્ઞાસુ ઉત્તમ ઓપધ છે. તેથી રહઈ ને દંભેશો દુર્વિચાર કરે છે તેના જોવો મદાન રોજી આ સુદિમાં બીબ્બ રોજ નથી. "

મલિન દેવોની ઉપાસના નથી.

અન્યાયય પણ નથી.

અદ્ભુત ચમત્કાર.

શીતકાલ માટે ઉચ્ચ માત્રાઓ, ચરી પાળવાની નથી. આ ચમત્કારથી અખેને વંશપરંપરાની જાગૃતિ મળી છે.

શ્રી-ગિરિરાજ આજુ તથા ગીરનારના મહાત્માજી પાસેથી થયેા દિવસના પ્રાસાદથી મહાન પ્રયત્ને દિવ્ય વિદ્યા મેળવી આવનાર વૈદ્યરાજ એાતીલાલ મહાશંકર લિંકે L. W. T. રાજકાવાલા કે જેમની પાસેથી નીચે જતાવેલા હુન્મેાથી જયી શકાય છે—

જેઓ શેતાન શત્રુઓના ત્રાસથી કંટાળી ગયા હોય. વેપારની ઉચ્ચપાયલોમાં નુકસાનીમાં આવી ગયા હોય. પાંડીઆપણાના મેણા ટોણાંથી હૃદય કળંગી ઉઠયા હોય, તથા દરેક પ્રકારની મુંઝવણ, નખળા વીચારો ઉપર વિનંય મેળવી મન, પુત્ર, માન, આજીવ, ધરુ; વેપારમાં લાભ, ક્રોડ કેસમાં કવહ, સારા પ્રકારે નોકરી, શત્રુવિનય તથા સ્ત્રી પુરુષમાં અજુખનાર રહેતો હોય તો અજબ ગ્રેમ કરાવી આપનાર તથા હળસો દયા વાપણી જતાં ભયંકર હરીલા હોં નડતરના કે દેવી કારણોથી ન મટતાં હોય તેમજે રૂબરૂ મઠી ખુલાસો મેળવવો.

કક્ત પાંચજ મીનીટમાં રૂબરૂ મળવાથી તમારૂ આજુ ભવિષ્ય રૂબી કહી દેવામાં આવશે. એક પ્રશ્નના રૂ. ૧-૪-૦, પાંચ પ્રશ્નના રૂ. ૫-૪-૦, આખા ભવિષ્ય રૂબના રૂ. ૧૦-૪-૦ ઉપરાંત મુક, ચોટ, ડાકણ, સાકણ, બહારાક્ષસ વીગેરે નડતરોના કારણો પોતાના દેવી પ્રયોગોના જળથી અજબ રીતે દૂર કરી શકાય છે. યંત્રોની કીમત—રૂ. ૨૫૦૦), રૂ. ૧૫૦૦), રૂ. ૭૫૧), રૂ. ૫૫૧), રૂ. ૩૫૧).

વૈદ્યરાજ એાતીલાલ મહાશંકર ભટ, L. W. T.

ખાડીઆ, શેઆરામ સુરતીની પોળ—અમદાવાદ.

મહાસિંહનાદી ગોળી.

નીતિ વિવેક અને સદાચરણ ધર્મ્યાદિ સદ્ગુણોથી સુશોભિત સમગ્ર જાતિઓ અને બહેનોને સવિનય પ્રાર્થના કરવામાં આવે છે કે વર્તમાન સમયમાં મધ્યમ-વર્ગને ધન સંબંધે ઘણુંજ સહન કરવું પડે છે. જગતમાં ધનના દુઃખ કરતાં તનનું દુઃખ અસહ્ય ગણવામાં આવે છે. આવા ભયકર વખતમાં પેરોપકાર અને ગરીબ સમજન જનતાનો થોડો ઝાઝો આશીર્વાદ પ્રાપ્ત થાય તો ઘણું સારું. આવા સત્યનિષ્ઠ દૃઢ પેરોપકારના પ્રયત્ન કારણથી સત્ય સ્વરૂપ ભારતમાર્તક પ્રસિદ્ધ પંડિતશ્રી ગદ્દલાલાલ સદ્ગુરુનું નિર્મલ મનરવી સ્મરણ કરી ગરમેન્ટ સરકાર તરફથી રજીસ્ટર કરાવી એક અમલ પેરોપકારી ઉત્તમ ઔપધિ કે જે—

મહાસિંહનાદી ગુટિકા—નામની ડોલસો ગોળીઓથી ભરેલી એક ખાદશી નજીવી કિંમત ખાર આનાની રજીસ્ટર નંબર ૪૫૧૦) ની જાહેર કરવામાં આવે છે. એક અથવા બે ગુટિકા ટુંકા જલથી ખાવાથી ખાધેલો ખોરાક અગમ્યની રીતે પાચન કરી દસ્ત સાફ લાવે છે. અને ઘણીજ સારી ભૂખ લગાડે છે. ગોળીઓ ખાવામાં ઘણીજ સ્વાદિષ્ટ હોવાના કારણથી નાંહાંનાં નાંહાંનાં બાલકો તો વારંવાર રાત્રી યથા વગર પાણીથી પણ સહેજે બની શકે છે, અને નીચેના પપન ધડાકા સાથે નિર્ગમ્ય સરવાથી ઘણીજ સંતુષ્ટ થાય છે. આ ગોળીઓ એક દિવસમાં દરેક બે બેના દિસાએ છ આઠ સુધી ખાઈ શકાય છે. અજીર્ણ, શલ, ખાટા ધચરકા, ગોળા ચડવો, ઉઝારો, ઝાડા, ઉલટી અને આંદો, શુભ વાયુ, આમ વાયુ, વિગેરે પેટમાં બીજાં પણ રોગોને જલ્દી દૂર કરે છે. કદાચિત્ પેટમાં દુખાવ થતો હોય તો ગરમ જલ સાથે દરેક બે બે ગોળીઓ ખાવાથી અને અનન ન ખાવાથી અર્થાત્ સચિ થાય તો ગાંધની તાજી મોળી-જરાથી યધારેલી સૈંધવ નાખી થોડી ઊંચ પીવાથી કિંવા ગાયનું ગરમ તાજુ દૂધ પીવાથી સમસ્ત ઉંચરનાં દરદો ભરખીજીત યથા જાય છે. સંઘ્રહણી, આમાતિસાર અને ક્રોધરોના રોગોને તો આંદી-વચનરૂપ આ ગુટિકા અનેક વખત અનુભવેલી છે. માટે સર્વ ગરીબ, મધ્યમ અને ધનવાન જનતાને ૫૨મ ઉપયોગી આ ગુટિકા સત્વનો અવલંબ કરી સર્વના લભા માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી છે. પરમેશ્વર સર્વનું કૃણ કરો.

ભારતમાર્તક પ્રસિદ્ધ પંડિતશ્રી ગદ્દલાલાલ સ્મારક ઔપધાલય.

વેદશાસ્ત્રી માધવજી ગોપાળજી દવે. ઠે. ધાંજરા પોળ-પોટ નં. ૪-મુંબઈ.

(બહારગામના ઓર્ડર પર પૂર્ણ ધ્યાન દેવામાં આવશે. ટ. ખ. અગ્રગ.)

જ્યોતિષનો અદ્ભુત ચમત્કાર.

જ્યોતિષ વિદ્યા ચાલુ જમાનાની એક અદ્ભુત વિદ્યા-પૂરવાર યથા સુધી છે. પણ તેના અભ્યાસ તથા ઉદ્ઘાટનમાં ઉતરીને ક્ષમાદેશ જોવા માટે શ્રમ બધા લેતા નથી તેથી શ્રદ્ધાળુઓનો વિશ્વાસ ઘટતો જાય છે.

અમારે ત્યાં ઘણીજ પ્રવાસથી ચીવટથી સંચોટ રીતે કાર્ય થાય છે તેની ખાતરી તો અમારી સાથેના પ્રસંગથીજ થાય તેમ છે. જન્મોત્તી, પ્રમોત્તી, જીવન ક્ષમાદેશ, વર્ષફલ, માસફલ, જન્માદાર વગેરે થોડાજ દરથી કરી આપવામાં આવે છે. જિજ્ઞાસુએ સવા આનાની લીકીટ ખીકવી, હસ્તરેખા પણ જોવાય છે.

પંડયા અમૃતલાલ ગીરધરલાલ,

ઠે. શ્રીકૃષ્ણ મંદિર, ઢાક (કાકીપાવાડ)

ગુણાનુવાદ કેમ ગારો ? શુદ્ધ સંગીતનાં દિવ્ય કીર્તનો.

સારંગી, ખીન, દીલરૂખા, હામોનીયમ વગેરે વાજત્રોમાં સાંપ્રદાયિક કીર્તનો ઉતારવાનું આણું સાધન સંપ્રદાયમાં એકેય નથી. મંગળાચી ચયન પર્યતના મુખ્ય કીર્તનો, વધાર્ધ અને ધમાર એ ગાંધાનાં ૮૦ રાગોના આસ નોટેશનો આજ અંથમાં છે. પખાવજ શિખનાર માટે તાલના બોલ પણ છાપ્યા છે, ગુજરાતી ભાષામાં ચલિત્તર સમજણ પાડી છે. નોંધાવર બે રૂપીઆ, પોસ્ટેજ પાંચ આના.

૬. ભગવાનદાસ નારાયણદાસ કોટડાવાળા.

સુ. ધંધુકા, (જી. અમદાવાદ.)

હિસ્ટરિયાદિ વાતરોગ દર્શન.

ખોલ ૩૦ હિસ્ટરિયા, મૂર્છા, ચક્રી, ફેર, ગાંડપણ અને બકવાદ રોગની અગેરીકન છેલ્લી શોધ મુજબ પાશાન્ય, યુનાની અને આધુર્વેદિક સિદ્ધાંતો, સમજુતી અને સાદા ઉપ-ચારોનું પુસ્તક વાચેથી ધણી રાહત મળશે. કીમત ૧-૪-૦ પો. જુદું; દેશીનામું. નવા અવદાર પ્રભાવે રચના બા. શાળા માટે નવું મંજુર કી. ૦૧૦ પો. ૦)૦.

હિસ્ટરિયા રોગનીજ રામબાણુ,

પેટંટ દવા વાયુમુક્તાજ છે. ઉપરના દરોમાં ૨૪ કલાકમાં ફાપદો મળે છે. સિલોન, આફ્રિકા, ઇરાન અને રશન સુધીના દરદીઓ વાપરી સુખી થયા છે. મેડીકલ સરજનો છુટથી મંગાવે છે. દવા મદિનાની, કીમત ૨. ૫) પો. જુદું.

છગનલાલ સદ્દુભાષ નામાવાળા. પેલેસ રાડના નાકે—વડોદરા.

સાંપ્રદાયિક ગ્રંથો ક્યાંથી મેળવશે ?

શ્રીમદ્ભુભાષ્ય રરિમ અને શ્રી સુબોધિની (સંપૂર્ણ) મળશે.

મુદ્રિત થયલા તથા નહિ મળતા સંસ્કૃત, વજ, હિન્દી, ગુજરાતી અને અંગ્રેજી ભાષાના સાંપ્રદાયિક સર્વ ગ્રંથો નીચેને સ્થળે મળશે. ચોગ્ય કમીશન પણ આપવામાં આવશે. જહારગામની માગણી પર ચૂરતું ધ્યાન આપવામાં આવશે.

ભારત માર્તેડ પંડિત શ્રીગદ્દલાલાજીની સંસ્થા,

નં. ૫૨/૫૩ કૅથેડ્રલ સ્ટ્રીટ, જુલેશ્વર, મુંબાઇ નં. ૨

છપાઈ બહાર પડી ગયો.

અપૂર્વ મહાન ઇતિહાસ.

પુષ્ટિમાર્ગનો ઇતિહાસ.

પહેલી આવૃત્તિ કરતાં બીજી તદ્દન નવીજ આવૃત્તિ. કેવલ ઇતિહાસનો જ પ્રકાશ. વિશેષીઓને સચોટ જવાબો. જગદ્ગુરુ શ્રીવલ્લભાધીશ્વર અને આપશ્રીના વંશજોને બાદશાહી સન્માન. મોગલ બાદશાહોનાં ફરમાનો અસલ ચિત્રો સાથે.

ભારતેન્ડ બાબુ હરિશ્ચંદ્ર, ન્યાયમૂર્તિ 1૬. બા. શ્રીયુત કૃષ્ણલાલ ઝવેરી, સફળતેલીવાળા, પ્રો. જેઠાલાલલાઈ એમ્. એ., પ્રો. સાંકળચંદલાઈ એમ્. એ., પ્રો. ગોવિંદલાલ ભટ્ટ એમ્. એ., ઇતિહાસવેત્તા સાક્ષર રા. રા. રામલાલ યુનીલાલ મોદી, 'શુભરાતી'ના તંત્રીજી રા. રા. નટવરલાલ દેસાઈના લેખોનો મહાન સંગ્રહ.

શ્રીમદ્વાચાર્યચંરણ તથા આપશ્રીના વંશજોને શુદ્ધ ઇતિહાસ, કનકાલિષેકના સંગીન પુરાવાઓ, શ્રીમદ્વાચાર્યચિત્રનો ઇતિહાસ, સફળતેલીવાલાએ લખેલું શ્રીવિઠ્ઠલેશ્વર પ્રભુનું ચારત્ર, મોગલ બાદશાહોના ફરમાનો, તિલકમાલા માટે જહાંગીર સાથે થયેલો મહાન સત્યાગ્રહ વગેરે સંગ્રહાય ગોરવપૂર્ણ ઇતિહાસ બાંધો. નાસ્તિક પણુ આસ્તિક બની જશે. આ માસિકનું કદ. પૃષ્ઠ ૧૩૦ અને અનેક ચિત્રો.

મૂલ્ય માત્ર આઠે આના.

વસંતરામ હરિકૃષ્ણ શાસ્ત્રી,

૧૦૨૮, રાજમહેતાની પોળ, અમદાવાદ.

શીતકાળમાં શાકતનો સંગ્રહ કરો.

અનુભવસિદ્ધ ભારતપ્રસિદ્ધ ઔષધો.

સ્વર્ણમકરંદત્રજ—શક્તિઓનો રાજા. તોલા ૧ ના ચાર રૂપીઆ.

ચ્યવનપ્રાશાવલ્લેહ—નવયોવન અર્ધનાર સુપ્રસિદ્ધ. અવલેહ. રતલ ૧ ના અઢી રૂપીઆ.

અશોકારિષ્ટ—સીઓ માટે અદ્વિતીય શક્તિ વર્ધક. રતલ ૧ ના દોઢ રૂપીઆ.

લોહારાવ—ઉપરના શુષ્કો. રતલ ૧ ના દોઢ રૂપીઆ.

કુમારીઆસવ—ઉદરના સર્વ બ્યાધિ માટે અકસીર. રતલ ૧ ના દોઢ રૂપી ૧.

દ્રાક્ષાસવ—સુમધુર, સ્વાદિષ્ઠ, બળ, રક્તિ, ચેતન દેનાર કી. નાની બાટલી ૧ રૂપીઆ. મોટીના બે રૂપીઆ.

સુખસંચારક કંપની—મધુરા.

॥ શ્રીગોકુલેયે વિજયતે ॥

શ્રીગોકુલેશમહામહોત્સવ.

(માર્ગશીર્ષ સુદ ૭ સં. ૧૯૯૧.)

શ્રીગોકુલનાથ પ્રભુચરણનું પ્રાકટ્ય સંવત્ ૧૬૦૮ ના માર્ગશીર્ષ સુદ ૭ ને શુક્રવારે પૂર્વાભાદ્ર નક્ષત્ર સમયે ત્રિવેળી તીરે પ્રયાગ નગરમાં થયું છે. આપશ્રીનો પ્રાદુર્ભાવ દેવી જીવોના ઉદ્ધારણાર્થજ છે. શ્રીગોકુલનાથજીનો પ્રાકટ્યોત્સવ આ સંપ્રદાયના રાત્રે ધરમાં આનંદપૂર્વક થાય છે, ને શ્રીગોકુલનાથજીના ધરના વૈષ્ણવોમાં માર્ગશીર્ષ સુદ ૧ થી મંડપ બાંધી જી મનોરથ તથા સાતમનો દિવસ પ્રાકટ્ય મહામહોત્સવનો મનાય છે. તેમ ધોળ મંચ કીર્તનાદિ વડે વરસો નામ મનઃ સર્વવિસ્મારક શાહલાલ: ॥ મહોત્સવના અપૂર્વાનંદનો લાભ લે છે.

શ્રીગોકુલનાથજીના પ્રાકટ્યની વધામણી ત્વણી શ્રીગુમાંધજી શ્રીગોવર્ધનથી પ્રયાગ પધાર્યા અને શીઆચાર્યમહાપ્રભુનાં નિધિરૂપ શ્રીસ્વરૂપે પધરાવી ગોટા ગોટા બાવાત્મક મનોરથ આદ્યો. વૈષ્ણવોને શ્રીજીનાં અપૂર્વ અને અગ્રોક્ષિક દર્શન કરાવ્યાં ને ચાચકોને દાન આપ્યાં. શુખ્યાને ભોજન દાન આપ્યાં અને ઘેર ઘેર મંચગીત ગવાયાં. શ્રીગોકુલેશ પ્રભુનાં પ્રાકટ્ય સમયે જે આનંદોત્સવ થઈ રહી હતો તે સમયનું વર્ણન ભગવદીયો માય છે.

શ્રીકૃષ્ણવતારના પ્રાકટ્ય સંબંધમાં જેમ શ્રીમદ્ભાગવતમાં વર્ણન કરેલું છે તેમ શ્રીગોકુલેશ્વર પ્રભુના પ્રાકટ્ય સંબંધમાં પ્રાકટ્યરત્નાવલીમાં સ્વરૂપભાવનો વર્ણન છે કે:—

હાપર શુભના અંતમાં જેમ વસુદેવજીના કારાશ્વમાં શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માએ પૂર્વ જન્માંતરની ભક્તિ દરવાથી પોતાના માતપિતા શ્રીવસુદેવ દેવકીજીને સર્વોત્કૃષ્ટ શુદ્ધ જ્ઞાન થતા મારે વરેણ્ય પ્રભુએ સ્વરૂપાબલથી પ્રથમ સ્વક્રીય ચતુર્થજી શુદ્ધ પુરુષોત્તમ સ્વરૂપનાં દર્શન કરાવ્યાં અને ત્યારપછી પ્રભુએ વિશ્વમોહક પ્રાકૃત બાલસ્વરૂપ ધારણ કર્યું હતું તેવીજ રીતે કલિયુગમાં શ્રીમદ્-ગ્નિકુમાર શ્રીવિઠ્ઠલેશ્વરશ્રી શ્રીગોકુલેશપ્રભુચરણે સ્વીય પ્રાકટ્ય પદેશાં માર્ગશીર્ષ સુદ જીને દિવસે પદેશ્વરનિધાન પ્રભુએ ભગવદીયાવલંબી જવાસી કૃષ્ણાદાસી અને સ્વક્રીય માતાને કલ્પિભણીજીને બાવાત્મક શુદ્ધ પુષ્ટપુષ્ટ સ્વરૂપનાં દર્શન કરાવ્યાં હતાં. બાદ સુદ સાતમને શુક્રવારે એક ઘટિ રાત્રિ જતાં રસિક ભક્તોના પ્રાણજીવન શ્રીરુક્મિભણીજીથી પ્રકટ થયા.

જેમ શ્રીમહાપ્રભુજી અને શ્રીવિઠ્ઠલેશપ્રભુચરણના પ્રાકટ્ય સંબંધી શ્રુતિ સ્મૃતિ અને પુરાણોમાં જણાવેલાં વચનોથી પુરુષોત્તમતા સિદ્ધ કરી બતાવી છે, તેમ શ્રીગોકુલનાથજીના પ્રાકટ્ય સંબંધમાં પૂર્ણ પુરુષોત્તમ સ્વરૂપ તે તે અંશેમાં સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે અને તે સંબંધી આપશ્રીના અંતરંગ ભક્તોએ પ્રાકટ્યસિદ્ધાંત, સ્વરૂપરસાવલી, ગોદનમકરંદ, મન પ્રબોધ, સ્વરૂપાનુસવ, નિત્યચરિત્ર રસસિંધુ મહોત્સવ માંગલ્ય, કલ્પોત્સવ, માલા પ્રમંચ, પ્રાકટ્ય રતનાવલી, સ્વરૂપસિંધુ, ગોકુલેશપુરનિવાસાદિક અનુભવાત્મક અનેક અંશે કરેલા છે. તે અનુભવવાથી યથાર્થ સ્વરૂપજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે.

શ્રીગોકુલનાથજીનો ચરિત્ર મારે યજ્ઞ યજ્ઞ સંસ્કૃત મળ ભાષા અને ગુજરાતીમાં અંશે મળેલા છે. સનાતન ધર્મ પરંપરાથી આલ્ષે આલ્ષે છે જતાં કલિયુગી આચાર્યોથી નટપ્રાય મળેલા ભગવદ્વારૂપ પુષ્ટિમાર્ગને પુનરુચાપન કરવા શ્રીમહાપ્રભુજી પ્રાકટ્ય છે. શ્રીમહાપ્રભુજીએ રચાપન કરેલા અર્થાત્ પુનરુદ્ધાર કરેલા પુષ્ટિમાર્ગની પ્રણાલિકા અને સેવા વિધિ બાંધવા તથા આપ સેવા કરી ભક્તજનોને શીખવવા અને પુષ્ટિમાર્ગ પ્રકાશ કરવા મારેજ શ્રીવિઠ્ઠલાધીશ્વર

પ્રભુચરણપ્રાકટ્ય છે. તેવીજ રીતે શ્રીગોકુલેશ પ્રભુનું પ્રાકટ્ય પ્રુષ્ટિ પુષ્ટિભક્તિ બતાવવા, કૃપાત્મક સ્વરૂપનું જ્ઞાન કરાવવા; પ્રમેય બહુથી રસરૂપ લીલાઓ હૃદયાર્દ કરાવવા અને માલા તિલકોનો ધર્મ રાખવા માટે છે.

શ્રીગોકુલેશપ્રભુચરણના સમયમાં જહાંગીર બાદશાહનું રાજ્ય હતું. તે વખતમાં એક માયાવાદી કલિયુગના અવતારરૂપ મહાદુષ્ટ દંડી હતો. કારણ કે તે પૂર્વાવરચાથીજ ધર્મનું ખંડન કરનાર ધર્મદોષી હતો. તે માયાવાદી સંન્યસત ધારણ કરી ચિદ્રૂપ નામથી મલિન વિદ્યાના સાધનબળે તેણે આતુર્વર્ણના ધણા બેળા મનુષ્યોને લભાવી નાંખી ધર્મભ્રષ્ટ કર્યો હતા. તેમ તાંત્રિક વિદ્યાના પ્રભાવથી તેણે ધર્મભ્રષ્ટતાનું ધોધધ એટલે સુધી મચાવ્યું હતું કે જહાંગીર બાદશાહને પણ વશ કરી લીધો. આ પ્રમાણે તેની માયાવી જાળમાં કૃપાપદ બાદશાહે એવો દંડેરો ફેરવ્યો કે જેને મારા રાજ્યમાં રહેવું હોય તેણે માળા તિલક ત્યાગ કરવાં. આ પ્રમાણે ફરમાન થવાથી અને ચિદ્રૂપ દંડીના દુઃખાણથી ધણા ખરા આચાર્યો અને મહન્તો તેમ ભક્તિ પરાયણ સાધુ પુરોનાં મન આંદોલિત થઇ ગયાં હતાં. તેમજ બાદશાહની કૃપા મેળવવા અને ઉમ દંડ દૂર કરવા દૃઢતાક મહતોએ ધર્મના બહાનાને બાલુપર મુક્યું હતું. તે બીજા સંજ્ઞાને ત્રાસ પડવામાં શું બાજી રહ્યું હશે!

આ પ્રમાણે ભારત વર્ષમાં હામમ્મ સનાતન ધર્મનું કામગજ શાંત થવા લાગ્યું. મહન્તોના માન છુટી ગયાં. આર્યોના અભિમાન ઉતરી 'ગયા અને માયાવી ચિદ્રૂપની માયાથી ઘેરાયલાં અધર્મવાદોમાં ધર્મદોષક ચારત થવા શુકવા લાગ્યો, તે વખતે ધર્મધીશ શ્રીગોકુલેશપ્રભુ ધર્મ દંડ કરવાના હેતુથી પોતાના ભણેજ સદ્ વૈજ્ઞાન સંઘ સાથે બાદશાહની સભામાં પધાર્યાં, ને પ્રભુચરણે માલા તથા તિલક એ બે ધર્મનો બાળચિન્હોની આવશ્યકતા જહાંગીર બાદશાહની સમક્ષમાં સિદ્ધ કરી આપી ઘણા પ્રતાપમય બતાવ્યો.

આજે શ્રીગોકુલેશ પ્રભુના મહામહોત્સવ માંગલિક દિને શરણીકરણના ભગવદ્ભાષનો તેમ સેવાપરાયણતાના આનંદનો અવધિ નથી.

આજનો મહામહોત્સવ આપણને શુભલાવના શીખવે છે. અન્ય લોકજનોએ માયું છે કે 'જેસો તેસો શુભ મિત્રે, તેજી જનાર્દન દેવ, જે ઉત્તમકુલ શુભ મિત્રે, તાપ્તી તું કર સેવ.' ભાવનાનો વિષય સામાન્ય જનસમૂહના અંતરમાં ઉતરેલો જરા મુશ્કેલ છે, પરંતુ ભાવનાનું સ્વરૂપ સમજવું હોય તો એક દર્શન પુરતું છે. જેમ પતિવ્રતા સ્ત્રીએ પતિમાં ઇશ્વર ભાવના કરવી એજ જીવજીવ છે. તેમાં ફેરી ભાવના કરવી? મારો તો એજ ઇશ્વર છે એવી. એ સ્ત્રીની એ ભાવનાથી જ્યતને કાંઈ વિરોધ આવે છે ખરો? શું જ્યતના બીજા પુરુષો એ પતિના ગુણ-દોષની ગણના કરતા નથી? પરંતુ સુઠ પુરુષો તો તે સ્ત્રીને પતિમાં ઇશ્વરભાવનાનો આડંબર નહિ પણ તેનું સત્ય પરિપાક્ત બોધનેજ રાજી થશે. ત્યારે ભક્તજનોને તેના શુભ પ્રત્યેની ભાવના બોધ અન્ય સમજી વર્તેતો આનંદ યાપ તેમાં શું આશ્ચર્ય? વણ દેવે પરા મક્તિ: યપ્પા દેવે તથા શુરો ॥ આ ઉપનિષદની ભાવના પ્રમાણુ ગણાય છે. ભાવનાનું જાળ અપરિમિત છે, ભાવના રિયર કરી તેને જરા પણ ડગવા દેવી નહિ. એજ આજનો માંગલિક દિવસ આપણને શીખવે છે. પ્રેમી જનોની પ્રેમભાવનાઓનો અનર્થ કરવો સહેલો છે. પરંતુ વિવેકશીલ વિનયી હૃદયને તો તેમ કરવામાં કશો લાભ દેખાયજ નહિ. કારણ ધર્મનું આંતર રહસ્ય સમજવું દુષ્કર છે.

આપણે એટલું તો અવશ્ય જાણીએ છીએ કે આશ્ચર્ય અને પ્રભુના જન્મોત્સવ પ્રભૂતિ દિવસો જનસમાજમાં એકાં થઈને પોતાના ઉપર અતીત અનુમદ કરનાર પ્રભુ, અને શુભના

ગુણમયરણુ કરવા સારજ મહોત્સવ ઉજવવામાં આવે છે. આજના મહોત્સવમાં આપણે સર્વ બંધુમણે એ પ્રભુની પાસે એમ પ્રાર્થાએ છીએ કે આવી રીતે વળતોવળત આવણા વન્દનીય આચાર્યોના આશ્રયમાં રહીને આપણે પોતાના ધર્મની ફરજને ખાતર રહીએ. દાસનો સમય બહુ કાલ છે. પોતપોતાની ઇચ્છાનુસાર લુદા લુદા ધર્મમાં મતભેદ થઇ રહ્યા છે. શાસ્ત્રને આચાર્યોના સંદુષદેશને અનુસરવું લોકોને ગમતું નથી. તેથી આચાર્ય સમયમાં આપણા પૂર્વાચાર્યોના સિદ્ધાંતો તેમ વચનામૃતોને અનુસરી ધર્મપરાયણ રહેવું એજ જીવનનું સાર્થક છે. આ પ્રમાણે પ્રભુચરણના આરિચ્છને યથામતિ આલેખીને, આ લેખમાં ને કાંઈ જીવ બુદ્ધિથી સદગ્રામાં ધર્મ જતા કાંઈ દોષોનો બાસ થાય તો તે સુધારવાની લગવડીયોને વિનંતિ કરીને, તે માટે દાસ કરવાની વાચના કરી વિરમીશ.

શાસ્ત્રી કેશવલાલ ગોરધનદાસ.

મહામહોત્સવ.

અધમ હઢારન તુમ નામ, વહુમ ભક્તિ પેજ પ્રતિપારન,
તપસીતાપનિવારણ, દુષ્ટસંધારન, તિલકમાલ-વધારન;
માની માન નિવારન, રસિક શિરોમાનિ, રસસંધારન,
દુન્દાવન ગોકુલવંતિ, નાગર મકટે નિજજનકારન.

આજનો આપણા સંપ્રદાયનો મદાન મંમલમય સુદિન ઇતિહાસમાં કાષ્ઠ અનેરી રીતે પ્રકાશી રહ્યો છે. આજના મુર્ગમ્મ દિનનો પરિચય પહેલી પત્રિકામાં આપ્યો છેજ, તેથી બંધુ દરો કે, આજે આપણા શ્રીગોકુલેશ પ્રભુ પ્રકટ થયા છે. ન્યાં સુધી ભારતવર્ષમાં એક પણ તિમક-માળા ધારણ કરનાર વૈષ્ણવ દરો ત્યાં સુધી શ્રીગોકુલેશપ્રભુ પ્રકટ દર્શન આપતા રહેશે. તિમક-માળામાં શ્રીગોકુલનાયજનાજ દર્શન પ્રમાતમાં દરેક વૈષ્ણવે કરવા યરે. શ્રીગોકુલનાયજ સં. ૧૬૦૮ ની સાલમાં માર્ગશીર્ષ સુદ ૭ ના રોજ પ્રકટ થયા છે. આપણી પ્રકટ થયા ત્યારથી ન્યાં સુધી ભૂતલપર દર્શન આપ્યા ત્યાં સુધીનો બધો ઇતિહાસ લખાયેલો છે. એએશીના સેવકોએ એમનેજ પોતાનાં સર્વસ્વ માનીને એએશીની જીવનસીકાના રસનો અનુભવ કરવામાં પોતાની કૃતાર્થતા માની છે. તેથીજ શ્રીગોકુલેશપ્રભુનો દિવસે દિવસનો ઇતિહાસ ડાયરી રોજની-શીના રૂપમાં આપણને મળી શકે છે. આ ઇતિહાસ પ્રકટ થયો છે. તે વાંચતાં આપણે તજીન બની જઈએ છીએ, એએશીના સેવકો અથવા આપણા પૂર્વજોએ આપણને વારસામાં એ દિવ્ય સાહિત્ય આપ્યું છે. આપણા એ પુનિત પૂર્વજોએ શ્રીગોકુલેશપ્રભુનાં ચરોગાનનું મદાસાહિત્ય, કે જે સાહિત્ય ગુજરાતી સાહિત્યની દૃષ્ટિએ ઉત્તમોત્તમ છે, તેનો દિવ્ય વારસો આપણને કૃપા કરીને આપ્યો છે. શ્રીગોકુલેશપ્રભુના હૃદયભેદક વચનામૃતો લગભગ એક લાખ છે. એ બધાં આપણાજ પૂર્વજોએ મલ્લ કરીને લખ્યાં છે. આનો વિદ્વાસ આપણા જીવનનો દિવ્ય ખનાવવામાં કારણરૂપ છે.

દિંદના ઇતિહાસમાં જેમ ઝાંસીની રાણીએ પોતાનું શાય સુવર્ણાશરે અંકિત કરાવ્યું છે, તેમ મદાની મદારાણી શ્રીદુર્ગાવતીએ પણ પોતાનું વચ જમદગતું રાખ્યું છે. આ મદારાણી વૈષ્ણવ હતી અને તેને માટે આપણે મગર ધર્મ શાકીએ. એણે વૈષ્ણવ છતાં વિધર્મીઓ સામે તથાવરથી લડીને એક શરવીર હાત્રાણીની જેમ પોતાના દેહનો ત્યાગ કર્યો છે, એ ઇતિહાસ આપણા સંપ્રદાયને શોભારપદ બનાવે છે. શ્રીમુસાંમજી પોને અટેલમાં ગિરાજતા હતા, તે એ

મહારાણીનાજ અત્યાગ્રહથી ગદામાં પધાર્યા. શ્રીગોકુલનાયજી તે વખત બાલક હતા. આ અવસ્થામાં પણ તેમનો પ્રભાવ અદ્ભુત હતો. શ્રીવલ્લભાધીશ્વરે સ્થાપેલો યશસ્વ ધર્મ શ્રીગોકુલેશમાં બાલક-અવસ્થાથીજ ઝગડી રહેલો હતો. શ્રીગોકુલનાયજીનું મૂળ નામ તો શ્રીવલ્લભ હતું, પણ સેવકોએ એઆશીને શ્રીગોકુલનાયજી તરીકે પ્રસિદ્ધ કર્યો, જે પ્રસિદ્ધિ અત્યારે પણ તેનીજ છે. આપશ્રીની યોગ્ય ઉમર થતાં પત્નોપવીતસંસ્કાર ધણાજ હાથમાં ચલેા હતા. ગદાની મહારાણીની વૈભવ અવશ્યનીય હતો. ચાર હજાર તો હાથી અને ૪૦ હજાર ઘોડાઓ હતા. તેજ પ્રમાણમાં બીજી પણ સંપત્તિ અત્યુચ્છ હતી. શ્રીગોકુલનાયજી મોટા ચપા, વિવ્રબ્યાસ કર્યો, અનેક સંસ્કૃત પ્રાકૃત મંથો રચ્યા, મોટા મોટા મહારાજાઓ અને સરદારો તથા ધનાઢ્યો આપના પ્રભાવથી મુગ્ધ બન્યા. આપશ્રીનું જીવન સેવામય હતું. હાથ તો આપણી નગરજા એર જતી છે. એક એક ગામથી બીજે ગામ બટકે, ખુશ પટપટારો કરે, તેજ જાણે દેશનું કે ધર્મનું કલ્યાણ કરે છે અને બીજા નહિ એવું આપણે સમજતા થયા છીએ. આપણા પૂર્વજોની દૃષ્ટિ અંતર્મુખ હતી, તેઓ એવા ધર્મખજીને માનતાજ નહિ. જેઓ યરમાં બેસીને પ્રભુસેવાપરાયણ જીંદગી ગાળે, ફુનીઆની વાતોથી પણ હૂર રહે, ચારિત્રપૂર્ણ હોય તેમનેજ આપણા પૂર્વજો પૂજતા હતા. ખરી રીતે જ્ઞેતાં ખરો ઉપદેશ તો શુદ્ધ ચારિત્રમજ છે. ગમે તેવો પટપટારો કરવો તે ખરો ઉપદેશ નજ કહેવાય. આપણું પુષ્ટિમાર્ગીય જીવન આજ નજરે જોઇએ તોજ તેના ભેદ ઉઠેલી શકાય. શ્રીગોકુલનાયજીનું જીવન પણ એજ દૃષ્ટિએ નીહાળીએ. પ્રભુસેવામાંથી ભાગ્યેજ અવકાશ મલે. જો અવકાશ હોય તો પ્રભુના ગુણમાન, લીલાનું સ્મરણ એજ વ્યવસાય, આ દિવ્ય જીવનમાં આપણા અનેક પૂર્વજો તક્ષીન બન્યા હતા. આપશ્રીના લગ્ન ૧૬ વર્ષની ઉમરે થયાં અને શુદ્ધચાત્રમનો સ્વીકાર ૨૪ વર્ષની વયે કર્યો.

શ્રીગોકુલેપ્રભુનું યશ તો માલાતિરૂકના વિમ્બરો વિજય કર્યો તેથી પ્રસર્યું છે. કપડવંજ પાસેના બહિષ્મ ગામનો એક મહિન વિદ્યા જાણુવારો બ્રાહ્મણ ઉત્તમેન પાસે એક ગુફામાં રહેતો હતો, તે વખતે એ સંન્યાસી બન્યો હતો અને ચિદ્રૂપ નામ ધર્યું હતું. એની મહિન વિદ્યાની અસર વહેમવાળા લોકો પર ધણીજ યથા હતી. એને ઘણા માણસો પૂજતા હતા પણ શુદ્ધ વૈષ્ણવો પર તેની અસર શાની હોય ? જે અનન્ય વૈષ્ણવો શ્રીકૃષ્ણપ્રભુના અન્ય અવતારોના પણ દાસ બને નહિ, તેમનું મસ્તક આવા મહિન વિદ્યાના ઉપાસક સામે શાનું નમે ? ઉત્તમેનમાં શ્રીગોકુલ નાયજીના સેવક ધણા હતા. તેમાં ઐદીચ્છ બ્રાહ્મણ પણ હતા. આ વૈષ્ણવો ચિદ્રૂપ પાસેથી ધણીવાર નીકળે પણ તેને નમે નહિ, ખસ, તિલ્લમાળાના વિમ્બરનું મંડાણ અઢોધીજ થયું. ચિદ્રૂપ આ વ્યવહાર જોઇને ખાક યથ જવા લાગ્યો. એણે પ્રતિજ્ઞા કરી કે આ દેશમાંથી મારે માલાતિરૂકનો નાશ કરવો. આ રાક્ષસી છત્રાથી દેશમાં મહાન કંબેશ અને ધાર્મિક વિમ્બર થયો, હજારો અત્યાચારો થયા, ચિદ્રૂપે મહિન વિદ્યાથી રાજ્યના અનેક સરદારોને પણ પોતાના તરફ ખેંચ્યા હતા. એણે એવી તદ્દખીર રચી કે, મોમલ સમ્રાટ જહાંગીર પોતાની પાસે આવે અને તેની મારફતે મારી મુરાદ ખર આવે ! તેમજ થયું. સમ્રાટ જહાંગીર હાહોલ ઝાંઝોદના પહાડોમાં તીકાર માટે નીકળેલો હતો, પણ સરદારોએ વચ્ચે ચિદ્રૂપની ગુફાનો રસ્તો લઇને તેની ખુબ મારીફ કરીને, જહાંગીરને ચિદ્રૂપનાં દર્શન (!) કરવા તેઓ લઈ ગયા. ચિદ્રૂપની ગુફામાં અંધારું હતું. ત્યાં મહિન વિદ્યાના જાળથી ચિદ્રૂપે એવો પ્રકાશ ફેલાવ્યો કે અંનમ્ જવામ. આનો પ્રભાવ જહાંગીર ઉપર પડ્યો. વખત જોઇને વૈષ્ણવોની તિલકમાલાનો નાશ કરવાની વાત એ કંડી સંન્યાસીએ જહાંગીરના મનમાં ફેલાવી દીધી. પછી પુછવાનું શું ? અત્યારે પણ આપણે

જહાંગીરશાહીને રમરી રણા છીએ. જહાંગીરે હુકમ આપ્યો કે તિક્કમખાનો નાશ કરવો. ત્યારબાદ જહાંગીર ત્યાંથી શીકાર કરવા ગયો. ઉજ્જૈનના સરદારો હવે ચિદરૂપના તાબેદાર બની ગયા. ચિદરૂપે જહાંગીરના હુકમનો અમલ કરવા તાકીદ કરી. સરદારોએ ટપોટપ વૈષ્ણવોને પકડવા માંડ્યા; અને તેમના પર કાળો કહેર વર્તાવ્યો. તેમાંએ મુખ્ય તો બાહણો હતા. ચિદરૂપે કહ્યું કે, તમે તો બાહણ છો, તમારાથી વૈષ્ણવ ધર્મ સ્વીકારાયજ નહિ, પણ તેઓ યોગદાન પેટને ખાતર બાહણ વૈષ્ણવ થયા હતા ? તેથીજ તેમણે સંન્યાસીના કથનનો સ્વીકાર ન કરતાં મોગલ સરદારોના અત્યાચારોને સહન કરવા તૈયારી ગતાવી. આખરે એ આપણા મદાન પૂર્વજોની પ્રભુએ સહાયતા કરી. ચિદરૂપ ઉજ્જૈનમાં તો મુઢલે શાવ્યો નહિ. એણે વિચાર ક્યો કે વૈષ્ણવોનું મુખ્ય સ્થાન મજમાં છે, માટે ત્યાં મોરચો માંડવો. બાદશાહ પણ આગ્રામાં છે. તેથી વારંવાર મજશે અને મનમાંનતા અત્યાચારો કરી શકીશ. ચિદરૂપે મથુરામાં મુકામ ક્યો. હવે હાલતનું સ્વરૂપ ઇવસરોસરનું થયું હતું. અનેક વૈષ્ણવોની માળાઓ અને તિક્કક ઉતારવા માંડ્યા. જંદાવનમાં ચિદરૂપની ફેદલ ઘોડાઈ, પણ શીમદુલ્લોખ ટેક નળથી રહ્યું હતું. સાદાણ ધીગોકુલનો નાથ ત્યાં ખીરાળે ત્યાં રેક ન હોય તો ક્યાં હોય ? વારત્તિક જોત્રાં માલાતિકક બહારના ચિન્હ છે. પોતાનો ધર્મ જમાવવા ખાતર લોહી રેસાતું અટકાવવા ખાતર, પ્રભુસેવા કરવા માટે માલા-તિકક છુપાવાય, જગતમાં દેખાડાય નહિ તો કશો વાંધો નથી. પણ આ તો સંપ્રદાયની હકત હતી. જે તેવી નબળાઇ બતાવવામાં આવે તો આખો સંપ્રદાય જગીનદોરત બને. તેથી હાલતની આગેવાની શીગોકુલનાથજીએ લીધી. શીગિરિધરજી પોતે મોટાભાઈ રણા, તેથી કીચની સેવા સંભાળી રણા. શીગોકુલનાથજી પોતે ધળીયાર ચિદરૂપ પાસે પધારતા, પણ એ સંન્યાસી રૂઝમાં તો કંઈ કહેતો નહિ પણ પાછળથી એ પોતાની સેતાન્યત દાખવતો. જહાંગીરને આ કશેસ વધવાની ખબર પડી. પોતે મદાન સરદારો સાથે આગ્યો. ધીગોકુલનાથજી અને ચિદરૂપનો મુકામશે કરવાની જહાંગીર ઇચ્છા કરી, શીગોકુલનાથજી તો માલાતિકકને વૈદિક દરાવવા તૈયારજ હતા. પણ એ સંન્યાસીએ તે; ઇન્કારજ ક્યો. વારત્તિક રીને વેદની મારાખાદી નકામીજ છે. વેદથીજ ઉદ્ધાર થાય તેવો સિદ્ધાંત હીન્દુ ધર્મમાં છેજ નહિ. વેદપર બોટો મદાર બાંધી હીંદુધર્મને સંકુચિત બનાવવાનો સમય હવે પહોંચ્યો છે. અરે ખુદ વેદ પણ પ્રભુના ભજનથી આખા જગતનો ઉદ્ધાર થાય તેમ કહે છે, શીમદુલ્લોખજીતમાં તો પ્રભુ કહે છે કે કેવળ મારા આશ્રયથી બધા તરી નવય છે. આનાં વેદવાક્યો તમા પ્રભુવાક્યોથી મજબૂત બનેલા શ્રદ્ધા અને ભાવનાથી પોષાયલા ભક્તિમાર્ગથીજ હવે તો જગતનો ઉદ્ધાર છે.

જહાંગીરની કોરોશ પડી લાંગી, શાઆર્ય થયો નહિ. પણ પોતે સમ્રાટ હોવાથી હુકમનો અમલ ન થાય તે ઠીક નહિ એ વાતપર તે મક્કમ રહ્યો. પોતે સરદારોને હુકમ કરીને કાશ્મીર તરફ સીનાવ્યો. પછી ચિદરૂપ તો રાહસ બન્યો. વૈષ્ણવો પર કાળો કહેર વરસાવવા માંડ્યો. અનેક અત્યાચારો ક્યાં તેથી વૈષ્ણવો વધુ મજબૂત બન્યા. આખરે એણે સરદારોને ઉરકેરીને શીગોકુલનાથજીને ગિરંદાર કરવાની પેરવી કરી પણ શીગોકુલમાં જે સરદાર જતા તે શીગોકુલેશપ્રભુની પ્રેમભય મૂર્તિમાં લોટપોટ ઘર્ષ જતા. આખરે મદાન મુગલ સરદારો સાથે છેવટનો નિકાલ કરવાનો દરખ ક્યો. આગાના સરદારો મથુરામાં આગ્યા હતા. તેમના કહેણને માન આપીને નોજન ક્યાં વિનાજ શીગોકુલેશ પ્રભુ મથુરામાં પધાર્યો. એજોથી સાથે ૩૦૦ રજપુતો દધીપારખંધ હતા કે જેઓએ પોતાના પ્રાણ એ પ્રભુ પર નોજવર કીધા હતા. ૨૪ કલાક અલ જળ વિના રહીને ચાલુ મામલા માટે વાટાઘાટ ચલાવી તેની વચ્ચે એવો પ્રસંગ આવ્યો કે જેથી

શ્રીગોકુલેશપ્રભુ સાથેના ૩૦૦ રજપૂતોએ સમશીર ખેંચી, પણ આદિ'સા પર, પ્રેમદશા અને મૈત્રી પર રથપાયલા વૈષ્ણવ ધર્મમાં નાહકનું લોહી વહેવડાવવાનું નજ દોખ. પ્રભુએ તુરતજ બધાની સમશીર મ્થાનમાં ન'ખાવી. આખરે શ્રીગોકુલનાયકએ આ મામલાનો છેલ્લો નિકાલ કરવાનું નક્કી કર્યું અને ૭૦ વર્ષની ક્રોધ ઉમ્મરે કૌશભીરની ભયંકર મુસાફરી શરૂ કરી. ૫૦૦ ગાદમ લાંબો પંથ હતો. ૭૮ દિવસે ત્યાં પધાવતે આ બધા દિવસોની મીનીટે મીનીટની નોંધ છે. જહાંગીરને પોતે મળ્યા.

મહાન્ વિજય—જહાંગીરે પહેલાં તો એકના બે યથો નહિ. એક સમ્રાટ પોતાનાં વચનો કેમ પાળાં ખેંચી લે ? પોતાની હાર કેમ કચુકે ? આખરે શ્રીગોકુલેશપ્રભુ પણ પોતાના નિશ્ચયમાં મક્કમ રહ્યા. જહાંગીરને કહ્યું કે, તમારી સત્તા સામે અમારે કશું કહેવું નથી, પણ આપના હુકમથી હજારો નિદોષ ધર્મનિક્ષ વૈષ્ણવો પ્રાણત્યાગ કરવા તૈયાર થશે. અને તે તેમને શોભતું નથી. જહાંગીર ચોંકા ઉઠ્યો, એના ઇગરમાં ઉપરનાં વાક્યોએ અપૂર્વ અસર કરી. શ્રીગોકુલનાયકની ધર્મનિક્ષ માટે માન ઉત્પન્ન થયું. ચિદરૂપ માટે તિરસ્કાર થયો. આખરે પોતાની વાત રાખવા માટે કહ્યું કે, તમે માનાતિવક રાખો, પણ તમારે મારી આજ્ઞા માનીને શ્રીગોકુલને ત્યાગ કરવો પડશે. જહાંગીરના આ હુકમમાં પણ કસોટી હતી. ગોકુલનાં ઘરખાર અને મંદાન કૌશભીર રાજવેલય સંપત્તિ છોડશે કે કેમ ? પણ બાદશાહના હુકમનો હર્ષપૂર્વક સ્વીકાર ત્યારે શ્રીગોકુલેશે કયો ત્યારે બાદશાહી તાજ એઝાઓને નમ્યું. પોતે શાહીશામ્યાનભાંધી બહાર પધાર્યા. સાથેના વૈષ્ણવોએ વિજયમાળા આરોપી. તે વખતનું ચિત્ર એક શાહી ચીત્રારાએ લીધેલું છે, અને હજી એ વિજયનો પ્રત્યક્ષ પુરાવો છે. પ્રભુએ એકજ છોડ્યું, વૈષ્ણવને તિલાંજલિ આપી, ધર્મની રક્ષા કરી પોતે સોરમજમાં ખીરાભ્યા. આ તરફ ચિદરૂપના પાપકર્મો બહાર પડ્યાં, શાહી ગુસ્સાની આગમાં તે દુષ્ટ ખાખ ધબને નરકમાં ગયો. (લેખક:-વસંતરામ હરિદ્રુષ્ટ શાસ્ત્રી)

મહાભગવદીય કથાબૃહદ પૂર્વે મહાધિપતિ હતા, તેમણે શ્રીગોકુલનાયકના અતિરૂપે "ક્રોધ" નામનો ગ્રંથ સંસ્કૃતમાં કરેલો છે જેનું પૂર આવીસ હજાર શ્લોકનું છે. તે ગ્રંથના ચતુર્દશ તરંગના ત્રીજા પ્રસંગમાં ઉત્તમ ભગવદીયનાં લક્ષણોનું વર્ણન શ્રીગોકુલનાયકએ કથાબૃહદ પ્રતિદેકનું છે કે—ઉત્તમ ભગવદીય છે તે જીવ અને વૈષ્ણવમાં સદા પ્રતિયુક્ત રહે છે. દ્રાષ્ટો જરા પણ દ્રોહ કરતા નથી, ભગવદીય વિશે ક્યારે પણ દોષ દેખે નહીં. એ ક્રોધ કરે તો પણ સામે ક્રોધ કરે નહિ, કદાપિ અત્યંત દુર્ચયન કહી મર્મ છેદન કરે તોપણ વૈષ્ણવનો દોષ સાથે નહિ, દંમેશાં પોતે અનપરાધી ધબને કોમ્પ્લાયન્સ ભક્ત આગળ કષ્ટ રહિત ચર્ચ પ્રયુગ કરે, અને એમ વિચારે, કે એ તો નિદોષ છે પણ કોઈને વશ થવાથી કોપ કરે છે. વળા તેની સાથે બે હાથ બેડી મધુર વાણી બોલે, ઉત્તમ ક્રિયા કરી તેનો ક્રોધ શમાવે. પરંતુ પોતે કલેશ કરે નહિ; અને ખીજને કરાવે નહિ. નિરંતર સત્ય બોલે, શુદ્ધ ચિત્ત રાખે અને ક્યારે પણ વિષય દષ્ટિ રાખે નહિ. સર્વદા સ્વસંબંધ વિધારી ધણ પ્રકરે તેનો મતોદાર કરે. વળા ઉત્તમ ભગવદીયો દ્રોષપણ વખત વિપવૃત્ત્યુ તરફ મન ચલાવે નહિ. ઇન્દ્રિયોને વશ રાખે, મન પવિત્ર ને કામ્ય રાખે. અને ઉત્તમ નીતિથી ધનનો સંપ્રદ કરે, તે પણ પોતાના ઉદર અર્થે નહિ પણ ભગવાન તથા ભગવદીયની પ્રસન્નતાર્થે પ્રદણ કરે. મદાપ્રસાદ થોડો લે અને એમ વિચારે કે જે વધારે લાંબા તો આગમ તથા નિદા વધશે અને તેથી શ્રીકૃષ્ણજીની સેવામાં ગમેા અંતરાય પડશે. દંમેશાં પ્રભુની ધરણાગતિની ભાવના કરે, પોતાને તૃપ્ત થાશે. અદિગુ'ખની સમામાં બેસે નહિ. કદાપિ બદિયુ'ખ દુર્ચયન બોલે તો ત્યાં આગળ પોતે મૈત્ર ધરે અથવા ત્યાંથી ઉઠી નવ. સર્વદા પ્રભુની સેવામાં ચિત્ત રાખે. મન, વચન અને ક્રિયાએ કરી દણમાત્ર પણ અસાવધ

ન યાય. દુષ્ટા, તૃપ્તા, શીત, ઉષ્ણતા અને કામ ક્રોધ આદિથી મન વશ રાખે; એને વશ રાખે; એને વશ પાતે ન રહે. કાષ્ઠપણ વાતનો અદકાર રાખે નહિ. દગેશાં ભગવદીયની સાથે મૈત્રીના ઉચ્ચ કરે. સદા શ્રીકૃષ્ણોત્તમની લીલા, ભજન, દયા પ્રેમની ભાવના કરે. એવાં એવાં લક્ષણો જેનામાં હોય તે ઉત્તમ ભક્ત. કૃપાણુ ભટ્ટ કહે છે કે એ વચનામૃત જે હૃદયમાં રાખે, દગેશાં પાકે કરે, સાંભળે, ચણે કરાને તે શ્રીગોકુલનાથજીની કૃપાથી ઉત્તમ ભગવદીય થાય.

ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચાર પુરુષાર્થ, ઉપરાંત ભક્તિમાર્ગમાં ભક્તિ નામનો પંચમ પુરુષાર્થ માન્ય છે, તેથી ભક્તિમાર્ગરચને એ પાંચ પુરુષાર્થ પ્રાપ્ત કરવાની આવશ્યકતા છે. અર્થ અને કામ લૌકિક પુરુષાર્થ છે માટે ન્યાં સુધી પ્રત્યુપાધી લૌકિકત્યાગ ન સિદ્ધ હોય ત્યાં સુધી જેમ અર્થ અને કામ સિદ્ધ કરવો પડે છે, તેમજ ન્યાં સુધી પ્રત્યુત્તી અતિ કૃપાથી પરમ વિરક્તિવરે વૈદિકત્યાગ ન સિદ્ધ થયો હોય ત્યાં સુધી ધર્મ અને મોક્ષરૂપ વૈદિક પુરુષાર્થનો પણ સંપ્રદ કરવો આવશ્યક છે. પ્રવારી થવો અર્થ અને કામ બે લૌકિક પુરુષાર્થ સિદ્ધ કરવામાં નિમગ્ન રહે છે. માર્ગાદિક થવો લૌકિક પુરુષાર્થ ઉપરાંત ધર્મ અને મોક્ષરૂપ વૈદિક પુરુષાર્થ પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરે છે, તેજ પ્રમાણે ભક્તિમાર્ગીય પ્રાદર્ય થવો લૌકિક વૈદિક પુરુષાર્થ પણ નિષ્કામ શુદ્ધિથી સિદ્ધ કરવા ઉપરાંત પરમ કુર્ષભ ભક્તિરૂપ પંચમ પુરુષાર્થ પણ પ્રભુને શરણે રહી લૌકિક વૈદિક અર્થ પ્રભુને નિવેદન કરી, પ્રભુના અનુમદથી સિદ્ધ કરે છે. એટલા માટે ભક્તિમાર્ગના આચાર્યવર્ગે શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીએ એવી રીતે સેવા રીતિ પ્રકટ કરી છે કે શારીરિક, વાચનિક અને માનસિક સર્વ લૌકિક અંગ્રાહિક કૃતિ તથા માન શીભગવત્સેવામાં સંક્રમ થાય અને બદારના વિષયોમાં જેતી મનોવૃત્તિ આપોઆપ અટકી થી દાકારજીમાં એકચિત્ત યત્નાં પાંચે પુરુષાર્થ સિદ્ધ થાય. પુષ્ટિપુષ્ટિમાં પ્રવેશ યત્નાં પર્વત પાળવાની પુષ્ટિમાર્ગીય મર્થોદા શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીએ પ્રથેમાં આપેલી છે. તેમાં લૌકિક વૈદિક અને ભગવદર્મ એ ત્રણે ધર્મનો આદર રાખ્યો છે. પુષ્ટિમાર્ગીય મર્થોદામાં રહીને લાકિક વૈદિક અને ભગવદર્મ આચરણ કરવામાં પણ આમ્રદ ભગવદ્ધર્મપરજ રહે એ સ્વાભાવિક છે. આ પ્રમાણે પ્રત્યુપાધક મર્થોદાનો આદર લોકસંપ્રદ અર્થેજ નિષ્કામ શુદ્ધિથી કરતાં અનન્યતાનું દાન પ્રજુ કરે ત્યારે લૌકિક વૈદિક આપોઆપ નિવૃત્ત ધર્મ જાય. લૌકિક આસક્તિ, કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, મત્સર આદિ સર્વ હોય અને ભગવદર્મ વા અનન્યતા, વા પુષ્ટિપુષ્ટિને નામે વૈદિક ધર્મનો ત્યાગ જનવી જોઇને કરવામાં આવે તો પાખંડજ કહેવાય. આવા પાખંડમાંથી અત્યંત વિમુક્ત યજીને પ્રજુપરાયણુવૃત્તિથી અનન્યતા ધારણ કરનાર આપણા સંપ્રદાયમાં મદદ વા મદાનુભાવી કહેવાય. તેમના આચાર-વિચારનું અનુકરણ કરવાથી આલોક અને પરલોક ઉત્તમ સિદ્ધ યજ જાય એ સ્વાભાવિક છે માટે એવા મદદ વા મદાનુભાવી ભગવદ્ભક્તનો નિરંતર સત્સંગ કરવજ શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજી પણ નવરત્નમાં આના કરે છે કે, 'નિવેદનં રમતંચયં સર્વથા તાદૃશૈર્જનૈઃ' અર્થ—તદરશી એટલે અનુભવી ભગવદીયેતી સાથે હમેશાં નિવેદનનું રમણ કરવું. તેજ તાદરશી શ્રીગોકુલનાથજીના વખતમાં ધણુ દતા. જેમના ધામ શ્રીગોકુલ, મથુરા, ભરૂચ અને કપડવંજ આદિ ગામે દાદ પણ રચક તરીકે પ્રસિદ્ધ છે, કારણુ તદીય ભગવદીયેતી સત્સંગ કરવા વૈષ્ણવો તૃતીર્થની માફક તે ભગવદીયને ગામ જતા દતા. મેરાણુથી જગન્નાથજીની ગોધરે નાજજીભાઈને ધેર સત્સંગ કરવા જતા દતા તે વાત ખસેળાવન વૈષ્ણવની વાર્તામાં પ્રસિદ્ધ છે. પ્રજુ વિના એક દાણુ પણ ન રહી શકે, પ્રજુના અંતઃકરણની સર્વ વાત જાણે તે અંતરંગ ભક્ત કહેવાય. એવા અંતરંગ અને ભરૂચી ભગવદીયેતીએ નપારે શ્રીગોકુલનાથજીના સ્વધામગમનની વાત જાણી તેજ વખતે આ સ્થુબ્ધદેવો ત્યાગ કર્યો અને

વિયોગાર્તિથી શ્રીગુણહરમન કેવું એજ ભરૂં વા અંતરંગ શ્રીગોકુલનાથજીના પરમ ભગવદીયોના પ્રેમની પરિસીમા છે. મતંત્રણ જે ભરૂંમાં રહે તેજ ભરૂં એજ નહી પણ જે શ્રીગોકુલનાથજી વાસ્તે સર્વસ્વ ત્યાગ કરવા તૃપ્ત છે. તેજ ભરૂં ભગવતીય, જોવા ૭૮ ભગવદીયોની નામાવલી ભગવદીય ગોપાલદાસજીએ કરેલી છે. તે ભગવદીયોના વંશજ તથા તેમની નીતિ રીતિને અનુસરનારા અને મહદ્ભાગીનુયાર્થી અથવા ભરૂં વેણુવથી એજભાષ છે. હમે આશા રાખીએ છીએ કે આ ભરૂં વેણુવો “ અંતરંગ ”-સંબંધને છાને એવી દૈદિક વાચનિક અને માનસિક શક્તિ ધારણ કરી શ્રીમદ્વલ્લભાધીશના શુદ્ધ નિર્દોષ પુણ્યશુભ વેદાનુકૂલ વેદ-અધિરૂદ્ધ-સંપ્રદાયનુસાર આચાર તેમજ વિચાર રાખી સ્વધર્મ સોપાન કરી સ્વમાર્ગ સ્થાપન કરી પોતે પરમ ક્ષત્ર પ્રાપ્ત કરે અને અન્યને ક્ષત્રપ્રાપ્તિ સુચના કરી આપે. પ્રાચીન મહદ્ભક્ત પરમ આદરણીય છે.

ટેક કી, ટેક કી, ટેક કી રે, ગિરિ ટેક ટેરે તો ટેરે ધ્રુવ તારો,
શ્રીગોકુલનાથજી મારા તજે તો શેષ ન શીપ પ્રેરે ભૂમારો,
પોન થકે તો થકે તો થકે, વજકો પન કોન કરે મહીમે, રતન્યારો ?
શ્રીવલ્લભવંશ વિહારી કહે, કવિ ગાવત હે જગમેં જરા થારો.
મત જાનો રુવાલ, શ્રીગોકુલનાથજીની મારા હૈ,
વલ્લાનીહુ વેદમરજાદહુ વલ્લાની હૈ.
ધુલાય જહાંગીરને જાય કે જુવાવ દીયો,
હિન્દુકી હદ રાહી, શ્રીગોકુલનાથ પ્રતિપાલ હૈ.
પ્રાંનાથ કહે, વાત સુનો સવે કાન દૈ,
મત જાનો રુવાલ શ્રીગોકુલનાથજીની મારા હૈ.
શાહ કહી સો તેં ન કરી, કરી સો વેદપુરાનન ભાલી,
માલાતિલકુ જનેઝકે કારન અહેન પેંડન નાલી,
શીપત કહે, જહાંગીર કે સ્થાન, જે ડમરાવ તે સવ સાલી.
શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીકે શ્રીગોકુલનાથજી, સવ હિંદનકી પત સાલી !

પ્રકટ અઢપૂરન વા કલિમેં પ્રકટે શ્રીગોકુલનાથ ॥ પતિવપાવન મન ભાવન જે ૫૬ “ ૫૨ ”
હરનમય તાકે દે માથ ॥૧॥ ભવમાગર અપાર તરનકો અવલંબી દેત સખ સાથ ॥ એમે
મદાપ્રભુ અને અર્ધ ધર્મ કમ ગોશ રહત સદા સાથ ॥૨॥

પ્રકાશકો—શ્રીગીતા વર્ગ વ્યવસ્થાપકો—સા. ધીરજીલાલ એચ્છવલાલ અને દેસાઈ ચંદ્રનાથ
જોગવલાલ, કાશ્મીર (અ. એસ.)

શ્રીધામપતિપાદા વિજયગ્તાન્તમામ્ ॥

૧૫૯.

૨૫૬ ૧૦

શુદ્ધાદેત

અને

મહિત્તમાર્તીડ.

પૃષ્ઠ,

સં. ૧૯૨૧.

શ્રીવલ્લભાખંડ

૪૫૬.

મંજલમ્.

પ્રણમત વિરુપા વિઠ્ઠલનાથમ્ વિઠ્ઠલરાજમ્ પ્રણમત વિરુપાં	
નિજપદમુદ્રામુદ્રિતવશુધમ્ । દરીકૃતકલેનિપત્તમાજમ્ । પ્રણમત ૦ ૧	
દિજવપુષ્પં નજરાજતનૂજમ્ । નિજજનકપિતનતિતનિભાજમ્ પ્રણમત ૦ ૨	
ભારતભૂપતિસેવિતપાદમ્ । સ્વદગ્ધતદવસોદરનાચમ્ પ્રણમત ૦ ૩	
વાદિદિપપચાનનમતુલમ્ । વિદ્યમ્બડનભૂષાશ્રાજમ્ પ્રણમત ૦ ૪	
શ્રીમદ્વલ્લભરાજુમારમ્ । મુન્દરરૂપં કવિસમ્રાજમ્ પ્રણમત ૦ ૫	

શ્યામધામ કમનીયમ્ ।

મમ નિત સદા સ્મરતાત્ શ્યામધામ કમનીયમ્	
મમ જિહ્વા સદા વદતાત્ કૃષ્ણનામ રમણીયમ્	
ગુજન્મધુનતમાઝ્યા વિગલયા ચૌત્તમ્બ મનસ્યુદિયાન્ શ્યામધામ કમનીયમ્	૧
શનૈરલે વા વિત્તનૈરલં મે (મમ) કર્ણાન્તિકં સમિયાત્ કૃષ્ણનામ રમણીયમ્	૨
પ્રાવં શ્રાવં ગોપનારીત્રજોડયો ઝન્માદ પર પ્રાયાત્ કૃષ્ણનામ રમણીયમ્	૩
મમ ચિત્તં સદા સ્મરતાત્ શ્યામધામ કમનીયમ્	
મમ જિહ્વા સદા વદતાત્ કૃષ્ણનામ રમણીયમ્	૪

(૭૩૧ બન્ને ગીતા શાસ્ત્રોચ્ચ બદ્ધોનાથઽચ્ચે રચેશા છે.)

संवादः ।

(भविष्यति शरीरम्)

शरीरम्—(स्वगतम्) हृष्यामि तत्र तत्र श्रूयमाणं स्वकीयं माहात्म्यं पृथिव्यां प्रथितमवलोक्य यं कमपि पृच्छतु, येन केनापि विवदतां, सकलोपि लोको मुक्तकण्ठमाख्यास्यति 'शरीरमेकं स्वर्ग धर्मसाधन' मिति, अहो मम माहात्म्यम्, अहो मम गौरवम् ।

(भविष्यति वचः)

वचः—(स्वगतम्) किमयं लोकोक्तिरप्यवहं नाम नाभविष्यम् ? कस्तदा कल्याणाभिविवेशी समयोभूयस्मिन् वेधा मामसृजत् ? कश्चिदुदामि, कश्चिप्रीगयामि च । स्वकीयेनैव माहात्म्येन व्याप्य विधमहं व्यवतिष्ठामि, मुधा किञ्च वुधा अपि वदन्ति शरीरस्य श्लोकम्, परिणतप्रज्ञास्तु मामेव गरीयो मन्वते, 'वाप्येका समलंक्रोति पुरुषमिति, अहो मम माहात्म्यम्' अहो मम गौरवम् ।

(भविष्यति मनः)

मनः—(स्वगतम्) कस्तावन्न मन्यते ? कश्च नानुजानाति ? कथासूयति मत्प्रभावाय ? सकलमपि लोकां कुलालचकारुदमिव त्वेच्छया परिवर्तयामि, शिक्षयामि, उक्षिपामि च । प्रथितवपुषो विरचितविविधसुमङ्गलवचनाधापि जना मदोक्तेरविभेदा इति क एतत् रात्यं गूढितुं क्षमते ? यथार्थमेव याथातथ्यविज्ञैरुच्यते 'मनः परं कारणमामनन्ति संसारचक्रं परिवर्तयेद्यत्' अहो मम माहात्म्यम्, अहो मम गौरवम् ।

वचः—(पुरतोवलोक्य स्वगतम्) क एष प्रथ्यमानवपुर्गौरवोपमितहोरम्भाडम्बरो नरो स्यामप्यविरचितविविधपादन्यासप्रकारशोभितशेषलोक उक्षा ह्वेत उपसर्पति ? (निपुणमवलोक्य) विज्ञातमेतत् । एतत्तु वृकोदरागस्त्यादीनां बहुमतं प्रज्ञावादिभ्यश्च वेदान्तिभिर्निरस्यैकदेशं इति विरं गार्हितं शरीरमिति (प्रकाशम्) अये मनुष्यमय मन्दराचल, इतः समुपसर्प, शनैः शनैः लघुलघु, मा तावत्परमागः कस्यचिदनगगतिं सज्जानिद्रामहोत्सवस्य स्थविरस्योपरि संप्रेषयन्पतसि ।

शरीरम्—(स्वगतम्) अरे क. एष मामाह्वयति ? मन्ये कुम्भमापया पातयन्निव मां बलवद्वागुरापां कश्चिदुर्जनोयमिति (निपुणमवलोक्य) एतत्तु सर्वत्र कलहधीजान्यङ्कुरयत् सज्जनानपि संपीडयत् पापानि चोन्मीलयद्भवनं पुरस्तादिलोक्यते, तदत्र मौनमेव शोभनम्, अलं दुर्जनैः समं सम्भाषणेन ।

वचः—किमेरे, आकारितमपि सवहुमानं मार्गविरुद्ध इव वटस्तूष्णीं तिष्ठसि ? नास्ति ते पाटयं श्रवणे ? विरुतास्ति वा रसना ? विकल्योसि वा मनसा ? किञ्च ददासि प्रतिवचनम्, (विघ्नयन्) जडमस्ति, किमेतेन जडेन वाचि व्यापारितेन ? पश्यामि, यन्नयः कश्चिदुपयोगोऽस्य भवति न वा (आरोढुमिच्छति)

शरीरम्—(सरलतया रिचया) अपोह मूर्ध्, किं पत्यासि 'सर्वत्र सर्वा' श्वाप्यमान
व्यायामविदिमर्बहुमत सरस्यमाणश्च सर्वैरावालयजठमा च मूर्खपण्डितनापानरमूपायश्च गरीय शरीरमस्मि,
वचः—मा कुप्य, दूरमेव रथास्यामि को नाम स्वतत्रः स्वमेपि कार्यगौरवमनपेक्ष्य
कष्टाकिन पादपान् उपधावेत्।

शरीरम्—धिक् त्वाम्, मा 'कष्टाकिन वृक्ष'मिलानाक्षिपसि '

वचः—सर्वानपि हिताहितोदासीनान् सममेव तर्कयन् स्वयमेव तथा भवसि ।

शरीरम्—त्व पुनः फट्टिगमसि '

वचः—अहं तु फौधिमयुराया विधया, फौधिपरूपै पदै फौधिदुदासीनेनाव्ना वोजयय-
यायय तत्र तत्र प्रतिपत्या सदा सदिम श्म येतमाम्, अहो मम माहात्म्यम् । अहो मम गौरवम् ।

शरीरम्—अलमलमामसभावनया, व्यर्थमेव किं विबुधा वदन्ति 'परस्वभावरर्माणि न
प्रशसेन् न गर्हयेत्' 'भौनमेव विभूषण' मित्यादि । समस्तमपि जगद्वर्णयतात् शरीरसम्पनिम्,
उक्षिपतात् पर्वतान् वल्लहयतात् क्षितिमण्डलम्, आचरतात् कर्माणि, अल व्यर्थवर्चने ।

वचः—स्याने पानोमि तवा, न मया, पृथैतात्साक्षरान् अथ च साहित्यसेवकान्, गहि
गहि साहित्यकान्, अपि च वैय्याकरणान् सर्वथेते विज्ञा मनुपासनपरायणा एव जामति, निद्रायते
हसन्ति, रुदन्ति, द्रुह्यन्ति, कट्टायते, विरदन्ते नदन्ति च ।

मनः—(मध्य उच्छ्रित्य) भो न मया विना प्रसर्पसि (शरीर प्रति) त्वमपि, (वच
प्रति) त्वमपि, मामेव भूययितु संस्मर्तुं (शरीर प्रति) तत्रापि मनः (वचः प्रति) तत्रापि मनः ।

वचः—मत्र दूरे, अनाद्ययैव त्वामह वर्त, पृच्छ विवेकिन सुतनान्, द्रुह्यन्तोऽपि मनसा
वचसा 'आगच्छ, प्रसन्नोऽस्मि, दिश्या ददोसि, अपि रुदन्' 'सर्वे भवन्तु सुखिन' इत्यादि
चाटुशतानि वदन्ति न वा '

शरीरम्—अपि च अनाद्ययैव त्वा अहमपि वर्त पृच्छ जनममनुपासकान् सर्वथा विपरीते
पि त्वयि शरीरेणैवापादचूड शुभ्रता बहन्तो, नन्वेताभेन वय वयमिति क्रीर्तिं लिप्सति न वा '

आत्मा—अत्र व्यर्थेनानेन कलहेन, मित्राणि, शृणुत

मनसि वचसि काये पुण्यपीयूषपूर्ण-प्रिसुवनमुपकारश्रेणिभिः प्रीणयन्त ।

परगुणपरमाण्वर्थहीनत्वं नित्यं निरुद्धं नित्यं सन्ति सन्तः क्रियन्तः '

मनः—किमत्रात्माक पुण्यसयोगे निमित्तम् '

आत्मा—स एव श्रीप्रसुचरणैर्निजतात्तत्त्वनिर्दिष्टमार्गं विभाकरैरुपादिष्टो भाक्तिमार्गं,
आयात प्यायेत तान्

સાયં કુબ્જાલયસ્થાસનમુપવિસત્સ્વર્ગપાત્રં સુધૌતમ્
રાજધ્વજોપર્વાતમ્પારિતનુવસનં ગૌરમમ્ભોજવન્ત્રમ્
પ્રાણાનામ્ય નાસાપુટનિહિતકંઠં કર્ણરાજદ્વિમુક્તમ્
વન્દેર્ધોન્મીલિતાક્ષં મૃગમદતિલકં વિઠ્ઠલેશં સુકેશમ્ ॥

(આ સંવાદ સાત્રીજી બંદીનાથજીએ રચ્યો છે.)

બહેનને શિક્ષા.

(મથુરામાં જેલ જેલી આવ્યા—રાહ.)

પ્રભુ પ્રેમ કેમ દે વિસારી હો બહેન તું રઢિયાળી
શાસ્ત્ર નેમ કેમ દે વિસારી હો બહેન તું રઢિયાળી
જય શ્રીકૃષ્ણ તને કહવાં કાં દાગે, સાહેબજી શાને ઘુસાડે હો બહેન....
શુદ્ધ સોનાનાં આભૂષણ પરહરી, તંગી શીઠ વળગાડે હો બહેન....
અતસંગ, ભાગવત, ભારત, ગીતા, વિસરી વિલસે કાં જલસે હો બહેન....
ગૃહની તું શોભા ધર્મની ધ્વજ તું, પ્રેમ ધ્વજ ગોપી સોદાવજે હો બહેન....
નિંદા કૃષ્ણી કાંકો મોટાઈને ત્યજી જ્ઞાનશાસ્ત્ર તું દીપાવજે હો બહેન....
આદર્શ સીતાં સાવિત્રી ચતીના રાખી ગૃહનાવ તું હંકારજે હો બહેન....
વૃદ્ધ ભ વિઠ્ઠલ ભૂતલ ભક્તિ, પાઠ પંદીને પઢાવજે—હો બહેન....

કલામય માર્ગ.

(મેલી રંગ લાગ્યો રે—રાહ.)

પુષ્ટિમાર્ગના તત્ત્વનું શી રીતે કરીયે જ્યાન રે ભરીયે રસ ધુંટડો રે....
માનસી સેવાને કારણે હરિ રમરણ પ્રથમનો અંકરે ભરીયે રસ ધુંટડો રે....
નિંદા કૃષ્ણી દોષ ને મુખરતા કરીયે દૂર રે ભરીયે રસ ધુંટડો રે....
જીવન સદગુણ જીવીયે અચે દે સેવા પ્રચુર રે ભરીયે રસ ધુંટડો રે....
વાર્તાઓ વૈષ્ણવ તણી આચાર્યોના કંઈ પ્રસંગ રે ભરીયે રસ ધુંટડો રે....
આદાં ધોળ ને ગરબીઓ દયાગમ ગહિં રંગ રે ભરીયે રસ ધુંટડો રે....
પુલ હિંટોળે સાંત્રીયે મંડપને પારણે શોખરે ભરીયે રસ ધુંટડો રે....
વસ પીછવાઈ સર્વમાં ઠેળવીયે કળાના નોખરે ભરીયે રસ ધુંટડો રે....
પાકશાસ્ત્રમાં પ્રેમ જો સામગ્રીથી વિધવિધ જો ભરીયે રસ ધુંટડો રે....

(વટોદરામાં શ્રીવિઠ્ઠલેશમહોત્સવપ્રસંગે વિદ્વદ્વર ચાત્રીજી બંદીનાથજીએ રચેલાં
અને ખાતિખાઓએ ગાયેલાં ગીતો.

વર્ણાશ્રમધર્મ.

[૧ લેખક - સ. રા. ધીરજીલાલ મજધારા સાંકળીઆ, B. A. LL B. એલ્લોહેડે, મુંબઈ.]

આજકાલ વર્ણાશ્રમધર્મની વિરુદ્ધ દેખાતું કોઈ કામચળુ જોડે, તો તે હોદ્દાધર્મના નાશનો દીમાપતી છે, ટેક, ભંગી વગેરે સર્વને એકાકાર કરવા માગે છે, અને પાપકર્મના સર્વની પ્રવૃત્તિ કરાવવા માગે છે, એવો આરોપ તેના પર કરવામાં આવે છે અને જો તે પોતાના વિચારના સમર્થનમાં શ્રીવક્ષ્યાચાર્યશ્રીનું “મુખ્ય વર્ણાશ્રમ ધર્મ નાશ પામ્યો છે” એવું વાક્ય મૂકે તો કોઈ જગ્યાએ કોઈ કારણસર શ્રીવક્ષ્યાચાર્યશ્રીએ એમ કહ્યું હશે, તેનો ખોટો ઉપયોગ કરતો હશે એમ ઘણાંએને લાગે છે. આ વાંતિ દૂર કરવા માટે અને જાણીતી છીએ કે બાલ અને આંતર શુદ્ધિની વિરુદ્ધ એમ નથી, દેહશુદ્ધિને માત્ર રનાન કરવું, સ્વચ્છ વસ્ત્ર ધારણ કરવા, સ્વચ્છ-તાથી પોતાના જ ધરમાં રંધાપણું પવિત્ર અન્ન ખાવું, નાસકારક હોટલોનો લ્વાગ કરવો, એકજ કુટુંબનાં મનુષ્યોના પણ જળના અને ખાવાના વાસણો લુદા રાખવા, રેક ભંગી તો શુ પણ સામાન્ય રીતે સર્વ મહિન, અશુદ્ધ મનુષ્યનો પણ સંસ્કર્મ રપશી ન કરવો એવી સર્વ બાલ શુદ્ધિ અમને ઈષ્ટ છે. તેમજ સર્વદા સાચું જોવું, સાકર્મો કરવા અને કૃષ્ટ વિચારો પણ મનમાં ન આવવા દેવા વગેરે આંતરશુદ્ધિ પણ અમને ઈષ્ટ છે એટલુંજ નહીં પણ મર્યાદા સર્વ કાર્ય કરતી વખતે ભગવાનનું સાન્નિધ્ય મનમાં રાખીને તેના દામ તરીકે પ્રવૃત્તિ કરવી એના અને દીમાપતી છીએ. ધનમદ વિદ્યામદ, ઐશ્વર્યમદ, અને ઉંચ કૃપના મદથી મર્યાદા દૂર રહેવું અને સામા પદવાળાને જે કહેવાનું હોય તે સ્થિતિથી સ્થગળા તેના વિચાર કરવો તે અમને તેમજ અવેને કલ્યાણકારક છે એમ અમે માનીએ છીએ.

શ્રીવક્ષ્યાચાર્યશ્રીએ વર્ણાશ્રમધર્મ મુખ્ય નષ્ટ થયો છે એ વાત ખુબી ખાચરે કહી નથી પણ ડિમગિમ વગાડીને કહી છે. તેના પૂરેપૂરો અર્થ ન સમજવાનું કાળુ વર્ણાશ્રમધર્મ એટલે શુ તેનું અંતાન છે. દાખલા તરીકે અમને સમજ પડે તે માટે પહેલા અમે દાહના ધૈર્યો વર્ણાશ્રમધર્મ મા છે કે નહીં તેજ લક્ષણ વર્ણાશ્રમધર્મનો મુખ્ય મરેકાર ઉપનયન મરેકાર છે. જો હોકરો અમુક વરમ્મો થાય ત્યારે જોનેષ ન આપવામાં આવે તો તેવો સંસ્કાર વિનાનો હોકરો પ્રાપ્ય જ રહે અને તે વર્ણાશ્રમધર્મમાં આખો કહેવાય નહીં, અને ગાયત્રીમંત્ર ત્યાં સુધી લે નહીં ત્યાં સુધી એ પ્રાપ્ય જ રહે. આટલી સહેલી વાત પણ દાહના વાળીયાઓ મમજતા હોય તો તેઓ વર્ણાશ્રમધર્મને માટે કાલાહલ કરે નહીં અને જો તેમને વર્ણાશ્રમધર્મ પગાવવાની તેમના શુભચિંતાની ધૃત્ય હોય તો તેમને એકદમ ઉપનયનસંસ્કાર કરાવી જનોઈ આપવી જોઈએ. અને ગાયત્રીમંત્ર આપવો જોઈએ. ત્યારપછી તરતજ મુને ધૈર્ય વેદ ભણવા માટે મોકલવો જોઈએ, અને જ્યારે તે વેદ ભણી રહે ત્યારે ફરીથી મનાવર્તન નામનો ખીન્ને સંસ્કાર કરીને તેને ધૈર્ય લાગવો જોઈએ, આટલું તો મનુષ્યરૂતિ, પાસદરૂતિ, યાગવદ્ધકરૂતિ વગેરે વર્ણાશ્રમધર્મના અંગો વાંચ્યા વિના પણ સમજ પડે એવું છે. હવે વિચારો કે આશરે પાચસો વરસ થયાં શ્રીવક્ષ્યાચાર્યશ્રી અને તેમના વંશજોએ આવા શરૂ જેવા ચક્ર ગયેલા વાળીઆઓને જોનાઈ સા માટે ન આપી? અને જો તેઓથીએ આપી નહીં તો દાખ તેમને વર્ણાશ્રમધર્મ પાળવાનો આગ્રહ સા માટે કરવામાં આવે છે? આનો ઉત્તર અમરે દાખ આપવાનો રહ્યોજ નથી, કેમકે શ્રીવક્ષ્યાચાર્યશ્રી પોતાના સિદ્ધાંત દર્શાવતા રીક અંગની અંદર આપી મુક્યો છે. એથી પહેલાં એમણે નિયમ અંગ લખ્યો છે, તેના ત્રણ ભાગ કરેલા છે. પ્રથમ ભાગમાં શુવ, જગત, કલ અને મુક્તિ

વગેરે શાસ્ત્રની ચર્ચાના મુખ્ય વિષયો લઈને તેમાં ચેતાનો નિર્ણય પુરાવા સહિત આપ્યો છે, તેનું નામ શાસ્ત્રાર્થપ્રકરણ તેમણે રાખ્યું છે. બીજા ભાગમાં તેઓશ્રીએ વેદનો અર્થ વેદનું સ્વરૂપ, વેદનો અર્થ કેમ કરવો, શાખાના ભેદ, સ્મૃતિઓના નિર્ણય, પાંચ કર્મોના સંગ્રહ, કલ્પસૂત્ર, શૃલ્લસૂત્ર, પુરાણનિર્ણય, ભારતનિર્ણય, સાંખ્યયોગનો નિર્ણય, વગેરે સર્વ બાબતોના નિર્ણય આપ્યો છે, એનું નામ તેમણે સર્વનિર્ણય પ્રકરણ એમ આપ્યું છે, અને સર્વ નિર્ણય ભાગની ૬૫ થી ૬૮ વગેરે કારિકાઓમાં સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે વેદ ચેતાનો અને પારકાનો નિર્વોદ કરવાને હવે (કલિયુગમાં) સમર્થ નથી, કેમકે લોકો અત્યંત મહિન યર્ષ ગયા છે અને તેથી શ્રીભાગવત વેદવ્યાસે કહ્યું છે, અને તે શ્રીભાગવતનો માત્ર અભ્યાસ કરવાથી લોકો મોક્ષ પામે છે પણ જો ભાગવતને ઉદર પોષણને માટે વાપરે નહીં તો.

દેશ, કાળ, દ્રવ્ય, મંત્ર, કર્તા અને કર્મ વગેરે સાધનો હાલ કલિયુગમાં શુદ્ધ પ્રાપ્ત થઈ શકતા નથી, માટે વેદ, સ્મૃતિ અને પુરાણ વગેરે સર્વ ગોક્ષ માટે નિરુપયોગી થઈ ગયાં છે અને એજ બાબત ફરીથી ભક્તિપ્રકરણની સરઆતમાં ચોતે વિસ્તારપૂર્વક કહી છે કે:—

“હાલ કલિયુગમાં સર્વ લોક વિરુદ્ધ આચારમાં રમ્યા પમ્યા રહ્યા છે, વેદ વગેરેનું અર્થબદન સમાપ્ત થઈ ગયું છે. જે આચાર પાળે છે તે પણ વિધિપૂર્વક તો પાળતા નથી. તેખનાં મન વિદલય થઈ ગયા છે, અને હૃદયોપરથપરાયણ થઈ ગયા છે એવાઓથી વર્ણાશ્રમધર્મ કેમ પળાય ? વર્ણાશ્રમધર્મ પાળવા માટે દેશ, કાળ, કર્મ, મંત્ર, કર્તા વગેરે શુદ્ધ જોઈએ તે કલિયુગમાં કુલંભ થઈ પડ્યા છે, અને હાલ તો સંસારને તરવાનો એક જ માર્ગ શ્રીભાગવતનો છે વગેરે કહીને પોતે ૨૨૧ મી કારિકામાં સ્પષ્ટ કહે છે કે “વર્ણાશ્રમવાળાઓનો મુખ્ય ધર્મ નષ્ટ થઈ ગયો છે અને છાત્રી તે કરવાથી કાંઈ ધર્મ સિદ્ધ થાય નહીં અને મોક્ષ પણ મળે નહીં માંડે બુદ્ધિમાન પુરુષે એવા છાત્ર ધર્મમાં આદર રાખવો નહીં, અને લક્ષિતમાર્ગમાં પ્રવેશ કરવો કે જેની અંદર હલ નહીંજ છે. જેના ઉપર ભગવાનની કૃપા નહીં હોય તેમનાથી તો આટલું પણ થઈ શકશે નહીં:—

કૃષ્ણસેવામાં તત્પર, હંભ વગેરેથી રહિત શ્રીભાગવતના તત્ત્વને જાણનાર એવા પુરુષ ગુરુની પાસે ઇનાસુએ આદરથી જનું. અને જો એવો શુરુ ન મળે તો ચોતે દરિની મૂર્તિ કરીને તેની પરિચયો સદા કરવી, કેમ કે ભગવાનનું રૂપ તેમાં રહેલું છે.

નિષ્પક્ષપાતપણે જો કાંઈપણ વિચાર કરશે કે શ્રીવક્ત્રભાચાર્યજીના માર્ગને વર્ણાશ્રમધર્મ સાથે સંબંધ છેજ નહીં, તે તેને માણુમ પડ્યા વિના રહેશે નહીં, ભક્તિમાર્ગને વર્ણાશ્રમધર્મ સાથે કાંઈપણ સંબંધ નથી એમ સ્પષ્ટ શ્રીવક્ત્રભાચાર્યજીએ કહ્યું છે અને અન્ય ગ્રંથોમાં ઘણી જગ્યાએ કહે છે.

શ્રીવક્ત્રભાચાર્યજી કહે છે કે જીવ ભગવાનનો હાસ હોવાથી ભગવાનની સેવા કરવી એજ તેનો સ્વધર્મ છે. દેહાદિધર્મ તેનો સ્વધર્મ નથી. વર્ણાશ્રમધર્મ તો આત્મજી, ક્ષાત્રિય, વૈશ્ય વગેરે જિન જિન પ્રકારના દેહને લઈને પાળવામાં આવે છે, માટે જીવે એ સર્વ દેહને મુખ્ય માનીને પ્રવર્તેલા ધર્મોના ત્યાગ કરીને ચેતાનો સ્વધર્મ એટલે ભગવત્કથાનું શ્રવણ કરવું. જે પ્રમાણે સંન્યાસમા અને નિવૃત્તિમાર્ગમાં સર્વ બાહ્ય ધર્મોના ત્યાગ કરવાનો વિધિ છે તેમજ અહીં પણ વિચારપૂર્વક વર્ણાશ્રમધર્મ તેમજ અન્ય સર્વ ધર્મોના ત્યાગ કરવો એવો વિધિ છે, એમ શ્રીવક્ત્રભાચાર્યજી પ્રથમ રહેલો પાંચમા અધ્યાયના ૧૧ મા શ્લોકમાં કહે છે.

આમ હોવાથી જે લોકો વર્ણાશ્રમધર્મ કલિયુગમાં નષ્ટ થયા છે એમ માનતા હોય તેમણે તો તે પાળવાનો પ્રયાસ હોદી દેવો એમ નિર્ણયમાં શ્રીવલ્લભાચાર્યશ્રીએ કર્યું અને અહીં શ્રીસુ-
ધિનીશ્રીમાં તો તેથી આમળ જાહેર પોતે કહે છે કે જ્યારે વર્ણાશ્રમધર્મ પાળી શકતા હોય ત્યારે
પણ તેમને વિધિપૂર્વક ત્યાગ કરીને જીવે પોતાનો સ્વધર્મ જે ભગવત્કથાનું શ્રવણ કરવું એજ
છે, તે પાળવો. આમ ૨૫૯ વાક્યો હોવાથી જ્યારે પુષ્ટિમાર્ગીય વૈષ્ણવોને વર્ણાશ્રમધર્મ પાળવાનું
કહેવામાં આવે છે ત્યારે શ્રીવલ્લભાચાર્યશ્રીના ઉપદેશથી તેને વિરુદ્ધ દોરવામાં આવે છે એમ
અમને લાગે છે અને પુષ્ટિશ્રી પ્રદાયને આવી ખોટી દોરવણીથી જે દાનિ થાય છે તે કહી
શકાય તેવી નથી.

વર્ણાશ્રમધર્મ વેદમાર્ગનું અંગ છે અને વેદમાર્ગ પુષ્ટિમાર્ગ કરતાં તદ્દન જિન્ન છે એ વાત
શ્રીવલ્લભાચાર્યે પુષ્ટિપ્રવાદમયોદામહેશમાં ૨૫૯ વાક્યાની છે, તેથી પુષ્ટિમાર્ગીયોએ વેદમાર્ગના અન્ન-
રૂપ વર્ણાશ્રમધર્મ પાળવાના હોયજ નહીં અને જે પાળવા જાય તો પુષ્ટિમાર્ગમાંથી તેમને પત થાય.

ભગવાને પોતાની હિંદુમાતૃની-મનથી પ્રવહની સૃષ્ટિ કરી છે. વાણીથી વેદમાર્ગ કર્યો છે
અને આનંદરૂપ પોતાની કાર્યોથી પુષ્ટિમાર્ગની સૃષ્ટિ કરી છે. આ પ્રમાણે વેદમાર્ગ અને પુષ્ટિ-
માર્ગના જીવોની ઉત્પત્તિ જુદે જુદે પ્રકારે છે, તેમ જ સ્વ પણ તેમને જુદી જુદી રીતે મળે છે.
વેદમાં કહેલું જ્ઞ વેદિકને મળે છે. અને ભગવાનના આનંદરૂપ સ્વરૂપથી પુષ્ટિમાર્ગીયોને જ્ઞ મળે
છે. માટે પુષ્ટિમાર્ગીય જીવોનું જ્ઞ પણ વેદિકના જ્ઞ કરતાં જુદુંજ છે. પુષ્ટિમાર્ગીય જીવોની
સૃષ્ટિ આનંદરૂપ ભગવાનના સ્વરૂપની સેવા માટેજ છે. જે તે જીવો હોય નહીં તો ભગવાનની
સેવા થઈ શકે નહીં. સ્વરૂપથી, અવતારથી, શબ્દ વગેરેથી પુષ્ટિમાર્ગીય જીવોનું ભગવાનથી જિન્ન-
પણ નથી, તો પછી લોકોને માટે જેટલું જિન્નપણું :જેમજે તેટલું ભગવાન પોતે રાખે છે.
તેમનામાં લોકિકપણું અને વૈદિકપણું માત્ર કાપડયથી એટલે લોકોને સમજાવવાને માટેજ હોય છે.
તે કર્મોમાં તેમની આસક્તિ હોતીજ નથી. આથી ૨૫૯ થાય છે કે પુષ્ટિમાર્ગીય જીવો વૈદિક-
માર્ગીય જીવો કરતાં શ્રેષ્ઠ છે, તેમને વર્ણાશ્રમધર્મો પાળવાની આનંદરૂપતા નથી, કેમકે તે તો જાણ
દેવતા ધર્મ છે અને માત્ર ભગવત્સેવા અને ભગવદ્ગુણજાનજ તેમનો સ્વધર્મ છે. તેમનું જ્ઞ
પણ વૈદિક માર્ગ કરતાં અતિ ઉત્તમ છે, કેમકે વેદમાં કળા પ્રમાણે તેઓ પ્રજાની સાથે સર્વ
કામ જોગ કરે છે, વૈદિકને તો માત્ર મુક્તિજ જ્ઞ છે અને પુષ્ટિમાર્ગીય જીવો તો સંસારના
કાર્યોમાંથી અંતઃકરણથી સદા મુક્તજ હોય છે.

ભક્ત જોપાળદાસશ્રીએ ગાયું છે જે “ નિર્મુક્તો નિર્દેશ અટપટો, રસના શી પેરે કહીએ,
૨૫ વર્ણ વધુ દષ્ટ પદારથ ત્યાં જોડા નવ લક્ષ્યે, તેલ થકી પુરોત્તમ અળગા લીલા અળગ
વિદાર, અલ્પજાની ને મુક્તિમાર્ગો સ્વપને નહીં વહેવાર. ”

પુષ્ટિમાર્ગ ભગવાનની કૃપાનો માર્ગ છે જ્યારે વૈદિક માર્ગ તો પીનસ કોડ (Penal-
Code) જેવો છે, તેમાં અમુક વિકાન કરેલું કર્મ ન કરે તો તેને પ્રાયશ્ચિત્ત કરવું પડે છે અને
મનુષ્યની વગેરે જાણનારાઓને ને પ્રાયશ્ચિત્ત કરવું પડે છે, તેની માહિતી સારી રીતે છે, તેમાં
મહાપાતક અને ઉપપાતકો વિસ્તારપૂર્વક વર્ણવેલાં છે અને તેનાં પ્રાયશ્ચિત્તો પણ કહેલાં છે. એ
વર્ણન વાંચતાં કોઈપણ વિચારશીલ મનુષ્યને લાગશે કે હાલના કલિયુગના સમયમાં વર્ણાશ્રમધર્મ
પાળી શકવો દુર્લભ છે અને પ્રાયશ્ચિત્ત કરતાં આપણે આરો પણ આપશે નહીં. જીવને નિરેકથી
સ્મરણ પહોંચે ત્યાં સુધી મંત્રસહિત કરવાના સોજ સંસ્કાર પણ થયા જેમજે, તે એક પંજુ
વિધિપૂર્વક થયા નથી. પ્રથમ સંસ્કાર ગર્ભાધાન પણ મંત્રપૂર્વક કરનાર કોઈ મળશે નહીં,

તો પછી બીજા સંસ્કારોની તો વાતજ શી કરવી ? કલિયુગમાં સામાન્ય રીતે પ્રાવાહિક જીવોનીજ હિતપતિ વિશેષ થાય છે. પણ મોટા મોટા ભગવદ્ગીયો પણ કલિયુગમાં અવતરે છે, તેનું કારણ એ છે કે તેઓ અંતઃકરણથી સંસ્કર્મનો ત્યાગ કરીને નીરર્થ ભગવદ્ભજન અને ભગવત્સેવા કરી શકે છે. તેઓ વર્ણાશ્રમધર્મ તેમજ ભગવાનની ભક્તિ સિવાયના બીજા સર્વ ધર્મોને પાલ-ધર્મ ગણે છે. શ્રીવલ્લભાચાર્યજી એવા ભગવદ્ભક્તોના ગુરુ છે, અને તેમને મારેજ પોતે અવતારે લઈ શ્રીભાગવતમાં વર્ણવેલા ભગવાનના ગુણોના વર્ણનના ગૂઢ અર્થનું ઉદ્ઘાટન કર્યું, અને ભગવદ્ગીયને અલભ્ય લાભ આપ્યો અને હવે જાણે એ માર્ગ અધ કરવો હોય નહીં શું ? તેમ ભગવદ્ભક્તિ છોડીને વર્ણાશ્રમધર્મ પાળવાનું કહેવામાં આવે છે તેથી અમારો જીવ અત્યંત દુઃખાય છે તેથી આટલું લખવું પડે છે.

હરિસ્મૃતિ.

(અનુસંધાન ગતાંક ૫. ૨૯૮ થી આશુ)

સંસારી જીવો જોને દુઃખી માને છે, નારાયણ તેવો દુઃખી હતોજ, એના વીતકની સીમા ન હતી પણ વીતકને તો એ વાયરા માનતો. બહુજ દુઃખિયાને દુઃખ શાં ! બહુ ઝડપીઆને ઝડપ શાં ! એની આંધીઓ તો અનેક આવ્યા કરે. જ્યાં ઘઠાશ્વની ભાવના ધઈ, જ્યાં દૃઢ વિશ્વાસ ધર્યો, જ્યાં અવિચ્છેદ્ય શ્રદ્ધા રહી, ત્યાં તો અંતરાપાતી તોફાનોનો સામનોજ કરવો, એનું તો માથું કંપે, ધર્મનિષ્ઠનું સન્તાન હતો, એની નસિનસમાં ધર્મ-રમ્ભ ભર્યો હતો, આજીવિકા માટે કે કોઈ વાસનાપૂર્તિ માટે પોતાનાદ્વારા કે અન્યથી થતો ધર્મખર્ચ એ સહન કરી શકતો નહિ, અમુક માણસ આમ કરે માટે આપણે પણ એમ કરવું એવી દેખાદેખી એને રેમતીજ નહિ. એની આ સ્વતંત્રતાને સ્વચ્છંદી મનુષ્યો સ્વતંત્રતા કહેતાં. એના સત્યભાષિત્વ કે નીતિ યુક્તિપૂર્વક તર્કનો ઉત્તર આપવા અસમર્થ માનવ-પ્રાણી એને કોંઈ કહેતાં, ધર્મના આશંકરની આંધે થયેલ અનાચાર કરનારાઓ એના અનુપભોગ કૃષ્ણ કબેરને જોઈ એને અસમર્થ કહ્યતા. એને જોઈ નેત્રપલ્લવી કરી મુખ મરડતા, નારાયણ એમના અભિપ્રાયને જાણી ગણગણતો કે “ દેદે મનોમાત્ર મિમં શુદ્ધિત્વા મમાદમિત્યગ્રાધેદો મતુષ્ઠાઃ ॥ ઇષોદયન્યોડ્યમિતિ ધ્રમેણ દુરન્તવારે તમસિ ધ્રમન્તિ ॥ ક્રૂર મનથી માની લીધેલા આ માંસપિંડને લૂછને હું અને મ્હાંડે એમ આંધળા બુદ્ધિવાળા મનુષ્યો આ હું આ બીજો એ પ્રમાણે ભેદ ભ્રમથી અપાર અધારામાં આપડે છે, સર્વનું ભેદદષ્ટિનું કારણ મન છે. મન એટલે શું ! શ્રીકૃષ્ણ આજ્ઞા કરે છે કે इन्द्रियाणां मनश्चास्ति । હું ઇન્દ્રિયો મધ્યે મનું, મન એટલે મનાવનાર, ગર્વ કરનાર, માનનાર, રેકનાર, સક્ષમશરીરનો એકાદ અવયવ, સુખ દુઃખ વિગેરેના સાક્ષાત્કારનું કારણ, સંજિની રજઆતથી પ્રલય પર્યંત સાથે વળગેલું એક અદશ્ય, વિચિત્ર અને નિઘ્ય તથા નિરપણ ન કરાય એવું, (આને શું કહેવું) સ્વરૂપ એનું પરમાણુ પણ એમાં દંભ, કપટ નિન્દા, રૂપદા, કામ, મિથ્યાવચન, લભજુલમણ અને તેથી વિપરીત શુભો એમ કેટલું ભર્યું છે તે કલ્પનામાં પણ ન આવી શકે, એનો ઉપયોગ ભેદદષ્ટિમાં કરી બુદ્ધિપૂર્વક અધિકારમાં આધારનારને શું કહેવું ? ચયા ચ તશોમયયા મુતાર પોતે રથ બનાવે, રથમાં બેસીને ફેરે, બીજા માટે બતાવી બેસી ફેરવી બતાવે અથવા બીજાને રથ સોંપી પોતાનો અધિકાર છોડાવી શે. આ બધું વિચિત્ર તેમ મન પણ, એ ઇન્દ્રિયોનું નિવામક, આંખથી છદ્મ અનિષ્ટ બંને જોવાય, મનથી પ્રિય અપ્રિય જાને સંભળાય, જીભથી સારા ખોટા જાને સ્વાદ થાય, નાસિકાથી ગુગ્ગુ

સર્પ, પુણ્યદાર થયો તેમ") નારાયણના પદમાં લાભદાયકજ થતી, દુનિયાનાં મનુષ્યો વૈર કરી શું કરી શકે? દુઃખ તો મમતાથી થાય, એ મમતાને દૂર કરવાથીજ સ્વરૂપ સ્તમભય, નારાયણ તો કૃષ્ણકલાધરનો અકાર હતો, એને મેથેની શી જરૂર! સમુદ્રે ભરે બધાં હોય, મુગ્ધ નિર્મલા સ્તોતરિનીઓ ભરેને અસ્ખલિત વણા કરે, કમલકમનીય કાસરો ભરેને વસુધાના વશસ્થલ ઉપર પથરાય, એને માટે એ પેષ નહતાં, એને તો પાતળ્ય પીધ્ય મળી રહેતું, ન હતી પ્રાણી તમના, ન હતી વિત્તની લોલુપતા, ન હતી જોડની જખના, એનું કોઈ શું બગાડી શકે? પ્રભુપદપંક્જ પરાગના પરમાણુને ઉરાડવાનું જોર એવા અંગાવાતોમાં ન હોય, પ્રતિકૂલવેદનાંવં દુઃખમ્! દુઃખ એટલેજ સંસાર, એમાં સર્વ પ્રકારના અનુકૂલ સંયોગો ક્યાં હોય છે! પ્રતિકૂલ સંયોગો અધર્મથી થવાના, અહંતાત્મક મોદ એજ અધર્મ, પાર્થિવ પિંડને પામીને અભિમાન-શાં! અનુકૂલ નહિ એવા અનુભવો ક્યારે થાય! પરતન્ત્રતા, ચિન્તા, રોગ, માનહાનિ, યત્ર, કુલત્ર, નિર્ધનતા, કુશ્રામવાસ, દુષ્ટસ્વામિતી મેત્ર, બદુ કન્યાઓ, વૃદ્ધત્વ, પરશુદ વાસ, વર્તમાં પ્રવાસ, બે સ્ત્રીઓ, ખરાબ નોકર, હજી ન ફરે તેની ભૂમિમાં ખેતી, પૂરોર સહોદર, આ બધાં વિપરીત અનુભવ કરાવે, માનવ દેહધારી સાથે આ સંયોગો પૈકી એકાદ ઉત્તરીજ આવે, કોઇને કેંક અને કોઇને કેંક રહેજ, મારેજ આ પ્રપંચ વિપરીત અનુભવવાળો છે, નારાયણના નારાયણે આ માન એને આપ્યું હતું, એ મણુતો કે અનુકૂલવેદનીય કે પ્રતિકૂલવેદનીયમાં ઝાઝો તફાવત નથી. આ તો એક પ્રકારની હલેરો છે, સુખ દુઃખ વિગેરે પણ મનના ધર્મ વિશેષ છે, એ કે કોઈથી બની શકતા નથી. ફક્ત મનથી માનવાના છે, છતાં એ પણ જુના રોગની પેરે અસલ જણાય તો એની પાસે ઉત્તમ ઔષધ હતું, એનું ઔસડ મિશ્રતાથી કે દીર્ઘકાળથી પણ બગાડી કાપ તેમ નશ હતું, એ ચમત્કારી દિવ્ય ઔષધ-દરિદ્રમૃતિઃ સર્વવિપદ્ધિમોક્ષમ્!

(ક્રમશઃ)

મલિન દેવોની ઉપાસના નથી.

અન્યાશ્રય પણ નથી,

અદ્ભુત ચમત્કાર.

શીતકાલ્યં મારે ઉચ્ચ માત્રાઓ, ચરી પાગવાની નથી. આ ચમત્કારથી અમને વંશપરંપરાની જાગીર મળી છે.

શી ગિરિરાજ આપુ તથા ગીરનારના મહાત્માજી પાસેથી ધણા દિવસના પ્રવાસથી મહાન પ્રયત્ને દિવ્ય વિદ્યા મેળવી આવનાર વૈદ્યરાજ ગોતીલાલ મહારાજકર લટ L. W. T. રોજકાવાલા કે જેમની પાસેથી નીચે બતાવેલા દુઃખોથી બચી શકાય છે—

જેઓ શેતાન શત્રુઓના ત્રાસથી કંટાળી ગયા હોય. વેપારની ઉચ્ચપાયલોમાં તુકશાનીમાં આવી ગયા હોય. વાંઝીઆપણના મેણા ટોણાથી હૃદય કકળી ઉઠ્યા હોય, તથા દરેક પ્રકારની મુંઝવણ, નમ્રગ વીચારો ઉપર વિગત મેળવી ધન, પુત્ર, માન, આમર, યશ, વેપારમાં લાભ, કોર્ટ કેસમાં કવલ, સારા પ્રકારે નોકરી, શત્રુવિજય તથા સ્ત્રી પુરુષમાં અણબનાવ રહેતો હોય તો અજબ પ્રેમ કરાવી આવનાર તથા હજારો દવા વાપર્યા છતાં બચકર હરીશા હરી નડતરના કે દેવી કારણોથી ન મટતાં હોય તેમણે રૂબરૂ મળી ખુલાસો મેળવવો.

ફક્ત પાંચજ મીનીટમાં રૂબરૂ મળવાથી તમારૂ આપુ લાવિવ્ય ફળ કહી દેવામાં આવશે. એક પ્રશ્નના રૂ. ૧-૪-૦, પાંચ પ્રશ્નના રૂ. ૫-૪-૦, આખા ભવિષ્ય ફળના રૂ. ૧૦-૪-૦ ઉપરાંત મુઠ, ચોટ, ઝાકણ, સાકણ, અહરાશસ વીગેરે નડતરોના કારણો પોતાના દેવી પ્રયોગોના બળથી અજબ રીતે દૂર કરી શકાય છે. ચંત્રોની કોમલ—રૂ. ૨૫૦૦), રૂ. ૧૫૦૦), રૂ. ૭૫૧), રૂ. ૫૫૧), રૂ. ૭૫૧).

વૈદ્યરાજ ગોતીલાલ મહારાજકર લટ, L. W. T.

ખાલીઆ, શેખાનામ સુરતીની પોળ—અમદાવાદ-

દયાહુ ભગવદીયો.

(લેખક:—શ્રીશુભ ગાવિંદલાલ છાયાલાલ વકીલ.)

છોટાલાલ છદ્દો અને તકરારી હતો. વાત વાતમાં ચઢી પડે. તે રાક સાથે કે નિર્ધન સાથે લડતો એમ નહિ, પણ અમલદાર કે ધનાઢ્ય હોય તો પણ તેનો એકમ ન્યાય. વૃદ્ધાવરયાથી તેનું સરીર ક્ષીણ થયું. રાત્રીથી તે પયારી વધ થયેા. અંતકાળ નજીક જાણવા લાગેા સખા સંબંધી, મિત્રો વગેરે વિવેક ખાતર જેવા આવવા લાગ્યા.

સામાન્ય વિવેક ખાતર જેવા આવનારની સંખ્યા ઘણી હતી. તેનાથી દરદીને કાંઈ ફાયદો થાય તેમ નહોતું. કાલનામાં એવી શક્તિ નહોતી કે તેનું મરણ મુખરે, કાલનામાં એવી પ્રતજ્ઞ ભાવના નહોતી કે પ્રપંચનું જ્ઞાન બુદ્ધાથી ભગવાનમાં ચિત્ત જોડાવે. આવા જેવા આવનારોના ધસારે આહુ હતો.

ભગવાન કૃપાશુ છે. ઝવેરી કૃતિ સામુ જેવા નથી. ભગવાનનો જેમના હૃદયમાં વાસ છે એવા એ મહાનુભાવી સદેજ સંબંધની મિત્રથી જેવા આવ્યા. જે ભગવદીયના પગલાંથી ભૂમિ પવિત્ર થાય, તેવા ભગવદીયના આગમન આ દરદીના ઘરમાં થયાં. કૃપાદૃષ્ટિથી તેના સરીરનું અવસોકન કર્યું, દરદી જ્ઞાનન હતો. જ્ઞાન આવતા એ ભગવદીયને પોતાના સન્મુખ બેઠેલા જોઈ. દરદીથી “જય શ્રીકૃષ્ણ” તો ઉચ્ચાર થઈ ગયો. જન્મે ભગવદીયે જય શ્રીકૃષ્ણ કીધા. દરદીના ભાગ્યની સીમા રહી નહિ. અઘોરિક રીતે દરદીનું જ્ઞાન એમું.

છોટાલાલ, તમારા ગળામાં તુલસીની માળા છે તે આપનાર શુરદેવનું કમરનું છે કે? જલ-સંબંધ દિવસ યાદ છે કે? શુરદેવે તમારા હાથમાંનું તુલસીદાન કયા સમયનું હતું તે યાદ છે કે? દરેક પ્રશ્નના ઉત્તરમાં દરદી દક્ષાતમક ડોકું દક્ષાવનો હતો. તેની દિશા ખદશાતી હતી. ભગવદીયે આગળ ચલાવ્યું. જ્યાં તમારા હાથમાં આપેલું તુલસીદાન અપેલું થયેલું તે સ્વરૂપ જ્ઞાનમાં છે કે?

દરદી જ્ઞેરથી બોલી ઉઠ્યો:—હા, હા, શ્રીનાથજી જાવાના ચરણમાં અપેલું થયું હતું.

ભગવદીયે આગળ ચલાવ્યું. તે શ્રીનાથજી જાવાની છત્રી તમારા ઘરમાં છે? જવાબ “હા” માં આવ્યો. તુરત છત્રી મંગાવી દરદીની દષ્ટિ સન્મુખ જૌન ઉપર પડરાવી. ભગવદીય બોલ્યા: “અટાકાર મંત્ર યાદ છે કે?” જવાબ “હા” માં આવ્યો.

શ્રીજીમાં ચિત્ત રાખો ને અટાકારનો જપ કરો, પ્રભુ સર્વ સાફ કરશે.

આટલું કહી જય શ્રીકૃષ્ણ કરીને જન્મે ભગવદીય ચલા. બીજે દિવસે તેજ વખતે દરદીની સ્થિતિ તપાસવા આ જન્મે કુરાળ વેઢરાજો પધાર્યો. દરદી ઉપર દવાની બદ્ધ સારી અસર થઈ છે તે પ્રત્યક્ષ જણાયું. શ્રીજીના ચરણારવિંદમાં દરદીની દષ્ટિ, એકાગ્ર મન, અટાકારનો જપ મુખ ઉપર પ્રસન્નતાની હાથા આ સ્થિતિ હતી.

ભગવદીયો થોડી વાર નિદાગી રહ્યા પછી બોલ્યા:—છોટાલાલ કેમ છે? દરદીએ ભગવદીયનો સ્વર સાંભળી તેમના તરફ જોઈ જય શ્રીકૃષ્ણ કર્યા.

ભગવદીય:—કેમ છે? કાંઈ જાવાની છત્રી છે?

દરદી:—મારા આ ભગવાનના ચરણમાં દષ્ટિ રાખતાં મારા જ્ઞાનનું દરદી પાર નથી. એક-બોરો ભાખરો મને આપ્યો, તે મેં ખાધો. અમૂત જેવો તેમાં સ્વાદ હતો. હવે મને કહી જુખ લાગશે નહિ. હજુ મને અટાકાર આવે છે!

મહાસિંહનાદી ગોળી.

નીતિ વિવેક અને સદાચરણ ધંત્યાદિ સદ્ગુણોથી સુશોભિત સત્જન લાઇઓ અને બહેનોને સચિનય પ્રાર્થના કરવામા આવે છે કે વર્તમાન સમયમાં મધ્યમ વર્ગને ધન મંબધે ધણુંજ સહન કરવું પડે છે. જગતમા ધનના દુઃખ કરતા વનનું દુઃખ અસહ્ય ગણવામા આવે છે. આવા લયંકર વખતમા પરોપકાર અને ગરીબ સત્જન જનતાનો થોડો ઝાડો આશીર્વાદ પ્રાપ્ત થાય તો ધણુ સાફ. આવા સત્યનિષ્ઠ દૃઢ પરોપકારના પ્રજ્વલ્ય કારણથી સત્ય સ્વરૂપ ભારતમાર્તક પ્રસિદ્ધ પંડિતશ્રી ગદ્દલાલાજી સદ્ગુરુનું નિર્મલ મનરવી સ્મરણ કરી અવર્મેન્ટ સરકાર તરફથી રજીસ્ટર કરાવી એક અંચંત પરોપકારી હિતમ ઔપધિ કે જે—

મહાસિંહનાદી ગુટિકા—નામની ડાહસો ગોળાએથી ભરેલી એક ખાટલી નજીવી કિંમત બાર આનાની રજીસ્ટર નંબર ૪૫૧૦) ની જાહેર કરવામા આવે છે. એક અથવા બે ગુટિકા દંડા જલથી ખાવાથી ખાધેલો ખોરાક અખચળી રીતે પાચન કરી દસ્ત સાફ લાવે છે. અને ઘણીજ સારી ભૂખ લગાડે છે. ગોળાઓ ખાવામા ધાણીજ સ્વાદિષ્ટ હોવાના કારણથી નાહાના નાહાના ખાણકો તો વારંવાર રાજ ધર્મ વખર પાણીથી પણ સહેજે ખતી શકે છે, અને નીચેના પનન ધડાકા સાથે નિર્ગંધ સરવાથી ઘણાજ સંતુષ્ટ થાય છે. આ ગોળાઓ એક દિવસમા ટકે જે ખેના હિસામે ૭ આઠ સુધી ખાઈ શકાય છે. અજીર્ણ, ગ્રહ, ખાટા ધચરકા, ગોળા ચડવો, ઉઝારા, ઝાડા, ઉપદી અને આદેશ, ગુસ્સ વાધુ, આમ વાધુ, વિગેરે પેટમા બીજા પણ શોગોને જલદી દૂર કરે છે. કદાચિત્ પેટમા દુખાવ થતો હોય તો ગરમ જન સાથે ટકે જે બે ગોળાઓ ખાવાથી અને અન્ન ન ખાવાથી અર્થાત્ સ્વચ્છિ થાય તો ગાઇતી તાજી મોળી છરાથી વધારેલી સૈધન નાખી થોડી ઊંચા પીવાથી કિંવા ગાયનુ ગરમ તાજી દૂધ પીવાથી સમસ્ત ઉદરના દરદો ભરમીભૂત યદ્ય જાય છે સંગ્રહણી, આમાતિસાર અને કોચેરાના રોગોને તો આથી વંચનરૂપ આ ગુટિકા અનેક વખત ગુનુભવેલી છે. માટે સર્વ જરીમ, મધ્યમ અને ધનવાન જનતાને પરમ ઉપયોગી આ ગુટિકા સત્વને અચંબ કરી સર્વના લના માટે પ્રસિદ્ધ કરવામા આવી છે. પરનેશ્વર સર્વનું કુલજ કરો.

ભારતમાર્તક પ્રસિદ્ધ પંડિતશ્રી ગદ્દલાલાજી સ્મારક ઔપધાલય.

વૈદ્યશાસ્ત્રી માધવજી ગોપાળજી દવે. કે. પાંજરા ચોળ ચોણ નં. ૪-મુંબઇ.

(ખહારગામના ઓડરો પર પૂર્ણ જ્ઞાન દેવામા આવશે ટ. ખ. અપમ.)

જ્યોતિષનો અદ્ભુત ચમત્કાર.

જ્યોતિષ વિદ્યા ચાહુ જાનાની એક અદ્ભુત વિદ્યા પુરવાર યદ્ય સુક્રી છે. પણ તેના અભ્યાસ તથા ઉડાણમા ઉતરીને ક્ષાદેશ જેવા માટે શ્રમ જપા લેતા નથી તેથી શ્રદ્ધાળુંઓનો વિશ્વાસ ઘટતો જાય છે.

અમારે ત્યા ઘણાજ પ્રજાસથી ચીનટથી સચોટ રીતે કાર્ય ચાય છે તેની ખાતરી તો અમારી સાથેના પ્રમંગથીજ ચાય તેમ છે. જન્મોત્તી, પ્રશ્નોત્તી, જીવન ક્ષાદેશ, વર્ષકૃત, માસકૃત, જન્માક્ષર વગેરે થોડાજ દરથી કરી આપવામા આવે છે. જિજ્ઞાસુએ સવા આનાની ટીકીટ બીડવી, હસ્તરખા યજી જેવાય છે.

પંડ્યા અમૃતલાલ ગીરધરલાલ,

કે. શ્રીકૃષ્ણ મંદિર, ઠાક (કાડિયાવાડ)

ગુણાનુવાદ કેમ ગાશે ? શુદ્ધ સંગીતનાં દિવ્ય કીર્તનો.

સારંગી, ખીન, દીલરૂખા, હામોનીયમ વગેરે વાજીત્રોમાં સાંપ્રદાયિક કીર્તનો ઉતારવાનું આવું સાધન સંપ્રદાયમાં જોઈએ નથી. મંગળાધી શયન પર્યંતના મુખ્ય કીર્તનો, વધાર્ધ અને ધમાર એ બંધાનાં ૮૦ રાગોના ખાસ નોંટેશનો આજ ગ્રંથમાં છે. પખાવજ શિખનાર માટે તાલના બોલ પણ છાપ્યા છે, ગુજરાતી ભાષામાં સવિસ્તર સમજણ પાડી છે. નોંધાવર બે રૂપીઆ, પોસ્ટેજ પાંચ આના.

ડૉ. ભગવાનદાસ નારાયણદાસ કોટડાવાળા.

સુ. ધંધુકા, (જી. અમદાવાદ.)

હિસ્ટરિયાદિ વાતરોગ દર્શન.

જ્ઞોત્ક ૪૦ હિસ્ટરિયા, મૂળ, ચક્રી, ફેર, માડપણ અને જકવાદ રોગની અમેરીકન છેક્રી ગોષ્ઠ મુજબ પાશ્ચાત્ય, યુનાની અને આયુર્વેદિક સિદ્ધાંતો, સમજુતી અને સાદા ઉપ-ચારોનું પુસ્તક વાંચેથી ધર્મી શક્ત મળશે. કીમત ૧-૪-૦ પૌ. જુદું, દેશીનામું. નવા અવધાર પ્રમાણે રચના ના. શાળા માટે નવું મંજુર કી ૧-૦ પૌ. ૦)૦.

હિસ્ટરિયા રોગનીજ રામબાણુ,

પેટન્ટ દવા વાયુમુક્તાજ છે. ઉપગના દરદોમાં ૨૪ કલાકમાં ફાયદો મળે છે. સિલોન, આફ્રિકા, ઇરાન અને રશ્યન સુધીના દરદોએ વાપરી સુખી થયા છે. મેડીકલ સરજનો કુટથી મંગાવે છે. દવા મદિનાની, કીમત ૨.૫) પૌ. જુદું.

છગનલાલ લલિતુલાલ નામવાળા. પેલેસ રોડના નાકે—વડોદરા.

સાંપ્રદાયિક ગ્રંથો ક્યાંથી મેળવશે ?

શ્રીમદ્ભલુભાઈ દરિમ અને શ્રી સુખોદિની (સંપૂર્ણ) મળશે.

મુદ્રિત થયેલા તથા નહિ મળતા સંસ્કૃત, ગ્રંથ, હિન્દી, ગુજરાતી અને અંગ્રેજી ભાષાનાં સાંપ્રદાયિક સર્વ ગ્રંથો નીચેને સ્થળે મળશે. યોગ્ય કમીશન પણ આપવામાં આવશે. જહાંગનામની માગણી પર પૂરતું ધ્યાન આપવામાં આવશે.

ભારત માર્તંડ પંડિત શ્રીગદ્ગણેશજીની સંસ્થા,

નં. ૫૪/૫૩ કેમ્પ્લેસ સ્ટ્રીટ, ભુલેશ્વર, મુંબાઈ નં. ૨

લગ્નતકાર

ઝંડુ દ્રાક્ષા સવ

—વિના વિલંબે—
વાપરવા માંડે

ખાસ સ્ત્રીઓને માટે

તંદુરસ્તી-તાકાતથી ભરપૂર

પ્રશસ્તિ રાખીને
અકસીર ધલાવ

ઝંડુ અશોકારિષ્ટ

સ્ત્રીઓની તબખાઈમાં
આબાદ અસર કરનાર
દરેક ઘરમાં હાવો જોઈએ

ખાજકોનાં પેટનાં ફરોમાં

આબાદ કામ કરનાર

ખિલકુલ કેદ વગરનું

ઝંડુ બાલશૂલક

—ખાજકોવાળા—
દરેક ઘરમાં રાખવું જોઈએ
શીશી એકના આના, બાર

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કર્સ લી. મુખર્ષ નં. ૨૩

અમદાવાદના એજન્ટ: ભોગીલાલ અધર્મ, ૧૧૪, રીચીરોડ.

આધુનિક દવાઓનું સચોટ આજેન મળાવે

॥ શ્રીમોકુલેશો નમતિ ॥

પુષ્ટિમાર્ગમાં શિવશક્તિનું સ્થાન.

લેખક:-

ર. ર. પ્રાણુલાલ નરસિંહદાસ મહેતા.

બી. એ. (ઓનર્સ).-હુણનારા.

પ્રકાશક:-

ઉત્તમજ્ઞાલ સાંસ્કૃતચંદ્ર પરીખ.

મહેતા ચૌખ;-કપડવંજ.

સં. ૧૯૮૧.

પ્રથમાવૃત્તિ.

પ્રત ૧૫૦૦

શ્રીમદ્વાચાનં પ્રકટિત શુદ્ધ પુષ્ટિમાર્ગનો મહાન સિદ્ધાંત અન્યાશ્રયત્યાગ છે, અનન્યતા છે, અન્યસંવેર્ણાધોડપિ કંપરમેવ વાઘતે (ચોતાના પ્રેષ વિના) “ બીજના સંબંધનો ગંધ પણ ગરદનજ કપાવી નાખે છે.” આ શ્રીવિકૃલ્લેશ્વરવાક્ય પ્રકાશી રહ્યું છે, છતાં અન્યાશ્રયમાં લૌકિક સ્વાર્થથી લપસી પડતા કેટલાક સાંપ્રદાયિકો શ્રામિક સિદ્ધાંતો આલેખીને અનન્ય વૈષ્ણવોને બ્યામોહમાં નાખવા મથી રહ્યા છે, તેનાથી વૈષ્ણવ સૃષ્ટિને ચેતાવવા માટેનો આ સ્વલ્પ પ્રયાસ છે.

લેખક રા. પ્રાણલાલ મહેતા ગ્રેન્ડ્યુએટ હોઇને સાંપ્રદાયિક ગ્રંથોના અભ્યાસી સુવક છે. તેઓ શ્રીગોકુલેશજીના અનન્ય સેવક મહાન્માર્ગાનુયાયી ભરરુચિ વૈષ્ણવ છે, સંપ્રદાયમાં આવા મર્મસ્પર્શી લેખો કવચિતજ લખાય છે, તેથી આ લેખ નાના પુસ્તકાકારમાં પ્રકટ કર્યો છે.

મુદ્રક:—સોમાલાલ મંગળદાસ શાહ

મુદ્રણાલય:—‘ધી ગુજરાત પ્રિ. પ્રેસ’

પાંચકૃતા, અમદાવાદ,

॥ श्रीगोकुलेभ्यो नमः ॥

पुष्टिमार्गमां कुलदेवीनुं स्थान.

राजनगरमां लक्ष्मीदास અને ગોકુલદાસ નામના બે વલિક મિત્રો રહેતા હતા. ઉભય પરસ્પર પ્રીતિવાળા હતા, અને આચાર્યશૂદ્રમણિ શ્રીમદ્દેવાનરાચાર્યપ્રકટિત પુષ્ટિમાર્ગના અનુયાયી હતા. એક દિવસે સવારે નિત્યના ક્રમ પ્રમાણે લક્ષ્મીદાસ ગોકુલદાસને ત્યાં આવ્યા નહિ તેથી તેમની ઘણી રાહ જોઇ, ગોકુલદાસ પોતાના અન્ય કાર્યમાં પ્રકૃત થયા.

સાંચકાલે લક્ષ્મીદાસ આવ્યા ત્યારે ગોકુલદાસે તેમને પૂછ્યું:—“આજે સવારમાં તો તમે આવ્યા જ નહિ. તખીઅત તો આરી હતી ને ?”

લક્ષ્મીદાસ—તખીઅત ઘણી આરી હતી; પરંતુ આજે આપણી કુલદેવી મહાલક્ષ્મીનું તેમના નવા મંદિરમાં સ્થાપન થવાનું હોવાથી હું ત્યાં ગયો હતો. તમે ત્યાં કેમ આવ્યા નહિ ?

ગોકુલદાસ—ત્યાં જવાથી અન્યાય થાય. સ્થાપન થવાનું હતું તે તો હું પણ જાણતો હતો, પરંતુ આપણે પુષ્ટિમાર્ગીય લેખકો શ્રીકૃષ્ણ વિના અન્ય કોઇ દેવને જરા પણ આશ્રય કરીએ તો અન્યાય થાય. તમે પણ આ સિદ્ધાંત જરાબર જાણો છો, તેથી તમે ત્યાં ગયા હશે તેવો મને હૃદયે પણ આવેલો નહિ, અને મેં ઘણા સમય સુધી તમારી રાહ જોઇ.

લક્ષ્મીદાસ—કુલદેવીનો આશ્રય કરવાથી અન્યાય થાય ખરો ? કુલદેવી મહાલક્ષ્મી હું અન્ય દેવીદેવમાં ગણાય ?

ગોકુલદાસ—ત્યારે હું મહાલક્ષ્મી દેવી શ્રીકૃષ્ણ છે ? બીજા દેવોની પેઠે તે મધુ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણની માત્ર વિભૂતિ જ છે. તેથીજ શ્રીમદ્ભાગવતમાં જુદી જુદી કામના પૂર્ણ કરવા જુદા જુદા દેવોનું યજન કરવાનું કહેલું છે. ત્યાં શ્રી (ધન) ની કામનાવાળાએ માયાદેવીનું યજન કરવાનું કહેલું છે. ઋધનની પ્રાપ્તિ કરવા ઇચ્છનાર માણસો મહાલક્ષ્મીનું યજન આદિ કરે છે.

લક્ષ્મીદાસ—અહોહા ! અહોહા ! તમેજ કહો છો કે શ્રીમદ્ભાગવત આપણા સંપ્રદાયનો મુખ્ય પ્રમાણ ગ્રંથ છે અને તેમાંજ લક્ષ્મીદેવીનું યજન કરવાનો ઉપદેશ છે તો લક્ષ્મીનું યજન કરવામાં દોષ સંભવેજ કેમ ?

ગોકુલદાસ—ભાઈ, આપનું મંતવ્ય યોગ્ય નથી, કારણ કે શ્રીમદ્ભાગવતમાં સર્વત્ર માત્ર પુષ્ટિમાર્ગનો જ બોધ છે જોમ નથી. શ્રીમદ્ભાગવત તો વેદવૃક્ષનું ફલ છે. વેદમાં જોમ કર્મમાર્ગ જ્ઞાનમાર્ગ, ભક્તિમાર્ગનો બોધ છે તેમ ભાગવતમાં પણ નિષ્કપટ ધર્મ, જ્ઞાન અને ભક્તિ સર્વેનો બોધ છે. ધર્મ અને જ્ઞાન

સાધન છે. આ સાધનોથી ભગવાનનો આવિર્ભાવ થાય છે. ભગવાનનો આવિર્ભાવ થયા પછી ભગવાનમાં પ્રવેશ કરવો એ ફલ છે. આ સર્વ શ્રીભાગવતથી જ પ્રાપ્ત થાય છે, તેથી ભાગવતને ઉત્તમ કલ્પવૃક્ષ કહેલું છે. xભાગવતમાં વેદ અને ઇતિહાસ ઉભયનો સાર કહેલો છે. ગ્રાહ્ય, શ્રવ્ય અને વૈશ્યનો ઉદ્ધાર વેદથી થાય છે. સ્ત્રી અને શૂદ્રોનો ઉદ્ધાર ઇતિહાસથી થાય છે. શ્રીમદ્ભાગવતમાં આ બન્નેનો સાર કહેલો હોવાથી તે સર્વનો ઉદ્ધાર કરનાર છે. +શ્રીમદ્ભાગવતમાં ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે ધર્મ જ્ઞાન તથા ભક્તિ સર્વનો બોધ છે. તેથી પ્રથમ સાધનપ્રાપ્તિ કરાવનાર ભગવાનના અંશરૂપ જુદા જુદા દેવતાઓથી જુદી જુદી કામનાઓ સિદ્ધ થાય છે એમ દ્વિતીયસ્કંધના તૃતીયાધ્યાયના શ્લોક ૨ થી ૯ સુધી જણાવી, કામનાવાળા અથવા કામના વિનાના પણ ભક્તિમાર્ગના અનુયાયીએ તો સાધનસહિત ભક્તિની પ્રાપ્તિ કરવા માટે પણ ભગવાનની જ સેવા કરવાનો બોધ કરેલો છે. સાધનભાગનો એમાં જ સમાવેશ થાય છે. (૧) ભગવાનના ભક્તને સંગ પ્રાપ્ત કરાવે છે. અને (૨) ભગવાનમાં પ્રેમ ઉત્પન્ન કરાવે છે. આ બે હોય તો બીજા કોઈ સાધનની જરૂર નથી અને આ બંને ભગવાનની કથામાં પ્રેમ રાખવાથી પ્રાપ્ત થાય છે તેથી ભક્તિમાર્ગમાં ભગવાનની કથાથી સર્વ સાધન સિદ્ધ થતાં હોવાથી ભગવાનના અંશરૂપ લક્ષ્મી વગેરે દેવીનું યજન કરવું ઇષ્ટ નથી જ.

લક્ષ્મીદાસ—પણ સર્વને મોક્ષ આપવા પ્રકટ થએલા ભગવાન વાસુદેવના પત્ની, મોક્ષપ્રાપ્તિનું સાધન સર્વને પ્રાપ્ત કરાવનાર લક્ષ્મીદેવી શું ભગવાનથી જુદાં છે? તેમનું યજન કરવાથી અન્યાશય કેમ થાય?

ગોકુલદાસ—ભાગવત દ્વિતીય સ્કંધ તૃતીયાધ્યાયમાં શ્લોક ૨ થી ૯ સુધીમાં જણાવેલ સર્વ દેવ અને દેવી ભગવાનના અંશ જ છે એમ શ્લોક ૧૦ પરના શ્રીસુબોધિનીમાં જ છે, તેથી ત્યાં શ્લોક ૩ માં જણાવેલ લક્ષ્મીદેવી પણ ભગવાનના અંશ જ છે. પ્રથમ સ્કંધમાં તૃતીયાધ્યાયમાં પ્રથમ ભગવાનના જુદા જુદા અવતારોનું નિરૂપણ કરી, આ અવતારોમાં કોઈ ભગવાનના અંશ છે અને કોઈ કંલા છે પણ શ્રીકૃષ્ણ તો પોતે ભગવાન જ છે એમ ૨૮ માં શ્લોકમાં સ્પષ્ટ કહેલ છે. આગળ ૩૯ શ્લોકમાં બીજા દેવોનું ભજન ન કરતાં ભગવાન વાસુદેવમાં પ્રેમ રાખનારને જ ધન્ય કહેલા છે, ભગવત્પીઠિકામાં પણ શ્રીમદ્વાચાર્યચરણે પુરુષોત્તમના ત્રણ સ્વરૂપ કહેલાં છે. તેમાં આધિદેવિક શ્રીપુરુષોત્તમજ્ઞ પુષ્ટિસ્વરૂપ કહેલું છે, અક્ષરબ્રહ્મ પુષ્ટિપુરુષોત્તમનું આધ્યાત્મિક સ્વરૂપ હોઈને તે મર્યાદાસ્વરૂપ છે, અને ભીષતિ નાશયણ એ શ્રીપુરુષોત્તમનું આધિભૌતિક સ્વરૂપ છે તે પ્રવાહસ્વરૂપું છે. લક્ષ્મીપતિ નાશયણ પણ પુષ્ટિસ્વરૂપ નથી, તો પછી પુષ્ટિમાર્ગમાં પીછાનું યજન કેવી રીતે થઈ શકે? લક્ષ્મીદેવી ભગવાનના અંશરૂપ છે

x શ્રી સુબોધિની ૧-૧-૨. તથા + ૧-૧-૨.

શ્રીમદ્ભાગવત ૨. ૩. ૧૦. ૧૧.

તેથી તે ભગવાન છે એમ કહી શકાય નહીં. અંશ અને અંશી એક પ્રકારના હોય છે, પરંતુ અંશી અંશ કરતાં મોટો છે તે દેખીતું જ છે.

લક્ષ્મીદાસ—ભગવાનના ઉત્તમ ભક્ત ગોપીજનો છે. તેમણે પણ ભગવાન પતિ મળે તે માટે કાત્યાયનીદેવીનું પૂજન કરી મત કર્યું હતું તો પછી ભગવાનની સેવા માટે ધન પ્રાપ્ત કરવા લક્ષ્મીદેવીનું પૂજન કરવામાં હોય કેમ થાય ?

ગોકુલદાસ—મજ્જુમારીઓએ ભગવાન પતિ મળે તે માટે મત અને કાત્યાયની દેવીનું પૂજન કર્યું, આ પુણિનું કાર્ય નથી. તેથી જ શ્રીમદાચાર્યચરણે ભગવત્પીઠિકામાં મજ્જુમારીઓની ભક્તિને મર્યાદાભક્તિ કહેલી છે. શ્રીગોપીજન-વહ્નવધી લુહા દેવી કાત્યાયની દેવીનું તેમણે પૂજન કર્યું. ભલે ભગવાન પતિ મળે તેવા હેતુથી તેમણે આ પૂજન કર્યું, પરંતુ અન્યનું પૂજન કર્યું, એટલે તેમની અનન્યતા ગણ, તેથી જ તેમની ભક્તિ પુષ્કલભક્તિ નથી પરંતુ મર્યાદાભક્તિ છે એમ શ્રીમદાચાર્યચરણે સ્પષ્ટ આજ્ઞા કરી છે.

લક્ષ્મીદાસ—પણ મજ્જુમારીના મત તથા કાત્યાયનીના અર્ચનથી તેમને ભગવાન પતિ મળ્યા એ તો ખરું ને ?

ગોકુલદાસ—એ પણ બરાબર નથી. તેમણે જલમાં નઃન્યાવસ્થામાં સ્નાન કર્યું તે મર્યાદામાર્ગમાં હોય છે, કારણ કે નઃન્યાવસ્થામાં સ્નાન કરવાનાં પ્રાયશ્ચિત્ત ધર્મશાસ્ત્રમાં કહેલાં છે. તેથી જ ભગવાને પણ તેમને કહ્યું કે તમે વસ્ત્ર કાઢી નાખી જલમાં પડ્યાં તેથી દેવીનું અપમાન થયું. આવી રીતે સ્નાન કરવાથી તેમના મતનો ભંગ થયો. તેથી તેમને આ મતનું ફળ મળે નહિ. તેમના મનથી તથા પૂજનથી ભગવાનની પ્રાપ્તિ થાય જ નહિ, પરંતુ ભગવાને પોતે તેમના કર્મની સિદ્ધિ કરવાનો વિચાર કર્યો અને તે માટે પોતે ત્યાં પધાર્યો, પછી તેમને પોતાની પ્રાપ્તિ થાય તે માટે તેમના દૈદિક ભાવ તથા ભગવત્તનો ત્યાગ કરાવ્યો, પછી પોતાની આજ્ઞા પ્રમાણે તે વત્સા ત્યારે ભગવાન તેમના પર પ્રસન્ન થયા અને તેમને ચંક્રદષ્ટ સિદ્ધ કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરી. દેવનું અપમાન કર્યું હતું તે હોષનો પોતાને નમસ્કાર કરાવી દાય કર્યો અને જે ફલની કામનાથી તેમણે મત કર્યું હતું તે ફળ તેમને આપવાનું કહ્યું, તેથી તેમનું મત દેવીપૂજનથી ફળ્યું નથી, પરંતુ ભગવાને પોતે જ તેમને ચંક્રદષ્ટ સિદ્ધ કર્યો છે.

લક્ષ્મીદાસ—મજ્જુમારીઓની મર્યાદાભક્તિ હતી તો પછી મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન થવા છતાં ભગવાને તેમને કેમ ફળ દાન કર્યું ?

ગોકુલદાસ—ભગવાન સ્વતંત્ર છે. કર્તુમકર્તુમન્યથાકર્તુ સિમ્બ છે. ભગવાનની ઇચ્છા પ્રમાણે તે સર્વે કરે છે, ભગવાને જ તેમની કામના પૂર્ણ કરી છે એમ ભગવાન “તેમના કર્મની સિદ્ધિ માટે પધાર્યો” એ શ્રીભગવત્તના વાક્યથી જ સિદ્ધ થાય છે. ભગવાન મર્યાદાને અથવા કાત્યાયનીને આધીન નથી કે તેમનાં મત અથવા પૂજનથી ત્યાં પધારે.

લક્ષ્મીદાસ—ગોપકુમારિકાની વાત જવા દો, તે સ્ત્રીબત અને વળી નાની વયનાં, તેથી કદાચ ભૂલ પણ થાય, પરંતુ પુખ્ત વયના નંદ, સુનંદ વગેરે ગોપો પણ અભિકાવનની યાત્રાએ ગયા હતા અને ત્યાં પશુપતિ તથા અંબિકાની પૂજા કરી હતી, જો તેમ કરવાથી અન્યાય દોષ થતો હોય તો પુખ્ત વયના નંદ વગેરે ગોપો તેમ કેમ કરે ?

ગોકુલદાસ—બીજા દેવોની યાત્રાએ જવાથી અનિષ્ઠ થાય છે તેજ આ પ્રસંગથી પણ સિદ્ધ થાય છે. નંદ સુનંદ વગેરે ગોપો દર વર્ષે યાત્રાએ જતા ન હતા, પરંતુ એકજ વાર ગયા હતા. તે પણ વસ્તુતઃ કૌતુકથીજ ગયા હતા. યાત્રા કરનાર ધર્મબુદ્ધિથી જ યાત્રા કરે, પરંતુ આ ગોપોમાં ધર્મબુદ્ધિ ન હતી. ધર્મબુદ્ધિ પ્રાસંગિક તો હોય જ, પણ ખરી રીતે તેઓ આ યાત્રાએ માત્ર કૌતુકથી જ ગયા હતા. ધર્મબુદ્ધિથી ગયા ન હતા, તેથી જ તેઓ પગે ચાલીને યાત્રાએ ગયા ન હતા પરંતુ ગાડામાં બેસીને ગયા હતા. ત્યાં તેમણે પશુપતિ તથા અંબિકાનું પૂજન કર્યું, અને ગ્રાહ્યોને ગાય, મુવણું, વસ્ત્ર વગેરેનું દાન કર્યું આ બધું કાંઈ ઇશ્વરનાથી પણ કર્યું ન હતું, પરંતુ દેવ પ્રસન્ન થાય એવી ઇચ્છાથીજ કર્યું. પછી માત્ર જલપાન કરી સરસ્વતીના તીરેજ રાત રહ્યા, આ પ્રમાણે તેમણે સર્વ રીતે ધર્મસંપત્તિ પ્રાપ્ત કરી તેથી તેમને ભગવદ્ભાવ તિરેહિત થયો અને અને તેથી નંદજી સુતા હતા ત્યાંજ તેમને મોટા બહુ ભુખ્યા અજગરે ગળ્યા. તેમણે આ પ્રમાણે અન્યાય કર્યો તેથીજ આ સંકટ પ્રાપ્ત થયું. સાપના મુખમાંથી નંદજીને ઊઠાવવા ગોપોએ ભગવાન પાસે હોવા છતાં તેમને પ્રાર્થના ન કરી, પરંતુ ટાલ મટાડવા સળગાવેલાં લાકડાંથી સાપને મારવા માંડ્યો, છતાં સાપે નંદને ઊઠડ્યા નહિ. છેવટે ભગવાને પધારી પોતાના અરણ્યરવિંદથી તેનો સ્પર્શ કર્યો ત્યારે એ સંકટમાંથી નંદજી છુટ્યા. શ્રીમદાચાર્યેચરણે કહ્યું છે કે “ ઉદ્ધાર કરેલા ભક્તો પણ જો આવી રીતે બીજાની ઉપાસના કરે તો તેથી દુઃખી થાય છેજ, અને ભગવાનજ તેમને દુઃખમાંથી ઊઠાવે છે. ” પછી ગોપોએ પણ પોતાની ભૂલ જોઇ અને અંબિકાવનની યાત્રાથી જે કર્મ આરંભ્યું હતું તે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનેજ નિવેદન કર્યું. જો ભગવાનને નિવેદન કર્યું ન હોત તો તેથી બંધનજ થાય. પછી મજ પાછા આવ્યા, અને ગ્રજમાંજ સર્વ સિદ્ધ હોવાથી, પછી મનથી પણ બીજે જવાની ઇચ્છા કરી નહિ, તેથી અભિકાયાત્રામાં પણ અન્યાય એ દોષજ છે એમજ આ પ્રસંગથી પણ સિદ્ધ થાય છે.

લક્ષ્મીદાસ—ભગવાનનાં પદસાળી રુકિમણીજીએ પણ ભગવાન પતિ મળે તે માટે કુલદેવી અંબિકાનું પૂજન કર્યું હતું. તે અન્યાય કરે ખરાં ?

ગોકુલદાસ—ભાગવતમાં દશમા સ્કંધ ઉત્તરાર્ધમાં રુકિમણીના રાક્ષસવિધિના વિવાહના વર્ણનમાં એમ કહેવ છે. આ ભાગ સમાધિલાખા નથી, પણ મતાંતર છે. તેથી આ કથા પ્રમાણ નથી.

લક્ષ્મીદાસ—અરે! ભાગવતમાં કહેલી કથા પ્રમાણ નહિ ?

ગોકુલદાસ—શ્રીમદ્વાચાર્યે નિર્ગમમાં કહેવું છે કે વેદો, શ્રીકૃષ્ણનાં વાક્યો, વ્યાસજીનાં સૂત્રો અને વ્યાસજીની સમાધિભાષા એ ચાર પ્રમાણ છે. ગીતામાં શ્રીકૃષ્ણનાં વાક્યો પ્રમાણ છે. તેમ ભાગવતમાં સમાધિભાષાનું પ્રમાણ છે. બીજો ભાગ પ્રમાણ નથી.

લક્ષ્મીદાસ—આ રાસવિવાહ સમાધિભાષા કેમ ન બતાવે ?

ગોકુલદાસ—ભાગવતમાં રુકિમળીના પણ વિવાદનું વર્ણન છે, તેમાં આ રાસવિવાહ સંબંધી રાત્રીએ પ્રશ્ન કર્યો તેથીજ વ્યાસજીએ કથાંતરમાં બનેલી હોવા છતાં બીજે રાત્રીએ શરૂ કરેલી આ કથા કહેલી છે. સમાધિભાષા તો માત્ર સ્વયંવરવિવાહનું છે. શ્રીમદ્વાચાર્યે ભાગવત ૧૦-૪૬-૧૬ શ્લોકના શ્રીસુખોપિનીજીમાં આ સ્પષ્ટ સમ્બંધ વેદ છે.

લક્ષ્મીદાસ—કથાંતરમાં પણ રુકિમળીજીએ અંગિકાનું પૂજન તો કરેલું ને ?

ગોકુલદાસ—મેં ઉપર કહ્યું કે આ કથા પ્રમાણનું નથી. તામસ કલ્પની આ કથા છે. છતાં આ કથાનો વિચાર કરો. રુકિમળીજીનું ભગવાનને અદેશ કહેવરાવે છે તેમાં કહે છે કે ઉમાપતિ શંકર પણ પોતાનો તમોશુભ દ્રુર કરવાનું હેતુથી ભગવાનનાં ચરણકમળની રજાથી સ્નાન કરવા ઇચ્છે છે, પણ કેવળ રજા પ્રાપ્ત થતી નહિ હોવાથી રજાવાળાં ચરણોદક (ગંગાજી) થી સ્નાન કરે છે. આવા શંકરને ઉમાએ પોતાના પતિ પશું કરેલ છે (૧૦-૫૦-૪૩ શ્રીસુખોપિનીજી સ્લોક) આવા જ્ઞાનવાળાં રુકિમળીજી ઉમાનું પૂજન કરે ખસ ?

લક્ષ્મીદાસ—પણ રુકિમળીએ પૂજન કર્યું ખરું ને ?

ગોકુલદાસ—આવાચંદ્રીએ કહ્યું છે “ઈન્દ્રિયં કાવચાતેષુ નામયમ” એ પ્રમાણે લોકમાં તેમ દર્શાવ્યું, પણ પોતાનો ઇચ્છેલો અર્થ જુદોજ હતો. લોકિક રીત પ્રમાણે કુલદેવીયાત્રા કરવી પડે તેથી ભવાનીના પાદપૂજના દર્શન કરવા પગે ચાલી રુકિમળી ગયાં, પણ તે તો સુકુંડનાજ ચરણકમળનું ચારી રીતે ધ્યાન ધરતાં હતાં. ભગવાન પણ મર્યાદાને આવવવા માટે પૂજન પછીજ તેમનું હરણ કરીશ એમ વિચારી પ્રથમ ચાંત રહ્યા. રુકિમળી મંદિરમાં જઈ ભગવદ્દિશાથી જે મંત્ર તેમને સ્ફુરે છે તે કહે છે કે (૧૦-૫૦-૪૬) તેમાં કહે છે કે “અંગિકે! તમારા ચંતાનચક્રિત તમને (અને) શિવને નમીશ. ભગવાન કૃષ્ણ મારા પતિ યાઓ. ભગવાન કૃષ્ણ આ મંત્રુર-રાજો.” ભગવાન કૃષ્ણ પ્રસન્ન રહો, કેપ ન કરો, અન્ય દેવતાને નમસ્કાર કરે તે અનુચિત થાય, તે મનમાં ન આણો; પણ મારા પર પ્રસન્ન રહો. લોકમાં આનો એવો અર્થ જણાવ્યો છે કે “મને પતિ મળો, ભગવાન કૃષ્ણ તે મંત્રુર રાજો” ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનું અનુમોદન સર્વત્ર ઇચ્છેલું છે. લોકને દેખાડવાજ આ પૂજન કરેલું છે,

વસ્તુતઃ લગવાનનાજ ચરણક્રમણું ધ્યાન કરેલું છે. અને આ સર્વ પણ મતાંતર છે, સમાધિલાધા નથી તે પ્રથમ કહેલું છે.

લક્ષ્મીદાસ—ઠીક, સત્રાજીતના ભાઈ પ્રસેનને મારી નાંખી તેની પાસેથી સ્વયંમંતક મળિું સિંહ લઈ ગયેલ, અને તે સિંહને મારી નાંખી જાંબૂવાન તેની પાસેથી મળિું લઈ ગયેા હતા. આ મળિુંની તપાસ કરતાં લગવાન જાંબૂવાનની શુદ્ધમાં પધાર્યા. પોતાની સાથેના નાગરિકોને બહાર રાખી જાંબૂવાનની શુદ્ધમાં પધાર્યા. બાર દિવસ લગવાનની રાહ બેઠા, આ નાગરિકો પાછા દારકા ગયા ત્યારે તેમની પાસેથી લગવાન શુદ્ધમાં આટલો બધો સમય પહેલાં પધારેલા તે હજી પાછા બહાર પધાર્યા નથી એમ સાંભળી દેવકીજી, રુકિમણીજી, વસુદેવ અને ખીજાઓએ શોક કર્યો અને લગવાનની પ્રાપ્તિ થાય તે માટે મહામાયા હુગોની પૂજા કરવામાં આવી, હુગોની પૂજામાં અન્યાશ્રય થતો હોય તો આ બધા શા માટે તેમ કરે ?

ગોકુલદાસ—લગવાન શુદ્ધમાં પ્રવેશ કર્યો પછી બાર દિવસ સુધી પાછા પધાર્યા નથી એ સાંભળી દેવકીજી, રુકિમણી, વસુદેવ અને લગવાનના સગા સંબંધીઓએ શોક કર્યો. લગવાને લક્ષ્મી દિત માટેજ અવતાર લીધો છે. તેમણે શુદ્ધમાં આ પ્રમાણે વિલંબ કેમ કર્યો એ વિચારે તેમણે શોક કર્યો. શોક કરવાનું કારણ કે તેઓ વસ્તુના તત્ત્વને જાણતાં ન હતાં. વસ્તુતત્ત્વને જાણતા હોય તો લગવાન જે કરે તે સારા માટેજ કરે છે એમ જાણી શોક કરેજ નહિ. તેમાં પણ સ્ત્રીઓને અવિવેક બહુજ હોય છે, અને તેમાં પણ માતાનો સ્નેહ અધિક છે. તેથી શોક કરવામાં પ્રથમ દેવકી, પછી રુકિમણી ને પછી વસુદેવના નામ આપ્યાં છે.

લક્ષ્મીદાસ—પણ તેમણે મહામાયા હુગોનું પૂજન કર્યું અને હુગોના પૂજનથી લગવાન શુદ્ધમાંથી પાછા પધાર્યા અને તેમને પૂજનનું ફળ મળ્યું.

ગોકુલદાસ—એ પણ બરાબર નથી. દેવકી, રુકિમણી, વસુદેવ અને લગવાનનાં સગાં સંબંધીઓએ તો ઉપર જણાવ્યું તેમ લગવાને શુદ્ધમાં વિલંબ કર્યો તેથી માત્ર શોકજ કર્યો છે. તેમણે હુગોનું પૂજન કર્યું એમ અંધમાં નથી, પણ લગવાન બહાર પધાર્યા નથી એમ સાંભળી દારકાના (સામાન્ય) લોકોએજ મહામાયા હુગોનું લગવાનની પ્રાપ્તિ થાય તે માટે પૂજન કર્યું એમજ મૂળ અંધમાં છે.

લક્ષ્મીદાસ—સતે તેમ હો. દારકાના લોકોએ લગવાનની પ્રાપ્તિ માટે પૂજન કર્યું અને તેથી લગવાન શુદ્ધમાંથી પાછા પધાર્યા અને હુગોનું પૂજન ફળ્યું.

ગોકુલદાસ—હુગોનું પૂજન ફળ્યું એ પણ બરાબર નથી. લગવાને શુદ્ધમાં પ્રવેશ કર્યો પછી બાર દિવસે દારકાના લોકોએ મત આપ્યું. આ મત અર્ધમાત્ર કર્યું એટલામાંજ લગવાન પોતેજ જાંબૂવતી સહિત પધાર્યા. લગવાનને પાછા પધારવામાં હુગોની આશિષની અપેક્ષા ન હતી. શ્રીમદ્વાચાર્યચરણ શ્રીસુબોધિનીમાં

અહિં "પ્રત્યાદિષ્ટાશિષા સ વઃ" પાઠ લેવાનો બોધ કરે છે. તેથી પણ એમજ સિદ્ધ થાય છે શુકદેવ રાજને કહે છે કે "વઃ" તમારા ભક્તોના "સઃ" પ્રસિદ્ધ કાર્ય કરનાર ભગવાન પોતાનો અર્થ સિદ્ધ કરી "પ્રત્યાદિષ્ટાશિષા" એટલે દુર્ગા-દેવીના આશીર્વાદનો તિરસ્કાર કરી, પોતાનો અર્થ સિદ્ધ કરી એટલે સ્થમંતક મણિ લઈ, પત્ની જાંબૂવતી સાથે પધાર્યા. દેવીની આશિષની જરૂર હોત તો અર્ધમાસજ મત કર્યું, તેટલામાં કેમ પધારત? મત પુરૂ થયા પછીજ પધારત.

લક્ષ્મીદાસ—ત્યારે ભગવાન શુક્રમાં પધાર્યા પછી તરતજ મણિ લઈ પાછા કેમ ન પધાર્યા?

ગોકુલદાસ—ભગવાન વસ્તુતઃ શુક્રમાં મણિ લેવા પધાર્યા ન હતા, કારણ કે મણિ તો શીતનો ઉચ્છિદ્ધ હતો. જેમ કાલિંદીને નિર્વિષ કરવા ભગવાન કાલીયના ઝંઙમાં પધાર્યા હતા તેમ કન્યારાતનું શ્રદ્ધા કરવાજ જાંબૂવાનની શુક્રમાં પધાર્યા હતા. મણિ ઉચ્છિદ્ધ હોવાથીજ સત્રાણતે તે આપવા માંગ્યો ત્યારે પણ ભગવાને લીધો નહિ. ભગવાનના રાજસ ભજન યાદ્યોનો પોતાનામાં કેવો ભાવ છે તેની પરીક્ષા કરવાજ ભગવાન શુક્રમાંથી લાંબા સમય સુધી પાછા પધાર્યા ન હતા.

લક્ષ્મીદાસ—ત્યારે દારકાના લોકોએ દુર્ગાનું પૂજન કેમ કર્યું?

ગોકુલદાસ—ભગવાન પ્રકટ થવામાં પ્રતિબંધ કરનારી માયા છે. માયા જેટલામાંથી દૂર થાય તેટલામાં ભગવાન પ્રકટ થાય છે. યજ્ઞી ભગવાને દેવકીજીના સાતમા ગર્ભને દેવકીજીમાંથી લઈ રોહિણીમાં રથાપવા યોગમાયાને આજ્ઞા કરી ત્યારે તેણે વરદાન આપ્યું હતું કે "મનુષ્યો તારૂં પૂજન કરશે." ભગવાને તેને વરદાન આપેલું તે ભગવાન અવરથ અત્ય કરાવેજ. તેથી તેઓએ દુર્ગાની પૂજા કરી. આહ! અન્યદેવનું ભજન કરવાની ઇચ્છા નથી, પરંતુ ભગવાનનો પ્રાદુર્ભાવ થાય તે માટેજ તેમણે દુર્ગાનું પૂજન કરેલું છે.

લક્ષ્મીદાસ—અહો! ભગવાનેજ દેવીને વરદાન આપેલું છે કે મનુષ્યો તારૂં પૂજન કરશે, તો પછીજ ભગવાનની આજ્ઞાનુસાર તેનું પૂજન કરવામાં અન્યાય થાય કેમ સંભવે?

ગોકુલદાસ—ભગવાને તેને એવું વરદાન આપ્યું છે કે "સર્વકામવરેશ્વરી એવી તારૂં મનુષ્યો પૂજન કરશે." જીવો ત્રણ પ્રકારના છે. દેવ, આશુર અને મનુષ્ય. દેવી જીવો એટલે દેવાંશ જીવો તો માત્ર ભગવાનનાજ સેવક છે તે અનન્ય હોવાથી દેવીનું પૂજન કરશે નહિ. આશુર અથવા દેવાંશ જીવો તો કોઈનું પૂજન કરતાજ નથી, તેથી તેઓ પણ દેવીનું પૂજન કરશે નહિ. માનુષ્ય સ્વભાવના જીવો તારૂં (દેવીનું) પૂજન કરશે. તેમાં પૂજનનો હેતુ ફક્ત પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા છે. તું (દેવી) સર્વ કામના અને વરદાન આપવા શક્તિવાળી હોવાથી એવી કામના તથા વર પ્રાપ્ત કરવાના હેતુથી માનુષ્ય સ્વભાવના જીવોજ તારૂં પૂજન કરશે, એમ ભગવાને તેને વરદાન આપ્યું છે, પણ દેવાંશ અને દેવાંશ જીવોએ તેનું પૂજન કરવાનું નથી. તેથી આપણે પુષ્ટિમાર્ગીય જીવોએ દેવીનું પૂજન કરવું યોગ્ય નથીજ, નથીજ.

પુષ્ટિમાર્ગમાં શિવજીનું સ્થાન.

કલ્યાણના શિવાંકમાં ગોસ્વામી શ્રીકૃષ્ણજીવનજી મહારાજ તથા પંડિત રમાનાથ શાસ્ત્રીએ શિવજીનું પુષ્ટિમાર્ગમાં ક્યાં સ્થાન છે તે વિષે પોતાનો અભિપ્રાય જણાવનાર લેખો લખ્યા છે. આ લેખમાં તેમણે દર્શાવેલ અભિપ્રાયો પુષ્ટિમાર્ગથી વિરુદ્ધ હોવાથી તે લેખોથી પુષ્ટિમાર્ગીય વૈષ્ણવો ઉધે રસ્તે ન દોરાય તેવા હેતુથી તેમના લેખની સમીક્ષા કરવામાં આવે છે.

શ્રીકૃષ્ણજીવનજી મહારાજ આરંભમાં શ્રીમદ્ભાગવતના ચતુર્થ સ્કંધના પ્રથમ અધ્યાયમાં અગ્નિએ શંકર બ્રહ્મા તથા વિષ્ણુની સ્તુતિ કરી તે પ્રસંગ પર આધાર રાખી, અહિં શિવને ભગવાનના તમોગુણના અવતાર કહેલ છે, અને તે પછુ પ્રાકૃત તમોગુણના નહિ, પરંતુ ભગવદીય તમોગુણના અવતાર છે, તેથી ઇશ્વર છે એમ સિદ્ધ કરવા પ્રયાસ કરે છે; પરંતુ આ તેમનું કહેવું યથાર્થ નથી. શ્રીમદ્ભાગવતમાં ભગવાનની દશ લીલાનું નિરૂપણ કરેલું છે તેમાં આ ચતુર્થ સ્કંધ વિસર્ગલીલાનું નિરૂપણ કરે છે. વિસર્ગનું લક્ષણ શ્રીમદ્દેવગીતાએ શ્રીભાગવતાર્થપ્રકરણમાં ચતુર્થ સ્કંધના બીજા શ્લોકમાં આપેલું છે. આ સ્કંધમાં વસુ, રુદ્ર અને આદિત્યોનું નિરૂપણ કરેલું છે તે સર્વ દેવો છે એમ આ શ્લોક પરના પ્રકાશમાં શ્રીમદ્દેવગીતાએ ચરણ કહે છે. આ સ્કંધમાં ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષના પ્રકરણો છે. તે પૈકી ગો. શ્રીકૃષ્ણજીવનજી જે સ્તુતિનો આધાર આપે છે તે પ્રથમ ધર્મપ્રકરણમાં છે. આ ધર્મપ્રકરણ કર્મમાર્ગનું નિરૂપક છે અને કર્મમાર્ગમાં તો સર્વ દેવો સરખાજ છે, કર્મમાર્ગીયને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ અથવા પરબ્રહ્મ પણ એક સાધારણ દેવજ ભાસે છે. (જુઓ શ્રીભાગવતાર્થ પ્રકરણ સ્કંધ ૪ શ્લોક ૧૮ પરનો પ્રકાશ). તેથી કર્મમાર્ગમાં રુદ્રને ઇશ્વરતુલ્ય ગણે છે, તેથી પુષ્ટિમાર્ગીય લોકોને તે પરમ આદરણીય. અથવા નમન કરવા યોગ્ય છે એમ સિદ્ધ થતું નથી. વળી આ સ્તુતિ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, અને શિવ ત્રણેની સમાન છે. કર્મમાર્ગ રૂપી ખંડમતમાં ત્રણે સમાન છે. આ ખંડમતમાં વિષ્ણુ પણ બીજા બેની સમાન છે. મુખ્ય સિદ્ધાંત પ્રમાણે વિષ્ણુ ભગવાનનો અવતાર છે. આ વિષ્ણુ પણ ઇશ્વર નથી, પણ ખંડમતમાં તે ઇશ્વર ગણાય છે. (સ્કંધ ૪ શ્લોક ૨૩ પર પ્રકાશ.) તેથી આ સ્તુતિથી શિવ પુષ્ટિમાર્ગીય વૈષ્ણવોને પરમઆદરણીય અથવા નમન કરવા યોગ્ય સિદ્ધ થતા નથી.

વળી અહીં માયાગુણથી વિશ્વના લયમાટે શિવે દેહ ધારણ કરેલ છે એમ કહે છે તે ગુણ પ્રાકૃત નહિ પણ ભગવદ્દાત્મક તમોગુણ છે એમ ગો. શ્રીકૃષ્ણજીવનજી કહે છે, અને તે સિદ્ધ કરવા દ્વિતીય સ્કંધ પાંચમા અધ્યાયના શ્લોક ૧૮ પરના શ્રીસુબોધિનીજી ઉપર આધાર રાખે છે. અહીં પણ શ્રીસુબોધિનીજીમાંથી ચોડાજ ભાગનું અવતરણ કરે છે. આગળ તેજ સ્થળે શ્રીમદ્દેવગીતાએ ચરણ કહે છે:-

" एषा हि माया जगत्कर्त्रा, न तु व्यामोदिका । तदाह विभेरिति । समर्थस्य जगत्कर्तृत्विर्यथः । सा हि तच्छक्तिः सर्वरूपभगवत्संबंधात्सर्वप्रतिष्ठातिरूपा । सा जगत्कारणे करणरूपा । अतः करणस्य तदीयवाक्करणरूपेणैव निर्गता गुणा इति मायैव गृहीताः । ते मायावशे तिष्ठन्ति तत्पुत्रा इव । अतो य एव भगवदंशो जीवस्तस्यां रन्तुमिच्छति तत्कार्ये वा तं ते गुणा वर्जन्ति ॥

જે માયાથી ભગવાન આ શુભોત્તું અહીં કહે છે, તે જગત્ રચનારી છે. જગત્ રચવામાં માયા એ કરણ છે. શુભો માયાનેજ વશ રહે છે તે માયાના પુત્રો હોય તે પ્રમાણે તે માયાને વશ રહે છે. તેથી ભગવાનનો અંશ જે છવ માયામાં અથવા તેના કાર્યમાં રમણ કરવાની ઇચ્છા કરે છે તે છવનો તે શુભો બંધ કરે છે. " આ છવોને બંધન કરાવનાર શુભો ભગવદાત્મક છે તો તેનાથી ભિન્ન પ્રાપ્ત શુભો કયા, અને તેઓનું શું કાર્ય ? તે જો. શ્રીકૃષ્ણજીવનજી દર્શાવશે ?

શ્રીકૃષ્ણજીવનજી પછી શ્રીમદ્ભાગવત ૫-૧૭-૧૬ શ્લોકનું અનુસંધાન કરી, અહીં શિવને ભગવાન કહેલા છે એમ સિદ્ધ કરવા પ્રયાસ કરે છે, અને પ્રમેય-રત્નાભૂવના લેખક બાલકૃષ્ણ ભટ્ટનો આધાર લે છે. વસ્તુતઃ પુષ્ટિમાર્ગમાં 'શિવ' સાથે કાંઈ સંબંધ હોવાનું આ શ્લોકથી સિદ્ધ થતુંજ નથી, કારણ કે પંચમ સ્કંધમાં ભગવાનની 'સ્થાનત્રીતા' નું વર્ણન કરેલું છે. આ ભગવાનની મયોદામ્ભાર્ગીય છે. (પંચમસ્કંધ નિબંધ શ્લોક ૨. પ્રકાશયોજિત). તેથી પુષ્ટિમાર્ગ સાથે આ સ્કંધને કાંઈ સંબંધજ નથી. શ્રીમદ્ભાગવતમાં આ રથને નવખંડમાં ભગવાનના જુદા જુદા અવતારની પૂજા કેવી રીતે થાય છે તે દર્શાવ્યું છે અને જુદા જુદા અવતારનો અને તે તે અવતારના ભક્તોનો નિર્ણય કરેલો છે. આ સ્કંધ મયોદામ્ભાર્ગીય છે, અને મયોદામ્ભાર્ગ સંશુષ્ટ અવતાર અને તેના ભક્તોનો અહીં નિર્ણય કરેલો છે. ભગવાન સર્વજ્ઞ શુષ્ણાતીતજ છે, પરંતુ અધિષ્ઠાન સંશુષ્ટ હોય ત્યાં અવતાર પણ સંશુષ્ટ કહેવાય છે. પુષ્ટિમાર્ગીય ભક્તો તો અધિષ્ઠાનરૂપ અંતરાય વિનાના સાક્ષાત્ પ્રકટ શ્રીકૃષ્ણસ્વરૂપમાંજ પ્રીતિવાળા હોય છે. તેમનું અહીં નિરૂપણ કરેલું નથી. (પંચમ સ્કંધ નિબંધ ૮૩-૮૪ પ્રકાશયોજિત) નવખંડ પૈકી ઇક્ષાવૃત્ત ખંડમાં આ પ્રમાણે શિવનું પૂજન થાય છે. આ નવે ખંડમાં ભગવાન નારાયણ પોતાના જુદા જુદા વ્યૂહથી તે તે વ્યૂહોના ભક્તો પર અનુગ્રહ કરવા રહેલા છે. તેથી શિવ ઇક્ષાવૃત્ત ખંડમાં રહેલ નારાયણવ્યૂહજ છે અને પુષ્ટિમાર્ગીય ભક્તોને તેમની સાથે સંબંધ નથી એવોજ શ્રીમદ્દેવ્યાર્થચરણનો મત રખા છે.

જો. શ્રીકૃષ્ણજીવનજી આગળ શ્રીમદ્ભાગવત ૩-૧૨-૮ નો આધાર આપી, અહીં 'ભવ' ને ભગવાન કહેલા હોવાથી તે ઇશ્વરજ છે એમ સિદ્ધ કરવા પ્રયાસ કરે છે. પૂર્વપરસંબંધ જોયા વિના માત્ર એકાદ શબ્દ અથવા વાક્ય ઉપરથીજ નિર્ણય કરી લેવાથી આવી ભૂલ થાય છે. શ્રીમદ્ભાગવતમાં આ અધ્યાયમાં

બ્રહ્માએ રચેલી સૃષ્ટિનું નિરૂપણ કરેલું છે, અહીં જીવસર્ગનું નિરૂપણ કરેલું છે. તે સુક્તજીવ અને અસુક્ત અથવા બદ્ધ જીવ, એ બે પ્રકારના છે. સુક્તજીવો ભગવાનની ઇચ્છાને અધીન હોવાથી, ન્યારે ભગવાન સૃષ્ટિ રચવા ઇચ્છે છે ત્યારે પોતાની લીલા સિદ્ધ કરવા સુક્તજીવોને પ્રેરણા કરે છે. તેથી ભગવાનની ઇચ્છાને વશ થઈ તેઓ સૃષ્ટિના કારણરૂપ થાય છે. સુક્તજીવો પણ લોકાતીત અને લોકિક એમ બે પ્રકારના છે. લોકાતીત જીવોની ઉત્પત્તિ કઠિન છે તેથી તેમને વ્યામોહ કરવાં અવિદ્યાની પ્રથમ ઉત્પત્તિ કરે છે. આ અવિદ્યા આધિદેવિકી અભિમાની દેવતારૂપ છે. પ્રથમ તે બ્રહ્માનેજ મોહ કરે છે એટલે તે શ્રીકૃષ્ણનું ધ્યાન ધરે છે. પછી લોકાતીત સનકાદિ ઉત્પન્ન થાય છે. તે સૃષ્ટિ રચવા ના પાડે છે, તેથી બ્રહ્માને ક્રોધ થાય છે. આ આધિદેવિક ક્રોધ છે પણ તેને આધ્યાત્મિક માની બ્રહ્મા રોકવા પ્રયાસ કરે છે. ક્રોધમાં પણ તે શ્રીકૃષ્ણનું ધ્યાન ધરે છે તેથી શ્રીકૃષ્ણનો અંશ તેમાં પ્રવેશ કરે છે. ધ્યાનયુક્ત ક્રોધમાં શ્રીકૃષ્ણાવતાર પ્રવેશ કરે છે તેથી ક્રોધથી બ્રહ્મા અને સનકાદિ બચી જાય છે. આ ક્રોધ એ નીલલોહિત કુમાર રુદ્ર તે દેવોમાં પૂર્વજ છે (તૃતીય સ્કંધ નિર્ગંધ ૯૪ થી ૧૦૦) અહીં “ભગવાન” પદ યોગ્યું છે તેથી રુદ્ર સાક્ષાત્ ભગવાન છે એમ સિદ્ધ થતું નથી, કારણ કે આ સુક્ત જીવોની ઉત્પત્તિનું પ્રકરણ છે તેમાં રુદ્રની ઉત્પત્તિ થાય છે. તે બ્રહ્માની ભ્રમરો વચ્ચેથી ઉત્પન્ન થાય છે. શ્રીકૃષ્ણના અંશના પ્રવેશથીજ તેની ઉત્પત્તિ થઈ છે તેથી તે સાક્ષાત્ ભગવાન છે એમ નજ કહેવાય. પણ રુદ્રમાં ભગવાનનો આવેશ હોવાથી અહિં ‘ભગવાન’ પદ યોગ્યું છે. તેથીજ ભગવાનના આવેશવાળામાં બ્રહ્મા, રુદ્ર, શેષ વગેરે ગણેલા છે. (પ્રથમ સ્કંધ નિર્ગંધ ૫૪.)

ગો. શ્રીકૃષ્ણજીવનજી પણ આ લેખમાં શિવને દેવતાંતર ગણે છે, અને તેમનાં મત વૈષ્ણવોએ કરવા યોગ્ય નથી એમ કહે છે, તેટલી સંતોષની વાત છે. શ્રીકૃષ્ણમાં અને શિવમાં તેમની માન્યતા પ્રમાણે પણ ભેદ તો હેજ. ‘શિવ’ શ્રીકૃષ્ણ નથી, પરંતુ બીજા દેવ છે અને તેમનું મત વૈષ્ણવોએ કરવાનું નથી એમ પણ તેઓ કહે છે.

‘વૈષ્ણવોએ ‘શિવ’ અથવા બીજાં કોઈ દેવનો અથવા કોઈ પ્રાણીનો પણ દ્વેષ કરવો યોગ્ય નથી, પરંતુ શિવ વૈષ્ણવોને પરમ આદરણીય અને પ્રણમ્ય છે એ સિદ્ધાંત પુષ્ટિમાર્ગનો નથી. શિવ દેવતાંતર છે એમ તો ગો. શ્રીકૃષ્ણવિજયજી પણ કહે છે—

વિવેકધૈયોશ્રયમાં શ્રીમદ્વાચાર્યચરણે બીજા દેવોના મંદિરે જવાનો, તેમનું ભજન કરવાનો, અને તેમની પ્રાર્થના કરવાનો નિષેધ કર્યો છે. શ્રીકૃષ્ણાશ્રયમાં પણ સર્વ દેવોને પ્રાકૃત કહેલા છે. અંશરૂપ ગણિતાનંદવાળું છે તેથી શ્રીકૃષ્ણજ પૂર્ણ આનંદવાળા છે તેથી શ્રીકૃષ્ણજ પોતાની ગતિ યાઓ એમ યોધ કરે છે. અંશપદમાં પણ જે અન્ય દેવોમાં આસક્ત હોય તેઓને અધમ કહેલા છે અને

અનન્યમનવાળાને ઉત્તમ ગણેલા છે. શ્રુતિગીતામાં પણ “ મુદ્ધિન ઇન્દ્રનાર કાલથી આરંભી તૃણપર્વન્ત ” કોઈની સેવા કરવી નહિ એવો બોધ કરે છે. આમાં શિવ પ્રદા સર્વનો સમાવેશ થઈ જાય છે. એમ શ્રીભગવત્પીઠિકાથી સિદ્ધ થાય છે. જીવોમાં ભગવાન છે, પણ તે સંછન્ન છે, તેથી તેમાં રહેલ ભગવાનનું ભજન ન કરવું એવી અહીં શ્રીમદ્વાચાર્યચરણની સ્પષ્ટ આજ્ઞા છે. તેથી ગો. શ્રીકૃષ્ણજીવનજીનો મત શ્રીમદ્વાચાર્યચરણના મત પ્રમાણે નથી, અને વૈષ્ણવોએ તે ધ્યાનમાં લેવો જોઈએ નહિ.

દેવર્ષિ પંડિત રમાનાથ શાસ્ત્રીનો લેખ વાંદન પૂર્વાપરસંગ્રહમાં પ્રકાશિત છે. “ શ્રીવલ્લભાચાર્યના હૃદયમાં શિવનું સ્થાન. ” વિષય પર તેમણે લેખ લખ્યો છે, પરંતુ વાક્યપતિ શ્રીવલ્લભાચાર્યજીની વાણીનું સ્વરૂપ તે જરા પણ સમજ્યા નથી એમ એમના લેખથી સ્પષ્ટ થાય છે. તે લખે છે કે— શ્રીવલ્લભાચાર્ય પેતાના પરાક્ષ પરતંત્ર ગ્રંથમાં શિવજીને સર્વોત્તમ સ્થાન આપેલું છે અને તે ઉદ્ધિના સમર્થનમાં બાલબોધ શ્લોક ૧૨ થી ૧૬ થોડે છે. અહીં હિંદી ભાષાંતરમાં તે કહે છે કે “ વ્રહ્મા વિષ્ણુ ઐતર દિવ્ય યે તૌન દેવતા નિર્ગુણ જ્ઞે. ” શ્રીમદ્વાચાર્યચરણે બાલબોધમાં અથવા બીજે કોઈ સ્થળે આગ કહેલ નથી. શિવભક્તિપ્રતિપાદક શાસ્ત્રોમાં શિવને અને વિષ્ણુભક્તિપ્રતિપાદક શાસ્ત્રોમાં વિષ્ણુને નિર્દોષ અને પૂર્ણશુણ્ણવાળા કહેવા છે એમજ શ્રીમદ્વાચાર્યચરણ કહે છે. શ્રીમદ્વાચાર્યચરણનો અભિપ્રાય એવો છે કે એ પ્રમાણે જુદા જુદા શાસ્ત્રોમાં તેમને પ્રકાશ કરીકે તે તે જીવોની ભક્તિમાં પ્રવૃત્તિ કરાવવા વર્ણવ્યા છે, પરંતુ વસ્તુતઃ તેઓ તેવા નથી. નિર્દોષ અને પૂર્ણ શુણ્ણવાળા તો ભગવાન શ્રીકૃષ્ણજી છે. (જુઓ બાલબોધ પરનો ધીરેવકીનંદનજીનો પ્રકાશ) વળી અહિં સામાન્ય રીતે મોક્ષ વિષ્ણુથી અને જોગ શિવથી પ્રાપ્ત થાય છે એમ જણાવી શ્રીમદ્વાચાર્યચરણે શિવથી વિષ્ણુનું પણ આધિક્ય દર્શાવ્યું છે છતાં દેવર્ષિ શિવજીને સર્વોત્તમ સ્થાન આપ્યાનું આ કારણથી કહે છે તે તેમણે જણાવતું રહ્યું.

બાલબોધ પછી દેવર્ષિ સિદ્ધાન્તમુદ્રાવર્ણિ શ્લોક ૧૦ નો આધાર લે છે, અને અહીં પણ પ્રદા વિષ્ણુ અને શિવને નિર્ગુણ પ્રદા કહ્યા છે એમ કહે છે. અહિં પણ શ્રીમદ્વાચાર્યચરણે તેમને નિર્ગુણ પ્રદા કહ્યાજ નથી. પરંતુ તેમણે એવો બોધ કરેલો છે કે પરબ્રહ્મ તો શ્રીકૃષ્ણજી છે. અક્ષરબ્રહ્મ સચ્ચિદાનંદાત્મક છે. તે બે પ્રકારનું છે. એક સર્વ જગતરૂપ થાય છે અને બીજું તેથી જુદું જ્ઞાનીઓનું ઉપાસ્ય તેઓની સુકૃતિનું સ્થાન અને પુરુષોત્તમના અધિષ્ઠાનરૂપ છે. (શ્લોક ૩). આ ગ્રંથમાં શ્રીમદ્વાચાર્યચરણ ગંગાનું દર્શન આપે છે. ગંગાના ત્રણ રૂપ છે (૧) આધિભૌતિક જલરૂપ, જે વૃદ્ધિ યતાં વૃદ્ધિ પામે છે અને તાપથી ઘટે છે અને સર્વવ્યવહારયોગ્ય છે. (૨) આધ્યાત્મિક તીર્થરૂપ મર્યાદામર્ગીય વિધિથી સ્નાન પૂજા વગેરે કરવાથી આ રૂપ તેને ફલ આપે છે. (૩). આધિદૈવિક દેવતારૂપ ગંગા, જેનું દર્શન ભક્તિથીજ કોઈને થાય છે. પણ સર્વને થતું નથી ગંગા દેવતા

જેવા પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણ છે. તીર્થરૂપ ગંગા જેવું પુરુષોત્તમના અધિષ્ઠાનરૂપ અક્ષર છે અને જળરૂપ ગંગા જેવું જગતરૂપ અક્ષર છે. (શ્લોક ૫ થી ૮). હવે અક્ષર જગતરૂપ થાય છે તે જગત પણ ત્રણ પ્રકારનું છે. કારણ કે ત્રિશુણ્ણાત્મક છે તે રજઃ સર્વ અને તમઃ શુણ્ણાથી બને છે. આ જગતમાં રહેલ ત્રણ શુણ્ણને નિયમમાં રાખનાર બ્રહ્મા વિષ્ણુ અને શિવ ત્રણ દેવો ભગવાને મુકરર કરેલા છે. (શ્લોક ૧૦) હવે શિવને આ ગ્રંથમાં કેવી રીતે સર્વોત્તમસ્થાન આપ્યું છે એ દેવર્ષિએ દર્શાવવું રહ્યું.

આગળ દેવર્ષિ પત્રાવલંબન શ્લોક ૩૮ નો આધાર લે છે. પત્રાવલંબન ગ્રંથ શ્રીમદ્વાચાર્યચરણે માયાવાદનું નિરીક્ષણ કરવા અને બ્રહ્મવાદનું સ્થાપન બહેર રીતે કરવા લખેલો છે. તેમાં તેઓશ્રી લખે છે કે શ્રીકૃષ્ણના પ્રસાદથી મેં માયાવાદનું નિરાકરણ કરેલું છે તે બાળતમાં મહાદેવ સાક્ષી હો. (શ્લોક ૩૬). જે વાદનું નિરાકરણ કરવામાં આવે તે વાદના અનુયાયીઓના ઇષ્ટદેવનીજ તેમાં સાક્ષી હોય તો નિરાકરણ સંપૂર્ણ ગણાય તેમાં સંશય રહેજ નહિ. તેથીજ અહીં શ્રીમદ્વાચાર્યચરણે મહાદેવની સાક્ષી આપી છે. તેથીજ રીતે તેઓશ્રી કહે છે કે “સર્વવેદાંતગોચર બ્રહ્મવાદનું મેં સ્થાપન કરેલું છે તેથી ત્રિલોકીના ઇશ કાશીપતિ મહાદેવ પ્રસન્ન થાઓ,” બ્રહ્મવાદના સ્થાપનથી મહાદેવ પ્રસન્ન થાય છે તે વાદ માયાવાદથી ધણો ઉચ્ચો ઉત્તમ હોવો જોઈએ. અહીં શ્રીમદ્વાચાર્યચરણે દેવર્ષિ લખે છે તેમ “મારા ઉપર (મેરે ઉપર) મહાદેવ પ્રસન્ન હો એમ લખેલજ નથી, પરંતુ બ્રહ્મવાદના સ્થાપનથી તે પ્રસન્ન થાઓ એમજ લખેલ છે. “મેરે ઉપર” શબ્દો કયા શબ્દોનું ભાષાંતર કર્યું એ દેવર્ષિ દર્શાવશે કે ?

ત્યાર પછી દેવર્ષિ શ્રીમદ્ભાગવત ૧-૨-૨૩ તથા ૧-૨-૨૬ ઉપરનાં શ્રીસુખોદિનીજીનો ઉલ્લેખ કરી એમ સિદ્ધ કરવા પ્રયાસ કરે છે કે પુષ્ટિમાર્ગમાં શિવનું અથવા વિષ્ણુનું હરકોઈ ભજન કરવામાં આવે તેમાં કોઈ દોષ નથી. પૂર્વોપર સંબંધ જોયા વિના માત્ર એકાદ વાક્ય કયાંકથી લઈ તેનો અર્થ કરવાથી અર્થનો અનર્થ થાય છે તેનું આ સચોટ સુન્દર દૃષ્ટાંત છે. આ સ્થલે શ્રીમદ્વાચાર્યચરણનો શું આદેશ છે તે જાણવા પૂર્વોપર સંબંધ જોવાની આવશ્યકતા છે. તેઓશ્રી ચોતેજ કહે છે કે કટકે કટકે (ખંડશઃ) અર્થ કરવાથી વાક્યાર્થ કૃત્રિમ (બનાવટી) થાય છે તેથી તેમ કરવું નહિ. શાસ્ત્રાર્થ, રકંધાર્થ, પ્રકરણાર્થ, અધ્યાયાર્થ, વાક્યાર્થ, પદાર્થ અને અક્ષરાર્થ આ પ્રકારે ભાગવતનો અર્થ એકસરખો. (વિરોધ વિનાનો) જે જાણે તેને સુક્તિ મળે છે. (પ્રથમ રકંધ નિબંધ શ્લોક ૨). તેથી ખંડશઃ અર્થ નહિ કરતાં આ શ્લોકો કયા પ્રકરણમાં આવેલ છે તેની સંગતિ પ્રથમ જોવી જોઈએ.

શ્રીમદ્ભાગવત ભગવદ્રખજ છે. તેના પ્રથમ રકંધમાં અધિકારનું, ખીલમાં સાધનનું અને બાકીના દશ રકંધમાં ભગવાનની દશ લીલાનું-નિરૂપણ કરેલું છે.

(પ્રથમ સ્કંધ, નિબંધ સ્તો. ૩-૪). પ્રથમ સ્કંધમાં અધિકારનું નિરૂપણ હોવાથી તેમાં શ્રોતા અને વક્તાનાં લક્ષણો કહેલાં છે. અધિકાર સ્વરૂપ રીતે ત્રણ પ્રકારનો છે, સાધારણ, અસાધારણ અને શુણ્ણાતીત. આ સાધારણ અથવા હીન અધિકાર પ્રથમ સ્કંધના પ્રથમ ત્રણ અધ્યાયમાં દર્શાવેલ છે. (પ્રથમ સ્કંધ નિબંધ સ્તો. ૧૨-૧૩). તેમાં પ્રથમ અધ્યાય—પ્રસ્નાધ્યાય છે. તેમાં છ પ્રશ્ન શોનકે પૂછેલા. આ બધા પ્રશ્ન શ્રીકૃષ્ણસંબંધીજ છે. લીલારૂપ શ્રીકૃષ્ણનીજ કથા બધે કહેલી છે. (પ્રથમ સ્કંધ નિબંધ સ્તો. ૩૬ પ્રકાશ).

ખીલ અને ત્રીલ અધ્યાયમાં આ પ્રશ્નોના ઉત્તર સૂતે આપેલ છે. ખીલ અધ્યાયમાં સ્તોક ૬ થી ૧૦ વડે પ્રથમ ધર્મ સંબંધી પ્રશ્નનો ઉત્તર આપેલો છે. સ્તોક ૧૧ થી ૨૨ વડે ખીલ તત્ત્વના નિર્ધાર સંબંધી પ્રશ્નનો ઉત્તર આપેલ છે. ત્રીલે પ્રશ્ન શ્રીકૃષ્ણજન્મનાં પ્રયોજનસંબંધી છે. તેનો ઉત્તર સ્તોક ૨૩ થી ૨૬ વડે આપેલો છે. તેમાં શોનકને શ્રીકૃષ્ણસ્વરૂપનું જ્ઞાન નહિ હોવાથી શ્રીકૃષ્ણજન્મનું પ્રયોજન નહિ કહેતાં માત્ર ભગવાનના સત્ત્વભૂતિ અવતારોનું પ્રયોજન સામાન્ય રીતે સૂત શોનકને કહે છે. શોનકનો અધિકાર હલકો હોવાથી તથા તેને શ્રીકૃષ્ણસ્વરૂપનું જ્ઞાન નહિ હોવાથી તેને શ્રીકૃષ્ણ પણ અવતારતુલ્યજ લાગે છે. તેથી શ્રીકૃષ્ણજન્મનું પ્રયોજન પુછેતું હોવા છતાં અહિં સામાન્ય રીતે અવતારોનું પ્રયોજન કહેલું છે. તેમાં સ્તોક ૨૩ થી ૨૭ વડે સત્ત્વભૂતિનું જ ભજન કરવાનું કારણ કહે છે. સત્ત્વ, રજઃ અને તમઃ પ્રકૃતિના શુભો છે. તે તે શુભોથી જોડાઈ પરમપુરુષ હરિ, વિરશિ અને હર એવી સંજ્ઞા ધારણ કરે છે, પણ આ પેઠી સત્ત્વ તત્ત્વવાળા હરિના ભજનથીજ શ્રેય થાય છે. જેની શુદ્ધિ આ ઉપાધિથી રહિત છે તેવા જ્ઞાનીઓ બ્રહ્મવિત્તની પેઠે ગમે તે રૂપનું ભજન કરે તેમાં સતિ નથી, કારણ કે આ સર્વ શ્રીકૃષ્ણનાજ રૂપ છે. પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણ જ બૃહી બૃહી ઉપાધિથી જોડાઈ બૃહા બૃહા રૂપો ધારણ કરે છે. તેમાં જેની શુદ્ધિ ઉપાધિમાં નથી તે ભગવાનના ગમે તે રૂપનું ભજન કરે તેમાં કાંઈ ચિંતા જેવું નથી કારણ કે ઉપાધિ જતાં માત્ર સત્તા રૂપ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ જ રહે છે. અહિં પુષ્ટિમાર્ગીય ભક્તે શિવની ભક્તિ કરવી, અથવા શિવ શ્રીકૃષ્ણસમાન છે એવો ઉપદેશ નથીજ, અત્યુત પ્રથમ અધિકારવાળાએ ભગવાનની સત્ત્વભૂતિવાળા અવતારોનું જ ભજન કરવું, એવો ઉપદેશ છે. જેમની શુદ્ધિ ઉપાધિમાં પર્યવસાન પાગલી નથી એટલે જેઓ બ્રહ્મવિત્તની પેઠે જ્ઞાની છે તેઓ સત્ત્વભૂતિ સિવાયની બીજી ભૂતિઓનું ભજન કરે તો પણ તેમને ચિંતા જેવું નથી.

જે જીવો પોતાના પુરુષાર્થ સિદ્ધ કરવા ધર્મમાર્ગથી ભજન કરતા હોય તેઓમાં જેઓ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાની ઈચ્છા રાખતા હોય તેઓ સત્ત્વભૂતિ ભગવાનના પણ નૃસિંહ વગેરે ધોર રૂપો તથા, રામ વગેરે નિઃસંદિગ્ધ રૂપોને ભજે છે. રજઃ

અને તમઃ સ્વભાવવાળા કાલ, શિવ, બ્રહ્મા તથા ખીજા હલકા દેવોને સહ
 ઐશ્વર્ય, પ્રજા વગેરે પ્રાપ્ત કરે છે. આ કર્મમાર્ગીય ભજન છે. તેમાં હેતુ
 ભજન કરવાનું પ્રયોજન મોક્ષ વગેરેની પ્રાપ્તિ મુખ્ય છે. ભક્તિમાર્ગમાં
 હેતુની મુખ્યતા નથી. ભક્તિ કરવાની વિધિ હોવાથી, ભક્તિ કરવી એ
 કર્મ સમજી ભક્તિ કરે તે મર્યાદાભક્તિ છે. તેમાં પ્રયોજન કરતાં ભજન
 ભક્તિનું જ મુખ્યપણું છે. તેથી વિષય અથવા ભગવત્સ્વરૂપનું જ પ્રાધાન્ય છે.
 ભગવાનના હરકોઈ રૂપ ઉપર પ્રીતિ થતી હોય તે રૂપનું ભજન મર્મ
 માર્ગમાં થાય છે. આ મર્યાદાભક્તિમાર્ગ છે. અહિં પુષ્ટિમાર્ગીય ભક્તોએ
 રૂપનું ભજન કરવું એમ કહેલ નથી. પુષ્ટિમાર્ગ તો ભગવત્કૃપામાર્ગ છે. ભગવાન
 શ્રીકૃષ્ણની કૃપા તેમની અનન્ય ભક્તિથી જ પ્રાપ્ત થાય છે. ખીજા બધા દેવો
 ભગવાન શ્રીકૃષ્ણની જ વિભૂતિ હોવાથી તેમને ભજનારા પણ ભગવાનનું જ ભજન
 કરે છે, પણ તે અવિધિપૂર્વક થાય છે. તેથી તેવી રીતે ભજન કરનાર
 ભગવાનની કૃપા નજ હોય. તેથી જ શ્રીમદ્વાચાર્યશરણુ કહે છે કે, "યશોદાએ
 ઉત્સંગમાં દાહિત (શ્રીકૃષ્ણ) ને જ પરમ તત્ત્વ જાણ્યું. જેણે પરમ તત્ત્વ જાણ્યું
 છે એમ કહે છે તેઓને આસુરો જાણ્યા. "અનન્યતા પુષ્ટિમાર્ગમાં મુખ્ય છે. તે
 વિના પુષ્ટિમાર્ગ જ સંભવતો નથી. તેથી પુષ્ટિમાર્ગીય ભક્તથી શિવની પૂજા ન થઈ શકે.
 પુષ્ટિમાર્ગીય ભક્તે શિવ વગેરેના નૈગિત્તિક પૂજન કરવાં જ નોંધ્યે એમ
 દેવર્ષિ કહે છે, પરંતુ તેને માટે કાંઈ આધાર આપતા નથી. આપું પૂજન કર્મરૂપ
 હોવાથી કરવું જ નોંધ્યે એમ તે કહે છે. કર્મ અથવા કર્મમાર્ગના અંગરૂપ આ
 પૂજન છે. કર્મમાર્ગનું ફલ જ અનિષ્ટ છે. ભગવાનની ઇચ્છા "હું કર્મ ન કરું
 એવી છે" એમ જેને જણાય તેણે કર્મ નજ કરવાં નોંધ્યે, વિકૃત કર્મ પણ
 તેણે કરવાં ન નોંધ્યે. વળી કર્મ નિષિદ્ધ હોય છતાં "આ નિષિદ્ધ કર્મ હું કરું
 એવી ભગવાનની ઇચ્છા છે" એમ જેને જણાય તેણે નિષિદ્ધ કર્મ પણ કરવું
 નોંધ્યે. એમ શ્રીમદ્વાચાર્યશરણુ તત્ત્વદીપપ્રકાશમાં સ્પષ્ટ ઉપદેશ કરે છે. છતાં
 પુષ્ટિમાર્ગના અંગરૂપ ગણાતા સ્થાનમાં વિદ્યાવિભાગના સંચાલક હોવાનું અભિમાન
 ધરાવનાર દેવર્ષિ રમાનાથ આ આચાર્યશીના સિદ્ધાન્તવિરુદ્ધ નૈમિત્તિક કર્મ અને
 તે સમયે શિવ ગણેશ વગેરેના પૂજનરૂપ અન્યાય પુષ્ટિમાર્ગીય વૈષ્ણવોએ અવરજ
 કરવાં નોંધ્યે એવો બોધ દેવાની ઘટતા કરે એ આ માર્ગની આધુનિક શોચનીય
 સ્થિતિ દર્શાવે છે. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ આવા આચાર્યશી આચાર્યોને હવે આ માર્ગથી
 દૂર રાખે એજ પ્રાર્થના !

લેખાનુક્રમ.

ક્રાંતિયુગ, સં. ૧૯૨૧.

વિષયો.	પૃષ્ઠ	વિષયો.	પૃષ્ઠ.
૧ માર્ગ, શુદ્ધિવને ૩૬૧	૩. મદ્યસેવાને ૩૬૨
૨ વિનિતિ ૩૬૧	૮. માત્રાગણિક પ્રકૃતિ ૩૬૨

જ્યોતિષનો અદ્ભુત ચમત્કાર.

જ્યોતિષ વિદ્યા ચાલુ જમાનાની એક અદ્ભુત વિદ્યા પૂરવાર થઈ ચુકી છે પણ તેના અભ્યાસ તથા ઉડાણમા ઉતરીને ફાદેશ જોવા માટે શ્રમ બધા લેતા નથી તેથી શ્રદ્ધાળુઓને વિશ્વાસ થતો જાય છે

અમારે ત્યાં ધણાજ પ્રવાસથી ગીતથી સ્ત્રોત રીતે કાર્પ થાય છે તેની ખાતરી તો અમારી માથેના પ્રસંગથીજ થાય તેમ છે જન્મોત્તી, પ્રશ્નોત્તી, જીવન ફાદેશ, વર્ષફલ, માસફલ, જન્મદીપ્તિ વગેરે થોડાજ દરથી કરી આપવામા આવે છે. જિજ્ઞાસુએ સવા આનાની ટીકીટ ખીડવી, હસ્તરેખા પણ જોવાય છે.

પંડયા અમૃતલાલ ગીરધરલાલ,
૬ શ્રીકૃષ્ણ મંદિર, ઢાક (કાઠીયાવાડ)

જીવનમાં સુખની લહાણ લૂંટો !

ચમત્કારિક પવિત્ર આયુર્વેદિક ઔષધો.

દ્રાક્ષાસૂત્ર—શુદ્ધ જમુનાજળથી તૈયાર કરેલો હોળને બળ, પુરુષાર્થ, ક્રુપા, શક્તિ, રૂઢિ ઉત્પન્ન કરનાર, ગતમાસાર્થિક, મધુર રવાદિષ્ઠ નાની ખાટી ૩ ૧ અને મોટી ખાટી ૩ ૨).

અશોકારિષ્ટ—દરેક પ્રકારના પ્રદોષ ઉપર અકસીર છે સ્ત્રીઓ આ અરિષ્ટ વાપરીને પ્રદોષ જેવે લખાનક દર્દનો જરૂર નાશ કરે જેક પાંડની ખાટીના ૩ ૧૧ દવાન ખર્ચ ૧૧ (જર્મની તથા લીંદમા રજીસ્ટર્ડ ચપલો)

મુધાસિંધુ—કફ, ખગી, દોષા, દમ, શ્વેત, મમ્બાની અતિમાર, ત્રાડા થના વગેરે દર્દ ઉપર આ એક દવા અત્યંત નસર કરે છે મૂલ્ય ૩ ગા

ખાસમુધા—(ગજરક) કુલજા પાનજા દાડપોળ જેવા ખાળજાને આખો ફેરે તેવા મગજના બને ભગવદતરે ભતાવવા હોય તો આ મીઠી દવા જરૂર વાપરો મૂલ્ય ૩ ગા

આ દવાઓ ખંપે રથને મળે છે

સુખસંચારક કંપની, મથુરા.

શ્રીવાક્યતિપાદા વિજયન્તાન્તમામ્ ॥

૧૫૬

અંક ૧૨

શુદ્ધાદૈત

અને

સહિતમાર્તક.

કાશ્મીર,

સં. ૧૯૨૨.

શ્રીવલ્લભાબ્દ

૪૫૬.

ભાગ શુરદેવને.

(સે. શા. રણછોડલાલ દસગુપ્તભાઈ કાપડવાળા, મુ. કડી.)
લેખી.

કેણ પંથ બતાવે ? શુરુછ તુમ વિણ કેણ પંથ બતાવે !
ભક્તિરચનાં પાન કરાવી સમર્પણ અમલવે.....શુરુછ.
દયા, દીનતા, શીખવી સેવા, સ્નેહ શુધા વરસાવે.....શુરુછ.
ભુલી ભટકતી મન નેકાને, પ્રેમ પ્રીતિથી તારે.....શુરુછ.
અંતરનાં અસાન હરીને, જ્ઞાન દીપક પ્રકટાવે.....શુરુછ.
પાપપથે રચ્યાં જીવનમાં, પ્રાયશ્ચિત્ત જાતલાવે.....શુરુછ.
મોહ જાળથી અડગ કરીને, અંતિમ પંથ ઉઠાવે.....શુરુછ.
અગરજીને શુરુછ ગરજે રાખી, જીવન ધન્ય બનાવે...શુરુછ.
વંદન હો પ્રથ શુરદેવના, ગરજે ભક્તિલાવે.....શુરુછ.

વિનંતિ.

ઉત્તતિને દાર જાવી, મહાયભા કાં આથડે ?
પંથમાં કેમ મહોટાએ પચ્ચસે આવીને પડે ? ૧
પુષ્ટિમાર્ગે પ્રેમ પૂરે ધર્મ ધારા રસે વહે,
આમ જો'ના મંડ જાને વિદ્વદ્વર્ગ પડ્યા સહે ? ૨
પુનરુદ્ધાર ને આધે, તથ્યતા રહમજી જઈ,
સુષ્ટિના શ્રેય ચક્રેતે અધુના જાણતા થઈ. ૩
પરીક્ષા પારખે પ્રીતે ધર્મનો રાગ સો જને,
વાઘતાં છ.ત્રની રિચતિ સ્નેહથી માર્ગમાં બજે. ૪
પુષ્ટિ વણલેશ સ્વામી પ્રેમથી પાઠવી ગયા,
જો'ગને વિનવું પ્રાર્થુ ઉદરે આ સલા હવાં. ૫

૭૭-૩-૩૫.

રમણલાલ નવેદ્યારામ શાસ્ત્રી.
આખ્યાન-કાવ્ય વિશારદ, શુદ્ધાદૈતરત્ન,
સાદિત્યમણિ.

મહાસભાને

[લે, રંગજીવિતા નવેશારામ શાસ્ત્રી. વ્યા. વિ. કા. વિ, શુદ્ધાદૈતરત્ન.]

વર્તે થયાં અમદાવાદ વૈષ્ણવ મહાસભાએ. અનેક અધોના પ્રકાશન દ્વારા સાંપ્રદાયિક સાહિત્યની સેવામાં મોટો ફાળો અપ્યો છે. છેડાં પાંચ સાત વર્ષથી સાંપ્રદાયિક બાલક બાલિકાઓમાં પ્રુષ્ટિમાર્ગીય સાહિત્યના સુસરંકાર રહે એ હેતુથી પરીક્ષા વિભાગ પણ સ્થાપ્યો. સુરત ધીઆનકૃષ્ણ શુદ્ધાદૈત મહાસભાની માફક આ સંસ્થાનો લાભ પણ ઉત્સાહપૂર્વક છાત્ર વર્ગે લીધો. ખેટપૂર્વક આ રથને લખવું પડે છે કે—છાત્ર વર્ગને ગોપતી આ સંસ્થાનો પરીક્ષા વિભાગ જે વર્ષે થયાં બંધ થયો છે. આથી સાંપ્રદાયિક છાત્ર વર્ગને ઘણું તુકશાન છે. એટલું જરૂર કહેવું જોઈએ કે શ્રી બાલકૃષ્ણ શુદ્ધાદૈત મહાસભાનો સ્તુત્ય પ્રયાસ છેજ. મૂળપાદ શ્રીનૃતીય પોદ્ધીશ્વરે પણ કૃપા કરી શ્રીવિદ્યાવિભાગ સ્થાપી સાંપ્રદાયિક બાલકબાલિકાઓના દિતાર્થે સાંપ્રદાયિક તથા વ્યાખ્યાન વિગેરે પરીક્ષાના વિભાગ યોજ્યા છે.

વૈષ્ણવ મહાસભા (અમદાવાદ) ની વિશેષતા ખાસ કરીને ધનામની પદ્ધતિની હતી, અને તેના અંગે વિદ્યાર્થીઓ તથા વિદ્યાર્થિનીઓને, વિશેષમાં ઉત્તમ કક્ષાવાળાને પોતાની પસંદગી મુજબ સાંપ્રદાયિક ઉપયોગી અધોનો લાભ મળતો. આજે પણ વૈષ્ણવમહાસભાની પરીક્ષાઓ પસાર કરેલ છાત્રને ત્યાં ઉત્તમ સાહિત્ય મોલુદ છે. આ દિશામાં વૈષ્ણવ મહાસભાના મર્મિત વિદ્વાન કાર્યકરો—શ્રીયુત્તમ દાસ શાહ એમ. એ, પ્રો. સાંકળચંદ શાહ, શાસ્ત્રીજી પસંદગામ હરિકૃષ્ણ, રા. લક્ષ્મીભાઈ જાનકામ દેસાઈ તથા અન્ય શ્રેણીવર્ગ વિગેરે યોગ્ય કરે તો વિદ્યાર્થીઓના હિતને ક્ષતિ પહોંચતી અટકવા સંભવ છે.

મહાસભા એક આદર્શ સંસ્થા છે. એમાં મતભેદ કોઇને હોયજ નહિ. સંયોગવસાત નહીં કારણે પરીક્ષા વિભાગ બંધ થયો હોય તો સેવા ભાવે નમ્રતાથી વિનવું છું કે હાત્રની સાંપ્રદાયિક પરિસ્થિતિનો પૂર્ણ વિચાર કરી કૃપા પુનઃ આ પરીક્ષા વિભાગ ચાલુ કરે.

શુદ્ધાદૈત વિષે—લગભગ નવ વર્ષનું દીર્ઘ આયુષ્ય ભોગવતું શુદ્ધાદૈત લગ્નથી આં લે છે. તેને પોષણનો અભાવ હોવાનું કારણ દેખાય છે. ઘણા લાઈઓને અથુમનો પણ થયો છે. તેનું કારણ માત્ર કાનની કાચાઈ તથા અશ્રદ્ધાજ છે. મુખ્ય મંડળ કરનાર વૈષ્ણવો તો એમજ માને છે કે આર મહીનામાં આર અપ્રસિદ્ધ લેખો મળે છે, એટલે જાણ છે. જે દીવો લહીને ગોતવા જતાંએ મળે નહિ. તેથી જે સામગ્રી શુદ્ધાદૈત અર્થે રહેલ છે, તે લાગ્યવાન મારેજ હોય એમ જણાય છે. આર મહીને જે રૂપીઆમાં ધેર જેણ નવીન બોલન શાસ્ત્રીજી પીરસે તેને માટે તો તેમના ઉપકાર માનીને, જાનતી મદદ આપવી જોઈએ. કેટલાક કહે છે કે ચર્ચાપત્રો બહુ આવે છે. તો પણ હું માનું છું. કે તેમાંથી પણ કેટલુંએ જાણવાનું મળે છે, માટે કંડીઆને ફેંકી દેશો તો સહે ફેરી ન ફેંકાય એ ખ્યાનમાં રાખશો. તરતદર્શીએ તો શાસ્ત્રીજીના પરિચય સામે દાદિ કરતી જોઈએ. નોંધાવર આવે છે. નથી આવતાં, વેલા મોડાં આવે છે છતાં, પોતે લેખનો સંગ્રહ કરે, છાપખાનામાં છાપાણી આવે, કાગળોનું ખર્ચ કરે, રૂફ સુધારે, ટપાલની ટીકોટો ઘરની ચોરી તરોને પહોંચાડે; છતાંય, તેમના ચહેલા જે જે વસતું નોંધાવર કહરદાન લાઇઓ મોકલી શકતા નથી. એ નાની સુતી જુદા ન જણાય. આજળ સત્સંજ માટે વિરક્ત વૈષ્ણવોનાં દર્શન થતાં. તે તો દર્શન આવતાં બંધ થયાં. તેની ખોટ માસિએ પૂરી પાડી. છતાં તે તરફ બેઠકારી એ બહુ શોચનીય છે. વધારે શું લખું ?

વેલજી નધુભાઈ.

નવદુરુષ શ્રીમદ્દેવનાચાર્યજીના વિશ્વમાન્યસિદ્ધિતિથી દિવ્યત ડોહાવે તેવા વીર વૈષ્ણવ યુવકોન અત્યારે જરૂરીઆત છે. ધર્મ અને સંસ્કૃતિના પુનરુદ્ધારમાં આત્મોત્સર્ગ કરનારા ધર્મનિષ્ઠ યુવ સમાજની જગત અધુના રાહ જોઈ રહ્યું છે. હવે આંખ મિંચામણા ક્યેં નહિ ચાલે. નવયુગમાં શીવદેવ પ્રજાના દિવ્યોપદેશનો અનેરો પદધો પાડનાર ટંકારાની એકની એક વૈષ્ણવ ધર્મ પાઠશાળા બંદો બનતાને સદમાર માગે છે. અમને ખાતરી છે કે વૈષ્ણવ પ્રજાની દિવ્ય સૃષ્ટિ અમારી વિનંતિ લક્ષમાં લઈ અમારે આ પવિત્ર કાર્ય આજળ ધપાવવા તન મન અને ધનથી સક્રિય સહાયતા આપશે. આજ દિવસ સુધીમાં પાઠશાળા ફંડની ડેબીમાં નીચે પ્રમાણે રકમો મળી છે.

૧. ૨૨૨) શ્રીદંડારા ૫૧ રોની બેચરલાલ કાશીદાસ પારેખ, ૬૭ ઠા. હીરજી રાગજીમઈ નેરુદાવાળા, ૨૫ રોની ગોવિંદજી આણંદજી, ૧૫ ઠા. વીરચંદ ૧જીજી, ૧૫ ઠા. વૈષ્ણવદાસ મુલચંદ ઠા. પ્રજાદાસ, ૧૧ રોની નારજી બેઠાજી, ૧૧ મેતા બેચરદાસ ૨૨જી, ૧૧ મેતા દેવચંદ કલ્યાણજી, ૧૧ ઠા. ગેરધનદાસ માધવજી, ૩૫ પાંચ પાંચવાળાઓ; કુલ ૨૨૨. ટંકારા ખાતે ૬૯ ૧૫૦ બીબ ચરો. ૨. ૨૫) વાંકાનેર ૨૫ ડેવેરી પોપટલાલ એન્ડ સન્સ. ૩. ૧૨૫) રાજકોટ ૨૫ રોની રાગજી મુન્નમઈ ઠા. વીરજી રાગજીમઈ, ૧૦ રોની શમીદર ત્રીકમજી ઠા. લીલાધરભાઈ, ૧૫ રોની કાશીલાલ દેવજીમઈ, ૧૫ રોની જગનલાલ પીતાબર, ૧૫ ઠા. પોપટલાલ મુંદરજી ગોંડલવાળા, ૧૫ પોપટલાલ મુરખેતમભાઈ-નડુ ગોપાળજી, ૩૦) પાંચુજી પાંચ પાંચ રૂપીયાવાળા તરફથી. કુલ ૧૨૫. ૩. ૧૫૨) મુંબઈ ૬૦ ડેવેરી કાશીલાલ એનજી હાલ મુંબઈ, ૨૧ જત્રી રામજીલાલ લાખાલાલ મુંબઈ, ૧૫ રોડ હુમીચંદ કલ્યાણજી, ૧૫ ઠા. કોદનલાલ જગજીવનદાસ, ૧૦ ઠા. વૈષ્ણવદાસ ગોવિંદજી, ૧૧ રોડ વનેચંદ કાશીદાસ, ૨૦ ચાર જુદેરોના, કુલ ૧૫૨. ૩. ૨૨૨) અમદાવાદ ૧૦૧ રોડ હરિદાસ અચરતલાલ, ૨૫ રોની ચક્રમઈ ટવાલાઈ, ૨૧ રોડ હરિદાસ મુલજીભાઈ, ૨૧ દ્રષ્ટ ફંડ મધેથી, ૧૫ તુલશીદાસ ગોકલદાસ, ૧૧ સી. બલજીની ફંડ, ૭ રોની માધવજી વીરજી, ૧૧ રોની રવાજી ગોવિંદજી, ૫ રોની કાશીલાલ રમનાથ, ૫ રોની ગોકલદાસ ભગવાનજી. કુલ ૨૨૨. ૩. ૧૫) બામનમર ૧૫ ડેવેરી વીઠલદાસ રાઠરજી. કુલ ૩. ૭૩૩. ઉપર મુજબન રકમ અમને મળી છે; ન્યારે જ્યાં દબર રૂપિયા અમારે જોઈએ

લાલજી દયાલજી રાજુપુરા મંત્રી સી. વે. ધ. મ. સ. ટંકારા.

પાઠશાળા શુભાસો—શુદ્ધદેવ માસિકના ત્રી મહાસરના પાન ૩૦૦ ઉપર વિરધરલાલ નાનાલાલે લખેલી દહીંકતનો શુભાસો નીચે મુજબનો છપવા મહેરબાની કરશે. (૧) જાણેથી સંક્રાંતિ પાસજીની અડીસો તોલાની નથી; પણ સવાસો તોલાનીજ છે એવી તપાસ ફેણી ક્યારે કોને લાં રહેતા ચોપડા ઉપરથી અને કયા પાન ઉપરથી કરી, જેની સનિવરત વિગત તેના ઉતારા સાથે જણાવી નથી, તે જણાવશે. (૨) સંક્રાંતિ કઈ મીતીએ જાણઈ તથા વહીવટવાળાએ તેની પ્રથમ કયા ફાળદારી અમલદારને લેખી ખબર આપી તે પણ તારીખ સાથે તથા આંચેલી ખબરની કોપી સાથે જણાવશે. (૩) ક્રોડાકી મહારાજશ્રી સાથે વહીવટ કરનારાઓએ આ રાખંધી શું શું પ્રથમ બચદાર કર્યો તે બાબતના આવક ભવક પત્રોના ખસા ઉતારા જાહેર પાડશે. (૪) એત્રના આખા વૈષ્ણવ સમાજ તરફથી ચાલતા મંદિરોની વહીવટ બાબત રીપોર્ટ જાહેર પડતો નથી. તે ઉપરથી પણ વહીવટ ખામીવાળો પ્રથમ દર્શનીય માનવા જેવું જણાય. છતાં ખામી રહિત હોય તો તેનો ઉછો વીસ વરસનો આવક ભવક રોકડ તથા રચાવર જંગમ મીલકત વિગેરેના તમામ હીસાબ રીપોર્ટ દ્વારા વહીવટવાળાઓની તથા તપાસનારની સહીવાળો છપાવી જાહેર પાડશે એટલે તેમાંની ખામીઓ હવે પણ ગોળ ગોળ રાખેમાં નહીં મુકતાં-ચોખી રીતે જણાવવા માટે સેવા બલદશું—(૫) કાશીલાલ નાચલાલને મંદિરો તથા તેનો વહીવટ ચલાવનાર સાથે બીલકુલ અંગત દેવ નથી, માટે રીપોર્ટ જાહેર પડેથી વિરોધ તપાસ કરી તેનો શુભાસો માટે પત્રના દ્વાર પોતાના માટે દબેશાં શુભા રખાવીશું.

પાઠશાળાસી.

Wether cock શ્રી કમલાપતિ—શુદ્ધ ખાદી મહેરવાનું ત્રી લખે, ખાદીનાં ધોતીવાના અળાવે બીનાં કપડાં પહેરનાર, ખાદી મહેરવાને જોઈને શુદ્ધ ખાદીનો ઉપદેશ કરનાર, અંતઃપુરમાં રેંદીયાનો પ્રચાર કરનાર અને હવે ખાદીના અસ્ત ઇલામાં શુદ્ધ વિજ્ઞાતી વસ્ત્રોનો ઉપયોગ કરવાની હદ પહોંચનાર શ્રીકમલાપતિ ન્યારે બીબને wether cock કહે છે, ત્યારે ખમીતજ તેઓશ્રી કાચના ખંજલામાં સેરોને બીબના ધર પર ધા કરવાની સમસેનાચેલા કરી રહ્યા છે.

ગુણાનુવાદ કેમ ગાશે ? શુદ્ધ સંગીતનાં દિવ્ય કીર્તનો.

ચારંગી, ખીન, રીસરૂણ, હામોનીયમ વગેરે વાજીત્રોમાં સાંપ્રદાયિક કીર્તનો ઉતારવાનું આવું સાધન સંપ્રદાયમાં એકેય નથી. મંગળાદી શયન પર્યતના મુખ્ય કીર્તનો, વધાઈ અને ધમાર એ બધાનાં ૮૦ રાગોના ખાસ નોટેશનો આજ અંધમાં છે. પળાવજ શિખનાર માટે તાલના બોલ પણ છાપ્યા છે, શુભરાત્રી ભાયામાં સવિસ્તર અમજણ માટી છે. નોંધાવર બે રૂપીઆ, પોસ્ટેજ પાંચ આના.

ડૅ. લગવાનદાસ નારાયણદાસ કેટડાવાળા.

સુ. ધંધુકા, (જી. અમદાવાદ,)

દિસ્તરિયાદિ વાતરોગ દર્શન.

ખેતોડ ૩૦ હીરિરિયા, મૂળે, ચકરી, ફેદર, માંડપણ અને જાતવાદ રોગની અમેરીકન છેલ્લો શોધ મુજબ પાશાવ, ધુનાની અને આયુર્વેદિક સિદ્ધાંતો, સમજાવી અને સાદા ઉપચારોનું પુસ્તક વાંચેથી ધણી રાહત મળશે. કોમન ૧-૪-૦ પૈ. લુઈ, દેરીનામું. ૧૧૧, ૧૯૧૬નાર પ્રમાણે રચના ૦૧. શાળા મટે તરું મંલુર કો. ૦૧ પૈ. ૦)૧.

હીરિરિયા રોગનીજ સમજાણ,

પેટ'ટ હવા વોધુમુક્તાજ છે. ઉપરના દરોમાં ૨૪ કલાકમાં ફાવેલો મળે છે. સિસેન, આફ્રિકા, ધરાન અને રંગુન સુધીના દરેકીઆ વાપરી સુખી થયા છે. મેડીકલ સરજનો મુદ્દમી મંસાને છે. હવા મદિનાની, કોમન ૨. ૫) પૈ. લુઈ.

છગનલાલ લલ્લુલાલ નામાવાળા. પેલેસ રોડના નાકે—ચંડોદરા.

સાંપ્રદાયિક ગ્રંથો કયાંથી મેળવશો ?

શ્રીમદ્ભુલાધ્ય રરિમ અને શ્રી મુખોધિની (સંપૂર્ણ) મળશે. ૦

મુદ્રિત થયેલા તથા નહિ મળતા સંસ્કૃત, મળ, હિન્દી, શુભરાત્રી અને અંગ્રેજી ભાષાનાં સાંપ્રદાયિક ગ્રંથ ગ્રંથો નીચેને સ્થળે મળશે. ચોખ્ખ કમીશન પણ આપવામાં આવશે. જહારગામની ગાગળી પર પૂરતું ધ્યાન આપવામાં આવશે.

ભારતમાર્તક પંડિત શ્રીગદ્સાલાજીની સંસ્થા,

નં. ૫૧/૫૩ કેપેટલ સ્ટ્રીટ, ભુલેશ્વર, મુંબાઈ નં. ૨

મહિન દેવોની ઉપાસના નથી.

અન્યાય પણ નથી.

અદ્ભુત ચમત્કાર.

શીતકાલ માટે ઉચ્ચ માત્રાઓ, ચરી પાળવાની નથી. આ ચમત્કારથી અમને વંશપરંપરાની જાગીર મળી છે.

શ્રી ગિરિરાજ આણુ તથા ગીરનારના મહામાય પાસેથી ઘણા દિવસના પ્રવાસથી મહાન પ્રયત્ને દિવ્ય વિદ્યા મેળવી આવનાર વૈદ્યરાજ ભોતીલાલ મહાશંકર લાટ L. W. T. રોજકાવાદ કે જેમની પાસેથી નીચે જાતવેલા દુઃખોથી બચી શકાય છે—

જેઓ શીતાન શત્રુઓના ત્રાસથી કંટાળી ગયા હોય. વેપારની ઉચ્ચપાયોમાં નુકસાનોમાં ગ્રસ્ત થયા હોય. વાંઝીઆપણના મેણા ટાણેથી હૃદય કકળા ઉઠ્યા હોય, તથા દરેક પ્રકારની મુશ્કેલી, નબળા વીચારો ઉપર વિજય મેળવી ધન, પુત્ર, માન, આશ્વસ્ત્ય, યશ, વેપારમાં લાભ, કાર્ટ કેસમાં કવલ, સારા પ્રકારે નોકરી, શત્રુવિજય તથા સ્ત્રી પુરુષમાં અણુખનાવ રહેતા હોય તો અજબ પ્રેમ કરાવી આવનાર તથા હાલો દયા વાપર્તા છતાં ભયંકર હડીના દર્દો નડતરના કે દેવી કારણોથી ન મટતાં હોય તેમણે રૂબરૂ મઘી ખુલાસો મેળવવો.

કુદરત પાંચજ મીનીટમાં રૂબરૂ મળવાથી તમારૂં આણુ લવિષ્ય ફળ કાઢી દેવામાં આવશે. એક પ્રતિના રૂ. ૧-૪-૦, પાંચ પ્રતિના રૂ. ૫-૪-૦, આખા ભવિષ્ય ફળના રૂ. ૧૦-૪-૦ ઉપરાંત મુઠ, ચોટ, કાકણ, સાકણ, અભરાશ્વસ વીગેરે નડતરોના કારણો પોતાના દેવી પ્રમેગોના બળથી અજબ રીતે દૂર કરી શકાય છે. ચંત્રોની કીમત—રૂ. ૨૫૦૦), રૂ. ૧૫૦૦), રૂ. ૭૫૧), રૂ. ૫૫૧), રૂ. ૩૫૧).

વૈદ્યરાજ ભોતીલાલ મહાશંકર લાટ, L. W. T.

ખાડીઆ, શેઠારામ સુરતીની પેળ—અમદાવાદ.

પેટના તમામ દર્દો પર ભયંકર સુરંગ.

એક એક ગોળી એક એક સુરંગ જેવા છે.

૨૪૨૪૬ નં. ૪૫૧૮ મહાસિંહનાદી ગોળી.

ભારતમાર્તંડ પંડિત શ્રીમદ્વાકાશ રૂપ સદ્યુક્તેવંદુ સ્મરણ કરીને તેમના આ શિષ્યે અર્ધી સદીના અનુભવના પરિણામે આ ગોળી બનાવી છે. પાચનમાં તે આ ગોળી બીનહરી છે, તેમજ સ્વાદમાં પણ અદ્વિતીય છે. બાવકો હોય કે વૃદ્ધ હોય, ગમે તે આ ગોળી હેંશથી ખાશે અને ઉત્તમ જેમ 'દારુગોળાથી સુરંગ ફેટે તેમ ઉદરવ્યાધિરૂપ કોષ્ટને તોડનાર એક મહાકો સાંભળી શકાયો. આ શું થોડો ચમત્કાર છે કે અચ્છુર્, સળ, ખાટા ધરકા, ગોળો મડવો, ઉજાસ, ઝાઝા, ઉત્તરી, આરસો, ચુસ્મ વાધુ, આમ વાધુ, વગેરે ઉદર વ્યાધિઓ નાશ કરશે. સંઘકળી, આમાતિસાર અને કોલેરા રોગને રામખાણ તરીકે આ ગોળી અકસીર થઈ છે એમ ધણીને અનુભવ થયો છે. વધારે વખાણ નકામાં છે. વાપરો અને ખાતરી કરો. વાપરવાની વિગત ડબી સાથે છે.

ગરીબ અને મધ્યમ વર્ગને પણ બોળ રૂપ ન ચૂંઈ પડે, તે માટે ૧૫૦ ગોળીઓની એક બાટલીના માત્ર બાર આના છે. ટપાલ ખર્ચ છુટું.

લા. મા. ગઢુલાલાજી સ્મારક ઔપધાસય.

વૈદ્યરાજી માધવજી ગોપાળજી દવે,

કે. પાંચડા પેળ, મુંબાઈ નં. ૪.

શ્રીભાગવત સંપૂર્ણ.

શ્રીસુબોધિનીજીને આધારે શુદ્ધ સરસ ગુજરાતી ભાષાંતર.

વર્ણધી તલસતા વૈષ્ણવોને માટે વધાર્થ.

નોંધાવર નવ રૂપીઆ.

કે. પં. શ્રીગદ્દસાસાજીની સંસ્થા, કચેરાય રટ્ટીદ; જૂલેશ્વર—મુંબાઇ નં. ૨.

લવાજમ કયાં બરસો ?

નીચે જણાવેલા ભગવદીયો સવાજમ ઉપરાખીને અમને પદોંચાડવાની સેવા વર્જીથી બળતી રવા છે, અને જેમના થમથી આ માસિક નવમા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે:-

મુંબાઇ—શેઠ લક્ષ્મીદાસ બીમજી મદાણી, (દાદાભા ઠે. બહુ રાણુને માથા ૪ થે દાદે, કાટમાં હોળા ચક્રા નાકા પર. અમદાવાદ—લક્ષ્મીભાઈ હમનજીવ દેસાઈ ૧૧૦. રીંગરિડ. ભરૂચ—રા. રા. રતિશાલ મજૂબજીદાસ, કર્કમ ઓરીસર, ભરૂચ તથા દક્કર રામજી વીરજી એન્ડ સન્સ, દુરગતપર ભરૂચ. નડીઆદ—શ્રીપુષ્ટિમાર્ગીય પુસ્તકાલય, કપડવાજ—પુરાણુરત્ન દાસ્તી નરોત્તમ ગોતીરામ, શ્રીગોકુળનાથજીનું મંદિર. તથા ધીરજીદાસ ઓન્હવજીવ સાદ, કંડવાલ બજાર. ધંધુકા—રા. દુર્ગાચીમાર્ગ લક્ષ્મીભાઈ સાદ, (મંત્રો—પુષ્ટિમાર્ગીય પુસ્તકાલય). મોડાશા—દોશી પૂનમચંદ સાંકળચંદ, હાપરકુલ. ગાંધી—રા. રા. હમનજીવ સપચંદ પૈલ. રાંખેડા બહાદુરપુર જેતપુર અને તેજગઢ—રા. પુરોત્તમદાસ હમનજીવ દેસાઈ. પાદરા—રા. રા. અચરતજીવ બાપચંદ સાદ, . હમેાઈ—શેઠ કેશવજીવ પીતાંબરદાસ ભગતવાળા, મહુડી ભાગોળ. ગાંધી બાપુજીવ પીતાંબરદાસ, ગારોળાવવા. દેવગઢખારીઆ—અક્ષી મગનજીવ હરિશાસ. મોધરા—શેઠ રમણજીવ મોડુલદાસ, હાડોલ—પ્રેમ જીવજીવ મોડનજીવ. પેટલાદ—શાસ્ત્રીજી જ્યેષ્ઠરામ હરિજીવન (પાડશાળા). રાજકોટ—મીત્રી વેલજીભાઈ નયુભાઈ, સીવોદ રેશન વર્કશોપ. વેરાવળ—અધિકારીજી દેવરામજીવ ઝીણાભાઈ. દોડીનાર—રા. ધરમસીભાઈ વગમાળીદાસ. બોરડી—(સરત) શેઠ જેડીશનદાસ વિદુલદાસ. વાવેરી—પરી. ઓન્હવજીવ અમૃતવાલ. કરાચી—શેઠ રવજીભાઈ બાણુજીભાઈ, જેડીઆ બજાર. ભાવનગર—શેઠ જ્યંતીલાલની કું. ઝંકુ કામરેસી, આંબા ચોક. વડોદરા—શા. માધવદાસ હોટાલાલ, મહેતા પોળ, ધીરાજી—મીત્રી પ્રાણુજીભાઈ નાનજીભાઈ, જગાણી ફળી. ઉમરેઠ—શાસ્ત્રી રમણજીવ જ્યેષ્ઠરામ મોટા મંદિરવાળી પોળ. બીકાનેર—પં. મદનજીવ ઓસવાળી, ઠે. ભક્તિભંધાર. અમરેલી—શાસ્ત્રી મૂળશંકર કચરાભાઈ તથા ભગવદીય નારાયણદાસ કૃષ્ણજી આરકર. ખંભાત—શાસ્ત્રી ભદ્રશંકર જ્યંતીશંકર મળીયારવાડા. કડી—શેઠ મૂળચંદ હમનજીવ પરીખ, બજાર. ખેડા—પંડિત વજનજીવ શર્મા, વડોળા સેરી. ચીખલી—ધંધીરદાસ મજૂબજીવદાસ સાદ, વાણીયાવાડા. નગરકુડા—શ્રીકૃત સુંદરદાસ વીરભાનુ. મજેડી—સોની મૂળજીભાઈ સામજીભાઈ. બીરપુર—ગજાલાલ હીરાલાલ સાદ.

आप लोगों से यह बात अविविदित नहीं है कि हिन्दू जाति का धार्मिक व नैतिक पतन प्रतिदिन होता देखने में आ रहा है। धर्म का मूल आधार संस्कृत विद्या है। इस विद्या के प्रचार विना हिन्दू धर्म की रक्षा होना कठिन समझ कर, कोटास्थ प्रथमपीठाधिष्ठित श्रीमद्वल्लभाचार्यवंशभूषण गो० १०८-रणछोड़ जी महाराज ने, श्री विद्वल्लभा पाठशाला नाम से मसिद्ध, एक संस्कृत विद्यालय स्थापित किया है। जिसके द्वारा काशी, कलकत्ता आदि संस्कृत यूनिवर्सिटीयों की प्रथमा से लेकर उच्च दर्जे की शास्त्रों, तीर्थपरीक्षा तक छात्रवर्ग परीक्षाएँ देकर अच्छे विद्वान् बनकर योग्य स्थानों पर नियुक्त भी हो चुके हैं, जिस का संक्षेपतः विवरण सन् ३१ की वार्षिक रिपोर्ट में स्फुट है। एवं भगवत्प्राप्ति साधन, भाक्ति, व वेदान्त जैसे उत्तम शास्त्रों की उत्तमा तक पनारस में परीक्षाएँ देकर कई वेदान्त शास्त्री भी होगये हैं। इस पाठशाला का सालाना खर्च लगभग पाँच हजार का है। वह अब तक विदेशी धार्मिक धनिक लोगों की तथा मान्यवर परम धार्मिक श्री कोटा नरेश की २००) मासिक सहायता से चल रहा है। किन्तु वर्तमान में देश का व्यवसाय घिगड़ जाने से, तथा इस के मूल धन से जो मीलों के शेअर्स खरीदे थे उनके भाव गिर जाने के कारण २) रु० सैंकड़ा की जगह ॥) व १८) डिबीडन्ट मिलने से विदेश की सहायता व मुनाफे में कमी होजाने से आमद म अन्दाज़न ९००) सालाना की कमी हो गई है—और कार्य घड़ता जा रहा है। लाकोपकारार्थ—वैद्यक—उपैतिप—कर्मकाण्ड आदि ग्रन्थों की पढ़ाई शुरू कर देने पर भी आमद कम होने से इन ग्रन्थों के अध्यापक अलग नियत नहीं किये हैं। इस लिये धार्मिक हिन्दू जनता से सानुरोध निवेदन है कि प्राचीन भारतीय मान मर्यादा व धर्म की रक्षा करने वाला संस्कृत विद्या की रक्षा के लिये सालाना एकमुश्त यथाशक्ति अवश्य सहायता प्रदान करें, तो इस पाठशाला का मूल दृढ़ होकर यह पाठशाला थोड़े ही समय में संस्कृत कॉलेज के रूप को धारण कर लेगा। अन्य सहायता देने वालों को भी यह अधिकार होगा कि इस के द्रव्य का असत्कार्य में व्यय होता देखें तो वे व्यवस्थापक-मण्डल को शीघ्र सूचित करें।

निवेदक—मंत्री

वि० पाठशाला कोटा।

શ્રીવલ્લભાર્ચના વિજયન્તે ॥

પ્રાસ્તાવિક.

જયપુરના મહુમ દરબાર રામસિંહજીના દુર્ગલાથી વૈષ્ણવો હવે અજ્ઞાત નથી. 'શુદ્ધાદૃત' ના વાંચકો તો 'જવલંત મહાત્યાગ' એ મથાળાં નીચે લખાયેલા ઐતિહાસિક લેખથી જયપુરના ઇતિહાસથી સારી રીતે વાકેફ થયેલા જ છે. લક્ષ્મણનાથ નામના સંન્યાસીની શાંતેરણીથી એ કાવ્યા કાનના નરેશે જે કુદૃષ્ટ હૃદય બતાવીને, પોતાના ક્ષાત્ર આર્થત્વને કલંકિત કર્યું છે તે તો ઇતિહાસમાં સદાને માટે એના ચારિત્ર્યમાં એક કાળાં ધાબાં જેવું જ રહ્યું છે અને રહેશે. સદર્દુ લક્ષ્મણનાથ સંન્યાસીએ સંસ્કૃત ભાષામાં પૂછેલા ચોસઠ પ્રશ્નોના સંસ્કૃત ભાષામાં સચોટ જવાબ તો નિત્યલીલાસ્થ શ્રીગોવિન્દપ્રભુએ આપ્યો હતો અને લાખોની સંપત્તિને ઠાકર મારીને જવલંત મહાત્યાગનું અત્રેડ ઉઠાડેલુ ઇતિહાસના અણુમોલ ઉદ્દેશમાં સુવર્ણાક્ષરે અંકિત કર્યું છે. આ ઉપરાંત મુરતવાળા નિત્યલીલાસ્થ ગોસ્વામી શ્રી ૬ શ્રીયદુનાથજી મહારાજે પણ મુરતની વૈષ્ણવધર્મપ્રસારક મંડલીદ્વારા એક સમર્થ પ્રત્યુત્તર વ્રજભાષામાં તથા ગુજરાતી ભાષામાં પણ પ્રકટ કરાવ્યો હતો. આ અંથ સં. ૧૯૨૪ માં આશ્વિન માસમાં સદર્દુ મંડલી તરફથી લાલાજીશ્રી રણછોડ ભટ્ટજી તથા વૈષ્ણવ ગોવર્ધનદાસ ગોપાલજીએ છાપેલો છે. આજે લગભગ ત્રેસઠ વર્ષ પછી એજ અંથ ફરીથી છપાય છે.

હાલના સમયમાં ધર્મવિરોધી પ્રબલ પ્રવાહથી ઘણા વૈષ્ણવોનાં અંતઃકરણો ખગલગી ઉઠ્યાં છે. આનો ગેરલાભ વૈષ્ણવરોડીઓએ લીધો છે અને વૈષ્ણવોનાં હૃદયમાં નવા નવા કુતર્કો સળગાવ્યા છે. આવા અનેક સળગી રહેલા સવાલોનો નવેસરથી જવાબ આપવાની જરૂર નજ હોય. હાલમાં લાભુડી રહેલા ઘણાં, લગભગ દરેકે દરેક પ્રશ્નોના પ્રત્યુત્તરો અપાઈ ચુકેલા છે. એનો સાક્ષી જ આ અંથજ છે. તેથી આ હર્લેલ અંથનું ફરીને સુદ્રજ પ્રારંભ્યું છે. ભાષા ૬૩ વર્ષ પહેલાંની ગુજરાતી ભાષા છે. તેમાં કયો ફેરફાર કયો નથી. તે વખત ગુજરાતી સુદ્રજકલાનો વિકાસ થયો નહતો. જોડાક્ષરો તો ભાગ્યે જ મળતા હતા. 'શ્રીકૃષ્ણને' બદલે આજ પુસ્તકમાં 'કરજી' છપાયેલું છે. આવી અશુદ્ધિઓ જ માત્ર સુધારી છે.

આશા છે કે આ અંથનું મનન કરીને વૈષ્ણવો સ્વસ્ત્રપ્રદાયમાં, નિજ ધર્મમાં દૃઢ રહેશે અને વિરોધીઓના ગમે તેવા વિસ્વાદોથી વિચલિત નહિ બને.

ભાઈળીજ.

સં. ૧૯૮૮.

}

વસંતરામ હરિદ્રજી શાસ્ત્રી.

શ્રીમંત જયપુર શહેરના રાજા રામસિંહજીએ પોતાની પ્રજાને

શિવદીક્ષામાં આલવાનો આર્થક કીધો તે વિષેનું વૃત્તાંત.

એ શહેરના અધિપતિ શ્રીમંત રાજા રામસિંહજીની પેઢી દર પેઢીમાં વૈષ્ણવી દીક્ષા આવી આવે છે, અને એ રાજા પોતે પણ વૈષ્ણવા દીક્ષામાં છે. પણ પ્રશ્નકર્તા

સંન્યાસીએ વેદશાસ્ત્રવિરુદ્ધ-સિદ્ધાંત રાખીને ગતાવીને એનાં મનને બ્રમ ઉપભવ્યો તે વિષેનું કારણ હવે ગતાવીએ છીએ :

લક્ષમણનાથ સંન્યાસી, જેણે વેદશાસ્ત્રને બાબતે સુદીને પોતાની યુક્તિથી વૈષ્ણવ સંપ્રદાય ઉપર પ્રતિપક્ષમાં દુષણ દેખાડ્યાં છે. તે આ પ્રમાણે કે પ્રાચીનશાસ્ત્ર મનુસ્મૃતિ છે, ગદ્યા વર્ણને વર્ણાશ્રમધર્મમાં ચાલવાનું મનુએ કહ્યું છે. તેથી વર્ણાશ્રમધર્મથીજ સર્વે વર્ણનો મોક્ષ છે. એ મનુસ્મૃતિમાં વૈષ્ણવી દીક્ષાનાં આચરણ કોઈ કોઈએ કહેલાં નથી, તેથી એ દીક્ષા કલિયુગમાં લોકોએ મનઃકલ્પિત નવી ચલાવી છે. માટે શાસ્ત્રપ્રમાણ નથી. એ રીતે બીજા પ્રમાણમાં ગતાવું છે. એ રીતે બીજા પણ કેટલાંક દુષણ પ્રતિપક્ષમાં ગતાવ્યા છે ત ઉપરથી એવું દેખાય છે કે એજ ઉપદેશ સંન્યાસીએ રાખીને ગતાવીને રાખીને મનને વૈષ્ણવ સંપ્રદાયમાં બ્રમ ઉપભવ્યો છે. પણ એ રાખીને શાસ્ત્રનું શ્રવણ પઠન નહિ હોય તેથી રાખી શું જાણે કે મનુસ્મૃતિમાં વેદના કીયા કાંડનું પ્રકરણ છે? અને વર્ણાશ્રમધર્મ થકી સર્વે જાતનો મોક્ષ કહેલો છે કે નથી કહ્યો? ઇત્યાદિ સર્વ વાતથી રાખી અજાણ હશે, તેથી સંન્યાસીની વાત ગરી માનીને સંન્યાસીએ લખી આપેલા પ્રશ્ન પ્રમાણે વૈષ્ણવ સંપ્રદાય ઉપર એ પ્રશ્ન કરવાની આજ્ઞા આપી. તેનો ઉત્તર શ્રીગોકુલચંદ્રમાજીની ગાદીના ટીકેત શ્રીવલ્લભ મહારાજના લાલજી શ્રીમદ્ગોસ્વામી શ્રીગોવિંદરાયજી મહારાજને વેદશાસ્ત્રનાં વચનસંહિત દુકામાં લખી આપ્યા છે, તથા રામાનુજ મતના સઘળા આચાર્યોએ પણ લખી આપ્યા છે. પણ રાખી શાસ્ત્રમાં જાણીતા નહિ તેથી સંન્યાસીએ તેના ઉત્તર વિષે રાખીને ન જાણે કે શું સમજાવ્યું હશે? તેથી રાખીએ તે ઉત્તરની વાત કાન ઉપર ન લીધી, અને સંન્યાસીના કહ્યા પ્રમાણે તેઓને તથા ગદી પાળને ચાલવાનો આગ્રહ કીધો કે જેની મરજી. એ પ્રમાણે ચાલવાની ન હોય તેણે ગ મ મૂકી અન્યત્ર જવું. એ રીતે રાખીને શાસ્ત્રવિરુદ્ધ આગ્રહ જોઈને શ્રીગોવિંદરાયજી મહારાજ પોતાના સેવ્ય શ્રીકાકુરજી શ્રીગોકુલચંદ્રમાજી તથા તેમની સાથે શ્રીમદનમોહનજી પણ શ્રીબીકાનેરના રાખીને આગ્રહથી શ્રીબીકાનેર હાલમાં પધાર્યા છે. આ સમયમાં ધન્ય છે કે શ્રીગોવિંદરાયજી મહારાજને કે વેદધર્મનું રક્ષણ કરવા સાડ લાખે રૂપીયાની પોતાની મીલકત છોડી દીધી, પણ પોતાનો વેદોક્તાધર્મ ન છોડ્યો.

વૈષ્ણવ ધર્મ વેદમાં સ્મૃતિયોમાં ગીતાજી તથા ભાગવતાદિ શાસ્ત્રોમાં પ્રસિદ્ધ રીતે વિસ્તારથી કહેલો છે, અને બ્રાહ્મણ સ્ત્રિય વેશ્ય શૂદ્ર અને ચાંડાલ ઇત્યાદિક સર્વે જાત વાળાનો મોક્ષ એજ ધર્મથી કહેલ છે. વર્ણાશ્રમધર્મથી મનુસ્મૃતિમાં અને વેદાદિ સર્વ શાસ્ત્રમાં એક પ્રાણજ્ઞેહવાળા સંન્યાસીને અનંત જન્મે કરીને મોક્ષ કહ્યો છે. બીજી કોઈ જાતને એ વર્ણાશ્રમધર્મથી મોક્ષ કહ્યા નથી. તેમ વર્ણાશ્રમના ધર્મ ફક્ત એક સત્યયુગમાંજ સહુથી બની શક્યા. ત્રેતાયુગથી એ ધર્મનો લોપ થવા લાગ્યો. એ રીતે ભારતીયિકના ઇતિહાસમાં કહેવું છે. અને ત્રેતાયુગમાં એ ધર્મ કોઈથી ન બની શક્યા તો કલિયુગમાં ક્યાંથી બની શકે? કદાચ કોઈએક પાળે તો તેને એ ધર્મથી મોક્ષ તો શાસ્ત્રમાં કહેલોજ

નથી. પિતૃલોકની પ્રાપ્તિ કહી છે અને તે લોકથી પુણ્ય ક્ષીણ થતાં તેનો પાછો જન્મ થાય છે. એ રીતે સર્વ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે. તે સંન્યાસીઓએ એ ધર્મને પ્રશ્નમાં મોક્ષકર્તા બતાવ્યો છે, એ કેટલી વિરુદ્ધતા વેદશાસ્ત્રથી બતાવી છે? અને વેદશાસ્ત્રમાં શિવજીનું પ્રાકટ્ય ભગવાનથી બતાવેલું છે અને શિવજીની ગણના ભગવાનના ભક્તોમાં કરેલી છે. શિવજીના સ્વામી જે ભગવાન, તેને મૂકીને એકલા શિવજીની ઉપાસના કરવી શ્રેષ્ઠ છે એમ સંન્યાસી બતાવે છે. એ વાર્તા પણ વેદશાસ્ત્રમાં કેટલી વિરુદ્ધ છે? એ સર્વે શાસ્ત્રની વાત જ્યારે રાજજી સાંભળશે ત્યારે એને પોતાને વૈષ્ણવ માર્ગની ખબર પડશે કે વૈષ્ણવ માર્ગમાં અને સંન્યાસીના બતાવેલા માર્ગમાં કેટલી તફાવત છે? સંન્યાસીના પ્રશ્નના ઉત્તર અને વેદશાસ્ત્રના પ્રમાણના સ્લોકસહિત લખીને આપ્યા છે. તેનો અર્થ મજલાપામાં લખેલો છે. કહાય એ પ્રશ્નનો ઉત્તર સંસ્કૃતમાં લખત તો રાજજી વગેરે બીજા રાજાઓ પોતે વાંચીને સમજી શકત નહિ અને સંન્યાસી રાજજીને તેનો ઉત્તર આપે તેમ સમજતી દેત, અને સંસ્કૃત ગ્રંથ સારા વિદ્વાન પંડિતની સહાયતા વગર ઢોધ પુરુષથી સમજાઈ શકત નહિ. એટલા સાફ રાજવંશી પુરુષોને સમજવા સાફ મજલાપામાં કરેલો છે. અને શુન્દરાતી ભાષા બળુનારા પુરુષોને સાફ શુન્દરાતીમાં કરીને છપાવેલો છે. એ સંન્યાસીએ શાસ્ત્રવિરુદ્ધ પ્રશ્ન કર્યો તેથી એના મતમાં અમને સંદેહ ઉત્પન્ન થયો, તેથી પ્રશ્નના ઉત્તર લખ્યા પછી એના મત ઉપર અમે થોડાએક પ્રશ્ન કરેલા છે. જો એનો મત વેદથી સાચો હશે તો અમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર વેદશાસ્ત્રના પ્રમાણ સહિત સર્વે રાજવંશીઓને સમજવા સાફ ભાષામાં છપાવીને પ્રકટ કરશે અને વેદથી અપ્રમાણ હશે તો ટારો દઈ બેસી રહેશે! એજ એની પરીક્ષા સર્વ પુરુષોએ સમજી લવી.

અંધપ્રસ્તાવના.-કર્મમાર્ગીઓનો બખાવો.

૧. કર્મમાર્ગી લોકો શાસ્ત્ર વિષે અજાણ એવા જે વૈષ્ણવો તેના મનને આ રીતે ભ્રમ ઉપજાવે છે કે વૈષ્ણવ માર્ગ વેદ તથા સ્મૃતિમાં નથી. એ માર્ગ કલિયુગમાં લોકોએ મનઃકલ્પિત નવો બધાવેલો છે. એ માર્ગ શુદ્ધાદિક હીન જાતવાળાને આચરણ કરવા યોગ્ય છે. બ્રાહ્મણોને આચરણ કરવા લાયક નથી. બ્રાહ્મણોને તો સૂર્ય પિતૃ તથા ગાયત્રી ઉપાસના વેદ તથા સ્મૃતિઓમાં કરવી કહી છે અને ભસ્મ તથા રુદ્રાક્ષની માલા ધારણ કરવા કહ્યાં છે, ઉભું તિલક તુલસીની માલા અને શંકરકાદિ મુદ્રા ધારણ કરવાનું બ્રાહ્મણને વેદમાં કહ્યું નથી, એ રીતે વેદ શાસ્ત્રથી ઉલટો સિદ્ધાંત વૈષ્ણવ માર્ગના અજાણ પુરુષોને બતાવીને સર્વ દેવતાના સ્વામી એવા જે ભગવાન તેમની ભક્તિ કરવા થકી વિમુગ્ધ કરે છે. એજ સિદ્ધાંત સંન્યાસીએ પ્રશ્નોમાં બતાવેલો છે.

કર્મમાર્ગ કોને મારે છે?

વેદશાસ્ત્રમાં કર્મમાર્ગને કનિષ્ઠ માર્ગમાં ગણેલો છે. ભગવદ્જ્ઞાન અને ભક્તિ-માર્ગને શ્રેષ્ઠ માર્ગ ગણેલા છે. એજ માર્ગ થકી સર્વે વર્ણનો મોક્ષ કહેલો છે. કર્મમાર્ગ થકી પિતૃસ્થાનની પ્રાપ્તિ કહી છે અને ત્યાંથી પુણ્ય ક્ષીણ થયે તે જીવનો

પૃથ્વીમાં જન્મ કહેલો છે. એ સર્વોં વાત અમે પ્રશ્નના ઉત્તરમાં વેદનાં પ્રમાણસહિત બતાવી છે, પણ વેદાદિકમાં 'કર્મમાર્ગ' ક્યાં જોવો સારૂ કહ્યો છે ? તે કહીએ છીએ.

સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિના પ્રસંગમાં બ્રહ્માજીના અંગ થકી પહેલાં આસુરી, પછી દેવી સૃષ્ટિ અકસ્માત નીકળી છે, એ રીતે જ પ્રકારનો જીવ નીકળ્યા કહ્યો છે. તેમાં આસુરીને અવિદ્યાસહિત પાપી સંજ્ઞા આપી છે. માટે એ જીવાને પ્રથમ થકી ભગવાનનું સેવન કરવાનો અધિકાર નથી, તેથી તેઓને પિતૃલોકની પ્રાપ્તિ થવા સારૂ સૂર્ય ચંદ્ર પિતૃ એવા દેવતાઓની ઉપાસના વેદમાં બતાવી છે. દેવી જીવોને ભગવાનનું સેવન કરવાનો અધિકાર પ્રથમથી છે, તેઓને સારૂ ભગવાનનું સેવન સ્મરણ વેદમાં બતાવ્યું છે. પણ પૂર્વના કનિષ્ઠ સંસ્કાર થકી કર્મમાર્ગી લોકોને એ વાતની સમજણ પડતી નથી. માટે ભગવાનની લલિત વેદમાં શ્રેષ્ઠ કહી છે, તો પણ તે મૂકીને સૂર્ય દેવતાની લલિતને શ્રેષ્ઠ જાણે છે. એવા જીવોને કર્મજાતની સંજ્ઞા શાસ્ત્રમાં આપેલી છે.

શાસ્ત્રાર્થ એટલે શું ?

તેમાંજે વળી એ લોકોનો શાસ્ત્રાર્થ વેદનાં એક પ્રકરણને પકડીને છે, માટે વેદનાં બીજાં ઘણાં પ્રકરણોથી તે શાસ્ત્રાર્થ વિરુદ્ધ પડે છે. એવા શાસ્ત્રાર્થને અધઘસ્તિ-ન્યાયની સંજ્ઞા શાસ્ત્રમાં આપેલી છે. અધઘસ્તિ-ન્યાય એ કે:-કેટલાંએક આંધળાઓએ હાથીનાં જુદાં જુદાં અંગ ઉપર હાથ ફેરવ્યો. જે અંગ ઉપર હાથ ફેરવ્યા તે તે અંગ જેવો હાથી છે એમ તે આંધળા કહેવા લાગ્યા, પણ ણધા અંગ મલીને એક હાથી તે વાતને તેઓ જાણતાં નથી. માટે એક પક્ષ પકડીને વેદાર્થ કરવો તે અધઘસ્તિ-ન્યાયવત્ કહેવાય છે. વેદનાં ગ્રંથોં પ્રકરણો સાથે મેળવીને વેદનો અર્થ કરવો એવો અર્થ જે કરે તેને દેખતો પુરુષ શાસ્ત્રમાં કહેલો છે.

૨. શ્રીમદ્ભગવાદ્યાર્થજીના માર્ગમાં વેદના સર્વપક્ષો સાથે મેળવીને શાસ્ત્રાર્થ કરવાની રીત છે. તેજ પ્રમાણે અમે પ્રશ્નોના ઉત્તર લખેલા છે, માટે આ પુસ્તકનો જે કોઈ વૈષ્ણવ ચોતાના ઘરમાં સંગ્રહ કરશે તેના મનને અન્યમાર્ગી લોકો કદિ ભ્રમ ઉપજાવી શકશે નહિ. અને બીજા માર્ગનાં ફલનું તેથી લક્ષિતમાર્ગનાં ફલનું તેઓને જ્ઞાન થશે માટે આ પુસ્તક સર્વ વૈષ્ણવોએ જરૂર સંગ્રહ કરવા જેવું છે.

૩. આ પુસ્તક બીજાંથી છપાવેલું છે. પણ જેવા જોઈએ તેવા મોહટા અક્ષર મલેલા નથી. કાના માત્રાની ભૂલ યદ્ય હશે. તે સુદ પુરુષોએ સંગ્રહ બેસાડીને વાંચવું. જ્યાં અર્થ ફેરફાર છાપેલો છે, તેનું સુદિપત્રક આ પુસ્તકમાં ટાંકેલું છે, ત્યાં જોવું, અને તે ઉપરથી પુસ્તકમાં જ્યાં ચૂક હોય ત્યાં શાહીથી ઠીક કરવું એજ વિનંતિ.

૪. આ પુસ્તકમાં વેદના અર્થ લખ્યા છે, પણ વચન લખ્યાં નથી. કેમકે આ પુસ્તક શરૂના વાચકોમાં આવશે માટે એ વચનનો સંગ્રહ અમે એક જુદા પુસ્તકમાં કરેલો છે. તેની યોગ્યતા જેને હશે તે પત્ર લખશે તો તેને મોકલીશું.

૫. આ પુસ્તક સુરતના મોટા મંદિરમાં લાલાજી શ્રીરણજીડભટ્ટજી હસ્તક મલશે. જેની મરજી જે ગામ મંગાવવાની હશે તેણે પત્ર લખવો અને પોસ્ટ ગર્જના બાર આના અને પુસ્તકનો ખર્ચ મોકલશે તો તેને કોઈ પણ દેશમાં મોકલીશું.

चोसठ प्रश्नोना प्रत्युत्तरो.

भ'ग'લાયરણ.

અથ અંથપ્રારંભે ભ'ગ'લાયરણમાં પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણને સાદાંગ દંડવત કરીએ છીએ. શ્રીભાગવત એકાદશ સ્કંધના પાંચમા અધ્યાયમાં નવ યોગેશ્વરે શ્રીકૃષ્ણનું સ્વરૂપ કહ્યું છે, તે શ્લોક:—

ध्येयं सदा परिभवन्मभीष्टदोहं तीर्थास्पदं शिवविरंचितुतं शरण्यम् ॥

भृंत्यातिहन् प्रणतपालभवाश्रिपोतं वंदे महापुरुष ते चरणारविन्दम् ॥१॥

હે કૃષ્ણ ! તમારા ચરણકમલ લક્ષ્મીને સદા ધ્યાન કરવા યોગ્ય છે. જે ધ્યાન અગ્યારે ઇદ્રિયોનાં જે વિષય છે, તેને તુરત દૂર કરે છે, અને મનવાંછિત ક્ષણને આપે છે. તીર્થાદિકને પવિત્ર કરવાવાળાં છે. શિવબ્રહ્માદિક દેવતાઓને આશ્રયરૂપ છે, અને તે સર્વને નમન કરવા યોગ્ય છે. ભક્તોનાં સર્વ દુઃખ દૂર કરીને પાલન કરવાવાળાં છે. આ સંસારસમુદ્ર તરવાને નૌકારૂપ છે. એવાં જે તમારા ચરણકમલ તેને અમે નમન કરીએ છીએ. હવે આ વૈષ્ણવ સંપ્રદાયના આચાર્યશ્રી તેમને સાદાંગ દંડવત કરીએ છીએ. ભાગવત દશમ સ્કંધ પૂર્વાર્ધમાં ગર્ભસ્તુતિ પ્રશાંદિ દેવતાએ કરી છે, તે શ્લોક:—

स्वयं समुत्तीर्य मुदुस्तरं शुभम् भवार्णवं भीमदभ्रसौहृदाः ॥

भवत्पदांभोरुहनावमग्र ते निधाय याताः सदनुग्रहो भवान् ॥२॥

પ્રક્ષાલ કહે છે હે શ્રીકૃષ્ણ ! આપની ભક્તિના પ્રતાપથી મોટા પુરુષો પૂર્વ-કાળમાં આ સંસારસમુદ્રને ગાયત્રી ખુરી પ્રગાલે કરીને ચરણકમલના આશ્રયરૂપી નૌકાથી પાર ઉતરી ગયા, અને સર્વે પ્રાણી માત્રના હિતને સારૂ આશ્રયરૂપ નૌકા એટલે વહાણરૂપી સંપ્રદાય અહીં મૂકી ગયા. તે સંપ્રદાયરૂપી વહાણ ચક્રી આપની કૃપાથી તેનો આશ્રય કરનારા પણ આ ભંવાનક સમુદ્રની પાર ઉતરી જાય છે. એ રીતે વૈષ્ણવમાર્ગપ્રવર્તક આચાર્યોનું સ્વરૂપ કહ્યું છે. આ સંપ્રદાય વિના બીજાં વર્ણાશ્રમાદિક સંપ્રદાયોના ધર્મવાળાઓને તે સંપ્રદાય ચક્રી, તેમની ગતિ પ્રક્ષાલ હવે આ શ્લોકમાં કહે છે:—

येऽन्येऽरविंदाश्च विमुक्तमानिनस्त्वय्यस्तभावादविशुद्धबुद्धयः ॥

आरुह्य कूच्छेण परं पदं ततः पतंत्यधोऽनादृत्युष्मदंघ्रयः ॥३॥

હે ભગવાન ! તમારી ભક્તિના સંપ્રદાય વિનાનાં જે બીજાં જ્ઞાનવર્ણાશ્રમાદિ સાધન કરનારા જે પુરુષો છે, તે જ્ઞાનાદિક સાધન ચક્રી પોતાને સુક્ષ્મ ચર્ચતા માને છે, પણ તમારા ચરણકમલના આશ્રય વગર તે સુક્ષ્મસ્થાન ચક્રી પાછા પડે છે એટલે પાછા જન્મ પામે છે. ભક્તિ વગર તે કદી સુક્ષ્મ થતા નથી. એ રીતે

પણ સંપ્રદાય વગર જીવન સાધનાના સંપ્રદાયથી ભગવાનના સ્થાનની પ્રાપ્તિ થતી નથી. એ આ શ્લોકમાં પ્રક્ષાલ્યે વેદનો સિદ્ધાંત બતાવ્યો છે. તે થકી વૈષ્ણવસંપ્રદાયપ્રવર્તક આચાર્યોની કૃપાથી મોક્ષાદિક મળે છે. તેથી અમે તેમને સાધાંગ દંડવત કરીએ છીએ. હવે પશ્ચસ્કંધ ભાગવતના ત્રીજા અધ્યાયમાં ધર્મરાજે પોતાના યમદૂતોને ધર્મનું સ્વરૂપ કહ્યું છે, તે શ્લોક:—

ધર્મે તુ સાક્ષાત્ ભગવત્મણીતં ન વૈ વિદ્ ક્રપયો નાપિ દેવા: ॥

નસિદ્ધમુખ્યા અમુરા મનુષ્યાઃ કુતશ્ચ વિદ્યાધરચારણાદયઃ ? ॥૪૥॥

ધર્મ જે છે તે સાક્ષાત્ ભગવાનનો કહેલો છે; તેથી ધર્મનું બરાબર સ્વરૂપ એક ભગવાનજી જાણે છે. દેવતા, તથા ઋષિઓ, મનુષ્યો, દૈત્યો, કોઈ જાણતા નથી. તો વિદ્યાધર ચારણ ક્યાંથી જાણે? એ રીતે ધર્મનું સ્વરૂપ દેવતા તથા ઋષિઓને જાણવામાં આવતું નથી, એ રીતે કહ્યું છે. તો અમારા સરખા શાસ્ત્રોમાં વ્યુત્પત્ત નહિ તેને ક્યાંથી જાણવામાં આવે? તથાપિ શ્રીગુરુના પ્રતાપ થકી યથાશ્રુત યથાશુદ્ધિ અમે કહીએ છીએ તેથી એમાં જે અજ્ઞાનપણાંથી કહેવાયું હોય તે અમારા સ્વામી શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર અને સુર ભક્તજન અમને ક્ષમા કરો.

દેવનકો હુર્બોધ વેદ અન્યકો મુખોધ કેસે? તથાપિ શ્રીગુરુયુગ્મ ચરણ હૃદય ધારિકે, યથાશ્રુત યથામતિ પ્રયોત્તરકે, ગતિ દીને પતિ કૃષ્ણ વેદતા વેદપારકે. યા મેં જહાં વ્યક્તીક હોય, ક્ષમા દીને પ્રભુ સોય, હમ તો હેં અપ જીવ, કહા જાને સારકે. શ્રીમદ્ભક્તસાચાર્યપદાશ્રય નોકા હમે, મહાભયાનક સિંધુ દીજીયે તારકે.

અથ પ્રશ્નો તથા ઉત્તરોના પ્રારંભ કરીએ છીએ.

પ્રશ્ન પહેલો:—સંપ્રદાય એટલે શું?

૧ પ્રશ્ન—સંપ્રદાયશબ્દસ્ય કોર્યઃ? સંપ્રદાય શબ્દનો શો અર્થ છે.

ઉત્તર: સંપ્રદાયશબ્દનો રૂઢ અર્થ તો એ છે કે સૃષ્ટિના આરંભ થકી આજ પર્યંત ચાલી આવેલી જે રીત, તે રીતનું નામ સંપ્રદાય છે. તે રીત-સૃષ્ટિને કહેનારા પ્રક્ષાલ્ય છે. તેમણે સૃષ્ટિના આરંભમાં વેદ કહેલો છે. તે વેદમાં વર્ણ આશ્રમના ધર્મ તથા કર્મમાર્ગ, જ્ઞાનમાર્ગ, ભક્તિમાર્ગ, યોગમાર્ગ એ પાંચ માર્ગની રીત કહી છે. તેમાંથી પોતપોતાની રુચિ પ્રમાણે તથા યોગ્યતા પ્રમાણે સૃષ્ટિના પુરુષોએ એક માર્ગનું અહણ કર્યું છે, એ રીતે એ પાંચ માર્ગની રીત પરંપરાથી આજ પર્યંત સૃષ્ટિમાં ચાલી આવે છે તેથી વેદમાં જેટલા માર્ગ પ્રક્ષાલ્યે કહ્યા છે, તેટલા સંપ્રદાય સૃષ્ટિમાં છે. એ રીતે સંપ્રદાયશબ્દને બહુપણું આવે છે. પણ પ્રક્ષાલ્યને વેદના કહેનાર ભગવાન છે, તે એકાદશસ્કંધ ભાગવતમાં ભગવાને પોતે ઉદ્ધવજીને કહ્યું છે તે શ્લોક:—

કાલેન નષ્ટા મલયે વાણીયં વેદસંજ્ઞિતા । મયાદૌ વ્રહ્મણે પ્રોક્તા

ધર્મો યસ્યાં મદાન્મકઃ ? તેન મોક્ષા ચ ગુણાય મનવે પૂર્વજાય સા ॥ ..

પ્રત્યક્ષાગ્રમાં આ વેદવાણી અંતર્ધ્યાન થઇ હતી. તે ઉત્પત્તિકાળમાં એ વેદ-વાણી મેં પ્રજ્ઞાને કહી. કેમકે ધર્મ છે, તે મારો આત્મા છે. એ ધર્મથી મારી પ્રાપ્તિ જીવોને થાય છે. એ વેદવાણી પ્રજ્ઞાએ પોતાના મન્વાદિક પુત્રોને કહી છે, એ પુત્રો થકી એ વેદવાણી સર્વ સૃષ્ટિમાં પ્રવૃત્ત થઇ છે. એ રીતે વેદના કહેનારા ભગવાન છે, અને સર્વ ધર્મનું મૂળ પોતે છે. તેથી જાણ સંપ્રદાયનું મૂલ ભગવાન છે. એ વાત આ શ્લોકમાં નિશ્ચય કરીને દેવી છે. એ રીતે વેદમાં પણ કહ્યું છે. તેથી ભગવાનને પ્રાપ્ત થવાનો જે સંપ્રદાય છે, તેજ સંપ્રદાય મુખ્ય છે. બીજા સંપ્રદાયો ગૌણ છે, તે ગૌણ એટલે ઉતરના છે. એ રીતે સંપ્રદાય ચપ્પના ૩૬ અર્થથી પણ એજ વાત સિદ્ધ થઈ.

વેદાદિમાં ધણા સંપ્રદાયો શા માટે ?

એ ઠેકાણે કોઇ એવો પ્રશ્ન કરશે કે વેદમાં મુખ્ય અને ગૌણ એ રીતે બે સંપ્રદાય છે કે એક સંપ્રદાય છે ? એ બે સંપ્રદાય કહેશે તો તે બે સંપ્રદાય પ્રકટ થવાનું કારણ શું ? તે બતાવે.

એ પ્રશ્નનો ઉત્તર કે વેદમાં વર્ણાશ્રમધર્મનો માર્ગ અને કર્મમાર્ગ, જ્ઞાન-માર્ગ, યોગમાર્ગ, ભક્તિમાર્ગ; એ પાંચ માર્ગના સંપ્રદાયની રીત જુદી જુદી કહી છે, અને એ પાંચ સંપ્રદાયનાં ફલ પણ જુદાં જુદાં વેદપુરાણોમાં કહેલાં છે. તેથી પાંચ સંપ્રદાય ભગવાને પ્રજ્ઞાજી દ્વારા જુદા જુદા પ્રકટ કરાવ્યા છે. કેમકે એ પાંચ સંપ્રદાયના ફલનું ગ્રહણ કરનારા જીવ તે પણ જુદી જુદી પ્રકારના પ્રજ્ઞા થકી પ્રકટ કરાવ્યા છે, તે વાત તૃતીય સ્કંધ ભાગવતના બારમા અધ્યાયમાં સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિના પ્રસંગમાં કહી છે તે શ્લોક:—

સસર્જાગ્રેન્યતામિશ્રમય તામિશ્રમાદિકૃત્ ॥ મહામોહં ચ મોહં ચ તમશ્ચાજ્ઞાનવૃત્તયઃ ॥૧॥
દ્રઘ્ણ પાપીયસીં સૃષ્ટિં નાત્માનં ચહ્વમન્યત ॥ ભગવદ્ધ્યાનપૂતેન મનસાન્યાં તતોષ્ઠજન્ ॥૨॥

ભિન્ન ભિન્ન સૃષ્ટિના પ્રકારો.

ચોક્ષાતુર, કોષી, વિપયી, અહંકારી, અજ્ઞાની એ પાંચ પ્રકારની અવિદ્યાસ-હિત એવી પાપી સૃષ્ટિ પ્રજ્ઞાએ પોતાના અંગમાંથી નીકળેલી એઈ, પછી ભગવાનનું ધ્યાન કરીને પોતાના મનને પવિત્ર કરીને તે શુદ્ધ મન થકી ફરી સૃષ્ટિ કરતા થયા. તેમાંથી તારદાદિક ભગવાનના ભક્ત મહાજ્ઞાની જીવ નીકળ્યા. એ રીતે વિદ્યા સહિત દેવી જીવ પ્રકટ થયા અને અવિદ્યાસહિત આસુરી જીવ પ્રકટ થયા. એ રીતે બે પ્રકારની સૃષ્ટિ પ્રજ્ઞાથી નીકળી છે. એ બે પ્રકારની સૃષ્ટિની પ્રકૃતિમાં સાર્વિક, રાજસ, તામસ, એ ત્રણ શુભ ભગવાને મૂકેલા છે. તેથી બે પ્રકારની સૃષ્ટિ ત્રણ શુભની પ્રકૃતિથી છ પ્રકારની થઈ. એ રીતે સૃષ્ટિ બહુ પ્રકારની સજી છે. તેથી એ બધાની રચિ જુદી જુદી પ્રકારની છે, અને સાધન કરવામાં અધિકાર જુદા જુદા છે. તેમ સર્વેને જુદાં જુદાં ફલ આપવાની ભગવાનની ઇચ્છા છે, તેથી

સંપ્રદાય પણ પ્રજ્ઞાજીથી જુદા જુદા પ્રકટ કરાવ્યા છે. એ રીતે જુદા જુદા સંપ્રદાયનું કારણ સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિથી તથા તે સંપ્રદાયનાં સાધન તથા ફલ વેદશાસ્ત્રમાં જુદા કહેલાં છે તેથી સિદ્ધ થાય છે.

પણ સર્વ શાસ્ત્રમાં સદુચી ઉત્તમ ફલરૂપ ભગવાનની પ્રાપ્તિ જતાવી છે. એ ઉપરાંત બીજા સર્વે ફલ ગૌણ જતાવે છે, તેથી ભગવાનને પ્રાપ્ત થવાનો સંપ્રદાય ઉત્તમ છે. એ વાત જધા શાસ્ત્રથી સિદ્ધ છે. આસુરી જીવ છે, તેનો અધિકાર પ્રથમથી ભગવાનની ભક્તિ કરવામાં નથી અને તે જીવોની પ્રીત પણ ધન, સ્ત્રી, પુત્ર, રાજ્ય, સ્વર્ગ ઇત્યાદિકમાં છે, તેથી વર્ણાશ્રમકર્મના દેવતા જે ચંદ્ર, અગ્નિ, સૂર્ય, પિતૃ ઇત્યાદિકની ઉપાસના એમને જતાવી, તેથી વર્ણાશ્રમનાં કર્મનો સંપ્રદાય અવિદ્યાસહિત જીવોને સ્વર્ગાદિક સ્થાનની પ્રાપ્તિ પ્રવાસાડે કહ્યો છે. એથી વેદમાં તથા મનુસ્મૃતિમાં મુક્તિ કહી નથી. એ વર્ણાશ્રમી સ્વર્ગમાંથી પુણ્ય ક્ષીણ થવાથી પૃથ્વીમાં જન્મ પામે છે. તેથી એ વર્ણાશ્રમી આ સંપ્રદાયથી કદી મુક્ત થતા નથી દેવી સૃષ્ટિ જ્ઞાનસહિત સજી છે, તેથી એની રચિ ભગવાન ઉપર છે, તથા મુક્ત થવા ઉપર છે, એને સાડે જ્ઞાન તથા ભક્તિ તથા યોગ એ ત્રણ માર્ગ. સંપ્રદાય પ્રજ્ઞાજીએ કહ્યા છે, પણ દેવી જીવોમાં સાન્નિધ્ય, રાજસ, તામસ; એ ત્રણ શુણના સ્વભાવવાળા જીવ સંન્યા છે, તેથી શુદ્ધ સાન્નિધ્ય શુણવાળાઓની રચિ એક ભગવાન ઉપર જ છે, તેને સાડે ભગવાનની ભક્તિ કરવાનો સંપ્રદાય પ્રજ્ઞાજીએ કહ્યો છે, અને સાન્નિધ્ય, રાજસ, મિશ્ર શુણની પ્રકૃતિનાં જે દેવી જીવ છે, તેને સંસાર થકી મુક્ત થવા ઉપરજ રચિ છે તેમને સાડે જ્ઞાન તથા યોગ એ માર્ગના સંપ્રદાય પ્રજ્ઞાજીએ કહ્યા છે. એ રીતે જુદા જુદા પ્રકારના જીવોની રચિ પ્રમાણે તેઓને ફલ મલવા સાડે જધા સંપ્રદાય જુદા જુદા કહેલાં છે.

એમાં કોઈ એવી આશંકા હાવશે કે દેવી અને આસુરી બે પ્રકારની સૃષ્ટિ જાગવાને શા સાડે કરી અને સર્વેને એવું જુદું જુદું ફળ આપવાની ઇચ્છા કેમ કરી? એવો પ્રશ્ન કોઈ કરશે તો તેનો ઉત્તર કહીએ છીએ. જો સર્વે જીવ જ્ઞાનીજ ઉત્પન્ન કરતા તો તે આ સૃષ્ટિમાંથી તરત જધાનો મોક્ષ થઈ જાત. ત્યારે પ્રજ્ઞાકમાંથી સૃષ્ટિ સદુ જાલી પડી જાત. ત્યારે સૃષ્ટિ કરી, તે ન કર્યા જેવી થઈ જાત. તેથી અજ્ઞાની સૃષ્ટિ પણ કરી, એને ધીરે ધીરે મુક્ત કરવાની ભગવાનની ઇચ્છા છે. તેમાં કારણ એ છે કે પ્રજ્ઞાજીનું આયુષ્ય ન્યાં મુખી છે, ત્યાં મુખી આ સૃષ્ટિની સ્થિતિ પૃથ્વી ઉપર રાખવી છે. તેથી સૃષ્ટિમાં બે ભેદ કર્યા. એ એનું કારણ વેદશાસ્ત્ર થકી સિદ્ધ થાય છે તેથી ભગવાનની ભક્તિના સંપ્રદાય વગર બીજા સંપ્રદાય સર્વે ગાણ છે, અને તુરંત ફલ આપવાવાળા છે. તથા એ સર્વે સંપ્રદાયો સાદના મનુષ્યોએ કેમ ચલાવ્યા છે તે વાત ભગવાને ઉદંવજીને કહી છે, તે એકાદશસ્કંધના ચૌદમા અધ્યાય વિષે જતાવી છે.

તેન મોક્ષા ચ પુત્રાય મનયે પૂર્વજાય સા ॥ તત્તો મૃગ્યાદયોઽદ્યજ્ઞાન સાત
 વ્રતમર્હયઃ ॥ ૧ ॥ તેભ્યઃ પિતૃભ્યસ્તત્પુત્રાં દેવદાનંવગુણકાઃ ॥ મનુષ્યાઃ સિદ્ધગં-
 ધર્વાઃ સદ્વિદ્યાધરચારણાઃ ॥ ૨ ॥ વહ્વ્યસ્તેપાં મકૃતયો રજઃસચ્ચતમોઽયુવઃ ॥ એવં
 મકૃતિવૈચિત્ર્યાદ્ મિયંતે મતયો યુગ્માન્ ॥ ૩ ॥ મન્માયામોહિતધિયઃ પુરુષાઃ પુરુષર્પય ॥
 શ્રેયો વદંત્યનેકાંતં યથાકર્મ યથારુચિ ॥ ૪ ॥

લુદા લુદા સંપ્રદાયો શાથી થયા ?

ભગવાન ઉદવચ્ચને કહે છે કે મેં પહેલાં પ્રમાણને વેદ કહ્યો છે, તે વેદ-
 વાણી પ્રમાણે પોતાના મન્વાદિક પુત્રોને કહી છે. તે યજ્ઞી ભુગ્વાદિક સાત પ્રમાણયિ
 શીખ્યા. તે યજ્ઞી પિતૃ શીખ્યા, તે યજ્ઞી તેના પુત્ર દેવ, દાનવ, શુદ્રક મનુષ્યાદિક
 શીખ્યા. પણ સર્વેની પ્રકૃતિ-સાત્ત્વિક, રાજસ, તામસ, એ રીતે બહુ પ્રકારની
 પ્રકૃતિથી વેદનો અર્થ પ્રતિપાદન કરવામાં બહુમત થઈ ગયા. મારી એવર્થરૂપ
 માયા બોધને મોટા મોટા પુરુષોની બુદ્ધિને શ્રમ ઉપજાવ્યો તેથી મારી ભક્તિ
 વગર અનેક ધર્મોને ઉત્તમ કહીને કહેવા લાગ્યા. જે કર્મનું તે આવરણ કરતા હતા
 અને જે ક્ષણા ઉપર તેઓની રુચિ હતી, તેજ ધર્મને તેઓ ઉત્તમ કહેવા લાગ્યા.
 એ રીતે સર્વ ધર્મનાં સંપ્રદાય યદિમાં લુદા લુદા ચાલે છે, તેનું કારણ આ
 સ્ત્રોતમાં બતાવ્યું છે. હવે તે સર્વ ધર્મોના સંપ્રદાય ભગવાન કહે છે:-

ધર્મમેકે યશઃશાન્ત્યે કામે સત્યં શમે દમય ॥ અન્યે વદંતિ સ્વાર્થે વા ઐશ્વર્યે
 ત્યાગભોજનમ્ ॥ ૧ ॥ કેચિદ્ગુણતપોદાનવ્રતાનિ નિયમાન્યમાન્ ॥ આગ્રન્તવંતે એવૈપાં
 લોકાઃ કર્મવિનિર્મિતાઃ ॥ ૨ ॥ દુઃસ્તોદર્શસ્તમોનેષ્ઠાઃ છુદ્રાનંદાઃ શુચાર્પિતાઃ ॥
 મય્યર્પિતાત્મનઃ સખ્ય નિરપેક્ષસ્ય સર્વતઃ ॥ ૩ ॥ મયાત્મના સુત્રં યત્તત્ કૃતઃ સ્યાદ્
 વિપયાત્મનામ્ ॥ ૪ ॥

કેટલાએક વંશુશ્રમનાં ધર્મનેજ એક કહેવા લાગ્યા, જેમ પ્રશ્ન કરતા કહે છે.
 કેટલાએક પોતાના યશઃ-થવા-સાર તથા કામને, સત્યને, તથા ઉદ્ધિયો દમન કરવાને
 કેટલાક દેવતાઓના યજ્ઞ કરવાને, તપને તથા દાન મતને માટે એ સાધનોને
 ઉત્તમ કહેવા લાગ્યા. પણ એ સાધનોને સાધવા આદિમાં પણ દુઃખ થાય છે,
 અને એ સાધનોનું ફલ લોગંબ્યા પછી અંતમાં પણ દુઃખજ થાય છે. કેમકે તેનું
 પુણ્ય લોગંબ્યા પછી ફરી જન્મ થાય છે. તેથી એ સર્વ સાધન આદિ તથા અંતમાં
 જીવને દુઃખ આપનારાં છે એ નહીં છે. એ સાધન યજ્ઞી જન્મમરણનાં જંધનથી
 આ જીવ કહી છુટતો નથી. તેથી એ સાધન તુચ્છ ફલને આપનારાં છે તે કારણથી
 હે ઉદવ! એ સાધનની ઇચ્છા છોડીને એક મારે વિષેજ અંતઃકરણ રાખીને
 એક મારી ભક્તિ કર, તો મારા યજ્ઞી જે સુખ આપુરુપને મહે તે સુખ શું
 આ વિષયરૂપ ફલને આપનારાં સાધનો યજ્ઞી મહે છે ? આ રીતે વર્ણુશ્રમાદિક ધર્મો

તુંજી ફલના આપનારા કહેવાયા છે. એ ચક્રી જન્મમરણનું બંધન કહ્યું છે. પોતાની લક્ષિતને જ મોક્ષ આપનારી કહી છે. એ કારણથી ભગવાનની ભક્તિનો સંપ્રદાય છે તેજ સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે, બીજા સર્વ સંપ્રદાય ગૌણ છે, એ વાત ભગવાને નિશ્ચય પૂર્વક આ શ્લોકમાં કહી છે. માટે સંપ્રદાયશબ્દના રૂઢ અર્થથી પણ એજ સિદ્ધ થયું કે જીવને મુક્ત કરનાર અને ભગવાનની પ્રાપ્તિ કરાવનાર એક ભગવાનનો સંપ્રદાય જ છે, બાકી અન્ય સંપ્રદાયો ગૌણ ફલને આપનાર છે. પૂર્વ કાળમાં ભગવાનની ઐશ્વર્યાદિક સિદ્ધિઓ અને સ્વર્ગાદિ વૈભવરૂપે માયાં જોઇને મોટાં મોટાં પુરુષોનું મન એ માયામાં લલચાયું, તેથી એજ સ્વર્ગાદિ માયા પ્રાપ્ત થવાને સાડ લક્ષિત વગર તે બીજા સાધન કરવા લાગ્યા. એ રીતે જુદાં જુદાં સંપ્રદાયો ચાલવામાં કારણ કહ્યું. એમાં પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ વિષમભાન છે. જેથી હાલમાં સર્વ લોકો ધન મંડલાને સાડ આપો દહાડો ઉદમ કરવામાં જ મગ્યા રહે છે. પણ એક ઘડી પણ દહાડામાં ભગવાનની લક્ષિત નિશ્ચિત ચિત્તથી કરતાં નથી. તે રીતે આદિ કાલની સ્મૃતિના લોકો પણ એજ માયામાં મોહિત થયા હતા. એ રીતે રૂઢ સંપ્રદાયમાં પણ એજ અર્થ રહેલો છે કે ભગવાનની ભક્તિનો સંપ્રદાય મુખ્ય છે.

હવે સંપ્રદાયશબ્દનો યોગિક અર્થ કહીએ છીએ.

સમ્યક્ પ્રકરણ મંત્રાદિકમાચર્યેદાયંતે યાસ્મિન્માર્ગે સ સંપ્રદાયઃ ॥

બહુ પ્રકારે કરીને ઉત્તમ પ્રકારના મંત્રાદિક આપે છે. આચાર્યો જે માર્ગ વિષે તે સંપ્રદાય કહેવાય, એ રીતે સંપ્રદાયશબ્દનો યોગિક અર્થ છે. સં અને પ્ર એ એ ઉપસર્ગ છે અને દાય ધાતુનો અર્થ દાનવાચક છે. એ ત્રણ પદ એકઠાં મલીને સંપ્રદાય શબ્દ થયો છે. તે ઉત્તમ પ્રકારનું બહુ પ્રકારે કરીને દાન ક્રિયા માર્ગમાં છે? તેનો વિચાર શાસ્ત્રથી અહીં જોતાં વીએ છીએ.

વર્ણશ્રમધર્મવાળા કર્મમાર્ગી એમ કહેશે કે ઉત્તમ પ્રકારનું બહુ પ્રકારે કરીને દાન કર્મમાર્ગમાં છે. તો તે વિષેના વિચાર અમે કહીએ છીએ. વર્ણશ્રમવાળા પ્રાણીને મુક્ત થવા સારું સર્વ કર્મ ત્યાગ કરવાને સંન્યાસ ગ્રંથણ કેમ કરાવે છે? એ કરેછકી વર્ણશ્રમધર્મવાળાની મુક્તિ થતી હોય તો કર્મને ત્યાગ કરાવવાની જરૂર નથી. ફરી સંન્યાસ દીધા વગરના પ્રાણી અને ક્ષત્રિય વૈશ્ય, સ્ત્રી અને શૂદ્ર; એ સર્વેની વર્ણશ્રમના ધર્મ ચક્રી મુક્તિ થવી જોઈએ. તે વેદમાં તથા મનુસ્મૃત્યાદિકમાં એઓને સ્વર્ગપ્રાપ્તિ કહી છે, અને પુણ્ય દીણ થાય ત્યારે પૃથ્વીમાં એ બધાનો જન્મ કહ્યો છે. તે મનુસ્મૃતિના ૧૨માં અધ્યાયમાં બતાવ્યું છે, તે શ્લોકઃ-
યદાચરતિ ધર્મ સ પ્રાયશો ધર્મમલ્પશઃ ॥ તૈરેવ ચાવૃતો ભૂતૈઃ સ્વર્ગે સુલભમપાશ્રુતે ॥૧॥

વર્ણશ્રમના લોકોએ ધર્મનું આચરણ ઘણું કર્યું હોય અને અધર્મનું આચરણ થોડું હોય તો સ્વર્ગમાં દેહધારણ કરીને સ્વર્ગનું મુખ લોગવે અને અધર્મ બહુ હોય તો નરક લોગવે. એ રીતે વર્ણશ્રમી લોકોને ફક્ત સ્વર્ગ, નરક કહ્યું છે. તેથી

પ્રાણજ્ઞ, શત્રિય, વૈશ્ય, શૂદ્ર અને સ્ત્રી; આ કોઈની મુક્તિ વર્ણશ્રમના કર્મથી નથી. તેથી બહુ પ્રકારે કરીને ઉત્તમ પ્રકારનું દાન કર્મમાર્ગમાં છે જ નહિ. આ વાત આ શ્લોકમાં સાફ દેખાડાવી છે. આખર કર્મનો ત્યાગ કરાવીને ભગવાનનો આશ્રય સંન્યાસી જ્યારે કરે ત્યારેજ તે મુક્ત થાય, એ રીતે સંન્યાસધર્મમાં મન્વાદિકે કહ્યું છે. તે કારણથી સંપ્રદાયશબ્દના અર્થનો સંભવ વર્ણશ્રમના કર્મમાર્ગમાં નથી.

યોગ, જ્ઞાન આદિ સાધનોનું ફક્ત ઉત્તમ નથી.

કદાચ જ્ઞાનમાર્ગવાળા એમ કહેશે કે સોહં વ્રણાસ્મિ એટલે હું વ્રણ છું એવું જ્ઞાન પોતાને વિષે રાખવાથી તે જીવ મુક્ત થાય છે, તેથી જ્ઞાનમાર્ગમાં કર્મમાર્ગથી ઉત્તમ પ્રકારનું દાન આપેલું છે. એ રીતે જ્ઞાનમાર્ગવાળા માને છે, તેથી જ્ઞાનમાર્ગી લોકોને ફક્તની પ્રાપ્તિ ભગવાને ગીતાશ્રમાં બતાવી છે, તે દેખાડાવીએ છીએ:—

અનેકજન્મનામંતે જ્ઞાનવાન્માં મયયતે ॥

અનંત જન્મને અંતે જ્ઞાની મને પ્રાપ્ત થાય છે. એ રીતે અનંત જન્મને, અંતરાય જ્ઞાનીને મુક્ત થવામાં બતાવ્યો છે, તેથી જ્ઞાનમાર્ગમાં પણ ઉત્તમ પ્રકારનું દાન બહુ પ્રકારે કરીને આપેલું નથી. એ વાત આ શ્લોકમાં ખુદી દેખાડાવી છે. તેથી સંપ્રદાયશબ્દનો અર્થ એમાં પણ લાગતો નથી. તેમ યોગમાર્ગનું ફક્ત ભગવાને એકાદશ સ્કંધના ૧૪મા અધ્યાયમાં કહ્યું છે:—

ન સાધયતિ માં યોગો ન સાંખ્યં ધર્મમુદ્ધવ । ન સ્વાધ્યાયસ્તપસ્ત્યાગો યથા ભક્તિર્મમોર્જિતા ॥૧૯॥ મયત્યાદમેકવા પ્રાપ્તઃ શ્રદ્ધપાત્મા મિયઃ સત્તામ્ ॥

હે ઉદ્ધવજી ! યોગથી, સાંખ્યથી, વેદાધ્યયનથી, વર્ણશ્રમધર્મથી, ત્યાગથી હું પ્રાપ્ત નથી થતો, જેવો ભક્તિથી મારું સેવન કરવાથી પ્રાપ્ત થાઉં છું. શ્રદ્ધા સહિત આત્માને પ્રિય એવી જે એક ભક્તિ તેણે કરીને જ હું પ્રાપ્ત થાઉં છું. ખીજા કોઈ સાધન થકી પ્રાપ્ત થતો નથી. એ રીતે યોગજ્ઞાનાદિક સાધનયકી અપ્રાપ્તિ કહી છે એક ભક્તિમાર્ગથી જ પ્રાપ્તિ કહી છે. તેથી સંપ્રદાયશબ્દના અર્થનો સંભવ એક ભક્તિમાર્ગમાંજ થાય છે. કેમકે સૌથી ઉત્તમ અને સૌના અંત ભગવાન છે, તેની પ્રાપ્તિ થઈ તે ઉપરાંત ઉત્તમ ફક્ત એક પણ નથી.

એ કેદાણે, કોઈ એમ કહેશે કે મુક્તિફલ ઉત્તમ છે, તો તે વિષે અમે કહીએ છીએ કે મુક્તિફલના આપનાર તો ભગવાન છે, તેથી મુક્તિથી ઉત્તમ ભગવાન છે, તેથી ભક્ત મુક્તિનું મુખ તુચ્છ માનીને ભગવાનમાં ભક્તિ માંગે છે. ભક્તિની દાસી મુક્તિ છે. એમ નારદજીએ પદ્મપુરાણના ભાગવતમાહાત્મ્યમાં કહ્યું છે. અને તૃતીય સ્કંધમાં કપિલાવતારે પોતાની માતાને મુક્તિથી ઉત્તમ ભક્તિને કહી છે. તેથી સર્વ માર્ગના સાધનથી ભગવાનનું ભક્તિરૂપ સાધન સર્વ થકી ઉત્તમ ફલ આપનારું સિદ્ધ થાય છે. તેથી એક ભક્તિમાર્ગમાં જ સંપ્રદાયશબ્દના

તુંચ દલના આપનારા કહેવાયા છે. એ યંત્રી જન્મભરણું બંધન કહ્યું છે. પોતાની લક્ષિતને જ મોક્ષ આપનારી કહી છે, એ કારણથી ભગવાનની લક્ષિતને સંપ્રદાય છે તેજ સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે, બીજા સર્વ સંપ્રદાય ગૌણ છે, એ વાત ભગવાને નિશ્ચય પૂર્વક આ શ્લોકમાં કહી છે. માટે સંપ્રદાયશબ્દના ૩૬ અર્થથી પણ એજ સિદ્ધ થયું કે જીવને મુક્ત કરનાર અને ભગવાનની પ્રાપ્તિ કરાવનાર એક ભગવાનને સંપ્રદાય જ છે, બાકી અન્ય સંપ્રદાયો ગૌણ ફક્ત આપનાર છે. પૂર્વ કાળમાં ભગવાનની ઐશ્વર્યાદિક સિદ્ધિઓ અને સ્વર્ગાદિ વૈભવરૂપ માયા જોઇને મોટા મોટા પુરુષોનું મન એ માયામાં લલચાયું, તેથી એજ સ્વર્ગાદિ માયા પ્રાપ્ત થવાને સારૂ લક્ષિત વગર તે બીજા સાધન કરવા લાગ્યા. એ રીતે જુદા જુદા સંપ્રદાયો ચાલવામાં કારણ કહ્યું. એમાં પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ વિદ્યમાન છે. જેથી હાલમાં સર્વ લોકો ધન મેલવાને સારૂ આજો દહાડો ઉદ્યમ કરવામાં જ મગ્યા રહે છે. પણ એક ઘડી પણ દહાડામાં ભગવાનની લક્ષિત નિશ્ચિત ચિત્તથી કરતા નથી. તે રીતે આદિ કાલની ત્રણિના લોકો પણ એજ માયામાં મોહિત થયા હતા. એ રીતે ૩૬ સંપ્રદાયમાં પણ એજ અર્થ રહેલો છે કે ભગવાનની લક્ષિતને સંપ્રદાય મુખ્ય છે.

હવે સંપ્રદાયશબ્દનો યૌગિક અર્થ કહીએ છીએ.

સમ્યક્ પ્રકર્ષણ મંત્રાદિકમાચાર્યદાયતે વસ્તુમ્નામં સ સંપ્રદાયઃ ॥

બહુ પ્રકારે કરીને ઉત્તમ પ્રકારના મંત્રાદિક આપે છે. આચાર્યો જે માર્ગ વિષે તે સંપ્રદાય કહેવાય, એ રીતે સંપ્રદાયશબ્દનો યૌગિક અર્થ છે. સં અને પ્ર એ જો ઉપસર્ગ છે અને દાય ધાતુનો અર્થ દાનવાચક છે. એ ત્રણ પદ એકઠાં મળીને સંપ્રદાય શબ્દ થયો છે. તે ઉત્તમ પ્રકારનું બહુ પ્રકારે કરીને દાન કિયાં માર્ગમાં છે? તેનો વિચાર શાસ્ત્રથી અહીં જિજ્ઞાસીએ છીએ.

વર્ણાશ્રમધર્મવાળા કર્મમાર્ગી એમ કહેશે કે ઉત્તમ પ્રકારનું બહુ પ્રકારે કરીને દાન કર્મમાર્ગમાં છે. તો તે વિષેના વિચાર અમે કહીએ છીએ. વર્ણાશ્રમ વાળા બ્રાહ્મણને મુક્ત થવા સારૂ સર્વ કર્મ ત્યાગ કરાવીને સંન્યાસ ગ્રહણ કેમ કરાવે છે? જો કર્મચક્રી વર્ણાશ્રમધર્મવાળાની મુક્તિ થતી હોય તો કર્મનો ત્યાગ કરાવવાની જરૂર નથી. ફરી સંન્યાસ લીધા વગરનો બ્રાહ્મણ અને સત્રિય વૈશ્ય, સ્ત્રી અને શૂદ્ર; એ સર્વેની વર્ણાશ્રમના ધર્મ ઘડી મુક્તિ થવી જોઇએ. તે વેદમાં તથા મનુસ્મૃત્યાદિકમાં એઓને સ્વર્ગપ્રાપ્તિ કહી છે, અને મુલ્ય લીધે થાય ત્યારે પૃથ્વીમાં એ બધાનો જન્મ કહ્યો છે. તે મનુસ્મૃતિના ૧૨માં અધ્યાયમાં બતાવ્યું છે, તે શ્લોક:-
યદાચરતિ ધર્મ સ પ્રાયશો ધર્મમલ્પશઃ ॥ તૈરેવ ચાદ્યતો મૃતૈઃ સ્વર્ગે મુલમપાશ્રુતે ॥૧॥

વર્ણાશ્રમના લોકોએ ધર્મનું આચરણ થવું કર્યું હોય અને અધર્મનું આચરણ થાડું હોય તો સ્વર્ગમાં દેહધારણ કરીને સ્વર્ગનું મુળ લોગવે અને અધર્મ બહુ હોય તો નરક લોગવે. એ રીતે વર્ણાશ્રમી લોકોને ફક્ત સ્વર્ગ, નરક કહ્યું છે. તેથી

પ્રાણજ્ઞ ક્રિયા, વૈશ્ય, શૂદ્ર અને સ્ત્રી, આ કોઈનીં સુકિત વર્ણાશ્રમના ક્રમમાં નથી. તેથી બહુ પ્રકારે કરીને ઉત્તમ પ્રકારનું જ્ઞાન કર્મમાર્ગમાં છે જ નહિ. આ વાત આ શ્લોકમાં સાફ દેખાડાવી છે. આખર કર્મનો ત્યાગ કરાવીને ભગવાનનો આશ્રય સંન્યાસી જ્યારે કરે ત્યારે જ તે સુક્ત થાય, એ રીતે સંન્યાસધર્મમાં મન્યાદિકે કહ્યું છે. તે કારણથી સંપ્રદાયશબ્દના અર્થનો સંભવ વર્ણાશ્રમના કર્મમાર્ગમાં નથી.

યોગ, જ્ઞાન આદિ સાધનોનું ફક્ત ઉત્તમ નથી.

કદાચ જ્ઞાનમાર્ગવાળા એમ કહેશે કે સોહં વ્રહ્માસિ એટલે હું બ્રહ્મ છું એવું જ્ઞાન પોતાને વિષે રાખવાથી તે જીવ સુક્ત થાય છે, તેથી જ્ઞાનમાર્ગમાં કર્મમાર્ગથી ઉત્તમ પ્રકારનું જ્ઞાન આપેલું છે. એ રીતે જ્ઞાનમાર્ગવાળા માને છે, તેથી જ્ઞાનમાર્ગી લોકોને ફક્તની પ્રાપ્તિ ભગવાને ગીતાજીમાં બતાવી છે, તે દેખાડાવીએ છીએ:-

अनेकजन्मनामंते ज्ञानवान्मां प्रपद्यते ॥

અનંત જન્મને અંતે જ્ઞાની મને પ્રાપ્ત થાય છે. એ રીતે અનંત જન્મનો અંતરાય જ્ઞાનીને સુક્ત થવામાં બતાવ્યો છે, તેથી જ્ઞાનમાર્ગમાં પણ ઉત્તમ પ્રકારનું જ્ઞાન બહુ પ્રકારે કરીને આપેલું નથી. એ વાત આ શ્લોકમાં ખુફી દેખાડાવી છે, તેથી સંપ્રદાયશબ્દનો અર્થ એમાં પણ લાગતો નથી. તેમ યોગમાર્ગનું ફક્ત ભગવાને એકાદય રક્ષકના ૧૪માં અધ્યાયમાં કહ્યું છે:-

न साधयति मां योगो न सांख्यं धर्ममुद्धव । न स्वाध्यायस्तपस्स्वागो यथा भक्तिर्मयोज्जिता ॥૯॥ भक्त्याहमेकया प्रापः श्रद्धयात्मा म्रियः सताम् ॥

હે ઉદ્ધવજી ! યોગથી, સાંખ્યથી, વેદોશ્રયનથી, વર્ણાશ્રમધર્મથી, ત્યાગથી હું પ્રાપ્ત નથી થતો, નેવો ભક્તિથી માફે સેવન કરવાથી પ્રાપ્ત થઈ છું શ્રદ્ધા સહિત આત્માને પ્રિય એવી ને એક લક્ષિત તેણે કરીને જ હું પ્રાપ્ત થઈ છું બીજા કોઈ સાધન થકી પ્રાપ્ત થતો નથી. એ રીતે યોગજ્ઞાનાદિક સાધનથી અપ્રાપ્તિ કહી છે એક ભક્તિમાર્ગથી જ પ્રાપ્તિ કહી છે. તેથી સંપ્રદાયશબ્દના અર્થનો સંભવ એક ભક્તિમાર્ગમાં જ થાય છે. કેમકે સૌથી ઉત્તમ અને સૌનો અંત ભગવાન છે, તેની પ્રાપ્તિ થઈ તે ઉપરાંત ઉત્તમ ફક્ત એક પણ નથી.

એ કેદાણે કોઈ એમ કહેશે કે સુક્ષિતફલ ઉત્તમ છે, તો તે વિષે અમે કહીએ છીએ કે સુક્ષિતફલના આપનાર તો ભગવાન છે, તેથી સુક્ષિતથી ઉત્તમ ભગવાન છે, તેથી ભક્ત સુક્ષિતનું સુખ તુચ્છ માનીને ભગવાનમાં ભક્તિ માંગે છે. ભક્તિની દાસી સુક્ષિત છે એમ નારદજીએ પદ્મપુરાણના ભાગવતમાહાત્મ્યમાં કહ્યું છે. અને તૃતીય રક્ષકમાં કપિલાવતારે પોતાની માતાને સુક્ષિતથી ઉત્તમ ભક્તિને કહી છે. તેથી સર્વ માર્ગના સાધનથી ભગવાનનું ભક્તિરૂપ સાધન સર્વ થકી ઉત્તમ ફલ આપનારું સિદ્ધ થાય છે. તેથી એક ભક્તિમાર્ગમાં જ સંપ્રદાયશબ્દના

અર્થની યોગ્યતા થાય છે, કેમકે જેહુ પ્રકારે કરીને ઉત્તમ પ્રકારનું દાન કહ્યું છે તે જેહુ પ્રકાર તે ક્રિયા છે, તે એકાદી દેખડાવીએ છીએ. ધવણકીર્તનાદિ ભક્તિના દશ પ્રકાર છે. તેમાંથી એક પ્રકારની ભક્તિનો આ છંદ આશ્રય કરે તો તેજ જન્મમાં મુક્ત થાય અને દેહાંત સમયે આશ્રય કરે તો તેજ જ્ઞાનમાં મુક્ત થાય. જેમ પ્રદીપ્ત અગ્નિ લાકડાંને તરત બાળી ભસ્મ કરી નાંખે છે, તેમ ભક્તિ સર્વ પાપને ભસ્મ કરે છે. એ રીતે એકાદશ સ્કંધમાં ભગવાને કહ્યું છે, તે શ્લોક:—

ભક્તિનું ઉત્તમોત્તમ ફલ.

યથાગ્નિના સમિદ્ધાર્ચિઃ કરોત્યેધાંસિ મસ્મસાત્ । તથા મદિપયા ભક્તિરુદ્ધૈનાંસિ કૃત્સ્નશઃ॥

લાકડાંને જેમ અગ્નિ બાળી ભસ્મ કરી નાંખે છે, તેમ મારી ભક્તિ સર્વ પાપને બાળી ભસ્મ કરી નાંખે છે. ફરી ગીતાઈમાં ભગવાને કહ્યું છે, તે શ્લોક:—

અંતકાલે ચ મામેવ સ્મરન્મુક્ત્વા કલેવરમ્ ॥ યઃ પ્રયાતિ સ મદ્ધાવં યાતિ નાસ્ત્યત્ર સંશયઃ॥

અંતકાલ સમે માંડે સ્મરણ કરતો દેહત્યાગ કરે તો તે પ્રાણી મને પ્રાપ્ત થાય છે એમાં કંઈ સંદેહ ન બાકીયો. ફરી દ્વિતીય સ્કંધ ભાગવતના પહેલા અધ્યાયમાં શુકદેવજીએ કહ્યું છે, તે શ્લોક:—

સદ્બાંગો નામ રાજર્ષિર્જાત્વૈયચામિહાયુષઃ । મુહૂર્તોત્સર્વમુત્સૃજ્ય ગતવાનપ્રયં હરિમ્ ॥

ખટ્વાંગ નામે રાજર્ષિ હતા, તેમણે પોતાની એ ઘડીની આયુષ બદલીને ભગવાનનું સ્મરણ કર્યું, તેથી તે એ ઘડીમાં જ સર્વ ઇંડીને ભગવાનનાં અણય પદને પાંચ્યા. એ રીતે ભક્તિથી એ ઘડીમાં ભગવાનને પ્રાપ્ત થયા અને જ્ઞાનથી અનંત જન્મ પછી મુક્તિ ભગવાને કહી છે. તે ક્યાં એ ઘડી અને ક્યાં અનંત જન્મ? એ બંનેના ફલમાં મોટો તફાવત જતાઓ છે, તે ખટ્વાંગ રાજાએ ભક્તિના એક અંગનો આશ્રય કર્યો તો ભક્તિના સર્વ અંગનો આશ્રય કરનારને શું ફલ મળવું બાકી રહે? ભગવાન તેના વશમાં થઈ બચે તે નવેમ સ્કંધ ભગવાનેમાં કહ્યું છે:—

અહં ભક્તપરાર્થીનો હાસ્તત્ર ઇવ દિગ્ ॥ સાધુભિર્ગ્રસ્તહૃદયો ભક્તૈર્ભક્તજનમિયઃ ॥

હું હવામાં ઝાપિ ! હું ભક્તને આધીન છું, મોટે હું સ્વતંત્ર નથી. કારણ કે ભક્તિથી માંડે હૃદય તેણે પોતાની તરફ એકીલીધું છે. તેથી ભક્તિવટ ભક્તજન મને પ્રિય લાગે છે. એ રીતે ભક્તિથીજ ભગવાને પરવશતા કહી છે એ ઉપર કોઈ ઉત્તમ ફલ છેજ નહિ. વેદમાં પણ એજ રીતે કહ્યું છે કે પૂર્ણ પ્રજ્ઞાની પ્રાપ્તિ ઉપરાંત ખીનું કોઈ ઉત્તમ ફલ નથી. શુદ્ધ અંતઃકરણપૂર્વક ભક્તિ કરનારની પાછલ સદા ભગવાન ફરે છે, એ વાત એકાદશ સ્કંધ ભાગવતમાં ભગવાને કહી છે, તે શ્લોક:—

નિરપેક્ષં મુનિ શાંતં નિર્વૈરં સમદર્શિનમ્ । અનુવ્રજામ્પદં નિત્યં પૂયયત્વંધિરેણુભિઃ ॥

નિષ્કામ એવા જે મનનશીલ ભક્ત, કેવલ શાંતચુખ્ત, વૈરરહિત, શત્રુમિત્રમાં સમાન દ્રષ્ટિવાળા એવા ભક્તોની પાછલ હું સદા ફરું છું. અમારા ચરણારવિન્દની

રજ કરીને સદા હું તેઓને પવિત્ર કરું છું ને રજ પ્રજ્ઞાદિકને હુલ્લેસ છે. એ રીતનું ફલ લક્ષિત વગર બીજા કોઈ સાધનથી વેદમાં તથા પુરાણોમાં કહ્યું નથી. તેથી બહુ પ્રકારે કરીને ઉત્તમ પ્રકારનું દાન એક લક્ષિતમાર્ગમાં જ સર્વ શાસ્ત્રમાં કહેવું છે, તેથી સંપ્રદાયશબ્દના આર અર્થની પ્રવૃત્તિ એજ માર્ગમાં થાય છે, અને સ્ત્રી, વૈશ્ય, ક્ષત્રિય, શૂદ્ર, આંડાલાદિક પર્યંતને ભગવાનની પ્રાપ્તિ તેજ જન્મમાં લક્ષિતથીજ સર્વ ડેકાણે ડેકાણે કહી છે. સંનાદિક કોઈ માર્ગથી એઓની સુક્ષિત કોઈ શાસ્ત્રમાં કહી નથી. તેથી વેદાદિપ્રમાણસિદ્ધ સંપ્રદાયશબ્દના યૌગિક અર્થની પ્રવૃત્તિ લક્ષિતમાર્ગમાંજ થાય છે. તેથી એક લક્ષિતમાર્ગનું નામજ સંપ્રદાય છે. એ કારણથી એ સંપ્રદાયનું નામ વૈષ્ણવ સંપ્રદાય છે. એ વિષ્ણુ ને પરબ્રહ્મ તેની લક્ષિત કરવાનો ને સંપ્રદાય, તેને વૈષ્ણવ સંપ્રદાય કહીએ.

વિષ્ણુશબ્દનો અર્થ.

વિષ્ણુશબ્દનો અર્થ વિષ્ણુપુરાણમાં ક્યો છે, તે કહીએ છીએ—

વિશ મેવેશને ધાતુસ્તતઃ શ્નુમત્યપાદનુ ॥ વિષ્ણુર્યઃ સર્વદેવેષુ પરમાત્મા સનાતનઃ ।
વિષ્ણુરેષ પરઃ દ્રસ્યં પ્રિયેદામિદ પઞ્ચતે । વેદસિદ્ધાંતમાર્ગેષુ તન્ન જાનંતિ મોહિતાઃ ॥

વિશ ધાતુ એની આગત શ્નુ પ્રત્યય છે. તેનો અર્થ સર્વ ડેકાણે વ્યાપક એવો છે. તેથી વિષ્ણુ નામ છે. ને વિષ્ણુ સર્વ દેવતાઓમાં બિરાજે છે તે વિષ્ણુ અનાદિ કાલથી પરમાત્મા છે. તેથી એ વિષ્ણુજ પરબ્રહ્મ છે. એના ત્રણ ભેદ અહીં કહીએ છીએ. વેદસિદ્ધાંતમાર્ગમાં ને નથી સમજતા, તે બ્રમ પામે છે. એ રીતે આદિ વિષ્ણુને પરબ્રહ્મ કહ્યા છે. એ પરબ્રહ્મને બીજે ભેદ અક્ષરરૂપ નારાયણ, તે પ્રજ્ઞાંડના અધિપતિ છે. આધ્યાત્મિક સ્વરૂપ પરબ્રહ્મનાં છે અને અક્ષરાત્મક નારાયણના સાત્ત્વિક ગુણનું સ્વરૂપ જગત્પાલનકર્તા વિષ્ણુ છે. તે આધિભૌતિક સ્વરૂપ પરબ્રહ્મનું છે. એ રીતે ત્રણ ભેદ પરબ્રહ્મનાં સ્વરૂપનાં છે. એ વાતને ને નથી જાણતા તે ગુણાવતારી વિષ્ણુને અને નારાયણને પરબ્રહ્મ કરીને કરાવે છે. એ રીતે બ્રમ પામે છે. પણ એ બંને પરબ્રહ્મના અંશાવતાર છે એ વાત તેઓ નથી જાણતા તેથી મોહ પામીને બધાને સમાન ગણે છે. એ રીતે એ સ્ત્રોકમાં કહ્યું છે, માટે વિષ્ણુશબ્દે કરીને આ સંપ્રદાયમાં એક પરબ્રહ્મજ જાણવા, ગુણાવતારી વિષ્ણુ ન જાણવા. તે પરબ્રહ્મની ઉપાસના કરવાનો ને માર્ગ તે વૈષ્ણવ સંપ્રદાય કહેવાય છે. એ રીતે આ સંપ્રદાયનું નામ છે.

લક્ષિતસંપ્રદાયની પરંપરા.

તે પરબ્રહ્મની લક્ષિતનું દાન કોણે આપ્યું અને કયા પુરુષને આપ્યું ? તે વાત વેદના ગોપાલતાપિની ઉપનિષદના પૂર્વ ભાગમાં કહી છે. તે અહીં બતાવીએ છીએ. સૃષ્ટિથી પહેલાં નારાયણનાં નાલિકંબલથી પ્રજ્ઞાંજ નિકળ્યા. તે સંમે પરબ્રહ્મ ને શ્રીકૃષ્ણ તેમણે પોતાની ઇચ્છાથી સાક્ષાત પ્રગટ થઇને પ્રજ્ઞાંજને દર્શન આપ્યું

અને આ આજ્ઞા પ્રજ્ઞાણને કરી કે મારા નામમંત્રનો અને મારી લક્ષિતનો ઉપદેશ તમે સૃષ્ટિ પ્રતિ કરજો. એવી આજ્ઞા આપી પોતે ત્યાંજ અંતર્હિત થયા. એ રીતે પૂર્વ ભાગમાં કહ્યું છે. તે સૃષ્ટિ પ્રકટ થયા પછી રુદ્ર નારદાદિક પોતાના માનસિક પુત્ર દશ, તેને એ લક્ષિતનું દાન પ્રજ્ઞાએ કર્યું એવું ગોપાલતાપનીનાં ઉત્તરભાગમાં કહ્યું છે. તે નારદાદિકથી સૃષ્ટિમાં (પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણની લક્ષિત કરવાનો સંપ્રદાય સૃષ્ટિના આરંભમાં) સંત્યયુગથી આજ્ઞાદિન પર્યંત આલ્યો આવે છે. તે વાત ભાગવત ચતુર્થ સ્કંધ તથા એકાદશ સ્કંધમાં પણ કહી છે. એ ઉપનિષદનાં વચનો આ પુસ્તકમાં લખ્યાં નથી, કેમકે આ પુસ્તક છાપીને પ્રસિદ્ધ કર્યું છે, તે શુદ્ધાદિકના વાંચવામાં પણ આવશે, તેથી વેદનાં વચનો આમાં લખ્યાં નથી. પણ આ પુસ્તકમાં જે વેદ-વચન લખ્યાં નથી તે લાક્ષણ રણુછોડ લદ્દાણે સંસ્કૃતમાં એ થંથ કરેલો છે, તેમાં લખેલાં છે, માટે તેમાં જોવાં. અને ઉપનિષદ પણ પ્રસિદ્ધ છે, માટે જેને જોવું હોય તેણે તેમાં જોવું. એ રીતે ઉત્તમોત્તમ મંત્ર તથા ફળનું દાન એક પૂર્ણ પ્રજ્ઞાના લક્ષિતના માર્ગમાંજ છે તેથી ભગવાનની ભાસ્ત કરવાના માર્ગનું નામ સંપ્રદાયશબ્દે કરીને શાસ્ત્ર કહે છે. કેમ જે સં અને પ્ર એ બે ઉપસર્ગના અર્થનો સંગઘ એક ભગવાનના લક્ષિતમાર્ગમાંજ લાગે છે, બીજા કોઈ માર્ગમાં લાગતો નથી. તે એકાદશ સ્કંધ ભાગવતના ૨૦ મા અધ્યાયમાં ભગવાને કહ્યું છે, તે શ્લોકઃ—

યત્કર્મભિર્યત્તપસા જ્ઞાનવૈરાગ્યતદ્વચ્ચ યત્ ॥ યોગેન દાનધર્મેણ શ્રેયોભિરિતરૈરપિ ॥૧॥
સર્વે મદ્વક્તિયોગેન મદ્વક્તો લભતેજ્ઞસા ॥ સ્વર્ગોપર્ગો મદ્દામ કથંચિદ્વાદિ વાંછતિ ॥૨॥

કર્મથી, તપથી, જ્ઞાનથી, વૈરાગ્યથી, યોગસાધનથી દાનથી, ધર્મથી, તથા બીજા સર્વસાધનથી જે ફળ તે સાધન કરનારા પુરુષોને મળે છે તે ફળ એક મારી લક્ષિતથીજ મારા ભક્તોને સહજમાં મળે છે. સ્વર્ગ તથા મોક્ષ તથા મારા ધામની પ્રાપ્તિ; એ ત્રણમાંથી જે સ્થાનની ઇચ્છા મારો ભક્ત કરે તે સ્થાન તેને મારી લક્ષિતથી શ્રમ કર્યા વગર મળે છે. એ રીતે મનવાંછિત સર્વ ફલને આપનારી કલ્પવૃક્ષવત ચિંતામણિવત એક પોતાની લક્ષિતનેજ સર્વત્ર કહી છે તેથી સંપ્રદાય-શબ્દના અર્થની યોગ્યતા પૂર્ણ પ્રજ્ઞા શ્રીકૃષ્ણના લક્ષિતમાર્ગમાંજ થાય છે. એ સંપ્રદાયશબ્દનો અર્થ વેદભાગવતાદિ પ્રમાણના તાત્પર્યસંહિત અને અહીં બતાવ્યાં છે. તે સંપૂર્ણ.

પ્રશ્ન બીજો—સંપ્રદાયના કેટલા ભેદ છે ?

ઉત્તર—ભગવાનની લક્ષિત કરવાના માર્ગ સંપ્રદાયના આર ભેદ પદ્મપુરાણમાં કહ્યા છે તે શ્લોક—ચત્વારસ્તે કલૌ માન્યાસ્સંપ્રદાયર્મવર્તકાઃ ।

કલિયુગમાં લક્ષિતમાર્ગ સંપ્રદાયના પ્રવર્તક આર પ્રકટ થયે એ રીતે કહ્યું છે. તે રામાનુજ, મધ્વાચાર્ય, નિમ્બાર્ક અને વિષ્ણુસ્વામી; જેની ગાદી પર શ્રીવલ્લભાચાર્યજી ગિરાન્યા છે. એ ચારે સંપ્રદાયના આચાર્ય છે. તેથી વૈષ્ણવસંપ્રદાયના આર ભેદ છે.

પ્રશ્ન ત્રીજો—એ સંપ્રદાયો શા માટે ?

ઉત્તર—પદ્ય પુરાણમાં એજ પ્રસંગમાં કહ્યું છે, તે શ્લોક:—

સંપ્રદાયવિહીના યે મંત્રાસ્તે નિષ્ફળા મતાઃ ॥ અતઃ કલૌ ભવિષ્યંતિ ચત્તારઃ સંપ્રદાયિનઃ ॥

સંપ્રદાયરહિત જે મનુષ્ય છે તેને મંત્રજપાદિકનું ક્ષણ તેના ઉપદેશક શુરુ વિના થતું નથી. તે કારણથી કલિયુગમાં સંપ્રદાયપ્રવર્તક આર પ્રકટ થયો. એ રીતે શાસ્ત્રમાં પ્રયોજન કહ્યું છે. એમાં કોઈ એવો પ્રશ્ન કરશે કે સાંપ્રદાયિક શુરુ વિના જે ભગવત નામનો ઉચ્ચાર કરે છે, તેને નામ લેવાનું ક્ષણ કેમ થતું નથી ? ભગવત નામનું ક્ષણ સર્વને થાય છે એમ કહ્યું છે. એ રીતે પ્રશ્ન કરે તેનો ઉત્તર કહીએ છીએ. ભગવત, એકાદશસ્કંધના ૨૧ મા અધ્યાયમાં શુદ્ધાશુદ્ધિમંત્રરુપમાં ભગવાને કહ્યું છે—મંત્રસ્ય ચ પરિણામે કર્મશુદ્ધિર્મદર્પણમ્ ॥

મંત્રની શુદ્ધિ મંત્રનું જ્ઞાન શુરુમુખથી થાય ત્યારેજ થાય છે. અને કર્મની શુદ્ધતા તે કર્મ મને અર્પણ કરે ત્યારે જ થાય છે. એ રીતે શુરુના ઉપદેશ વગર મંત્રની અશુદ્ધતા કહી છે. તે અશુદ્ધ મંત્રથી તે મંત્રોનું મુખ્ય ક્ષણ જીવને નથી થતું. તે કારણથી વર્માધમધર્મવાદાને પણ શુરુથી મંત્ર લેવાની પ્રથા વેદમાં કહી છે, અને મંત્રના દેવતા તેનું પૂજન પણ અંગીકાર નથી કરતા. તેથી દીક્ષા લઇને પૂજન કરવું કહ્યું છે. તે ભગવતના દ્વાદશસ્કંધમાં જતાનું છે:—‘દીક્ષા સંસ્કારમામન’શતિવચનાત્ ॥

દીક્ષા છે, તે આત્માનો બીજો સંસ્કાર છે. જેમ બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્યનો છોકરો જન્મથી શુદ્ધ છે, તે વૈદિક દીક્ષા લે ત્યારે તેમાં દિગ્જાત આવે, તેમ બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, શૂદ્ર, એ સર્વ વૈષ્ણવી દીક્ષાનો મંત્ર લે ત્યારે તેમાં વૈષ્ણવપણું આવે. વૈષ્ણવ આવે ત્યારે વિષ્ણુ તેની પૂજનો અંગીકાર કરે. અવૈષ્ણવની પૂજનું ગ્રહણ ભગવાન નથી કરતા, એ વાત ભગવાને એકાદશ સ્કંધના ૨૭ મા અધ્યાયમાં કહી છે, તે શ્લોક:—

ભૂયંપ્યમક્તોપહતં ન મે તોપાય કલ્પતે ॥ ગંધો ધૂપઃ સુમનસો દીપોન્નાયં ચ કિં પુનાઃ ॥

અલક્ષ્ય મને ઘણું નેવેધ ધરે, પણ હું ગ્રહણ કરતો નથી. ગંધ, ધૂપ, દીપ, ફૂલ એ પણ નથી ગ્રહણ કરતાં તે અત્યંત ઇચ્છાદિનું ગ્રહણ કરવાનો તો અસંભવ જ છે. એ રીતે વૈષ્ણવી દીક્ષા મંત્ર લીધા વિના ભગવાનનું પૂજન કરવાનો અધિકાર તેને થતો નથી. એ આ શ્લોકમાં સ્પષ્ટ દેખાઈયું છે. તે કારણથી સાંપ્રદાયિક આચાર્યોનાં પ્રાકટ્ય થવાની જરૂર શાસ્ત્રમાં કહી છે. એ રીતે સંપ્રદાયપૂર્વક ભગવદ્-લક્ષ્યાદિકનું જ્ઞાન આપીને જીવોને પરબ્રહ્મની પ્રાપ્તિ કરાવવી એ પ્રયોજન છે. તે શાસ્ત્રમાં કદા પ્રમાણે અહીં થાડામાં જતાનું છે. એનો વિસ્તાર આચાર્યોના પ્રશ્નમાં આગર કરેલો છે. તેથી એમાં કોઈને કોઈ પ્રશ્ન હોય તો તે પ્રસંગમાં જોવું.

એ રીતે ત્રીજા પ્રશ્નનો ઉત્તર સંપૂર્ણ.

પ્રશ્ન ૪. કેન કેન વૈલક્ષણ્યેન સંમતાઃ ?

કચી કચી વિલક્ષણતાએ કરીને તમારે સંમત છે.

ઉત્તર—વિશિષ્ટાદૃત, દ્વૈતાદૃત અને દ્વૈત, એ ત્રણ મત ત્રણ સંપ્રદાયના વેદાતપ્રાત-પાદનમાં છે. તેમાં અમારો મત શુદ્ધાદૃત છે. કેમ કે બધા વેદશાસ્ત્રમાં કનકકુંડલવત શુદ્ધ અદ્વૈત બ્રહ્મ પ્રતિપાદન કરેલું છે. તેથી અમે શુદ્ધ વેદમંતનું જ શ્રિહણ કરીએ છીએ. એ જ મત ઉદ્ભવછેને ભગવાને ભાગવત એકદશસ્કંધના ૨૮ મા અધ્યાયમાં કહ્યો છે તે શ્લોકઃ—

યથા હિરણ્યં સ્વકૃતં પુરસ્તાત્પદ્માચ્ચ સર્વસ્ય હિરણ્મયસ્ય ॥ તદેવ મય્યે વ્યવહાર્યમાણં નાનાપદેશૈરહમસ્ય તદ્વત્ ॥

જેમ સુવર્ણનાં કડાં કુંડલાદિક પહેલાં પણ સોનું જ છે, ફરી કડાં કુંડલાદિક આકારનો ભાગ થયા પ્રછી પણ સોનું જ છે, અને મધ્ય વિષે પણ તેનો વ્યવહાર સુવર્ણ કરીને જ થાય છે તે રીતે આ જગતનો આદિ, મધ્ય અને અંત કારણરૂપે એક જ જુએ રીતે શુદ્ધ અને અદ્વૈત કારણરૂપ ભગવાને પોતાને જ કહેલા છે. એ જ મતનું અમે શ્રદ્ધા કરીએ છીએ. એ જ પ્રકારે સર્વે વેદમાં કહેલું છે તે શ્રુતિઓનાં વચન શ્રીધરજીએ ભાગવતની ટીકામાં લખેલાં છે ત્યાં જોવું.

પ્રશ્ન ૫. મેદેષુ સંમતિર્નિવા ?

તમારી સંમતિ જુદા સંપ્રદાયોના લોકમાં છે કે નહિ ?

ઉત્તર—ગીતાજીમાં ભગવાને કહ્યું છે તે શ્લોક—બ્રહ્મામયોયં પુરુષે યો યચ્છૂદ્ધઃ સંઘસઃ ॥

આ પુરુષ છે તે બ્રહ્મામય છે. જે પુરુષ જે વિષે બ્રહ્મા રાજે છે, તેને તેનું જ રૂપ જણવો. ફરી ગીતાજીમાં કહ્યું છેઃ—દેવાન્ દેવયજો યાંતિ મદમક્તા યાંતિ મામાપિ ॥

દેવતાઓનું સેવન કરનારા પુરુષો તે દેવતાઓને પ્રાપ્ત થાય છે, અને અમારા ભક્ત મને પ્રાપ્ત થાય છે. એ રીતે આશ્રયલેહથી સ્થાનલેહ કહ્યો છે. તેથી જે પુરુષ જે સ્વરૂપને ભજે છે, તે પુરુષ તેને પામે છે. એવી અમારી શાસ્ત્રમાં કહેલી સંમતિ પ્રમાણે સર્વ સંપ્રદાયોમાં સમતિ છે. તેઓનાં પ્રમાણુવચનથી તેઓ આદેશ છે. તે બધા પ્રમાણુસહિત છે; એ રીતે પાંચમા પ્રશ્નનો ઉત્તર ભગવાને જ નિર્ણય કરીને કહ્યો છે. તે અહીં બતાવ્યો છે.

પ્રશ્ન ૬. સમાતિચેત્તદાચરણં કુતો નં ? અસંમતિચેત્કુતો નાંગીક્રિયતે ?

બધા સંપ્રદાયમાં તમારી સંમતિ છે, તો તેમનું આચરણ કેમ

નથી કરતા ? જો સંમતિ નથી, તો શું માનો છો ?

ઉત્તર—અમારા સંપ્રદાયના મૂળરૂપ પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણ છે. તેમણે આ સંપ્રદાયની મર્યાદામાં જે આચરણ કહ્યું છે તે જ આચરણ કરવું અમને મુખ્ય છે. એ રીતે કદા પ્રશ્નનો ઉત્તર સંપૂર્ણ.

પ્રશ્ન ૭—તમારો સંપ્રદાય વર્ણાશ્રમમાં છે કે ?

પ્રશ્ન ૭ ભવત્સંપ્રદાયઃ કિં વર્ણનિષ્ઠઃ ? વર્ણનિષ્ઠચેત્તદા સંપ્રદાયપૂર્વકો વર્ણો વર્ણપૂર્વકઃ સંપ્રદાયો વા ? કિમાશ્રમનિષ્ઠઃ ?

પ્રશ્ન ૮ આશ્રમનિષ્ઠચેત્તદા સંપ્રદાયપૂર્વક આશ્રમ આશ્રમપૂર્વકઃ સંપ્રદાયો વા ?

તમારો સંપ્રદાય વર્ણનિષ્ઠ છે ? જો વર્ણનિષ્ઠ છે, તો સંપ્રદાયપૂર્વક વર્ણો છે; કે વર્ણપૂર્વક સંપ્રદાય છે ? આશ્રમનિષ્ઠ સંપ્રદાય છે ? જો આશ્રમનિષ્ઠ તમારો સંપ્રદાય છે, તો સંપ્રદાયપૂર્વક આશ્રમ છે કે આશ્રમપૂર્વક સંપ્રદાય છે ? આ રીતે સાતમા અને આઠમા પ્રશ્નમાં પુછ્યું છે. કે તમારો સંપ્રદાય વર્ણનિષ્ઠ છે કે આશ્રમનિષ્ઠ છે ? જો વર્ણનિષ્ઠ કહેયો તો વર્ણધર્મસહિત જો સંપ્રદાય છે. જો આશ્રમનિષ્ઠ કહેયો તો ચાર આશ્રમના ધર્મસહિત જો સંપ્રદાય છે જો રીતે પ્રશ્ન કર્તાએ પુછ્યું છે. જોમાં જોમ જણાવ્યું છે કે જો વર્ણાશ્રમધર્મનો સંપ્રદાય તમારો છે, તો જોમાં વર્ણાશ્રમના ધર્મ મુખ્ય છે, ત્યારે તમારા નવા સંપ્રદાયમાં વિશેષ શું છે ? જો રીતે દેખડાવ્યું છે.

વર્ણના ધર્મો.

ઉત્તર—કલિયુગની પ્રવૃત્તિથી વર્ણ અને આશ્રમના ધર્મ લોકોમાંથી જતા રહ્યા છે. તેથી વર્ણચાર અને શુદ્ધતા અને ભગવદ્ભક્તિસહિત આમારો સંપ્રદાય છે. જો સંપ્રદાયથી સર્વે વર્ણને ભગવાનની પ્રાપ્તિ વેદાદિ સર્વ શાસ્ત્રમાં કહી છે. તે આમાં અને દેખાડાવીએ છીએ. વર્ણના ધર્મ તે બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, શૂદ્ર, જો ચાર જાતના વ્યાવહારિક ધર્મ છે. બ્રાહ્મણે વેદ ભણવો અને ભણાવવો અને દાન લેવું અને આપવું, યજ્ઞ કરવો અને કરાવવો. જો બ્રાહ્મણના વર્ણધર્મ છે. ક્ષત્રિય વદ ભણવો, દાન કરવું, બ્રાહ્મણની રક્ષા કરવી, રાજ કરવું, પ્રજાનું રક્ષણ કરવું, જો ક્ષત્રિયનો વર્ણધર્મ કહ્યો છે. હવે વૈશ્યને વ્યાપાર કરવો, ગાયોનું પાલન કરવું, ખેતી કરવી જો વૈશ્યનો વર્ણધર્મ કહ્યો છે. બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્યની આકરી કરવી જો શૂદ્રનો વર્ણધર્મ છે. જો વર્ણધર્મસહિત તમારો સંપ્રદાય છે ? જો રીતે પ્રશ્ન કરનારે પુછ્યું છે. તેનો ઉત્તર કહીએ છીએ. ચાર વર્ણના વ્યાવહારિક ધર્મ છે તે કેવલ આજીવિકા ચલાવીને દેહ કુટુંબનું પોષણ કરવાને સારૂ શાસ્ત્રમાં કહ્યા છે. મોક્ષ થવાના ઉપયોગ માટે જો ધર્મ નથી. જો ધર્મ થકી કોઈ શાસ્ત્રમાં જો ચાર વર્ણનો મોક્ષ થવો કહ્યો નથી. તેથી ચારે જાતમાં જો ધર્મ હો અથવા ન હો, તો ગણ જોનાથી કાંઈ પુરુષાર્થ સિદ્ધ થતો નથી. સર્વ પુરુષાર્થ એક મોક્ષ કરાવનાર ધર્મથી થાય છે. તે ધર્મ જો ચાર જાતમાં મુખ્ય રહેલા હોવા જોઈએ. પણ કલિ-યુગનો સમય પ્રવૃત્ત થયા પછી વર્ણધર્મનો બધામાંથી લોપ થયો દેખાય છે. શાસ્ત્રમાં વેદ, ભણવું બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્યને કહ્યું છે, તે જોડીને હાલમાં જો ત્રણે વર્ણના ધણા લોકો આજીવિકા સારૂ અંગ્રેજી વિદ્યા પોતાના છાત્રાગીને ભણાવે છે, અને

ચાકરી કરવી એ શૂદ્રનો ધર્મ છે, પણ બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય એ ત્રણ વર્ણ હાલમાં અમુર શૂદ્રની ચાકરી કરે છે. એ રીતથી આજીવિકા કરીને દેહ પોષણ કરે છે. તેથી કલિયુગમાં વર્ણધર્મ, બધામાંથી નાથ પામેલો દેખાય છે. તેમ આચારશુદ્ધતા પણ નષ્ટ થઈ છે. કેટલાએકમાં હિંદુની નીચાનીમાં માર્યા ઉપર ચોટલી ફેંકત રહી છે. તે પણ વૈષ્ણવ સંપ્રદાયનું આચરણ જે પુરુષ કરે છે, તેમાં આચારશુદ્ધતા જરા દેખાય છે. આથી આ પ્રશ્ન આંખો મીચીને ક્યો છે એવું સ્પષ્ટ દેખાય છે. તેણે જગતનો આચાર લીઠો નથી કે શું ?

હવે આશ્રમના ધર્મ બતાવીએ છીએ.

બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, એ ત્રણ વર્ણના બાલકને બ્રહ્મચર્ય સંખીને વેદ ભણવા કહ્યું છે. તે મુકીને મ્લેચ્છની વિદ્યા ત્રણ વર્ણે ભણે છે તેથી બ્રહ્મચારીના આશ્રમ કલિયુગમાં રહ્યો નથી. વેદવિદ્યા સંપૂર્ણ ભણી રહ્યા પછી અર્ધ આયુષના ભાગ સુધી ગૃહસ્થ આશ્રમમાં રહેવું કહ્યું છે. પછી સ્ત્રીસહિત વનમાં જઈને રહેવું અને વાનપ્રસ્થ આશ્રમ સ્વીકારવા કહ્યું છે, પણ હાલમાં ગૃહસ્થાશ્રમની તૃષ્ણા ખુદાપા સુધી છૂટતી નથી, અને સ્ત્રીઓ ધણીની આજ્ઞાકારી નથી, તેથી ગૃહસ્થાશ્રમ જ રહ્યો છે. બ્રહ્મચર્ય અને વાનપ્રસ્થ એ બે આશ્રમ કોઈ વર્ણમાં હાલમાં છે જ નહિ. એ રીતે બ્રહ્મચર્ય ગૃહસ્થાશ્રમ અને વાનપ્રસ્થ એ ત્રણ આશ્રમ ત્રણ વર્ણને સ્વીકારવા કહ્યા છે, અને ચોથો આશ્રમ જે સંન્યાસ તે તો એક બ્રાહ્મણદેહવાળાને જ કહ્યો છે. પણ હાલના બ્રાહ્મણોમાં જે ધનવાન છે, અને જે સુખથી પોતાના કુટુંબનું પોષણ કરી શકે છે; એવા બ્રાહ્મણ તો સંન્યાસ લેવાની ઇચ્છા કરતા જ નથી, પણ જે બ્રાહ્મણ નિર્ધન છે અને કુટુંબપોષણ કરવામાં અસમર્થ છે, તેવા બ્રાહ્મણો પેટ ભરવા સાદું સંન્યાસ ગ્રહણ કરીને જ્યાં ત્યાં પોતાનું પેટ ભરે છે. પણ તેઓમાં સંન્યાસાશ્રમીના જે ધર્મ શાસ્ત્રમાં કહેલા છે, તે તેઓમાં જોવામાં આવતા નથી, તે સંન્યાસ-આશ્રમના ધર્મ સમ્મત સ્કંધ ભાગવતમાં કહ્યા છે:—

સંન્યાસીના ધર્મો.

કલ્પસ્ત્વેવં પરિવ્રજ્ય દેહમાત્રાવશેષિત ॥ ગ્રામૈકરાત્રવિધિના નિરપેક્ષથરેન્મદીમ્ ॥

સંન્યાસ ગ્રહણ કરી પછી એક દેહમાત્ર બાકી રહે, બીજી સર્વ ઇન્દ્રિયો ભગવાનના ધામમાં લગાડી દેવી, જે ગામમાં જાય ત્યાં એક જ રાત રહે અને બિદ્યા ભાગીને દેહ પોષણ કરે, તૃષ્ણા મુકી પૃથ્વીમાં ફેરે અને એકલો જ રહે, અને એક પરમાત્મામાં સુખ માને, બીજા કોઈનો આશ્રય ન કરે, સર્વ પ્રાણી સાથે પ્રીતિ રાખે, શાંત ગુણમાં રહે, ભગવાનના ચરણમાં રહે. અસત્ શાસ્ત્ર વાંચે નહિ. વેદક જ્યોતિષ ઇત્યાદિકથી આજીવિકા ચલાવે નહિ. લોકોની સાથે વાદવિવાદ કરવાનું મૂકી દે, એક ભગવાન વગર, બીજા કોઈ પશુનો આશ્રય ન કરે, કોઈને શિષ્ય કરે નહિ, અને તેથી બંધાય નહિ અને બહુશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરે નહિ. કોઈ મંથ ઉપર દીકા કરે નહિ અને મઠ બાંધીને કોઈ જગોએ રહે નહિ. એ રીતે

પ્રાપ્તિ કહી નથી. તે સ્વર્ગ તથા પિતૃલોકથી પુણ્ય ક્ષીણ થયે પૃથ્વીમાં રહી તેનો થાય છે. એક બ્રાહ્મણની દેહવાલાને સંન્યાસ લેવા કહ્યું છે. તે સંન્યાસના ધર્મમાં બરાબર આવે તો તેને બ્રહ્માનાં સ્થાનની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે. તે સ્થાન થકી ફરી જન્મ પૃથ્વીમાં તેનો ગીતાજીમાં કહેલો છે:—

આત્મહ્યુવનાલ્લોકાઃ પુનરાવર્તિનોર્જન ॥ મામુપેત્ય તુ કૌંતય પુનર્જન્મ ન વિદ્યતે ॥

હે અર્જુન, બ્રહ્માજીનાં સ્થાન પર્યંત જે જીવ પ્રાપ્ત થાય છે તે જીવનો પુનર્જન્મ પૃથ્વીમાં થાય છે. જે જીવ મને પ્રાપ્ત થાય છે તેનો ફરી જન્મ થતો નથી. એ રીતે વર્ણાશ્રમધર્મવાળાનો કોઈ ઠેકાણે ભગવાને મોક્ષ કહ્યો નથી. તે એકાદશ સ્કંધે ભાગવતના ૨૪ મા અધ્યાયમાં કહ્યું છે:—

ત્રેલોકયાં ગતયઃ સર્વાઃ કર્મણા વિગુણાત્મના, યોગસ્ય તપસશ્ચૈવ ન્યાસસ્ય ગતયોઽમલાઃ ॥૧॥

સ્વર્ગ મૃત્યુ અને પાતાલ એ ત્રણ લોકમાં ત્રણે ગુણના કર્મ થકી ગતિ થાય છે, તેમાં ચોગાધ્યાસીને મહર્ તથા જનલોકની પ્રાપ્તિ અને તપસ્વીને તપલોકની પ્રાપ્તિ થાય છે, અને સંન્યાસીને બ્રહ્માજીનું સ્થાન જે સત્ય લોક, તેની પ્રાપ્તિ થાય છે અને મારી ભક્તિ કરનાર પુરુષને મારી પ્રાપ્તિ થાય છે. એ રીતે ચોગી તપસ્વી સંન્યાસીને ધોળાં સ્થાનોની પ્રાપ્તિ કહી છે. એક પોતાના ભક્તોને જ ભગવાને પોતાની પ્રાપ્તિ કહી છે, તેથી આરે આશ્રમવાળાને કોઈ ઠેકાણે મોક્ષ કહ્યો નથી. તેથી આરે આશ્રમના ધર્મ મોક્ષના ઉપયોગી નથી, તેથી આશ્રમસહિત સંપ્રદાય થયો. તો પણ આશ્રમના ધર્મ થકી આ સંપ્રદાયની સુવિશેષતા છે. સર્વ શાસ્ત્રમાં વર્ણાશ્રમધર્મવાળાને ભગવાનની ભક્તિથી મોક્ષ તથા ભગવતપ્રાપ્તિ કહી છે. ભક્તિ વગર બધા વર્ણાશ્રમીને નીચી ગતિ પોતાના સ્થાન થકી કહી છે. તે ભાગવત એકાદશ સ્કંધમાં (૫) અધ્યાયમાં દેખાણી છે:—

ભક્તિથી જ સુક્તિ છે.

મુલવાહરુપાદેમ્યઃ પુરુષસ્યાશ્રમૈઃ સહ ॥ ત્વતારો જહિરે વર્ણા ગુણૈર્વિમાદયઃ પૃથક્ ॥૧॥
ય ઇપાં પુરુષં સાક્ષાદાત્મપ્રભવમીશ્વરમ્ ॥ ન મજંત્યવજાનંતિ સ્થાનાદ્બ્રહ્માઃ પતંત્યધર્મ ॥૨॥

ભગવાનના મુખ થકી બ્રાહ્મણ, ગાહુધી ક્ષત્રિય, જનઘાથી વૈશ્ય, ચરણથી શૂદ્ર એ આરે વર્ણ પોતાપોતાના આશ્રમ સહિત લુદા લુદા પ્રકટ થયાં છે. એ સર્વના આશ્રમના પ્રકટ કરનાર સાક્ષાત ભગવાન છે, તેજ એમના સ્વામી છે. એમને જે વર્ણાશ્રમી નથી ભજતા અને નથી ભજીતા, તે વર્ણાશ્રમી પોતાના સ્થાન થકી ભ્રષ્ટ થઈ અધોગતિને પ્રાપ્ત થાય છે. એ રીતે ભગવાનની ભક્તિ વગર કેવલ વર્ણાશ્રમધર્મ થકી અધોગતિ વર્ણાશ્રમીઓને કહી છે, તેથી વર્ણાશ્રમધર્મને કોઈ વિશેષતા નથી. ભગવાનની ભક્તિની અધિકતા બધા વેદાદિક શાસ્ત્રોમાં કહી છે, તે તે અને પ્રમાણસહિત આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં બતાવી આપી છે.

(એ રીતે પહેલા પ્રશ્નના પેઠાના આઠમા પ્રશ્નનો ઉત્તર સંપૂર્ણ.)

બીજો પ્રશ્ન.

તમારો સંપ્રદાય કયારથી છે ?

૨ ભવત્સંપ્રદાયઃ કિયત્કાલાત્ મઘ્તતઃ ? તત્ર. વહુકાલાત્ મઘ્તત્તથેન્મન્વાદિમ્-
ન્યેવ્યદ્દૃત્વાત્તદિલક્ષણત્વાત્ કથં પ્રમાણમ્ ?

તમારો સંપ્રદાય કેટલા કાલથી ચાલ્યો છે ? જો ઘણા કાલથી ચાલ્યો હોય તો મન્વાદિ સ્મૃતિમાં કેમ દેખાતો નથી ? અને મન્વાદિક સ્મૃતિમાં જે કહ્યું છે, તેથી જુદા પ્રકારનો દેખાય છે. તે જુદા યવામાં શું પ્રમાણ છે ?

ઉત્તર—અનાદિકાલથી સંપ્રદાય છે.

પૂર્ણ બ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણની ભક્તિ કરવાનો સંપ્રદાય ચૃદ્ધિથી પ્રથમ શ્રીકૃષ્ણે બ્રહ્માજીને ઉપદેશ કર્યો છે. અને બ્રહ્માજીએ પોતાના માનસી પુત્રાદિકને ઉપદેશ્યો છે, પ્રાચીન પરંપરાથી આજ દહાડા સુધી તે સંપ્રદાય ચૃદ્ધિમાં ચાલ્યો આવે છે. જો વાત વેદાદિકમાં પ્રસિદ્ધ છે. તેથી જો સંપ્રદાય પુરાતન કાલથી છે.

મનસ્મૃતિ વગેરેમાં તે કેમ નથી ?

પણ પ્રશ્ન કરનારે પુછ્યું કે જો ઘણા કાલથી હોય તો મન્વાદિક સ્મૃતિમાં કેમ દેખાતો નથી ? તેનો ઉત્તર જો છે કે મનુની પેઢી દર પેઢી જોજ સંપ્રદાયમાં ચાલી આવી છે. તેનો ઇતિહાસ એટલે કયા ભાગવતાદિકમાં પ્રસિદ્ધ છે. તે હમે આગળ ગતાવીશું. પણ મન્વાદિ સ્મૃતિમાં કેમ વિસ્તારથી કહેતો નથી ? તેનું કારણ અમે અહીં ગતાવીએ છીએ. વેદના ત્રણ કાંડ છે. કાંડ એટલે પ્રકરણ ત્રણ છે. કર્મ, જ્ઞાન, ઉપાસના, તે અકેક કાંડના વર્ણનનો વિસ્તાર ઘણો છે. તેથી એકજ અંથમાં એનું સંપૂર્ણ વર્ણન થઈ શકતું નથી, તેથી એકેક કાંડની જુદી જુદી શાખા વ્યાસજીએ કાઢી છે. અને મીમાંસાશાસ્ત્ર જોને આરૂ ઋષિઓએ જુદું જ કર્યું છે. તેમાં પૂર્વમીમાંસામાં કર્મકાંડનું વર્ણન કર્યું છે અને ઉત્તરમીમાંસામાં જ્ઞાનકાંડ ઉપાસના કાંડનું વર્ણન કર્યું છે, તે પૂર્વમીમાંસા ઉપર લેમિનિ ઋષિએ સૂત્ર કર્યા છે અને મન્વાદિક સ્મૃતિઓ પણ પૂર્વમીમાંસા ઉપર રચી છે. ઉત્તરમીમાંસા ઉપર વ્યાસજીએ સૂત્ર કરેલાં છે તેમાં જ્ઞાન અને ઉપાસનાકાંડનું વર્ણન છે અને ઉપાસનાકાંડ જે ભક્તિકાંડ તે ઉપર ચાંડિકા ઋષિએ સૂત્ર કીધાં છે, તે સૂત્રોમાં આ સંપ્રદાયનો વિસ્તાર છે. તેમ ગીતાજી તથા ભાગવતાદિક પુરાણોમાં તથા વંશિષ્ઠ, વૃદ્ધપારાશર, પારાશર, હારીત ઇત્યાદિ સ્મૃતિઓમાં પણ આ સંપ્રદાયનું વિસ્તારથી વર્ણન છે, તેથી આ સંપ્રદાય પ્રાચીન કાલથી છે અને સર્વ અંથોમાં છે, પણ પ્રશ્નકર્તાએ કહ્યું જે તે અંથોમાં કેમ દેખાતો નથી ? તે ઉપરથી એવું જણાય છે કે પ્રશ્નકર્તાએ જો બધા અંથો જોયા વગર જો વાત કહી છે. તે ઇંદિતોએ શાસ્ત્ર જોયા વગર જોલણું ઉચિત નથી.

ફરી પ્રશ્નકર્તાએ કહ્યું કે મન્વાદિ અથથી બુદ્ધો સંપ્રદાય થવામાં પ્રમાણ શું ? તેનો ઉત્તર એ છે કે મન્વાદિક સ્મૃતિઓમાં કર્મકાંડનું વર્ણન છે, તે કર્મકાંડથી જ્ઞાનકાંડ અને ભક્તિકાંડ બુદ્ધા જ છે. એમાં પહેલાં વેદ પ્રમાણ છે. બીજું પૂર્વ-મીમાંસા, ત્રીજું વ્યાસસૂત્ર, ચોથાં શાંકરસૂત્ર, પાંચમાં ગીતાજી, છઠ્ઠા ભાગવતાદિ પુરાણ સાતમા પારાશરાદિ સ્મૃતિઓ, આઠમા સહિતાઓ, નવમા નારદાદિ પંચરાત્રો એ રીતે ગદ્ય પ્રમાણ છે. તે સર્વ અમે આગળ બતાવીશું, હવે આ સંપ્રદાય પ્રાચીન કાલથી છે. તેને વિષે ગોપાલતાપની ઉપનિષદનું પ્રમાણ પ્રથમ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં બતાવેલું છે. હવે ભાગવતાદિ ગ્રંથોનું પ્રમાણ બતાવીએ છીએ.

ભાગવત અતુર્થ સ્કંધના ૨૪ માં અધ્યાયમાં શ્રીકૃષ્ણે બહિષ્કૃત રાવણના દશાસુર પ્રથેતા તેને વૈષ્ણવ સંપ્રદાયનું કાલ પ્રમાણ તથા એ સંપ્રદાયની વિધિ કહી છે તે બતાવી છીએ:—

સદિની ઉત્પત્તિના આરંભમાં પ્રદ્યાજીએ ચોતાના પુત્રોને મૂળને તેઓને ઉત્તમ કૃષ્ણ આપવાને શાર્દ સ્તોત્ર કહ્યું. તે સ્તોત્ર પ્રથેતાઓને શિવજીએ કૃપા કરીને કહ્યું, એનું નામ રુદ્રગીત છે. એ રીતે ગોપાલતાપની ઉપનિષદમાં જે વાત કહી છે તે વાતની સાબીતી શિવજીએ આપી બતાવી છે તે હવે કહીએ છીએ. રુદ્ર પ્રથેતા પ્રતિ કહે છે:—

ભગવાનના ભક્ત બહિષ્કૃત રાવણ તેના તમે પુત્ર છે. તેથી તમે પણ ભગવાનની આરાધનાનું માહાત્મ્ય જાણો છો તેથી તમારા ઉપર ભગવાને અનુગ્રહ કરવાની ઇચ્છા કરી તેથી મારાં દર્શન તમને થયાં. બીજાને મારાં દર્શન થવાં હતાં છે એ રીતે ભગવાનની કૃપા બતાવીને આગળ મને પણ એક ભગવાનના ભક્ત પ્રિય છે એ બતાવે છે:—

પ્રકૃતિ પુરુષથી પર જે સાક્ષાત્ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન છે, તેની શરણ જે પુરુષ છે તે મને વહાલો છે. એ રીતે ભગવાનના ભક્તોને વિષે ચોતાની પ્રીતિ છે, એ રીતે જણાવીને શ્રીકૃષ્ણની ભક્તિ કરવાનું ફક્ત વર્ણાશ્રમધર્મથી એક છે તે આગલા શ્લોકમાં બતાવે છે.

स्वधर्मनिष्ठः सत्तजन्मभिः सुमान् विरिञ्चितामेति ततः परं हि मां, अव्याकृतं भागवतोऽथ वैष्णवं, पदं यथाहं विबुधाः कलात्पये ॥

બહુ જન્મ સુધી જે પુરુષ વર્ણાશ્રમધર્મમાં બરાબર ચાલે તો બ્રહ્માજીના સ્થાનમાં જાય અને એ યજ્ઞ કાંઈ વિશેષ પુણ્ય કરે તો મારા કૈલાસ સ્થાનમાં પ્રાપ્ત થાય. પણ ભગવાનનો ભક્ત તો નિર્વિકાર જે વેકુંઠ ધામ છે, તેને દેહ છોડ્યા પછી પ્રાપ્ત થાય છે. જે રીતે હું તથા ભગવાનની કલાકૃષ્ણ અધિકારી દેવતા કલાંતે પ્રાપ્ત થઈએ છીએ. એ રીતે વર્ણાશ્રમાદિક ધર્મનું આચરણ અનંત જન્મ સુધી

કરે તો પણ તેને ભગવાનની પ્રાપ્તિ નથી તે એકજ જન્મમાં ભગવાનની ભક્તિથી મહે, એ રીતે જતાવીને આગલ ભક્તિ કરવાનો પ્રકાર જપ શ્લોકે કરીને. કહેતા હતા, તેમાંથી અહીં થોડાક શ્લોક પ્રસંગ દેખાડવા આફે અમે લખ્યા છે. તેમાં પ્રથમ સ્તુતિપૂર્વક નમન કરવાનો પ્રકાર જતાવે છે:—

હે પ્રભુ ! તમે સર્વ કલ્પના આપનાર છો. મન્વાદિકના કારણરૂપ છો. ધર્મે કરીને વિષ્ણુરૂપ છો. પરમ ધર્મે કરીને શ્રીકૃષ્ણસ્વરૂપ છો. અનાદિ પુરુષ છો. સાંખ્યયોગના ઇશ્વર એટલે કલ્પને આપનાર સ્વામી છો. એ રીતે સ્તુતિપૂર્વક નમન જતાવીને, આગલ સાકાર સ્વરૂપનું ધ્યાન કહે છે:—

સચ્ચિદ્ગુણ દેદીધમાન શ્રી અંગ છે જેનું, અને સુંદરતાનો સમૂહ, જેમાં ચાર ભુવ્વ શોભે છે, અને સુંદર સુખારવિંદ ગિરાજે છે. એવા સ્વરૂપનું અમને દર્શન દો એ રીતે ધ્યાનમાં દર્શનની પ્રાર્થના જતાવીને આગલ ભગવાનનાં ભક્તોના સંગનો પ્રતાપ કહેવા લાગ્યા:—

ભગવાનના ભક્તોનો સંગ અધશણુ માત્ર થાય તો તેની ઘરાણર સ્વર્ગ તથા મોક્ષ નથી, તો રાજ્યાદિક એની આગલ શું ? એ રીતે સ્વર્ગ તથા મોક્ષ થકી ભક્તોનો સંગ શ્રેષ્ઠ જતાવીને આગલ સેવન વિધિના શાસ્ત્ર જતાવે છે:—

સર્વે જીવમાત્રની ઇદ્રિયો અંતઃકરણના નિયંત્રા જે ભગવાન, તેનું આ સાકાર સ્વરૂપ, કર્મયોગી અને ભક્ત વેદ તથા નારદસનકાદિકના તંત્રમાં કહેલી રીતથી કલ્પને આફે સેવન કરે છે, તેનેજ પંડિત જાણુવા એ રીતે જે નથી સેવન કરતા, તેને વિષે મૂર્ખોપણું જતાવે છે:—

કોણુ એવો પંડિત તમારા ચરણકમલનું સેવન છોટે ? જે પુરુષ તમારા ચરણનું સેવન નથી કરતા તેમણે પોતાની દેહ વૃદ્ધા સુમાવી છે. અમારા શુરુ જે બ્રહ્માજી તે સેવન કરે છે. તથા ચંદ્રચરિત્ર યદને ૬૬ વિશ્વાસથી અમે સર્વ તથા શ્રીદ મન્વાદિક સેવન કરીએ છીએ. મારે તમે પણ સેવન કરો. એ રીતે આગલ કહે છે:—

તેથી તમે એ ભગવાનનું પૂજન ધ્યાન સદા કરો. જગતના સર્વનારા જે બ્રહ્માજી તેમણે મને તથા પોતાના ભુવાદિક પુત્રોને સંજીને આ સ્તોત્ર સંહિના આરંભ અમે અમને શ્રીજાણું. એ ભગવત્સ્તોત્ર મેં તમને કહ્યું છે. એમાં શ્રદ્ધા રાખીને હારાધ્ય જે શ્રીહરિ તેનું તમે આરાધન કરો, તેથી કરીને ભગવાન તમને તરત દર્શન આપશે. એ રીતે કહ્યું તેથી આ વૈષ્ણવ સંપ્રદાય આરંભકાલથી આલ્યો આવે છે એવું કહે જતાવ્યું. અને શિવજી પોતે પણ એજ સંપ્રદાયમાં છે. એ સંપ્રદાયની વિધિ વેદ તથા નારદાદિકનાં તત્ત્વોમાં છે. એ વાત પણ એ સ્તોત્રમાં કહી છે. તેથી દાદશરકથ ભાગવતમાં શિવજીને ભગવાનના ભક્તોમાં મુખ્ય ગણેલા છે:—

શ્રવણ કરતા નથી. તેમ મનુસ્મૃતિ ઉપર જોઈ એ ટીકાઓ ધર્મશાસ્ત્રીઓએ કરી છે અને શ્રીભાગવત ઉપર બાવન ટીકા મોટા મોટા પંડિતોએ કરી છે, એ રીતે જો મન્વાદિ સ્મૃતિઓમાં ધર્મના સર્વ અંગ કહેલાં હોય ત્યારે તો ભાગવતની પેઠે એનો પાઠ બધા પંડિતોએ આવશ્યક કરવો જોઈએ, પણ એ રીતનો ઉપયોગ મન્વાદિ સ્મૃતિનો કોઈ દેશના પંડિતો કરતા નથી, એ કારણ થકી સ્પષ્ટ દેખાય છે કે મનુસ્મૃતિમાં ધર્મના એક અંગનુંજ વર્ણન છે, અને ગીતાભાગવતાદિકમાં ધર્મના બધા અંગનું વર્ણન છે. તેમ મનુસ્મૃતિના કહેનારા મન્વાદિ અને ગીતા ભાગવતના કહેનારા મનુના સ્વામી સર્વજ્ઞ ભગવાન પોતે છે. એ રીતે કહેનારના ભેદથી પણ મન્વાદિ સ્મૃતિઓથી ગીતા ભાગવત શાસ્ત્રમાં કેટલી અધિકતા છે એનો વિચાર વિચિત્ર પણ પુરુષો કરી જોશે.

વેદના ત્રણ કાંડ છે. કર્મકાંડ, જ્ઞાનકાંડ, ભક્તિકાંડ. એ ત્રણે કાંડનાં જુદાં જુદાં શાસ્ત્રો છે. તેમાં સર્વ મન્વાદિક સ્મૃતિઓમાં એક કર્મકાંડનું વર્ણન છે, અને ગીતાભાગવતાદિકમાં જ્ઞાન અને ભક્તિકાંડનું વર્ણન છે. તે કર્મકાંડ થકી, જ્ઞાનકાંડ અને ભક્તિકાંડની સર્વ શાસ્ત્રોમાં એક મતેજ શ્રેષ્ઠતા કહી છે અને ત્રણે કાંડના અધિકારી જીવ પણ જુદા જુદા છે, તેમાં કર્મકાંડના અધિકારી કનિષ્ઠાધિકારી જીવ છે, અને જ્ઞાનકાંડના મધ્યમ અધિકારી જીવ છે, ભક્તિકાંડના ઉત્તમાધિકારી જીવ છે. એ રીતે ત્રણ પ્રકારના અધિકારી જીવોના સુખને સારૂ ત્રણ કાંડ કહ્યા છે. તે કર્મકાંડના શાસ્ત્રમાં ભક્તિકાંડની વાત ન કહી હોય તેથી કાંઈ ભક્તિકાંડને અપ્રમાણુતા આવી શકતી નથી. કર્મકાંડથી સુખિની પ્રાપ્તિ મનુએ કહી નથી, અને ભક્તિકાંડ થકી સુખિત થાય છે એવું સર્વ શાસ્ત્રમાં કહેલું છે તેથી સુખિતસાધક જે ગીતાભાગવતાદિ શાસ્ત્ર છે તે કર્મકાંડના શાસ્ત્રથી ઉત્તમ છે. કર્મજ્ઞાન અને ભક્તિ એ ત્રણ પ્રકારના સાધન જુદાં જુદાં કહ્યાં છે. એ રીતે ભાગવત એકાદશ સ્કંધના ૧૦ માં અધ્યાયમાં ભગવાને ઉદઘોષીને કહ્યું છે.

ત્રેયના ત્રણ ભાગો તથા તેના અધિકારીઓ.

ત્રણ પ્રકારનાં સાધન મનુષ્યના કલ્યાણને સારૂ મેં કહેલાં છે. જ્ઞાન, કર્મ અને ભક્તિ એ ત્રણ વગર બીજો ઉપાય જીવોને સુખ પ્રાપ્ત થવા સારૂ એક નથી. એ રીતે વેદના ત્રણ કાંડ બતાવીને આગલના શ્લોકમાં એ ત્રણે કાંડના અધિકારી જીવ બતાવે છે.

કર્મ કરવામાં જેનું ચિત્ત ખેદ પામે છે, તેથી કર્મ ઉપર જેને વૈરાગ્ય થયું છે, એવા જીવ તથા કર્મનું ફલ પામવાની જેને ઇચ્છા નથી એવા અધિકારી જીવ જે છે તેને ફલ પ્રાપ્ત થવા સારૂ મેં જ્ઞાનસાધન કહ્યું છે અને જેનું ચિત્ત કર્મ કરવાને ખેદ પામતું નથી અને કર્મનું ફલ લેવાને જેની ઇચ્છા છે એવા લોકિક કામનાવાળા જીવ છે, તેને સારૂ મેં કર્મસાધન કહ્યું છે. એ રીતે તે આ શ્લોકમાં ત્રણ

લૌકિક કામનાવાળાં જીવ છે, તેને આર કર્મમાર્ગ કહ્યો છે. એ રીતે ભગવાને જતાવ્યું છે. અને કર્મ કરવાને અને કર્મફલ પામવાની જેની ઇચ્છા નથી તેને ફલ મલવા આર જ્ઞાનસાધન કહ્યું છે. એ રીતે જ્ઞાનમાર્ગવાળાને પણ આ શ્લોકમાં કર્મ કરવાની જરૂર જતાવી નથી. તેથી કર્મમાર્ગ કરતાં જ્ઞાનમાર્ગને એમ શ્રેષ્ઠતા જતાવી છે. તેથી કર્મમાર્ગના શાસ્ત્રથી જ્ઞાનમાર્ગ શ્રેષ્ઠ છે, એ વાત આ શ્લોક-યકીજ ગિદ્ધ યદ્ય ચુકી છે, માટે કર્મમાર્ગના જીવ કર્મોપકારીઓમાં કહ્યા છે. એ લંકિના અધિકારી જીવ કહે છે.

કેાઈ એક મોટા સંસ્કારથી ભગવાનની ઇચ્છાવડે આ મુનુષ્યની શ્રદ્ધા મારી કથાશ્રવણાદિક નવધા ભક્તિમાં થાય છે, અને કર્મ કરવા ઉપર આરાધ્નિ પણ નહિ અને વૈરાગ્ય પણ નહિ એવા અધિકારી જીવોને ફલ મલવા સારું છે તેને ભક્તિ સાધન કહ્યું છે. ત્યાં સુધી મારી શ્રવણાદિ ભક્તિ વિષે એની શ્રદ્ધા ન થાય અને મારે મોહાત્મ્ય ત્યાં સુધી જાહેર નહિ ત્યાં સુધી નિત્ય નૈમિત્તિક કર્મ કરે. મારી ભક્તિમાં શ્રદ્ધા થયા પછી એક મારી ભક્તિ જ અને કર્તવ્ય છે. કર્મ કરવાની આવશ્યકતા નથી એમ ભગવાને આ શ્લોકમાં કહ્યું, અને મોટા ભાગ્ય થકી ભગવદ્દેખા થકી ભક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે, એ રીતે દેખતાવ્યું છે. માટે જ્ઞાનમાર્ગ કરતાં ભક્તિમાર્ગને શ્રેષ્ઠતા કહી છે, તેથી ભક્તિમાર્ગીય શાસ્ત્રને પણ શ્રેષ્ઠતા શીઘ્ર યદ્ય ચુકી. તેથી જ્ઞાનમાર્ગ કરતાં આ માર્ગ શ્રેષ્ઠ છે અને કર્મમાર્ગ કરતાં જ્ઞાનમાર્ગ શ્રેષ્ઠ છે, માટે કર્મમાર્ગી જીવ કનિષ્ઠાધિકારી, જ્ઞાનમાર્ગી જીવ મધ્યમાધિકારી, ભક્તિમાર્ગીય જીવ ઉત્તમાધિકારી કહ્યા છે, તેમાં મનુ છે તે ઉત્તમાધિકારી ભગવાનના ભક્ત છે, પણ કનિષ્ઠાધિકારી જીવ બ્રહ્માજીથી નીકળ્યા, તેઓ પ્રથમ થકી જ ભગવાનની ભક્તિ કરવામાં અધિકારી નથી, માટે એવા જીવોને આર વર્ણોદ્દગમન અને તપ મનુએ પોતાની સ્મૃતિમાં કહ્યાં છે. કેમ કે દેવી અને આસુરી બે પ્રકારની સૃષ્ટિ ભગવાનની ઇચ્છા થકી બ્રહ્માથી નિકળી છે. તે વાત તૃતીય સ્કંધ ભાગવતના ૧૨ મા અધ્યાયમાં સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિના પ્રસંગમાં કહી છે.

બ્રહ્માજીમાંથી પહેલાં અવિદ્યાસહિત જીવનીકલ્યા, તે કહે છે. અંધતામિશ્ર એટલે કામના પૂર્ણ ન થયાથી શોકાતુર, તાગિત એટલે કામના અપૂર્ણ હોવાથી ક્રોધ કરનારા, મહામોહ તે ભોગ, ઇચ્છાવાળા વિષયી, મોહ તે દેહમાં અહંબુદ્ધિ કરનારા, તમ તે પોતાના સ્વરૂપને ન જાણનારા એવા અજ્ઞાનવૃત્તિવાળા પાપી જીવોને પોતામાંથી નીકળેલા ભોધને, પછી ભગવાનનું ધ્યાન કરીને, મનને પવિત્ર કરીને પવિત્ર મન થકી સૃષ્ટિ સર્જવાની ઇચ્છા કરી. તે સમયે બ્રહ્માજીમાંથી સનક, સનદન, સનતકુમાર સનાતન, એ ચારે મુનિ ભગવાનના નિષ્કામ ભક્ત પ્રકટ થયા. એ રીતે એ દેવી જીવ વિદ્યાસહિત નિકળ્યા. એ પ્રકારે વિદ્યા અને અવિદ્યાસહિત બે પ્રકારની સૃષ્ટિ બ્રહ્માજીથી ભગવાનની ઇચ્છાથી નીકળી છે. તે બે પ્રકારની સૃષ્ટિ તે સૃષ્ટિના આરંભ થકી આલી આવે છે. તે નાન ગીતાજીમાં પણ ભગવાને કહી છે.

હે અન્નુનં! આ લોક વિષે દેવી અને આસુરી બે પ્રકારની સૃષ્ટિ મૂળ છે. તેમાં અવિદ્યા સહિત જે જીવ છે તે ધન, સ્ત્રી, પુત્ર, રાજ, સ્વર્ગ. ઇત્યાદિ કામનાની ઇચ્છાવાળા છે. તેને સાડ વર્ણાશ્રમનાં કર્મ મનુષ્યે તેમની કામના પૂરણ થવાને સાડ કહેલાં છે. તે વાત એકાદશસ્કંધમાં પણ લગવાને કહી છે.

લૌકિક કામનાવાળા જીવોને સાડ મેં કર્મ સાધન કહ્યું છે. તે જીવોને મૂલમાં અવિદ્યાબુદ્ધિવાળા અજ્ઞાની અને પાપી કહ્યા છે. તેથી તે જીવ, કનિષ્ઠ અધિકારી છે. એ જીવોને ધીરે ધીરે સુક્ત કરવાની લગવાનની ઇચ્છા છે, એ વાત એ પાપી સમ્યા તે ઉપરથી જ સાદ દેખાય છે. તેથી એને સાડ કર્મ, તપ મનુષ્યે કહ્યા કેમકે લગવાને તો એ ગંધી સૃષ્ટિ આત્મરૂપ છે તેથી યુગવત્ છે, તેથી લગવાનની ઇચ્છા કોઇને નરકમાં નાખવાની નથી. એ જીવ વર્ણાશ્રમના ધર્મમાં બરાબર આવે તો રાજ તથા સ્વર્ગનું સુખ લગવાન એને આપે છે. તે એ જીવોને મનુષ્ય વર્ણાશ્રમધર્મ અને તપ કરવાનો ઉપદેશ લગવાને કરાવ્યો છે, અને દેવી જીવ જે નારદ, રુદ્ર, મન્વાદિકે દશ માનસી યુગોને બ્રહ્માજીથી શ્રીકૃષ્ણ પરબ્રહ્મને આપેલો ઉપદેશ લક્ષિતસંપ્રદાયનો કરાવ્યો, તેથી એ સર્વે લક્ષિતમાર્ગનું આચરણ કરવા લાગ્યા. એ રીતે સત્યયુગમાં બે પ્રકારની સૃષ્ટિમાં એ બે પ્રકારના ધર્મ આલતા હતા એવું એ ગંધાના ઇતિહાસ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે.

એ ઠેકાણે કોઇ અજ્ઞાનપણે એવી આશંકા લાવે કે લગવાને અજ્ઞાની અને જ્ઞાની બે પ્રકારની સૃષ્ટિ કેમ કરી? ગંધી સૃષ્ટિ વિદ્યાસહિત કેમ ન કરી? તેનો ઉત્તર તૃતીય સ્કંધમાં કહ્યો છે કે બ્રહ્માજીનું આતુલ્ય બે પરાધ વર્ણનું છે. બે પરાધ એટલે બેના અંક ઉપર સત્તર મીઠાં આવે એટલા વર્ષ લગણુ આ બ્રહ્માંડની સૃષ્ટિની સ્થિતિ બ્રહ્માંડમાં રાખવી છે. તેથી અવિદ્યાસહિત અવિદ્યાની સૃષ્ટિ કરી. ગંધી સૃષ્ટિ વિદ્યાસહિત કરત તો સર્વ સૃષ્ટિ તરત સુક્ત થઈ જત. તેથી 'બ્રહ્માંડ ખાલી પડી જત' ત્યારે લગવાને આ સૃષ્ટિ કરી તે નહિ કરી જેવી થઈ જત એ સૃષ્ટિને ધીરે ધીરે મોક્ષ આપવાની લગવાનની ઇચ્છા છે, તેથી એ સૃષ્ટિ અજ્ઞાની કરી અને સંસારની કામનાવાળી કરી, અને વિદ્યાસહિત લક્ષ્મીસૃષ્ટિ કરી તે સ્મૃતિસહિત કરી. તે સ્મૃતિસહિત આ સૃષ્ટિને જગત્પતનું રાજ અપાવીને સુક્ત કરવી છે, તેથી એ સૃષ્ટિ વિદ્યાસહિત લક્ષિતમાર્ગીય કરી. એ રીતે બે સૃષ્ટિ પ્રકટ કરવાનું કારણ તે જ્ઞાની અજ્ઞાની બે પ્રકારના જીવ બ્રહ્માંડમાંથી અકસ્માત નીકળ્યા તે ઉપરથી જ જણાય છે. માટે મન્વાદિકની સ્મૃતિની પ્રવૃત્તિ અવિદ્યા સહિત કામનાવાળી સૃષ્ટિ છે, તેને સાડ છે. તેથી ગંધા વર્ણને મોક્ષ કરવાના ધર્મ સ્મૃતિઓ કરનારાઓએ પોતાની સ્મૃતિમાં વિસ્તારથી કહ્યા નથી. તે ધર્મ વેદગીતા ભાગવતાદિકમાં કહેલા છે. તેથી મન્વાદિ સ્મૃતિઓમાં વિસ્તારથી ન કહ્યા તેથી વૈષ્ણવમાર્ગને અપ્રમાણુતા પ્રદનકર્તાના કહેવાથી નથી આવી શકતી, અને નવીનતા અને અદ્વૈપકાલતા પણ નથી આવી શકતી, એ વિષે વેદાદિકથી પ્રમાણુતા અમે ગતાવી આપી છે. એ રીતે બીજા પ્રશ્નના પેટાના પહેલા પ્રશ્નો ઉત્તર સંબંધી.

પ્રશ્ન ૨ સ્વત્વકાલાચેદર્માદિનિર્ણયસ્તાદિધિસ્તત્કલ્યાનિ ચ સર્વત્રોપલભ્યમાનત્વાદ્
કર્મ મરુત્તિઃ ?

તમારો સંપ્રદાય યોગ કાલથી કહેશે અને ધર્મનો નિર્ણય અને વિધિ એને
કેલ એને આડ કહેશે તો એ સર્વે પ્રાચીન ગ્રંથોથી પ્રાપ્ત થાય છે. ત્યારે એ
સંપ્રદાય શાને આડ તમે પ્રવૃત્ત કર્યો ? એ રીતે આ પ્રશ્નમાં પ્રશ્નકર્તાએ કોણું
ખતાવ્યું કે શાસ્ત્રમાં સર્વે વાત છે, તેથી શુરુથી જાણવાનું કોઈને કાંઈ પ્રયોજન
રહું નથી એ રીતે જાણાવ્યું છે. તેનો ઉત્તર અમે કહીએ છીએ.

ઉત્તર—પ્રથમ સ્કંધ ભગવતના ૧ તા અધ્યાયમાં શ્લોકઃ—પ્રદાણના દ્વંદ્વને
વિષે ભગવાને જે વેદનું જ્ઞાન કરાવ્યું, તે વેદ કેવો છે કે જેમાં આદિ કવિ પ્રદાણ
શિવાદિક ભ્રમ પામે છે. એ રીતે દેવતાઓને શાસ્ત્ર અગમ્ય કહ્યું છે. એજ રીતે
ગીતાજીમાં ભગવાને કહ્યું છે.

“ સર્વ વેદે કરીને એક હું જ જાણ્યો જાઉં છું, અને વેદનો કરનાર અને
વેદને જાણનાર પણ એક હું જ છું. ” એ રીતે વેદાદિ શાસ્ત્ર પોતા વગર બીજા-
ઓને જાણવામાં અશક્ય કહ્યા છે, અને પ્રશ્નકર્તાએ કહ્યું કે શાસ્ત્ર સર્વેના સમજવામાં
આવે છે. શુરુનું શું કામ છે ? એ બોલવું વેદશાસ્ત્રના વચન યદી ઉલટું છે.
વેદમાં કહ્યું છે કે જેવી ભદ્રિ ભગવાનની કરે તેવી ભદ્રિ શુરુની કરે ત્યારે તે
પુરુષને વેદમાં કહેલા અર્થની સમજણ પડે છે. શુરુની સેવા કર્યા વગર સમજ
પડતી નથી. એ રીતે શુરુસેવાની આવશ્યકતા વેદાર્થ સમજવામાં દેખ જતાવી તેનો
ઉત્તર પ્રશ્નકર્તાએ આપ્યો. યદ્યપિ શાસ્ત્રમાં સર્વ ધર્મ કહેલા છે, તથાપિ પોતાની
મેળે શાસ્ત્ર પોતાનો બોધ બીજાઓને કરવામાં અસમર્થ છે, તેથી તે શાસ્ત્ર યથાર્થ
જાણનાર જે પુરુષ છે, તેની સર્વેને જરૂર છે. તે શાસ્ત્રના જાણનાર કેવા પુરુષ
જોઈએ ? જે પુરુષ વેદ તથા વેદાંગ વ્યાસસૂત્ર ત્રીમાંશા સ્મૃતિ પુરાણ વ્યાકરણ
કાવ્યાદિક એટલી વિદ્યા જોણે સંપાદન કરી હોય તે પુરુષ મોક્ષધર્મ યથાર્થ જતાવી
શકે. એટલી વિદ્યા સંપાદન કર્યા વગર સર્વ શાસ્ત્રોમાં તેની ગતિ થતી નથી, તે
એટલી વિદ્યા જે બ્રાહ્મણ સંપાદન કરે તેને આચાર્ય કરીને શાસ્ત્ર કહે છે, તેથી
આચાર્ય પામેથી મોક્ષધર્મ જાણવાની સર્વેને જરૂર છે. એ વાત જાણ પંડિતોના
મનના નિશ્ચયપૂર્વક છે. તેમ શાસ્ત્ર પણ એજ રીતે કહે છે. વેદની કઠવણી શાખામાં
કહ્યું છે કે વેદાર્થ આચાર્યોથી જ શીખવો. તેમ મન્વાદિક સ્મૃતિઓમાં વર્ણશ્રમીને
આચાર્યોથી વેદવિદ્યા શીખવાનું કહ્યું છે, અને આચાર્યોનું સેવન કરવું કહ્યું છે.
એ જ રીતે ગીતાજીમાં તથા ભાગવતાદિકમાં કહ્યું છે. પણ પ્રશ્નકર્તાએ આ પ્રશ્નમાં
વેધણવ સંપ્રદાયપ્રવર્તક આચાર્યોને જ પુછ્યું છે કે શાસ્ત્રમાં જાણ ધર્મ પ્રસિદ્ધ છે.
તેથી સર્વેના જાણવામાં આવે છે, માટે તમારે તે ધર્મનું જ્ઞાન આપવા આડ આ

સંપ્રદાય કેમ ચલાવવો પડ્યો છે. તે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી અને વેદ તથા મંન્વાદિ સ્મૃતિઓથી ઉલટું પડે છે, તેની સંગતિ થતાવધી અને પ્રશ્નકર્તાના શુરુએ શાસ્ત્રમાં સર્વ ધર્મ વિદ્યમાન છતે પોતાનો સંપ્રદાય શાસાદુ ચલાવ્યો ? તેનો ઉત્તર શો ?

એ આચાર્યોએ વ્યાસસૂત્રપર લાખ્ય કર્યું છે, તે ઉપરથી જ એમની વિદ્યાનો પરીક્ષા ગદ્યાની બુદ્ધિમાં થઇ ચુકી છે, કેમકે વ્યાસસૂત્રમાં વેદના સર્વ અંગનો નિષ્કૃત વ્યાસજીએ કીધો છે. તેની સૂત્રાનુસાર સકલશાસ્ત્રઅવિરુદ્ધ ટીકા કરવી તે વેદ તથા વેદાંગ, મીમાંસા, ન્યાય, સ્મૃતિ, પુરાણાદિક; એ સર્વે શીખ્યા વગર થઇ શકતી નથી. તેથી વ્યાસસૂત્રનું લાખ્ય કીધાથી આચાર્યત્વ એમને વિષે સ્વતઃસિદ્ધ છે. તેથી બીજા પંડિતોથી એમનામાં અધિક વિદ્યા છે. એ વાર્તા પ્રત્યક્ષ ન્યાયસિદ્ધ છે. તેથી એમને વિષે જ શાસ્ત્રોક્ત રીતે શુરુત્વ સંભવે છે. તેથી સર્વેને ઉપદેશ કરવો એ એમનો મુખ્ય ધર્મ વેદાદિશાસ્ત્રમાં કહ્યો છે. તે એકાદશ સ્કંધમાં ઉદ્ભવજીને લગવાને કહ્યું છે કે-આચાર્યોને માટે સ્વરૂપ કરી બાણવા, તેથી તેમનું અપમાન કદી ન કરવું, અને મનુષ્યબુદ્ધિથી તેમની નિંદા ન કરવી. કેમકે સર્વ દેવમય અને સર્વના શુરુરૂપ એ જ છે. એ રી રીતે સર્વના ઉપદેશક આચાર્યોને કહ્યા છે અને આ સંપ્રદાયની પ્રવૃત્તિ લગવાને કરી છે, ને સુદ્ધિના આરંભકાલથી શુરુપરંપરાથી ચાલી આવે છે, એને વિષે વેદાદિ પ્રમાણ અમે ગયા પ્રશ્નમાં બતાવ્યાં છે. તેથી એ સંપ્રદાય હાલના આચાર્યોએ નવો ચલાવ્યો નથી. પ્રાચીન કાલથી આવ્યો આવે છે અને સર્વશાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ છે. તેમાંથી અમે બતાવ્યો છે, પણ પ્રશ્નકર્તાના બાણવામાં કેમ આવ્યો નહિ તેનું કારણ પ્રશ્નકર્તા જ બાણે.

૩ કિંચ વેદપુરાણેતિહાસાદિષુ મચ્ચુરતપા ધર્મનિર્ણયો વર્તત એવં પુનર્નવીનરીત્યા-
ડશાસ્ત્રીયપા કિંમયોજનમિતિ વક્તવ્યમ્ ॥

વેદ પુરાણ ઇતિહાસાદિકને વિષે વિસ્તારથી ધર્મનો નિષ્કૃત કરેલો છે, ત્યારે ફરી નવી ફરીતથી અને શાસ્ત્રપ્રમાણ વિનાનો સંપ્રદાય આ પ્રયોજનથી તમે પ્રવૃત્ત કર્યો છે ?

ઉત્તર—એનો ઉત્તર પહેલા તથા બીજા પ્રશ્નમાં બતાવ્યો છે. તે પ્રમાણે બાણી લેવો જોઇએ.

૪ આચાર્યશ્ચ કઃ ? તત્ર વર્ણનિર્દેશો વંશપરંપરાનિર્દેશશ્ચ વક્તવ્યઃ ॥

આચાર્ય કોણ તેમાં તેનો વર્ણ, દેશ, વંશપરંપરા કેવી ? આ પ્રશ્નમાં આચાર્યનાં લક્ષણ તથા જાતિ તથા વંશ તથા દેશ પૂછ્યાં છે.

ઉત્તર—જેટલી વિદ્યાસંપાદન કરવાથી આચાર્ય કહેવાય તે બીજા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં અમે બતાવ્યું છે. તે વિષે શાસ્ત્રનું પ્રમાણ હવે બતાવીએ છીએ કે હમારા આચાર્યોનો પ્રાણજી વર્ણ, દક્ષિણ દેશ અને પ્રાણજી વંશમાં પ્રકટ થયા છે, તે બાણું. હવે આચાર્ય કોણ એ વિષે પૂછ્યું તો હારીત સ્મૃતિમાં કહ્યું છે કે સંગ-